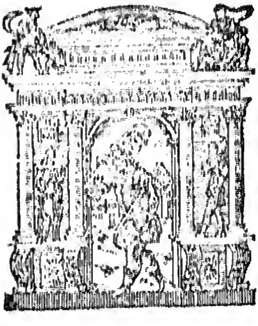
FRANCISCI
VALLESII
DE IIS QVAE SCRI-PTA SVNT PHYSICE IN LIBRIS SACRIS, SIVE de sacra Philosophia.

LIBER SINGVLARIS.

Cui, propter argumenti similitudinem, adiuncti sunt duo alij: nempe LEVINI LEMNII *de plantis sacris; &* FRANCISCI RVEI *de Gemmis, antè quidem editi, sed nunc emendatiùs expressi.*

Quarta hæc editio à mendis quæ prioribus irrepserant diligenti studio repurgata est.

LVGDVNI,

IN OFFICINA Q. HVG. A' PORTA,

APVD FRATRES DE GABIANO.

CIↃ. IↃ. XCV.

Ex Commissione S.tae Inquisitionis expur-
gatus, iuxta Indicem 1641

[illegible]

[illegible]

[illegible]

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS,

AD PHILIPPVM SECVNdum Hispaniarum, Indiarum Regem potentissimum dominum suum.

CVM tibi me meáque omnia debeam (Rex potentissime) non possum librum quempiam in lucem emissurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cùm me tua maiestas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus sum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de sacra Philosophia. Videbitur certè, ésque munusculum tenue, tamen argumentum non indignum, est

enim de iis quæ in sacris libris occurrunt, quæ ad Philosophiam pertinent: quo solo nomine quæ tua est in res omnes sacras pietas recipere non dedignaberis. Pondus meis humeris impar esse scio, tamen conatus tales haudquaquam possunt esse inutiles. Nam si quàm maximè videbor in re tanta parum præstitisse, hac ipsa causa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter laborent fœliciùs. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo, Rex potentissime, & bonorum studiorum vnicum præsidium, faue his incœptis, atque, si res exiget, etiam authoritate defende.

FRAN

FRANCISCI VALLESII

DE IIS,

QVAE SCRIPTA SVNT Physicè in libris ſacris, ſiue de ſacra Philoſophia.

PROOEMIVM.

QVàmplurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quæ plerique ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinens nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarum referens, iuxta humanas ſententias, Philoſophorum, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum plerique, ad quorum manus ſacri hi libri peruenerunt, eos legebant velut alia quæuis Philoſophica monumenta, atque adeò ipſa Iudæorum & Chriſtianorum dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabántque de eorum probabilitate conferentes cum aliis dogmatis: quæ fuerunt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpi-

Sacri libri cur ſcripti.

ritu, mihi persuadeo. quia, vt testatum reliquit Ecclesiastes c. 1. naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis (quòd ad vitam æternam obtinendum, quam quis de natura teneat opinionem, indifferens est) sed *hanc occupationem pessimam*, Philosophãdi, *dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea*. Tamẽ, cùm quędã in ipso sermonum ductu texantur naturalia, ea omnia verissima esse existimo, vtpote quæ, à summè vero Dei spiritu, dictata sint, & ab ipso naturę authore fluxerint, quẽ latere nihil potuit. Velut profectò, contexta sunt in his libris quàmplurima, pertinentia ad historias, quæ & ipsa aliorsum spectant, quàm vt antiquiorum facta, & gesta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & Catholicæ Ecclesiæ filius, putauerit, vel latum vnguẽ à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, gestam esse. Cur non ergo eodẽ modo cẽseas de historia naturali? Noluit enim nos Deus naturales rerum causas, & ortus docere, vtpote quas, nos certò scire, non adeò referat ad æternam salutem: atque ob id, de illis ne edisserat, sed cùm obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non potest, neque decipere: siquidem summè sapiens, & bonus est. Atqui naturales rerum causas scire, vt non est ad salutem æternam necessarium, ita neque quidquam lædit. Quapropter, vt neque nobis Deum aperire, ita neque cælare fuit necessarium. Ob hæc ego mihi persuadeo atque omnibus persuasum volo, vt omnem aliam doctrinam, quæ vera sit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri, adeò, vt disciplinas omnes quàm plurimùm iuuari posse sperem, si doctissimi viri, aliis perlustratis, in eis præcipuè laborent, sua quique tractantes. Nam veterrimi Philosophi, horum lectione sunt plurimum adiuti. proinde ego, perfectis iam in omnes Auditorios

Aristote.

Aristotelis de Natura, & quàmplurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentariis, quod Deus concesserit vitæ reliquum, statui in his philosophari, cùm quoniam nulla alia ratione censeo certi quidpiam de naturalibus haberi posse: tum quia nescio quo modo eorum lectio, etiã historica, aut Physica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni consecrare senectutem, æquum est putare, scripta esse mihi hactenus Philosophica, ad opinionem, hæc autem scribi ad veritatem. Horum enim author ipse est Deus. qui quoniã totius naturæ est principium & causa: constat interpretationem naturæ non aliunde posse meliùs incipere, quàm ab ipso. Volo tamen hæc in Dei gloriam potiùs, quàm mei nominis celebritatem, scripta, atque rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoscens. testor ante omnia, nihil me in hoc, aut vllo alio meorum operum asserere, nisi quatenus probetur à sancta Romana Ecclesia, penes quam veritas est, & sapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum 9. *misit ancillas suas*, hoc est, naturales sciẽtias, *vt vocarent in arcem.* vt me nunc naturalis Philosophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc est, lectionem sacrorum, in quibus tamen ita versabor, vt à Physicis quàmminimùm recedam; mihi enim magnopere probatur illud: *Ne sutor vltra crepidas.*

Authoris edita volumina.

Authoris protestatio.

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

IN principio creauit Deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & spiritus Domini ferebatur super aquas Dixitq; Deus, fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucẽ quòd esset bona: & diuisit lucẽ a tenebris, appellauitque lucẽ diẽ, & tenebras noctẽ: factumque est vespere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus, fiat firmamentũ in medio aquarũ; & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentũ, diuisitque aquas, quæ erãt sub firmamẽto, ab his quæ erãt super firmamẽtum. Et factũ est ita. vocauitque Deus firmamẽtum, cælũ; & factũ est vespere & mane dies secũdus. Dixit verò Deus, congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locũ vnum; & appareat arida; & factũ est ita. Et vocauit Deus aridã, terrã; cõgregationésque aquarũ appellauit maria. Et vidit Deus quòd esset bonũ, & ait, germinet terra herbã virentẽ, & facientem semen, & lignũ pomiferũ faciens fructum iuxta genus suũ, cuius semẽ in semetipso sit super terrã. Et factũ est ita. Et protulit terra herbã virẽtem, & facientẽ semen iuxta genus suũ, lignumque faciens fructũ, & habens vnũquodque sementẽ secundùm speciẽ suã. Et vidit Deus quòd esset bonũ, & factũ est vespere & mane dies tertius. Dixit autẽ Deus, fiant luminaria in firmamẽto cæli, & diuidant diem ac noctem; & sint in signa, & tempora, & dies & annos, vt luceant in firmamẽto cæli & illuminent terrã & factũ est ita. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas. & posuit eas Deus in firmamento cæli, vt lucerent super terrã & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucẽ ac tenebras. Et vidit Deus quòd esset bonũ. & factum est vespere & mane dies quartus. Dixit etiam Deus, producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamen-

firmamento cœli, creauitque Deus cete grandia, & omnem animã viuentem atque motabilem quã produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundùm genus suum. Et vidit Deus quòd esset bonum, benedixitque eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris; auésque multiplicentur super terrã. Et factum est vespere & mane dies quintus. Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentẽ in genere suo, iumẽta, & reptilia, & bestias terræ, secũdùm species suas, factúmq; est ita. Et fecit Deus bestias terræ, iuxta species suas, & iumẽta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quòd esset bonũ, & ait: faciamus hominẽ ad imaginẽ, & similitudinẽ nostrã, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersǽq; terræ, omniq; reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ suam; ad imaginem Dei creauit illum, masculũ & fœminã creauit eos. Benedixitq; illis Deus, & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terrã & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animãtibus, quæ mouẽtur super terrã. Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnẽ herbã afferentẽ semẽ super terrã, & vniuersa ligna, quæ habẽt in semetipsis semẽtẽ generis sui, vt sint vobis in escã, & cunctis animãtibus terræ, omnique volucri cœli, & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeãt ad vescẽdũ, & factũ est ita. Viditq; Deus cũcta quæ fecerat, & erãt valde bona, & factũ est vespere & mane dies sextus.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philosophos, quàm sitne corporeus & aspectabilis mundus, principio temporis carens, fueritque semper qualis nunc esse conspicitur, itaque semper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Astra, & aliæ omnes mundi partes, quæcunque videntur esse incorruptibiles, reliquarum verò species, æterna vicissitudine, seruatæ sint, & nunc

Philos. de mundi exordio opiniones.

seruentur: an aliquando incœperit, cùm aliquando omninò non extiterit. rursum, an ab aliquo factus, incœperit, an per seipsum casu constiterit. Atqui profectò, optimũ id mihi esse videtur totius Physicæ exordium, si quis velit resolutiuum tenere ordinem, qui discentium naturæ magis se accommodat, & petitionibus minùs indiget, quia incipit à postremis, de quibus primùm omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem est, quod priùs homines natura dociles, cùm primùm ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per seipsos dubitando contendant inuestigare, Deo arbitror ita volente, quia nulla disquisitio citiùs fert in Dei optimi maximi, mundi scilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum esse mundum hunc aliquando à Deo, censent, atque à nullo alio, quàm ab ipsomet Deo, à quo factus est, posse ad interitum deduci, interiturum verò nũquam: sed Dei voluntate perseueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, sed ex rudi quadam materia, in qua sine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam esse nunquam, sed extitisse semper, & aliquando exornatam esse. Aristoteles: vt nullus est futurus interitus mundi, ita nullum fuisse temporalem mundi ortum, sed æternam quandam à prima causa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpisse mundum, interiturúmque rursum, atque vtrumque sæpe, fortuitò, nunc coëuntibus aptè, nunc discedentibus corpusculis. Anaxagoras, temerario etiam congressu, sæpe dissolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta esse corpuscula homogenea, bonásque rerum formas non ampliùs dissolui, sed successiua generatione æternùm seruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos quos elegit

De mũdi ortu Philo. sentẽtia.

Mundi perpetua emanatio.

elegit in Prophetas, ad homines habuit ſermones, nobis reuelat mundum hunc à ſe factum eſſe, neque extitiſſe ſemper, vt piis iam hominibus dubitandi nullus relictus locus ſit. Vt verò naturalis etiam Philoſophia, & ipſa per ſeſe humana mens, ad cõtemplandam Dei veritatem, ſuam exiguam cõferat ſuppellectilem, enitẽdum nobis eſt eorum quæ in his libris videbuntur ad eam, aliqua ex parte, pertinere, naturales inuenire rationes. Præſtabo quod potero, certò ſciens, idipſum, quantuncunque erit, ab ipſo eſſe Deo. Sententia Platonis hoc ſolùm diſſidet à veritate: quòd ponit materiam æternam, à qua ſit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera ſunt, & rationi cõgruentia, mundum ſcilicet hunc factum eſſe à Deo, ac proinde à nulla alia cauſa diſſolui poſſe, quàm ab ipſo Deo, ab eo verò poſſe, vt factus eſt, corrũpi. Plato dicit diſſolui in ea, ex quibus eſt compactus: nos verò dicimus poſſe à Deo in nihilum deduci, vt ex nihilo eſt factus. Itaque *in principio*, id eſt, cùm nondum vllum fuiſſet tempus, neq; vlla rerum corporearũ extitiſſet, *Deus*, hoc eſt, prima cauſa, æterna, & immutabilis *fecit* ex nihilo *cœlum*, *& terram*, hoc eſt, totum hunc mundi aſpectabilis, & corporalis, orbem; qui etiam in nihilum reduci ab eodem Deo poſſet, ſeruabitur verò in æternum, eadẽ bonitate, qua factus eſt. Verùm quandoquidem multas continet aſſertiones propoſitus ſermo, ſatius eſt ſigillatim diſputentur. Mundum hunc non eſſe ab æterno, ſed incœpiſſe aliquãdo, cõſtare videtur poſſe. Nã eius ſunt partes duplices (de ſolis agitur hîc corporib. ne de inſenſibilib. diſputatio incertas reddat mõſtrationes) quædam natura incorruptibiles, quæq; eodẽ numero perſiſtunt, vt cœleſtia corpora: quædam corruptibiles & quæ ſimiliũ ſucceſſione ſer-

Platonis & veritatis de mũdi ortu diſcrimen.

Mundi partes duplices.

ne ſer-

ne seruantur, alioqui defecturæ, vt homines, equi, arbores, ac denique omnia, quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles non possunt ab æterno esse; sunt verò necessariæ mundi partes: ergo neque mundus omninò potest ab æterno esse. Propositio indicatur, quia res corruptibiles seruantur multitudine singularium ordine succedentium: multitudo verò non potest esse infinita actu, sed potentia; non potest ergo ea successio ab æterno venire (possit verò si Deus velit in æternum abire) nam nullum corruptibile potest durare, nisi tempus finitum: ex finitis verò numero, & magnitudine, non potest constare nisi finitum: tempus verò ab æterno veniens, necessariò fuisset infinitum. Ergo necesse esset, quodcunq; corruptibile venire ab infinitis numero similibus. fuisset igitur infinitus numerus singularium. numerum verò infinitum esse actu, cõtinet cõtradictionem, igitur fieri nõ potest, vt corruptibilium generatio veniat ab æterno. Vt verò in æternũ abeat, nõ repugnat, quia multitudo adiectione finitorum, etsi adiectio nunquã cesset, nunquam fit infinita, nisi potentia: hoc est, quòd nunquam finiatur neq; cesset adiectio: vt continuum potest diuidi diuisione nunquam finienda; tamen congestione singulorum, nunquam posset esse congesta multitudo infinita. Eadem ratione monstratur, neque corpora cœlestia ab æterno esse (nisi fortè fuerunt æternùm quiescentia, & cœperunt aliquãdo moueri) nam etsi neque oriantur, neq; intereant, mouẽtur semper successiuis circuitionibus. adiectione verò circuitionum constat earũ numerus: quare esset iam numerus infinitus. Itaq; constat posse dierũ successiua continuatione, ordinem durare in æternum, si velit Deus, tamen venire ab æterno non posse, continétque re vera cõtradictionem, æternum

Infinitum actu impossibile.

Continui diuisibilitas.

num & principio carens esse, quod vnquam mutabile sit. Sed fortè quispiam monstrationem non intelliget, & proteruiens dicet, non posse esse numerum certum & infinitum, tamen posse esse multitudinem incertam infinitam. aut rursum, non posse esse infinitam multitudinem rerum simul existentium, posse tamé esse ordine præteritarum. Ob hãc enim causam, sunt qui dicant, repugnare, mũdum ab æterno esse, & hominum animas immortales, timentes scilicet, ne infinitæ iam animæ, æterna hominũ generatione, collectæ sint. Sed hi debiliter admodùm intelligũt, quam contradictionem contineat, numerum esse infinitum. nõ enim refert, res, quarum est numerus, sint, an fuerint, nisi fortè censent, ob id nõ posse esse eam rerum multitudinem infinitam, quòd non sit locus quo capiantur, aut quibus nutriantur cibi. certè repugnantia in ipsius numeri natura est, qui si numerus est, nõ potest non esse numerabilis, par aut impar, atq; ob id finitus. neq; potest esse numerus, qui nõ fiat adiectione vnitatis maior, infinito verò nihil maius. neq; minus est numerus rerum præteritarũ, quàm pręsentium. verè enim idem est numerus dierum præsentis anni, & superioris. neq; verò locus est dicendi, multitudinem esse quæ non sit numerus. multitudo enim omnis diuisibilis, & quanta: quanta verò quantitate discreta: quãtitas verò discreta, & numerus, eadem res est: quapropter, multitudo, etsi mihi possit esse incerta & innumerabilis, simpliciter verò, & in sese nulla potest esse, nisi certa & numerabilis. Verùm propter imperitos, & proteruos, monstretur hoc idem, ducendo ad inconueniens: hæc enim ratio faciliùs reuincit minùs perspicaces. Pone contrarium, putà, ab æterno esse hunc solem, & circa terram volutari, necesse est diem hodiernam ab infinitis

Infinito nihil maius.

infinitis diebus, ordine succedentibus, fluere. quapropter à superiorum dierum aliquibus, distabit hæc, tempus finitum, ab aliquibus, infinitum. nam si ab omnibus distaret finitum, totus ipse mundus habuisset initium: ab omnibus verò non distat infinitum (neque enim ab hesterna) si igitur fuerũt dies à quibus hęc distat, infinitum tempus, ab illarũ quacunq; incœpit dierum numerus, qui additione vnitatum factus fuerit infinitus. quare si ab ea die cœpisset fieri, ita vt singulis diebus pars proportionalis decederet, perfecta iam esset continui diuisio: siquidem facta esset diuisio infinita. atq; eadem ratione, qui ab hodierna die inciperet numerus, aliquando esset euasurus infinitus, fierétque infinitum ex finito additione finitorum: & esset infinitum inter duos fines, hanc scilicet diem, & illam à qua hæc distabat infinitum. Dices, non potest indicari dies, à qua hæc distaret infinitum. à te certè non possit. sed rogo, an fuerit aliqua? si enim nulla fuit, neque mundus fuit ab æterno. sin auté fuit, ab illa incœpit numerus. tam quæcunque vnitas, quæ non est vltima, inchoat numerũ. Dices, continent contradictionem hæc, atque ob id non potest intelligi dies quidam, à quo hic distauerit infinitum. Certè si fuerunt plures, in multis non potuit non esse aliquis. quare si posito mundo ab æterno, fit necessariò vt plures dies fuerint, à quibus hic distet infinitum, & multis existentibus fit necessariò, vt eorum quiuis fuerit, aliquis, à quo hic distet infinitum. & dato aliquo tali, sequuntur absurda, & contradictionem continentia, fit necessariò, vt id quod primò ponebatur, putà mundum ab æterno existere, continent contradictionem, & censeatur impossibile. nam ob absurdum, quod colligitur, tolli debet quod primum ponebatur, non

Mũdum esse ab æterno cõtradicit.

quæ

quæ fiebant.nam si concedis id quod accipiebatur, & tollis aliquid eorum quæ fiebant, cogeris concedere duas assertiones contradicentes. quia non potes non cõcedere,quod fit ex eo quod admittis;quia verò hoc idem tollis,cõcedes oppositum,& cõtradicens. Mundus igitur nõ potuit esse ab æterno.Sed hactenus processit monstratio ex corruptibilib.mundi partibus,aut saltem mutationes aliquas subeuntib.Sed si quis affirmet ortus & interitus, atque omninò omnes mutationes, aliquando incœpisse, tamen fuisse ab æterno, & ante omnem mutationem, æterna cœlorum corpora, quiescentia, aut etiam corpora elementorũ, ob cœlorum quieté ab omni mutatione vacantia.itaque, præcipuas mundi partes,esse nunquam, moueri verò cœpisse aliquando, atque inde cœpisse initium ortus & interitus. qui, inquam, ita diceret; nunquid conuinci posset? posset certè,hac ratione. Aut corpora illa,quæ æternùm quieuerunt, fuerũt facta ab æterno,aut omninò non fuerunt facta: neutrum verò esse potest verum: ergo neque omninò potuerunt esse ab æterno. Nã si facta omninò nõ sunt, fit vt sint per sese ab æterno,& esse proprio existentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat, aut alio posterius sit, sed per se sint, & operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiusque rei natura, & proprio esse) quare nulla illis prior causa sit (si enim hæc effecta ab alio nõ sunt, non sit vlla eorũ causa) quapropter mundus hic vniuersus, neque vnus erit,neque totus,neque perfectus,cùm nõ pẽdeat totus ab vnica virtute & causa,neq; causæ omnes in vnam omniũ primam referantur:sed sint multæ mundi partes,à quibus non procedatur ad vllam aliam superiorem,& priorem.hoc verò fieri non potest.nam aut illæ partes habent aliquam naturam siue essentiam.

Operatio procedit à natura, & esse.

commu

communem, aut omninò habent nihil commune. Ex adeò diuersis, vt nihil commune dicatur de illis, nulla ratione potest cōstari vnum: nam neque ordo esse potest inter omninò diuersa. ordo enim secundùm aliquid commune est, dicimus enim inter Petrū & Franciscum ordinem quēdam esse, iunioris, & senioris, quà Doctores sunt, quia hic antiquiòr, ille recentior est, & quà homines, quia hic iunior, ille senior, tamen quà Petrus homo, & Frāciscus doctor, aut quà Petrus doctor, & Franciscus Burgensis, nullus ordo est, quia hominis, & doctoris, aut doctoris, & Burgensis, non est vlla communis ratio. si igitur dicas, illas partes à nulla causa pendentes, neque vlla posteriores nihil habere commune, tollis omninò mundum, quo sublato, nihil est: nam mundus, neque vnitate causæ primæ, neque vnitate essentiæ, neque ordinis, erit vnus. si verò nulla ratione vnus est, neque est omninò, quia ens, & vnum, conuertibiliter dicuntur. Si eò velis procedere stupiditatis, vt concedas mundum non esse ens, sed entia diuersa omninò, & æquiuocè dicta, mundū ponis rem omnium imperfectissimam: præterquam, quòd sensus ita dicere prohibet, cùm vnica & omnium perfectissima totius figura, & partium positio, esse cernatur. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquam essentiam communem, constat, quandoquidem nō sunt omninò eadem, habere eas aliquid cōmune, & aliquid diuersum. Est autem quod cōmune vnum: quę diuersa multa. illud ergo commune, prius erit illis omnibus diuersis: siquidem ex eo constant, hæc non: ergo erant illæ partes, suo quæque ordine, primæ causæ, sed pendebant illæ omnes ab aliqua priori causa, à qua data erat eis communis illa essentia. Nullatenus ergo fieri potest, quin corpora omnia facta sint. Si verò

facta

facta ſunt,non certè ab æterno tempore, ſed aliquando:nam quod fit, ex non ente fit, quod ergo factum, ex non ente eſt factum. Ergo antequam eſſet ens, fuit nō ens,ſeu nō fuit ens,nō ergo fuit ſemper, & ab æterno ens, ſed aliquando ens,aliquando non ens. quod enim ſemper fuit,nunquā eſt factum, quia quod fit nō eſt. Neq; certè aliud eſt facere,quā ei quod nō eſt,eſſe tribuere. Verùm hoc ita habere, hoc modo meliùs intelliges. Nemo dicet Solē nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab æterno eſt, nunquam fiebat, magis quàm nunc fit, quia nunquam erat minus,quàm nunc eſt. nullo ergo modo poteſt eſſe ab æterno,quod factum eſt. Siquidem ergo ſatis monſtratum eſt mundum eſſe factum, conſtat non eſſe ab æterno, ſed in principio temporis, ſimul ſcilicet cum corporibus incipiente motu, & cum motu naſcente tempore. Itaque in principio facta ſunt cœlum & terra. Si verò facta ſunt in principio, aut facta ſunt à ſeipſis ſponte naturæ orientia, aut ab alio: à ſeipſis non potuerunt: quia quod facit,eſt actu,quod fit,non eſt actu. nō magis ergo poteſt aliquid facere ſeipſum, quàm eſſe ſimul & non eſſe. ſupereſt facta eſſe ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut æternum. ſi factum, illud rurſum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo ſint facta omnia, aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum,redibunt omnia argumenta, quibus monſtrabatur non potuiſſe infinitas rerum generationes antecedere:ergo neceſſe eſt ponere æternum aliquod, & primū,à quo facta ſint omnia,quæ facta ſunt. illud verò quia æternum, ſit primum, quia primum, ſimplex, & vnum,quod verò eiuſmodi, omnes homines Deū eſſe dicunt. Deus igitur eſt,qui in principio fecit cœlum &

Non ens, entis principium.

Cœlū & terra facta ſunt non à ſeipſis, ſed ab alio.

Latini dicũt mundum fuisse creatũ nõ factũ.

terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, *fecit*, sed *creauit*, significantes hoc verbo, fecisse ex nihilo. quod etiam ipsum, videtur mihi monstrari posse eisdem argumentis. nam si fecit ex aliquo, aut illud aliquid factũ fuit, aut nõ: si factũ fuit, rursum rogabo an ex nihilo, an ex aliquo: si ex aliquo, de illo rogabo rursum, ibiturq; iterum in infinitum, & redibũt argumenta numeri infiniti. sin aliquando cœpit rerum fabrica ex nihilo, hoc est quod asseritur: si verò illud nunquã est factum, redeunt argumenta eadem quæ de incorruptibilibus mũdi partibus proferebantur. eisdem igitur argumentis, quibus indicauimus, mundũ esse factum, indicatur factũ esse ex nihilo. Adeò ridere lubet præstantissimos illos Philosophos, qui ante mundi ortũ, ponebant alij corpuscula, quæ in immenso spatio sine ordine volutarentur: alij hæc ipsa corpora, velut in conturbata miscella latitantia. quid hi faciebant lucri? vt scilicet mundus ab æterno fuisset deformis, & aliquando exornaretur. an minus est absurditatis & repugnãtiæ, in infinita multitudine motionũ inordinatarum, quàm ordine succedentium, & in æternitate corporis deformis quàm pulchri? an non satius erat pulchrũ ab æterno ponere: nam perfectio & pulchritudo proprior est ipsi esse: imperfectio & deformitas, ipsi non esse. Ego certè hac in re laudo Aristotelẽ, quòd cùm impossibilitatem (vt ita dixerim) æternorum motuum, & corporum, non præuiderit, maluit ab æterno esse pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquãdo ex æterna deformitate emersisse. oportuit verò ipsum æternitatem illam temporis meditari, reperisset siquidem, vt neque in corpore, neque in loco (hæc enim ille demonstrauit) ita neque in tempore infinitatẽ esse potuisse: siquidem est etiam tempus quantum, vt & corpus, & locus. si

Mundus ex nihilo factus.

Philosophorum ignorãtia de ortu mundi.

Laudatur Aristoteles ab authore.

igitur

igitur omnia quanta finita, tempus quoque totum finitum est & erit. quare factus est aliquando mundus ex nihilo. Porrò fieri aliquid album, est fieri quale, fieri septipedale, est fieri quantum, huic loco accedere, est fieri hîc, fieri verò hominem, aut equum, est fieri hoc: fieri mundū, est simpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque est fieri hoc aut illud, neque quantū, neque quale, sed fieri simpliciter, vt ergo quale fit ex non tali, vt album ex non albo, quantum ex non tanto, vt tripedale ex non tripedali; sic, ex non hîc existente; velut Cōplutum venit, qui erat Toleti: hoc aliquid, ex non hoc, vt homo ex non homine. ita necesse est fieri simpliciter, ex simpliciter non ente, atque ita ex nihilo. respondebis fortasse Platonicè, factum esse mundū ex non ente simpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neque hoc dici potest. nam si ponis illud, ex quo mūdus est factus, quódque ab æterno erat, qualē materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidem sine omni forma potest, nedum esse. Si enim ea, mera potentia, omni actu vacua erat, non poterat existere actu (nulla enim existentia sine essentia est) sed potētia, potens virtute diuina educi ex nihilo, vt ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur: interim tamen, nihil existeret, præter ipsum Deū, qui in principio fecit cœlū & terrā, ex nulla materia. Sed quo pacto fecit? iubendo fieri. Hoc quoque deridebāt summi illi, & admirādi Philosophi, censentes Deū, velut fabrū quendā, aut figulū esse, neque aliter, quàm quædā contorquēdo, quædā producendo, quædā pinsendo, & alia quædā machinando, sua opera effecisse: & quædam eorum per se, quædā per minores Deos. Verùm si, vt mōstratum est, fecit Deus omnia ex nihilo, constat, Deum ipsum per sese fecisse omnia, quia potentiæ infinitæ est, ex nihilo facere, & ob id nulli

Materia mera potentia.

Existentia sine essentia nulla.

Deus potentia infinitus.

finitæ virtuti poterat demandari. non potest verò esse virtus infinita nisi vnica, eáque prima & summa, neque enim in infinitis est maius. Si igitur fecit Deus ipse per sese omnia ex nihilo, non potuit facere aliter, quàm iubendo: non enim educendo ex materia vlla, neque aliquid machinãdo circa materiam, quæ erat nulla: neque erat quod operi repugnaret; neque quæ se minùs ductilẽ præstaret, materia, quã elaboraret. nihil aliud esse potuit, illud facere, quàm ex sua infinita fœcunditate, bonitate, potentia, & sapientia infinita, quæ in eo vnica & simplicissima res est, iubere, vt res fierent. esse autem primæ causæ fœcunditatem infinitã, hoc est, facultatem faciendi ex nihilo; neque indigere, vt faciat, materia vlla; idque ponere, ob ipsius mũdi integritatem & perfectionẽ, necessariũ esse, in Physicis quæstionibus monstrauimus; neque pigebit nunc repetere. Certè non est perfectus & pulcher mundus, nisi omne quod sit pulchrum, sit aliqua bonitas quæ velit; & omne quod scibile, sit sapientia quæ sciat; & quod possibile, potentia quæ possit. Nam quà aliquid possibile non potuit, aut scibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium. ipsum verò pulchrum, aut scibile, nemo definit ad bonitatem volentis, aut scientiam scientis. Sed pulchrum est, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & scibile, quod in sese habet principium, vnde sciri possit: igitur neque possibile, quod simpliciter dicitur & non ad aliquid, definiri debet ad potentiam. sed simpliciter possibile, est illud, quo facto & posito, nulla repugnantia fit, aut contradictio. tunc enim res per sese fuerit impossibilis, cùm in ipsa est (vt ita dicamus) impossibilitas. externum verò quiddam fuerit, si ob id solum dicatur impossibilis,

Causæ primæ fœcunditas.

Mundi perfectio.

Possibile quid sit.

lis, quòd non sit causa quæ possit facere. Oportet igitur sit in rebus causa aliqua, quæ possit, quidquid in sese repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non est simpliciter impossibile, sed impossibile cuidam virtuti finitæ, putà naturali. qua virtute esse aliam superiorem, & potentiorem, non est impossibile. Si igitur esse aliam virtutem maiorem omni natura, quæ possit facere ex nihilo non est impossibile, est possibile: si verò est possibile, est etiam necessarium. quia, vt Aristoteles acutissimè dicit, in æternis idem est quod possibile & quod necessarium, necesse est igitur esse Deum, eúmque per sese fecisse in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neque est quòd quempiam perturbent aniles dubitationes, quid faceret Deus solus, in illa æternitate, ot otius: cur non fecerat hæc corpora multò antequam qui omnia habet intra se eminenter, nulla vnquam re caret, qui sibi est sufficientissimus, nunquam est otiosus. Iam verò mundus siquidem factus est in principio temporis, cùm in æternitate neque sit prius neque posterius, [illegible] fieri verò non potuit ab æterno, ob contradictionem, quam aperuimus. non est ergo quod queramur non esse factum anteà. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo est plus & minus, prius & posterius, rogabísque, cur vt est nunc mundus sex mille annorum, non est etiam decem mille, vt esset factus mundus quatuor millibus annorum antequam factus est? ego te rursum rogo, an si ita esset factus, non esset hæc tua dubitatio: neque rogares cur non esset factus prius? certè esset eadem. quid si centum mille nunc esset annorum mundus, vt aliquando erit, nisi intercipiatur tempus? esset certè ea-

Fieri ex nihilo nihil à finito potest.

Deus qd. ante mūdum.

Mundus cur non prius factus.

dem. quid si centies millenis mille? tunc quoque. si igitur nisi ab æterno fieret, non posset abesse hæc dubitatio; ab æterno verò fieri non potuit, ad quem potiùs pertineret momentum creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas, an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio, idque temporis principium fuit, cum ipso creationis. Videri posit, verbum illud, *creare*, non habere eam vim, quam diximus, sed esse vtcunque facere. siquidem dicitur, *creauit Deus hominem*. at verò non fecit eum ex nihilo, sed ex limo terræ. sed neque alia viuentia fecit nisi ex terra, aut aqua. Diuus Augustinus censet, omnia esse creata simul eodem momento, seu in eodem nunc, illam verò partitionem dierum, non significare partes temporis, sed distinctionem, & gradus quosdam naturæ rerum: atque factum esse hominem ex terra, non actu præexistente, sed existente potentia in ipso, velut quiuis dicitur nostrûm verè factus ex quatuor elementis, tametsi nulla terra, aut aqua, erat actu id, ex quo facti sumus, sed semen & sanguis. Itaque vt vnico intuitu, tota facies, & eius omnes partes, in speculo exprimuntur, ita vnica iussione Dei, constitisse totam hanc corpoream molem, & in ea refulsisse illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. cæterùm quia non omnes Sancti hoc ita intelligunt, alia responsione est opus. De verbo, *creare*, ego ita censeo, creare duplex esse, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum sine materiæ dispositione facere. nam substantia non videtur aliter fieri posse, quàm generatione, aut creatione; generatio verò non est nisi in materia disposita, quæ igitur sine materiæ dispositione est, creatio vocari debet. Quapropter siue ex nihilo omnia, siue ex nihilo quædam, quædam ex materia non disposita,

sed

ſed iubendo fecit, omnium eſt Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia quæ fecit, valde bona. id eſt, ſuis ſingula formis perfecta: quia ipſe valde bonus eſt: & bonus omnia vult bona eſſe: quia nulla vnquam de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valde bona, quoniam bonus; ſciuit verò quæcunque voluit; & potuit quæcunque ſciuit & voluit, quia vt eſt ſummè bonus, ita & ſummè ſapiens & potens. Tria igitur ſunt omnium rerum principia; potentia, ſapientia & bonitas, quæ in prima cauſa vnicum, & idem principium eſt. Innumera alia continet præſcriptum caput, de quibus, quia ſcio non poſſe me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quibus dedit Deus, in hoc ſanctarum ſcripturarũ paradiſo liberiùs verſari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, ſex dierum enarrationem; hinc capto initio:

Tria rerũ principia.

Vidit (inquit) *Deus quòd eſſet bonũ, & ait, germinet terra herbam virentem, & faciẽtem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, & factum eſt ita. & protulit terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignumq́ue faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem iuxta ſpeciem ſuam.*

Videtur his verbis ſignificari, nullam omninò eſſe herbam, neque plantã, quæ ſemen non proferat: ſiquidem omnia, quæ terra producit, videntur eſſe creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iuſſiſſe vt germinaret terra præter ea quæ ſemen proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, ſemen proferũt. at verò videtur, huic aſſertioni experimẽtum repugnare: ſiquidem in arboribus Salix, Vlmus, Populus, & Fraxinus, & huiuſmodi aliæ, nullũ videntur habere ſemen. minutulæ & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conueſtiuntur,

De plantarum ſeminibus quæſtio.

spontè nascuntur sine vllo semine, & fungorũ omnia genera, qui & ipsi nutrimentum & ortum ex terra capiunt. fici etiam nullus flos, nullus fructus est, teste Dioscoride, sine quibus semẽ nullum esse possit. Quid ergo, an hæc non sunt creata à Deo? certè creata sunt omnia à Deo, sed, vt arbitror (nisi tamen aliter sancta censeat Ecclesia, ita enim facilè assentiar) non omnia eodem modo: nam rerum, quæ ortui & interitui sunt obnoxiæ, quædã non aliter generari possunt quã à suo simili: vt homo ab homine: equus ab equo; quædã verò dissimilium causarũ concursu generãtur per accidens, vt quæ generantur per putrescentiã, aut etiam per concoctionẽ, aut per alterationes quasdã quarũ rerum generationes, non tam referũtur in vllã facientẽ causam, quæ proxima sit, quàm in materiæ dispositionem: velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab argento, aut omninò metallorum vllum ab eiusdem speciei alio, neque lapis vllus à lapide. his enim rebus nulla seminalis virtus est, vt neque vllis earum, quæ vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit, vt per accidens, neque à sui similibus generentur. atque in vtrisque (plantis inquam & animalibus) est triplex differentia. quædam enim (quæ scilicet sunt perfectissima) non aliter quàm per se, & à sibi similibus generari possunt, vt homo, equus, bos, & elephas, & nux, prunus, & palma, & pomifera omnia: quædã (quæ scilicet sunt vilissima) semper generantur per accidens; vt pediculi, & vermes, & fungi, & alga. quædam sunt inter hæc, perfectione etiam mediã, quæ cum à similibus, & seminali vi generentur, sponte etiam nasci possunt; vt mures, qui habẽt vtranque generationem, & vesparum, & locustarum, ac scarabeorum genera. Herbas etiam aliquas, earum

Generatio à simili & dissimili.

Generationis animaliũ & plãtarum triplex modus.

quæ

quæ ſemen afferunt, ſponte naſci, ac ſine ſemine poſſe, omnes exiſtimant, inde capto argumento, quòd quibuſdam in terris viſæ ſint denuò, atque vbi nullæ vnquam tales fuerint innaſci. velut Theophraſtus, c. 5. libri primi, de Cauſis plantarum, narrat, laſerem aliquando in Apturea ortum eſſe ex imbre quodā craſſo, cùm in ea mundi parte fuiſſet nunquam: atque ibidem, ſyluam quandam ingentem proſiluiſſe aliquando, vbi nulla anteà fuiſſet. quanquam non deſunt, qui horum etiam euentuum quærunt ſeminalem cauſam, velut Anaxagoras, qui cenſet ipſum aërem deferre ex aliis in alia loca ſemina, hincque fieri, vt hominibus id non ſentientibús, fiant generationes quædam alicubi, quæ videantur eſſe ſpontaneæ, cùm tamen non ſint. alij cauſantur inundationes confluxuſque aquarum, dicentes amnium digreſſionibus fieri, vt ſemina ex aliis in alias partes deferantur. Sed etſi hæc non ineptè dicantur, mihi videtur multò probabilius, ſiquidem in animalium genere ſunt nonnulla quæ vtrunque habent ortum, eſſe in plantis quàmplurimas. nam ex ſemine ſolùm poſſe conſiſtere, neque vllū habere accidentalē ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multò, quàm plantarū eſt. plantæ ergo plures habent naſcendi modos, neque tam tenentur conditione naſcendi ex ſemine, quā animalia. quod rurſus vel hoc argumento conſtat, quòd animalia perfecta, non aliter quàm ex ſemine naſci poſſunt, plantæ verò etiam hæ, quæ maximè ſemen proferūt, naſcuntur etiā inſitione, & plantatione, & germinatione, ſuntque illis omnes hæ productiones per ſe. itaque non eſt quod videatur inopinabile, plantas pleraſque earum, quæ ex ſemine naſcuntur, naſci poſſe ſpontè ex terræ & aquæ fœcunditate ſolùm, cùm id accidere videamus

Quædam herbæ naſcūtur ſine ſemine.

Laſeris ortus.

Ortus ingētis ſyluæ.

Seminalis vis in plantis.

animalium nō paucis. quin potiùs existimo, quæ omnino careant semine, esse perpaucas: quæ possint sponte nasci quàmplurimas, nam, vt Theophrastus rectè censet latitare potiùs quàm non esse seminis naturam, est arbitrandum. velut in thimo est semen, quod sensu percipi nequit, & in salice, & vlmo & eiusmodi aliis. sunt etiam quibus seminalis vis est in lacryma, vt viridi. atque generatim, vt Theophrastus inquit, ea faciliùs, atque ex minori principio valent generari, quæ imperfectiora sunt. quamquam ergo verisimile sit, quàmplurimas, & herbas & arbores, quæ carere videantur, habere semina, vt de salice, & vlmo, dicebamus: non tamen proinde negandum, esse multas, quæ omninò non habeant, & nonnullas earum, quæ habent, spōte etiam oriri posse: cùm illa triplex nascendi differentia notetur in animalibus, quæ genere quidem sunt perfectiora. ex dictis constat res quasdam esse, quibus (nisi illas Deus in illo mundi exordio fecisset) necessariò esset semper mundus cariturus, alias verò, quæ, etsi à principio factæ non essent, possent deinceps, ex ipsis mundi elementis naturaliter oriri. Nam elementorum, si vel vnum tollas, necesse est tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cùm primæ contrarietates, primò insint elementis, sintque ipsæ elemētorum naturæ, sublatis elementis, tollerentur contrarietates primæ, atque his sublatis tollerentur rerum omnium generationes, cùm hæ omnes agantur per alterationes mutuas, quæ nascuntur à contrarietatibus. quòd verò sublato eorum quocunque, necesse sit tolli omnia elementa constat: quoniam si frigus omninò non est, neque calor sit. siquidem si calfactio nulla esse potest, neque calor omninò est: at verò si omninò non frigus, neque calfactio vlla est: neque refrigeratio,

Timi, salicis & vlmi semen.

Facta necessariò in principio.

Contrariis sublatis generatio tollitur.

Frigore sublato tollitur calor.

tio, nisi calor: siquidem omnes contrarij motus, sunt inter eosdem terminos, contrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Necesse est igitur, quocunque eorum sublato, alterum tolli. eadem ratio est humidi & sicci. Porrò hæ duę contrarietates, calidi & frigidi, humidi & sicci, relationem quandam habent ad sese: sunt enim primæ actiuæ, secundæ passiuæ. quapropter vtræque sine aliis, ad generationes rerum essent otiosæ & inutiles. omnes ergo necesse est in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora, quorum primæ illæ, seu virtutes, seu qualitates, sunt. necessariò ergo si modò futurus erat mundus, creata fuerint in initio elementa. quo autem modo posteà dicemus. Iam verò cœlestia corpora multò magis, & propter sese; & propter alias mundi partes. propter sese; quandoquidem nisi diuina virtute essent in initio creata, cùm nullum habeant ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri possent: propter alia verò, quoniam cùm omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorsus naturalium mutationum sine illis esse possent. Necesse etiam est fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atque omninò viuentia, quæ ex solo semine, aut germinatione generationem habent. nisi enim in initio diuina virtute essent facta, nunquam deinceps oriri possent. vt neque modò, si omnes homines, aut equi, aut leones morerentur, esset vnde rursus oriri possent: nimirum non habent aliam generationem quàm ex semine. Ita etiam arbitror, si nuces omnes, cum toto nucum semine, perirent, mundus esset in posterum ea planta cariturus. at verò metalla, & lapides, & ea, siue animantia, siue plantas, quæ putrescentia quadam generari possunt, non par necessitas est, vt Deus fecerit ab initio:

Motus contrarij inter quæ

Corpora cœlestia quorsum.

Facta necessariò in principio.

vid. Pag. 32 lin. 17 &c.

tio:

tio: possent enim ipsa posteà ex rebus aliis naturaliter oriri. velut nunc gignuntur mures & vermes, vbi nulli anteà fuerint, atque metallum quodcunque, solis virtute, gignitur ex terra & aqua. quapropter, ne mundus his careret, minùs videtur necessarium fuisse, vt Deus creandi vim apponeret, cùm naturalis esset futura satis. atqui fortasse propositæ dubitationi iam respondimus, atque ob hanc causam, non simpliciter dixit Deus, *producat terra herbam viuentem*, *sed virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum*: ac repetit, *cuius semen in semetipso sit super terram*, hoc est, quod non aliter oriri ex terra possit, quàm ex suo semine. fortasse etiam hanc ob causam, in tota mundi creatione, nulla fusilium, neque gemmarum, facta mentio est, sed tantùm elementarium corporum, & cœlestium, & animalium natantium, & volantium, & terrestrium, & plantarum, quarum semen in semetipsis sit super terram, ac postremò hominis: quasi ex in initio creatis, reliqua essent naturaliter eruptura. neque verò huic sententiæ repugnat, quod 18. ca. Ecclesiastici dicitur, *Deus qui semper est fecit omnia simul*: verè enim fecit omnia simul in illo mundi initio, non tamen omnia eodem modo, sed alia quidem ipsa per sese, alia in suis principiis. Extiterunt à principio omnes rerum formæ, aliæ quidem actu, aliæ potentia. quoniam iam inde omnes, aut erant actu, aut poterant naturaliter oriri. neque quidem hoc durum videri cuipiam debet, quod in quibusdam exemplis videtur posse demonstrari. cùm enim sint quædã animalcula, quæ non aliam, quàm ex hominis morbis, ac excrementis, generationem habent, vt pediculi, lentes, & acarus, animalculum inquam illud omniũ minimum, quod scabiei est initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares

Fusilium & gemmarum nulla mẽtio in creatione.

Facta simul omnia.

Actu aut potentia sẽper formæ sunt.

Animalia ex excremẽtis.

vulgares Chirurgi ſyronem) & lumbrici, tam lati, quàm rotundi, & aſcarides vocati, & quædam alia animalcula innominata, quæ in quibuſdam abſceſſibus, & in oſſium carie reperta ſunt, conſtat ea ab initio non extitiſſe: cùm Adamus ſine vllo morbo creatus à Deo ſit, atque adeò perſtiterit vſque dum peccauit, quod perfecta iam mundi creatione, euenit. Itaque res quaſdam viliſſimas, & quæ ex putreſcẽtia tantùm fiunt, cuiuſmodi quæ dicta ſunt animalcula, & algam, quæ putreſcente aqua in lacunis gignitur, quæque ſordes potiùs dicuntur quàm res, vt inquit Ariſt. non dubito poſt exactam mundi creationem pullulaſſe. an verò res aliæ, quæ adeò viles non ſunt, poterant tamen naturaliter oriri, vt metalla, lapides, & viuentia, quæ vtrunque ortum habent, ex ſemine inquam, & ſpontaneũ, intra ſex primos dies ornandi mundi gratia extiterint, an nõ, ſed poſteà orta ſint: haud habeo quòd affirmem. Illud tamen mihi videtur probabiliſſimum, ea ſi in ipſo mundi initio extiterunt, non tam creatione, quàm properata generatione eſſe facta. nam receptiſſimum eſt illud Philoſophorum axioma, naturam (multò magis Deum) nihil fruſtra facere. fruſtra verò apponeretur creatio, vbi generatio naturalis eſſet ſatis. poterat verò Deus optimus maximus, exornandi ſtatim, ac perficiendi mundi gratia, earum omnium rerum ortum, alioqui naturalem, properare adeò, vt ſtatim erumperent cum creandis, etſi non eodem ortus genere. neque verò proinde non eſſet ille naturalis ortus, quia aucta celeritas non mutat ſpeciem motus. ſi enim lapis deſcenderet, eadem celeritate qua ſol fertur, aut etiam prima ſphæra, celeritas quidem illa, maior eſſet quàm pro lapidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria rerum genera eſſe dixi

Adamus ſine morbo creatus.

Natura nihil fruſtra facit.

Motus celeritas nõ mutat ſpeciem.

Tria rerũ initia.

diximus, ita nunc tria earum initia ponimus. quædam enim initio creata esse, factaq; ex nihilo aut sine materiæ dispositione: quædam posteà succreuisse; quædam, inter hæc, extitisse quidẽ in initio: ortu tamen naturali. Moses verò ea tantùm videtur narrasse, quæ primo modo extiterunt, creata scilicet per sese, ac non solùm per sua principia. nam primo die fecit elementorũ corpora, & lucem. secundo fecit firmamentum, hoc est, corpus illud totum cœleste, quod constat multis orbibus: tertio separauit aquã à terra, colligénsque aquã in locum vnum fecit maria, terráque detecta creauit omne genus plantarum, quæ ex semine habent generationem: quarto fecit Solem, Lunã, & Stellas, & posuit in firmamento (ex eadem, arbitror, firmamenti substantia, non aliter ac hominem fecit ex terra) quinto fecit animalia omnia, natatilia & volatilia: sexto terrestria, cum quibus & hominẽ. At verò præter hæc, cõstat esse in mundo res quàmplurimas, quæ intra sex primos dies non extiterunt. vinum enim non esset, cùm nulla antecesit vindemia: neque oleum, cùm nõdum tusæ oliuæ: neque mel, cùm nondum apes mellificassent. nimirum hæc, & huiusmodi alia, creata sunt in suis principiis, ex quibus deinceps orta naturalitèr sunt, vt etiam ex terra & aqua, fouentibus ea cœlestibus corporibus, aut intra ipsos sex dies, aut posteà, orta sunt metalla, & lapides, & bitumina, & herbæ sponte nascentes, ac denique alia omnia, quæ non habent seminalem ortum, neque fiunt à similibus, sed concursione aliarum causarum, per accidens, producuntur. Videtur neque ignis facta esse, in hac narratione, mentio. quapropter existimare videtur quispiam posse, ne omnia quidem elementa facta esse in illo mundi exordio, sed tria tantùm, ignem verò posteà, concursione aliarum causarum, ortum esse.

Creata sex diebus.

Creata in suis principijs.

Ignis an sit & quãdo creatus.

esse. Iuuabit hanc opinionem antiquitas, quæ, vt aliarum rerum quàmplurium, ita etiam huius, quærit inuentorem, quasi ignis non sit à principio in rebus, sed alicuius hominis industria postmodùm factus: scilicet, vt & vinum. Plinius narrat, ignem è silice primùm inuentum esse à Pyrode, Cilicis filio: idẽ author affirmat, primum esse inuentum in Pyrpile. Si igitur inuentum hominum ignis est, non videtur à principio mundi extitisse. sed quo pacto potuit hic mundus constare, præstantissimo & efficacissimo carens elemento? Cùm sint duæ mundi partes, altera humilior ac imperfectior, corporibus constans ortui & interitui obnoxiis: altera sublimior ac perfectior, constans corporibus incorruptibilibus, humiliorem & ignobiliorem, oportuit primò fieri, quasi fundamẽtum, & mundi exordiũ. natura enim ita comparatũ est, vt principia sint viliora, atque ad perfectiora, in cuiusuis rei opificio, procedatur. atque illam quidem oportuit primò fieri impolitam & incultã, posteà exornari. ita enim & natura & ars procedit, ab obscuris quibusdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formam. neque verò non est hoc optimum argumentum: nam vt ars naturam imitatur, ita natura diuinitatem, à qua fluxit. vt ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita est rationi consonum, naturalia imitari diuina opificia. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationẽ diuini opificij volẽtes inuestigare, haudquaquàm errabimus: ipse enim Deus est naturæ parens. Proinde primo die, facta est tota generabilium & corruptibilium sphæra, constans elementorum corporibus, terra, inquam, aqua, aëre, & igne: illis verò, neque puris, & syncerissimas naturas retinentibus, neque seorsum positis, & ordine collocatis, neque illustratis vllo cœlesti lumine, sed

Mũdi partes duplices.

Ignobiliora primò creata.

Ars naturã imitatur.

Artis & naturæ progressus.

Elementorũ impuritas.

Elemētorũ confusio.

ne, sed intra obscurum aërem aqua & terra permistis, atque intra hæc omnia, igne inuisibiliter incluso, qui inter cætera, fouebat aquas, reddebatque fluxiles, ne frigore concrescerent, moxque, ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita sunt corpora illa aspectabilia, factusque est dies primus. verùm vt hæc distinctiùs eloquamur, oportet quædam, de elemētorum naturis, enarremus. Elementa prima, principiis rerum naturalium, materiæ inquã & formæ adeò proxima sunt, vt per sese, & omni mistione vacãtia, nullibi munda sint, aut fuerint vnquam, aut etiam esse possint. nam cùm eorum naturæ definiantur per summas qualitates, & consistentia corporis, misturam quandã desideret, & contrarij misturam, quia mera humiditas nullam consistentiam haberet, mera siccitas nullam compactionem & continuitatem, nihil penitus syncerum existere in corporibus potest. Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis seorsum eorum naturis, suntque potentia in rebus concretis, actu verò nullibi. quod quia intellexit Galenus, in com. primi de natura humana, elementis primis nullas formas substantiales attribuit, sed pro his, qualitates primas, affirmans ea constare ex materia prima, & calore, frigore, humore, aut siccitate, aut harum binis qualitatibus. itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua vtimur, aërque quem inspiramus, elementa mera non sunt, sed corpora simplicissima eorum, quæ extant, & proxima elementorum naturis. quo factum est, vt eorum nomina dentur ipsis elementis, quæ mente potius intelliguntur, quàm re vera subsistunt. aut certè, si simplicium elementorum sunt illa nomina, priora hæc corpora, quæ videmus, non sunt appellanda hæc, sed, vt Plato dicit in Timæo, talia. nimirum non terra, sed

Qualitates elemētorũ forma.

Elemēta actu nullibi.

Elemētorum nomina.

ſed terreum corpus:non aqua,ſed aqueũ: ita & aëreũ, & igneum. ridiculum enim quod quidã pueriles Philoſophi affirmant,oportere, vt quodcunque elementũ ſit alicubi purum, in propriis ſcilicet regionibus. Vbi enim talis ſit aqua? an in mari,vbi ſalſiſſima,& piſcibus ſcatens? Elementa itaque prima, potentia ſunt in corporibus,actu nuſquã.neque verò expedit:ob concreta enim ſunt illa neceſſaria: per ſeſe nihil eſſet inutilius. Verùm etſi elementa actu non ſint, maximè viget eorum natura in his elementis, quibus vtimur, terra inquam,aqua,aëre, & igne,quæ ordinẽ eum amãt naturaliter,vt ſint craſſa ſub tenuibus.atque proinde, ſicubi confuſa ac conturbata ſunt, mox in imum mergitur terra,aërque emergit,& interfluit aqua.Ignis quoque, vt maximè communis Philoſophorum opinio fert, effertur naturaliter in ſupremum locum, atque proinde proximum cœlo locum tenet: aut, vt ego exiſtimo,is ſolus inter omnia corpora, nullum potiùs locum præ alio amat,neque in vllum fertur,niſi per accidens,motu materiæ,quã occupat, aut tractus à lumine (ab hoc enim naturaliter trahitur) ſed velut quędam mundani huius corporis anima, totum occupat, permeans per omnia,vt omnia fœcũdet, ac quodammodo viuificet. Nam cùm omnes naturales ortus agantur cõcoctione quadam, quod caloris eſt opus, conſtat ſine eo omnia futura ſterilia:aquã præcipuè,quæ ab omnib.ferè Philoſophis cenſetur eſſe primũ frigidorum.vt verò ortus tribuũtur calori,vt efficienti cauſę,ita tribuũtur humidi craſſiori, qualis aqua eſt, vt materiæ. atque hac ratione efficitur, vt aqua ob humiditatem craſſam, qua abundat,ſit velut mater omnis generationis: ignis verò pater per calorem. Rerũ ergo generationes, maximè adſcribi debent aquæ ab igne fœcundatæ. ita fit, vt

Ignis motus.

Ignis anima mũdi.

Cõcoctio à quo.

Aqua principiũ frigidorũ

Aqua generationis mater, Ignis pater

nisi hæc duo adhibeantur principia, omnia sterilescāt: velut terra, nisi irrigetur primùm, ac deinde concalescat. Ipsum quoque mare, quod omnium mundi partiū est fœcundissimum, vt mirabilis rerum, tam viuētium, quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, si calore destitueretur, futurū esset penitus generationis ineptum, & concretum frigore. quin & tota mūdi aqua, nisi, à quo concalescit, igne funderetur, futura esset glacies. Si enim primum frigidorū esse rectè dicitur, nulla frigiditas potest illi esse præter naturam. videmus verò eam aliquando concrescere frigore: haberet ergo id secundùm naturā semper, nisi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potiùs sit quā ignis, qui caloris omnis principiū cùm sit, fouet, atque fœcundat, facitque, animalium & aliarum rerum ortui & conseruationi, idonea? atqui consentaneum est censere, aquam per hyemē, absentia ignis potiùs concrescere, quàm præsentia frigidi aëris, vt putant, qui aërem statuūt primum frigidorum. verùm in eam adeò dissidentem à communi sensu opinionem incidunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem non assequūtur. Ignis itaque per omnia permeat, alimentū ab illis accipiēs (quia sunt illi omnia substrata vt materia, vt mirus dixit Aristoteles) aquæ verò ab eo accipiunt calorē genitalem, & motū, ac fluxilitatem. Itaque igne fouēte & incubante aquas, rerū omnium aguntur generationes. Hæc verò disertissimè docuit Hippoc. lib. 1. de dieta, his verbis: *Constituuntur quidē igitur tū animātia omnia alia, tū homo ipse, ex duobus, differentibus quidē facultate, concordibus verò & cōmodis vsu, igne inquā & aqua. hæc autem ambo simul sufficientia sunt, tū aliis omnibus, tum mutuò sibi ipsis. vtrumuis verò seorsum, neque sibiipsi, neque vlli alteri sufficiens est. vim igitur ac facultatem vtrumque*

Mare fœcundissimum.

Aqua principiū frigidorū.

Ignis per omnia fusus.

Ignis est spiritus ille incūbēs aquis.

Aqua cur fluxilis.

ipsorum talem habet. ignis enim omnia per omnia mouere »
potest, aqua verò omnia per omnia nutrire. particulatim »
verò vtrunque superat & superatur (hoc est, pugnant mu- »
tuò inter se, vtroque eorum partim vincente partim victo) »
ad summum ac minimum quantum eius fieri potest (hoc est »
plus aut minus, vt quodcunque eorum potest) neutrum enim »
superare penitus potest. hanc ob causam sanè, igni quidem, »
vbi ad extremitatem aquæ peruenerit (hoc est, vbi penitus »
consumpta humiditas est) deficit alimentum (ita euanescit »
ignis cùm ventū est ad cineres) euertitur igitur eo, vnde nu- »
triri potest (hoc est, serpit in alias materias quærens alimē- »
tum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc »
est vbi penitus exclusit ignē) deficit motus (quia concrescit »
in glaciem. fit que immobilis.) Vides quàm disertè Hip-
pocrates dicat, aquam accipere fluxilitatē, motum, ac
fœcūditatem ab igne; ignem verò ipsum ferri per om-
nia, atque alimentum ex omnium hūmiditate capere,
& generationes omnes his duobus principiis attribui.
hoc idem est quod hic insinuatur his verbis, *Et spiritus* »
Domini ferebatur super aquas, seu *incubabat aquis*, ambo
enim hæc significat dictio Hebraica. insinuatur verò
vtrumque, ignem scilicet ferri per aquas, easque foue-
re ac incubare. meritò verò spiritus appellatur, quia
ignis, corporum omnium maximè, videtur ad spiritua-
lium substantiarū naturam accedere. est enim tenuissi-
mus, & visum ac omninò sensum fugiens, nisi cùm, ob
materię, quam occupat, densitatē, apparet, vt in ignito
carbone, & fumo ardēte. In his enim ipsis, cū rarescit,
disparet, vt cùm dissipatur fumus. contrà, cū eius ignis,
qui intra nubem inuisibilis continebatur, circunstanti
frigore densatur materia, is emicat, abiēs in fulgur, aut
etiam fulmē. itaque est tenuissima quædā & insensibi-
lis substantia, vt quædam eorū anima, per alia permeās

Ignis necessitas.

Vnde ignis alimentum capiat.

Ignis natura insensibilis.

Fulgur.

neque apparens, nisi cùm densatur cum materia. hanc substantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent sensibili, vtpote neque carnibus vescentes, neque fructus assantes aut elixantes, eo caruerunt, vsque dum inuenerunt rationem retinendi eius in materia densa, in qua appareret, fierétque vtensilis. Meritò, itaque inter corpora omnia hic maximè dicitur spiritus. Domini verò ob magnitudinem virtutis, & præstantiæ: est enim phrasis diuinæ scripturæ, Domini, aut Dei vocari, quæ magna, aut præstantia. hic igitur spiritus, hoc est, hæc substantia tenuissima, ac perfectissima, ferebatur, incubans & fœcundás aquas. per hunc spiritum factę sunt aquæ fluxiles, alioqui futuræ, vt diximus, concretæ. in quam sententiam dictum est illud Psalmi, *flabit spiritus eius, & fluent aquæ.* sed quia Physici nunquam acquiescunt vllis dogmatis, sine monstratione, hanc adhibeamus oportet, quoad nostra fieri possit, indicemúsque, ignẽ, nõ habere vllam regionẽ, in quam seorsum feratur, separatus ab aliis corporibus. Primùm quidẽ illa, quam Hippocrates adhibuit, non leuis est, procedit enim ab experimento. siquidem videmus nullibi ignẽ manere, nisi illi suppetat materia vnde alatur, eaque consumpta statim deficere, vt dissipato fumo & consumpto oleo, flammã; siccatis vsque ad cineres lignis, prunas. at verò in sua regione seorsum ab aliis omnibus positus, omni alimento esset destitutus. sed ex motu eius corporis, multò euidentiùs monstratur, quod propositum est. si enim supremũ appeteret locũ, in eum ferretur naturaliter. si autem ferretur, efferret etiam secũ alia, quæcúque ei essent agglutinata: atque vt lignũ, quod ob naturalem raritatem, aëris nonnihil habet inclusum, ascendit per aquam, ita etiam quod ignitũ esset, ascenderet

Ignis vsus quãdo cœperit.

Aqua per ignẽ facta fluxilis.

Ignis nullibi separatus.

Lignacur supernatent.

Ignis natus.

ret per aërem (tanto enim leuior esset ignis aëre, quãto aër aqua) at verò non ita fit: euolarent enim ex prunariis aut foco prunæ omnes: vt scilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundissimo flumine: tantum autẽ abest, vt quæ sunt imbuta igne, euolent, vt ne tantillum illis ignis ponderis detrahat. frustum enim ferri aut lapidis ignitum, non minùs deprimit lancem quàm frigens, nisi quid substantiæ decisum illi sit, dum vreretur. non ergo ignis sursum potiùs fertur quàm deorsum, sed materiam sequitur, atque cum densis, lapillis, ferro, aut carbonibus, descẽdit: cum exhalatione ignita qui fumus ardẽs est, ascendit: cõparet verò dum dẽsam tenet materiam, ea extenuata, aut dissipata, disparet. sed & ex vsu, in quem res omnes naturales semper diriguntur, constare videre posse, quod asserimus. quẽ enim rebus vsum præstaret ignis, supremam mundi regionem tenens, seiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cùm media regio frigidior quàm infima esse cognoscatur, actiones verò naturales contingant per medium: sine calore verò nihil præstare possit. at verò permeans per alia omnia, calefacit, &, vt dictum est, liquat, fundit, ac mouet: quædam alia densat, concoquit, atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat, omnis naturalis ortus parens est. At dices, id me falsò igneo calori tribuere, quòd sit solaris; igneum enim potiùs vrere, ac per siccitatem in marcorem trahere omnia, & interitum. Ita est sanè, solaris calor est qui hæc præstat, ipse verò solaris calor, nihil est aliud quàm calor ignis, solis fulgore, quo naturaliter trahitur, vt ita dixerim, modificatus. nam sol, cùm sit corpus incorruptibile, necessariò sit expers qualitatum corruptiuarum, caloris, inquam, frigoris, humoris, ac siccitatis, non possit ergo calfacere, nisi per aliud

Calor solis quid.

Vid. Pag. 238. 278 240. 271. 476.

& accidente quodam. Quid verò sit illud, cuius accessu calorem inferat, potiùs quàm, quod à Philosophis omnibus statuitur, per se, ac primò calidum? Si enim Sol per accidens calidus est, ignis verò quòd primò ac per se, necesse est causam caloris illius, ad hunc referri. est verò hoc ipsius etiam ignis naturæ valdè congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneum solum cœlestem imitetur fulgorem: ipsum verò ita, vt plurimi veterum Philosophorum, ob eam similitudinẽ astra ignea esse suspicati sint, sit valde consentaneum, vt similitudinis illius causa, facilè trahatur ignis cœlesti lumine: quod etiam vestigium quoddam, diuinitatis eius corporis, est. Maxima ergo ignis pars, cũ lumine Solis circa terrã voluitur, comitatúrque circumeuntẽ diem. quod indicant illa verba capitis primi Ecclesiastes. *Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens, gyrat per meridiẽ, & flectitur ad Aquilonẽ, lustrans vniuersa in circuitu, pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.* His verbis apertè dicitur, spiritum illum, quem indicatum est esse ignem, circuire simul cum ipso Sole: nam nomine spiritus, non est verisimile, vocari Solem ipsum. nam præterquàm quòd esset repetitio inutilis, vocari ita non potest: nam neque quòd tenuis, neque quòd inuisibilis, neque quòd animatus & viuens, cùm nihil horum sit. circuit itaque ignis, vt ipse Sol, éstque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omninò lux omnis, calida: nox, atque omninò tenebræ, frigidæ sint. hic ipse igitur est solaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, si copiosus, atque destitutus humore accedit, etiam vrit; vt non rarò messes, ante tempus, ob pluuiæ inopiam, & defectum etesiarum. Vnde rursum constat, non esse aliam diuinitatem

Ignis solẽ sequitur.

solari

solari calori, sed eundem penitus esse & igneum. Itaque multis iam argumentis probabilissimū effecimus, ignem esse illum spiritum domini, qui in ipso mundi exordio, generationum præstans initium, incubabat aquis. est verò ignis symbolum diuini amoris, qui Deus ipse est. vnde sublimior alius, quid ad me nō spectat, nascitur sensus. His positis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam posse accedere. *In principio* hoc est, in ipso temporis initio, *creauit* (hoc est, fecit de nouo ex nullis pręexistētibus) *cœlum & terram*. cœli nomé, tum in tota scriptura diuina, tum in hoc ipso capite, significat aërem, aut incorruptibile illud & maximū corpus quod superstat. Cōstat verò, siquidem dicitur, *dominamini piscibus maris & volatilibus cœli*. non sunt autem volatilia, nisi in aëre. & iterum, *vocauit Deus firmamentum cœlum*. Firmamentum verò non est aër, sed firmum illud, æternum, & stabile corpus, in quo posuit Deus duo luminaria, & stellas omnes. cùm autem duo hæc significare possit ea vox, in narratione diei primæ significat aërem, quia firmamentum fecit Deus in die secunda. Fecit itaque Deus in prima die aërem & terram, vt verò insinuet, non hæc duo solùm elementa facta esse in illa die, neque hæc ante alia, sed quatuor corpora simul, velut vnum Cahos: addit, *Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ super faciē abyssi*, hoc est, aquarum: *& spiritus Domini* hoc est, ignis, *ferebatur per aquas*. itaque cùm primum fecit cœlū & terram, fecit & abyssum, & ignem, erántque ea in prima illa die adeò confusa ac conturbata, vt terra commista, cum aqua intra ipsum aër esset. cùm verò aquæ maior quàm terræ moles sit, secundùm superficiem videbatur esse tota aqua, vt quoddam lutum, atque ita erat terra inanis, hoc est, nulla gignens ex sese ani-

Ignis diuini amoris symbolum.

Cœlum quid.

Firmamentum quid sit.

» malia, *& vacua*, hoc est, nullis plantis ornata: *& erant* » *tenebræ super faciem abyssi*, qui scilicet tenebat intra se totam terram: nam cùm essent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, cõstat esse tenebras. ignis verò inuisibiliter permeabat per aquas, fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concrescerent, vt gelu. hæc cùm ita se haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conspectũ venire posse cœperunt. diuisitque Deus lucẽ à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, sed ab altera superficie apposito lumine, ab opposita corpus ipsum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totũ id corpus, factus est vespere & mane dies vnus. In die secundo fecit Deus firmamentum, firmũ inquam illud & solidũ cœli corpus, neque diuisionem, neque raritatem, neque omninò alterationem vllam recipiens corruptiuam: posuítque illud firmamentum in medio aquarum, fecítque vt diuideret aquas ab aquis, eas scilicet quæ sunt sub firmamento, ab iis quæ supra firmamentum. De his aquis, quæ supra firmamentum sunt, dubitatur quàmplurimùm. Sunt qui dicant aquas supra firmamentum, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illásque, ab his quæ supra terrã sunt, separari cœlo, hoc est, aëre. verùm falluntur, quia etsi cœli nomen de aëre, & de superno illo & incorruptibili corpore dici possit, firmamenti verò non ita. sed firmamentũ illud solùm est in quo sunt luminaria & stellæ. itaque haud dubiè supra cœlum sunt aliæ aquæ. sed quo pacto? supra cœlum enim hoc, quod conspicimus, nihil aliud esse potest, quàm sedes Beatorum, quam quidem tantò præstantiorẽ, & mutationis minùs participem esse oportet, quàm cœlum; quantò cœlũ ipsum quàm elementaria corpora. quare

Lucis creatio.

Aquæ supra firmamẽtũ.

vt

vt elementaria ſunt motus & alterationis participia, cœleſtia motus ſolius, ita ſedem Beatorũ eſſe oportet corpus puriſſimum, & mutationis, & omnis motus expers. at verò ſi aqua eſſet, aut ex aqua, recipere poſſet alterationem, atque à contrariis pati, ſiquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, poſſet, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Ariſtoteles monſtrauit, aſtra non eſſe ignea, mõſtratur cœlũ illud ſupremũ aqueum non eſſe. ſed vt fatemur, cœlum & aſtra ignea eſſe, igne quodam cœleſti, qui præſtantioris quàm elementaris eſt naturę, fulgore ſolùm referens illum, non etiam calore, & ſiccitate, ita dicemus, cœlum illud, quod plurimi hanc ob cauſam vocant Cryſtallinum, aqueum eſſe, aqua quadam cœleſti, quæ puritate aquam referat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtriſque, ſed analogia quadam, vt ſit duplex ignis (non genere ſed ſecundùm analogiam) elementaris & cœleſtis, & aqua quoque duplex. Vt itaque aſtra vocamus æthereos ignes, ita quod ſupra firmamẽtum eſt, vocamus cœleſtes aquas, aut aquas, quæ ſupra cœlos ſunt, quas in Pſalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaque diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus ſequentibus exornauit: poſtremis duobus repleuit ea animalibus: exornauit verò priùs eam mundi partẽ, quam priùs fecerat (elementarem inquam) *dixit itaque Deus, congregẽtur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terram, & cõgregationes aquarum maria.* hæc congregatio aquarum in locum vnum, ita vt terrę facies appareret, ac nũc appareat, celebratur plurimùm in ſacris eloquiis quaſi argumentum maximum potentiæ Dei: mirum

Aſtra ignea.

Cœlũ cryſtallinum.

Duplex ignis.

enim est, vt quod supra naturam esse videatur, terram grauiorem multò & minorem aqua, ab ea non obrui, turgentésque & elatissimos maris fluctus, intra certos fines sese continere, neque in totam terram, quæ longo interuallo substare videtur, sese effundere. Verùm hoc æquè est argumentum sapientiæ & potentiæ. non enim violentia continet Deus terram supra aquas, aut cohibet aquas quominùs fluant, sed ita composuit ab initio, vt naturaliter eueniat, sitque, nisi Deus disponat aliter, in æternum citra violentiam, duraturum. nimirum fecit, non quidem terræ solius globū (hîc enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum vnicū, cuius centrum, mundi etiam centrum est: non ita, vt eiusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquū aquæ, (ita enim etiā mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita sese continent mutuò, vt vtriusque sit idem centrum, quod & totius mundi. id verò fit terra integrum globum reddente, eum verò non solidum, sed maxima parte interiùs, & ad superficiem, cauū: amplissimásque illas cauitates replente aqua. quo fit vt terræ facies & maris, eiusdem globi sint superficies. vt verò nō corruat in sese tota terra, & in mundi medium subsidēs, exprimat aquam, cùm sit cauitatibus plena, causa est, longè maior soliditas, quam habet in profundis, quàm ad superficiem. quod iis qui aperiunt puteos, aut defodiunt mineralia, liquidò constat: cùm multò infra speciem sentiatur lapidescere. fecit ergo Deus in terra ingentes sinus, intra quos colligi iussit aqūas, vt appareret arida: atque vt id ita manere posset, iecit firmissima fundamenta terræ. Posteà terram exornauit herbis virentibus, ac facientibus semen, & arborib. pomiferis, & omnibus quorum semen in semetipsis est

Aquæ & terræ globus.

Vid. Pag. 305. 306. 410. 460.

vt

vt anteà explicuimus. Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem scilicet & Lunã, & Stellas omnes, posuitque astra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, & essent in signa, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento posita sunt astra, constat facta esse ex ipsa firmaméti substantia, alioqui necesse esset eam firmaméti parté, quæ erat vbi quodcunque astrum positum est, redactam esse in nihilum, cùm cœli partes abscedere non possent aliæ ab aliis, vt denuò nascentibus astris loco cederent, & indiuisibiles sint natura, & neque densitatem, neque rarefactionem recipere possint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex substantia firmamenti. Quoniam auté inquit, vt essent in signa & tépora, & dies & annos, qui Astrologiæ iudiciariæ sunt studiosi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicentes, Deum fecisse astra vt essent in signa, hoc est, significationem præberent mortalibus imminentium casuum. verùm, quia ea Astrologiæ pars vanitatis insimulatur, à plerisque piissimorũ & sapientissimorũ, satius est intelligere, dictum esse in signa & tépora, quasi in signa temporum. nimirum motus astrorum, præcipuè Solis & Lunæ, definiunt tépora. vt dies est circuitio solaris: hora, vigesima quarta eius circuitionis pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: mensis motus Solis per vnicum Zodiaci signũ, aut motus Lunæ per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur accessu & recessu Solis nimirum. tempus, vt Arist. docet, est numerus qui numeratur motũ: motus verò est numerus, quo numeratur tempus. vt numerãtur horæ per transgressiones gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis, non tamẽ quia fecit

Deus

Deus astra in signa temporum, statuendum est, vt vulgus Philosophorum censet, tempus ipsum esse motum cœli. nam, vt Plato inquit, tempus est imago æternitatis, in numero fluens. quod idem aliis verbis dixit Aristoteles, Aeternitatem esse nunc stans, tēpus verò nunc fluens. ille verò fluxus, seu illa duratio, quod ipsum tempus est, non aliter numerari potest, quàm per motum. In motibus autem, nullus tam idoneus calculus est, quàm cœlestis, ac præcipuè solaris, quia maximè omnium regularis, & incommutabilis, vt minimè possit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conspicuus, vt nullum aliud habere possit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcunque horas clepsydris: quin & menses & annos horologio Ianeli. verum est, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpote ad priorem motum stabiliorem, & sui similiorem: atque nisi ad illud referantur, non posse esse certam computationem temporis: cùm alij omnes motus sint irregulares, & in subiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu est duratio numerabilis, quod tempus est. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuisse ante cœlum diem, & ante Solem, res. Sed si hæc vocantur luminaria, quasi luminis fontes, factáque sunt vt separent diem à nocte, diuidántque in dies, quo pacto potuerit esse lux tres dies ante Solem? ipsi dies quo pacto potuerunt numerari? Quod quidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque potest Deus facere per causam secundam, facere potest per sese. Si enim rectè monstratum est anteà (vt certè mihi videtur) factum esse hunc mundum ex nihilo, constat Deum, à quo factus est, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere secunda causa: siquidem

Cœli regularitas.

Lux ante Solem.

neque

neque ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potiùs Solem principio, per eum lucem & dies, dignum conſideratione eſt. primùm quidem, pro hac dubitatione non eſt ſatis dicere, quòd multi, iique grauiſſimi ſacræ ſcripturæ interpretes dicunt, omnes mundi partes factas eſſe ſimul in eodem inſtanti. Nam etſi ita eſſe concedatur, eſt neceſſe, hac ſerie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm præcipuè etiam dierum numero diſtinguatur ille ordo. Si ergo quæ priùs facta dicuntur, priora etiam eſſe natura oportet, nulla neceſſitas cogit affirmare, in eodem inſtanti facta eſſe, quin potiùs conſentaneum magis eſſe videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam inſumi, quandoquidem omnia ſæcula, multitudine hebdomadarum conſtant. vnitas ergo hebdomadis, meritò ſit principium multitudinis hebdomadarum, hoc eſt, omnium ſæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ cauſæ debilitatem. non enim eam cauſam naturalem ponimus, quæque faciat ſemper quantum poteſt, ſed liberam & ſapientiſſimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & menſura. Quapropter verba illa capitis 18. Eccleſiaſtici, *qui viuit in æternum creauit omnia ſimul*, ego ita interpretor, Creata eſſe omnia intra illam hebdomadam, perfectúmque eſſe mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura eſſet initium, deeſſet. Nam vt initio capitis ſecundi dicitur, *perfecti ſunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die ſexta opus ſuum.* quibus verbis facilè refelli poteſt ſententia quorundam

Sol cur non primus creatus.

An totus mũdus in inſtanti.

Hebdomadarum principiũ.

Deus cauſa libera.

Aſtro

Astrologorum, qui stellam illam, quæ superiori anno qui erat septuagesimus tertius supra millesimum & quingentesimum, apparere cœpit in genu Cassiopeæ, durauitque per magnam præsentis anni partem, affirmarunt esse nouam, creatámque denuò: non minùs quàm deceptus est Hipparchus, nouam stellam suo æuo se putans deprehendisse: quod narrat Plinius libro 2.cap.2.nondum enim fuisset perfectus omnis ornatus cœlorum, si illa stella in hoc vsque seculum caruisset mundus, essétque iam mutilus nunc, ex quo desiit apparere. Itaque fuisset nunc, & creatio, & anihilatio, cùm scriptum sit tertio capite Ecclesiastes, *didici quòd omnia opera Dei perseuerent in perpetuum.* durasset verò illa stella minùs anno. Rem profectò fuisse admiratione dignissimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctissimi coniecti sunt, intelliges. Cùm enim nullam stellam primæ magnitudinis, qualis ea esse videbatur, ibi vnquam extitisse scirent, videretur verò, quicquid id esset quod appareret, supra Solem esse, quod nullam haberet paralaxim: alij stellam quidem esse, eámque nouam, affirmabant: alij (facilius hoc rati) esse cometam genitum intra ipsum cœlum, atque inde agnosci, cœlum non esse alterationis incapax, vt censetur. sed, quia hoc mihi durissimum videtur, illud prorsus falsum censeo, stellam illam à mundi principio ibidem extitisse, ac nunc extare, exiguam adeò, vt videri, nisi debiliter, non possit: túncque visam esse increscere vsque ad primam magnitudinem, ob aliquam medij mutationē: quę tandiu durauit: cùm enim cœli partes non sint æquè crassæ, vt via lactea, & Lunæ maculæ & ipsa astra indicant, fieri potuit, vt ea stella, per proprium stelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cœli, densiorem reliquis: per quam

Stella nulla de nouo.

Stella anni.

Via lactea.

den

denſatum lumen, maioris ſtellę exhiberet ſpecié, deinceps verò inde decedens, videretur eſſe minor. vt nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt aër habet. Facta itaque ſunt omnia ſimul intra primam hebdomadam, ſed alia ante alia, vt ego exiſtimo, non natura ſolùm, ſed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rurſum dicere aggrediamur. Sol non illuſtrat totum hunc orbem, ſed eam ſolùm partem, quæ motui ſubiecta eſt. nam quandoquidem in quarto orbe ſitus eſt, ſubſtántque illi tres tantùm, ſuperſtant verò plures: ſiquidem planetarum alij tres, inſuperque ſtellatus & nona ſphæra, atque qui his ſuperſtant. tantò ſunt craſſiores, quantò ſublimiores, conſtat Solis ſplendorem non poſſe ſedem Beatorum attingere, aut adeò lánguidum, vt illa futura eſſet obſcura. conſtat verò eam non poſſe eſſe lumine vacuam, quia cùm corpus luminis receptiuum ſit, eſſet in tenebris, ſi lumine careret. quid verò magis abſurdum, quàm putare Beatorum ſedem tenebroſam eſſe, aut omninò parum lucidam, ídque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cùm enim ſint tres mundi partes, ſuprema, ima, & media: media tantò imperfectior eſt quàm ſuprema, quantò perfectior quàm infima. media eſt cœlum quod mouetur, corruptioni verò non eſt obnoxium; ſuprema verò eſt cœlum puriſſimum, & omni vacans motu, in quo ſunt etiam beatam ducentia vitam, vt Ariſtoteles dicit, abſurdum ergò illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non eſt ergo ita, ſed tantò eſt fulgentior, quàm ſolaris orbis, quantò ſublimior: ídque lumen à Sole non accipit, ſed ab ipſo ſupernæ illius ciuitatis rege Deo, vt ſcriptum eſt in capite penultimo Apocalypſis, vbi ita habe-

Lux ante ſolem.

Solis lux quouſque pertingat.

„ habetur: *Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant* „ *in ea. nam claritas Dei illuminauit illam & lucerna eius est agnus.* Sed neque in hoc mundi orbe, qui subiacet mutationibus, est omnis lux à sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi præcipuè quorundam. hoc si ita est, constat lucem priorem esse natura Sole, quia non potest esse Sol sine luce, potest tamen esse lux sine Sole, vt in sede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior est Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, consentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuisse verò non fieri simul, hinc rursum constabit. Consentaneum est rationi, ídque ordo exigit, vt in omni structura, seu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem præstantissimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potiùs, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipsum, fieri prius. lucem verò in ipsa prima die oportuit. quia, vt dictum anteà est, hæc tribuit rebus vitam ignem, generationem omnium parentem, per omnia circundducendo. Si ergo melius fuit, ab ipso principio generationis, incipere aquarum fœcunditatem, ipsámque rerum naturam pullulare, quàm per tres dies esse omnia otiosa, tenebrosa, & Chaos, satius profectò fuit, in medio hebdomadæ fieri Solem, in medio astrorum, vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur, impertiretúrque aliis omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, vt mundi vitam, dúmque nondum erat Sol, ab ipso mundi parente pendere: non aliter ac in hominis cuiusque ortu (qui non hac solùm in re, sed in multis aliis, similis est ortui totius mundi) euenit, ante cor gigni vmbilicum & hepar, & in illis facultatem esse vitalem,

An omnis lux à sole.

Lux causa vitæ.

penden

pendentem à matre, tametsi in animali iam integro, non aliunde quàm à corde ea facultas esse potest. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendebat à Parente. Vsque ad diem quartam, ita actum est. Creatis iam in quatuor primis diebus omnibus quæ vita carent (dictum enim anteà est, plantas esse virentes, non viuentes) processum est ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: sexta, serpentia, & progredientia. quorum vltimus factus est homo, vt omnium rector, & dominus; nisi ipse paulò pòst, veri Domini imperium detrectando, è domino fecisset seruum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, sphæram hanc corporum corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornauit, neque perfecit. duobus sequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, separando elementa, vestiendóque terram omni fruticum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus vltimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primùm: deinde terrena; atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cùm in singulis sequentium quatuor dicat Moses, *& vidit Deus quòd esset bonum*, primo & secundo die id non dixit: scilicet, quod factum fuerat primo & secundo die, nondum erat bonum, id est, perfectum, & plenè exornatum, sed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, vt dictum est, natura prior est Sole, ac proinde nulla creatura corporali posterior, sed suo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moses non dixit, *vidit Deus quòd esset bonum*: sed *vidit Deus lucem quòd esset bona*. reliquum verò eius diei opificium

Homo cur vltimus creatus.

non laudauit, neque omninò quod factum est die secundo. Occurrere possit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita singulorum, & animalium & arborum, primùm quidem semina creans, deinde ex illis ipsa nasci iubens. huius verò causa est, quòd semen generationis est causa, ipsum verò generare animalium perfectiorum (eadem est ratio arborum) est: quapropter naturalis ordo poscebat, vt semina post perfecta fierent animalia. est enim homo hominis causa præcipua & effectrix, semen instrumentalis & materialis. naturaliter verò prior est causa præcipua, quàm instrumētum: & effectrix quàm materia. Porrò animal quodcunque, prius esse natura quàm suum semen, docet Aristoteles cap. 7. duodecimi Metaphysicorum, his verbis. *Sperma námque ex aliis prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod perfectum est, veluti hominem dices priorem spermate esse, non illum qui ex eo generatur, sed alium ex quo ipsum sperma est.* hanc ipsam ob causam, factus est vir ante mulierem, vt capite vndecimo epistolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur: *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.* Videri possint alicui, verba hæc, Physicè consideranti, improbabile aliquid, & iis quæ secundùm naturam eueniunt aduersum, continere. Siquidem non videtur rationi consonum, idem esse ex quo, & propter quod aliquid fiat. nam id ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad finem, & cuius gratia. matéria verò & finis in causis, videntur plurimum dissidere. alterum enim est quid imperfectissimum, putà materia: alterum quid perfectissimum, optimum, & diuinissimum,

Animalia ante semina.

Vir ante fœminam quare.

Mulier propter virum.

putà

putà finis. quomodo igitur colligit Diuus Paulus, vir ex muliere factus est, quia mulier facta est propter virum? imò verò videtur meliùs fortasse dicturus, vir factus est ex muliere, quia mulier propter virum: vt scilicet ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit. quapropter videtur, neque hoc dici satis Physicè, neque secundùm naturæ rerum conditionem effectum esse, quod cap. 2. Geneseos narratur, vt scilicet vir fieret ante fœminam: sed oportuisse, vt fœmina velut imperfectius quiddam constaret prius, ac deinceps opificio crescente, & perfectionem consequente, ex ea fieret vir. vt scilicet, fit priùs embrio, & deinde ex illo homo. hæc certè fuit sententia Pythagoricorum, & Pseusippi, qui dictis argumentis, vt narrat Aristoteles duodecimo Metaphysicorum, cap. 7. censebant semen natura prius esse animali aut planta, quæ ex illo fieret. quia, vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum; non potest esse in principio, sed potiùs ex tenuibus principiis inchoatæ res perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum sententiam, neque arbores, arbusta, & herbas virétes, oportuit fieri in principio, sed eorum semina, atque ex eis illa deinceps: neque virum ante fœminam, sed fœminam primùm, & ex ea virum deinde nasci. si enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos simul, vicem viri supplere Deum fœcundantem mulierem, vt nasceretur vir, erat magis consentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro nasceretur fœmina. hoc enim passionis & imperfectionis est, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni facere, opificium totius mundi, quod ab inanimatis ad vtcunq; viuentia, & ab his ad sentientia, & ab his ad rationalem processit creaturam, atque

De semine quid Pythagoras.

omninò ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in singulis rerum generibus factum sit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pseusippo dici posse, & præscriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominùs Aristoteles loco citato ex Metaphysicis, contrariam statuit assertionem, scilicet, quid optimum & pulcherrimum esse rerum principium. quod quidem primum in vniuersitate manifestum est. quia non aliter quàm participatione boni, quod inest primo facta esse possunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab æterno extat qualis nunc est, aut aliquando factus est, cùm anteà non extiterit. non posse esse ab æterno quidpiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunque motus alicuius sunt receptiua, monstratum anteà est. superest ergo, aut omninò nihil ab æterno esse, aut solum principium aliquod impatibile, atque immobile. vt omninò nihil fuerit ab æterno, fieri non potest. quia nulla potentia, neque actiua neque passiua præexistente, ne intelligi quidem potest, effectum esse aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conspicimus, est nunc, non est autem ab æterno, necesse est aliqua actiua, aut passiua, aut vtraque, ab æterno extiterint. passiua siue actiua necesse quidem potest, quia fieri non potest, quod nulla res potest facere. effectiuam igitur virtutem fuisse ab æterno necesse est, siquidem factus est mundus. illi autem virtuti nihil potuit esse coæternum extra ipsam, quia essent duo per se entia diuersa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas, neque perfectio, neque omninò mundus, nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui esset dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non potest esse dualitas, qua non sit prior aliqua vnitas.

Principiū rerū quid optimum.

Æternā vna ... [illegible]

tas. omnium ergo primum fuit quod vnum, idque fuit virtus omnium effectrix, sine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, sed ex seipso. constat verò quòd non ex se vt ex materia, siquidem nihil habebat passiuæ potentiæ, sed vt ex exemplari. vtraque ergo ratione constat illud principium esse quod summum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex nulla materia: & quia ex seipso vt exemplari. nam si fecit, habuit in sese actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit, facit quà actu habet id, quod accipit, id quod fit. si verò ex nulla materia, virtutis infinitæ erat. omnis enim finita, certæ cuiusdam materiæ dispositionis necessitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita est, certè nullam admittit imperfectionem, quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deest, nulla est imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice causa, facta est rerum vniuersitas, omnium est optimum. si autem omnium optimum, necesse est, & omnium esse finem. siquidem finis omnium in bono est, & ipsa bonitas est ratio finis, & cuius gratia. necesse est ergo illud ipsum exemplar, ex quo facta sunt omnia, fecisse omnia propter seipsum, propter bonum scilicet. quod capite 16. Prouerbiorum apertè dicitur, his verbis: *Omnia propter seipsum operatus est Deus.* Siquidem igitur ipse ex seipso vt ex exemplari, propter seipsum fecit, verissimè dicitur cap. 22. Apocalypsis, *Ego sum α & ω principium & finis* Itaque in vniuersitate, constat principium esse quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed in quocunque rerum genere perinde habet, éstque, quod perfectius & melius, etiam prius. velut arbor & homo (eadem est

Finis omnium Deus.

Perfectum imperfecto prius.

ratio cuiuscunque viuentis, seu virentis, cuius est semen iuxta genus suum) prior est semine: semen verò posterius quiddam. nam illud est generationis instrumentum, generatio verò est perfecti seu animalis, seu omninò vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius est quod vtitur, quàm id quo vtitur, & artifex quàm instrumentum, ita ipsum animal quàm semen. hoc verò, vt posterius quiddam, ex illo deciditur, ita etiam in sexu euenit. mas enim vt perfectior, ita prior natura est quàm fœmina. nam cùm eiusdem sint naturæ, solóque discreta sexu, sitque sexus fœmineus, vt Aristoteles docet 4. de generatione animalium, læsio quædam, & quoddam detrimentum, seu, vt quis dixerit, quædam mutatio virilis sexus, constat fœminæ generationem esse velut mutilationem, & debilitationem viri. constat verò necessariò, quid integrum & perfectum, prius esse quàm debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit integri mutilatione. vt ergo homo sanus natura prior est quàm mancus: quia hic fit, illo hoc modo læso; ita secundùm naturam effectum est, vt si quod fuit totius generis initium, id esset à mare, illo verò percusso, fœmina fieret, vt debilius quiddam, necessarium tamen propter ipsum virum. nimirùm vir est quod firmum, & proinde efficax, fœmina quod debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem est in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque natura constanti, materia propter formam est, forma verò causa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius est sexus, mas sit causa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò, quà fœmina sit, passiua. dixi *quà fœmina*: quia si quæ illi vis est & efficacia, id masculinæ perfectionis inest participatione, vt fœminæ

Mas perfectior fœmina.

Forma & finis & efficiens idē.

minæ verò ſola debilitas, patibilitas, & mutilatio. nimirum mas & fœmina idem animal eſt, facit verò fœminam defectus, quare quà tali, nihil efficaciæ, ſed ſola paſſio ineſt. Cùm igitur cauſarum omniũ, intentione prima ſit finis, effectionis autem ordine, quæ efficit, cõſtat marem naturæ ordine eſſe prioré fœmina, quia efficit, & intẽtione, quia fœmina propter virũ. Si enim ſolis viris poſſet conſtare humanum genus, neque indigeret ſexu debiliori ad generationem, omninò nullæ factæ eſſent mulieres (niſi fortè per impotentiam vt monſtra quædam) illud enim noſtri principium, quod & ſummum bonum eſſe indicauimus, boni gratia ſemper operatur, bonáque omnia eſſe vult. ſi ergo fœmina facta eſt propter virum, vt propter optimum ſui generis, oportet verò principium eſſe quod optimum, conſtat appoſitiſſimè atque admodùm Philoſophicè dictum eſſe à Diuo Paulo, mulierem factã ex viro, quia propter virum, maximéque congruere hæc cum Ariſtotelica doctrina ex 12. Metaphyſicorum. neque verò ex dictis difficile ſit reſpõdere Pythagoricorum argumentis & Pſeuſippi. id enim quod dicunt (principiũ ſcilicet rerum eſſe quod imperfectiſſimum & minimũ) de materiali principio ſolùm verè dicitur, vt fit panis ex frumento, & ex cæmento domus. nos verò de principio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indicatum eſt eſſe finem, & cuius gratia. homo ergo factus eſt ex viliſſimo principio vt materia, ex limo inquã terræ, tamen vt effectiuo ex diuino exẽplari, per quod, & cuius gratia facta ſunt omnia. fœmina verò ex viro, propter quem etiam facta eſt: quia nõ erat bonum eſſe eum ſolum, vtpote periturum, niſi per debilitatem mulieris, facta conceptione ſimilium conſeruaretur. eſt enim, vt loco citato Diuus Pau-

lus dicit, mulier ex viro, vir tamen non ſine muliere, ſed per mulierem. omninò enim & à principio, fœmina ex viro, deinceps autem per ſingulos, viri per mulieres ſeruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura conſtantium) ex viliſſimo principio materiali incœpit, & effectiuo verò optimo & ſui generis præſtantiſſimo, à quo & propter quod factus eſt. ita & tota rerum vniuerſitas ab imperfectiſſimis ſuis partibus vt reliquorum omnium futura materia inchoata eſt, effecta autē eſt per optimum illud æternum & diuiniſſimū principium, ex quo etiā vt exemplari, & propter quod facta ſunt omnia. Neque verò (vt obiiciebatur) ſi fecit Deus alterum ex altero, vt fœminam ex viro, neceſſe eſt alterius vicem ſuppleuiſſe. neque enim ex viri perfecti ſemine fieri mulierem voluit, vtpote quam non oportuit eſſe filiam viri (ne deinde ex turpi congreſſu inciperet generatio naturalis) ſed ex latere deciſam, vt ſociam, & alteram hominis partem, quaſi vir & fœmina eadem caro futura eſſet, & alter idē. vtrūque itaque fecit ipſe Deus, non tamen æquè primò, ſed alterum ex altero, vt ex quodam principio perfectiori, & exemplari; nimirum, vt fecit virum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ita mulierem ad imaginem & ſimilitudinem viri, atque proinde, vt caput viri eſt Deus per Chriſtum, ita caput mulieris eſt vir; atque quoniam vir ex Deo, & fœmina ex viro ſuam accepit perfectionem, meritò vir gloria Dei eſt, & fœmina gloria viri, vt ſcilicet filius patris, & diſcipulus magiſtri; & optimum quodque opificium artis; & cuiuſque imaginis pulchritudo, ſui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbę, facta ſint antequam ſua ſemina, & vir ante mulierem, cúrque mulier ex viri latere deciſa, dicta vtcumque eſt naturalis cauſa.

Mulier non ex ſemine.

Vir eſt gloria Dei.

cauſa. non enim ſpero me, vel minima ex parte conſequi poſſe, quæ in his & aliis ſacræ ſcripturæ locis latẽt, vel quæ ad ſolam naturam ſpectant arcana, de quibus ſolis eſt hæc commentatio. altiora enim quæ hîc ſunt ſacramenta, perquirent Theologi, quorum altiſſimis contemplationibus humiliores has noſtras ſeruire volumus, vt viro fœminã. Succedit verò mox dictis dubitatio, cur ſiquidem monſtratum eſt, ſexum maſculinum natura priorem eſſe fœminino, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in aliis animantibus efficiendis ſe geſſit, atque in homine, maſculos ſcilicet efficiens priùs, & ex illis fœminas, ſed nulla ſexus diſtinctione, aquis terræque imperauit dicens, *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & natatile & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli.* & rurſum, *Producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta & reptilia & beſtias terræ, ſecundùm ſpecies ſuas.* certè non in vno, aut altero, ſed in omni genere viuentium, quibus eſt ſexus differentia, mas, vt perfectior, ita eſt natura prior quàm fœmina. nimirum vt ſingulorum animalium ſunt duo latera, dextrum & ſiniſtrum, quorum dextrum & perfectius, & prius eſt quàm ſiniſtrum (definitur enim dextrum mouendi principio, ſiniſtrum fine) ita cuiuſque generis talis eſt duplex ſexus, maſculinus, qui perfectior eſt & natura prior. neque certè exemplũ eſt valde diſſimile. nam vt à dextro incipit animalis progreſſio, & ſiniſtro finitur, ita generatio à mare inchoatur, & perficitur in muliere. itaque vt dextrũ ſiniſtro, ita maſculinũ fœminino prius eſt. tamen ſatis fuit id in vnius, eiúſque præſtantiſſimi animantis ortu indicare, in aliis multò magis præſtitit materialẽ ſignificari naturam, nihilque in illis eſſe Diuinũ, & ſupra corporalẽ eſſentialẽ ſeparabile, & immortale, vt in homine,

Dextri definitio.

ſed omnia, ſecundùm ſe tota, educi de potentia materiæ. Hoc enim ſignificans dicit: *Producant aquæ reptile, & natatile, & volatile ſuper terram, & terra producat iumenta, & reptilia, & beſtias*. hominem verò, etſi ex terra fecit, non tamẽ iuſſit terræ vt produceret, ſed ipſe apud ſeſe Deus ſtatuit illum facere, dicens: *Faciamus hominem*. vſque adeò habent magnam energiam verba ſingula. Sed hîc rurſum dubitatio alia ſubit. Cur volatilia ex aqua potiùs fecerit quàm ex terra, cùm præter quædam illorum genera, perpauca ſint quæ ſubmergantur aut natent, omnia verò terræ inſideant; cùm ceſſant à volatu, ibíque nidificent, dormiant, oua incubent, pullos excutiant. ſi igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiùs quàm ex aqua videntur debuiſſe fieri volatilia, aut ſaltem ex aëre: ex aqua verò minimè, vtpote in quam eorum plurima nunquam deſcendunt. maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum ſunt icthyophaga, vt aquilæ vnũ genus) Hippocrates enim & Medici omnes vno ore affirmãt, ex eiſdem nos fieri, quibus nutrimur. Prętereà ſi ſubſtantiam eorũ & temperiem conſideres, videbuntur ex terra potiùs quàm aqua eſſe facta. tametſi enim magna ex parte tenuior ſubſtantia eſt volatiliũ quàm terreſtrium, tamẽ eorum quædam duriorẽ & craſſiorem habere videntur quàm horũ multa, vt vultur & accipitrũ genera, quàm arietes, atque adeò omnia in commune, vt ſunt quàm terreſtria tenuiora, ita & ſicciora. ſiccitas verò plurimum diſſidet ab aquæ natura, à terra non diſſidet. Sed quoniam terra vt ſicca, ita & craſſa eſt, quod tenue & ſiccum igneum potiùs videtur. Cõgruit ergo volatilium natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus, cum aqua minimè. facta ergo fuerint, ſi habitaculũ ſpectes,

Eſſe ex quibus.

Siccitas.

Aues igneæ.

ex

ex aëre: si temperiem, ex igne: sin minùs, ex terra: cum qua vtraq; ratione conueniunt ex parte: nimirum partim viuēdia in ea, & partim illi temperie similia secundùm siccitatem scilicet: ex aqua verò nulla ratione videntur fuisse efficienda. Esse qualem diximus eorum naturam, ex Hippocrate licet discere, qui libro 6. Epidemicón sectione sexta, inquit, *bilis vt dicebam de auibus, quod biliosæ. quo pacto ergo potuerūt biliosam naturā ex aqua recipere?* Medici quoq; omnes, carnes volatilium censent esse tenuiores & ficciores. quin & ganeones testimonium tali naturæ præbent, quidā enim eorum nō satis assis vescuntur, nulli verò nisi cùm sunt pingues: vt scilicet leui assatione, & pinguedine, temperetur naturalis earum carnium siccitas. vnde ergo quis coniectet, aues esse ex aqua natas? Aristoteles capit. 4. libri 4. Meteororum indicauit, in igne aut aëre nullum animal gigni, sed in aqua aut terra omnia, eò quòd corpora omnia solida, ex sicci & humidi crassi cōmixtione, generentur, quæ sunt terræ: & aquæ, atq; ita corpora omnia cōcreta, aut ad aquā, aut ad terram pertinere, quod ad substantiæ modum attinet. Itaque tametsi ponantur elementa quatuor, corpora verò solida, ex crassis esse: ex tenuibus, aëre inquam & igne, accedere illis tēperamenta & virtutes. siquidem igitur ex quocunq; quatuor elemētorum animalia fieri possent, aëri, vaga ex aëre fieri, fuisset cōsentaneum: cùm verò id aëris substantia non ferat, consentaneum mox è duobus crassis, ex quibus fiunt omnia, ex eo maximè facta esse quod aëri est proximum. eiusmodi est aqua. Nolo nunc de aëris temperie disserere, neque difficilem contentionem ingredi. Stoici enim affirmant esse summè frigidum. Peripatetici summè ferè calidum. Mihi semper visus est nihil esse insigniter, sed

In aëre nihil gignitur.

Aëris tēperies.

tem

Aërismateria proxima.

temperatum quiddam, & mediocre. ſed hoc nunc habeat vtcunque, commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri, idque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërē abit extenuata, & aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione, niſi fortè vaporis. facta itaq; dicimus volucria in aërem euolatura ex aqua vt ex ipſius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipſius aëris proxima materia. ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipſius aëris materia futuri; niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcendere. Diuus Auguſtinus lib. 2. de Geneſi. ad literam, addit, volatilia non volare per ſublimem aërem, qui ſerenus tranquillúſque eſt: ſed per hunc turbidum & craſſum, terræ proximum, qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt. ita vt ea eius pars, aqua potiùs extenuata, quàm aër eſſe videatur. atque ita principium ex quo ſunt factæ aues, & habitaculum earum, ſimile ac ferè idem eſſe. inſinuat ergo Auguſtinus, natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua: illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat; hæc ex tenui, quæ in aëre volitat. tamen corpulentia auium craſſum etiam deſiderat principium: iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus. neq; verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ, non ſunt facta ex illa, non enim ex ſimilibus res fiunt, ſed ex contrariis, & ea non fiunt ex manente tali, ſed ex alterata aqua. exemplo eſt ſal, qui non ſolùm ex aqua fit, ſed etiam in eam facilè emollitus ſoluitur, tamen tēperie eſt ſiccus & calidus. Itaq; ex aqua facta ſunt natatilia & volatilia: illa verò ex minùs alterata, hæc eſt alterata magis: proinde piſces temperamento etiam ſunt ſimiles aquæ, aues contrariæ: tenuior verò ſubſtantia quàm terreſtribus vtriſque eſt. Atteſtantur huic communi ortui, multa, quæ piſcibus

Aues in qua parte aëris volent.

Piſcium temperamentum.

ſcibus & auibus communia ſunt, quibus à terreſtribus diſcrepant. vtraq; enim ſunt ouipara (præter pauca quædam natantium, quæ & ipſa intra ſeſe pariunt oua) hæc viuipara. vtraque etiam veſica carent, & partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terreſtria omnia habent veſicam, & mingunt, & vtuntur copioſo potu. Porro ſquámæ & plumæ ad aquam videntur pertinere, præ pilis, hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes, & Phyſici & Medici, ex fuliginibus quarum eſt terrea & exuſta natura: illis verò ex pituitoſis craſsiſque excrementis. argumento ſunt quidam morbi, per quos cruſtæ quædam ſquammis ſimiles, cuti adhærent. eæ enim in crudorum & craſſorum excrementorum circa cutem putreſcentiam, referuntur. ſquámarum verò & plumarum materiam eſſe aquam, quæ mingenda foret, author eſt Ariſtoteles, vt multis aliis in locis, ita tertio de partibus animalium, cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipſarum naturis conſonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta ſint, velut terreſtria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primus ita conſtitit.

Veſica carentia. Habentia. Cortex. Cuticra.

CAPVT SECVNDVM.

Ex capite ſecundo Geneſeos.

ISTAE *ſunt generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis, priuſquam germinaret.* His verbis,

verbis, intelligit Philo Iudæus significari rerum omnium ideas, & causas exemplares: quòd non aliorsum videatur posse dicere, *virgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret*, nisi vt insinuaret, factum fuisse virgultum antequam oriretur è terra, intelligibile scilicet & incorporeum, exemplárque huius materialis, quod postea è terra ortum est. ita etiam & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ sunt, extitisse anteà incorporeas, at verò si virgultum antequam oriretur in terra, significat virgulti ideam, videntur hæc verba significare, fecisse Deum virgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeò totum mundum intelligibilem, antequam res ipsas sensibiles, deinde has ab illis, velut ab exemplari, deduxisse. id verò falsum est. nam si exemplares causæ factæ essent, earum oporteret esse alia exemplaria, & illorum rursum alia, atque ita procederetur in infinitum, aut perueniretur ad æterna, omníque carentia principio, exemplaria. quæ si sunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri deducíque possunt res sensibiles, & omnes mundi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum causæ, extra Deum nullæ sunt, sed in ipsius Dei substantia. id quod Platonem quoque sensisse, haud dubium est, siquidem dicit, *Rursus considerandum est, an mũdi faber sit imitatus exemplar: id ne quod semper idem & simile est, an id quod genitum fuerit, atqui si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certè exemplum maluit imitari: sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplar, est, pro æterno, sequutus.* hæc Plato. ex quibus constat, exemplar rerum, quæ factæ sunt in substantia, esse ipsius opificis. nihil enim Plato æternum esse censet, præter

ter Deum. nam minores Deos, & factos, & dissolubiles, nisi benignitate Dei Optimi Maximi seruarentur, esse autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla temporalis genesis est, sed tantùm huius sensibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, absurdum est. alioqui fecisset Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non potest, quia in definitione & essentia hominis est, vt constet corpore & anima, ac sine eis, ne intelligi quidem potest, nedum esse. vt neque simitas esse potest, vbi non sit nasus, quia in definitione simitatis est nasus, cùm sit nasi curuitas. quo pacto ergo homo, quin sit animal? aut quo pacto animal, quin sit corpus; corpus autem non Mathematicum, quia non esset sensitiuum: si autem corpus Physicum, certè & hoc: siquidem vniuersalia per materiam fiunt hæc. non potest igitur esse homo, qui non sit aliquis homo. sed vniuersale in rebus creatis, est ratio vniuersalis in omnibus existens, cogitatione separabilis. exemplar verò ad quod facta sunt singula, est æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus semper apud se habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Constat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorum, *Dominus possedit me in initio viarum suarum antequam quidquam faceret à principio.* si enim ea à Deo esset facta, quomodo posset à Deo possideri, antequam quidpiam fieret? esset enim ipsa facta. non est itaque facta, est tamen eadem ab æterno concepta, siquiddem addit, *ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram,* & capite 24. Ecclesiastici dicit ipsa Sapientia, *Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam* Itaque Dei sapientia, per quam facta sunt omnia

Exemplar mundi æternum.

Sapientia ab æterno.

nia quæ facta sunt, facta esse non potest, concepta verò ab æterno, quæ est ipsum Dei verbum, Dei sapientia. hæc verò in Deo (vt & alia omnia quæ in ipso sunt) nullatenus accidentalis, sed ipsamet diuina substantia est. hanc in Deo necesse est ponere. alioqui fecisset Deus omnia, nesciens quid faceret, velut cæcutiens, & temere aliquid agens: factáque essent omnia casu, prçter intentionem agentis. hoc verò est impossibile, quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, sed necessitate hæc fecit: si primum, Deus fuerit causa per accidens mundi. quod si ita est, non potest esse causa prçcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam causam per se. Mundi ergo esset, præter Deum, alia causa per se, & præcipua. illa ergo potiùs esset Deus. quapropter Deus non potest ita fecisse mundum. si verò necessitate fecit, nulla causa est quòd non fecerit ab æterno. at verò monstratum anteà est, mundum non esse ab æterno, igitur superest Deum ab æterno habere apud sese notitiam rerum omnium creandarum, atque fecisse tales quales agnoscebat, illámque notitiam esse exemplar, per quod facta sunt omnia. atque cùm illamet notitia sit ex substantia Dei, diuinitùs enarrata est mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta scilicet ab exemplari causa, & æternis ideis. *In principio* (hoc
» est Deo) *erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus*
» *erat verbum, omnia per ipsum facta sunt*. Præter hoc verbum nullæ sunt ideæ, neque causæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moses, exemplaris causæ rei vllius meminisse, præterquam hominis, de quo inquit, *ad imaginem Dei*
» *creauit illum*. Propriè quidem, quia ad illud exemplar, quod est verbum Dei. id verò est imago substan-

tiæ

tiæ Patris. hoc ipsum fuit exemplar aliarum omnium rerum, siquidem omnia per ipsum facta sunt. fortasse satis fuit hîc exponere causam exemplarem hominis, vt eadem intelligeretur esse totius mundi. quandoquidem in substantia hominis sunt omnes mundi partes, vt nihil verius à Philosophis dictum sit, quàm hominem esse microcosmum. quod non ita intelligens Philo, commentatur illud esse dictum de anima hominis, illique soli fuisse Deum ipsum exemplarem causam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta esse ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quæ præcipua hominis pars est, atque vt censet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, solo est homo, traditam esse, vbi dicitur, *Ad imaginem Dei fecit illum:* in hoc secundo capite tradi corporis creationem, vbi nulla imaginis Dei fit mentio, sed dicitur, *formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Verba verò Philonis in libello de opificio mundi, sunt hæc. *Quod autem in anima quoque par inerat præstantia, manifestum est. nullo enim creato exemplari, in ea facienda vsus videtur, sed solo, vt diximus, suo ipsius verbo. ideoque narratur, effigiem & imitamentum fuisse, hunc hominem inspiratum in faciem.* Hæc Philo: quibus apertè dicit, hominem inspiratum in faciem illius statuæ, quæ ex luto constitit, esse animam, eamque sine creato exemplari factam esse, effigiem & imitamentum Dei: corpus verò, atque adeò alia, facta esse ad exemplaria, quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de sententia illius, fecit. neque verò non ita sentit, quia paulò anteà dixerat, mundum intelligibilem esse verbum Dei. nam non vtcunque id dicit, sed mundum in-

Exẽplar hominis.

Microcosmus.

An sola sit anima creata.

Philonis de mundi creatione somnia.

e

telligibilem, esse verbum Dei iam facientis mundum; vrbem verò intelligibilem (hæ sunt causæ exemplares) esse ratiocinationem Architecti, cogitantis iam vrbem mente conceptam, condere. Itaque ille ponit verbum Dei, idéque æternum: illud verò, non ab æterno, sed cùm iam vellet mundum condere (ita vt solent artifices) excogitasse intra se mundum quendam seu vrbem intelligibilem, ad cuius exemplar condidit hanc visibilem. audiamus verò eius verba *Quod si cui libeat* (inquit) *apertioribus vti vocabulis nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis, neque intelligibilis vrbs est aliud quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam vrbem, mente conceptam, condere.* Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo vrbem intelligibilem illam effigiem mundi tunc conceptam, cùm iam conderetur, atque in ea vrbe fuisse exemplaria omnium, præterquam animæ, quæ non ad exemplaris vilius creati, sed ad Dei ipsius imitamentum, facta est. Ex dictis nascuntur duæ opiniones, quæ malè philosophantium Iudæorum sunt, vna, esse sapientiam quandam creatam, quæ ante mundi opificium facta est, atque per eam alia omnia, illam scilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Ecclesiastici, *Prior omnium creata est sapientia, & fons sapientiæ verbum Dei.* & rursus, *Vnus est altissimus & creator omnium omnipotens, & rex potens, & metuendus nimis, sedens super Thronum illius, & dominans Deus ipse creauit illam.* Alia opinio est, mentem humanam, siquidem non ad exemplar creatum est facta, ex substantia esse ipsius Dei. in quam Philo

Vrbs intelligibilis Philonis.

Mundus intelligibilis.

Iudæorū opinio de sapientia.

Anima an ex Dei substantia.

quoque

quoque videtur lapſus, qui ita inquit. *Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo eſt cognatus, beatæ illius naturæ ſigillum, ſiue particula quædam, ſiue ſplendor, & quaſi radius.* Verùm hæc omnia plena ſunt abſurditate. nam, vt monſtratum eſt, exemplares mundi cauſæ, non poſſunt non eſſe æternæ, vt Deus ipſe, ac proinde, neque aliud quàm ipſe Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla ſapientia creata eſſe poteſt, per quam omnia facta ſunt, neque omninò quidquam, quod non ſit ipſum verbum. nam, præter dicta, ſi illa vrbs intelligibilis, aut illa ſapientia erat in verbo, neque ex ſubſtantia ipſius verbi, atque adeò ipſum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore ſuperueniens. conſtat verò Deum incapacem eſſe alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quàm ipſum verbum Dei. Atqui, illa verba Eccleſiaſtici, de generatione æterna ſapientiæ diuinæ intelligi, etſi abuſiuè accipiatur nomen creationis, conſtat ex adiunctis. Hæc enim ſunt prima verba capitis, *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.* de hac ſapientia dicuntur alia omnia. ſuper cuius thronum dicitur ſedere Deus dominans, ſuper thronum ſcilicet ſapientiæ illi coæternæ, & conſubſtantialis, quæ eſt ſuum verbum, per quod facta ſunt omnia. nam ſi velimus eo loco, nomine ſapientiæ creatæ, intelligere intellectualem ſubſtantiam Angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortaſſe illa, *Prior omnium creata eſt ſapientia*, ſiquidem ſpiritualis ſubſtantia cenſetur creata ante corporalem: ſed non illa, *Ipſe creauit illam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua*, hoc eſt, & creauit omnia opera ſua, effundens ſua bona ex æterno illo ſui theſauri promptuario, iu-

Philonis reprobatio.

Spiritualis ſubſtãtiæ creatio.

Dei Thronus.

Bonum. per omnia illa. nimirum bonum est sui ipsius diffusiuum, atque ita summum bonum summè se effudit. effusione igitur illius diuinæ sapientiæ, quæ ab æterno est apud Deum, atque ipse Deus, facta sunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omninò rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, sed omnium increata. vt verò imitamenta non fiunt ex substantia exemplarium; sed ad similitudinem illorum, ita neque anima facta est ex substantia Dei, sed ad imaginem & similitudinem, vt & totus homo, & aliæ omnes res creatæ, suo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcunque se effudit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multò plus accepit illius bonitatis, quàm aliæ animæ, non tamen ex substantia Dei est magis quàm illæ. atque sapientia illa, quæ prior omnium creata esse dicitur, est per quam facta sunt omnia: at verò per intellectualem, & incorpoream Angelorum substantiam, nullæ res creatæ sunt, nisi verò etiam placeat cum Platone & Philone (ambo enim huius sententiæ sunt) illud colloquium, „ *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, „ fuisse inter Deum Deorum & minores Deos, hoc est, Angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò est absurdum, quia cui esset cõmunicata facultas creandi, cómunicata esset facultas infinita, nulli verò creaturæ infinita virtus communicata est: atque an possit cómunicari, meritò à Theologis dubitatur à probabiliori sententia negãte. Nulla igitur creatura cooperata est cum Deo in creatione. quare superest, vt illud colloquium intra ipsum Deum habitum sit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta sunt, & infinita bonitas, seu amor, quo sese effudit per

Virtus infinita incõmunicabilis creaturæ.

omnia

omnia opera sua. Quod igitur ad causam exemplarem attinet, ita habet. neque in tota tractatione Moses illius meminit, nisi in his verbis, quibus ad imaginem & similitudinem Dei dicitur factus esse homo. neque vlla idearum, siue exemplarium, creatio, seu genesis temporalis fuit, quidquid Philo velit. Interpretemur ergo, quid sibi velint illa verba in initio huius capitis præscripta. *Hæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis, antequam germinaret.* Aristotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio est, mundum hunc à Deo factum esse, ita tamen, vt nunquam fuerit, sed factum esse ab æterno: quod ego anteà refutaui, indicans fieri non posse, vt quod factum est, aliquando infectum non fuerit. huic opinioni occurrit Moses, ac ne quis falleretur, putans, etsi Deus fecerit virgulta & herbas, ac denique omnia, nunquam tamen non fuisse virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, *Fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam regionis, antequam germinaret.* quasi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cùm anteà nunquam virgulta essent orta ex terra, neque herba germinasset. itaque cùm anteà nunquam extitissent, nisi in exemplari, facta sunt denuò omnia: & rerum omnium species, quæ in priori illo seculo, hoc est, in illa æternitate, erant in mundo intelligibili, inuisibiles, visibiles in hoc temporali seculo fecit Deus apparere, quod disertissimè dixit Paulus capite vndecimo epistolæ ad Hebræos, his verbis, *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.*

Mundus æternus & factus.

CAPVT TERTIVM.

Capite secundo Geneseos.

LEGIMVS, *Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius: appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia.* Quæ verba non videntur oscitanter prætereunda, oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an sint rebus sua nomina eis naturaliter congruentia, an nulla sint talia, sed consensione hominum, atque ad colloquentium libitum constent omnia. si enim suis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuisse nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa suis nominibus, sed dederit illis nomina: quòd si antequam appellarentur ab Adamo habebant nomina, non sunt nata ex appellatione & vsu, sed ex rerum naturis: naturaliter ergo congruunt rebus sua nomina, non voluntate hominum. In hanc sententiam videtur multis argumentis ferri Plato in Cratylo, siue de recta nominum ratione. Huic quæstioni videtur esse coniuncta illa alia, an nominibus insita sit vis aliquid efficiendi, siue boni siue mali, an nihil aliud, quàm significent. si enim sunt naturales rerum imagines, non sit inopinabile posse naturaliter aliquid efficere, vt & res ipsæ: si verò nihil est verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis inesse vis naturalis potest, siue facultas. si igitur indicari possit, vim inesse verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, esse ea naturaliter coniuncta rebus, significaréque non ex placito solùm, sed naturaliter, habere autem verba vim talem, authoritate Medicorum

Nomina an suis rebus congruentia.

eorum

eorumdemque Philosophorum præstantium constare videtur posse: qui, vt pharmacis, ita etiam verbis quibusdam, ad quosdam morbos vti iubent: neque verbis solùm prolatis, sed & scriptis, ægroto alligatis, aut suspensis. Plinius lib. 28. Naturalis historiæ, cap. 2. quæstionem hanc disceptans, multa narrat ad hanc partem pertinentia, velut Vlyssem (narrante Homero) profluuium sanguinis, vulnerato fœmine, inhibuisse, carmine: Theophrasto authore sanari ischiadicos carminibus: authore Catone, laxatis membris auxiliari carmen: Marco Varrone, podagricis. Ætius libro 8. c. 50. ita inquit, „*Ad eductionem eorum quæ in tonsilas deuorata sunt, statim te ad ægrum desidẽtem conuerte, ipsúmque tibi attendere iube, ac dic, Egredere os, si tamen os, aut festuca, aut quidquid tandem existit,* quemadmodum IESVS CHRISTVS ex sepulchro Lazarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex ceto. atque apprehenso ægri gutture dic, *Blasius martyr* CHRISTI *dicit,* „*aut ascende aut descende.* Tralianus incantationes plurimum posse iuuare asserens, cap. 4. libr. 6. authoritate Galeni suam sententiam confirmat, ita dicẽs: „*Præterea etiã* [illegible] *Galenus, qui ne esse quidem incantationes putauit, longo tempore multóque vsu plurimũ ipsas posse deprehendit. audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri tractatione reliquit. habent autem ea in hunc modum. nonnulli igitur putant incantationes anicularũ fabulis esse persimiles, quemadmodum ego quoque diu existimaui, temporis autem processu ab ipsis, quæ euidenter apparent par persuasus sum, vim ipsis inesse. nam in percussis ab scorpio adiumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus gutturis infixis, quæ incantatione statim expuebãtur: ac multa præclara singulæ habẽt incãtationes, cùm institutũ consequuntur.* hæc Tralian. ex Gal. qui licèt „

Morborũ superstitiosæ curationes.

nunc non extet, extitisse tamen verè, authoritate Traliani comprobatur. Extat quidem in Galeni scriptis libellus quidam de incantatione, is verò non est genuinus, tamen est alicuius non contemnendi authoris. apud Quintum Serenum legimus inscriptam modo quodam certo vocem hanc Abracadabra, & charta lino inclusa, atque collo suspensa, sanare hemetriteum. multa alia huiusmodi occurrent scripta & apud Græcos, & Latinos, atque apud Arabes Medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vsu receptum, quàm quibusdam recitationibus (Hispani vocant *ensalmos*) morbos quosdam, aut etiam omnes, curari. videtur autem hoc ita se habere, vel hoc argumento, quòd si verba quædam sunt noxia, aut etiam mortifera, possint etiam esse alia salutaria. at verò omnes homines videntur naturaliter timere maledictiones, & imprecationes: & venefici vtuntur diris carminibus. multaque passim narrantur exempla morborum, per imprecationes, fascinationes, venefica verba, & alia eiusmodi, illatorum. possint ergo & Medici vti verbis salutaribus, ac benedictionibus, non minùs quàm pharmacis ad morborum curationes. si igitur verba [illegible] efficiendi quidpiam, velut ignis vrendi, non sint tantum ex colloquentium placito significantia id quod quispiam cogitet, sed naturam quampiam habeant communem cum ipsis rebus, ob quam, & ipsis congruant naturaliter. his argumentis censent plurimi (in quibus Platonem etiam pono) non temere his vocibus has, illas illis significari, sed naturaliter nomina rebus aptari suis. Non tamen omnia æquè, neque quæcunque, neque enim Hispana, neque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque, sed vt Plato censet citato Homero, quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua

Hemetritei curatio.

mæua illa quibus Adam putatur esse vsus, hoc est, Hebræa. eam ob causam dicunt, in Ecclesiasticis hymnis retineri semper verba quædam Hebræa, vt *Alleluia, Osanna, Sabaoth, Epheta*, & alia eiusmodi. quæ sanè (dicunt) verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, nisi vis quædam & efficacia illis naturaliter inesset. hanc sequuti sunt sententiam Magi, quorum princeps putatur fuisse Zoroastres rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, quique naturalem esse suam Magiá contendunt, & inter Hebræos vocati Cabalistæ, qui suam doctrinam iactant à secretioribus Dei reuelationibus fuisse deriuatam, promittunt se verbis & characteribus miraculosa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incantationibus, seculis omnibus concepta opinio. Si enim (vt ex Atali sententia narrat Plinius) prolata hac voce, *duo*, visus scorpio cohibetur, ne vibrare ictus possit. sique (vt ait Poëta) *frigidus in campis cantando rumpitur anguis*, qui possit negari naturalis verborũ vis? aut cur non poterũt rectè apud omnes gentes adhiberi salutares incantationes aduersus morsus rabidorũ canũ, & venenatorum omnium [illegible] atque adeo aduersus ipsas feras? Neque verò vanũ esse videtur, quod de incantationibus fertur, siquidem Psal. 57. ita cecinit Regius vates. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Ecce vt diuino oraculo cõfirmari videatur vis, & facultas incantationum, & incantatoris sapientia, & calliditas serpẽtis obturantis sibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeò igitur naturalis est verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoscatur, atque aduersus eam naturaliter sese muniant. constat verò aduer-

Hebraicarũ vocũ vsus in sacris.

Zoroastres princeps magorum.

Cabalistæ.

Serpentis astutia.

ſus noxas, quæ naturales non eſſent, nō fuiſſe naturam beluas armaturam, neque daturam inſtinctum, quo ſe ab illis tuerentur. Hieremias quoque capit. 8. ita ſcri-
„ pſit, *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non*
„ *eſt incantatio*. videtur autem comminatio hæc innuere, aliis ſerpentibus eſſe incantationes. hanc ſententiam videtur etiam iuuare authoritas Eccleſiæ, quæ iubet exorciſtas vti conceptis verbis, quaſi illis, dæmones fugandi virtus quædam præcipuè inſit. quò etiam ſpe-
„ ctare dicat quis illud Euangelij, *In nomine meo dæmonia*
„ *eiicient*. non enim iam in ieiunio ſolùm & oratione dicit, ſed *in nomine meo*, quaſi ipſa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio, qua Eccleſia & fideles ſinguli vtuntur: illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquageſies, nunc pluries repetitæ ſalutationes Angelicæ, aut dominicæ preces, quid aliud innuunt, quàm in ipſa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam eſſe animæ ſalutarem? alioqui ſi non ob ipſorum verborum vim, ſed orandi Deum gratia recitarentur, quorſum recitarentur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri, ineſſe verbis ipſis vim quandam naturalem, partim noxiam, partim ſalutarem, idque nunc corporibus, nunc animabus, nunc vtriſque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum ſunt, quod præſcripta Geneſeos verba innuebant. Verùm etſi tam multa congerant vani & ſuperſtitioſi, magi, & Cabaliſtæ & qui ſe putant diuiniſſimos, Platonici, falſum eſt prorſus, & ab omni ratione alienum, vim eſſe per ſe vllam verbis, aut aliam, quàm ſignificandi ex hominum placito. Nam, vt eidem, cui illi, viæ inſiſtamus, ſi verbis ipſis nihil eſt commune cū rebus, neque ipſa quidpiam ſunt aliud, quàm ita diuerberatus aër, neque

Exorciſtæ & eorum virtus.

Angelica ſalutatio.

Magorū & Cabaliſtarum reprehenſio.

neque alia causa est, qua hæc has, illa illas, res significent, quàm hominum, ab eorundem volūtate profecta consuetudo, nulla vis esse potest nominibus per se.) Quid autem aliud est lōqui, quàm per quasdam linguæ motiunculas, res quasdam innuere, vt inter colloquentes constitutum est? nimirum: vt quidam (multi præcipuè) consueuerunt, suas sibi mutuò cogitationes aperire varia digitorum motitatione. hoc solùm interest, quòd lingua accommodatissima est omnium nostri corporis partium, ad significandum quod mente conceptum est, ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipsa via spiritus posita, eius diuerberatione, sonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus, occurrentes. itaque, est hæc particula paratissima, ac maximè idonea, cui homines demandent munus innuendi inuicem, quæ mente conceperint: quia nulla tot, tamque varias motiunculas subire potest, eáque sola voces effingit multiplices, vnde & aspectabiles, & audibiles nascuntur differentiæ. neque quidem casu factum est, vt lingua ad hunc vsum extiterit accommodata, sed ipsa natura ita est comparata, mollis scilicet, ac substantia volubilis, multis ad radicem musculis prædita, superposita laryngi, supposita palato, circunsepta dentibus, vt expiratum per laryngem aërem excipiens, & ad palatum & dentes multifariam allidés, posset multiplices edere sonitus, quibus pro suo arbitratu, posset homo homini significare, incognoscibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multò est ad innuendū lingua, quàm manus, aut pes, aut vlla alia particula, velut autem, vtcunq; tu moueas digitos, nihil intelliget alter, nisi inter ambos cōuenerit, vt hæc motiuncula huius, illa illius rei nota sit, ita neque vtcūque crepas ore. neque enim Hispanus Gallum, neque hic

Linguæ vsus.

Germa

Germanum, neque ille Arabem, neque Latinus Græcum, neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit. quia, scilicet, non sunt docti eundem sermonem. nimirum sermo non constat natura, sed consuetudine. alioqui vt est omnibus gentibus vna eadémque natura, esset idem sermo: sed non ita est, quin potiùs multiplex, & vt consuetudo. falsum enim ac ridiculum, quod sibi quidam Philosophiæ ignari persuaserunt, siquis ab infantia nullum omninò doceretur sermonem, futurum vt loqueretur Hebraicè, sermonem scilicet, innatum hominibus. Nam si sine doctore, vt alia quàmplurima, innasceretur sermo iste hominibus, innasceretur profectò, etiam si alium sermonem discerent, essentque omnes duplicis sermonis. Si enim sermo quem priùs homo didicit, non prohibet quominùs discat alium denuò, sed sciunt multi bifariam, trifariam, aut etiam quadrifariam loqui: multò minùs prohiberi posset qui ex ipsa natura pullularet, ab eo qui esset comparatus studio. quin potiùs, si vllus sermo hominibus esset naturalis, non possent esse ad alios dociles, quia quod intus manet, prohibet extraneum. vt ergo natura fecit hominem prorsus inertem, vt esset ad omnes artes habilis, necesse est, fecerit omni sermone carentem, vt possit omnes discere. videmus verò plures homines, ad alios multos sermones habiliores, quàm ad Hebræum, quod quidem nullatenus fieri posset: nam in id quod naturale illis est, sponte feruntur res omnes. Ex dictis igitur constat, loqui quidem naturale esse hominibus, quia natura, vt ex ipsa linguæ formatione cognouimus, in hunc vsum eam destinauit. hoc autem aut illo sermone vti, studio ac doctrina euenit, & ipsa quidem idiomata, vsu ac tacita consensione hominum, nata sunt: præter septuaginta illa, quæ ad turrim Babel, in

[margin: Infans sine doctore quo idiomate loquuturus. — Homo cur natura iners. — Sermo quomodo naturalis. — Idiomatũ origo.]

in diuiſione linguarum orta ſunt, quorum Deus ipſe voluit eſſe author & doctor, nõ quòd illa potiùs, quam quæ deinceps vſu extiterunt, cognationem vllam haberent cum natura, ſed quòd ad breuem & expeditam diſtributionem gentium, expediret eſſe multilingues. dilexit verò Deus, quæ ipſi placuit, ita cùm hominum vitæ nihil poſſet eſſe vtilius, neque iucundius, quàm ſuas ſibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quàm ſcientiæ deſiderium, & ſcientia comparetur docendo ac diſcendo: docere verò ac diſcere non contingat aliter, quàm conceptionum mentis communicatione: ipſo naturæ impulſu feruntur in loquelam, quia, vt indicatum eſt, nulla neque potior, neque facilior excogitari poteſt ratio innuendi. inuenerunt igitur primùm loquelam, quo verbis ſignificarent animi conceptiones. deinde, quia ſermo haberi non poterat, niſi ad præſentes, ac ſtatim ac emiſſus eſt, effluit, excogitata ſcriptura eſt, quaſi verba miſſilia, & permanentia, quibus & cum abſentibus, atque adeò cum poſteritate loqui contingeret. loqui, inquam, hoc eſt, verba illis ſignificare, ac ſermonem præſentare. quoniam enim ſcriptura, inuentione poſterior eſt loquela, fit vt loquela per ſe ſignificet omnes conceptiones, & ſcriptura loquelam. nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & ἄνθρωπος, eandem rem ſignificant, ſed non per eandem vocem, lectæ enim diuerſum admodùm ſonant, per diuerſas enim voces ſignificant eandem rem, & ingerunt menti eandem notitiam: velut etiam per diuerſas ſcripturas ſignificari poteſt eadem vox, vt per has, ἄνθρωπος· & ἀνθρώπως. eodem igitur modo ſe habent ſcripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. Atqui, neque hic ordo, vt ſermo diſcatur ante ſcripturam, atque proinde ſcriptura per

Loquelæ inuentio

Scripturæ inuentio

Sermonis & ſcripturæ comparatio.

vocem

vocem significet, potiùs quàm vox per scripturam, necessitatem habet naturalem, ita vt nullatenus possit contrà fieri. Sed ob facilitatem potiùs ita euenit, & quia citiùs sunt homines nullo sensu orbati, habiles ad loquendum, quàm ad scribendum. posse verò omninò contrà fieri, apertè indicauit Petrus Pontius, Monachus Sancti Benedicti, amicus meus, qui (res mirabilis) natos surdos docebat loqui, non alia arte, quàm docens primùm scribere, res ipsas digito indicando, quæ characteribus illis significarentur, deinde ad motus linguæ qui characteribus responderent, prouocando; itaque vt audientibus à loquela, ita auribus captis, rectiùs incipitur ab scriptura. neutrum igitur habet necessitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura esse eadem ratio sermonis & scripturæ, præter maiorem loquendi facilitatem, in iis qui omnibus sensibus vtuntur. qui verò carent auditu habere possint scripturam loco sermonis, accedítque illis rerum diuinarum notitia ex visu, vt aliis ex auditu. cuius ego rei testis sum, in discipulis illius amici mei. Itaque est sermo, velut scriptura effluens, & scriptura velut sermo manens. at verò scribendi nullam rationem constare natura, sed vsu & arte, manifestum est: nam neque cuiusque hominis est scribere, neque hominum omninò fuit semper, sed post aliquot mundi secula excogitatum, diuersum admodùm apud diuersos, vbique magno labore discitur. ita igitur de loquela & verbis censere consentaneum est: nulla scilicet verba significare aliter, quàm ad libitum eorum qui primùm eis vsi sunt. quod (si nihil aliud) ipsa idiomatum mutabilitas indicat. nullus enim est, qui non, vel in suo seculo, videat, vbique gentium quædam verba antiquari, quædã nouari. vt facile sit intelligere, nisi scripturæ beneficio seruata essent,

Surdi loqui docti.

nul

nullum omninò verborum, quibus antiquissima secula vsa sunt, suam significationem fuisse retenturũ. non igitur eorum significationes natura constant, sed vsu. nam præter dicta, res omnes ab eisdem seruantur causis, à quibus fiunt. seruantur verò significationes verborum omnium, vsu, alioqui per obliuionem perituræ, igitur & natæ sunt ex voluntate vtentium, non ex natura. neque quidem obstat, verba quædam, quibusdam rebus, ob quasdam causas, tributa esse (quod maximè facit Socrates in Cratylo) vt homo quia ex humo φωνὴ quasi φῶς νῦς. nã deriuatiua deducuntur ex primitiuis, ipsa verò primitiua, & simplicia, non alia ex causa significant res quarum sunt, quàm ex placito authorum. igitur & deriuatiuorũ & compositorum significationes referuntur ad voluntatem vtentium. quin & illa etiam nomina, quæ ob similitudinem quandam sonitus conficta sunt (Grammatici vocant Onomatopeiam) vt clangor, tinnitus, bombus, βορβορυγμὸς, significant ad libitum vtentium. quia si illa eadem nomina tributa essent rebus longè diuersis, aut illis eisdem rebus nomina longè diuersa, valeret colloquẽtium vsus, nulla neque similitudine, neque dissimilitudine obstãte. itaque & voces omnes & scripturæ significant ad libitum, quapropter ex ipsa natura nullam vim habent significandi, nedum efficiendi quidpiam: sed significant solùm, quia ita conuenit inter colloquentes, plures, aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio est, qua verba aut characteres possint morbum inferre aut sanitatem, aut aliud quidpiam efficere, eorum quæ magi pollicentur, & Cabalistæ. quòd si quædam nomina Hebræa, in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quòd Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quidpiam sit, quàm Deus exercituum, sed (vt Plinij vtar verbis)

Cõseruatio rerum

Deriuatiua.

Vocum significatio.

Characteres nihil inseruit morbo nec sanitati.

verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent, semper quid aliud immensum expectantes, ac dignum Deo mouendo. itaque facit id Ecclesia, vt peregrinarum vocum recitatione, magis animus inflammetur, quia vulgares facilè contemnuntur. quo etiam fortasse consilio sanctissimus Papa noster Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari sermone recitari, ne scilicet vulgares voces vulgus contemnat, quod inauditas solet demirari. hanc verò esse causam retinendi eas voces, non quòd Hebrææ sint, constat, siquidem & Græcæ retinentur quàmplurimæ, vt *Kyrie Eleyson*, *ô Theos*, *Athanatos*, *Ischyros*, & alia eiusmodi. certè nihil hoc aliud est, quàm, quod sancta Ecclesia, omni ratione curat, secundùm hominum conditionem, nos ad pietatem, & rerum diuinarum æstimationem prouocare. alioqui verbis ipsis nulla naturalis vis inest. Quapropter incantationes vanæ sunt, ac superstitiosæ, quæque de illis narrantur, falsa aut maligna: maligna dico, quæ cacodæmonis interuentu fiunt: falsa, quæ cùm non fiant, delusa, sibi persuadet vulgi credulitas. falsum est igitur, cantando rumpi angues: falsum quoque eos sibi obturare aures, ne audiant, quod vel Plinius per derisum narrat dicens, *Non pauci etiam* (credunt scilicet) *serpentes ipsas incantari, & hunc vnum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu.* Meritò ergo illa impostura damnatur diuinis oraculis, & interdicitur fidelibus. Deuteronomij decimo ,, octauo ita habetur: *Quando ingressus fueris terram,* ,, *quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari ve-* ,, *lis abominationes illarum gentium, neque inueniatur in* ,, *te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem,* ,, *aut qui ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia, atque au-guria.*

Marsi & incantatores serpētū reprehenduntur.

guria, neque sit maleficus, neque incantator, neque qui pythones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem, omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera deleuit eos in introitu tuo. Itaque abominatur Dominus incantationes, iuxta lustrationes aliorum, & pythones, vsque adeò, vt ob eas dicat se deleuisse illas gentes. Rursus Paralipomenon 2. ca. 33. Manassæ crimina ita recensentur, *maleficis artibus inseruiebat, habebat secum magos & incantatores, multáque mala operatus est coram Domino.* Isaiæ 47. *Venient tibi* (alloquitur Babylonem) *duo hæc subitò in die vna, sterilitas & viduitas. vniuersa venerũt super te propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiem incantatorum tuorũ vehementem.* Hæc Isaias. Si verò vis talis data esset verbis à Deo, non esset profectò incantatorum ars abominabilis ipsi magis quàm medicina. velut enim incantator nunc vtitur incantationibus aduersus morbos & venena, nunc ad maleficia: ita & medicina, nunc componit medicamenta salutaria, nunc deleteria. non tamen proinde medicina est Deo abominabilis, sed gratissima: quoniam scilicet possumus ea vtiliter vti. quandoquidem igitur incantatio est Deo abominabilis, naturalis non est, sed, vt dixi, vana, aut maligna. Res ergo iam exigit, vt interpretemur carmina illa Psalmi 57. quæ in subsidium incantationum citata sunt.

Incantationes.

Inter alios Philosophandi modos, quibus antiquitas ad notandum hominum mores, vsa est, non fuit in postremis, qui per confictas quasdam fabellas, aliud quiddam allegoricè significabant. quem tenuerunt Æsopus, & Cyprius, & Lybicus, & alij multi Philosophi & Poëtæ, inter antiquos; inter iuniores quoque, omnes qui emblemata scripserunt. multa verò, quæ ab antiquissimis illis, ad innuendum figuratè

aliud aliquid, conficta sunt, incautè sunt accepta à posteris, & eorum sanè nonnullis eruditissimis, quasi simpliciter, ac sine vlla figura, dicerentur. velut, inquit Æsopus, castor præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genitalia ad artem medicam vtilia esse, hic vbi videt se à venatoribus captum iri, ipse genitalia præcidit, atque in sequentes proiiciens, hoc modo euadit incolumis, hæc conficta sint, ad significandum hominibus, prudentes si esse velint, pro adipiscenda salute, nullam esse habendam rationem fortunarum: non defuerunt plurimi, qui affirmarent, eam esse, reuera, castori à natura inditam prudentiam. Ita etiam factum est in fabula de serpente & incantatore. cùm enim antiquitùs conficta esset, ad arguendam impietatem eorum, qui à veritate auditum auertunt, nolentes, neque consiliis neque exhortationibus, ac multò minùs reprehensionibus aures præbere, non defuerunt qui opinarentur, id quoque esse verum, eámque esse serpentis naturalem versutiem. verùm re, vt habet, intellecta, planéque perspecta, dicet Philosophus, hominem qui in naufragij periculo, merces vestésque, & omnem supellectilem, mittit in mare, similem esse castori præcidenti sibi testes, cùm vrgetur à venatoribus. qui tamen Philosophus arguendus non est, quòd affirmet, castorem sibi testes secare. nõ enim affirmat, sed per moralem fabulam docet homines prudentiam. tale etiam est quod in Psalmo facit Dauid, scilicet interpretatus est parabolam ad arguendam pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recusant veritatem, neque quidquam audire sustinent, nisi quod ad suam voluptatem spectat, prurientes auribus, & ad sua desideria coacervantes sibi magistros. fabulæ itaque moralis, seu parabolæ interpretationem,

Fabularũ vtilitas.

Fabulæ morales.

nem, continent dicti Pſalmi carmina. nimirum intemperantes homines ſunt ſimiles ſerpentibus, quia obturant aures ſuas, ne audiant voces incantatoris ſapienter incantantis, hoc eſt, concionatoris qui docet veram ſapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neq; verò in hoc ſolùm ſcripturæ loco, ſed in multis aliis occurrunt morales fabulæ ſeu apologi, ſeu parabolæ, ſeu vtcunq; vocare lubet, quæ allegoricè aliud innuunt, quàm litera ſonet. quinimò nullus eſt modus vtilis philoſophandi, eorum qui ab hominibus ad cõponendos mores excogitati ſunt, qui non reperiatur exactiùs in ſacris. Quis enim vnquã acutiùs aut eloquentiùs vſus eſt fabula, quàm Ioatham ad Sichemitas ex montis vertice (narratur cap. 9. Iudicum) vbi non ſolùm inducit loquentes beluas, vt Æſopus, ſed etiam arbores? dicens: *Iuerunt ligna vt vngerent ſuper ſe regem, dixerúntque oliuæ, impera nobis, quæ reſpondit, nunquid poſſum deſerere pinguedinẽ meam, qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni, & ſuper nos regnum accipe. quæ reſpondit eis, nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructúſque ſuauiſſimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? loquutáque ſunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. quæ reſpõdit eis, nunquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoueri? dixerúntque omnia ligna ad rhamnum, veni & impera ſuper nos, quæ reſpondit eis, ſi verè me vobis regem conſtituitis, venite, & ſub vmbra mea requieſcite: ſi autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret Cedros Libani.* Significatur verò his verbis, iniqua promotio Abimelech in regem. Sunt alia his ſimilia exempla, quæ tamen præteriens, redeo ad penſum. Reprehendit itaque,

vt dixi, Dauid, duritiem ac pertinaciam eorũ, qui non sustinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulę, quam antiquissimi Philosophi ad increpationem hominum, cõfinxerant. Vocari verò incãtationes, disputationes atq; exhortationes prouocantes ad virtutem, etiam à Philosophis; videre possis in Charmide, seu dialogo de temperantia, vbi Socrates narrans quæ audierat à quodam medico Thrace, hæc scripsit: *Animæ verò medelas esse dicebat incantationes quasdam: eas præclaris rationibus contineri, quibus animæ temperantia tribuitur, qua incerta, atque præsente, facile esse sanitatem capiti, totique corpori tribuere.* Ille igitur cùm medelam incantationésque doceret, iussit vt nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberet, nisi priùs animam incantationibus ipsis purgandam commisisset. his verbis manifesta satis est sententia Socratis, morbos corporis non curari incantationibus per se, sed morbos animi. Sed & vocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, consonum est dictis Philosophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortasse alludens ad illud Psalmi 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* & ad illud Prouerbio. 28. *Leo rugiens, & Vrsus esuriens, princeps impius*) in calce dialogi de Natura (præter plura quæ decimo de Republica, siue de Legibus, habentur) ita reliquit scriptum. *Auium autẽ genus ex rostro ita est aptè formatum, vt pro pilis pennas acciperet. in hoc illi homines transeunt, qui simplices & innocentes cùm sint, leues tamen sunt, & frustra in rebus sublimibus curiosi, quique adeò fatui sunt, vt oculorum iudicio confisi, hæc altissima quæque firmiter demonstrari posse non dubitent. gres-*

Incantationes quid.

silium

silium verò ferarum genus ex his notum hominibus, qui à Philosophia penitus alieni, ad cœlestia nunquam penitus oculos erexerunt, eóque volutionibus illis quæ in capite peragi solent, nunquam vsi sint, sed illas animæ partes sequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique studiis anteriora membra & capita, ob ipsam cognitionem humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuersum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter desidiam singulorum collisi sunt & fracti circuitus, & ideò quòd quatuor pedum, ac etiam plurimum est instituta figura, & insipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progressu, occasionem præstet, per quam magis etiam deflectantur ad terram. eos autem qui horum insipientissimi erant, corpusque in terram penitus prosternebant, quasi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi serpentia permutauerunt. His, & aliis quæ deinceps sequuntur, verbis, Plato disserit, homines per animorum vitia transire in corporum diuersa genera, quod plerique allegoricè dictum existimant. si verò id dicit allegoricè, quòd similes facti sint illis, constat beluarum nominibus apertissimè significari homines insipientes, & improbos, atque adeò serpentium omnium nequissimos, qui ne audire quidem sustinent sapientium consilia, hinc igitur haud dubiè nata est illa moralis fabula, ad quam alluditur in Psalmo, serpentem obturare sibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduersus naturales feras, aut serpentes, sed aduersus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neque aduersus corporis morbos per se, sed animi. Atqui, nullus est, ex plebe, qui audiens Orpheum, sua cythara solitum, serpentium &

Animarum transmigratio.

Orphei cythara.

ferarũ omne genus ad se trahere, non intelligat, illum suis poëmatis, feros homines, & seorsum deerrantes, velut cicurasse, atque ad humanam societatem, & oppida allexisse, cùm has veritates sapientes fabulis obumbrarent, insipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & serpẽtibus, lapsum est. impostores verò & circulatores, & vtentes in sua cõmoda indocti vulgi credulitate, multa se facere huiusmodi profitentur. re vera tamẽ incantationum ad solos morbos animi vis est per se: atq; ad hos curandos eis vtitur Ecclesia cãtionibus scilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis rosariis, & recitãdis, ac canendis hymnis, & horariis precibus. nimirum his pro more Ecclesiæ faciendis, præstatur obsequium Deo, & auocatus ab aliis rebus animus, ad illum liberiùs euolat, ea verò vis non est verborum materialium, neq; characterum, sed quia rerum Sanctarum sunt, vt neq; ipsum sanctissimum nomen IESV, quod ad omnia est efficacissimum, vim eam habet materialiter, sed quia Deum significat Saluatorem. de exorcistarum etiam verbis perinde dicendum: non esse scilicet vim fugandi dæmones in illis, quà res quædam sunt, aut ita sonãt, aut talibus descripta figuris, sed quia ita significant. neq; ea quidẽ verba fugare, torquere, aut premere dæmones vi vlla naturali, sed Dei concursu, cui placuit, in bonũ hominum, ad fugandam hanc pestẽ, ita inuocari, & vim talẽ initiatis impertiri. ex his autẽ omnibus non fit, vt vlla vis naturalis sit verbis, neque vt aliud quidpiam possint, quàm significare, atq; id ex hominũ placito. quapropter, si magi Pharaonis insusurrando aliquid, aut characteres aliquos describendo (vt nunc quoque qui se

Iesu nominis efficacia.

Pharaonis Magi.

magos

magos profitétur, & inter Iudæos Cabalistæ) fecerunt colubros & ranas, & dæmonum scientiam, ad arcana quædam naturæ potiùs, quàm ad verború vim vllam, referri debet. quid quòd tot, támque docti Medici, quin & Galen⁹ ipse, alioqui adeò rigidus Philosophus, affirmant tot morbos verbis quibusdam, & incantationibus cedere, idque sibi esse longo experimento confirmatum? certè vt ex ignoratione veri Dei, retéta solùm incerta quadam diuini cultus recordatione nata est idololatria, ita ex ignoratione moralium incãtationum, quas fabulis obumbrauerant antiquissimi sapientes, retenta tantùm nominis memoria, natæ sunt istæ superstitiosæ incantationes, atque hoc, cum aliis multis, errore disseminato, vsi sunt homines sæpè incantationibus aduersus morbos, atque adeò cõfidentiùs non rarò quàm medicamentis. accedit, quòd aliquando leuissimis hominibus, & qui admittunt incantatores, vtilis quodammodo est sua credulitas, quia (vt inquit author libelli de incantatione, qui est inter Galeno adscriptos) *quando mens humana* (hæc sunt ipsius authoris verba) *rem amat aliquam, licèt naturaliter non iuuatiuam sibi eam prodesse certificat. ex sola autem mẽtis intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, si quis incantationem sibi prodesse cõfidat, qualiscunque sit, eum tamen iuuat.* Hæc ille, quibus verbis innuit, incantationes aliquando prodesse ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi. nimirum vt timor & mœstitia, ac desperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos lædunt: ita confidentia & alacritas plurimos subleuant, & ipsa imaginatio per eos animi motus, morbos tollit, aut saltem minuit, aut cùm minimè, in eis qui vehementissimè confidunt, opinionem efficit sanitatis; verùm hanc incantationum vtilitatem, constat ex acci-

Galenus delusus.

De incantationis.

Imaginationis vis ad morbos tollendos.

denti esse, ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inscitiam, verè ac per se vtiles esse putantes: nonnulli verò etiam docti, & periti Medici, hoc ægrorum stultitiæ concedentes (velut qui insaniam) incantationibus vti permittunt, etsi eas per se nihil posse certè sciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus præter significationem, quæ ex solo consensu, manifesto, aut tacito ipsorum hominum nascitur, neque sunt nomina rebus alia ratione sua. Adam verò dicitur appellasse res nominibus suis, id est, propriis & maximè congruentibus, non omnes, sed viuentes, vt animalia omnia, quia, vt qui linguæ Hebrææ sunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent: quæ nomina constat deriuata esse ab aliis primitiuis, quæ ad placitum Adæ sunt rebus data, & posteritatis consensu recepta, atque huc vsque, vsu, & Sanctarum scripturarum beneficio, seruata. de fascinatione seorsum dicetur alio loco.

Nomina ab Adamo posita.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & secundo Geneseos, & trigesimo septimo Ezechielis.

CVM natatilium, volatilium, reptilium, & progredientium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moses, his vsus est verbis: *Dixitque etiam Deus, producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, sub firmamento cœli.* & rursum, *Dixit quoque*

que Deus, producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ & factus est homo in animam viuentem.* Quæ verba magnum continent naturę arcanum: indicant enim apertè, illud quod tantopere inter Philosophos controuersum est, hominis animam non esse eductam ex materiæ potentia & fœcunditate, velut animas rationalium, sed extrinsecus accessisse, natura immaterialis participem: non quidem nascentem intrinsecus ex materia, sed diuina vi extrinsecus in illam immersam, & mirabili quodam modo ei alligatam: & substantia quædam cùm sit incorporea, potens per se subsistere, factam esse corporis formam. hac de re dubitãt multi, in suam perniciem plus satis Philosophi. nisi potiùs belluas dicere consentaneum magis est, eos, qui se belluis hac in re præstare, neque intelligunt, neque credunt. hinc pẽdet quæstio de nostræ animæ immortalitate, de qua, etsi in commentariis, quæ in libros Aristot. scripsi, dictum mihi satis est, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta præsentis operis institutum, quantum possit naturalis ratio consequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Mosen, vt hac saltem ratione, si fieri possit, belluini Philosophi à sua impietate incipiant auocari. porrò perpendere oportet hæc verba. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* His verbis apertè indicatur, illud spiraculum quod extrinsecus inspiratum est, non esse mentem solam, & vim intelligendi, aut in omnibus hominibus eandem, vt censent quidam Philosophi, aut aliam in

Anima immortalis.

aliis, quæ superueniat homini iam sentienti & habenti animam, sed illud ipsum esse ipsam animam, qua homo sentit, & viuit, itaque non duas, sed eandem esse in homine animam, qua sentit & intelligit. nam qua intelligit, est quæ extrinsecus accessit inspirata. Vocat verò eam spiraculum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque asserere, hominis animam neque fluxisse ex materiæ potentia, neque ab ea esse inseparabilem, sed substantiam quandam incorpoream separabilem, & in posterum æternam, candémque esse corporis formam, & animam qua homo sentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere, eandem esse formam vegetabilem, non enim Moses more Aristotelico vocat, ea etiam, quæ tantùm vegetantur, viuentia, & eorum actum animam, sed more Stoico, qui & communi hominum sensui propinquior est; ea solùm viuentia vocat, quæ sentiunt & mouentur, eorum formã animam, reliqua vocat virentia, & producentia fructum, ac semen secundùm genus suum, non tamen viuentia. itaque Veritas Catholica non cogit nos asserere, ipsam animam qua sentimus, mouemur & intelligimus, esse in nobis principium vegetandi, nedum & formam actúmque primum ipsarum partium corporis homogenearum, vt ossium, carnis, & neruorum, quod plurimi etiam affirmant, putantes absurdum esse in eadem substantia multas formas ponere. Ego verò sequutus quod & rationi magis consonum, & diuinis etiam oraculis, vt ego existimo, congruẽtius est, affirmo esse in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum, quibus ossa, carnes & nerui differunt, non minùs profectò (nisi me meis sensibus credere nolunt) quàm aurum, argentũ & plumbũ: his bene temperatis accedere actum

Anima ex quo.

Formæ plures in vno.

Formæ animã præcedunt.

re actum quendam perfectiorem: corporalem eum quoq;, & velut naturam quandam meliorem (ita enim placet vocare, potiùs quàm animã) qua nutriũtur: omnésque hos actus educi ex potentia materiæ: his postremò accedere extrinsecus animam, quæ nobis vim sentiendi & intelligendi præstet. non enim intelligendum est, illud corpus hominis, in quod spirauit Deus spiraculum vitæ, fuisse statuã quandam luteam, eámq; accessione illius spiritus factam esse carneam & osseam, sed corpus quoddam ex ossibus, neruis, carne, & cute, non quidem aridis, sed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & sensus expers: & hęc, accedente spiritu recepisse. Indicat id visio Ezechielis c. 37. cùm enim vellet ei Deus ostẽdere resurrectionem mortuorum, dimisit in medio campi pleni aridis ossibus, quibus non statim accessit spiritus, qui virorem & reliqua omnia præstaret, sed primùm quidem accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam, & super ea nerui & caro ascenderunt (virescentibus scilicet iam partibus) & extenta est eis desuper cutis, & adhuc spiritum non habebant, vsquedum ingressus est in ea spiritus, & reuixerunt, & steterunt super pedes suos. Itaq; esse ossis, neruorum, & carnis, & cutis & earum partium viror, non præstatur ab spiritu qui extrinsecus accedit, atque immortalis est, sed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent dispositionum materiæ, & ob id animæ accessione non tolluntur, sed simul cum ea manent. hac in re seruientes illi, quòd seruant, quam ea desiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc sententia diuinis eloquiis est consona, cur non putetur etiam esse consona rationi? Cur vellemus miseros Philosophos à Fide Catholica

Adami statua lutea.

Homogeneorum forma in homine.

lica deterrere, plus quàm veritas ipsa postulet imperantes credere? nihil enim est quod eos adeò conturbet, quàm substantiam separabilem & incorpoream, esse actum corporis. nam actus rei est ipsa rei essentia seu ipsum quod quid erat esse rei. Hoc verò vix intelligi potest, quo pacto sit corporis, quod à corpore separabile. conquiescet hæc perturbatio, si his concedimus, animam non esse actum corporis quà corpus, sed quà sensitiuum & intelligens. non enim anima corpori præstat esse corpus, neque verò ossi esse os, neque nutriri, quod materiale etiam est & elementorum imitatur naturam, sed hæc per corporales formas habenti, præstat sensum & intellectionem, quæ spiritalis videtur esse naturæ. neque sanè Aristoteles animam finiens actum corporis simpliciter esse dixit, sed adiecit potentiam vitam habentis, quod est, actum esse corporis, non quà corpus, sed quà potest vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc sacræ scripturæ loco duas assertiones, primam, esse in nobis animam separabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipsam esse animam qua sentimus & mouemur. Distinctioris doctrinæ gratia, vtrumque seorsum aggrediemur monstrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone, secundam hanc non vertit in dubium, neque in id vsque tempus hominibus vlla subierat dubitatio, an esset in nobis eadem anima sentiendi & intelligendi principiũ. Aristoteles primus cœpit ab anima mentem distinguere, animæ sensum, menti intellectum tribuens, vnde accepta occasione, posteri de ea re acriter disputauerunt, censueruntq; quàm plurimi, animam & mentem res esse diuersas numero, alterámque cum homine mori, alteram manere. quapropter, vt dixi, vtraq; quæstio erit nobis seorsum examinanda. Primę

Quorum principiũ.

quæstio

quæstionis Socrates duos articulos esse fecit. primum, an anima sit à corpore separabilis: alterum, an sit immortalis. quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingessit, dicẽs, fieri posse, vt anima diuturnior viuaciórq; esset quàm corpus, atq; aliquando maneret à corpore separata, fuissétque fortasse antequam in corpus mergeretur, nõ tamen ob id esset omninò immortalis, sed postremò aliquando etiam cum homine moreretur, ob hãc suspicionẽ Cebetis. Socrates, postquam, vt sibi videbatur, mõstrauerat animam diuturniorem esse corpore, & ab eo separabilem, denuò est aggressus monstrare, esse immortalem, atq; geminam quæstionem esse fecit, quanquam ea, re vera, simplex est & vnica. Si enim anima substantia est à corpore separabilis, immortalis etiam necessariò est. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantùm rerum sunt. quæ incorporeæ sunt, nõ habent Physicam compositionem, ac proinde dissolui non possunt, nisi ab eo solùm à quo sunt colligatæ (vt inquit Plato) putà ab ipso Deo. ab eo verò per se summè bonus cùm sit, nihil extinguetur, aut dissipabitur: sed eius voluntate perseuerabunt in æternum, quæcunque ab eo solo facta sunt. Hæc adeò vera sunt, vt nemo iam sit, quem timor corripiat Cebetis: quòd sibi omnes persuaserint, animam, si semel possit subsistere à corpore separata, merè esse incorporeã (corpus enim nulla ratione esse potest alterius corporis actus) atque adeò immortalem. quare nobis hac de re simplex quæstio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, putà diuturniorem esse animam corpore, insufficienter probauit: alteram, putà esse omninò immortalem, ei qui non considerauerit, procedere disputationem proposita priori assertione videbitur probare etiam sophisticè.

Cebetis de anima sententia.

De animæ immortalitate.

phisticè.. nam summa ratio monstrationis primæ inde pendet, quòd nostrum scire reminisci quoddam sit; quod etsi probabilitatem quandam præ se fert, falsum esse monstrauit Aristoteles. Iam verò secunda est, quia corpus viuit per animam, & anima per se, necesse esse animam semper viuere, neque posse mori. Velut quia concreta corpora calida sunt per ignem, ignis verò primò ac per se, necesse est eum semper calere, neque posse refrigerari. huic argumentationi, qui ex aduerso assereret animam nullam substantiam separabilem esse, sed formam tantùm corporis viuentis, responderet negans animam viuere primò ac per se, sed ne viuere quidem, sed esse vitæ causam vt formam, viuere verò hominem per animam, non vt est calidus per ignem, sed vt ipse ignis est calidus per calorem, qui tamen calor calidus non est; qui verò semel recepisset, esse animam substantiam quandam corpore antiquiorem, potentem per se existere, vt videbatur Socrates, cùm in eam argumentationem venit, indicasse, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animã per se primùm, atq; ideò eam mori nõ posse, meritò ergo diximus, vnicam quæstionem esse hãc, & eius decisionem ex prima assertione pendere, putà animam hominis esse separabilem à corpore. quod quia à Socrate non satis mõstratum est, quòd nostrum discere reminiscẽtiam esse non probetur, aliis rationibus vtar, si quæ videbuntur esse firmissimæ, in iis quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certè probabiles rationes sunt excogitatæ quãplurimæ, mõstrationi verò proximæ, si quæ ea est profectò; qua Aristot. est vsus, scilicet homo actionem aliquam habet, ad quã nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea est, & separabilis. nam constat animam homi

Ignis semper calidus.

Anima quomodo causa vitæ.

hominis eſſe eius formam: forma verò cuiuſcunque rei eſt principium & cauſa actionum omnium eius. ergo anima eſt præcipua cauſa actionum omnium hominis, vtitur verò organis corporeis ad eas obeundas. ſi quam ergo habet homo, quæ ſine vllo organo corporali agatur, eam operatur anima per ſe. talis ergo eſt ea forma, vt poſſit aliquid agere, etiam ſi eſſet ſine corpore, ſi verò agere, & eſſe, ac viuere, poſſet ſine corpore. Dices fortaſſe, eſſe aliquid; quod anima exiſtens in corpore poſſit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nihil poſſe facere, quia ne eſſe quidem poteſt. velut ego non vtor cerebro ad pulſum arteriarum, tamen ſine capite pulſare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens eſſe corpus neceſſarium ad eam actionem, quæ ſine organo corporali agatur, vt viuat ſcilicet anima. Verùm hoc de illis tantùm rebus dici poſſe conſtat, quæ aliis indigent vt ſeruentur, aliis vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, ſed ſi anima corpore non eget vt operetur, multò minùs vt ſeruetur: & argumentum ita rurſum procedit. ſi aliquid poteſt agere anima nullo vtens corpore, habet in ſeſe, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo eſſe, ergo principium aliquod habet in ſeſe exiſtendi, id ergo retinebit etiam ſi ſeparetur à corpore: ſeparari enim etiam poterit ſecundùm illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit quà forma corporis, forma enim rei nó operatur quidpiam per ſe, ſed eſt principium operandi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, quà id agit non eſt corporis actus, ſed ſubſtantia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima gemine quodámodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet actio

Anima ſine corpore.

Natura gemina.

actiones forma corporis; quà spirituales & nullo vtens corpore, substantia incorporea separabilis & immortalis. si verò est in anima aliquid immortale, constat ipsam animam immortalem esse, atque separatione corporis tantùm priuari eis actionibus, quas obit per corpus velut artifex priuatus instrumentis. Propositio ergo satis est euidens. videndum verò an re vera sit aliqua actio hominis, cuius nullum sit corporale organũ. tales certè sunt duæ, intellectus & voluntas. quod ita constat: euenit hominem intelligere atque cognoscere contrarium, ei quod sensus omnes corporales, siue externi, siue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ: ergo neque intellectus, neque voluntas, ea scilicet, penes quam est liberum arbitrium, est corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat, stellã esse maiorem terra: intellectus dictat esse maiorem: ergo intellectus non est corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere potest dolorem, neque languorem; voluntas hominis sępe appetit hæc (nam ieiunia & verbera) ergo voluntas hominis non est corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali instrumẽto vtitur anima. Porrò euenit aliquando disputare de re, separata omni cõditione materiali, vt de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuspiam conditionis corporalis & sensibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi passionem. organi verò corporalis passio, non possit esse sine corporis conditionibus. quare neque facultas per eam perciperet, nisi accidentia corporalia: quę igitur percipit sine corporeis

Liberum arbitriũ.

poreis accidentibus; incorporea est. Prætereà, adeò videtur euidens esse in nobis aliquam substantiam incorpoream, separabilẽ, & æternam, vt vel quia in dubium vertitur, & vocatur in disputationem, necessarium sit ita esse. nam si in nobis nihil esset nisi corporeum & caducum, vnde orta esset nobis ea dubitatio, aut omninò cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm beluis: omnis enim cogitatio, aut àb obiectis orta est, aut interius ex nobis ipsis suppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obiici potest, dum in hac vita sumus, nam ipsæ spirituales substantiæ, si quando hominibus volunt apparere, corporales species induunt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullum omninò principium esset cogitandi de incorporeis & æternis: nam finge Deum fecisse ab initio omnes homines sine oculis, quis vnquam disputasset, an color esset fulgor quidam, an superficiei extremitas in corpore terminato? vel an calor esset visibilis per species quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur: nunc verò disputatur de incorporeis substantiis, & æternis, & de modo quo intelligunt & operantur: est ergo in nobis vis aliqua ea agnoscendi, quæ non potest esse corporea, sed incorporeum aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas est, & vnde naturaliter suppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorum cultus, & desiderium, igitur haud dubium est esse in nobis mentem immortalem. neque locus est dubitandi, an Arist. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens, & anima, per quam sentimus & mouemur, sint diuersæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta sententiam Aristotelis, ac re vera, an sint partes diuersæ eiusdem animæ immortalis, id videtur posse in dubium vocari. In qua disputatione ita

Cogitationis principium.

Angelorũ apparentia.

Animæ assistentis refutatio.

videtur procedendum. Aut illa mens (si non esset eiusdem animæ, qua sentimus, pars) esset in omnibus hominibus eadem, aut in aliis alia. eadem numero in omnibus, non videtur posse: nam etsi idem homo ponatur in multis locis esse, non tamen poterit, idem cùm sit, contraria habere simul, velut vno loco esse albus, alio niger secundùm eandem partem, & eodem tempore, tamen humana mens quædam in hoc homine scit, quæ in alio ignorat, & est huic bona, illi mala mens: non est ergo eadem numero. Si verò est vnicuique sua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur instrumento, non sit corporis actus, neque sit in homine vt forma in materia, sed vt nauta in naue, vel vt intelligimus esse in orbibus cœlestibus spiritales alias substantias. Si verò ita est, homo duo sit supposita diuersa, illud animal ἄλογον, ex corpore & anima sensitiua conflatum, vt equus, & bos: aliud substantia illa per se quidem subsistens. quandoquidem si forma corporis non est, neque corpus est illi materia, sed adest, velut cacodæmon aliquando tenet humanum corpus. nõ ergo erunt eædem vtriusque, neque totius ex vtroque conflati eædem actiones, neque communes, sed vtrique suæ. sentiet sanè illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quàm sues, in quos sunt immissi dæmones. hæc autem omnia sunt absurda. non est ergo ita: sed anima illa tota qua sentimus, mouemur, & intelligimus, substantia est incorporea, æterna, & separabilis. habet tamen mirabilem naturam præ aliis omnibus intelligentiis, quòd cùm sit substantia potens per se subsistere, potest etiam corpori ita temperato & formato hærere vt forma, & per corporalia organa, esse illi principium sentiendi & mouendi: atque intelligit, quà separabilis, sentit & mouet,

Anima quãdo imperfecta.

mouet, quà forma. quare cùm à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideò, à corpore separata, imperfecta quodammodo est, quia exercere non potest multas earum virium, quas natura habet, sentiendi scilicet & mouendi. sed dices, humanum corpus habet temperiem & compositionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendum accommodatiorem, ergo dum in vtero geritur, vbi primùm talem temperiem & compositionem attigerit, orietur necessariò ex materiæ potentia forma sensitiua, ita vt necessariò, etsi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, esset futurum quoddam animal, idque perfectius aliis irrationalibus. Si igitur sensitiua forma necessariò oritur ex illius materiæ potentia, frustra datur rationali animæ pars sensitiua. erit enim otiosa sensitiuarum altera, aut vtentur duæ eisdem organis. Certè nisi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominùs temperiem & compositionem acciperet talem, oriretur naturaliter forma aliqua sensitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compositionem corpus consequutum est, inspirat in illud Deus spiraculum vitæ, quod simul sensitiua & intellectiua anima est, eo verò inspirato, materia non profert aliud, vt neque vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaque non profert quam proferret formam sensitiuam, quia præuenit accedere illud spiraculum vitæ, quod non minùs sensitiua anima est, quàm quæ ex materiæ potentia oriretur. Monstratum itaque esse videtur animam hominis esse incorpoream, & separabilem, non ex materiæ potentia ortam, sed extrinsecus accedentem, eandémque esse in nobis

sentiendi & intelligendi principium, etsi non eodem modo. Considerare autem superest, an anima antiquior sit corpore, vt Plato censet, atque creata priùs, in corpus deinde immittatur, an in ipso creetur corpore, neque vnquam anteà sit, quàm teneat corpus. Nullam esse arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monstrari possit, quia, vt Aristoteles dicit, post mortem non reminiscimur, hoc est, scire non possumus, an nostræ animæ præextiterint, & sæpe ab aliis corporibus decesserint, quia etsi id factum esset, non possemus recordari, eò quòd omnium rerum corporalium in singulis decessibus essent deleta phantasmata; itaque Aristoteles etiam existimauit, præsentis dubitationis nullam nos posse monstrationem comparare. Sequentibus verò nobis hac in parte, quod est probabile, videtur præter rationem, ponere animam antiquiorem corpore. nam anima quà anima, forma est. formæ verò quà forma, non est aliud esse, quàm esse formam, non est ergo consentaneum esse priùs animam quàm sit forma, forma verò actu non est nisi in materia, ergo non est priùs quàm sit in materia, sed in ipsa creatur. Porrò secundùm naturæ ordinem prior est potentia, quàm actus, quia potentia via est ad actum, materia verò est potẽtia, forma actus, ergo materia generatim prior est quàm forma, & antiquior: igitur & hæc materia, quàm hæc forma, corpus inquam quàm anima. quoniam verò corpus omne dissolubile, anima verò, vt monstratum est, immortalis, fit vt posterius, corpore corrupto anima maneat, vsque dum, vi diuina, eidem, rursus vnita, tribuat immortalitatem. hanc ob causam Moses hominis ortum narrans, dixit: *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*, hoc est, dedit illi spiritum, quo viueret. Ezechiel verò cùm

Anima antiquior corpore.

Potentia prior actu.

cùm rationem Palingenesiæ, seu resurrectionis exponeret, dixit iussu Dei quatuor ventis, *Veni spiritus & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant.* Iubet itaque mortuorum spiritus, quasi separatos, & adhuc manētes, redire in sua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem, quæ diuina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Esse scilicet in homine vnicam animam (nam alendi principium animam non appello) eamque non oriri ex materiæ potentia, sed à Deo inspirari, non quidem seorsum factam priùs, sed creatam in ipso corpore, separabilem & æternam, atque manentem post interitum, sed, quoniam huic contemplationi coniunctum est, de brutorum animis, quid sacra innuant, adiiciamus.

CAPVT QVINTVM.

CApite nono Geneseos dicitur: *Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum.* Rursum decimo septimo Leuitici, ter repetuntur hæc verba: *Anima omnis carnis in sanguine est.* Rursum 12. Deuteronomij, *Hoc solum caue, ne sanguinem comedas, sanguis enim eorum pro anima est, & idcirco non debes animam comedere cum carnibus.* His verbis Philo, libello quod deterius potiori insidietur, intelligit dici, animã esse ipsum sanguinem, cuius sententiæ fuerunt inter Philosophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Aristoteles primo de Anima,

Anima an sanguis.

quoniam verò secundo capite Geneseos dictum est, inspirasse Deum in faciem hominis spiraculum vitæ, atque illud esse animam qua viueret: quibus verbis apertè significatur, animam hominis esse spiritum illum inspiratum à Deo, componens hæc duo loca, dicit, esse in homine duas animas: alteram carnis, per quam homo animal sit, hanc esse vt in brutis sanguinem: alteram hominis quà homo est, hanc esse illud spiraculum incorporeum, separabile, & æternum: ob idque dicere Mosem, inspiratum esse in faciem, quòd id non sit per totum corpus, & insensatissimas etiam partes dispersum, vt sanguis, sed sublimem corporis partem teneat, quo superna cœlestiáque contempletur. Sed cùm monstratum anteà sit, eandem esse vnicámque in homine animam, qua sit animal & homo, hoc est, qua sentiat & intelligat, non potest nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere possumus, brutorum animas esse sanguinem, hominum verò non. nam 4. capite Geneseos dicitur, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* id verò dicitur de sanguine Abel, quasi anima Abel clamaret, & effusus sanguis. quid ergo dicemus? certè non videtur necesse intelligere, quia dicitur, *Anima omnis carnis in sanguine est*, essentiam ipsam animæ esse in sanguine, seu animam esse ipsum sanguinem. necesse tamen est, sanguini esse cum anima aliquid præ aliis corporis succis: aut sanguinem esse aliquid animæ quod alia quæ in nostro corpore continentur, non sint, cuius gratia dicatur, anima esse in sanguine, potiùs quàm in vllo aliorum. id verò quid sit oportet inuestigare. Primum omnium sanguis, anima carnis non est. Anima enim est forma corporis viuentis: corpus verò non potest esse

Animæ duæ Philoni.

Brutorū anima.

esse forma corporis. forma enim & materia partes sunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma constat res secundùm se totam, neque quà forma & materia possunt esse separabiles aut dissitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur esse posse sanguis (dico verò partem propriè esse, quæ est animata, non vt capilli, & extremi vngues) nam sanguis est alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partium videtur parte alia animantis nutriri. neque videtur cõsentaneum rationi, vt inter eiusdem animantis partes ea pugna sit, vt aliæ alias conficiant. porrò sanguis non est continuatus cum solidis partibus, sed vt liquor quiuis alius in vase continetur. non facit ergo cum illis vnum per se, & vnitate formæ. Porrò nemo hominem, minorem fieri, aut mutilari putat, cùm sanguis emittitur: oporteret verò si is esset pars. sed si nihil horum est sanguis, quid superest vt sit aliud quàm alimentum? non enim est excrementum. sed si id tantùm, quid potiùs est quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla ossium, semen, communis ros, quæ etiam nutriunt? Certè in ratione alimenti præstat plurimum aliis succis sanguis, quia solus potest nutrire partes omnes: alij verò succi, partim non nisi cum quodam sanguine misti, vt bilis vtraque, partim non nisi quasdam partes, vt pituita pituitosos, chylus vocatus ventriculum, lac mammas, medulla ossa, semen testes. est itaque antonomaticè, ac ratione quadam potiori, sanguis alimentum animalium, atque ideò cùm nutritione seruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc est, vitam, in sanguine esse, hoc est, sanguine seruari. Verùm cùm nutritio non sit animantium propria, sed communis cum his rebus quas Moses

Sãguis nõ est pars viuentis.

Succi quo modo nutriant.

Sanguis alimentum est.

non vocat viuentes, sed virentes, vt indicatum anteà est, leue esse videtur nutritionis esse materiam, vt anima in eo esse dicatur: consentaneumque est, aliud præterea esse aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè, vt Galenus dicit, sanguis non tantùm præstat corpori alimentum, sed calor etiam naturalis perseuerantiam in eo obtinet: quia fouet, seruatque naturalem calorem sanguine præditorum, quod vel inde intelliges, quòd effusione sanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur posse accipere. siquidem Aristoteles censet (atque Hippocrates alicubi videtur eiusdem esse sententiæ) sanguinem esse subiecto frigidum, calere verò calore cordis & spirituum. atque adeò Galenus ipse, etsi subiecto calidum esse censeat, tamen eius feruorem calore cordis fieri concedit. si igitur sanguis aut subiecto frigidus est, aut saltem minus calidus quàm cor, non seruat ipse cordis calorem, nisi fortè per accidens, vt vestes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acceperunt. Atque hoc quidem, vt ego existimo, consentaneè dicitur, & res ita habet, nisi sanguinis nomine intelligamus sanguinem vt in animantibus existit, spiritu scilicet plenum, eiusque admistione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, semper enim intra sua vasa talis est, in arteriis quidem magis, in venis minùs, vtrobique tamen spirituosus. quia semper cum sanguine spirituum copia effunditur, hisque euanescentibus concrescit vbi effusus est, nisi sit corruptus. spirituosus ergo est, ex quo caloris naturalis perseuerantiam obtinet, & in quo anima, hoc est, vita, est. quia, scilicet, facultas vitalis, quæ viuentium propria est (neque communis cum virentibus, vt nutritio) in naturali cordis calore consistit. hic verò sanguine & spiri

Sanguis natura frigidus calorem seruat.

ſpiritibus ſeruatur. ſed dices, nondum videri hæc eſſe ſatis, vt anima in ſanguine dicatur eſſe, neque ſanè priùs videri eſſe poſſe ſatis pro dignitate explicata hæc verba quàm indicetur animam ipſam aliquo modo in eo eſſe. Certè hoc quoque indicari poteſt. nam niſi anima in ſanguine ſpirituoſo eſt, quo pacto poſſint in eo eſſe eius actiones? at verò ſunt. nam quid eſt, quod ferueat per iram, fugiat per timorem, per mœſtitiam pigreſcat, per gaudium effundatur, per pudorem in faciem occurrat, quàm ſanguis & vitales ſpiritus? neceſſe igitur eſt animam, cuius ſunt hi affectus, in ſanguine eſſe aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus noſtrum pertinent: ſiquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. ſi verò, vt indicatum eſt, non eſt ſanguis ipſa anima, non eſt in eo animæ eſſentia, vt humanitas in homine, atque ſi ne animatus quidem eſt ſanguis, non eſt anima in ſanguine, vt in corde, cerebro, & aliis partibus, vt inquam in ſubiecto proprio: ſubit verò ſanguis motus, qui primariò ipſius animæ ſunt, eſt igitur in eo anima, vt in inſtrumento proprio ipſius. dico autem vt in inſtrumento proprio ipſius: quia cùm ſint duplices motus in animante, quidam dicuntur eſſe corporis, vt ambulare, & clamare, quidam animi per ſe, vt iraſci, gaudere, mœrere, timere, & erubeſcere: horum eſt ſanguis cum ſpiritu fluens inſtrumentum proprium. atque ita anima in eo eſt modo quodam diuiniori, quàm in vllo alio inſtrumento: non quidem per informationem, aut per præſentiam, ſed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifeſtiùs quàm in eo operatur, quin potiùs videtur ipſe ſanguis, animæ proprias operationes operari, eſſeque velut alia quædam anima corporalis & manifeſta, exprimens

Anima quomodo in ſanguine.

Motus animalis duplex.

suis actionibus, illam primam & veram animam, quæ per se est nobis ignoscibilis. Vrgebis rursus dicens, fieri non posse, vt sanguis moueatur moribus animæ per se, nisi animatus sit, aut ipsamet anima, nunc verò videtur, motus illos subire per se. neque enim sanguis ita mouetur, quòd trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, sed quòd per sese sequatur imaginationem, quasi percipiens animæ ipsius conceptiones. Certè hæc admiranda sympathia sanguinis cum anima est, vt hæc percipit, ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ sanguine prædita sunt, & illos habent animi motus, maiorem, quàm sit in rerum imperfectiorum formis: posse scilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non sit, illaque vti vt instrumento proprio suorum motuum. hanc fortasse ob causam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (vt par est) rationali animæ volens tribuere, putauit, posse eam hoc idem in materia extra corpus longeque consistente, citra omnem contactum Physicum, facere. Ea verò sententia non probatur. neque sanè sanguis ab anima, sine contactu mouetur, sed Mathematicè tangitur à viuentibus partibus: Physicè, hoc est, per virtutem ab anima: est enim, vt dictum est, anima in sanguine per operationem & virtutem. hanc ob causam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cædibus, & iniuriis abstinere, curauit, vt à sanguinis effusione super terram, & esu, abhorrerent. estque hoc quodammodo simile symbolis Pythagoricis, quibus præcipiebatur aliquid, vt aliud insinuaretur, velut iubebat ille abstinere à fabis, quò abstine

Sanguinis & animæ sympathia.

Animæ vis.

ſtinerent à comitiis. voluit verò Deus, vt ſanguinis effuſione tantùm vterentur ad expiationem animarum: vt, quo ad fieri poſſet, anima pro anima redderetur. nimirum ſanguis eſt quodammodo altera anima, vt explicatum eſt. Ex dictis facilè conſtat (de quo Theologi ſolent dubitare) animal neque perfectum, neque integrum ſine ſanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, vtpote propriis orbata inſtrumentis, ſanguine inquam & ſpiritu. his de anima dictis, non intempeſtiuè, de corporis nutritione, & vitæ tutela, diſſeremus.

Animal nõ perfectum ſine ſanguine.

CAPVT SEXTVM.

CAPITE tertio Geneſeos ita habetur, *Nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emiſit eum Dominus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt.* His verbis apertè ſignificari videtur, ſi Adamus veſci potuiſſet fructu arboris vitæ, futurum vt viueret in æternum. An verò id vlla ratio Phyſica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione ſeruari, niſi nutrirentur, mox interitura, nutritionémque capi ex alimentis, adeò notum eſt experimento, vt dubitent Phyſici, an poſſit, eorum ſalua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio eſt nouæ ſubſtantiæ repoſitio, pro ea quæ continenter abſumitur. quæ cauſa ſit eius abſumptionis, non adeò conſtat. Plurimi enim Philoſophi, naturalem calorem cauſantur, eundem ſcilicet qui nutritionis eſt cauſa: ego calorem igneum, qui

De ligno vitæ diſputatio.

qui in nobis, leuibus ex causis, frequenter accenditur, & externas causas, quæ nos perpetuò afficiunt, consumptionem nostri facere assirmo: naturalem calorem contrà, seruare & augere. verùm de hac quæstione alibi est mihi disputatum, modò nihil interest: siue enim naturalis calor veterem substantiam absumit, & nouam reponit: siue siccant corpora externæ causæ, & naturalis calor substantiam reponit, stat eadem dubitatio. Asserendum enim est, corpora viuentia, accessione eius substantiæ, quam accipiunt ex cibis, seruari: & cibos alios aliis esse meliores, plus ac melius nutrientes: alios deteriores, ac nutrientes minùs: & meliorum vsu diutius seruari corpora, deteriorum verò, venire citiùs ad interitum. An verò cibi vllius bonitas sufficere possit, quò vllum viuentium, sine interitu, seruetur in æternum: an semper viuere, viuentium ex alimento naturæ repugnet: vel quòd eorum mortali vitæ, mori intimum, ac necessarium sit: vel quòd ipsa ratio alimenti vim tantam non admittat, id est, quod vertitur in controuersiam. si enim hoc natura rerum non fert, dicemus benedictionem fuisse in ligno vitæ, vt qui eius fructu vteretur, in æternum viueret. aut illud æternum, longum potiùs significare, quàm nunquam finiendum, tempus. sin autem fert, dicemus fuisse naturam. primùm quidem, ipsi viuentium naturæ non videtur repugnans, carere interitu: non enim nisi quia genita sunt. mõstrauimus verò anteà, totum quoque mundum factum esse, & posse sine interitu seruari. porrò Galenus, qui in Physicis magnæ authoritatis censeri debet, genitum omne aliquando interiturum, nullam monstrationem habere posse, affirmat, sed sola inductione probari. id verò si ita est, non repugnat ipsi geniti rationi, non mori. alioqui, illa ipsa ratio, quà

Ciborum differẽtia

quà non mori repugnaret, poſſet eſſe medium monſtrationis, quà colligeretur moriturum. Galenus meminit ſophiſtæ cuiuſdam Ægyptij, qui aſſerebat, homines non mori neceſsitate naturali, ſed ignorantia faciendorum, atque de ea re ſcribere librum cœperat: quaſi quis nunc affirmaret, fieri poſſe naturaliter, vt homines ſeruarentur in æternum, ſi fructus ligni vitæ daretur copia, mori verò, quòd is fructus ignoretur, aut iuſſu Dei, à Cherubim interdicatur. Multò minùs videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen eſt materiæ, atque vt Ariſtoteles dicit, rei victæ, non effectricis cauſæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, ſed quòd mutetur in ſubſtantiam nutrientis: in materia verò non deſideratur virtus, neque facultas vlla, ſed diſpoſitio & copia. velut igitur ignis, ſi ſuppeditentur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, ſi ſuppetat oleum, ita viuere poſsit animal, ſi abundet idoneus cibus, aut ſaltem mortis cauſa non in ipſo cibo ſit. ab hoc enim quid petas aliud, quàm vt ſit materia? Nihilominus videtur manifeſtum, naturaliter non poſſe non mori, quod viuit ex alimento, quocunque vtatur, vel hoc ſolo argumento, quòd nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur, nam ſi nunquam extitit, neque erit quidem, nam circulo ſemper redeunt tempora, & cùm circulari mutatione totus ſemper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neque eſt quidpiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit anteà: quod diſertiſſimè dixit Eccleſiaſtes, cap. 1. his verbis, *Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt.* „ *quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.* „ *Nihil nouum ſub ſole, nec valet quiſquam dicere, Ecce* „ *hoc recens eſt, iam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt* „

Genita non neceſſe eſt interire.

Mortis neceſsitas.

ante

Futura nunquã. *ante nos*. Itaque quod nunquam factum est, ne erit quidem (id intelligo de rebus constantibus natura, non enim perinde est de casu, aut arte factis) quod verò nunquam fit, neque potest fieri naturaliter. nulla enim est naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philosophi vel hac sola ratione tenentur concedere, fieri non posse, vt quod viuit ex alimento, non moriatur, quòd nunquam factum est: atque eodem argumento constat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, posse non perire. neque quidquam obstat quod de mundo dicebatur. mundus enim non est naturaliter ortus, sed factus à Deo, causa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui potest, seruabitur tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, seruare potest, nisi tempus certum, quia finitæ virtutis est, neque libera causa. cæterùm hoc argumento, posteriori solùm, vt dicunt Dialectici, indicatur, non posse fieri id de quo quæritur: qua tamen causa id fieri non possit, non explicatur. Quapropter, vt hoc quoque, si fieri potest, explicetur, aliunde petendum principium est. Non videtur autem aptiùs peti posse, quàm ab eo, quod in obiectione quærebatur. Cur scilicet ignis accessione materiæ possit in æternum seruari, atque ab eo, quantum agitur in eius natura cresceret in immensum, homo autem & planta non possit, vtcunque potiatur cibo, seruari, nisi certum quoddam & finitum tempus, neque comparare, nisi certam & definitam molem. Huius si inuenta idonea ratio fuerit, simul habebitur & monstratio à priori, necessarij interitus eorum quæ genita sunt. Constat verò, eius rei causam esse, indifferentia nutritionis viuentium, & ignis. Ea est, ignem, & alia inanima, neque augeri, neque nutriri, nisi secundùm partes

tes materiales:viuentia verò ſecundùm formales: hoc eſt, illa nutriri acceſſione partium magnitudinis, diuerſarum, & diſſitarum à præexiſtentibus: hæc verò non ita, ſed alimento ita in præexiſtentes aſſumpto & commutato, vt non afferat nouas, ſed ſeruet veteres, aut etiam augeat. Atqui, per illam impropriè vocatam nutritionem, non tam ſeruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud, neque aliter exiſtens idem, quàm fluuius: per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum ſeruari non poteſt, ignis verò poteſt. vt homo ſpecie idem, ſeruatur ſucceſſione multorum. ſed cur idem exiſtens, vt hic homo, aut hæc morus, non poteſt propria nutritione in æternum ſeruari, nondum diximus. incipiamus verò ab ipſius nutritionis ratione, ea eſt, reparatio naturalis humidi quod intus perit, ex alimento, quod & commutatur, & penitiſſimè in partes alendas aſſumitur diſtributum, & affigitur. itaque humiditas naturalis continenter diſſipatur, alioqui non indigerent corpora alimento: non ambigitur autem an indigeant, ſed an id ſufficiat, vt non moriantur. Itaque indigent alimẽto, & ſiccantur, ſiue à ſuo ipſorum calore, ſiue ab externis cauſis, maximeque ab aëre, qui, aut calore abſumit humorem, vt in æſtate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor, vt areſcunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea ſiccantur. vtcunque de hac quæſtione cenſeas, concedes ſiccari ſemper viuentium corpora, alimento verò fieri, ne areſcant citò, velut quæ deciduntur, & radicibus abſtracta, alimento priuantur, ligna, ea enim videmus, humi iacentia, breui ſiccari, adeò vt non poſsint germinare rurſus, etſi humi figantur: quod eorum mortis indicium eſt, moriuntur ergo deciſa ligna, breui ſiccata, non alia

Nutritio quorum ſit.

alia causa, quàm quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi causa sit (viuunt enim rami singuli, & germinant, si ante ariditatem figantur) sed arescunt quòd priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam substantiam, facit, ne arescant corpora, alioqui breui, præ siccitate, interitura. si igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis esse potest siccationi, quæ ab aliis causis, obstare vtique poterit, quominus corpus siccetur: si maior, facere vt etiam euadat humidius: si verò necessariò est maior motus, quem subit corpus ab externis, eo quem à cibo, necessariò siccabitur corpus semper, ac postremò morietur: alimentum verò, tantummodò obstabit, ne tam citò. Atqui, maiorem motum esse quem cient externa, primùm quidem, experimento constat, quia multò citiùs siccatur decisum lignum, & homo cibo priuatus, quàm reficitur rigatum, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id esse necessarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut simpliciter alterando, aut gignendo substantiam alteram, constat illud facilius esse, ac citiùs fieri, hoc difficilius, & fieri tardiùs. nam facilius sicces corpus, admouens thapsiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis assis, & milio, aut eruo: & humectes citiùs balneo aquæ, quàm esu lactis aut ptisanæ: cùm ergo siccentur semper corpora externis, non ob substantiæ repositionem, sed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repositione substantiæ, necesse est lentiorem motum cieri à cibo, quàm ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipso quod mouetur, non potest non esse tardior, quàm qui ab ipsa mouente causa incipit. quia cùm id

Corporis exsiccatio.

Alteratio duplex.

Thapsia.

quod

quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipſo quod mouendum eſt, operoſior, & difficilior eſt motio. velut facilius eſt corpora calfacere igne, quàm tapſia: quia tapſia non poteſt vrere, antequam à re ipſa vrenda calfacta ſit: ignis verò nihil aliunde recipiens, ſtatim vrit. Externæ cauſæ pleræque vi propria, & quà actu tales, ſiccant: alimenta non humectant, niſi conficiantur priùs ab ipſo viuentis corpore. neceſſe eſt igitur humectationem à cibo tardiorem motum eſſe, ſiccatione ab externis, atque ob id, citiùs aut tardiùs, tamen poſtremò viuentia omnia mori. Certè hæc, quæ propoſuimus, veriſſima ſunt, putà, maiorem & celeriorem eſſe motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quæ actu ineſt cauſæ mouẽti, quàm qui repoſitione ſubſtantiæ, & initium ducit ab ipſius patientis actione, ſi cõferantur æquales mouẽdi cauſæ: ſi verò conferantur inæquales, aliter poteſt euenire. nam magis caleſcet corpus affricata thapſia, quàm ſi moretur in tepente ſole: & humectabitur magis, multo eſu recentium vuarum, lactis, piſcium, & lactucæ, quàm modica lotione. nimirum conferuntur magnæ cauſæ cum exiguis. verùm ſi conferrentur æquales, eueniret ſemper, quod propoſitum eſt. Vnica igitur ſupereſt dubitatio, An poſſit cibus vllus eſſe tantò potentior humectando, quàm cauſæ omnes externæ ſiccãdo, vt eius motus illarum poſſit motui præualere, atque ita ſeruari animal ſine interitu: & an talis fortaſſe fuerit fructus ligni vitæ. non certè. nam externæ cauſæ, ſiccando abſumunt partem ſubſtantiæ humidæ, neceſſe eſt ergo vt dum abſumũt tantam, reliquam alterent ſecundum qualitatem, reddántque ſicciorem & duriorem: cibus ergo aut reponet ſolùm ſubſtantiam humidã, aut reliquas etiam, & quæ ſuperſunt, alterabit

Motus difficultas & facilitas.

Ciborum differentia.

secundùm qualitatem. si substantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copiosè, reddentur in dies ficciores partes animantis, atque ita quoque ibunt in interitum (vt certè fit) secundùm molles partes, & quæ abundanter reficiuntur, aliquando factæ humidiores: secundùm solidas verò, quæ ob siccitatem & soliditatem naturalem, siccantur multùm, & reficiuntur exiguum, semper siccescentes. sin autem cibus non reficit solùm, sed qualitati etiam obsistit, non nutrit solùm, sed etiam alterat, neque alimẽtum solùm est, sed etiam medicamentum; si verò est medicamentum, corpori sano morbum faciet, morbum verò faciens, mortem attulerit citiorem: sin autem corpus morbosum fuerit, ita quoque morietur. nulla igitur ratio est naturalis, qua possit corpus, cibus quispiam in æternum à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine semper victuro, nisi peccasset: & de fructu arboris vitæ, quo qui vesceretur, in æternum viueret? Certè homo nisi peccasset, nunquã fuisset moriturus, siquidem per peccatum intrasse mortem sacra canunt eloquia. tamen, etsi non peccasset, fuisset mortalis: nõ enim idem est; neque per peccatum factus est mortalis qui mortalis nõ esset, sed moriturus, qui mortalis iam esset. Sed quo pacto non esset moriturus, qui esset mortalis? certè volũtate Dei, sicut de toto orbe, etiam ex sententia Platonis dicebatur, extingui posse, & redigi in nihilum ex quo est factus, tamen voluntate Dei semper perseueraturum. ita quoque homo, qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat in suum cinerem, & voluntate Dei viueret semper, nisi peccatũ obstitisset. non est itaque per peccatum factus mortalis, sed qui cùm erat innocens voluntate Dei seruabatur, ob peccatum traditus est suæ mortalitati. quo modo mortalis cùm esset à morte

Causarũ externarum vis.

Immortalitatis argumentũ.

præserua

præſeruabatur, Deus ſcit, non poſſum apertè dicere. magnam verò partẽ eius præſeruationis fuiſſe in fructu ligni vitæ, ipſe dicit. duorum igitur alterum videtur conſentaneum, aut fructum illum fuiſſe ciborum omnium, qui vnquam extiterint, pręſtantiſſimum, atq; vim habuiſſe naturalem ſeruandi homines diutiſſimè, diutiúſq; quàm poſt peccatum, voluerit eos Deus viuere (ſignificabit verò ita illud, *in æternum*, tempus longum, vt in multis aliis locis) Deúmq; antequam id expleretur tempus, fuiſſe eos in vitam æternam tranſlaturum: aut habuiſſe vim tribuendi vitã æternam, habuiſſe verò eam non natura, ſed benedictione: nam cùm anteà monſtratum ſit, Deum habere vim infinitam, & nullis naturæ legibus teneri, atq; adeò ipſam naturam nihil aliud eſſe, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorem, quid obſtat, quominùs poſſit, ſi velit, ipſis corporibus, quibus dedit naturam, facultatem aliam tribuere ſuperiorem? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrũ videatur magis conſentaneum, diſputent Theologi: excedit enim id meum inſtitutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animæ immortalitate, & hominis, aliorúmq; omnium viuentiũ interitu dictũ eſt: quod ad naturales vitæ fines ſpectat, adiiciamus.

Æternũ pro longo.

CAPVT SEPTIMVM.

CAPITE ſexto Geneſeos: *Non permanebit* » *ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro* » *eſt, eruntque dies illius cẽtum viginti annorum.* » His verbis videtur ſignificari, à temporibus Noë hominum vitam, Dei præcepto, quod oportet eſſe inuiolabile, ad centum viginti annos eſſe contractam. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit

centum ſeptuaginta quinque; & vxoris eius Saræ, quæ vixit centum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac, qui vixit centũ octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta ſeptem, ac multò magis eorum qui inter Noë & Abraham, vixerunt ferè 400. annos omnes. hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos, interpretantur dicta, non de ſingulorum hominum vita, ſed de totius mundi duratione vſque ad diluuium: itaque verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædicique, non quantum poſſet vita cuiuſque hominis produci, ſed quantumupereſſet, vſque ad totius carnis internecionem, hoc eſt, vſque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potiùs, vſque ad diluuium, hominũ vitas, Dei voluntate, fuiſſe multò longiores: in poſterum, eiuſdẽ præcepto, fuiſſe contractas ad centum viginti annos. neque verò hoc debet Philoſophos deterrere, neq; cenſendum, aut hanc breuitatem eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuiſſe ſupra naturam. ſi enim, vt ipſi multis argumentis, neq; ineuidentibus confirmant, Deus eſt actionum omnium naturaliũ cauſa prima, neceſſe eſt naturã rerum plus aut minus poſſe, vt ei Deus aſpirat. Cur autem illa verba non poſſint ad diluuium pertinere, dicamus. primùm quidem, quia non eſt reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam, putà, Sem, Cham, & Iaphet, cùm ei eſt reuelatio facta. ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba: *Ecce ego adducã aquas diluuij ſuper terram, vt interficiam omnem carnẽ, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cœlum, & vniuerſa, quæ in terra ſunt conſumẽtur, ponámque fœdus meum tecum, & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum.*

Explicantur verba ſupradicta.

tecum. Itaque cùm reuelatio eſt facta, habebat iam filios, qui etiam duxerant vxores. at verò erat quingentorum annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno ſexcenteſimo vitæ Noë. non ergo eſt prænunciatum diluuium centum viginti annis antequam fieret. quapropter non eſt illa legitima interpretatio, ſed eum finem ſtatuit hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Moſis, capite trigeſimo primo Deuteronomij, qui cauſam reddés qua illum mori oporteret, neque poſſet ampliùs viuere, dicit, » *Centum viginti annorum ſum hodie, non poſſum vltra egredi & ingredi.* » Eſt itaque Dei iuſſu centeſimus vigeſimus annus vltimus clymactericorum, & quo longiſſima vita hominis concluditur. ante hunc eſt centeſimus, clymactericus etiam ipſe, nam decimo octauo capite Eccleſiaſtici dicitur, » *Numerus dierum vitæ hominum, vt multum, centum anni.* neque immeritò dixi longiſſima, eſt enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus eſt octogeſimus primus, qui numerus conſtat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ periodum expoſuit Dauid, dicens, » *Vita hominis ſeptuaginta anni, in potentatibus octoginta amplius labor & dolor.* » quos eoſdé vitę fines, ſeptuageſimũ ſcilicet, & octogeſimum ſtatuiſſe Solonem, Diogenes Laërtius narrat. longiſſimam itaque periodum vitæ deſcribit, quod modò enarramus, diuinum oraculum. Annos clymactericos, id eſt, ſcalares, vocauit antiquitas, quoſdam, quibus obſeruatum eſt, plurimorum vitas finiri, quòd ſint illi anni, velut gradus quidam ſcalæ humanæ vitæ. hi ſunt quaſi fatales moriendi fines, non abſimiles diebus decretoriis morborum. nimi-

Anni clymacterici.

Morborũ ætas. rum vt Plato in dialogo de Natura docet(quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi suas ætates , similes ætatibus hominum , atque suos etiam naturales fines.vt ergo sunt duplices morbi : alij acuti,alij chronici : quorum vtriq; habent suos decretorios,non tamen eosdem , sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septennarij:chronicorum vigesimi, vt sexagesimi,octogesimi, centesimi:ita sunt duplices vitæ productiones,quædam plurimis communes, quædam paucis,iisque viuacissimis,contingentes. vtræque habent suos clymactericos, seu mauis dicere decretorios annos, prioribus quidem sunt , qui per septennia numerantur,& per nouẽnia,quorũ pręcipui sunt,quadragesimus nonus,qui cõstat septẽ septenniis:& sexagesimus tertius,qui cõstat nouẽ septenniis : post hunc septuagesimus,quia decem septẽniis:postremus octogesimus primus,quia constat nouem nouenniis.posterioribus sunt decretorij,qui numerantur per decẽnia, vt centesimus,quorum postremus est vigesimus supra centesimum.neq; cèrtè huic numero exigua vis inest, neque vanum est in naturalibus rebus(etsi quibusdam videtur) numerorum habere rationem : siquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & mensura. dignitas verò dicti numeri inde est,quòd constat tribus quadragenariis: quadragenarij verò quaternis decenniis : ternarius verò est primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis , & indiuisibilitatis. quaternarius continet denarium , quia continet ternarium, binarium & vnitatem ; vno verò & duobus & tribus & quatuor fiunt decem,decem autem sunt omnia.nulli enim hominum sunt , qui vltra decem numerent.itaq; & quatuor sunt omnia.quare quaternarius denariorum,hoc est,

Dies decretorij.

Duplex vitæ productio.

Ternarij perfectio.

Quaternarij vis

eſt, quadragenarius fit totum cum toto coaleſcente. totum verò eſt quod perfectum. hoc ergo ter redeunte, completur perfectiſſimum tempus, tribus perfectiſſimis numeris conflatum ternario, & quaternario, & denario. neque verò non indicat ſatis apertè diuina hiſtoria, hanc eſſe præcipuam perfectionem huius numeri, quòd conſtet tribus quadragenariis, in vita Moſis. Ea enim hos habuit tres articulos. Nam quadraginta annos moratus eſt in Ægypto, totidem fuit in Madian, totidem duxit populum per deſertum. poſtremus itaque finis viuaciſſimorum eſt vigeſimus ſupra centeſimum: minùs viuacium, octogeſimus perfectus, qui finitur octogeſimo primo. Non ita tamen ſunt hi humanæ vitæ fines, vt neceſſitate naturali moriantur in illis omnes, neque poſſint vllo modo vlterius viuere, ſed quòd plurimi intra eos moriantur, atque pauci quidam vlterius viuentes nullis iam rebus gerendis ſint idonei. hoc verò ita eſſe intelligendum conſtat ex ipſis diuinis eloquiis. Pſalmo enim dicitur: *Vita hominis ſeptuaginta anni, in potentatibus octoginta, ampliùs labor & dolor.* Moſes quoque loco citato, haud dixit, *centum viginti annorum ſum hodie, non poſſum ampliùs viuere,* ſed *nõ poſſum vltra ingredi & egredi*, hoc eſt, laborare, & militiam exercere. itaque Deus dicẽs, erunt dies illius anni centum & viginti, haudquaquam ineuitabile moriendi tempus ſanxit, ſed viuendi fines, quaſi qui iam gerendis rebus idoneus non ſit, non ampliùs viuat, ſed cum labore & dolore moriatur. neque verò quia non eſt ſtatim à diluuio contracta adeò vita, ſed qui inter Noë & Abraham vixerunt ferè omnes quatercentum, negandum eſt eam legem de vita non vltra 120. annos producenda, latam eſſe tunc. lata enim eſt reuera, obſeruatúrque, atque ob-

Pauci extra 80. annũ ſunt rebus gerẽdis idonei.

seruabitur semper, quandiu homines nascentur, & interibunt. non tamen statim lata obseruari cœpit, sed ob mundi necessitatem, vsque dum in eam multitudinem, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diutius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. Itaque verba illa, *Erunt dies illius centum viginti annorum*, naturalem viuendi legem cõtinent: illa verò, *Crescite & multiplicamini & replete terram*, benedictionem, & legis illius dispensationem, quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet, persistítque natura, in illa viuendi lege, neque ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. eædem enim omninò ætates, & iidem vitarum fines. antiquum verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare: nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: plerique talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoque superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

CAPITE sexto Geneseos: *Cúmque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.* & paulò pòst, *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum,*

illæ

illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri famosi. »
Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multò magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei: nam hæc est phrasis sacrarum literarum; siquidem capite primo libri Iob ita habetur: *Quadam die, cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram* » *Domino, affuit inter eos etiam Sathan.* Itaque haud dubiè » vocantur in sacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones: ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timæo, *Dij Deorum, quorum opifex* » *& pater ego sum.* itaque dæmonum patrem se vocat » apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? absit, sed suspicamur, Platonem, multos sacrorum libros legisse, indéque transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleraque non bene intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò induceret Deum alloquentem filios suos de rerum opificio commendantémque illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum esse illis verbis capitis primi Geneseos, *Faciamus hominem ad* » *imaginem & similitudinem nostram.* Videtur enim illîc » Deus alios alloqui, hortaríque ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuinissimum continent sacramentum, quod ille non est assequutus. intellexit tamen, vt mihi videtur, bene dæmones vocari filios Dei, sed si ita est, non exiguam dubitandi occasionem præbet hic locus. nam quî poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi? An est illis ea natura, vt tanquam homines possint mulieribus potiri, & formosis delectari, magis quàm defor-

Dæmones cur dicantur filij Dei.

An dæmones mulieres ament & congrediantur.

mibus? quid verò & homines possunt talibus congressibus generari? aliena quidem videntur esse hæc omnia ab spiritali & incorporea substantia, & natura adeò dissidente. videntur verò affirmare eloquia diuina non solùm natos esse homines ex illis congressibus, sed eos quidem potentes Gigantes, & à seculo viros famosos, quasi Diis genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, hoc est, semideos, natos scilicet ex fœminis & Diis, aut viris & Deabus. atqui, quoniam durabat adhuc in memoria hominum illorum, qui nõ longè aberant à diluuio Gigantum fama, viros omnes egregios censebant esse ab aliquo Deo, aut Dea genitos, vt Herculem à Ioue, Achillem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Hamone. hinc tam multæ fabulæ, hinc tam multa adulteria ad Deos referebantur. quæ, quandoquidem dæmones illi colebant pro Diis, eósque vocabant Tethydem, Porcim, Saturnum, Rheam, Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, vt apud Platonem legimus in Timæo, siquidem congredi cum mulieribus, & generare possunt, fortasse non erant prorsus fabulosa, & ementita: sed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis testimoniis constat certissimè, hoc etiam seculo deprehensas esse mulieres, quæ dæmonibus sub hominum specie familiarissimè vtebantur, qui cum illis rem habebant, congrediebantúrque frequenter, vt cum propriis vxoribus: viros quoque quibus fœminea specie succumbebant dæmones: vocãtúrque hanc ob causam tales dæmones alij quidem incubi, alij succubi, quos quidem ego (vt dixi) suspicor tam multis fabulis inter gẽtes dedisse principium, & incubos, quidẽ Deorum, succubos Dearum peperisse opinionem. sed quo pacto fieri possint hæc, cõsiderandũ. Platonici cense

Gigantum ortus.

Heroes.

Dij gentium.

De dæmonibus incubis & succubis.

cenſebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia eſſe, corporũ tenuium, & aëreorum, mo-rum verò humanis ſimilium, iraſci enim & placari, atque amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. eſſe enim cenſet Apuleius (in quem Auguſtinus inuehitur 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum oſores, quorundam amatores, animo paſſiuo, hoc eſt, non tranquillo iudicio, ſed ea animi affectione, quam vocamus amorem. vnde fit vt iuxta illa Philoſophorum placita, ſint laſciui, & delectentur ludis ſcenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus ſua ipſorum crimina decantentur. horum ſi vera eſſet opinio, ſublata eſſet è medio prima dubitatio, diceremus enim, tales cùm eſſent, captos eſſe amore pulchrarum mulierũ, atq; hominum more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. ſupereſſet ſolùm altera dubitationis pars, quî potuerint generare homines, homines cùm non ſint. Cæterũ Apuleij ſententiam veram non eſſe, neque Philoſophiæ conſonam, vel ex primis eius rudimentis facilè intelligi poteſt. nam infra cœleſtes orbes, nulla corpora eſſe poſſunt, ſecundùm ſe tota incorruptibilia. dicũt verò illi, degere dæmones in aëre. præterea, ſi dæmones, vt illi affirmant, habent corpora ex puriſſimo aëris, & ſereno elemento coalita, nihil terrenæ ſoliditatis habentia, non poſſint frui voluptatibus Venereis, quia voluptas Venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Ariſto. & Empedocles, & Galenus, & alij omnes Philoſophi, attribuunt terræ, vt auditum aëri, guſtatum aquæ, viſum igni, iuxta illud citatiſsimũ Empedoclis carmen, *Sentimus terram tellure, liquore liquorẽ, aëre aëream ſubſtantiã, ignem quoque cernimus igne*. quod igitur corpus nihil habet terrenæ

An dæmones generare poſſint.

Voluptas Venerea.

terrenæ soliditatis, neque tactu sentire potest, neque capere Venereas voluptates. Si qua voluptate, ea maximè videtur potiri posse, quæ ex musico accedit concentu, quòd is sensus ad aërem pertineat. quapropter videri possit alicui consentaneum, ob id Saulem, vt narratur primo libro Regum, cùm à dæmone discerperetur, pulsante Dauide citharam, iuuari, quòd dæmon suauitate concentus placatus mitesceret. cæterùm neque hoc est Philosophiæ consonum, neq; dæmones frui posse vlla alia voluptate corporali: nam fieri non potest auditio, quin verberatio aëris externi, in partem aliquam substantiæ sentientis transmittat. (quid enim refert innumeros colores esse oppositos, nisi crystallino humore recipiantur: aut quid interest illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, nisi illa pars nostri esset, haberétque in sese sentiendi principium?) quod si quæ pars substãtiæ dæmonis verberationem ab aëre reciperet, distrahi vtique ea, discerpíque posset, quare & corrumpi. non ergo secundùm se totos essent incorruptibiles dæmones, quin potiùs essent iam olim eorum plurimi surdi, ob patiendi assiduitatem, & excellentiam multorum sensibilium: atque cùm tandiu vixerint, fortasse iam essent surdi omnes: quare neque ita potiri iam possent ea voluptate. Dæmones itaque nulla corporali voluptate frui possunt, neque omninò sentire. corporum enim corruptibilium est omnis sensus: maximè tactus, cuius obiecta sunt qualitates commutatrices rerum omnium natura constantium, calor inquam & frigus. quidquid enim tactum habet, vim habet discretricem calidi & frigidi. non potest autem calorem sentire, quod non calescat, neque frigus, quod non frigescat. calescere autem aut frigescere nihil potest, quod

Dæmones nulla corporali voluptate fruuntur.

cor

corruptibile non sit, quia mutatio temperamenti via est ad interitum, & ea solùm pati possunt intemperiem, quæ ex talibus sunt concreta: concreta verò ex contrariis actiuis, dissolubilia sunt. Animalium ergo immortalium natura (si quæ essent talia) longissimè abesset à voluptatibus corporalibus, maximè à Venereis; nō possent ergo dæmones talibus tangi, ne si corporales quidem essent, vt Platonici putauerunt: maximè cùm omninò sint sine corporibus, vt alio loco huius operis, concedente Deo, indicabimus. quid ergo superest ex hac disputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos, à dæmonibus esse delusos: qui non intelligentes eorum vafriciem, quod in nequitiam oportebat referri, in eorum naturā, præter omnes Philosophiæ leges, referebant, & putantes vera esse, quæ dæmones mentiuntur, in falsas de eorum natura opiniones incidebant. nimirum, dæmones neq; his neque illis figuris videri vnquam possunt, neque vllos mortalium amant, neque vlla corporalis pulchritudinis specie capiuntur, neque musicis concentibus delectantur, neq; congredi possunt cum mulieribus, multóque minùs generare. tamen hæc omnia simulant, mirisque modis ementiuntur, vt nobis sese inserant, & ita à veri Dei cultu, & legum, tum diuinæ, tum etiam naturalis obseruatione, homines auertant. qua arte, ante diluuium, totum ferè hominum genus reddiderunt beluis immanius, & absurdius. mulieres enim dæmonum factæ sunt concubinæ, & *omnis caro corruperat viam suam,* oblitique, vt suspicor, homines naturalis legis, præpostera congrediebantur. Sed & nunc, omnes malefici, necromantici, & maleficæ illæ, quæ styges, seu lamiæ vocantur (Hispanè *brusas*) tenentur hoc infami crimine conuictus cum dæmone. ineunt enim

Intemperantes.

Platonici à dæmonibus delusi.

Lamiarū cū dæmonib. familiaritas.

enim cum dæmonibus amicitias (proh dolor!) renunciantes gratiæ Dei, & ignorantissimi hominum, figmentis delectantur, & sordidissimæ mulierum ex diabolicis illusionibus quærunt carnales voluptates. sed quo pacto hæc mentiantur dæmones, nondum aperuimus. præbent se conspiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vsu illis est, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquisitis ex circumfluo aëre, aut, quæ in illo voluuntur, corpusculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, sed corporis speciem, in solis hominis intuentis oculis confingunt, vt re vera homo nullum corpus videat, sed sibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coëat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut velut oculos, ita tangendi organum deludit, passionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis solet subire. ita verò constat mulieris corpus easdem voluptates capturum, ac si verissimus esset corporum congressus. res enim ipsæ non sentiuntur, neque animam attingunt, nisi per passiones propriorum instrumentorum sensuum. has passiones si ementiri sciat dæmon, nihil refert ad sensus voluptatem, vèrarum an falsarum rerum obiectu id fiat. sed quo pacto generant? certè non generant, neque id dicitur in sacris eloquiis, sed „ *ingressi sunt filij Dei ad filias* „ *hominum, & illæ genuerunt.* itaque illis ad eas ingressis, ipsæ genuerunt, & ex proprio semine, & ex seminibus hominum, quæ cùm petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à succubis, & in vteros earum, quę sese illis subdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus spiritus non dissiparetur. iam verò, vt homines potentes, famosi pariter ac superbi, & nequissimi, ex turpibus illis congressi

De cōgressu dæmonum cum mulieribus.

gressi

greſſibus naſcerentur, naturali etiam cauſa, arbitror eueniſſe. Ea verò eſt, quòd cum dæmones mendaciſſimi, hanc de ſeſe opinionem ſtuderent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robuſtiſſimi, ferociſſimi, ſuperbiſſimi, ac nequiſſimi naſcerentur, vt parentum ſimilitudini imputaretur. præterquàm quòd tales illi vellent eſſe omnes homines. qua verò id arte efficere poſſent, dicam: immittebant in vteros, neque qualecunque, neque quantulumcunque ſemen, ſed plurimum, craſſiſſimum, calidiſſimum, ſpiritibus affluens & ſeri expers. id verò erat eis facile conquirere, deligendo homines calidos, robuſtos & abundantes multo ſemine, quibus ſuccumberent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtriſque, & viris inquam & fœminis, voluptatem ſolito maiorem afferendo. tantò enim abundantiùs emittitur ſemen, quantò cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repræſentando. maxima enim pars Venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religioſi viri, & Deo adeò dediti, vt imaginationem etiam compeſcant, eiuſmodi motus non perſentiſcant. robuſti ergo & grandes vt naſcerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò eſſent peſſimi, poterant magica arte corrumpere ſemen, atque ad eam temperiem transferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propenſionem. nimirum, receptiſſimum ab omnibus illud Galeni, *Animi mores corporis ſequi temperaturam.* his addiderint nugaces Aſtrologi, potuiſſe dæmones ad illos cógreſſus obſeruare quoſdam aſtrorum concurſus & aſpectus, qui tales homines nati eſsét gignere.

Quale ſemen dæmonum.

Venerei motus vnde.

Gigantes cur peſſimi.

CAPVT NONVM.

CApite nono Geneseos: *Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram: cúmque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli, & recordabor fœderis mei quod pepigi vobiscum, & cum omni anima viuente, quæ carnem vegetat, & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem.* Videri possit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœdus cum Noë, nunquam fuisse cum cœli arcum, quem Iridem appellant, sed tunc primùm, in signum fœderis, positum esse Dei iussu in nubibus; atque eò magis, quòd capite 43. Ecclesiastici dicitur, *Vide arcum, & benedic ei qui fecit illum, valde speciosus est in decore suo, gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt illum.* Quibus verbis videtur significari, ipsius Dei esse opificium, potiùs quàm naturæ. Ego verò non ita censeo, sed apparuisse etiam sæpe ante diluuium (neque enim deerat vlla naturalium causarum eius, cùm essent solares radij, & oppositæ nubes) Deum verò, cùm iniret fœdus cum Noë; & eius posteris, ac pacisceretur, non futurum iterum vnquam diluuium, quo inundaretur tota terra, iussisse Iridem signum esse: designasse verò eam potiùs, quàm aliud quidpiam, eorum quæ in nubium regione apparent, vocantúrque meteora, quia ea naturaliter mitescentium imbrium nota est, neque verò quia ipsa, per [illegible] sua natura talis erat, nō erat apta,

De Iride multa.

An Iris ante diluuium fuerit.

vt

vt signum talis fœderis statueretur à Deo, quinimò hac ratione potiùs fuit statuenda. Cùm enim Deus author ipsius naturæ sit, atque adeò ea tota fluxerit ab eius voluntate, atque ea virtus, quam vocamus naturã (vt alibi diximus) sit in rebus corporalibus quoddam velut vestigium diuinitatis, nihil magis consentaneum, quàm vt vtatur Deus ad faciendum, aut significandum aliquid in naturalibus, atque hæc cum eius voluntate & præceptis consonent. ipse enim à principio futura omnia præuidens, suo verbo totam condidit naturam. quid ergo mirũ, si naturalia eo semper ductu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur, in illius præcepta & iussiones semper incidant? atqui, hic est plerunque suauissimus & ordinatissimus diuinarum iussionum concentus. tametsi aliquando (raro quidẽ) vt euidentiùs hominibus suam diuinitatem ostendat, præter earum naturam, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam iussisse, vt Iris signum esset mundi nunquam ampliùs imbribus delendi, ex eius naturalibus causis erit apertissimum. De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de historia Philosophica (hic liber Galeni est) non admodùm discrepant Philosophorum sententiæ. Nam etsi quodammodo euarient, omnes tamen postremò in hanc veniunt, esse colores quosdam apparentes, mistione splendoris Solis & opacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipsius. semper enim apparet Iris ex aduerso Solis, repercussis scilicet eius radiis ab opposita nube: apparere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & rubrum, quòd ex splendido cum maiori opaco fiat rubrum, cum minori viride, cum minori adhuc puniceum. Igitur in exteriori ac superiori parte Iridis, quæ ad extremitatẽ, ac

Quomodo Iris generetur.

Tres Iridis colores quando fiant.

peripheriam nubis spectat, puniceum apparere: quòd ea parte tenuior ac minùs opaca nubes, radios minùs repellat, & meliùs penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob causas apparere rubrum: inter hæc, ob mediocres causas, viridē: absolui verò hîc meritò totā hanc colorum differentiam triade, vt alia quæuis maioris & minoris differentia, principio, medio, ac fine. Metrodorus cùm Solis radij nubem intrarint, nubem viridem, radios purpureos apparere dicit. Sed hoc dicat vt lubet, illud inter omnes conuenit, fieri radiis solaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercussis. necesse est ergo apparere, vbi apparatus quidā est pluuiæ (alioqui aut nullæ sint nubes, aut eæ adeò tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò non adeò magnus, neque pluuiæ ingentis. Si enim totum cœlum esset nubibus obductū, neque vlla parte pateret Sol, nulli radij in oppositam cœli partem abirent: neque si nubes obiecta, esset densa admodùm, penetraretur à radiis aliquatenus, sed tota appareret atra ob opacitatē. fit ergo Iris ab aduerso Sole mittente radios in nubem non densam. significat ergo naturaliter, quod & iussu Dei, imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim possit, cùm neque cœlum totum obductum nubibus sit, neque quæ adsunt, sunt valde densæ? verba Ecclesiastici suo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

CAPITE decimo octauo Geneseos: *Erant autem ambo senes prouectæque ætatis, & desierant Saræ fieri muliebria.* De Abrahamo & Sara cùm genuerunt Isaac, dicuntur hęc verba, quibus significatur, eius conceptionem fuisse porten-

portentosam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis est: nam ita est natura comparatum, vt neque senes generationi sint idonei, neque mulier, cui menstrua fluere desierint. Rectè autem dicitur, *erant autē ambo senes prouectáque ætatis, & desierant Saræ fieri muliebria.* Si enim alter senex esset, vir scilicet, mulieri verò non desiissent fieri muliebria, aut etsi desiissent, non esset vetula, sed iuuenculæ adhuc desiissent præter naturam, & ob morbū, non esset mirabile gignere. nam senes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, etsi vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerunt mēstrua, concipere, neque ex senibus, neque ex iuuenibus possunt: quibus verò defecerunt per morbos, euenit non rarò senescentes concipere, antequam appareant. ergo senex centenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare; eius verò causa non erat in viro (ille enim plures posteà filios genuit ex Cethura) sed in fœmina, cui ob senium defecerant menstrua. hæc ergo omnia Physicè dicuntur, eorum verò ratio pendet ex menstruorum natura, & eorum causis. Menstrua vocantur euacuationes sanguinis, quæ singulis mensibus fluunt ex vulua. dicuntur hæc ipsa muliebria, quia solis mulieribus inter omnigenas fœminas fluunt: aut quia (vt inquit Aristoteles) nullis æquè atque his. huius causam esse constat, quia nullum animal æquè sanguineum est, atque homo. nam & inter ipsas mulieres, quę maximè sunt sanguineæ illis maximè abūdāt. quòd verò homo sanguine magis abundet, meritò euenit, quādoquidem optimam præ cæteris habet tēperiē, & ideò optimo succo generādo maximè idoneū. causa itaq; talis euacuationis sanguinis redundātia est. vt autem sanguis in fœminis, plus etiam quā in viris redundet, duplex est causa.

Saræ sterilitas.

Mulieres quando concipere desinant.

Menstrua quid.

Duplex causa cur sanguis plus in mulieribus redundet quam in viris.

altera necessaria, altera quæ posita est in fine. necessaria est, temperies frigida & humida, cutis densitas, & vita otiosa. temperies frigida, non quidem quòd ea plus eius succi generet quàm calida, sed quòd minus dissipet, humida cum humoris redundantia semper coniuncta est. meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admodùm frigida sit) habet redundantiam quæ non dissipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifesta. densa autem cutis, & otiosa vita, tollunt dissipationem succorum, & corpora replent. Causa quæ posita est in fine, est bonum prolis. nimirum oportuit talem esse mulieris naturam, vt redundaret sanguine, qui satis esset gignendo fœtui, & nutriendo infanti. ea enim est materia generationis fœtus, quæque sola, vt censet Aristoteles, eius materia est, viro vim tantum & efficaciam præstante per semen: vt verò censent Medici? quorum sententia hac in parte videtur probabilior, non sola, maxima tamen ac præcipua: quia ea & ortum primum præbet partium carnosarum, & nutritionem deinceps omnium. atque vt vir præstat efficaciæ plurimum, ita materiæ minimum. fœmina contrà, vt minimum efficaciæ, ita materiæ plurimum; præstat verò ea minimum, præter sanguinem. sanguis igitur muliebris totam ferè præstat generationis materiam, & ob hanc præcipuè sunt illæ fœcundæ. hoc ita esse apertè constat, quia neque gerentibus vtero, neque lactantibus fluunt euacuationes menstruæ. his, quia sanguis qui alioqui redundaret, abit in lac: illis, quia insumitur in fœtus generationem. neque enim caussari possumus in gerentibus vtero, viarum defectum: sunt enim, præter eas, quæ alimentum fœtui deferunt, aliæ quædam venæ, in os vteri subeuntes, per quas citra fœtuum læsionem, raris quibusdam fluunt, etiam

Materia generationis.

Generationis efficiens.

Menstrua qui sistantur.

etiam vtero gerentibus, vel quòd ipsæ redundent plurimo sanguine, vel quòd fœtus sint debiles. itaque fluunt menstruæ euacuationes, quibus sanguis redundat, & ea ipsa redundantia facit vt sint generationi aptæ. hinc fit necessariò, vt eo vitę tẽpore solùm fluãt, quo sunt aptæ concipere; atque vt concipere aptæ non sint, quibus fluere desierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vsque ad decimum septimũ annum, quibusdam etiam citiùs, aut tardiùs. Ita etiam desinũt non omnibus eodem tempore, sed ferè inter quadragesimũ & quinquagesimũ annum. Concipiunt itaque, cùm incipiunt sanguine redundare: desinunt, cùm ob senium incipiunt laborare sanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non possunt, quòd materię copiam nondũ habeant: ita neque postquam cessauerunt, quòd iam careant. eandem ob causam videmus, viragines quasdam, mulieres scilicet, tẽperamento viris similes, quibus ob id menses, aut parcissimi, aut nulli fluunt, steriles esse. quanquam profectò, ne hæ quidem adeò absunt à concipiendi potẽtia, quàm senes, quibus naturaliter fluere desierunt: quia iuuenes in humidius transferri posse temperamentum quodammodo, monstrant Medici: senes verò nõ posse reiuuenescere, plus satis constat. neque certè alia ratione, cui cessauerunt iam naturaliter menstrua, concipere posset; quàm reiuuenescens. nam præter causas infœcunditatis puellarum, & senum, quas in materiæ penuria posuimus, sunt aliæ nihilo minores, in ipsorum vterorum affectione, nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & satis capax est; quibus cessauerunt, siccus iam, contractus & durior: est verò pars neruosa, quæ naturaliter nescit

Tempus mẽstruorum.

Viragines mulieres.

reuirescere. igitur haud dubiè fieri non potest, vt cui naturaliter desierunt muliebria, naturaliter concipiat. dico autem naturaliter desiisse, cui fluebant anteà (quibusdam enim viraginibus, vt dixi, nūquam fluxerunt) neque ob morbum vllum, sed ob senilem siccitatem, desierunt fluere. talem porrò fuisse Saram, cùm singulari Dei beneficio concepit Isaac, constat cùm annorum esset nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

TRIGESIMO capite Geneseos: *Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas, detractisque corticibus, in iis quæ spoliata fuerant, candor apparuit, illa verò quæ integra fuerant, viridia permanserunt, atque in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus vbi effundebatur aqua, vt cùm venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aspectu earum conciperent. factúmque est, vt in ipso calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculosa & varia & diuerso colore respersa. Diuisitque gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò serotina admissura erat, & conceptus extremus non ponebat eas. Factaque sunt ea quæ erant serotina, Laban, & quæ primi temporis, Iacob.* Mirabilem quendam euentum continent verba hæc, quæ duarum nobis dubitationum occasionem præbent. prima est, quam ob causam contemplatio virgarum variegatarū in ipso calore coitus, fœtus variegatos esse fecerit: secunda, cur Iacob virgas eas gregi opposuerit, in ma-

tutino

tutino potiùs congreſſu quàm veſpertino. An quòd in matutino congreſſu, quàm in veſpertino contemplatio rerum oculis obiectarum plus valeat ad ſimilium fœtuum ortum: an quòd is congreſſus fœcundior ſit, an ob vtrumque. Nullus Philoſophorum vnquam, huius euentus cauſam, in ipſum intuitum reiecit, ſed in imaginationem. neque ob id factum eſſe quiſquam putat, quòd in virgas oculorum acies intenta eſſet: ſed quòd viſio internos moueret ſenſus, atque gregis coëuntis imaginatio circa illa variegata verſaretur. Itaque cēſent omnes, vel hoc vnico exemplo (quanquam multa alia narrantur his ſimilia) imaginationem rei cuiuſpiam in ipſo congreſſus tempore vim magnam habere, vt fœtus ei ſimiles fiant, eius verò cauſa non eſt dictu facilis. Si enim eiuſdem facultatis eſſet de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eādem corporis partem pertinerent, fortaſſe tolleretur aliquid admirationis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet ſentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad aliam animę partem, aut vt Stoici dicebant, ne ad animam quidem, ſed ad naturam. porrò, facultas cognoſcendi à Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in teſtibus, partibus adeò diſſitis. itaque quod cognoſcitur, concipitur ſenſibili animæ parte, cuius ſedes cerebrum eſt, quod gignitur, vtero. quid habent hæc commune, vt iuxta mentis, aut ſenſuum internorum cogitationem, generatio variet? Imprimis conſtat imaginationem & generationem eiuſdem eſſe animantis actiones, ſiue ab eadem anima fluant, ſiue à diuerſis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt, eiuſdem ſunt ſuppoſiti, ad quod actiones omnes referuntur primò, tanta ſympathia eorum eſt (vt & aliarum omnium faculta-

Imaginationis vis ad formandum fœtum.

Facultatū ſedes

Facultatum ſympathia.

tum, quibus gubernatur animal) vt mutuò ſeſe ad actiones permoueant, & paſſiones. hinc fit, vt cùm genitales partes ſemine redundant, imaginatio libidinoſis ſcateat phantaſmatis, ob corporis vitium, rurſum etiam, vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinoſis volutatur, genitales partes, etſi alioqui non redundarent, turgeant, & irritentur. tantus eſt imaginationis & genitricis facultatis conſenſus. Porrò anima, quæ nihil aliud eſt, quàm eſſentia corporis animati, vt Ariſtoteles dicit ſecundo de generatione animalium, quæ inquam tantùm eſt actus corporis, ab eo inſeparabilis, huiuſmodi eſt quæ ſenſitiua vt nihil poteſt agere ſine corporali inſtrumento, ita neque pati. Si enim ipſa per ſeſe aliquam haberet ſiue actionem, ſiue paſſionem, ſecundùm eam ſeparari poſſet: nunc verò non poteſt: ſed vt formæ ligni, aut lapidis, nihil euenit agere, aut pati, ſed ligno ipſi: ita neque formæ equi, aut bouis, ſed equo, aut boui. tametſi ergo dicimus, animam equi cogitare, imaginari, aut omninò ſentire: abuſiuè quodammodo id dicimus, quia ex anima id potiùs quàm ex materia fluit. propriè tamẽ dicitur, equum cogitare, imaginari, atque ſentire & mouere ſeſe. ſentire, atque vtcunque cognoſcere, iuxta eam Philoſophorum ſententiam, quæ maximè probatur, quoddam pati eſt. id verò pati, nihil eſt aliud, quàm animam ipſam quodammodo fieri illud ipſum, quod agnoſcitur: quapropter animá quodãmodo omnia eſt, quia cùm omnia poſſit agnoſcere, omniũ quodammodo ſpeciem poteſt recipere. non quidẽ recipit, ipſa per ſeſe, ſed cum corpore: vt neque ſentit per ſe, ſed cum corpore. ſiquidem monſtrauimus, nullam eam habere per ſe, neque actionem neque paſſionem. igitur ipſum animal quod agnoſcit, fit quodammodo,

Anima immortalis quid.

Brutorũ opera.

Anima quodammodo omnia.

do,

do, secundùm partes etiam corporales, simile ei quod agnoscitur: non quidem secundùm partes corporales, quà corporales, materialésque sunt, sed quà sunt formaliter (vt dicunt) instrumenta sensuum. non enim oues ipsæ cùm contemplarentur variegatas virgas, fiebant variegatæ corporaliter, vt cernentibus tales viderentur: fiebant tamen quodammodo (quà scilicet secundùm sensuum organa, actu cognoscebant) variegatæ. itaque animal actu cognoscens, secundùm organa corporalia, fit spiritaliter simile rei quæ agnoscitur, quod autem gignit, facit sibi simile: nam hoc ipsum est gignere. si ergo quod actu agnoscit aliquid, est ei actu simile, & quod gignit simile sibi facit, quod simul cõtemplatur aliquid, & gignit, gignet aliquid simile ei, quod contemplatur, quia tale est ipsummet. hoc autem vt eueniat, necesse est vt contempletur in ipso calore coitus, vt simul & generet & contempletur. non enim animal generat simile sibi, secundùm id quod fuit, aut erit, sed quod est tunc actu. sed dices, corporales species, quæ in animali cernũtur, vt magnitudinem, figuram, & colorem, meritò deferri cum semine, vtpote materiali principio. istas verò, siue species, siue similitudines spiritales, etsi in corporibus sint, non videri posse ita deferri. certè istæ species, siquidem in organis corporalibus recipiuntur, vt indicatum est, non possunt esse omninò spiritales, ad spiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur, quia sunt sensibilium quædam insensibiles effigies, atque cùm spiritualiter quodammodo in generante sint, in eo quod gignitur, ob diuinam vim seminis, corporaliter imprimuntur. Ea vis est, vt Arist. dicit, accedendi ad omnia. quod nihil aliud est, quàm semen esse, quod vim habet efficiendi membra om-

Cognoscentis & cogniti similitudo Fœtus similitudo.

Semen quodammodo animal.

nia, animantis cuius est. veluti in semine humano, potentia sunt partes omnes hominis, quia omnes natum est facere, aut ex sanguine fœmineo, aut ex seipso: in equino eadem ratione sunt omnes partes equinæ. neque solùm est differentia seminum, secundùm differentiam generis, vt ex equino equina; ex humano humana fiant, sed & singulorum, vt semen Petri ad partes Petri natum sit accedere, potiùs quàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis, potiùs quàm à corpore. factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt, passiuæ à materia. quod ergo effectiuum in semine, est ab anima, & quod generat, secundùm animam potiùs generat, siquidem id facere est: generari verò à corpore formando primùm incipit, siquidem id pati est, & accipere. transfert ergo vim effectiuam generantis, quæ animæ præcipuè est, in corpus rei generandæ. Consentaneum est ergo vt ea potiùs deferat ex generante, quæ illi secundùm animam insunt, quàm quæ secundùm corpus, eáque in corpus potiùs rei generandæ transferat, quàm in animam. Igitur consentaneum etiam, vt in corpore geniti corporaliter fiat, quod in generante erat spiritualiter. quapropter fiet, vt ab albo animali nigrum cogitante, nigrum generetur, potiùs quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè constat, vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potiùs esse quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm sit, & separabilis, multa meditatur sine instrumento corporali atque cùm corporali instrumento vtitur, vt illi minus hærens, minores illi infigit affectiones. itaque hanc imaginationis vim in prole permutanda, multò magis licet experiri in animantibus mutis, quàm in nobis. quo fit, vt quod de ouibus, animalibus insensatissi-

mis,

mis, narratur, sit naturæ rerum maximè cóforme. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus solùm aut fœminis, sed vtrisque inesse, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cùm contigerit vtrumque, marem dico & fœminam, in ipso calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, vt tunc contigit. Ita enim dicitur, *Et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent.* Est verò hoc valde consonum illi Philosophorum sententiæ, quæ maximè probatur, & statuit, vtrumque parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem. vterque ergo cùm vim faciédi præstet, & amborum congressu vna quædam potentior causa fiat, vis permutandi imaginatione fœtum, vtrique inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortasse, nisi cùm contigerit ambos, in eo congressus momento, eandem rem imaginari. Vt ergo exempla, euentuum huic similium, multa non sint, duplex videtur esse causa. Altera quòd vtrumque in eadem imaginatione fortiter herere, non nisi fortuitò & raò accidit. Altera, quòd hoc in animalibus mutis, potiùs quá hominibus, natum est fieri: quæ non possunt nobis suas imaginationes narrare. sunt nihilominùs nonnulla exempla. Diuus Augustinus decimooctauo de ciuitate Dei, capite quinto, in hanc ipsam causam refert, quòd apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam, maculis quibusdam candidis insignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Cẽset enim dæmones id fecisse, ad decipiendos Ægyptios phantasiam talis tauri, quam solam cerneret, vaccæ concipienti ostentantes: *Vt libido (inquit) eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporaliter appareret.* quibus verbis nihil aliud potest Augustinus innuere, quàm

Generationis efficiens.

Exẽpla.

Apis taurus.

quod

quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud ſit, quàm vaccam in ipſo feruore coitus ſpiraliter concipere formam, & ſpeciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoque libello de theriaca ad Piſonem, narrat, mulierem quãdam intuitu pulcherrimæ picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepiſſe: *viſu* (inquit) *opinor, naturæ imaginem tranſmittente*, quæ verba obſcura admodùm ſunt: non enim explicat, quomodo viſus imaginem tranſmittat naturæ, ſed mihi dictum iam eſt. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius ſit explicare. videtur haud dubiè Iacob, vtraque cauſa, virgas in congreſſu matutino potiùs quàm veſpertino, gregi obieciſſe: quòd ſcilicet eo cõgreſſu copioſior cõceptio fiat, & quòd imaginatio in eo ſit efficacior, naſcuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum eſt, vt animalia omnia (præter pauca quędam, in quibus, quia contrà faciunt, contrà etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu veſcantur, & laborent. Coitus ergo matutinus eſt à ſomno, ante cibum, veſpertinus à cibo ante ſomnum. quapropter manè ſemen concoctius eſt, & cerebrum in quo imaginatio præcipuè viget, expeditius, liberius, & magis fulgẽs. Sõnus enim concoctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores abſumit, vigorémq; præſtat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera ſunt, ſentire & mouere. igitur & ſemen, ob concoctionem meliorem, erit fœcundius; & imaginãdi vis, ob recentem refectionem ſpirituum (reficiuntur enim ſomno) & deonerationem cerebri, erit efficacior. veſperi cõtra ſemen (vt neque alius ſuccus)

Cõgreſſus matutinus.

Somnij vtilitates.

cus) concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & crassis grauatum, & velut obtenebratum sit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiam temporis nascitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philosophis,& qui ante Hippocratem fuerunt, est celebratissimum,& rationi maximè consonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animaliũ corpora,atque adeò res omnes alterationi subiectas. atque cùm astrorũ motus,accessúsque & recessus tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiusque partis quatuor, mane, meridies, vesperum, & nox media, quatuor anni partibus respondeant, veri, æstati, autumno, & hyemi. quia vt motum, quem Astrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet singulis diebus: atque vt motu illo accedit & recedit secundùm cæli amplitudinem, ita hoc secundùm longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abest, ita nocte media: & vt æstate proximus, ita in meridie: & vt autumno abit, ita vesperi, & vt vere venit, ita mane. est ergo matutinum tempus verno, & vespertinum autumnali simile. vt ergo corpora degunt vere saluberrimè, & maximè valent, autumno insaluberrimè degunt, & languent maximè, ita etiam summo mane, optimè: vesperi, pessimè habebunt, ad omnia quidem, maximè verò ad generationem: nam vere omnia oriuntur, autumno tabescunt, & intereunt. anima itaque & corpus sunt mane vegetiora, quare & imaginatio erit fortior, & semen fœcundius. vesperi contrà.

Anni partes.

Anni partium cum diei partibus comparatio.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

TRIGESIMO quarto capite Geneseos: *Et „ ecce, die tertio, quando grauissimus vulnerum „ dolor est, arreptis, duo filij Iacob, Simeon & „ Leui fratres Dinæ, gladiis, ingressi sunt vrbem „ confidenter*. Cur vulnerum dolores soleant esse tertio die grauissimi, ad Medicum pertinet considerare. Dubitet verò hoc loco quispiam, an vniuersum ita habeat, sitque omnis vulneris dolor die tertio grauissimus: an illorum tantùm vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præcisi inquam præputij: atque alterutrum horum sit, cur potiùs tertio quàm secundo aut primo, aut sequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuisionem commentario tertio, ita „ reliquit scriptum: *Tertio & quarto die vulnera omnia „ minimè sunt exagitanda, & vt in summa dicam specilli quoque omnes admotiones vitandæ his diebus sunt, omnáque alia quibus vulnera irritantur, in totum enim ter- „ tius & quartus dies in plerisque vulneribus exacerbationes „ parit, & quæ in inflammationes & sordes incitantur, & „ quæcunque in febres tendunt. vnde magni admodùm „ momenti, si quod aliud, documentum hoc est. nam quæ „ sunt in medendi arte grauissima, quibus id non sit commu- „ ne? non enim pertinet ad vlcera tantùm, sed ad alios quo- „ que morbos complures*. His verbis Hippocrates satis apertè docet, non in his aut illis, sed in omnibus etiam vlceribus solere dolores tertia & quarta die fieri grauiores, nam de vlceribus, quæ cum fracturis fiunt, agens ad omnia vlcera, quin etiam ad omnes morbos sermonem transtulit: significans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nullas solent afferre exacerbationes) solere diebus, tertio & quarto, fieri

Vulnerũ dolores tertio die grauissimi.

Specilli quando vitandi.

Dolores cur die tertio grauissimi.

fieri grauiora. Causam verò huius rei proximam ipse insinuauit, dicens, *Et quæ in inflammationem, & sordes incitantur, & quæcunque in febres tendunt.* nimirum, quia inflammationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quarto solent vulneratis partibus superuenire. prima enim die, qua quis vulneratus est, dolor tantùm esse solet ex ipsa carnis diuisione, dum vulneratur, aut particula tractatur Chirurgi manibus, à curatione verò citò conquiescit, cessante scilicet dolendi causa, quia dolor non fit cùm secta iam est pars, sed cùm secatur. Cùm enim dolor sit sensus rei corrumpentis, moueat verò sensum non facta iam, sed quæ fit passio, mox ac cessat externa causa, manet pars sine dolore, atque (nisi in paucis quibusdam, quos contigit esse paratissimos) sine febre, vsque dum noua alia causa dolendi, aut febricitandi accedat, vsque dum scilicet, conuocata ad partem malè affectam fluxione, succrescat inflammatio, aut sordes multa, atque ob hæc nonnunquam etiam febris. proxima itaque dicti euentus causa hæc est. cur autem non ante tertium superueniat fluxio, aut non diutiùs protrahatur (quæ prima propositæ dubitationis pars est) nondum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione apposuit. nisi fortè eam Hippocrates insinuauit dicens: *Non enim pertinet ad vlcera solùm, sed alios quoque morbos complures.* Nimirum eadem esse videtur causa in vlceribus, & in aliis omnibus morbis pendentibus ex materia, & habentibus exacerbationes (cùm vlcera, non ob ipsam propriam essentiam, sed ob fluxiones exacerbentur) ea est natura humorum, qui commoti, & exagitati, morbos faciunt, & augent. fiunt enim morborum circuitus, siue quotidiani, siue tertiani, siue

Vlcerum exacerbationis causa & tempus.

Morborũ circuitus.

siue quartani, cùm sunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium est, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo succorum, aut vitiosa qualitas. vlcerata ergo particula parata est recipere, debilis enim est necessariò, neque sine dolore. nisi ergo corpus reliquum vacuatissimum & purissimum esse contigerit (ita enim fortasse nunquam redibunt magni dolores) nihil deest ad humorum influxus. ipsis verò seruantibus suas naturas, influet die secundo pituita. succus mitis, moderatus, miniméque irritans; tertia die bilis flaua, succus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, necessariò accurrit sanguis, parítque phlegmones & febres, quæ cùm mitescere intra diem non possint, sed cùm citissimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à causis externis ortum habent, necessariò incidunt in diem sequentem, qui est quartus ab accepto vulnere. hæc itaque est causa qua vulnerum dolores solent die tertia exacerbari. atque eadem causa Chirurgi, vt Hippocrates monet, post primam seu admotionem labiorum, seu consutionem (vt res exiget) nō debent vsque ad diem quartum vlcera irritare, neque aliter tangere, quàm leuiter, quæ inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

CAPITE quadragesimo sexto Geneseos: *Cunctæque animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in Aegyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque vxoribus filiorum eius, sexaginta sex.* Hæc eadem verba repetuntur in initio Exodi. Egressos esse ex femore Iacob dicit

filios

filios & nepotes, qui ab eo geniti sunt. Causam habet ea phrasis naturalem, in hominum & genitalium partium compositione. nimirum vasa seminalia, quæ meliorem ac puriorem deferunt sanguinem in testes, vt in ipsis semẽ fiat, sunt venæ quædam, quæ ortæ ex venis, quæ in lũbis discissæ in crura iam descendunt, antequam in tres ramos, qui per crura decurrũt, distribuantur, recurrunt per femora in testes in viris, & in mulieribus in vterum. nam venæ quæ ex caua eo ferè loco quo siti sunt renes mittũtur in testes, sinistra quidem venit ex emulgente vocata, quæ serosum sanguinem in renem defert, atque ob id ipsa quoque serosam materiam in testem transfert: dextra verò non multò post exortum emulgẽtis. quare ne ipsa quidem satis expurgatum defert sanguinem, saltem nõ adeò ac venæ, quæ multò pòst ortæ, ex ipsis femoribus recurrunt. quas ob id est verisimile, etsi non adeò multã materiã atque superiores, quia minores multò sunt, tamẽ præstare vtiliorem ad generationem fœcundi seminis. meritò ergo in sacris eloquiis generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit, *Nõ auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femore eius*. & hanc ipsam ob causam quinto capite Numerorũ, inter adulteræ maledictiones, illud præcipuè præcipiebatur sacerdos dicere, *Ingrediantur aquæ multæ in vẽtrem tuum,* » *& vtero putrescente putrescat femur*. vt scilicet, *per quæ* » *quis peccat per eadem puniatur*. vt dicitur 11. c. Sapientię. »

Generatio ad femora refertur.

Seminis differẽtia.

Adulteræ maledictio.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

CAPITE tertio Exodi: *Ait Moses ad Deum,* » *Ecce ego vadam ad filios Israël, & dicam eis,* » *Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi, quod est nomen eius? quid dicam eis? Dixit Do-* »

minus ad Mosem. *Ego sum qui sum; & sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos.* Itaq; rogatus Deus quod sit nomē suum, respondit, *Qui est.* Dauid quoque secundùm eundē spiritum Deū alloquutus inquit Psal. 92. *à seculo tu es.* atque adeò IESVS seruator noster, diuina authoritate, qua & deturbauit eos, respondit quærentibus se, *Ego sum.* sed cur potiùs dicitur Deus esse, *qui est*, quàm qui bonus, siquidem vt ipsemet dicit in Euangelio, *solus Deus bonus est*? aut quàm *qui sapiens*, aut quàm *qui fortis*, siquidem hæc omnia est æquè infinitè, & æquè primò? Certè huius rei causam à nullo meliùs accipies, quàm à Diuo Dionysio, capite quinto de Diuinis nominib⁹, quod inscribitur de ente. illi ergo volo accepta referri, quæ à me dicentur in hac quæstione. Cùm dicitur, *qui est*, duo licet nobis intelligere, aut simpliciter qui est, aut qui semper est. vtrouis modo intelligas, est maximè consentaneum, vocari Deum, *qui est*, potiùs quàm aliud quiduis. primo quidem modo, quia cùm Deus definiri, aut nominari non possit secundùm substantiam & essentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnosci potest, necesse est nominetur ex bonis, quæ creaturis communicat: quæ quidem omnia, quādoquidem creaturis non sunt simpliciter, sed quodammodo, necesse est esse in Deo modo quodā eminentiori. quoniam autem, etsi sint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia æquè communicantur omnibus, sed quædam pluribus, quædā paucioribus, æquum est nomen tribui Deo, ab eo quod communicat omnibus: illud verò tantum est, esse. nam intelligere tribuit paucis, sentire aliquantò pluribus, nutriri & crescere pluribus adhuc: esse verò omnibus. secundo autem modo dicitur Deus, *qui est*, hoc est, qui semper est, quia cùm alia omnia creatis rebus tribuat

Dei nomina.

Est, dupliciter dicitur.

Deus indefinibilis.

tribuat habere aliquatenus, omnia enim & sunt, & bona quodammodo sunt, tamen æternum esse nulli accidit, nisi soli Deo, vt monstratum mihi est in initio huius operis. Coniunctis ergo vtrisque, dicitur Deus, *Qui est*, quia esse omnibus rebus tribuit, & esse semper, sibi soli habet, nam aliud quiduis est aliquando ens, aliquando non ens, solus verò Deus simpliciter ac semper ens. hoc etiam assequuti videntur Philosophorum optimi. nam Aristoteles capite quarto libri tertij de Physica doctrina, Diuinum & Deum, asserit dixisse plurimos Philosophos, quod æternum, immortale, & nulli interitui obnoxium. Plato quoque in dialogo de Natura, ita disserit de Diuina essentia: *Dicimus de illa, est, erat, & erit, sed illi re vera solum esse competit.* Quapropter garrulitatem esse puto Platonicorum quorundam, affirmare, ex sententia Platonis, vnum & bonum esse priora ente, atque adeò Deum non dici ens. quia scilicet Plato in Parmenide, in suppositione prima dicit, *Nullo igitur modo est ipsum vnum.* & rursum, *Non itaque ita est vt sit vnum, esset enim iam ens & essentiæ particeps.* verùm quandoquidem ipsemet Plato loco citato ex Timæo dicit, *illi re vera solum esse competit*, constat illum censere Deum esse re vera, non autem esse vt reliqua, quæ non re vera, sed quodammodo sunt, in tempore scilicet, & composita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per se est extra omne tempus, & citra vllius essentiæ participationem, sed vnum & simplicissimum. quod nihil aliud est, quàm quod nostri Theologi dicunt apertiùs, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, verum, & sapiens: quia secundùm nullũ illorum habet vllam cõmunem essentiam cum re alia extra se, neq; continetur in vlla entis Ca-

Ente quæ priora.

Entis analogia.

tegoria. Omnia enim illa dicuntur de Deo æquè primo, & eminenter, quin potiùs sunt in eo ea omnia vnum. verùm dictis de causis, quas ex Dionysio accepimus, satius est Deum nominari per ipsum esse, quod ipsius Dei testimonio hoc loco constat. Esse verò legitimam Platonis enarrationem, eam quam diximus, cuiuis legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam causam adhibet, qua vnum non dicatur esse, quàm quòd esse tempus præsens contineat, & quòd ens participatione alicuius essentiæ fiat. illa verò duo non congruunt, Enti vt vnum est, sed vt multa, quæ creata sunt. itaq; Deus non est, vt sunt hæc: atque ipsum esse, vt de his & illo dicitur, non est vniuocum. vt verò Deus est, non accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens, alioqui nulla ratione minus esset vnum, quàm habens quędam alia aliis priora. sed in Deo adeò non est prius & posterius, adeò omnia illa nomina significant vnum, vt, ne ratione quidem differant, nedum possint prioris & posterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonicorum facere, ne intelligendo, vt nihil intelligant, qui parum abest quin dicant cum insipiente, *Non est Deus*.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

» EXODI decimoquinto: *At ille clamauit*
» *ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod*
» *cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ*
» *sunt.* Cùm hoc legimus magna subit dubitatio, An lignum in aquas missum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectũ sit, in figura maioris cuiuspiã sacramenti. atqui plerisque hoc videtur probabilius.

De ligno in aquas a Mose misso.

primùm quidem, quia nemo, neque Medicorum, neque qui naturalem historiam scripserunt, talem facultatem vnquam videtur agnouisse. neque facilè videtur dici posse, aut excogitari, quam passionem inferret id lignum aquæ, vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipuè in Historia scholastica, ex sententia Hebræorum, dicatur id lignum fuisse amarissimum, & mortiferum; deinde, neque si talem vim habere posset lignum, posset ea in magnum flumen, aut ingentem locum vti. habet enim modum quendam facultas omnis naturalis, eúmque secundùm magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim si magnes trahere potest ferrum, continuò possit trahere montem ferreum, neque ferri exiguum quantuluscunque lapis, sed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquæ molem, à ligno non maiori, quàm vt à Mose posset apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem. nihilominus videtur necessarium fateri, secúdùm naturalem aliquam facultatem, illud esse effectum. quãdoquidem capite 39. Ecclesiastici, in confirmationem operum medicinalium, & virtutum medicamẽtorum, & commendationem artis dicitur, *Nónne à ligno indulcata est aqua amara*. Nisi autem naturali aliqua ligni facultate id factum esset, quale obsecro esset argumentum: certè tale, ac si diceres: magna vis medicinæ est, quia infusio aquæ benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodest. immò verò ob hoc ipsum dicent multi, opus non esse medicina: quòd scilicet vita & mors, sanitas & morbus, penes Dei voluntatem esse videatur, non penes artem vllam. Respondent à contraria sententia Ecclesiasticum proferre illud exemplum, vt ex

De medicina.

eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiuntur per creaturas, ad Deum esse referenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non solùm à Deo esse tributas rebus virtutes, sed suspicionem etiam illaturum, nullas omninò esse naturales ipsarum rerum, sed à Deo ipso effici quiduis, vt immisso ligno in aquas factæ sunt dulces. quapropter censendum potiùs videtur, naturali aliqua ligni virtute effectum esse illud. iuuat plurimùm hanc sententiam, quòd Hebraicæ linguæ periti dicunt, iuxta suum idioma legendum potiùs fuisse, *Clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignum*, quod quid aliud est, quàm docuisse illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus ostéderit Mosi lignum, quo aquas dulces efficeret, necesse est indicasse illi lignum tali præditum facultate, aut simul indicasse lignum, & illi talem facultatem indidisse, cùm eam nullatenus haberet anteà, aut nulla facultate data ligno, ipsummet Deum, cùm iniectum à Mose est, aquas reddidisse dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cum medicina, neque vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi posset. nam mera Dei voluntate res esset acta. supersunt igitur priora duo. Rursum si lignũ tali præditum erat facultate, aut tali tantáque erat præditum, vt naturaliter, nihilque denuò apponente Deo, posset tantam, adeò amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atque fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non possum vlla monstratione indicare. nam his omnibus modis solet in homines beneficia conferre. atq; qui diceret, Deum tribuisse ligno facultatem, qua anteà caruerit, argumentum fidei artis medicæ, ita concluderet. quandoquidem

Aquarũ dulcedo.

dem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi scilicet magna flumina, non est diffidendum, quin herbis, lapidibus, ac metallis, alterandi nostra corpora dederit vires, vt, scilicet, argumentum sit à maiori. multò autem firmius argumentum, & ad rem ipsam propiùs accedens sit, ab exemplo. ita scilicet, non est cõtemnenda medicina, quasi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in pristinam sanitatem. maximas enim vires habent res quàmplurimę, multis modis afficiendi res alias. Exemplo est lignum, quod aquas in Mara reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis consentaneum, lignum illud naturali vi aquas fecisse dulces. atque de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut esse secretricem aquæ, & exustæ terræ, similem ei qua acetum findens lac, serum secernit(nulla enim ratione melius possit aqua ex salsa dulcescere, quàm secreto sale, atque ita neque ex amara, quàm secretis terræ valdè exustæ partibus, talium quippe admistione fit amarus sapor) aut esse tractricem partium amararum, gratia similitudinis (si modò credimus dicentibus fuisse amarissimum lignum) atque alliciendo ad sese, imbibendóque amaras aquæ partes, illam dulcem & potui aptam reddidisse. Crediderim sanè eam facultatem, quæcunque in ligno fuerit, plus solito tunc, annuente Deo valuisse : velut medicamenta existimo nonnunquam, plus quàm aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima causarum est, quare aliarum quæcunque ita mouere poterit, vt ipse exordiatur motum. ita enim euenit, in causis omnibus, quæ ordine positæ sunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Salis vſus in ſacris.

CAPITE ſecundo Leuitici: *Omnis oblatio, quæ offertur Domino, abſque fermento fiet, neque quidquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio.* Paulò infrà, *Quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies.* & rurſum, *In omni oblatione offeres ſalem.* Mirum eſt, ſolenne fuiſſe, non ſolùm in veri Dei, ſed etiam falſorum Deorum ſacrificiis, ſale vti, quod quidem intelliges ex Plinio libri 31. capite ſeptimo, vbi de ſalis laudibus agens, inquit, *Maximè autem in ſacris intelligitur eius authoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.* quapropter ſuſpicor eam conſuetudinem fluxiſſe à primis illis naſcentis mundi ſacrificiis, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium ſacros ritus deriuatam eſſe. conſentaneum enim eſt cenſere, falſos illos ſacrorum miniſtros, à veris ſacerdotibus accepiſſe eam conſuetudinem, Dæmonibus id poſcentibus, quoque maximè fieri poſſet, diuina ſibi offerrentur ſacrificia: potiùs quàm veri Dei cultores, falſorum ritus eſſe imitatos. Verum itaque eſſe fatemur, quod Plato in dialogo de Natura dicit: *Sal Deo amicum corpus.* quod cum præſenti loco maximè congruit. poſcit enim Deus in omni oblatione offerri ſibi ſalem, quaſi ſibi gratum & amicum corpus. ſed quo pacto poteſt ſalis corpus eſſe gratum, & amicum Deo potiùs quàm fermenti & mellis (quæ tamen duo reſpuit Deus) aut alterius cuiuſpiam rei? videri poſſit alicui, eſſe vllam cauſam naturalem, velut fortè aliquam ſympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, ob quam, his delectetur, ab illis abhorreat, quia & dæmones, qui ſunt etiam incorpo

corporei, quibuſdam corporibus allici, quibuſdam fugari, quaſi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorciſtæ, ſuffitu rerum fœtidarum, vt caprini ſtercoris, & admotione rutę, & hypericonis, quæ ob hanc cauſam fuga dęmonum appellata eſt, vtuntur. Tobias quoque ſuffitu exuſti iecoris fugauit dæmonem, ídque præcepto Raphaëlis, eò vſque procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus ſunt Philoſophati, vt eorum quoſdam affirment rebus quibuſdã delectari, quas alij habeãt exoſas. itaq; multorum ſententia eſt, eſſe rebus incorporeis cùm corporeis familiaritatem, aut diſſidium. vnde fieri videtur poſſe, vt Deus quibuſdam corporibus, plus quàm aliis, delectetur, cùm præcipuè quædam alia loca ſacrarum ſcripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono ita eſt ſcriptum : „ *Nunquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines* ? „ itaque innuunt ſacra eloquia delectari Deum ſale & vino, offendi verò fermento, & melle. quid ſibi volunt hæc? aut quæ eſt cauſa? Dæmones quidem, ob hæc, & his ſimilia, cenſebant omnes Platonici, corporeos eſſe, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios : quòd illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eo maximè delectentur. fiet ſanè neceſſariò ex horum ſententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatẽ, cum concretis etiam quibuſdam habeãt ſympathiam, aut antipathiam. quandoquidem cõcretum quodcunque corpus, ad hoc aut illud elemẽtũ pertinet, vt multis in locis, præcipuè quarto libro meteorũ indicatum eſt. Ariſtotelis quoque placitis mihi videtur cõſonum, nihil eſſe in rebus quod per ſe ſubſiſtere poſſit omninò incorporeum, præter primam cauſam. quia ille

Exorciſtarum vis.

Deus quibus delectari dicatur.

asserit omne, quod mouet, moueri, vsque ad primam causam, quæ sola mouet & non mouetur; & nihil moueri quod non sit diuisibile & corporeum. Ex quibus assertionibus fit, vt prima solùm causa sit incorporea. Nam si omnis causa præter primam mouetur, & omne quod mouetur est corporeum, omnis causa præter primam corporea est. Omnium ergo Philosophorum placitis videtur consonum, Dæmones esse corporeos: quanquam id profectò verum non est. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc est, naturæ corporalium elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœlestia, velut Aristoteles innuit secundo de Generatione animalium capite tertio, de animabus, quas velut substantias quasdam, separabiles eo loco imaginatur, disserens his verbis: *Sed enim omnis animæ seu virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit vt fœcunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosóque corpore continetur, & natura quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum.* Hæc Aristoteles. Sed, si dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem possent ab his corporibus quæ penes nos sunt, & voluptate ac dolore ab illis affici: si verò hæc, & corrumpi, essentque natura sua mortales, quod cuiuis videatur esse absurdum? sin autem haberent corpora cœlestia, aut cœlestibus hac in re similia, quòd immortalia essent, essent ita quoque inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia; quia dolor & voluptas sensus quidam est, ille tristis, hæc iucundus: sensus

An Dæmones habeãt corpora.

ſus verò actus, ſine ſenſorij alteratione non eſt. igitur ponere corporales dæmones, niſi etiam ponas mortales, quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, ſuperuacaneum eſt, & inſufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Auguſtinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dæmonum definitione, dicens, eos eſſe genere animalia, animo paſſiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia eſſe dicit, quòd corporibus conſtent & animis, animos verò eorum paſſiuos, quòd iraſcantur iniuriis irritati, & donis placentur, & gaudeant honoribus, ac deniq; eiſdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. ſi verò animalia ſunt, atque ira, timore, mœſtitia, & gaudio afficiuntur, non poſſunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiuſmodi corporales ſunt, feruétque cor per iram, contrahitur per timorem & mœſtitiam, effunditur gaudio. quòd ſi dicas in homine eſſe has paſſiones corporales, in dæmonibus verò pertinere ad ſolum animum, eſſéque aliud genus, iræ, timoris, mœſtitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant (quas enim potiùs quàm has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficient, quàm animæ intra teſtaceas ollas concluſæ: neq; ex illis corporibus & animabus conſtarent ſuppoſita, cùm actiones non eſſent totius cõpoſiti: ſed animæ ipſæ per ſe, eſſent ſuppoſita, corpora verò ferrentur ab animabus, vt vaſa fictilia quæ ab incluſis animalculis transferuntur. præstereà, ſi ſunt corpore aërea, non poſſunt non habere contrarietatem cum terreis, & cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam, quare & corruptibilia neceſſe

Sententia Apuleij de dæmonibus.

necesse est sint. quòd si hîc quoque fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo suffundimur, diuersum, primùm quidem non est iuxta ipsius Apuleij mentem, siquidem quia aërei sunt dæmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipsos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt, habebunt naturam, non alterius, quem non incolunt, hic verò corruptibilis est, & quæcunque eo constant, necesse est esse corruptibilia. Porrò, si alio aëre impatibili constant, nullum habent sensum: quia sensus nullus agi potest, quin proprium sentiendi instrumentum patiantur à sensibilibus: insensibilia verò corpora non sint animalia, neque problematum, quæ proponebantur, quî scilicet fiat vt quibusdam rebus delectentur, alias habeant exosas, reddita est vlla causa. satius ergo est existimare, incorporeos illos esse, vt sunt natura indissolubiles. quare Diuus Augustinus (vt hoc quoque dicam obiter octauo de Ciuitate Dei,
» capite 15. vbi ita scripsit: *Absit vt ista considerans animus*
» *veraciter religiosus, & vero Deo subditus, ideò arbitre-*
» *tur dæmones seipso esse meliores, quòd habeant corpora*
» *meliora.* vbi inquam, hæc dicit Augustinus, ne putetur concedere dæmones habere corpora meliora, sed negare hanc consequutionem, habent corpora meliora, ergo sunt meliores. porrò in verbis illis Psalmi cen-
» tesimi tertij, *Qui facis Angelos tuos spiritus, & mini-*
» *stros tuos ignem vrentem*, nomina illa spiritus, seu aër, & ignis significant metaphoricè substantias incorporeas magnæ virtutis, ac potentiæ, non tamen quòd verè aërei aut ignei sint. nam præter dicta, quantum, non est in ratione substantiæ, sed accidens quoddam illius. vt igitur est in rerum vniuersitate substantia quanta, sit etiam aliqua non quanta. ea autem non sit solùm quæ incorporea & infinita; nam inter cor-

poreum

poreum finitum & incorporeum infinitum, medium eſt incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum eſſe omninò non poſſe, multis euidentibus argumentis indicauit Ariſtoteles. ſupereſt igitur vt ſit incorporeum finitum. Eſſe verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi eſt in hoc, ipſo opere, ſupereſt ergo præter ipſum, eſſe ſubſtantias aliquas incorporeas, eáſque finitas. Itaque cenſendum non eſt Angelos eſſe corporeos, neque ſuffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuſpiam naturalis contractu dolere, aut delectari (nihil enim horum ſine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm eſt) ſed vanum eſſe ac ſuperſtitioſum quidquid eiuſmodi moliuntur exorciſtæ, mendaciſſimóſque dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multò minùs quiſpiam poſſit cenſere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate ſenſus affici, aut vllo dolore: ſiquidem omnium Philoſophorum conſenſu eſt incorporeus, & omninò immobilis, nullámque mutationem ſubiens. quà autem opera ſua ſunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit odio habet; quia omnia ſunt valde bona, vt primo capite Geneſeos & 38. Eccleſiaſtici ſcriptum eſt. Quid ergo dicemus de ſale, corpore adeò Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in ſacrificiis, & de multis aliis corporibus, quæ in libris ſacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expiare? Certè nihil aliud, quàm ſubſtantias has corporales, res alias quaſdam nobis indicare, quas partim adeſſe, partim abeſſe, oportet in ſacrificiis. Nimirum ſal ſymbolum eſſe videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde innocentię. contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum, charita

Dæmones quibus alliciuntur.

Grata & ingrata Deo.

Sal cuius res ſymbolum.

Mellis vsus. charitatis: mel, voluptatis & deliciarum. quia sal, vt experimento cõstat, atq; Aristoteles 26. sectione problematum docet, siccat, ac proinde incorrupta seruat quæcunque eo condita reponimus. Fermentum. fermentum verò nihil est aliud, quàm massa facta acidior: constat verò eum saporẽ ex rebus anteà integris, debilitatione naturalis caloris, & accessione caloris alterius præter naturam fieri, quæ alteratio corruptio est. Fit itaque ex massa fermentum, vt ex vino acetum, atq; ita fermentat massam, augeri & rarescere faciens, vt acetum fermentat terram: quod opus refertur ad partes illas, quæ calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adiicit præterea fermentum pani saporis gratiã, quod aciditatis illius moderatę mistione facit, velut idoneo quodã condimento. Rectè hæc explicuit Plinius libro 18. cap. vndecimo, dicens, „*Fermentum fit ex* „*ipsa farina quæ subigitur, priusquàm addatur sal ad pul-* „*tis modum decocta, & relicta donec acescat. vulgò verò* „*(hic est hodie vsus) neque subferuefaciunt, sed tantùm* „*pridie asseruata materia vtuntur.* Hæc Plinius. quibus docet fermentum acore & corruptione massæ, seu pultis fieri: salis verò admistione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putrescentiam. Meritò ergo id, cuius natura & essentia constat corruptione, symbolum peccati est: quia corruptio & putrescentia via est ad naturalem cuiusuis corporis interitum, vt peccatum animi; & quod natura aptum est cohibere omnem putrescentiam, symbolum est iustitiæ, quæ tollit peccata: oportétque hoc adesse sacrificiis, illud abesse. Huc spectat quod Deus dixit ad Aaronem cap. 18. Numerorum, *Pactum salis est sempiternum coram Domino tibi, ac filiis tuis.* Vocat enim Pactum salis. pactum salis, pactum sacrificiorum, quo pepigerat scilicet

cet Deus, in æternum se daturum ius offerendi sacrificia Leuitis. vocat verò id pactum salis, id est, sacerdotij, quia à nulla oblatione aberat sal: aut, vt alij interpretantur, pactum salis, id est, pactum perpetuum, quia sal tollit corruptionem. porrò mel symbolum deliciarum esse, ob dulcedinem, constat. delicias verò ingratas esse Deo, & deliciosos homines non præstare Deo grata sacrificia, constat etiam, quia, vt Aristoteles inquit secundo Ethicorum capite tertio, ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res posthabemus honestas. vnde fit, vt qui Dei sit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiens esse debeat, aut contemptor vtriusque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo sacrificia salis incorruptionem, & mordacitatem: respuunt verò fermenti corruptionem, & suauitatem mellis. hæc itaque Deus verus, has ob causas, circa sacrificia ita disponebat. Cacodæmones autem, vt diuinitatem simularent, Dei æmulatores in rebus quibusdam efficiebantur: non tamen in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrocia quædam à suis miserrimis mancipiis postularent, velut hominum cruorem, & viscera. Sed neque quod Tobias fecit, vt iecoris odore dæmon fugaretur, censeo esse naturale, sed eam benedictionem datam à Deo iecori, vt nunc datur aquæ. Contigisse verò illud etiam in figura, vt significaretur, exuendam esse concupiscentiam in sanctis connubiis. Iecur enim symbolum concupiscentiæ est. huiusmodi sunt omnia legis antiquæ præcepta: significant enim in sensu allegorico, aliud quàm in literali. quem modum docendi imitati sunt multi veterum Philosophorum, præcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant symbola multa. quale est illud quod ad

Mel cur res symbolum.

Dæmones quibus fugantur.

Iecur cur sit symbolum.

Pythagorica symbola.

præ-

præsentem disputationem facit, *Salem apponito*. nimirum in rebus gerendis semper apponi iubebat salem, hoc est, prudentiam, & integritatem. Hieroglyphica etiam ratio scribendi, quam Ægyptij sacerdotes tenuerunt in sacris, similem continebat sapientiam. quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam est in templis Dei multus vsus ignis & aquæ; quia, arbitror, hæc hieroglyphicè munditiem indicant. causa verò quà indicent est, quòd hæc duo sint, quæ corpora omnia à sordibus mundent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem, benedictiones quoque emundatorias animorum, his præcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis substantiis nulla naturalis est sympathia: nedum aliis rebus cum Deo: cui nihil cum illis est commune in essentia.

Ignis & aquæ vsus in sacris.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

CAPITE vndecimo Leuitici ita scriptum est, *Et sus qui cùm vngulã nõ diuidat, non ruminat*. quatuordecimo autẽ Deuteronomij, *Sus quoque quoniam diuidit vngulam, & non ruminat, immunda erit*. Quod quidem multum diúque me torsit, non intelligentẽ, quî fieri posset, vt sus diuidere & nõ diuidere vngulam diceretur, vsque dũ apud Aristotelem reperi apertissimam huiusmodi dissolutionem. Ille siquidem capite primo libri secũdi de Historia animalium, hanc animalium differentiã statuens ita inquit: *Quadrupedũ autem quæ sanguine constant, eædémque animal generant, aliæ multifidæ sunt, quales hominis manus pedésque habentur. sunt enim, quæ multipli-*

ci

ci pedum fiſſura digitentur, vt Canis, Leo, Panthera; aliæ „
biſulca ſunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, ca- „
præ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infiſſo ſunt pede, vt quæ ſo- „
lipedes nominantur, vt equus, mulus. genus ſanè ſuillum „
ambiguum eſt. Nam & in terra Illyricorum, & in Pæo- „
nia, & nonnullis aliis locis, ſues ſolipedes gignuntur. Hæc
Ariſtoteles. Ex quibus apertè conſtat, ſues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtroſque tamen, & qui findũt inquam, & qui ſecus, eſſe immundos, quia neutri ruminant. Alij igitur vtraque ratione immundi ſunt, & quia neque ruminant, neque findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, ſuntque Illyrici ſues: alij altera tantùm, quia ſcilicet etſi findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, ſuntque noſtrates ſues.

Suũ differentia.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

CAPITE duodecimo Leuitici, *Mulier, ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, iuxta dies ſeparationis menſtruæ. Et die octauo circumcidetur infantulus; ipſa verò triginta diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget, neque ingredietur in ſanctuarium, donec impleantur dies ſuæ purificationis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexaginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cùmque expleti fuerint dies purificationis ſuæ, pro filio, ſiue pro filia, deferet agnum,* &c. Capite decimoquinto Leuitici, *Mulier, quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.* Mos circuncidendi Iudæis ſo-

Circuncisio. Horus Apollo.

lum erat antiquitùs, nisi etiam fortasse sacerdotibus Ægyptiorum, vt Horus Apollo Niliacus in hieroglyphicis insinuat, dicens, Cynocephalum fuisse notam sacrificij, quia nascitur circuncisus. ,, *Circuncisionem verò sacerdotes* (inquit) *magno studio peragebant.* ,, Quod quidem si ita erat, haud dubiè Ægyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Ægyptiis, sed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo sexto Geneseos. Nisi etiam fortasse naturalis legis sacerdotes, vt signo quodam pietatis, circuncisione vtebantur, atqui Abrahami circuncisio noua non fuit, sed à Deo denuò probata, & sanctificata. Vtcunque hoc habeat, consuetudo imponendi nomina die octauo plurimis aliis gentibus fuit. Causam naturalem reddit Aristoteles, capite vltimo libri septimi de Historia animalium, his verbis: Plurimi, antequam exactus sit dies septimus intereunt, & hanc ob causam tunc nomina imponuntur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Itaque imponuntur nomina die octauo, quia antequam exactus sit septimus, parum constat an fœtus sit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neque vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Bersabee, qui die septima mortuus est, vt secundo Regum narratur. Magnam vim esse hebdomadæ, in iis quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent, Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus, multis argumentis, statuens hanc assertionem, Vitam hominis septem dierum esse: primùm quidem quòd septima dies certam firmamque iam perfectæ conceptionis notam præstet, quia vt Aristoteles capite tertio libri nuper citati dicit, si in septimum diem intus (hoc est, intra vterum) permanserit ge

Nominis octauo die imponēdi ratio.

Septenarij ratio in vita.

rit genitura, conceptum iam eſſe certum eſt. Atque vt Hippocrates loco citato affirmat, quod conceptum eſt, ſi intra ſeptem excidit dies, nullam præ ſe fert delineationem. ſi verò poſt ſeptem in aquam immiſſum, oculorum, oris, & pudendorum quandam non ineuidentem declinationem oſtẽdit. Hanc ob cauſam dicit Ariſtoteles, qui intra ſeptem dies fiunt, non vocantur aborſus, ſed effluxiones. Nam ante ſeptimum ne fœtus quidem, neque embrio putatur eſſe, ſed ſemen. Itaque conceptio certa ſeptem dierum eſt, & quod immiſſum in vterum, in certam firmámque conceptionem non peruenit, intra ſeptem dies effluit, & perit. Ita etiam recèns natos dies ſeptima probat. nam plurimi eorum qui vitales non ſunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus eſt vita ſeptem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis ſeptem diebus nihil edere, aut bibere velit, plerique quidem in ipſis moriuntur, ſunt tamen qui illos tranſmittunt, & tamen moriuntur. Ieiunium enim inteſtinum in his diebus concreuit, moriuntúrque etiam illi. Hanc ob cauſam ergo iudico, miſiſſe Deum die ſexta cibum Danieli in lacu Leonum exiſtenti, ne ſcilicet, ſi ſeptimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quæ miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus ſit eueniant miracula. Itaque & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum ſine refectione ſeptem dierum eſt, vt certè mundi totius fabrica ſeptimo die eſt concluſa. In quàmplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum eſt microcoſmos. Meritò ergo, atque iuxta hominum naturam, iuſſit Deus pueros die octaua circumcidi, quaſi iam victuros. Interim iubet mulierem

Sine cibo quouſque vita duret.

Hominis ort⁹ quid imitetur.

quæ peperit masculum, immundam esse septem diebus iuxta dies separationis menstruæ: hoc est, continere sese secundùm legem eius cui menstrua fluunt, quæ capite decimoquinto huius eiusdem libri scripta est his verbis, *Mulier, quæ redeunte mense, patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur*. Hoc quoque secundùm rei ipsius naturam præcipitur. Quia hic etiam est finis fluxionis menstruæ naturaliter euenientis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, symptomatica est, & morbi soboles. Quamquam enim, vt libello de superfœtatione dicit Hippocrates, multis tempus eius purgationis tres sunt dies: plerisque tamen, vt ipsemet dicit, multò plures, duplum scilicet, hoc est, vsque ad septimum, quo ea cessat, velut morbi etiam acutissimi. Neque sanè vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam est, nisi etiam vltra septem prorogetur, tametsi multò salubriores & fœcundiores sint, quibus non vltra tres durat. esse verò potest etiam naturale, vsque ad septem, etsi minùs vtile. sed est etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis mulie-bribus docet, dicens: *Quibus verò in natura est, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menses valde multi prodeunt, hæ tenues sunt, & fœtus earum tenues, & emarcescunt*. Itaque optimus menstruorum finis, duorum, aut trium, aut ad summum quatuor dierum est: naturalium verò vltimus, septem. Meritò igitur mulier, quæ redeunte mense, patiebatur fluxum sanguinis, septem diebus separabatur, & ob hanc ipsam causam quæ pepererat masculum, septem diebus quasi immunda esse iubebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quasi exactum iam esse septimũ, magnam vim haberet ad vitæ securitatem: post septenariũ verò,

maximam

maximam vim habent, in affectionibus fœtuum qui geruntur vtero, & infantium recèns in lucem editorum, quadragenarij: atque vt intra ſeptem dies fieri diximus effluxiones ſeminis, cùm conceptio non perficitur: ita intra quadraginta plurimi fiunt abortus, ac corruptiones. Quod Ariſtoteles capite tertio, ſeptimi de Hiſtoria animalium, his verbis dicit, *Effluxiones vocantur, quæ intra ſeptimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadrageſimum.* Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu ſeptimeſtri ita ſcriptum reliquit: *Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, ſed & reliqua cõſcripta his accidere in quadragenarijs.* Rurſus paulò infrà in eodem libello: *At verò quadragenarij primùm in fœtibus indicant; quiſquis enim primos quadraginta dies tranſmiſerit, abortus effugit ex omni cauſa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus.* Itaque ex ſententia Hippocratis & Ariſtotelis, quos hac in re ſequutus etiam eſt Galenus, vt intra ſeptem dies fiunt ſeminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atque vt recèns nati ſolent intra ſeptem dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eúmque proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atque vt ſupra ſeptem dies contentum intra vterum ſemen eſſe, certa eſt conceptionis nota, cùm verò tranſit prægnationis quadrageſima dies, abortus periculum maximum receſſit: ita cùm recèns natus (reſpondent enim vitæ principia principiis generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis eſt: cùm quadrageſimum, robuſtior, viuacior, & ſapientiæ iam particeps eſt. Indicio eſt, quòd eorum qui euaſerunt ſeptimum, multi moriuntur intra

Quadragenarij numeri in fœtu.

Abortus quando fiant.

quadragesimum, à quadragesimo verò incipiunt iam pueri ridere, quasi firmiores iam facti, & sapientiæ quædam exordia ostentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu septimestri. Meritò ergo, atque vt natura ipsa poscebat institutum est, vt puer die octauo circuncideretur, mater verò ingrederetur in sanctuarium, illum Deo oblatura quadragesimo. Nimirum circuncidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, sed homo vitalis esse cognosceretur: deferebatur in templum quadragesimo, vt qui magnum recèns natorum periculum euasisset, & roboratus iam esset, & sapientiæ indicia præ se ferret: interim, vt mater ante diem circuncisionis immunda esset, iuxta dies separationis menstruæ, dies septem iubebantur, quia id tempus est naturale menstruæ purgationis, ita inter diem circuncisionis & delationis in templum, iubebatur manere in sanguine purificationis suæ dies triginta, quia tot dies solet durare expurgatio iis quæ mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri scripta sunt, *Atque hæc mihi de hoc dicta sint, & factus iam est puer, & ad hoc peruenit, fœmella quidem quadraginta & duobus diebus vt longissimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: masculus verò vt longissimè in triginta diebus: vt plurimum enim hoc tempore, aut paulò breuiori, aut paulò lõgiori articulatio ipsis contingit. Nam & purgatio fit à partu vt plurimum, in fœmellis quidem diebus quadraginta & duobus, atque hæc tardissima est, & perfecta: vacauerit autem periculo etiã si in viginti quinque diebus purgetur: in masculo verò purgatio fit diebus triginta, atque hæc tardissima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam si in viginti diebus purgetur.* Hæc Hippocrates, quibus docet

Fœtus formationis tempus.

Expurgatio à partu.

tempus

tempus formationis pueri respondere tempori purgationis matris, atque quia mares in vtero citiùs formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citiùs, esseque tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit verissimum est, & iis quæ in lege Domini dicuntur maximè consonum. Quod verò attinet ad tempus formationis maris & fœmellæ, & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neque admodùm firmum, neque certum est, sed contingit ita, & aliter. Neque hoc latuit Aristotelem aut Hippocratem. Nam Aristoteles capite tertio libri citati, ita inquit: *Purgationes autem accidunt plurimis cùm conceperint ad tempus quoddam scilicet triginta dierum, maximè si concepta fœmina est, quadraginta si mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum consequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt.* Hæc Aristoteles. Locus haud dubiè corruptus est, legendum enim, *triginta dierum, maximè si conceptus mas est: quadraginta si fœmina.* Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale esse tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis, constat verò iuxta omnium sententias longiorem expurgationem esse à partu fœmellæ, quàm masculi. At verò Aristoteles non admodùm certam esse, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: *Quare neque formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeò exacta erit æqualitas.* Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, respondere tempori formationis. quamquam neque hic erit adeò certa æqualitas, vt neque in tempore toto præ-

Expurgationis à partu maris & fœmellæ differentia.

gnationis muliebris, neque in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum est. Quapropter Aristoteles paulò infrà inquit: *Mares magna ex parte circa quadragesimum diem, dextro potiùs latere mouentur: fœminæ sinistro, circiter nonagesimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hæc, & reliqua huiuscemodi, vt differunt eò quòd magna ex parte, & eò quòd magis ac minus accidit, sic accepimus.* Hæc Aristoteles. Hippocrates quoque libello de alimento, cùm recensuisset multa variaque partus tempora, & formationis, motus, & editus tempora, & eorum proportiones, adiecit, *Non est, & est*: insinuans nihil eorum esse perpetuum, sed quodcunque fieri posse, ita aut aliter. Verba verò Hippocratis sunt hæc: *Ad figurationem soles triginta quinque, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducēti & decem. Alij tradunt, ad formā quadraginta quinque, ad motum septuaginta sex, ad exitum ducenti & decem. Alij sic, ad formam quinquaginta, ad primum saltem centum, ad perfectionem trecenti. Alij sic, ad discriminationem quadraginta, ad transitum octoginta, ad elapsum ducenti quadraginta. non est, & est.* His verbis Hippocrates, vt in commentatione eius loci explicuimus, narrat multas Medicorum sententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes insignes contingerent, eisque narratis, dicit, nihil in illis esse perpetuum, sed posse fieri quodcunque illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro secundo de morbis popularibus sectione tertia, easdem sententias narrans. Nimirum, vt Aristoteles dicit, capite quarto citati iam sæpe libri; cùm cætera animalia omnia, singulari ac simplici modo partum suum perficiant. certum

Quo tempore fœtus in vtero mouetur.

tum enim pariendi tempus statutum est singulis generibus, homini vni datum multiplex. Nam & septimo mense, & octauo, & nono parere potest, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaque consensu probatissimorum auctorum constat, neque partus muliebris, neque mutationum insignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, esse simplex & statutum tempus, sed varium & multiplex. Neque solùm homini non est certum tempus horum, sed neque sexui vlli. Nulla enim est sexui nascendi differentia, siue inquam mas sit, siue fœmella. Nam tametsi Aristoteles dicit, fœminam sæpius in vndecimum mensem incidere quàm marem, huncque sæpius fieri septimestrem, tamen experimentum repugnat: adeoque minus certi quidquam est in his rebus quàm veteres putarunt, vt nostro sæculo nata sit fœmella haud dubiè quinquemestris, quæ adhuc viuit, plusquàm duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas, maior quàm mulieribus esse consueuerit, indicat, certam esse de eius ortu fidem, prætterquam quòd multis domesticis, neque ineuidentibus argumentis constitit: vsque adeò in Physicis alterationibus vix quidquam est omninò aut impossibile, aut necessarium. Quid ergo, an nihil est in rebus quæ ad fœtus & puerperas spectant certum, ac firmum? sanè nullum est tempus certum, quo mas aut fœmina figuram accipiat in vtero, neque quo moueri incipiat, neque quo in lucẽ exeat, neque quo mulier vtero gerens, statim à conceptionis initio expurgetur, neque quo expurgetur quæ peperit, siue marem siue fœminam: sed hæc omnia tempora, multiplicia & varia sunt. Illud tamen certum est, mares citiùs figuram recipere, & mouendi vim, quàm fœminas, & eas quæ mares

Vario tẽpore mulier parere potest.

Puella quinquemestris.

conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent) & eas quæ à partu. Horum omnium eadem est causa, humidior scilicet, frigidior, & excrementosior natura fœminæ. Quoniam enim talis est: ex frigidioribus, & humidioribus principiis gignitur. Humidiora verò principia, ineptiora sunt ad recipiendam figuram propriam, quàm sicciora: frigidiora verò quàm calidiora ineptiora sunt ad motum. Necesse est ergo fœminæ quàm mares tardiùs accipiant figuram, & moueantur: non tamen proinde & tardiùs edantur in lucem, sed eisdem temporibus quibus mares: quia quantò tardiùs accipiunt figuram & mouentur, tantò postquam formata sunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit secundo Epidemicῶn, & rursum sexto. Sunt verò
» eius verba in calce sectionis tertiæ libri secundi: *Quod*
» *citiùs discretum & motum est, augetur rursus segniùs, &*
» *in longius tempus.* In calce sectionis secundæ libri sex-
» ti dicit, *Concretum est, constitit citiùs, postquam motum*
» *est, desinit & tardiùs augetur, & pluri tempore.* Aristoteles hoc interpretatur de eo incremento, quod mares & fœminæ recipiunt editi iam in lucem vsque ad consistendi ætatem. Monstratum verò à me est in eius operis commentariis, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt, postquam moueri cœperunt, vsque dum vtero exeunt. Quod vel ipsa authoris verba apertè sonant. Itaque etsi æquale tempus gerantur vtero, fœminæ verò tardiùs accipiunt figuram, & mouentur dictam ob causam. Atque ob eandem, quæ fœminas pepererunt diutiùs sunt immundæ, & longiores habent purgationes. Nam cùm mulieres humidiores & excrementosiores sint quàm

Cur mulieres quæ fœmellam pepererũt diutiùs sunt immundæ.

quàm viri, & earum principia quàm ex quibus viri fiunt, constat ab iis etiam mulieribus concipi, quæ aut natura sint, aut tunc fortè contigerit esse excrementosiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non sit idem statutúmque tempus expurgationis omnibus, neque quæ mares, neque quæ fœmellas pepererint, sit verò periculosum minùs durare expurgationem quàm natura poscebat, & morbosum durare plus, necesse est tempus aliquod esse vltra, & citra quod naturalis non censeatur expurgatio. Id rectè dicit Aristoteles esse in ea quæ marem peperit, à viginti vsque ad triginta dies. Nam & experimentum subscribit eius sententiæ. Scire tamen expedit, iis quæ pepererunt duplicem ex vtero vacuationem succedere, primam sanguinis copiosè fluentis, vt singulis mensibus mulieribus solet: secundam aliorum excrementorum cum exiguo sanguine fluentium paulatim. vtraque est ei quæ marem peperit, breuior. Est verò secunda cùm longissima triginta dierum, prima septem. Hanc ob causam iussit Deus eam quæ peperit marem, esse immundam diebus septem, & octauo circuncidere puerum, vt iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: iis exactis ingredi in sanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hîc dubitare. Si septem solùm diebus erat futura in separatione quæ marem peperisset, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt oblatio pueri non ante quadragesimum à partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigesimo & septimo. At verò consueuisse esse quadragesimo communis omnium sententia est, & Ecclesia Sancta id testatur, festum purificationis MARIÆ celebrans secũdo Februarij, qui est quadragesimus,

Puerperarum vacatio.

Festũ purificationis.

gesimus à natali Domini. Quidam respondent rationem computandi esse, vt dies primus detur partui, septem sequentes separationi, mox alius circuncisioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non est consentaneum. Primùm quia circuncisio incideret in diem nonum, atque circuncisionis festum secundo Ianuarij celebraretur, potiùs quàm primo: deinde quia pueri circuncisio non prohibet matrem eadem die expurgari. In Græcis codicibus iuxta versionem septuaginta interpretum, quam sequutus est Diuus Augustinus, legitur: *Ipsa verò manebit triginta tribus diebus in sanguine mundo suo.* Quæ lectio eleuat dictam dubitationem. nam septem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philosophi, vt ex dictis constat, triginta dierum censent esse maximè legitimum tempus expurgationis ei quæ peperit marem, dicemus præcepisse Deum vt mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi septem dies ob expurgationem primam, triginta, ob secundam, tres insuper propter infantem: ne scilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta versionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere solitas domi dies triginta tres post septem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Mosem verò præcepisse manere diebus triginta, insinuantem illos esse purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratissimus est ab omnibus Medicis, censetúrque habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, explere voluit Deus duos quadragenarios antequam in sanctuarium ingrederetur, vtpo-

te du

te duplo longiori indigentem expurgatione. Ob idque dedit expurgationi primæ duas hebdomadas, secundæ dies sexaginta sex, vt coniunctis vtrisque fierent octoginta, qui duobus constant quadragenariis: qui numerus imperfecto & fœmineo sexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma est, binarius principium diuisionis, & materia. Ego itaque diuinam sequutus authoritatem, eam quæ marem pepererit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob causam non censeo, nisi diem quadragesimum euacuatio superauerit, neque eam quæ fœminam, nisi octogesimum. Etiam si Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rursus libro primo de morbis muliebribus dicat, longissimam expurgationem eius quæ pepererit marem, esse dierum triginta, & eius quæ fœminam, quadraginta duorum.

Vnitatis perfectio. Binarij imperfectio.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

CAPITE decimo tertio Leuitici: *Loquutúsque est Dominus ad Mosen & Aaron dicens, Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius, qui, cùm viderit lepram in cute, & pilos in albũ mutatos colorem, ipsámque speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ est. & ad arbitrium eius separabitur.* Et paulò pòst: *Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia scabies est. Lauabitque homo vesti*

„ *vestimenta sua, & mundus erit.*

Immūditiei vitādæ præcepta.

Quandoquidem præceperat Deus tantopere immunditiem omnem vitare, corporalem quidem & externam, quo significaret multò magis immunditiem omnem vitandam esse, & amandam conscientiæ puritatem, cibos omnes immundos interdixit, permisit verò mundis vti: & quod ad corporum affectiones pertinebat, eorum qui morbis tenerentur permittens conuictu vti, eos qui non tam morbis, quàm immunditiis, vt leprosos homines, & gonorrhœa, siue profluuio seminis laborantes, & mulieres quibus fluerent menstrua, iussit separare: eos quidem qui essent suspecti recludere, apertè immundos ab aliorum cœtu separare, & extra castra reiicere. Quæ omnia plena sunt magnis mysteriis. Significant enim omnia hæc quæ vitare Deus iubet, prauas animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores cauere. Et ille quidem populus quibus lex in scriptis tradita est, corporalia illa & externa obseruabat: nos verò quibus, non soluta, sed adimpleta traditur, sequentes potiùs spiritum quàm literam, intelligimus omnem animi immunditiam vitandam, & conuictum cum immundis. Summa verò rei est, vitari debere omnem turpitudinem, & immunditiam. Atque cùm sint duplices corporum passiones, quædam quæ actiones lædunt, ac proinde morbi propriè sunt, atque ita affecti, ægrotantes, vt febris, pleuritis, phrenitis, & lethargus: quædam quæ non tam morbi, quàm turpitudines quædam sunt, quia non tam lædunt actiones, quàm pariunt fœditatem quandam, vt lepra, & gonorrhœa, & profluuium menstruum, morbos non iussit Deus deuitare, sed deformitates & turpitudines. fortasse quia vbi pura conscientia est, infirmita-

Passiones corporum duplices.

tes

tes & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit: *Lepra & pruritus, & ſcabies & impetigines, & vitiligo, & alopecia à pituita fiunt. ſunt autem talia turpitudo magis quàm morbi.* Itaque hanc ob cauſam lex hæc lepræ lata eſt. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt, ſunt in triplici genere: maculæ enim ſunt, aut vlcera, aut aſperitates, aut duo horum, aut omnia ſimul. Vitia coloris ſeu maculæ, vocantur Græcis leucæ, & alphi, Latinis viteligines ſeu morpheæ, Arabibus guadà ſeu alguadà. Hæc cùm ſummam tenent cutem, nihil adiiciunt aliud, ſed ſunt ſolùm maculæ, alba, aut nigra: vocaturque viteligo alba, aut nigra: cùm altiùs partem tenent, mox adiiciunt aſperitates exiguas furfuri ſimiles, & Græcis vocatur pſora, Latinis ſcabies: aut maiores ac velut ſcamas, & vocatur Græcis lepra, Arabibus barràs, ſeu albarràs, & hæc quoque eſt alba aut nigra, vt fit à pituita ſalſa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra eſt vocatur lepra, quæ alba lychen ſeu impetigo. quæ eadem vocatur aliis lepra volatilis, quia ſerpit, videturque volare per partes. Si non ſolùm tenetur cutis altiuſculè, ſed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, albarràs nigrum, dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cùm tenet crura, vt ſæpe ſolet. Itaque leucæ ſeu alphi, ſeu viteligo, ſeu morphea, ſeu guadà, & ſcabies, ſeu pſora, & lychenes, ſeu impetigines, ſeu volatilis lepra, ſeu barràs album, & lepra ſeu barràs nigrum, & elephas ſeu lepra vulgò vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus ſunt, fiuntque alia ex aliis, intentione & remiſſione diuerſa, naſcunturque ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia

Viteligo.

Scabies.

omnia vitia communi appellatione, vbi ingrauescentia recedunt à simplici scabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis sit aut secus ea infectio est discernere inter lepram & lepram, quod ad sacerdotem pertinebat, ac nunc quoque spiritualiter pertinet. Describuntur ergo hîc quædam notæ, quibus discerni possint qui grauiter, & qui leuiter infecti sunt: & qui facilè curentur, aut curationem non admittant: vt qui simplici tantùm scabie deprehenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos spes esset fore vt mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc est, quantum sacerdoti videretur esse satis) separarentur: qui iam esse viderentur desperatæ emundationis, omninò separarentur & reiicerentur extra castra. Tria signa scribuntur hîc maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum consortio separari: quæ eadem apud Medicos scripta reperias, & causas habent naturales. Duo eorum sunt lychenum, seu lepræ volatilis, seu albarràs albæ, seu alphi, quem maligniorem esse, quàm leucem dicunt: pilos qui ex leprosa cute nascuntur in album mutari colorem, & ipsam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium est viteliginis albæ, seu alguadà, seu leucæ, quæ plerunque leuius malum est, aliquando verò etiam est grauius, & fit alphis. Illud est maculam dilatari ac crescere, ac transire in cute priores terminos, hoc est, amplificari, ac extendi vitium illud. Apud Auicennam quoque reperias hæc eadem scripta capite nono tractatus secundi, fen. septimæ, libri quinti, his verbis,
„ *Ambiguum verò est differẽtia inter alguadà quæ est mor-*
„ *phea alba, & albarràs malam. & differentia quidem in-*
„ *ter vtrasque est, quòd pili oriuntur super alguadà, &*
„ *sunt pili nigri & flaui, & nascuntur super albarràs, albi*

Lepra.

Tria signa maligni vitij.

Indicia vitij.

non alij: & est cutis magis depressa, & vehementiùs defossa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpositis in eodem capite dicit, *Quoniam de morphea (hæc est viteligo, seu guadà) quædam est vehementis elongationis à colore corporis, & de ea est quæ est propinquior ei, & est magis salua. Et in ea quæ est submersa & non rubet, neque sanguinem emittit (hæc sunt signa pessimæ viteliginis, & lepræ iam malitia æqualis) & est vehementis dilatationis capiens locum magnum, non est spes, & similiter illa quæ omni hora incipit in additione.* Ecce vt Auicenna describat his eisdem signis pessimum albarràs album, hoc est malignos lychenes, seu album, seu lepræ quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quæ in malignitatem lepræ iam abiit. Porrò lucidum candorem notam esse lepræ, constat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, *Egressus est ab eo leprosus quasi nix.* Causas horum non est difficile inuenire. Cùm enim lychenes illi maligni à salsa pituita nascantur, sola vel cum atra bile mista, necesse est vbi partis temperies admodùm labefactata est, & in ipsius excrementi naturam velut mutata, salitam admodùm esse cutem, & proinde siccam & contractam, ac reliqua cute quæ sana est humiliorem. Porrò, cùm orta attestentur iis ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipsum substantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoque ex sese nascentes candidos reddet. Quòd morphea, seu viteligo maligna crescat, eadē causa est quam Auicenna quoque post nuper citata verba apposuit, ita dicens: *Et similiter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius est fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad suam similitudinem, & propter illud est mala valde.* Ex dictis facilè intelligentur præ-

ſcripta verba, poterúntque explicari Phyſicè. Afferri iubet ad ſacerdotem quemcunque cui mutatus ſit cutis color, aut innatæ puſtulæ aut quaſi lucens quidpiam, quaſi ſcilicet fulgentes furfures, aut ſquammæ. Nam hæc omnia poſſunt eſſe initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cùm viderit ſacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde naſcantur, in album mutati ſint colorem, & ipſa lepræ ſpecies ſit humilior cute & carne reliqua, ſeparari hominem, quia plaga lepræ eſt: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neque tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem priſtinum, nondum conſtat malignum eſſe vitium. Verùm quia ſæpe ab iis initiis proceditur in malignum, non vult eum mox dimitti vt mundum hominem, ſed recludi hebdomadam, eáque exacta ſacerdotem conſiderare, an vltra creuerint, & maculæ dilatatæ ſint: ſíque non creuerint, rurſum recludi aliam hebdomadam, qua rurſum exacta, ſi obſcurior fuerit lepra, neque creuerit in cute, hoc eſt, non ſe dilatauerint maculæ, & ſigna lepræ facta ſint obſcuriora, ſcire iubet lepram veram non eſſe, ſed pſoram, ſeu ſcabiem, ac proinde dimitti hominem lotis veſtimentis. Mundus enim eſt, hoc eſt, non eſt leproſus, ſed ſcabioſus ſolùm, quod leue eſt, & ſolo veſtium mundiſſimarum, linearum & lanearum, vſu, & probo victu liberabitur, præmiſſa, ſi opus ſit, aliqua corporis euacuatione. additur dictis.

Scabiei remedia.

„ *Quòd ſi poſtquam à ſacerdote viſus eſt, & redditus* „ *munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eam, & im-* „ *munditiæ condemnabitur.*

Peſſimum eſt cùm morbi alicuius exordia ſeſe inſinuauerint anteà, quæ poſteà deſtitiſſe viſa fuerint, homi

hominem in eum ipsum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatum, & in eum propensionem significat, subesséque in vitiosa corporis natura morbi velut radicem. Morbus verò in quem corpus valde propensum est, facilè abit in habitum. Meritò ergo immūdus & leprosus censetur, cui mundato iam semel, lepra redit. Quia verisimile est, id non ex prauo victu, quo paulò ante vsus fuerit homo, aut leui aliqua occasione, sed ex firmata in corpore Cacochymia nasci. Itaque vt incrementum macularum, ita & repetitio, suspectum & malum signum est, censetúrque meritò, quæ semel repetiit, sæpè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnabitur.

Recidiua malum.

Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum, cúmque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoque caro viua apparuerit, lepra vetustissima indicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit ergo eum sacerdos, & non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. Si autem effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vsque ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eò quòd omnis in candorem versa sit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, si lepra aspergitur, immunda est. Quòd si rursum versa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit, considerabit eum sacerdos, & mundum esse decernet.

Duo alia præter dicta describuntur hîc lepræ signa: alterum vetustissimæ & incurabilis, ac proinde perspicuæ immunditiæ: alterum mundissimæ

Duo alia signa lepræ.

ac facillimæ solutu. pessimum in lepra esse, dicit, *si caro viua sit aspersa lepra* hoc est, si non solùm in cute sit macula alba, aut lucens cum squammis, & ea sit humilior reliqua cute, sed etiam ipsa caro viua sub cute sit similiter infecta, sit scilicet alba, & modum substantiæ carneæ amiserit. Id verò lepræ vetustissimæ & cuti inolitæ esse constat, quia non solùm fit pituita salsa excretę ab expultrice vi in cutem, sed subiecta etiam carne iñ vitiosi succi naturā mutata. Grauius ergo est hoc quàm cutem humiliorem reliqua cute fieri, & capillos candidos. Quia ea infectione solius cutis fieri possunt, grauius verò est infectam etiam esse subiectam & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipsa subiecta caro sit leprosa, iubet Auicēna citato capite explorare puncta acu carne: *Si enim* (inquit) *punctura acu extrahit sanguinem, est guadà (ea est, vt diximus, lenior affectio) si non sanguinem, sed humiditatem aquosam, est barràs, & hoc* (inquit) *non sanatur*. Rursum explorare iubet fricatione, dicens, *Et iterum quæ rubet post fricationem, est ad spem decliuis, & ad hoc vt sit morphea: & quæ non rubet per eam, est mala*. Nimirum vbi subiecta caro est munda, acu sanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi verò ipsa viua caro est secundùm suæ substantiæ modum mutata, velut etiam in iis qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, seu sanies aquosa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicenna non sanari, qui hoc loco dicitur esse non recludendus, quasi qui sanescere facilè posset, sed contaminandus, hoc est, separandus, quasi contaminatus, quia apertæ immunditiæ est. Hoc idē docuit Paulus Ægineta libro quarto capite quinto, docens distinguere leucem medicabilem ab immedicabili: qui locus mihi videtur esse corruptus, & ex dictis

Exploratio lepræ.

Leucophlegmatici.

dictis facilè poſſe reſtitui. Ita enim legitur: *Huius notæ & ſignificationes ſunt huiuſmodi: Acu pungito in ſuperficie cutis leucem non vltra cutẽ, quòd ſi non ſanguis exeat, incurabilis non eſt morbus: ſin lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel laneo paniculo aſpero ipſam perfrica: quòd ſi rubicundior fiat, curari poteſt: ſi in eodem colore manet, incurabilis eſſe cenſenda eſt.* Vide vt Paulus eadem dicat de leuce, quæ Auicenna de guadà & morphea. legendum verò eſt haud dubiè, vbi, *quòd ſi non ſanguis exeat*, *quòd ſi ſanguis exeat*. Nam curationem admittentis lepræ eſt exire ſanguinem: non admittentis, exire lacteam, aut aquoſam humiditatem. Eſt autem in Græco facillimus lapſus, & emendatio etiam. nam pro εἰ μὴ legendum εἰ μὲν. Hæc eadem ſigna curabilis & incurabilis alopeciæ ſcripſit Galenus primo de compoſitione ſecundùm locos. Rectè autem monet Paulus, ne multum figatur acus vltra cutem: ita enim nulli non exierit ſanguis, ſed ſatis magnum ſignum erit firmatæ iam lepræ, transfixa cute ſanguinem nullum exire. Auicenna itaque hac in parte ſequutus eſt Paulum. Vterque autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minùs malum commemorent, ſanguinem puncta acu à cute non exire, quàm pilos fieri albos: cùm tamen hîc Propheta Moſes grauius eſſe oſtendat, dicens, *Cúmque color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit.* Commemorat enim hoc poſtremò velut omnium grauiſſimum: atq; in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior cute reliqua, & dealbati eſſent capilli, ſeparari iuſſit ad arbitrium ſacerdotis: nunc verò adiiciens, *Et caro viua apparuerit*, dicit, *Contaminabit eum, quia apertæ eſt immunditiæ*: tanquam grauius quiddam dicens. Pau-

lum verò & Auic. contrarium insinuasse, constat, quia infixa acu sanguinem non exire tribuit Paulus leuce, Auicenna guadà & morpheæ: capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicenna barràs. constat verò leucem quam alphum apud Paulũ, & guadà quam barràs apud Auicennã: leuiorem esse morbum: atq; leucem Pauli esse guadà Auicennæ, & alphum barràs. Nos verò sequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitiis cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus esse graue mutari colorem solius cutis, quàm capillorum etiam. grauius verò quàm vtrumque, ipsam iam viuam carnem lepra respersam esse, ita vt transfixa cute sanguis non exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundissimæ lepræ signum esse dicitur, cùm lepra discurrens per totum corpus, operit totam carnem à capite vsque ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit. Quod sanè, vt est verissimum, ita naturali quoque rationi esse consentaneum facilè intelliget, quicunque medicinæ tantillum degustauerit. Nam quantò excrementa abundantiùs extrorsum per cutem emittuntur, tantò internas partes minùs possunt lædere, & tantò maior naturalis facultatis potentia significatur. In vitiosis ergo corporum dispositionibus & cacochymiis, exigua quędam in cute efflorescere, signum malum est, quia impotentia expultricis significantur, & vt causa, parum confert, parum enim est quod corpore exit. Quare meritò timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum est quod extra cutem traditur vndique à capite ad pedes totũ interius corpus manere purum est cõsentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbilis, scabie, & aliis quibusuis exãthematis. Nihil enim potius censent Medici, quàm vt pro multitudinis ratione aut cacochy

Excremẽta quando debeãt esse copiosa.

cochy

cochymiæ, abundanter erumpant. In hanc ſententiam ſcripta ſunt quàmplurima ab Hippocrate multis in locis, apertiſſimè verò, & quod ad locum præſentem maximè facit, ſcriptum eſt libro ſecundo Epidemicῶn ſectione ſecunda his verbis, *Sed & quæ ſub cutem abſcedunt foras tubercula, velut putreſcentia & quæ ſeparantur aut vlcus, aut eiuſmodi puſtulæ, aut ſquammæ, aut defluuium capillorum, viteligines, lepræ aut eiuſmodi, quæ abſceſſus ſunt aceruatim fluentes, & non ſemirepẽtes.* His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem eſſe debere copioſas, non ſemifientes, quia per copioſas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia præterquam quòd morborum animi curationi rectè accommodantur, ſunt etiam Phyſicè ſcripta, vt etiam quæ ſequuntur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natũ eſt, & ſanatum, & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, ſiue ſubrufa, adducetur homo ad ſacerdotẽ: qui cùm viderit locũ lepræ humiliorẽ carne reliqua, & pilos verſos in candorem, cõtaminabit eum: plaga enim lepræ orta eſt in vlcere. Quòd ſi pilus coloris eſt priſtini, & cicatrix ſubobſcura, & vicina carne non eſt humilior, recludet eum ſeptem diebus, & ſiquidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: ſin autẽ ſteterit in loco ſuo, vlceris eſt cicatrix, & homo mũdus erit. Caro autem & cutis quam ignis exuſſerit, & ſanata albam ſiue rufam habuerit cicatricem, cõſiderabit eam ſacerdos, & ecce ſi verſa eſt in alborem, & locus eius reliqua cute eſt humilior, cõtaminabit eum, quia plaga lepræ orta eſt in cicatrice. Quòd ſi pilorum color non fuerit immutatus, neque humilior plaga carne reliqua, & ipſa lepræ ſpecies fuerit ſubobſcura, recludet eum ſeptem diebus, & die ſeptimo contemplabitur, ſi creuerit in cute lepra, contaminabit eum:

„ *ſin autem in loco ſuo candor ſteterit non ſatis clarus, pla-*
„ *ga combuſtionis eſt, & idcirco mundabitur, quia cicatrix*
„ *eſt combuſturæ.*

Nihil hîc aliud dicitur noui, quàm ſolere in iis qui parati ſunt ad lepram, occaſionem præſtare gignendæ illius vlcera, ſiue quæ ſponte ſint nata, ſiue quæ iniuſta, eò quòd ſoleat cicatricibus innaſci. Neque mirum, quia ſponte naſcuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos ſuccos in eas miſſos, & quæ ſemel vlceratæ ſunt, etſi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipſa vlcera ſolent ſæpe in ipſis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere.

Notæ lepræ. Orta verò lepra eaſdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula ſerpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, veræ, ac malignæ lepræ notæ ſunt: contraria, mundæ ſcabiei. Quanquam enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri ſoleat, eò quòd non cutis, ſed velut cruſta & callus innaſcatur: tamen in ſponte naſcentium vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri ſolent, taléſque, vt, niſi corpora ſint cacochyma, nullæ maneant maculæ, & omnia vlcerum veſtigia euaneſcant. Quare talibus cicatricibus innaſcitur villus, vt cuti reliquæ. Conſiderandum verò hactenus, cùm notas lepræ ſcriberet, non niſi candidæ maculæ meminiſſe, nunc verò dicere, *Et in loco vlceris cicatrix alba* „ *apparuerit, ſiue ſubruſa.* Illud nomen, *ſubruſa*, omnes interpretantur quaſi dicatur ſubrubra: atqui macula lepræ in reliqua cute candida ſit, in cicatrice verò relicta ex vlceribus ſponte ortis ſit aliquando ſubrubra, eò quòd ſanguis quo pars nutritur, malè ob eius debilitatem mutetur, quæ cauſa macularum eſt.

Cicatrix depilis.

Cicatrix rubet.

„ *Vir ſiue mulier in cuius capite vel barba germinauerit lepra,*

lepra, videbit eos sacerdos, & siquidem humilior fuerit lo- „
cus carne reliqua, & capillus flauus solitóque subtilior, „
contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est. Sin autem „
viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum „
nigrum, recludet eos septem diebus & die septimo intue- „
bitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & „
locus plagæ carni reliquæ æqualis, radetur homo absque „
loco maculæ, & recludetur aliis septem diebus. Si die sep- „
timo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior car- „
ne reliqua, mundabit eum, lotísque vestibus suis mundus „
erit. Sin autem post emundationem rursus creuerit macula „
in cute, nõ quæret ampliùs vtrùm capillus in colorem flauũ „
sit commutatus, quia apertè immundus est. Porrò si stete- „
rit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sana- „
tum esse, & confidenter eum pronunciet mundum. „

Eadem ratio est dignoscendi malignam lepram ab scabie munda in capite & barba, & in aliis corporis partibus: nimirum quæ humilior est reliqua cute, & capillorum murat aspectum, & sese effundit ac serpit, maligna est, aut etiam quæ cùm videretur esse munda, rursum emergit, redit, & serpit. Quæ contraria prorsus habet, nullatenus est maligna, vt certè de alia etiam lepra dictum est. Illud solùm interest, quòd in reliquis partibus, lepra affectæ cùm sunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius causa est, quòd capitis lepræ innasci solent achores, & ceria vocata, Medicis vulgò, ac quibusdam etiam Arabum Medicorum vocatur tinea. sunt verò vlcuscula quædam manantia succum quendam liquidiori melli similem: quod apertè indicat tali etiam sanie imbutam esse illis capitis cutem. Meritò ergo tales inde capilli nascuntur, tenues inquam & flaui, vt certè è reliquis partibus quæ salsa pituita imbutæ

Indicium malignæ lepræ.

Achores.

ſunt naſcuntur albi. Cauſa illius ſaniei, eſt bilis flauæ tenuis cum ſalſa pituita permiſtio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res eſt certè experimento cognita, iis mulieribus præcipuè quæ tinea laborauerint, auro ſimiles capillos oriri.

„ *Vir ſiue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intue-*
„ *bitur eos ſacerdos, ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem*
„ *lucere in cute, ſciat non eſſe lepram, ſed maculam coloris*
„ *candidi, & hominem mundum.*

Viteligi num à lepra differentia.

Hîc ſtatuitur differentia inter maculam ſimplicem coloris candidi, eam ſcilicet quam viteliginem albam vocant Latini, & Arabes guadà, & inter lepram, aut deteriorem corporis infectionem, hoc eſt, prauos lychenas, lepram particulariter vocatam, & elephantem, qui lepra eſt deterior, & achora: nimirum vbi nihil aliud eſt quàm candor quidam ſubobſcurus, lucens in cute, neque ſcilicet humilior eſt plaga reliqua cute, neque pili enaſcuntur albi, neque tenues & flaui, neque ſerpendo creſcit, hæc eſt viteligo & non lepra, & homo mundus eſt.

Vir de cuius capite capilli fluunt, caluus & mundus eſt,
„ *& ſi à fronte ceciderint pili, recaluaſter & mundus eſt:*
„ *ſin autem in caluitio, ſiue in recaluatione, albus vel rufus*
„ *color fuerit exortus, & hoc ſacerdos viderit, haud dubiè*
„ *eum lepræ condemnabit, quæ orta eſt in caluitio.*

Caluities.

Caluities quædam naturalis diſpoſitio eſt, quædam præter naturam & ex morbo orta. Quæ naturalis eſt, fit ob ſiccitatem cutis tegentis ſynciput. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ naſcuntur, ità neque ex dura cruſtæ ſimili facta cute naſcuntur, vlli pili. Et ij ipſi qui inerant deficiente humore areſcunt, extenuantur ſecundùm radices, & excidunt. Eam verò eſſe cauſam naturalis caluitiei

conſtat,

conſtat, ſiquidem contraria cauſa nunquam calueſcunt neque pueri, neque mulieres, neque eunuchi, quibus ſcilicet humiditatis temperamentũ redundat. Cauſam qua quibuſdam ea cutis pars ſiccesſit, Hippocrates ſexto Epidemicõn ſectione tertia, reiicit in cerebrum, quòd ſcilicet quibuſdã extenuetur eo loco conſiſtens ſubſtantia cerebri, fiàtque minor quàm vt tangere posſit oſſa, & id accidere poſſe iuxta frontem, vbi anguſtior cerebri pars eſt: in aliis capitis partibus non ita. Atque ob id ſecundùm ſyncipur fieri caluitiem. Certè probabile eſt, quibus exterior anterioris capitis pars ſiccior eſt, eſſe etiam & interiorem ſicciorem, ac proinde contractiorem, & oſſa minùs attingere, atque ea rurſum cauſa fieri oſſa, & per ea cutem aridiorem: non tamen neceſſarium eſt. Mille enim inæqualitates temperamenti, ſecundùm exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Eſt tamen ſemper naturalis caluitiei cauſa, naturalis ſiccitas, & durities cutis ſyncipitis. Ob id, quibus ea pars ſiccior eſt, ſeneſcentibus fit caluitium. nimirum ſeneſcentibus naturaliter ſubrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à Medicis caluities, velut in aphoriſmo trigeſimo quarto libri ſexti, vbi dicitur, *Quibus caluis varices fiunt magnæ, ij rurſus capillati fiunt*. Ibi enim de præter naturam caluis ſermonem haberi conſtat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Raró verò vocatur id caluitium, ſed alopecia, aut ophyaſis. Alopecia quidem, ſi ſecundùm ampla loca, ophyaſis, ſi circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitioſos ſuccos corrumpentes radices capillorum. Atqui in malignitate, aut abundantia eorum ſuccorum magna

Caluitiei non obnoxij.

Alopecia.

Ophyaſis.

diſſe

differentia est secundùm magis aut minus. Est aliquando tanta, támq; maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ species annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potiùs nota significatur, quàm maculis in depili parte obortis albis vel rufis. Ea enim significant cutis infectionem à salsa pituita, aut à bile ea quæ solet facere achoras, quas in lepris etiam esse diximus. Has ipsas notas cacochymiæ in alopecia recenset Galenus primo de compositione pharmacorum secundùm locos capite primo, quod est de alopecia, caluitie & ophyasi, his verbis: ,, *Quales autem sint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognosces: aliquibus mutata albior apparet, aliquibus nigrior, aut pallidior.* Duobus ergo modis fieri potest vt homo caluus sit, & immundus, aut quòd ipsemet succus prauus qui lepram parit, capillos corruperit, quod in malignis alopeciis euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta sit lepra. Vtrumuis fiat, significabitur, maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, est, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum esse hominem, atque si solùm excidant à fronte, vocari recaluastrum, non tamen ob id immundum esse: si verò in caluitie, aut recaluatione albus vel rufus color sit exortus, lepræ esse signum, quæ orta sit in caluitio.

Duobus modis homo fit caluus.

,, *Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & separatus*
,, *est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, ca-*
,, *put nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum*
,, *se clamabit. Omni tempore quo leprosus est ac immundus,*
,, *solus habitabit extra castra.*

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium

ele

elephante, quæ quidem est pessimæ lepræ species, cuius hæc sunt verba: *Quoniam autem in contagiosis est hæc passio non minùs quam pestis, habitandum iis est longissimè ab vrbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui si fieri possit, etiam inde transeundum in loca proxima, & ob seipsos, & ob alios, qui, vt par est, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipsi cõuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt aliis malum.* Hæc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi sunt ab vrbibus in vicos, seu villas, quæ loca sunt minus frequentia habitatoribus, recedant. Atq; adeò si fieri possit, etiam inde abeant in proximos agros, ídque faciant, sui & eorum, quos eis est necessarium adesse, gratiâ. Nimirum morbus est contagiosus non minùs quàm pestis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipsi fruuntur meliori aëre, & malum iis, qui illis necessariò adsunt (non enim possunt ab omnibus destituti viuere) minus communicant. Hoc eodem consilio in pestilenti tempestate, homines primùm recedunt à frequentissimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, seorsum alij ab aliis. Huc etiam spectant quæ Moses hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum oportet leprosos agere sui gratiâ, quædam aliorum, quædam vtrorunq;. Sui quidem gratiâ habere vestes dissutas, & nuda rasaque capita, vt expirarent putidi vapores: gratiâ verò aliorum, habere os contectum veste; & clamare se contaminatum, & sordidum. quia nullo modo magis potest hominem inficere homo immundus, quàm expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, si qui verò accedent, recto ore minus inficientur: vtrorumque verò gratiâ, habitare extra castra.

Vestiendi & viuendi ratio.

Vestis

,, *Vestis lanea siue linea, quæ lepram habuerit in stamine*
,, *atque sub tegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle*
,, *confectum est, si alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra*
,, *reputabitur, ostendetúrque sacerdoti. Qui consideratam*
,, *recludet septem diebus, & die septimo rursus aspiciens, si*
,, *deprehenderit creuisse, lepra perseuerans est; pollutum iu-*
,, *dicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & id-*
,, *circo comburetur flammis. Quòd si eam viderit non cre-*
,, *uisse, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludétque*
,, *illud septem diebus aliis, & cùm viderit faciem quidem*
,, *pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, im-*
,, *mundam iudicabit, & igne comburet, eò quòd infusa sit in*
,, *superficie vestimenti, vel per totum lepra. Sin autem ob-*
,, *scurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota abrum-*
,, *pet eum & à solido diuidet. quòd si vltra apparuerit in his*
,, *locis, quæ priùs immaculata erant, lepra volatilis & vaga,*
,, *debet igne comburi. si cessauerit, lauabit aqua ea quæ pura*
,, *sunt secundò, & munda erunt.*

Si verè dictum est à Paulo, lepram, in morbis contagiosis esse non minus quàm pestem, siquidem videmus pestis seminaria, vestibus, domibus & cubilibus, & etiam supellectilibus quibuscunq; hærere cõsueuisse (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) constat & lepram posse, & vesti hærere, & domui, esséque posse, & domum, & vestem, vt pestilentem, ita & leprosam. Verùm domum aliquam duobus modis euenit esse pestilentem. Aut enim ipsa ex se separata est ad gignendum eum morbum, læditque incolas, velut domus malè perflabiles, & quæ similes sunt suffocatis tuguriis: aut ipsa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peste vitiata est, & posteà ipsa alios qui in ipsam succedant, lædit. Itaque aut domus per sese est salubris, aut quòd

Cõtagia.

quòd inquinamenta, seu seminaria contagionis recceperit. An & leprosam vestem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorum oportet inuestigare. Non enim aliunde rectiùs videmur posse ad præscriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò disquisitionis hoc est principium. Morbi contagiosi sunt, quos qui habent aliis communicant: constat verò eam morbi communicationem non posse fieri sine contactu, vt neque vllam omninò naturalem passionem: contactus verò esse potest sine medio, aut medium aliqua alteratione transmittente. Contactus sine medio, partium solum externarum, & quæ ad cutem pertinent esse potest. Alteratio nõ potest transmittere per medium, quæ vim generandi similem morbum habeat, quin ex corpore malè affecto substantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam si medium tantum aut calescat, aut refrigeretur, siccetur, aut humectetur, aut aliam quampiam qualitatem nudam, ac sine substantia suscipiat, alterabitur similiter proximum corpus, non tamen proinde suscipiet morbum corporis longè positi. Hanc ob causam Galenus, non solùm cùm homo ab homine læditur, sed & cùm prouincia à prouincia, dicit id fieri delatis pestilentiæ seminibus per aërem, hoc est, malignè putrescentibus vaporibus, seu corpusculis. Itaque cùm contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, necesse est à corpore in corpus putidum aliquid deferri, id verò potest trãsmittere, aut per respirationem, altero inspirante quod expirauerit alter, aut per insensilem illam euaporationem, quæ ex toto corporis habitu plus minúsve semper fit. Hinc sequitur morbos omnes qui ad cutem pertinent, aut ad respirationis instrumenta, si cum aliqua maligna succorum quali-

Morbi contagio contactu aliis communicatur.

tate

tate & putrescentia sint, esse contagiosos, quia cutis contactu proximo, & insensili euaporatione instrumenta respirationis, respiratione facilè inficiunt. Ob hæc contagiosa esse oportet omnia scabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos, & variolas, atque phthisim, sed & perineumoniam, & pleuritidem, ac grauedinem quoque nonnunquam: cùm scilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate consistunt. Sunt etiam contagiosi alij, qui etsi neque ad cutem, neque ad instrumenta respirationis spectent, tamē ob malignam succorum intra corpus putrescentium qualitatem, faciūt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiusmodi est febris pestilens, & morbus vocatus Gallicus, per quem aliquando nullum in cute vitium est. Itaque contagio omnis respiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua asseruantur. Atque ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus aliis quæ ab hominibus inquinatæ sunt, velut à veste, à cubili, à domo, à sede, à poculo, poculum quidem, & domus, & sedes, non adeò solent lædere atque vestis, quapropter eis vti non est adeò periculosum: veste verò periculosissimum, cùm in aliis, tum vel maximè in vitiis cutis. Nam vestis excipit sudorem, & inuisibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem, per quem & cubili occurrit, & sedi, & parietibus domus; vestis verò non solùm recipit hæc, sed etiam aliquando in cutis vitiis, inquinatur sanie & sordibus. Fieri ergo hoc pacto vestem lepra infectam facile est, nimirum si putridam saniem eluerit à leproso, quam alteri affricando similem infectionem generet.

Morbi cōtagiosi.

Vestium infectio.

ret. Hoc idem videtur posse accidere domui, quanquã tenuiùs, quàm vesti. Atqui vestis inquinata, non solùm seruabit inquinamenta, sed etiam putrescet, eodem modo quo leprosi hominis cutis, nimirum putrescere potest vt & cutis, & putrescentia non dissimili. Quapropter præter rationem non est, maculas in vestibus similes fieri, & crescere putredine serpente, vt crescit etiam in eis tinea, vbi situ obsitæ sunt, & non ventilantur. si verò indicatũ est, posse vestẽ ita putrescere mutuato putrescẽdi principio ab hominis cute; itáque vestem & cutẽ posse putrescere eodẽ modo, quid prohibet quominus & ab eadem causa possint affectionis principium recipere, si modò est aliqua causa quæ vtrique possit admoueri?, certè esus leguminum, aut aliarum rerum praui succi, parere potest elephantem aut lepram in cute, non tamen in veste, nisi per cutem. in Epidemialibus verò constitutionibus per quas morbi aliqui tales populariter grassantur, & efficiens morbum causa est aëris intemperies, cur non possit vestis putrescentiam accipere ab aëre ipso, quam accipere posse diximus à cute? Tametsi enim res adeò diuersas, differre naturis ac temperamentis opus sit, atque ita passiones earum ab eadem causa non sint omninò similes: tamen ob communem naturam, qua sunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, possint accipere putrescentias non omninò dissimiles, sed analogas. Neque verò nouum est in tempestatibus insalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariam putrescere, & ex multiplici rerum putrescentia imminentis pestis accipi significationem, ex aquarum fœtore, vestium tinea, vinorum acescentia & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: vestes verò & ligna, atque

Legumi-
nũ noxa.

n

adeò & parietes, aëris alterationes sentire res est notissima. Nam flante Austro hæc omnia putrescunt, Aquilone à putredine liberantur: adeò hæc est res manifesta, vt mulieres ad flantem Aquilonem soleant vestes suspensas distendere, vt seruentur incorruptæ. Itaque haud est rationi aduersum in vestibus, domus lignis, aut lapidibus putrescentiam aliquam analogam hominum lepræ generari: præcipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morbosas constitutiones. Atqui ita affecta seu vestis, seu domus, noxia erit hominibus, & passionem eam afferet vtentibus, quæ eius infectioni est analoga. Atque ita possit esse vestis aliqua leprosa, etsi ea nullus anteà leprosa vsus sit, atque sit domus aliqua non solùm insalubris, sed & hunc aut illum morbum nata parere, vt leprosa domus, quæ incolas afficiat lepra, suntque vt morbi quidam proprij quibusdam oppidis, quos vocent Medici patrios, ita & proprij quibusdam domibus, quos licet appellare domesticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, seu idem morbi genus repetit, aut apprehendit plures, consultum sit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt insalubriter. Quod verò ad vestes attinet, nihil certè melius neque potius ad omnia cutis vitia, quàm vti mundissimis, nouis, aut lotis crebrò: vsque adeò vt sola mundities soleat esse satis ad curationem: vt contrà qui sordidis, & putrescentibus iam vestibus vtuntur, rarò sunt liberi ab scabie, & pediculis, & immunditiis eiusmodi, etiam si nullus vnquam scabiosus eisdem vestibus vsus sit. Nimirũ potest vt vestis à cute, ita & cutis à veste infectionem recipere, & vtrunque seorsum putrescere, & ambo sordida cùm sunt, computrefaciunt sese mutuò. Vitare ergo oportet vestes putres-

Auster. *Aquilo.*

Morbi patrij.

Munditiæ vis.

putres

putreſcentes, ſordidas atque maculatas. Poſſunt enim veſtes pútreſcere, & variis quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtræ cutis vitiis analoga, in eis oriri poſsint. Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in hominis cute, maculam ſcilicet albam, vel ruſam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleum, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis aut pelliceis quædam peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractæ ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita verò & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

Veſtium putredo.

Pediculorũ generatio.

CAPVT VIGESIMVM.

LEVITICI decimoquarto capite: *Locutúſque eſt Dominus ad Moſen & Aaron, dicens, Cùm ingreſſi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in poſſeſſionem, ſi fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius eſt domus nuncians ſacerdoti, & dicet, quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea. At ille præcipiet vt efferantur vniuerſa de domo, priuſquam ingrediatur eam, & videat vtrùm leproſa ſit, ne immunda fiant omnia quæ in domo ſunt; intrabítque poſteà, vt conſideret lepram domus, & cùm viderit in parietibus ipſius quaſi valliculas pallore ſiue rubore de-*

„ *formes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostiũ*
„ *domus, & statim claudet illam septem diebus, reuersúsque die septimo considerabit eam: si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proijci eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra vrbem in locum immundum, lapidésque alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes respersos maculis, lepra est perseuerans, & immunda domus: quam statim destruẽt, & lapides eius ac ligna, atque vniuersum puluerem proijcient extra oppidum in locum immundum. quòd si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo, postquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate.*

Disputatum paulò anteà est de lepra quæ vesti, & domui, & rebus aliis inanimatis accidere potest, indicatúmque non esse id à Physica ratione alienum: sed nunc quoque aliquid, vt res intelligatur meliùs, addetur. Constat res omnes corruptioni obnoxias, communem habere naturam cum animatis (atque adeò cum hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum constant eisdem elementis, iisque cõtrariis: quamquam præter cõmunem, habeat vnumquodque suam naturam, & præter elementa prima, habent animalia sanguine prædita alia elementa minùs multis communia, & posteriora, putà quatuor succos: sanguinem dico, pituitam, bilem, & melãcholiam. & singulæ animalium partes, præter naturam communem, qua communicãt inter se, & cum rebus omnibus corruptibilibus, habent suam quæuis, qua & ab aliis partibus differũt, & à rebus inanimis. hæc natura est in proprio cuiusque

Succi quatuor.

tempe

temperamento, & compoſitione. Atque, vt agere poteſt res animata & quæcunque eius pars, quædam quà viuens: vt ſentit, & mouetur libere animal, cor pulſat, ventriculus coquit, quà animalis pars: quædam, quà res quædam eſt, vt alia quæuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo, non minùs quàm lapis, aut lignum: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur, non certè quà hominis pars, ſed vt fomentum: ita pati etiam euenit animal, aut quamcunque eius partem, quædam quà animal eſt, aut animantis pars, quædam qua res quædam, vt alia quæcunque corruptibilis. Nam delirat homo quà rationalis, conuellitur aut reſoluitur quà motiuus: faſtidit cibos quà ſenſitiuum quoddam animal: vtitur verò igne, madeſcit aqua, duratur frigore, vt & lignum, & corium, & lutum ſeu teſta. Cùm igitur paſſiones quædam accidant animantibus non quà animantia ſunt, conſtat eas omnes pati poſſe etiam res alias quæ animantes non ſunt. Febrem ergo non patietur domus, neque veſtis, neque cubile, neque menſa, neque ſedes, quia cordis paſſio eſt, ea verò cor non habent. quare neque linquentur animo, neque patientur ſyncopem, neque ſanè laborabunt phrenitide, neque lethargo, quia neque mentem habent, neque dormire poſſunt: neque tenebuntur fame, aut faſtidio, cùm ſenſum non habeant alimenti. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cùm neque latus habeant, neque renes: neque omninò laborabunt phlegmone quæ ſanguine carent, quia phlegmon à ſanguine fit: at verò ſcindi, perforari, vri, ac putreſcere, non minùs poteſt pellis, pannus, linteus, lignum, lapis, & res quæuis eiuſmodi, quàm hominis os, caro, & cutis. Cùm ergo ſcabies, & lepræ, & macularum genera omnia, quæ (vt nuper ex Me-

dicorum veterum sententia diximus) non tam sunt morbi quàm deformitates, seu putrescentiæ quædam cutis, seu putrescendi modi, non est quòd non possint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè vbi à causa aliqua communi gignuntur, & populariter grassantur. aër enim, qui solus communis popularium morborum potest esse causa, vt in initio commentariorum primi Epidemicῶn Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circunstat inanima æquè atque animata. Non sanè erit omninò eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum, quia non erit idem vtrorunque apparatus: sed neque ipsa animata patiuntur eodem modo: differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ouis, & suis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cùm efficiens causa eadem est) diuersus rerum apparatus. Erunt tamen eæ earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeò vt animatorum diuersæ naturæ & inanimatorum cum animatis possit esse contagium. Meritò ergo passionum propinquarum similes sint dignotiones, & curationes, quò respiciens Moses eandem adhibere curam, & rationem dignoscendi iussit, siue lepra sit humanæ cutis, siue vestis, siue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium solum est, quia non tam morbus quàm putrescentia quædam est. Et ægrotare quidem sola viuentia possunt, putrescere verò omnia præter ignem, vt docuit Aristoteles. Hactenus de lepra.

Ignis imputribilis

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

„ LEVITICI vigesimo quinto capite: *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem, & clanges buccina mense*

mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra. Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. ipse est enim Iubileus.

Cùm vellet Deus seculorum ordine decurrentium fines quosdam statuere, vt diuenditæ possessiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentque alia post alia secula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquagesimus continet, & finit septem septenarios annorum, qui sunt quadraginta nouem, qua in lege magna naturæ ratio habita esse videtur. Nam cùm mundus totus nullas naturales habeat ætates, siquidem neque interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quasdam vicissitudines & mutationes, secundùm quas mundus ipse ætates habere dicitur. Hæ ætates partim sunt fatales, partim legales: fatales sunt, mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo destinatis, completo scilicet eo annorum numero quem Deus Optimus Maximus apud se habebat, velut regna, & imperia diuersarum gentium, & vicissitudines imperandi & seruiendi, incœperunt ac desierunt certis quibusdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, dispensante omnia eius prouidentia. Legales velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquagenarios annos fieri semper, lege sancitum erat. Mirum verè quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in condendis legibus ad annorum curricula pertinentibus, videtur in sacris literis (in quibus nihil non est perfectum & concinnum) semper habita ratio septenarij numeri. Nimirum septimanis dierum redeuntibus tota vita, & secula omnia, ac totus mundi decursus constat: & hab-

Iubilei consideratio.

Mundi ætates.

Septenarius [illegible] in vita.

domadibus annorum redire voluit Deus & terræ sabbata,& hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei:hæc verò omnia sunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini nostri IESV CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iussit reædificari templum,aut quo Isaias reædificandum prophetauit,numeratum est per hebdomadas annorum,Danielis nono. Atqui hæc fatalia & legalia, respondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus septem diebus consistit,ita homo septem diebus formatur, & vsque ad septem dies sine refectione durat, & ætates hominum per septennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita septenniis numeratur. Vnde solenne fuit antiquissimis Philosophis clymatericos,seu scalares annos vocare quosdam,quibus frequentiùs quàm aliis mori homines soleant:ij verò sunt qui septenniis clauduntur: in quibus præcipuè quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius:quòd primus constet septem septenniis, secundus nouem septenniis.Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro septimo capite 49.atque nos quoque anteà super sexto capitulo Geneseos diximus) hos annos scalares,quòd vita hominis, velut per scalæ cuiusdam gradus ascenderet:gradus verò essent ipsa septennia,& singulis gradibus, in ipsis insignibus vitæ mutationibus,contingeret multos decedere,velut in mortē præcipitatos;nouis illis articulis vitæ occurrentibus morbis, præcipuè verò ex septimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatericorū esse dicuntur quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: & experimento dicitur cognitum,his temporibus plurimorum hominum vitas concludi. Quare consonū naturæ etiā fuit,hunc eundem finem seculi vnius statui,& numeratis quadraginta nouem,quasi iam finito vno seculo,

Hebdomadarū principium.

Clymaterici dies.

res nouas redire,& diuendita reſtitui ſuis familiis. Clymaterici etiam numeri videtur obſeruata lex in Danielis Prophetia:ita enim dicitur: *Poſt hebdomadas ſexaginta duas*(putà ſexageſima tertia hebdomada) *occidetur* CHRISTVS. Magna profectò pulchritudo & perfectio eſt in numeris,atque Deus vt fecit omnia in pondere & menſura,ita & gubernat,quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur,quo in loco(ſi Deus conceſſerit)plura de hac re,& de Philoſophia Pythagoricorum diſputabuntur.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE vigeſimo ſeptimo Numerorum: *Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc.*

Philoſophi omnes qui palingeneſiam afferebant, cenſentes animantium omnium eſſe communes animas(in quibus fuêre Pythagorici, atque vt ego cenſeo,Platonici, & vt ex Auicenna libello qui Arabicè inſcribitur Almahat, accepimus, nunc quoque ſunt omnes Mahometani) locum hunc in ſuam ſectam traherent, affirmantes eſſe ſpiritus communes omnis carnis,hoc eſt, animalium omnium, atque omnibus eſſe ſpiritus,hoc eſt,ſpiritales quaſdam animas, ſeparabiles,& valentes inde migrare, ſiquidem Deus eſſe dicitur ſpirituum omnis carnis. carnem enim vocari in ſacris eloquiis,non humanam ſolùm,ſed belluinam etiam conſtat:ſiquidem capite nono Geneſeos dicitur: *Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virentia tradidit vobis omnia, excepto quòd carnẽ cum ſanguine non comedetis.* Ibi carnis nomine caro ani-

Spiritualis conſideratio.

malium, quæ homini in cibos data sunt, intelligitur. videtur ergo hîc quoque affirmari, omnium carne præditorum animantium esse communes spiritus, aut saltem si non communes, singulis generibus eorum suos, omnibus tamen spiritus aliquos, seu spiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falsa sunt, & absurda. Animas enim, quæ simul & actus corporis, & spiritus quidam separabiles sunt, soli habent homines: reliquorum animæ nihil sunt aliud, quàm actus corporum sanguine viuentium. Hoc autem loco, *Omnis carnis*, nihil aliud est, quàm si diceretur, *omnium hominum*, vt apud Isaiam, *Et sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te*. & rursum, *Videbit omnis caro salutare Dei nostri*. & in Psalmo, *Ad te omnis caro veniet*. Neque alicubi videtur, omnis caro, significare aliud, quàm omnes homines. Nomen verò spiritus in sacris literis sæpissimè significat spiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, *Descendit que Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Mose, & dans septuaginta viris*. non enim abstulit à Mose partem animæ, sed transtulit ad eos spiritum Prophetiæ. Hoc etiam significato, dicitur spiritus sapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiam modo petebat Eliseus dari sibi spiritum Eliæ, nō enim animam. Dicitur ergo, vt ego existimo, *Deus spirituum omnis carnis*, quia distribuit omnibus hominibus spiritalia dona, vt vult. nugacissima verò palyngenesia, nullum hinc accipere potest adminiculum.

Differentia animæ hominis à brutorũ.

Spiritus pro dono.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

CAPITE quarto Deuteronomij: *Ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ, similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub cœlo volatilium, atque reptilium quæ mouentur in terra, siue piscium qui sub terra morantur in aquis.*

Pisces an sub terra.

Eadem verba scripta sunt capite vigesimo Exodi. Euenit dubitare, cur pisces dicantur esse sub terra, si sunt in aquis, cùm aqua, iuxta Philosophorum sententiam, vt est tenuior ac leuior, ita & superior quàm terra. Certè si aqua super terram sita esset, inundaret totam terram, effluens & quærens partium suarum æqualitatem: sin autem terra supra aquam locata esset, rueret, & ita sub aqua sese mergeret (nam quo pacto terræ pondus supra aquam sustentaretur?) atque terra non posset aqua irrigari, quod ad generationes rerum est apprimè necessarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad sese mutuò aptari, vt generationi subseruirent, quàm ex ambabus sese mutuò secundùm magna spatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriusque existente rotunda superficie, ita vt neutra subsit neque supersit, & vtraque contineat & cōtineatur. Ita enim neque terram in aquã ruere, neque aquam terram euenit inundare: sed irrigare solùm, & fœcundare: partimq; patet Soli aqua, vt copiosus inde eleuetur vapor, densatus posteà in aquam descensurus: partim terra, generationi spirantium animalium, & vitæ idonea. si verò hoc ita habet, vnicúsque globus constat

Terræ globus.

terra

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclipsibus lunæ, & eadem est terræ & aquæ superficies, constat, quæcunque intra aquam degunt, esse sub terra: quæ repentia adhærent terræ, esse in terra: quæ verò cruribus hærentia per terram gradiuntur, esse super terram. pisces igitur morantur sub terra, cùm præcipuè sub ipsa aqua, intra terræ cauernas se recondant.

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

CAPITE vigesimo tertio Deuteronomij: *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro in Ecclesiam Domini.*

Eunuchi. Antiquitùs vtebantur Principes eunuchis ad custodiam mulierum, vnde & nomē illis datum est, εὐνοῦχος enim Græcis est idem, quod Latinis cubilium custodia, seu custos. Hanc ob causam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quò scilicet seruirent principibus. Paulus libro sexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant εὐνουχισμὸν. *Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant excisione testiū, quidam veretri etiam cum testibus, qui mingebant fistula ænea, vt nunc quoque quibus ob morbum ea pars est secta, quidam fiebant testiculorum attritione. ea verò erat, Puello in balneo demisso, paulatim testiculos atterere, vsque dum velut dissipati euanescerent, atque contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabescerent. Itaque erant eunuchi testibus excisis solis, aut etiam cum veretro. Et contritis,* Thlibæ. *qui propterea vocabantur Thlibæ.* Hoc dicit Paulus, præstare exsectos contritis, quòd hi appetere Venerem non desinant. Hos omnes prohibebat Moses Ec-

clesiam

clesiam ingredi, quasi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his sunt, qui vocantur spadones, hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, sed naturale quoddam vitium: quod qui habent, congredi possunt, & erigunt, & instigantur ad Venerem: ob flexuram verò, aut conniuentiam viæ, non possunt emittere, atque ideò neque generare.

Spado.

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

VIGESIMO secundo Deuteronomij: *Si duxerit vir vxorem, posteà odio habuerit eam, quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui in porta sunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis.*

Ex his verbis constat, apud Hebræos fuisse in more positum, vt mulieres viris desponsatæ, abstinerent ab eorum congressu, vsque dum ab eis ducerentur, túncque substrato linteo coirent, quo virginitatis signum, hoc est, virginis corruptione profluens sanguis, in illo colligeretur: atque id linteum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (nō arbitror sine multis testibus) asseruarent, vt virginitatis filiæ, vsque in nuptialem diem asseruatæ, testimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid intersit inter virginem & corruptam: quæ sint illa claustra virginitatis, quorum dilacera

De virginitate multa.

Virginis explorandi ratio.

laceratione sanguis effluat. si enim nulla sunt, haudquaquam videtur necessarium, vt corrumpenda virgine sanguis effluat: sin autem necessarium non est, fallax & periculosa erat ea ratio diiudicandi, qua explicato vestimento, seu linteo, in quo primùm coierant, vti iubebant senes. Certè vt cuiuis dissectionis perito constare potest (quamquam sunt quidam dissectores, qui esse in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant) nulla pars est in vteri ore, aut ceruice, quæ virginitatis custodia sit, & in corruptione pereat, sed angustia tanta, & symphysis, seu coalescentia labiorum tanta, vt sine dilaceratione partium quæ symphysi coierant, admittere virile membrum non possit: quare necesse est sanguis effluat. Atqui tanta coalescentia earum partium, vt sine dilaceratione id non admittat, naturalis est. Multis verò per morbos, aut vitiosam naturam tanta est obturatio, vt corrumpi facilè non possint, aut si corrumpantur quatenus possint concipere, non tamen deinde dehiscant adeò eis vteri, vt possint parere, nisi aperiantur ab obstetrice. Nonnullæ adeò magnam adstrictionem eius partis habent, vt vel menstruæ expurgationi impedimento sit. Obturantur verò seu clauduntur vteri ora, vel symphysi (vt dictum est) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, vt caruncula, aut membrana. Adnasci enim solent multa ori vteri, quæ excisione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcosis, caro scilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata. Horum excisiones, & clausuras aperiẽdi rationem, docet Paulus libro sexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, conclusiones has omnes, quæ re aliqua ibi orta, siue carne, siue membrana, quæ adeò dura quibusdam mulieribus ibi est, vt sit quasi

Virginis aperiẽdæ ratio.

Nympha virginea. Sarcosis vteri.

quæ

quædam cartilago, siue tubercula, vitia esse naturæ, siue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & satis superabili partium adstrictione, & symphysi, seu coalescentia esse, ob eamque corrumpenda virgine, sanguinem necessariò effluere. Hinc fit, vt esse possint, sintque re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem. quæ adstringunt scilicet, & corrugant partem nouæ nuptæ. Ergo vbi primùm cum viro coisset, non erat præter naturam lintea contemplari, atque vbi sanguine essent infecta, velut virginitatis indicia asseruare. Vt enim nihil haberent sanguinis, duorum alterum esse in causa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum accessisset, vel quòd ob vteri nimiam clausuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, tuncque huius rei periculum esset faciendum, ostentata muliere obstetricibus, & Chirurgis, vt constaret, an tunc quidem, an anteà fuisset corrupta. Hæc ita habere facilè intelliges, si perlegeris libellum Galeni de dissectione vuluæ, ac multò magis dissectionem virginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

CAPITE trigesimo Deuteronomij: *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus & assumet.* „

His verbis nihil aliud significatur quàm si diceret, si ad extremas terræ regiones, quæ sub polis Arctico, & Antarctico sitæ sunt relegeris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quiescentia, in quibus, & circa quæ, velut cardinibus quibusdam voluitur cœlum totum.

De mundi polis.

Con

Constat homines dissipatos, non mitti in cœlum, neque in ipsos polos cœli, sed cardinum cœli, seu polorũ nomine, significari regiones sub illis sitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem: quandoquidem tota sibi persuaserat, è quinque orbis regionibus, quarum duæ extremæ sub polis essent, circulis arctico, & antarctico, finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hæc scilicet quam incolimus inter tropicum Cancri & circulum arcticum, & alia ei respondens inter tropicum Capricorni & circulum antarcticum: duas tantùm has mediocres, esse hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles; mediam æstu, extremas frigore. His addebant Christiani, ne eam quidem quæ nostræ regioni respondet, vltra Capricornum, sitã habitari. cùm enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, si per mediam illam regionem, quæ sub Zodiaco est inter tropicos penetrare nullo modo possent, fieri non posset vt vltra & citra illam homines essent, sed ea tantùm mundi in parte in qua Adamus creatus esset. Hanc ob causam Diuus Augustinus putauit, omninò nullos esse antipodas. si igitur quinque mundi partiũ, aut vnica, aut duæ tantùm hominibus essent habitabiles, nulli possent habitare sub polis, quare neque ad cardines cœli relegari, neque reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hæc, *Si ad cardines cœli fueris dissipatus inde reducã te*, non aliter acciperet dicta, ac illa, *Si ascendero in cœlum, illic es, si descendero in infernum, ades*. non scilicet quòd possint homines traiicere ad cœli cardines, magis quàm in ipsum cœlum ascendere, sed per hypothesim impossibilem, vt ita significaretur, quàm esset Deus paratus populum suum reuocare: quòd scilicet vel ex mundi cardinibus esset reuocaturus, si eò posset

Quinque orbis regiones.

Antipodæ.

possset dissipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magistrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neque vllam mundi partem cœli causa inhabitabilẽ esse, sed omnia coli, vltra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neque hominum dispersionem intra tam angustos fines stetisse, sed in vniuersum terræ orbem, esse factam: atque quamquam alij aliorum ob magna locorũ dissidia sint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui seminat, hac & illac, quoquò versus diffudisse, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, sine Adami semine relinqueretur. Hãc disseminationem, nulla neque memoria hominũ, neque historia cognitam, nobis in hoc seculo, velut digito indicauit, secundi Adami, hoc est, IESV Domini nostri seminis, hoc est, verbi Dei disseminatio. Iam enim Christicolæ, Dei prouidẽtia omnia machinante, perlustrarunt Orientem & Occidentem: transilierunt vtrunque tropicũ, viderunt antarcticum polum: ac penetrauerunt versus arcticum nauigantes, arcticum circulum; quò pertingunt, vt nobis referunt, in extremo Nouergiæ, Frinmachia, & sub ipsomet polo, Simachia (author est Olaus Archiepiscopus) videruntque hæc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerunt. Itaque iam fieri incipit (quod verbis præscriptis insinuabatur) vt qui dissipati, ac segregati à conuictu populi Dei sub cœli cardinibus habitabant, nunc ad veram fidem; & Ecclesiæ vnitatem reuocentur: speramúsque breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, sanctissimum eius nomen vbique colatur, & vt videant omnes gentes salutare Dei nostri. Neque certè omnes antiquos latuit habitari posse totum orbem. Nam Auicenna, vt erat Philosophus eximius, intel-

Orbis totus habitabilis.

lexit fen. secunda primi, doctrina secunda, capite octauo, locum sub linea æquinoctiali, habitationi hominum longè opportuniorem esse, quàm qui sub tropicis: duobus argumentis. Primo, quòd sol citiùs recedat à capitibus ibi habitãtium, bísque in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus verò habitantiũ tropicos tardiùs multò, ac in anno semel. causa verò celeris recessus ab æquinoctiali, est ascensus obliquus Zodiaci; tardi verò à tropicis, ascensus rectus. Hinc fit, vt minori tempore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes, circa æquinoctia quàm circa solstitia. Atque adeò hinc nomen solstitiis datum est, quòd in illis stare videatur Sol, vt declinat lẽtè. Secundo, quòd in eo loco nunquam est dies nocte maior, sed æqualis semper; quare cũ sit dies splendoris & caloris, nox tenebræ & frigoris mater, in causarum æqualitate erit omniũ mediocritas & tẽperies. Cũ igitur sint tres caloris causæ, vicinia, rectitudo, & mora Solis, rectitudo & mora multò plus possunt, quàm vicinia. Omnes enim Astrologi norunt, in æstate longiùs abesse à nobis Solem, quia est in auxe, quàm in hyeme, quia est in opposito auxis: tamen quia rectitudo radiorũ, & dies maior est, calent tantò magis omnia per ęstatem. Cûm ergo sub æquinoctiali citiùs ac pluries decliner Sol, & dies nunquã sint longiores noctibus, cõmodior multò sit ibi habitatio quã sub tropicis, atq; adeò omniũ cõmodissima: quod nostri iam habent perspectissimũ. Simili etiam argumento suaderi potest (etsi id nõdum sit adeò perspectum) sub ipsissimis polis posse homines habitare. Est enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidẽ æquinoctialis linea, eorum orizõ est. habent ergo conspicuum Solẽ menses sex, & totidem latentẽ. itaque & in mundi medio, & in extremis,

Tres causæ caloris.

Æstiui caloris causa.

æter

æternum æquinoctiũ est, tamẽ hoc interest, quòd sub polis nunquam recedit Sol ab orizonte vltra viginti gradus, ac proinde nox tota crepusculi sunt (nam & apud nos vsque dum triginta gradus mergitur sub orizonte Sol, crepusculum est) ac licet dicere ibi nullam esse noctem, sed tempus totũ Solis, aut crepuscula. cũ ergo ea regio vincat proximas, ac reliqua Septẽtrionales, plus dierum longitudine, quàm rectitudine radiorũ vincatur, & vicinia multò minùs frigida, & habitationi opportunior sit, quàm ille. Qua causa mihi persuadeo, vt quæ est sub æquinoctio, commodior est, quàm quæ sub tropicis, ita eas quæ sub polis, commodiores esse iis quæ sub circulis arctico & antarctico. Quòd si mediã & extremas regiones habitationi idoneas esse indicatum est, cõstat totũ terrarum orbẽ habitabilẽ esse. duas enim reliquas, & mediocres constat habitabiles esse, siquidẽ earũ altera est hæc quã incolimus, cui reliqua, & quinta similis prorsus est. nisi igitur pars quæpiã ob soli incõmoditatẽ est inhabitabilis, ob cœli tamen & Solis positum, nulla est in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei Opt. Max. sapientiam, ex Solis corporis omnium quæ vita carent prẹstantissimi, positu & cursu. Eo enim illum loco aptauit, & eũ cursũ incessãter tenere iussit, quo solo poterat omnes mũdi partes habitationi facere idoneas, & vtriq; mũdi lateri virturem suam iustè ac æqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mũdi mediũ inter duos cardines, non ita tamẽ, vt per eandẽ lineam semper latus, æqualiter ab vtroq; semper distet; sed latus obliquè, nũc in hoc, nũc in illud inclinet: ita tamen vt inæqualis illius distantiæ ẹqualitas, tẽporũ æquabilitatẽ quãdam faciat. Ita fit vt omnib. virtutes largiatur, per vicissitudines rerũ generationi necessarias. Si enim Sol citra, aut vltra æquino-

De Sole multa.

ctialem lineam semper consisteret, oppositi poli partibus nunquã illucesceret. Quapropter, sub ęternis tenebris, haudquaquam esse possent hominibus alendis & seruandis aptæ, & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus nesciret noctem, alterum diem. Neutrum verò amat hominũ vita, neque terræ natura; quæ luminis & vmbræ, caloris & frigoris vicissitudine fœcundatur. Præter hæc, ea medietas mundi, intra quam Sol se semper contineret, vrgeretur calore, multò plus, ac secundùm partes longè maiores quã opposita altera frigore: neq; partes mũdi æquè distantes à polis & à mundi medio, æqualibus gauderent diebus & noctibus. Quapropter haudquaquam Sol mundi partibus omnib. virtutes suas impertiretur, secundũ æquabilitatẽ, & iustitiã, vt nunc facit: quam tamen iustitiam distribuendi virtutes æqualiter secundùm latera, si, vt Galenus animaduertit, adeò natura seruauit in formandis, regendísque humani corporis partibus multò magis seruari in maioris mundi formatione oportuit. Si verò Sol per ipsam lineam æquinoctialẽ sẽper ferretur, ita vt neq; in hoc, neq; in illud latus inclinaret, nulla ratione deteriùs posset mũdo & hominum vitę seruire, quia partes sub polis sitæ, neque diẽ neque noctẽ haberent vllam, sed in orizõte Solem semper, cuius dimidiũ spectarent, quod parum omninò abest ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte semper volutatus, posset satis calefacere, ac fœcundare terras, quas nunc cũ viginti tres gradus supra orizontẽ eleuetur, tamẽ calefacit tenuiter. Iam verò terra mũdi media, rectũ semper supra se Solem sustinere non posset, sed vreretur: atque hæ & aliæ omnes mundi partes, cùm nullis potirentur vicissitudinibus, sed eodem modo semper afficerentur, nequaquã possent generationi

tionibus esse aptæ. Non enim potest idē,& eodē modo habens tempus,sementi & messi,neque vindemiæ, &putationi esse aptum. Nimirum vt omnis generatio est ex contrariis in contrariū,ita inter contrarias versari causas debet, quia contrariorū cōtrarias esse causas necesse est. Nisi igitur Sol per mundi mediū ferretur obliquè, nunc in hoc, nunc in illud latus nutans, nequaquā esset mundus hic idoneus generationibus. Quid ergo superest,an vt obliquitas Solis minor esset aut maior quàm nunc est: sed ponamus primum esse minorem,velut verbi gratiâ,recessus Solis ab æquinoctiali,quàm nunc sunt viginti trium graduum, esse si placet tantum decem, quid fieret? Primum quidem oportet Zodiaci ipsius amplitudinem,quæ nunc duodecim graduum est,ad proportionē contrahi: in tanta autem Zodiaci angustia, duplo plures congrederentur Planetæ in eclyptica,ac duplo plures fierent Eclypses:& virtutum cœlestiū subtractiones. quod non videtur citra noxam accidere. Prætereà, quantò minor esset Zodiaci obliquitas,tantò essent minores temporum vicissitudines, & tātò minus tēpora à temporibus dissiderent. quapropter sub æquinoctiali, vbi parum nunc tempora dissident,haudquaquam esset sufficiens ad generationes vicissitudo,ac ferè perinde esset,atque si per æquinoctialem semper volueretur:si vèrò obliquitas esset maior quàm nunc est,vt si verbi gratiâ,recessus Solis ab æquinoctiali,qui nunc est viginti trium graduum, esset quadraginta, illæ solùm mundi partes quæ sub Zodiaco essent,coli possent: reliquæ sustinere non possent,partim tantā temporū diuersitatē,partim tantū Solis recessum. Natura enim animantiū cùm nihil quod sit nimiū sustinere possit,omnium minimè sustinet causarū cōtrarietatem. quare si extrema Mos-

Generatio in quo.

couiæ pars multò fieret frigidior quàm est, haud esset habitationi idonea. maius enim esset id frigus, quàm vt viuere quidpiá in eo posset. Sed neque Africa, si vt nũc æstate æstuans, hyemes haberet quales Germania, habitari posset, quia tantam mutationem aëris haudquaquam possent homines sustinere. si verò Sol recederet gradus quadraginta ab æquinoctiali, nunc in hanc, nunc in illam partem, gentes quæ sub Cancri tropico degerent, aut viginti gradus distarent à tropico, ęstuarent vt nunc Africæ intima, ac nihilominùs hyemes haberent quales Germania: recederet enim ab eis Sol centum gradibus, ipsi verò Germani, ac multò magis qui sub circulo essent arctico, haudquaquam possent hyemis frigus sustinere, quia recederet ab eis Sol multò magis, nunc verò malè sustinent. Cùm igitur quæ habitationi sunt futuræ idoneæ mundi partes indigeãt mutationibus, non quibusuis, sed quibusdam, si Sol per angustiorem versaretur circulum, minores essẽt vicissitudines temporum, quàm vt generationi rerum essẽt satis: si per ampliorem, maiores quã vt sustineri possẽt.
„ Deus verò hæc exactissimè computauit, vnde argu-
„ mentum accepit gloriæ Dei Dauid Psal. 9. dicens: *Cæli*
„ *enarrant gloriam Dei*. & rursum, *In sole posuit tabernacu-*
„ *lum suum, & ipse* (Sol scilicet) *tanquam sponsus* (hoc est,
„ pulcher & ornatus) *procedit de thalamo suo, à vertice cœ-*
„ *li exultauit vt gigas ad currendam viam*, hoc est, fertur
„ citra defatigationem mirabili celeritate, *à summo cœlo*,
„ hoc est, ab Oriente, *egressio eius, & occursus eius vsque*
„ *ad summum eius*, hoc est, vsque ad Occidentem, *neque est qui se abscondat à calore eius*, hoc est, eum tenet cursum, & eo semper circulo voluitur, vt nulla mundi regio sit quam non illustret, calefaciat, & fœcũdet, faciatq; plus aut minus, satis tamen habitationi idoneã:

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

CApite nono Iudicum: *Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines?* rursum Psalmo 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet.* & cap. 35. Prouerbiorum, *Date siceram mœrentibus, & vinum iis qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.*

De vino multa.

Vinum, quod est Noë inuentum, est succus vuę maturatione perfectus. Ita dico, quia recés expressus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipsius calor perductus ad perfectionem, mustum potiùs est, & potui minimè aptum, ac si quis potet, noxium. Multæ aliæ potiones sunt illi nõnihil similes quibus in penuria homines pro illo vtuntur, vt quæ nostris Cantabris vocatur *Sydra*, quæ *Ceruisia* Belgis, quæ Germanis *Medo*. quæ omnes potiones vno nomine Hebræo vocari possunt *Sicera*. Id enim nomen tribuebatur potioni omni, quæ potest inebriare vini more. Atque ob id datur mœrentibus & in magno aliquo labore constitutis vinum, aut sicera ad obliuioné egestatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauedũ sit, Theologis mitto dicendum, ad me tantùm spectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones sunt multæ, ex multarum rerum succis paratæ, & simplices & cõpositę, sola tamen ea quæ ex succo fit vuæ, vocatur vinũ. Ita etiam antonomasticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea subacta cũ aqua: qui verò paratur ex aliorum frumentorũ, aut leguminũ (nã ex his omnibus parari solent in caritate annonæ) farinis, aut

Potionis genera.

Panis.

cum alio ſucco, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant ſibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò ſimpliciter, eſt qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus veſcuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati ſunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad neceſſitatem & ſufficientiam, & his maximè vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere poteſt, & nullis magis contenta eſt natura: quia ſunt omnium optimè parabiles, mortalibus omnibus maximè communes, optimè omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eiſdem de cauſis, ſed panis, quia ſubſtantiam habet bene craſſam, boni ſucci, & cum ſubſtantia noſtra bene agglutinatur, habétque tantò plus alimenti, quantò medicamenti minus, cùm ſit moderatum quiddam, neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccũ, neque facultate vlla medicamentoſa, vt expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud eiuſmodi faciendi, ſed ſi quid tantillum inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque eſt panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & craſſorum, & facultatum medicamentoſarum maximè expers, vt ſit merè alimentum. Has ob cauſas ſymbolum eſt omnis eſcæ, ac totius nutritionis, petentéſque huic corpori neceſſaria alimenta, ſolum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione. Neque ſatis eſt, ſi quantum corpulentiſſimus athleta ſanguinis habeas, & ſuccorum intra venas repoſitum, niſi recenti refectione quotidie vtaris.

Mayz.

Panis bene moderatus.

quæ

quæ quidem necessitas, ex spirituum facili dissipatione nascitur. Has ob causas Eliæ fame pereunti, panem quidem solum eúmque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quàm panis, tamen multò citiùs, quia non est tam aptum in densam, solidam, firmámque substantiam abire, tamen abit citissimè in vitales spiritus, ac satis citò in sanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, vt optimè maximéque secundùm eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lætificare. quia euenit his quod & aliis cibis, vt scilicet quò citiùs nutriunt, eò citiùs dissipetur quã præstiterint substantia: cõtra quò tardior, eò firmior refectio sit, & diutiùs duret; in eam enim sententiam scriptum ab Hippocrate est, *Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoque fiunt excretiones.* Quæ ergo tardiùs nutriunt, solidius præstant robur, potéstq; qui eis vsus sit, diutiùs sine alia refectione persistere, pugnare, arare, aut aliud quiduis laboris sustinere: quæ verò nutriũt citò, præstant alacritatem, refectione illa facili spirituum, reuocant ab exolutione & deliquio, si quod est: itaq; exhilarant, robur verò & ad sustinendos labores vim non præstant, etsi quis impleatur, quia dissipantur facilè. Igitur quod maximè firmat, roborátque, si modò vnicus cibus capiẽdus sit, est panis (quò spectat illud capitis 28. primi Regum, *Et robur non erat in eo, quia non comederat panẽ tota die illa:* nimirum, vt dictũ est, ad robur indigemus pane, eóque quotidiano) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat verò cũ ebrietatẽ affert, quia obliuisci facit paupertatis & doloris, denique omnes molestias, curásque facit deponere. Nam vt Hippocrates libello de flatibus inquit, *Ebrij fiũt præsentium malorum obliuiosi, ac futurorũ bonorum fœcunda spe beantur.* Vnde constat hilaritatem

Vini natura.

maximam ex vino, initium quoddam ebrietatis esse. Tametsi, etiam citra vllam ebrietatis, seu dementiæ partem, lætitiam afferre potest mediocrem. Nam capite 31. Ecclesiastici dicitur, *Vinum ad iucunditatẽ creatum est, & non ad ebrietatem initio.* Est igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, causæ verò illius sunt, dicta spirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, tristes esse consueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditq; cor: quem eundem motum illud per lætitiam subit. Vt enim per tristitiam contrahitur, & torpescit, ita per lætitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor suauis accõmodatissima causa est. Quòd ergo vinum lætificet, has habet causas manifestas, præter indicibilem quampiam sympathiam, quam fortasse habet cum corde, quæ in eius substantię modo consistet, cùm ad iucunditatem creatum sit ab initio. Quòd lætificare Deum quoque dicitur, maius aliquod suspicor habere sacramentum, enarrandum Theologis: mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneseos, vidisse cuncta quæ fecerat, delectatúsque quòd essent valde bona, consonum est, vt tantò intuitu rei cuiusque magis delectetur, quantò ea est melior: aut (vt meliùs dicam) tantò res quæcunque sit potior, quantò Deo magis placuerit. quapropter perinde sit dicere, rem aliquam lætificare Deum, & esse optimam: est verò vinũ optimum, nisi quis eo vtatur ad ebrietatem: facit enim ad iucunditatem, & ad sanitatem animæ & corporis, & ad vitæ æquitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Ecclesiastici, *Exultatio animæ & corporis vinum moderatè potatum, sanitas est animæ & corporis sobrius potus.* & rursum: *Æqua vita est hominibus, vinum in sobrietate.* nimirum, vt cap. 30. eiusdẽ libri dici

Melancholici cur tristes.

Cur vinũ lætificet.

dicitur, *Multos occidit tristitia.* His causis Seneca libro de tranquillitate vitæ, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat, exemplo Catonis, Solonis, & Archesilai, qui illi indulserunt. Sunt verò illius hæc verba, *Nonnunquã & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos sed vt deprimat curas: eluit enim curas, & animo animum mouet, vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur.* Hæc ille. Nobis tamen neque sanitatis, neque hilaritatis causa procedendum vsque ad ebrietatem vnquam est, neque quæ ad mores spectant, petenda à Medicis neque Philosophis; nisi quatenus cum diuina consonant sapientia quæ tantum permittit vinum in sobrietate.

Ebrietatis ex antiquis cõmẽdatio.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

CAPITE 16. primi libri Regum ita est scriptum, *Ecce spiritus Dei malus exagitat te. Iubeat dominus noster rex, & serui tui, qui coram te sunt, quærent hominem scientem psallere cithara, vt quum arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, & leuiùs feras.*

Duplex hîc occurrit naturalis dubitatio. prima, An Dæmones possint morborum, qui alioqui in succorum & temperamentorum, aut etiam compositionis vitia referantur, esse causæ. Deinde, An eadem auxilia desiderent illi morbi, ac cum sine Dæmonis opera orti sunt. Nam si Saul melãcholię morbo tenetur, haud dubiè consultum esset, iuxta medicinæ pręcepta tibicines quęrere & Citharœdos, qui musica instrumẽta pulsando animũ illi demulcerent. nã cùm metus & tristitia ita sint huius pessimi morbi accidentia, vt etiam fiãt illius augendi causa, nulla ratione meliùs succurritur, quàm omni

Morbi à dæmonibus quomodo curandi.

Melãcholiæ remedia.

omni genere delectamenti; abigendo mœstitiam, & euocando mentem à rerum terribilium consideratione: vsque adeò vt cùm morbus nondum est admodùm inueteratus, neque succus plurimum redundat: sola iucunda viuendi ratio soleat esse satis ad recuperandam salutem: præstare verò musicam magnam animæ hilaritatem, Ecclesiasticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadragesimo sunt hæc verba, *Vinum & musica lætificant cor.* meritò igitur musica mœstis, quales maximè sunt melancholici, naturaliter succurrit. si verò Saul non humore agitabatur melancholico, sed Dæmone, quæ causa esse possit, vt citharæ pulsatione iuuaretur? & leuiùs eam exagitationem ferret? An Dæmon mitescit musica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hîc censent fuisse naturale, sed diuina vi effectum, vt pulsante Dauide citharam abigeretur Dæmon, non tam ob soni numeros, quàm ob diuinos hymnos quos ille cantando recitabat. Itaque diuinis Psalmis, vt exorcismis abigit Dæmonem. Ego quidem hoc non nego, neque dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicæ Prophetiæ significatam esse: nihilominus censeo, naturalem quoque causam cum diuina illa coniunctam esse, atque admirandum illum effectum, in vtramque referendum fuisse. Hoc indicabo facilè, productis in medium quibusdam Auicennæ verbis, ex capite 18. fen. primæ, tractatus quarti, quod est de melancholia, ea verò sunt hæc: *Et quibusdam Medicorum visum est, quòd melancholia contingat à Dæmonio, sed nos non curamus, cùm Physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, postquam dicimus, quòd si contingat à Dæmonio, tunc contingit ita vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra, deinde sit causa illius*

Musices vis.

Dæmonium, aut non Dæmonium. His verbis Auicenna inquit, nihil referre ad curationem, ſiue Dæmon ſit qui melancholica inferat accidentia, ſiue non: eò quòd non poſſit ea inferre, aliter quã per ipſos melancholicos ſuccos. Itaque cauſam proximam ſemper ad ipſos ſuccos deuolui, atque cum ablatione cauſæ proximæ, neceſſe ſit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxiliis, & cauſam tollentibus, neceſſe erit tolli morbum, etiam ſi Dæmon eum excitauerit. Ratio ſanè hæc, partim quidem rectè procedit, partim tamen deficit, quandoquidem, vt morbus qui pendet ex cauſa, niſi ſublatione cauſæ proximæ non tollitur; ita neque ipſa cauſa proxima, niſi ſublatione prioris: etiam ſi ſit externa, modò non receſſerit. velut ſi Sol bilem excuſſit, atque ita febrem fecit, tolli non poſſit febris niſi bile euacuata, aut conſumpta? ſed neque hæc penitus euacuari aut conſumi, niſi ægrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum ſe transferat. ſi verò iam receſſit, ſolum ſupereſt vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, ſi quis Dæmon, melancholicum ſuccum agitando & augendo, melancholica intulit ſymptomata, iam receſſit, ſolum ſupereſt, vt naturalibus agatur auxiliis, aduerſus morbum & cauſam humoralem: ſi verò adhuc immanet, neceſſe ſit ſimul vti remediis quæ Dæmonem abigant, & quæ melancholicum ſuccum euacuent, & compeſcant. Effectum itaque hac ratione eſt, nõ vt omninò ſit indifferens, ſiue ſit morbi cauſa Dæmon, ſiue ſecus, vt volebat Auicenna; tamen, vt quæcunque auxilia naturalia curare poſſunt morbum, cũ is à Dæmone non pendet, poſſint etiam aliquatenus ſubuenire cùm pendet. Si ergo cantilenæ, & muſicorum inſtrumentorum concinnus ſonitus, placare naturaliter poſſunt melancholicorum ſæua ſymptomata,

cùm

cùm eo morbo quis laborat, possint certè eodem modo, & eadem prorsus causa, cùm eius morbi auhtor Dæmon est. Verùm hoc ipsum quod aliquatenus videtur iam esse demonstratum, euadet longè euidentius, si hæ dubitationes priùs explicatæ sint. Prima an malus Dæmon possit morborum causa esse? secunda, quomodo? tertia, an sint aliqua naturalia remedia, quæ per se, ipsos abigant Dæmones, an non, sed spiritalibus solùm agendum aduersus eos sit, vt Ieiunio, & Oratione? His enim decisis, facilè eò quò volumus perueniet disputatio. Antiquissimas esse has dubitationes, neque Christianis solùm aut Iudæis, sed & Mahometanis & Idololatris agitari solitas constat. Primùm quidem ex eo Auicennæ loco quem produximus, deinde & ex libro de morbo sacro, qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro disputatur aduersus affirmantes, Epilepsiam ad Dæmonem referri, & eos, qui eo malo teneantur, solere in domum fugere, aut aliter à multorum conspectu se subtrahere, persentientes inuadi sese à Dæmone, atque adeò contendentes eiusmodi, non medicinalibus auxiliis, sed expiationibus esse curandos. censet verò is author, eam opinionem non aliunde, quàm ex ignoratione naturalis epilepsiæ, causæ nasci: plausibilem verò esse vulgo, eò quòd morbus videatur esse mirabilis, & ab aliis diuersus: atque quòd expiatio minùs molesta curatio esse videatur quàm quæcunque medicinalis, aut chirurgica. Atqui profectò, vt qui Philosophiæ sunt ignari, ob multarum rerum naturalium ignorationem fieri solent creduli, & superstitiosi: ita qui Physicæ plus satis sunt dediti, rebus omnibus quæ corpora non sint, aut eorũ motus, periclitantur diffidere. Nunc verò cùm de Dæmonibus tam multa à Philosophis

Epilepsia

dispu

disputata sint, non video cur quispiam, quamtumuis rigidus Philosophus esse velit, tollat è medio Dæmones, nullámque causæ rationem in morbis excitandis & torquendis corporibus eos habere censeat. Ná hæc consecutio nihil valet, potest melancholia & epilepsia vt quiuis alius morbus, citra Dæmoné fieri, ob succos ita aut aliter motos aut vitiatos: ergo non potest fieri per Dæmoné. At verò neque hæc, Quiuis morbus talis fit ab humore & causa naturali, ergo nullus fit à Dæmone, quia is ipse morb⁹ qui fit à Dęmone, fit per causã naturalé, si Dæmon nõ aliter quàm per ipsos humores, infert tales morbos: habétq; Dæmon vicem causæ externæ, vt dictum est. nisi verò negetur, Dæmonem posse mouere succos: at verò moueri corpora ab spiritalibus substantiis, neque Arist. quidem, qui minimè de Dæmonibus est Philosophatus, negauerit. Ille enim causas omnes corporum motrices reducit vsque ad indiuisibilem & incorpoream. Itaque posse fieri, vt Dæmonis præsentia morbos excitet, neque quidpiã in hac assertione Philosophorum placitis esse repugnãs indicatum est. At verò esse re vera ita, superest indicemus. Primùm quidé literarum sacrarum testimonio, deinde & argumento ab ipsis rebus accepto. Diui Lucæ capite octauo, ita scriptum est: *Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.* & paucis interpositis, *multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis, & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deserta.* Ex hac narratione facilè constabit cuiuis, qui vel summis labiis degustauerit medicinam, hunc hominem laborasse ea maniæ specie, quæ vocatur à Medicis Lycanthropia, seu lupina insania. His enim præcipuè acciden

An morbi per dæmones excitentur.

Lycãthropia.

accidentibus desinitur is morbus. quòd ita affecti domi contineri non possunt, sed circa sepulchra frequenter vagantur. Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci, constat fuisse epilepticum, ita enim dicitur: *Et attulerunt eum, & cùm vidisset eum, statim spiritus conturbauit illum, & elisus in terram volutabatur spumans.* constat verò elidi in terram, ac volutari, & neri spumā circa os, certissimas notas esse Epilepsiæ. Quin etiam (quod aliquantò videtur rarius) constat decimo tertio capite Diui Lucæ, puellam quandam conuulsionem spinæ accepisse à Dæmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifestum ergo est, quanto in errore sint, qui quòd indicauerint, eum qui defertur ad exorcistas, teneri epilepsia, aut catochó, aut melāncholia (iis enim morbis fréquenter tenētur) aut alio quouis morbo, putant se iam indicasse, non esse id à Dæmone: cùm his exemplis constet, eos morbos quandoque fieri à Dæmone. Neque verò cùm Dominus noster inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dæmones, ac non etiam nunc vexant. Non enim sancta Ecclesia, quæ diuino regitur spiritu, vteretur exorcismis, ac crearet quotidie exorcistas, nisi vexarētur nunc quoque hominum corpora à Dæmonibus. sed & ex his quæ homines fide digni, & verbis, & scriptis testantur, facilè indicatur, esse etiam hoc tempore talium malorum causas immundos spiritus. Nam ferunt, horum multos respondere, appositissimè loqui, linguis alioqui ignotissimis, vt rusticum & ignorātissimum Latinè, Græcè, aut Chaldaicè: prætereà iussos ac coactos ab exorcistis, significationes de se euidentes præbere immundos spiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quæ in remotissimis mundi partibus agantur. quæ sanè constat nullatenus habe

Epilepsiæ signa.

Cathocus

Exorcistarū vis.

habere poſſe Phyſicā cauſam. Veriſſimè enim dictum eſt illud ab Ariſtotele,ſiquid aliud,intellectum hominis non poſſe aliter intelligere, quàm phantaſmata intuentem; atque adeò nihil in eo eſſe poſſe,quod priùs non fuerit in ſenſu. Cùm igitur anima ruſtici nullum, ne minimum vnquā cōceperit Græci ſermonis phantaſma, vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio, animæ rationalis actio propria, quámque citra organa corporea poteſt exercere, vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur: ea verò, etſi per ipſiſſimam mentem citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra corporalia phantaſmata. Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus, & à materia ſeiūctis cogitare:ſeiungūtur verò à corporalibus phātaſmatis,vi intellectus agētis. Quorum ergo nulla vnquā cōcepta ſint phantaſmata,nulla poteſt eſſe intellectio.Iam verò vt intellectio eſſe nō poteſt eorū,quorū nulla fuerunt phantaſmata,ita neque recordatio,quorum nō fuerit imaginatio, neque imaginatio,quorum non fuerit ſenſus.Ergo quæ alibi agātur certò cognoſcere nullus poteſt:per nullam enim internarū potentiarum,cùm taliū nullus anteceſſerit ſenſus. Dixi verò certò cognoſcere, quia temerè, caſu quodam aliquid prædicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & iis qui variis imaginationibus æſtuāt,vt mare. Scio quoſdam Philoſophos minùs exactos,& qui admirationi magis ſtudent quàm veritati, cenſuiſſe admirandas has vires eſſe humoris melancholici, fieríque poſſe, atque adeò ſolere,vt quidam(in quibus ſcilicet is ſuccus abundat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactum moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas,atque adeò eò vſque procedūt qui-

Intelligēdi modus.

Phantaſmata.

Melancholiæ vis.

dam, vt in nescio qua naturali quarundam animarum præstantia, vim mirabiliora opera efficiēdi constituāt. Verùm ex dictis cōstat, horum assertiones deuolui ad assertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non esse corporis actum, & vt Aristoteles loquitur, entelechiam, sed assistere vt intelligentiam cœlo: nostrósque animos sciuisse quidem anteà omnia, discere verò nihil aliud esse quàm recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neque corpus naturale sit, neque naturalis corporis actus, non teneatur legibus causæ naturalis, sed possit mouere sine contactu, & quia priùs omnia nouerat, possit extra materiam diuagata, aut quietem agens per somnum subtrahénsque sese à sensuū perturbationibus, vt illi philosophātur, per sese scire, quæ à nullo sensuū acceperit. Verùm dictas assertiones constat sapientium omnium cōsensu censeri iam absurdas, & esse dogmatibus ecclesiasticis dissonas. Igitur qui vaticinantur, siue per ea insomnia, quę vocātur diuina, siue vigilantes, qui ignotis anteà loquuntur linguis, ope spiritus cuiuspiā id faciūt siue boni, siue mali. Cùm verò torquere hominū corpora ad immundos potiùs spiritus spectet, constat eos qui torquentur simul & tale quidpiam faciunt, teneri à spiritib. immundis, atque spiritus immundos talium morborū causas esse. Sed quo pacto esse possint dicamus. Dæmon causa est externa morborū. Nō enim intra corpus ipsum latenter nascitur, sed extrinsecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pēdent ex materia, nō aliter infert, quàm aliæ causæ procatarcticæ, putà mouendo internas, vt melancholiam morbum, augēdo melancholicū succum, & eum qui inerat cōmouendo, deferēdóque in cerebrū, & internorū sensuum sedes vapores nigros. Augere verò potest melancholiā eam

Vaticinia vnde.

eam quæ naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur; aut quascunque exurentes causas admouendo, Epilepsiam verò, Apoplexiam, Paralysim, aut Catochum, deferēdo crassos succos, ac per eos cerebri ventres, aut ipsas neruorum radices obstruendo: Cæcitatem, aut surditatem eodem modo, excremēta ad oculos, aut aures aceruando: quāquam hæc duo mala sine interna causa facere per sese possit, neruos visorios aut auditorios cōprimendo, quominùs per eos facultas sentiendi transmittatur; aut cæcitatem quidem humorem aquæ, qui chrystallino oppositus est agitando: surditatem, detinendo aërem congenitum (hunc enim existimo proprium esse audiendi instrumentum, vt & Aristoteles) quominùs moueatur. Vt enim nisi humor chrystallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi non potest visio: ita neque nisi internus aër externi excipiat motitationē, auditio. Itaq; aqueū humorem tranquillū esse expedit, vt rectè agatur visio, & aërem internum agitari, vt auditio. Multa alia mala sunt huiusmodi, quæ aut per seipsum possit Dæmon facere, aut per internas causas. quapropter ad tollendum ea mala, quæ per sese faciet, solis exorcismis sit satis vti: ad ea verò quæ per internas causas, medicinalibus pariter auxiliis vtendum erit. Non ergo erit semper satis fugasse Dæmonem, nisi morbum etiā cures (vt neq; satis semper sit ad tollendā febrem, quā peperit ira aut labor, mitescere, aut quietem agere) neq; vnquam satis sit naturalibus instare remediis, nisi Dæmonem fuges, quò fortasse respiciens Hippocrates in prognostico dixit: *Si quid etiam est in morbis diuinum, illius quoque oportet discere prouidentiam.* Nimirū refert ad curationem, & ne hoc ignorans, & solum naturalem causam suspicatus, ineptè prædicas. Sed an sint aliqua naturalia re-

Humoris Chrystallini agitatio visum impedit.

p

media, quæ per sese in ipsos dæmones ferantur, & illis naturaliter aduersentur, dignum est consideratione. Videtur enim consentaneum, in ipsis naturalibus rebus esse quasdam Dæmonibus gratas, quasdam ingratas, & quibusdam allici, quibusdam fugari naturaliter (vt capite septimo, & quintodecimo huius libri disputare cœpimus) siquidem inter omnes gentes, qui expiationibus curare morbos huiusmodi tentauerunt, res quasdam cauere iusserunt, & quibusdam vsi sunt, idq; diuinitatis ipsius morbi causa dicentes se facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo sacro (nimirũ erant etiã inter idololatras qui expiamentis tentarent curare) ita scripsit aduersus expiatores: *Cæterùm qui primi* (loquitur de Epilepsia) *hunc morbum sacrum pronunciarunt, tales mihi hi fuisse videntur, quales etiam nunc sunt magi, & expiatores, & circulatores, qui se vehementer pios esse simulant, & amplius quid scire. Hi itaque consilij ac mentis inopes prætexentes diuinitatem, cùm nihil haberent quod exhibitum prodesset, vt ne manifesta fieret eorum ignorantia, sacram hanc esse affectationẽ pronunciarunt, & rationibus idoneis collectis curationem constituerunt sibiipsis securam, expiamenta offerentes, & incantamenta, & à balneis abstinere iubentes, & à cibis multis, velut ex marinis quidem à mulo & melanuro, mugilique, ac anguilla: ex carnibus verò à caprina, ceruina, suilla, ac canina: ex volucribus autem, à Gallo, turture, ac otide: ex oleribus à menta, allio, & cœpa. pallium præterea nigrum habendum non esse, neque in caprina pelle decumbendum, neque eandem gestare oportere, neque pedem supra pedem habendum esse, neque manum supra manum.* Hæc illo in loco. Ex quibus intelligimus, Magos illos siue expiatores, qui inter gentes versabantur, cùm morbum diuinum, hoc est, à Dæmone esse

Expiationis mentio.

eſſe cenſerent, res quaſdam interdixiſſe, vt naturaliter noxias iis, qui ita laborarent. Quin etiam hoc tempore ſcimus, multos exorciſtas ſolere ſuffitu quarundam rerum vti, vt ipſi dicunt, ad torquendum fugandúmq; Dæmonem ipſum. Nimirum dicunt, eum moleſtiſſimè ferre ſuffitum cornu caprini, & cuiuſuis ſtercoris, præcipuè humani, & ruta, ac hypericone (quem ob id fugam Dæmonum appellant) fugari. Sed quod maioris momenti eſſe videtur, & eius quod propoſitum eſt maiorem fidē facere, Tobias iunior ſuffitu iecoris cuiuſdā piſcis, iuſſu ſancti Raphaëlis, fugauit Dęmonem, qui ſeptē viros illo priores interfecerat. Videtur itaq; his teſtimoniis effectũ, pro ipſomet Dæmone fugādo, eſſe naturalē quandā curationem. Nihilominùs vt nuper citatis capitibus indicauimus, ſi Dæmones penitus ſunt incorporei, vt certè ſunt, nullā à corporibus naturaliter paſſionē poſſunt accipere: ſed neq; ſi corporei eſſent (niſi etiā eſſent corruptibiles) voluptate aut dolore affici poſſent: quia neutrum horum poteſt eſſe ſine ſenſu neq; ſenſus eſſe poteſt, niſi cũ organis, habentibus communem naturā cum ipſis ſenſibilibus. Quapropter corruptibilium rerum ſenſitiua, corruptibilia eſſe corpora neceſſe eſt. Niſi igitur Dæmones corporei & corruptibiles ſint (quales certè non ſunt) neque voluptate neq; dolore affici poſſunt naturaliter ab vlla qualitate corporali. dixi naturaliter, quia prima cauſa, quā nullis naturæ legibus teneri in Phyſicis fuſiùs demonſtraui, poteſt corporibus præſtare vim attingendi etiam incorporea. ea verò vis non fuerit naturalis, ſed ſuperior, vt igni torquendi diabolũ & angelos eius, & benedictæ aquæ eoſdē fugandi & abluendi mentes. Huiuſmodi quandam virtutem tributam eſſe hepati illius piſcis, quo Tobias vſus eſt, crediderim.

Quas res dæmō fugiat.

Balnea quibus interdicta. Aliorum verò quæ proposita sunt, aliæ sunt causæ. A balnei suspicor circulatores illos arcere solitos ægrotantes, quo sublata maxima ac notissima talium morborum curatione, maior expiationibus authoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales sunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari solent, atque eò magis quàm vllo alio Medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipsos morbos, quandoquidem ob crassitiem, aut melancholicum substantiæ modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgò, id quod erat naturale ad diuinam causam referentes. *Pallij nigri vsus interdictus.* Nigro indui pallio, ad melancholicas passiones non est vtile: manum habere supra manum, aut pedem supra pedem, otiosi & cogitabundi est, quod etiam melancholicis obest: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadã esse noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At verò quòd suffitu cornu caprini, & stercoris torqueatur Dæmon, dicunt causam esse, quòd contemni se non ferat, cùm sit superbissimus. Ego verò existimo, vẽtum esse illis in eam opinionem quia vt Medici omnes testantur, illarum rerum suffitu epilepsia manifestatur. statim ergo ac epilepticus illis suffitur, corripitur paroxismo, aut si paroxismo tenetur, ingrauescit. illi verò putant irritari Dæmonem. *Hypericon.* Rutam & hypericonem salutares herbas esse ad dictos morbos, res est apertissima: cuius præcipua causa est, quòd flatus absumunt, atque ita humores sedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippoc. si modò ipsius est ille liber. Itaque vtuntur quibusdam rebus,

quas

quas(cùm ad morbos illos curandos conferant)cenſent conferre ad fugandos Dæmones: & aliis quibuſdam quæ nocent, hac ratione putantes ſe torquere Dæmonem, cùm torqueant potiùs miſeros ægrotantes. Hæc cùm ita ſe habeant, conſtat ex his omnibus quæ dicta ſunt, veriſimile eſſe, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorciſtas deferuntur, Dæmonem non habere; ſed morbis aliquibus eorum qui dicti ſunt,teneri & præ inopia conſilij,cùm tentatæ ſint aliæ curationes anteà, neque ſufficiant, deferri ad illos, id quod meritò ab Hippocrate libro de morbo ſacro reprehenditur: eſſe tamen etiam aliquos,quibus talium morborum cauſa eſt Dæmon,illíſque curationem naturalem non eſſe ſatis,conferre tamen,non ipſos Dæmones per ſe, ſed ob morbos ipſos, aut eorum ſymptomata, aut internas cauſas, quas Dæmon ciet. Exemplo eſt Saul, qui cùm à Dæmone torqueretur, ſuauitate Dauidicæ citharæ delinitus mitiùs ferebat; nimirum, vt melancholico occupatus morbo. Neque enim eſt quòd quiſquam ſibi perſuadeat, Dæmonem eſſe qui muſicæ ſuauitate captus miteſceret, atque adeò illum torquere ſineret. Hoc enim refutatum iam anteà eſt, diſputatúmque de ea re aduerſus quoſdam Platonicos capite 16. huius operis, in explicatione cap.2.Leuitici,quod bis iam citaui. Solum fortaſſe ſupereſt, quòd hoc loco quiſpiam dubitet, qua ratione fiat, ſi Dæmones nihil habent commune cum vllo corpore, vt melancholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipſi morbos inferant. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum, nõ ad naturam: nimirum melancholicus ſuccus, maximè omnium paratus eſt in inſaniam & deſperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

Dæmones quos inuadant.

Saulis morbus.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

„ LIBRO tertio Regum capite primo ita ha-
„ betur: *Et rex Dauid ſenuerat, habebátque*
„ *ætatis plurimos dies, cùm operiretur veſti-*
„ *bus, non caleſiebat. dixerunt ergo ei ſerui*
„ *ſui, quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam virgi-*
„ *nem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dormiátque in*
„ *ſinu ſuo, & caleſaciat dominum noſtrum regem. Quæ-*
„ *ſierunt igitur adoleſcentulam ſpecioſam in omnibus fini-*
„ *bus Iſraël, & inuenerunt Abiſag Sunamitidem, & addu-*
„ *xerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis,*
„ *dormiebátque cum rege, & miniſtrabat ei. rex verò non*
cognouit eam.

Veſtium vſus.

Cùm quis ſatis veſtibus operiatur non caleſieri, naturalis caloris defectum ſignificat, quia veſtes non caleſaciunt calore proprio, quo actu ſint, vt ignis, neque quo potentia, vt medicamenta, ſed ſolùm retentione, ac quodam repercuſſu caloris noſtri: nimirum noſtri caloris vi, expirat ſemper vaporoſum quiddam ac calidum ex noſtris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud veſtes detinent, ac circa noſtram cutem geminatum, faciunt ſiſtere, atque ita caleſaciunt, præterquam quòd externum frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non caleſcit veſtibus, non poteſt alia eſſe cauſa, quàm quòd non eſt calidum effluuium, atque eò magis, quòd externum frigus ſemper arcent, vtcumque habeat corpus. Igitur ſi ne ſic quidem caleſcit, conſtat corpus eſſe valde frigidum, ac nihil, aut quàmminimum calidi ſpirare. Vt autem hoc eueniat duplex poteſt eſſe cauſa. aut enim ipſum innatum calidum affectum eſt, vt per magnum rigo-

Calidum effluuiũ.

rem

rem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per sese est tenue & exiguum. in sene verò, neque rigore, neque horrore occupato, neque alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est, nasci. cùm verò Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod serui eius ceperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius dormiret, videbantúrque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit, *Ex iis verò quæ extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnà sit accubans,* ,, *vt semper abdomen eius contingat.* Multò itaque meliùs ,, illi consuluerunt, quàm si eum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multò magis quàm si vino meraciori ingurgitauissent: quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in pueruli aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vigens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius solùm defectu illud laborabat. nulla ratione potiùs videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertiùs indicemus, quid intersit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare.

Corporis frigus.

Senes calefaciendi ratio.

Nam Stoici(vt apud Ciceronem libr. 2. de Natura Deorum, videre est) censuerunt(quorum etiam sententiam hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonicis ignis statuitur, cœlestis & elementaris, ita

Ignis duplex.

Duplex calor. etiam esse in rebus duplicem calorem, alium quidem cœlestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducat incremẽtum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuentium, in altero calorẽ ignis quo vtimur. *Caloris vis.* Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali coctiones omnes agi generaríque ac nutriri omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci, esséque hos calores (quandoquidem adeò efficiant contraria) longè diuersos, alterum quidẽ natura cœlestem, alterum elemẽtarem. *An sit calor cœlestis.* Ego verò cœlestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cœleste, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quę ab igne sunt concalefacta. Quòd si non minùs solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: sin autem alterum frigus etiam est, idque cœleste, certè cœlum non minùs sit corruptibile quàm aër, cùm contrariorum sit capax, & vtrumuis secundùm naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cœlestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quin potiùs hæc est ratio cœlestis ignis, quòd lucidus sine calore est. Itaque cùm ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profectò calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt aliis locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cœlo tributus

omnis

omnis calor naturalis talis etiam ſit, neque ſolùm humanus, ſed & qui omnium animalium; neque horum ſolùm, ſed & omnium ſtirpium, neq; certè harum ſolùm, ſed & omnium quæ ſuo calore ſeruantur, & admoto igne corrumpi poſſunt, cuiuſmodi eſſe videmus ſuccos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum, florum omnium ac herbarum ſuccos, ſiue deſtillatione, ſiue compreſſione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cùm proprius calor tabeſcit? aut non poteſt admoto igne penitus abſumi? Igitur his quoque eſt calor cœleſtis, quādoquidem ab eo ſeruantur, cùm corrumpi poſſint ab externo, atq; adeò tātò citiùs, quantò habent proprij minus. Vinum enim natura robuſtum & calidum ſuſtinet magnum aëris calorem ſine corruptione: frigidum verò & languidum vel à tepēte aëre vertitur in acetum. Quòd ſi inanima & fluentia habent cœleſtem calorem, cur non & ſolida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris poſſunt deduci ad interitum? ſi enim vi frigoris interire poſſunt, proprij caloris retentione ſeruantur: ſi autem ſeruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo: hæc enim erat cauſa, qua naturalis cœleſtis ſtatuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, neceſſe eſt accidat omnibus quæ concreta ſunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione conſtat, vtriuſque exceſſu neceſſe eſt interire, quia mediocritatem vterque exceſſus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor ſit cœleſtis. Vnde rurſus fit, vt ignis elementum non ſit, ſiquidem in miſtis non ſeruatur virtus eius, quæ enim niſi calor? quòd ſi ignem è numero elementorum tollis, neceſſe eſt tollas & aquam, alioqui miſtio

Vini robur.

An ignis ſit elemētum.

non

non fiet, ſed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua ſcilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua ſcilicet & aër, contra vnam ſiccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio. Quòd ſi aquam tollis quoque, neceſſe eſt tollas omnia, quia terra & aër non ſunt bene miſcibilia ſine craſſa aquæ humiditate. Neceſſe eſt igitur calorem proprium rerum omnium igneum eſſe, aut elementa, & miſtionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum ſtatuere, atque hactenus ab omnibus Philoſophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur eſt differentia caloris naturalis, & præter naturam, ſi vterque eſt elementaris (certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & ſiccitatis, quòd ſcilicet proprius eſt aut alienus, éſtque cuicunque rei proprius calor, qui ſecundùm naturalem eius miſtionem moderatus eſt, qui mediocritatem exceſſit, iam eſt alienus. Atqui calor internus rei, ab exteriùs accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur. Atq; vt iuuetur, facit similitudo duplex: altera quæ in eius intenſione eſt, vt ſcilicet non valde excedat, altera quæ in ſubiecto, vt ſcilicet ſimilis ſit ſubſtantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodùm ſubſtantiæ eſt, & ſi non ſupereſt intenſione, alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione ſit, vt nihil vtilius poſſit admoueri quibus calor naturalis extinctus penè eſt, quàm corpuſculum pueruli aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in ſubſtantia eſt ſimillima, & niſi eueniat febricitate, humani caloris gradum non ſuperat. Neque quidem præter rem erat ſpecioſam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abeſſétque omne tædium, atque ita foueretur magis ſenex: non aliter

Caloris differẽtia.

Caloris auxilia.

aliter ac eliguntur ſuauiores cibi, ac medicamenta minimè inſuauia, ne venter reſpuat. Quòd ſi frigidum iam ſenem multis veſtibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia veſtes parum calefaciunt, niſi ſit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipſum admoto calefacias igne: primùm quidem is calor cùm ſiccior ſit, ſiccitatem auget ſenilem, & calorem alioqui exiguum diſſipat: deinde cùm is calor præter naturam inſit ipſis linteis, citò deficit, ſimúlque cum illis refrigeratur rurſum corpus: ſi verò oleis calidioribus, aut aliis medicaminibus admotis velis calfacere, nec ſic quidem proficies multùm, quia medicamenta proſunt quatenus ab ipſo naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò niſi calor poſſit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quòd ſi multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror ſtultius, quàm ſenibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quantò enim vinum calidius eſt per ſeſe, tantò maiori ventris ac viſcerum omnium calore opus eſt vt ſuperetur: alioqui à minori aceſcit, crudúmque ſuccum auget, vnde & calorem naturalem ſuffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat. Quare vinum eſſe lac ſenum, non valde probo; cenſeo potiùs ſenibus ſenſim eſſe dandum dilutius, vſque dum in extremo ſenio conſtitutis toto vino detracto, detur pro eo mulſa aut decocta aqua. ſatius enim eſt permittere calori naturali ſenſim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & ſenectam facere miſerabiliorẽ, & breuiorem. Rectè itaque procuratus calor eſt Dauidi ſeni: quod

Vinũ ſenibus interdicitur

ni: quod præcipuè ea in ætate effectum est, qua non potuerit virginem agnoscere: alioquin multò magis læsisset congressus, quàm contulisset admotio.

CAPVT TRIGESIMVM.

Libro quarto Regum capite 3. dicit Eliseus Propheta: *Nunc autem adducite mihi psaltem: cùmque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, & ait: Hæc dicit Dominus, facito alueum torrentis, &c.*

Itaq; facta super eum manus Domini, hoc est, correptus seu afflatus diuino spiritu, vaticinatus est. Id verò vt fieret, postulauit adduci sibi psaltem, ad cuius cantum facta est super eum manus Domini. Quæ sanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & musicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipsa vaticinatio naturalis est, hoc est, ex naturalibus procedens causis. Nam concentus, naturalis quædam ex causa. Videntur itaque spiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum disponi. Quod sanè ita esse, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex sententia grauissimorum Philosophorum, quam eo loco tutabatur, iis verbis asseruit: *Ergo & ij quorũ animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernũt illa profectò quæ vaticinãtes pronunciant, multisque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inhærẽt, vt ij qui sono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitãtur.* Maximi ergo momenti fuerit, rigidissimè examinare vim quam habet hæc res, atq; adeò totam de diuinatione doctrinã, quãdoquidem maxima sacrorũ librorũ pars Prophetia constat. quod maximum est fidei nostræ firmamen

De vaticinius mulca.

Carmina Phrygia.

mamentum, iuxta illud 2. Petr. 1. *Habemus firmiorem* „
propheticum sermonem, cui benefacitis attendētes. Si verò „
vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de supernaturalibus habetur, argumentum esse posset? Vniuersim de diuinatione plurimùm disputatum est à veteribus Philosophis, Stoicis asserentibus esse re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeò vt neque auspicia, auguria, neque sortes, neque iudiciariam Astrologiam, quam scientiam Chaldæorum vocabant, repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabántque esse imposturas quasdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cùm intueretur vitæ gubernatores, Medicos, atque Philosophos, dicebat animalium omnium sapientissimum hominem esse: cùm autem inspiceret somniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiusmodi, dicebat nihil se stultius existimare homine. Itaque & Cynici deridebant hęc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam asserebant. Quod vt apertiùs exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentauerunt ad duo rediguntur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videtúrque potiùs constare natura. In primo genere sunt auguria, & auspicia, & obseruationes portentorum, & astrologia iudiciaria, & missiones sortium, & prognostica medicinæ, & physionomia, cuius chiromantia pars est. In secundo genere sunt insomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre responsa, & omnis necromantia. Rursùm horum quæ in secundo genere continentur, quædam extrinsecus

De diuinatione multa.

De diuinatiōe opiniones.

Diuinationum genera.

petun

petuntur, vt oracula, & Pythonum, & mortuorum responsa: quædam in ipsa nostra anima esse videntur, vt insomnia, & furores vatum. Porrò ipsi somniantes aut furentes, vocentur Platoni Vates; qui verò interpretantur vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: Prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quanquam in sacris libris hic nominum vsus nō ita obseruatur, siquidem Cayphas dicitur prophetasse, cùm nesciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indistinctè vocamus, siue vaticinari, siue prophetare, præsentire, aut prædicere quæ futura sunt. Stoici vt dicere cœpi, nihil horum repellebant, sed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, censebant & auspicia, & auguria, & portenta, & scientiam magorum, & sortes, aliquid continere in sese certi & firmi, atque adeò vanum nō esse eis vti, & auspicatò quiduis aggredi, quod in vita esset magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere. Itaque non nisi præter rationem dimitti posse, contemplationem dextri & sinistri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in sacrificiis. Præter hæc etiam, esse vim quandam quibusdam hominibus, & in quibusdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: esse quoque Deorum de futuris rebus responsa. Primum quidem argumentum, & quod vniuersum de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium consensu, qui (vt alibi dicit Cicero) lex est naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisset, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuisse vlla vaticinia. De singulis verò ita argumentabantur (eligam quæ videntur firmissima) primùm quidem auspices,

Stoici vaticinia habuerunt.

augu

augures,& porteptorum, & aſtrorum obſeruatores, & ſacerdotes qui conſiderabant exta,non temerè proferebant quidquam;neque niſi conſideratis quibuſdā ſignis, vtenteſque quibuſdam artibus, non aliter ac Medici,conſideratis in facie,& ſpiritu,& decubitu notis,prędicunt hunc moriturum,victurum illum:atque agricolæ conſideratis volatu auicularum, & ranarum cantu,& grunitu ſuum,præſentiunt pluere, & nautæ, piſcium cōſideratis ſaltibus,& maris colore, inſtātem procellam. Vt ergo nemo eſt qui hæc præſenſionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo eſſe debet qui illa repellat.Nihil enim videtur intereſſe, præterquàm quòd eorum cauſæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt)experimento res conſtat, vt omnium gentium videtur vſu probari,etſi ignoretur cauſa, non eſt detrahenda fides, ſed cenſendum omninò eſſe aliquā, quia nihil ſine cauſa fit. Iam verò diuinationem illam aliam,quæ verius diuinatio dicitur, quæque ſine vlla arte intra nos eſſe videtur; dormientes, aut furentes, aſſeritur exemplis multis.quia præter vetera quæ narrantur quàmplurima,vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Poſt exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod ſibi perſuadebat eſſe firmiſſimum:

De diuinatione per ſomnia.

„ *Quodcunque animal vel ſemel in tota vita vidit cœlum,*
„ *aut omninò colorem,fulgorémve aliquem,etiamſi centies*
„ *millies videre nequiuerit, aut videndo deerrauerit, ne-*
„ *ceſſe eſſe habeat vim facultatémque cernendi: nam quod*
„ *ea omninò orbatum eſt,nunquam videre poterit.* Ergo & quicunque homo, vel ſemel præſenſerit diuinaueritque futura,etiamſi errauerit ea in re pluries, habet in ſeſe facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos ſomniaſſe aliquando, aut etiam vigilantes

dixisse res futuras, quæ verè consequutæ sunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa est animæ vis quædam sentiendi præsentia, quæ dicitur sensus, & alia sentiendi præterita, quæ est memoria, ita oportet tributam esse aliam futurorum, putà vim diuinandi. Collocant itaque sensum, & imaginationem, quæ sine sensu temporis est, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & aliis multis (quæ vt minùs naturalia sciens prætermitto) affirmabant esse in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquam verò excitaretur vehemẽter, aut calore quodam intrinsecus excitato, vel vehementi motu, vel lino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, cumque vel ex terræ quibusdam locis non continenter, sed ex temporibus quibusdam exhalare, ac sese, non in omnes, sed in natura magis paratas mentes inserere, illisque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina reserare: ab eius quoque facultatis vsu mentem, præsentia rerum externarum, inter quas versamur semper, interturbari, proinde tunc maximè posse, cùm externis relictis rebus per se mouetur, vt in somnis, aut cùm eleuata est, vt cùm musico concentu detinentur. Licet tibi hæc legere, vt multis aliis in locis, ita apud Plutarchum libello de defectu oraculorum. Quibus plurimum videtur adstipulari factum Elisei, siquidem petiit adduci sibi psaltem, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, censentes nihil eorum quæ omninò non sint, sciri posse, futurorum verò nullum esse adhuc. sed quoniam neque præterita iam sunt, meliùs videtur ratio hæc ita concludi posse. Quæ neque sunt, neque fuerunt vnquam, nullo modo sciri possunt; nam neque per se vt quæ actu sunt, ne-

Epicurei diuinationes deridet.

que

que per ſui ſpecies, ac velut veſtigia quæ reliquerint, vt quæ præterierunt: nulla eſt igitur diuinandi ratio. Cenſebant ergo, eorum quæ præcognita prædictáve per quoduis diuinationis genus eſſe narrantur, plurimas eſſe vulgi ineptias, aut ſacerdotum impoſturas: imperitæ verò multitudini, prætextu pietatis & religionis facilè perſuaderi, nonnulla caſu euenire, vt ſcilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim neceſſariò non euenit quod prædictum eſt, ſed & cùm non euenit, potuit euenire. Peripatetici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte careret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi ſunt, concedebant, vt & Stoici. Plato vtrunque mihi videtur recepiſſe, alterius verò cauſam reieciſſe in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuio ſiue de Amore, diſſerens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos cenſet intercedere, inquit: *Per hunc vaticinium omne ſacerdotiúmque diligentia circa ſacrificia, expiationéſque, & incantationes & diuinatio omnis, atque magica.* idem in dialogo de Natura, vaticinium ſtatuit in iecore, cenſens ſcilicet diuinandi vim tributam eſſe hominibus à natura, & ea vi tunc maximè eos vti, cùm minimè vti poſſunt prudentia: ſunt verò eius hæc verba: *Quòd autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento eſſe poteſt, quòd nemo dum ſanæ mentis eſt, diuinũ & verum vaticinium vllum aſſequitur, ſed cùm vel ſomno prudentis vis præpedita eſt, vel oppreſſa morbo, vel diuino aliquo raptu à ſua ſede dimota fieri diuinatio ſolet.* In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi ſunt morti ſolere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per

Peripatetici quid de diuinatione.

Opinio Platonis.

auguria esse vsum, & inter symbola scripsisse, *diuinationem omnem honora.* Aristoteles quoque sectione 30. problematum, causas quibus Sybillæ & bacchantes, & vates fiunt, reiicit in calorem quem in mentis sede ciet atra bilis, eius verò sunt hæc verba: *Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in vicinio est, morbis vesaniæ implicantur, & lymphatici fiunt; vnde Sybillæ, & bacchantes, & diuino spiritu afflati fiunt, cùm non morbo, sed temperie naturali fiunt.* Ex his verbis constat, Aristotelem censere, vel saltem eo loco affirmare (nam vt hoc obiter dicam, eius viri sententia propria malè petitur ex problematis, quia in eorum dissolutione sæpe vtitur alienis placitis) esse in hominum mentibus naturalem facultatem futura præsentiendi; eam verò incitari calore, in quibusdam quidem morboso, eósque dici maniacos, phreneticos, aut lymphaticos: in aliis verò naturali, quòd scilicet atra bile, eáque calida, naturaliter iuxta mentis sedem, hoc est, in cerebro abundent, eáque causa fieri Sybillas & vates, atque adeò Prophetas. sed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Aristotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere: *Atque etiam per multa spirituum genera plerisque in locis terræ ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentantes instigant, alij inediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia.* Itaque constat Philosophos omnes, præter Epicureos, qui non adeò sunt à multis existimati sapientes, censuisse esse aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus insitam naturaliter, etiamsi ea facultas non nisi in raris quibusdã esset conspicua. Nam etsi de artibus illis diuinatoriis, aruspicum scilicet, & augurum, sortilegorum, Chaldæorum, & magorum, & sacerdotum, & similibus dissentirent,

Aristotelis opinio.

Lymphatici & Sybillæ.

Diuinationẽ esse censent Philosophi.

tirent, aliis has quoque habere aliquid naturale putantibus, aliis eſſe vanas prorſus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur ſimul leges, Platone aſſerente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere cauſas, ſed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipſis ſita eſſe videtur, quales Sybillarum, Prophetarum & ſomniantium, omnes præter dictos, conſentiebant, naturaliter eſſe in ipſis noſtrûm mentibus. Ex ſacris eloquiis dubitare meritò poſſes, quam ſententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino ſpiritu, & laudes populi Iſraëlitici commemorans: inquit, *Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſraël.* itaque quaſi augurium & diuinatio omnis ſint vana, aut malorũ Dæmonum interuentu fiant, dicit, non eſſe horum quidpiam inter fideles. Hanc ob cauſam Saul, dum bonum ageret coram Deo, eraſit è terra Iſraël magos, & ariolos, & habentes Pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatoriis, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra ſeſe, interfecit. Hæc itaque omnia partim ſunt cenſenda vana, partim praua, quòd partim ſunt impoſturæ, partim agantur, interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex noſtris legibus conſtare poteſt, quibus impoſtores omnes, qui vtcunque diuinationem profitentur, relegari iubentur, vtentes autem diaboli opera, vel comburi, iuxta id arbitror quod Saul initio ſui regni feciſſe narratur, capite 28. primi Regum. itaque videtur omnis diuinatio populo Dei eſſe interdicta. Alia tamen ex parte videri poſſint, non minùs, ſed plus etiam quàm gentes vſi omni genere diuinationis. Nam in ſecundo genere (vt ab hoc nunc

Diuinatio populo Dei interdicitur.

incipiam) esse videntur visiones omnes Prophetarum & prædictiones, quæ non semper & vtcunque, sed afflatis numine quibusdam occasionibus fiebant, velut cùm Sauli obuius fieret cuneus Prophetarum, insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repentè se coniecit medium inter Prophetas, prophetauitque cum
„ illis; cuius rei nouitas prouerbium peperit, *Saul inter*
„ *Prophetas*, vt narratur capite decimo primi Regum. Eliseus loco citato ad cantum psaltis prophetare cœpit. In hoc genere etiam erant somnia, & somniorum interpretationes, Ioseph, & Danielis. In primo genere esse videbantur missiones sortium, quæ quàm maximè videntur probari in sacris, siquidem 16. Pro-
„ uerbiorum dicitur, *sortes mittuntur in sinum, sed à Deo*
„ *temperantur*. Iosue, capite septimo suæ historiæ habetur, mittens sortes primùm per tribus, deinde per domos, postremò per singulos, reperit Acham filium Chaim, esse anathema. Diuus quoque Mathias electus est in Apostolatum missis sortibus inter eum & Ioseph: vt narratur capite primo Actuum Apostolorum. Augurio videtur etiam vsus Eliseus, qui lethaliter iam ægrotans, prophetauit Ioë regi Israël, fore vt vinceret Syriam ter, eò quòd terram iaculo ter percussisset: si autem pluries percussisset, fuisse deuicturum eam vsque ad consummationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præsensisse numerum victoriarum: non aliter ac Calchas Agamemnoni narratur, ex numero passerum prædixisse numerum annorum belli Troiani. Sed & quadragesimo capite Geneseos scriptum est, Iosephum solitum esse augurari in scypho, in
„ quo bibebat: atque ideò ipsemet dixit, *An ignoratis,*
„ *quòd non sit similis mei in augurandi scientia?* Necromantiæ

Augurij vsus in sacris.

mantiæ etiam exemplum eſſe videtur in ſacris. Nam Saul cùm conſultus Deus ei non reſponderet neque per ſomnia, neque per ſacerdotes, neque per Prophetas, curauit vt Pythoniſſa ſibi ſuſcitaret Samuelẽ, quem conſuleret. Obſeruationis etiam auium & inſpectionis extorum, formam videtur præ ſe ferre illud, quod Deo imperante fecit Abrahamus, quod narratur capite 15. Geneſeos his verbis: *Et reſpondens Dominus, Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. qui tollens vniuerſa hæc, diuiſit ea per medium, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit, aues autem non diuiſit: deſcẽderúntque volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abraham, cúmque Sol occumberet, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum, dictúmque eſt ad eum, ſcito prænoſcens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, &c.* Videtur ſanè in hoc oraculo, & inſpectionem extorum fuiſſe, ſiquidem diuiſit per medium tria illa animalia, & eorum partes contra ſe altrinſecus poſuit, auium quoque habitam rationem, ſiquidem deſcenderunt ſuper cadauera: porrò acceſſiſſe diuinationem ex inſomnio, ſiquidem poſt ſoporem dictum eſt ei quod ſemini eius erat euenturum. Arti quoque Chaldæorum, hoc eſt, Aſtrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum ſcriptum eſt, *De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine, & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.* Si enim ob infœlicem ſtellarum in cœlo manentium ordinem Siſara deuicta eſt, potuit certè præuiſo eo ſtellarum ordine ſuam calamitatem præſentire. Sed & chiromantici habent in ſacris, quo ſe tueantur: ſiquidem capite 37. libri Iob ita habetur: *Qui in manu omniũ ho-*

Necromãtiæ exemplũ in ſacris.

De Aſtrologia iudiciaria.

» *minum signat, vt nouerint singuli opera sua.* Iā verò oraculis nulli homines videntur magis vsi quàm Israëlitæ. Nam Dauid consuluit Deum capite quinto libri se-
» cundi Samuelis: *Si ascendam contra Philistæos & tra-*
» *das eos in manus meas? qui respondit, non ascēdas contra*
» *eos, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex ad-*
» *uerso pirorum.* Consulebant etiam per Prophetas: nam
» capite decimosexto secundi Paralipomenon, dixit Io-
» saphat ad regem Israël: *Consule obsecro in præsentia-*
» *rum sermonem Domini. Congregauit ergo rex Isra l Pro-*
» *phetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Rha-*
» *moth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quiescere?* postea horum responso non contentus, accersiri iussit Micheam. Quæ igitur diuinatio nō erat in Israël? Certè primæ de diuinatione quæstioni, An scilicet sit vlla diuinatio, nullus locus relictus est. Est enim re vera diuinatio aliqua, vsique ea sunt non tantùm populus Dei, sed & aliæ gentes. nam vt fuerunt Prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sybillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & responsa accipiebant Idololatræ à suis Diis. nam præterquàm quòd nimis esset proteruum, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias misit nuncios ad Belzebub Deum Acharon consulendum de sua salute, quasi scilicet ad respondere solitum. Quapropter facessat stulta Epicureorum derisio, qui omnia siue de sacrificiorum inspectione, siue de diuinatione ex insomniis, siue de Prophetiis, siue de oraculis, ac prorsus de quouis diuinationis genere, vbi terrarum esse dicebantur, censebant esse meras nugas, ac non solùm non esse vllam diuinationem naturalem, sed ne esse quidem: qui hac vna causa mihi videntur laudandi, quòd scirent, quid

Epicureorū derisio arguitur.

ex

ex suis placitis esset consequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinãdi esse censentes, cùm & nullos Deos qui rebus humanis prospicerent esse putarent, sed (vt rectè Cicero intelligit) per derisum dicerent, eos esse imagines quasdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis testimoniis doctissimorum ac grauissimorum auctorum, ac quod firmissimam fidem facit, scripturæ sacræ, constat esse re vera, fuisseque semper inter mortales futurarum rerum præsensiones, disputandum est, quæ diuinatio sit (posita enim sunt plurima illius genera) atque quæcunque esse probetur, quam habeat causam, an naturalem, an diuinam. Disputetur primùm quidem vniuersim, deinde per singula genera, hinc sumpto initio. Quicunque futura tentant prædicere, aut ex consideratione causarum, signorúmve procedunt, aut non, sed sine vllis signis aut argumentis, quasi res ipsas per se videant, id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rursum, coniecturarum quædam sunt cõiunctæ cum vera prudentia, quædam sunt vanæ, vt scilicet ipsæ, siue causæ, siue notæ, ex quibus ratiocinatur. sunt vt coniecturæ quibus Imperator in bello, & ciuilis vtitur in administranda republica, & Medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu, aut retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus, coniunctæ sunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia rerum secundùm naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auspices, aut augures, aut extorum inspectores, aut pullarij, aut obseruatores portentorum, vt videtur plerisque, vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum, neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis, vi-

Vanæ diuinationes.

detur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum, aut vitæ, mortísve principum, aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla esse potest (quidquid grauissimi illi Philosophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè, explicabo posteà. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut anteà quoque sciebat, non animaduerterat tamen, tunc quidem discere non potuit, quia cùm non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum, aut signorum, aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit, neque omninò collegerit ratiocinando ex aliis assertionibus (id enim non diuinare, sed, vt diximus, coniectare esset) oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit: at verò quod neque omninò est, neque fuit, non potest esse præsens obiectiuè: igitur superest, vt qui diuinat, eius quod diuinat notitiam semper apud se habuerit: id verò nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam, ita vt aliorum non sit; neque futurorum quædam diuinari possunt, quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per se omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum est diuinari possit. Necesse est ergo, si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam.

Diuinatio nō est merè naturalis.

Quoniam verò præsentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura, tuncque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necesse est ea quoque sint in anima

quæ eam habeat potentiam: ergo neceſſe eſt habeat humana mens in ſeſe ſpecies & notitiam rerum omnium, præſentium, præteritarum, & futurarum: id verò fieri non poteſt, neque per infuſas rerum ſpecies, neque per participationem idearum, neque aliter, cùm ſit finitæ ac certæ virtutis. Nã vt qui non eſt potentiæ infinitæ, non poteſt omnia facere, ita neque qui non eſt infinitæ ſapientiæ, poteſt omnia ſcire: fit ergo, vt non poſſit eſſe in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, ſiue bilis atræ, ſiue flatus cuiuſpiam, auræve talis, quæ incitando mentem inſtiget ad diuinationem, niſi priùs explices, qua ratione poſſit mens ipſa diuinare, an euoluendo quas in ſe habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinſecus, inutile eſt. Si enim ipſa diuinatio eſſe non poteſt, neque vlla ſit in mente diuinandi vis; ea verò ſi non eſt, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde eſt ac ſi quis putet hominem naturâ cæcum, cuiuſdam ſplendoris acceſſione poſſe videre. Quidam neoterici hoc argumentum ſibi videntur effugere, ponentes humanam mentem per ſe, ac niſi corporeis impedimentis teneretur, omniſciam eſſe, ac proinde cùm aliquando dimiſſis rebus corporeis, quaſi vinculis ſoluta euagatur, per ſeſe etiam ſine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoſcere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ niſi quæ per ſenſus receperit, agnoſcere nullo modo poteſt: & ipſam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil eſt aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quòd tam multa receptiſſima à Philoſophis placita perdunt, non vident ſe finitæ formæ perfectionem adſcribere infinitam. Scire enim præcipua mentis perfectio eſt, & quò plurium eſt ſcientia, eò maior,

quæ

quæ ergo omnium, infinita. ea cùm non nisi in prima causa (quam infinitæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis esse alibi priùs, & in hoc ipso opere monstraui) esse possit, constat neque scientiam futurorum posse esse, nisi penes primam, & infinitæ sapientiæ intelligentiam, penes quam, vt inquit Plato, *neque est, erat, & erit, sed est*. Igitur neque certa, neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliúmque, vt earum non potuerit esse vlla certa coniectura ex rebus sensibilibus, neque eæ possint secundùm aliquam corporalem passionem significari, euidenter attestantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam est, neque minùs quàm miracula confirmare eam possunt apud homines: imò plus etiam, quia multò meliùs possent Cacodæmones sensibus nostris illudendo miracula ementiri, quàm certò & sine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitissimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera vtcunque imitari: nimirum, vt ille respondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantia verba, & veris Prophetis vera suggerebat; ita illi aut ex idolis, aut per pseudoprophetas respondebant nunc ambigua, & quæ in vtramuis partem flecti possent, nunc nugas, nunc mendacia. Ambigua, vt quidquid eueniret illi prædixisse putarentur; quale est illud, *Aio te Aeacida Romanos vincere posse*: nugacia, vt quæ ipsis manifesta esse possunt, & hominibus occulta respōdentes, ipsos in admirationem rapiebant, putantes quòd scirent occulta, posse etiam scire futura. quod tamen longè differt. huiusmodi est illud. Cùm quidam ad oraculum missus esset, tenens manu plicatam syngrapham, in qua scripta erat hæc interrogatio, *Vtrum manis tibi bouem immolari, album, an nigrum*: ipsi neque

Futurorū cognitor solus Deus.

Dæmones Dei simiæ.

Dæmonū responsa.

neque interroganti quidquam, neque verò scienti quid manu gereret, bis ad aurem responsum est, *album*: quæ res magnam Amoni authoritatem conciliauit, quasi potenti de quacunque re consuleretur, respondere. ea verò res nihilò maiorem admirationem afferre debuit, quàm si aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, responsum esset, *album*. Cur enim Dæmonum natura ad agnoscendas voces, quàm literas censeatur esse aptior, cùm non magis auribus, quàm oculis præditi sint? mendacia suggerebant pseudoprophetis ad decipiendum. Exemplo est id quod euenit Achab regi Israël, cui quadringenti ferè Prophetæ, spiritu mendacij instigati, responderunt, fore vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cùm tamen ille bello illo esset casurus, & eius exercitus dissipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inspirationis à summo Deo, per se, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum est. falsa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, vt constat ex capite decimotertio Lucæ vbi dicitur, *velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes, prophetiza quis est qui te percussit*) hæc inquam inspiratione fieri potest prauorum Dæmonum. cuius inspirationis, nonnunquam ipsi diuinatores sunt conscij, vt cùm consulto, & præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquam ipsi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant se à Deo Optimo Maximo instigari, velut quadringenti illi Prophetæ, qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinsecus veniat vlla inspiratio, an intrinsecus in ipsis orta sit ea præsensio, norunt. atque bene

An sanitas dum manus sit naturalis in homine album.

bene hi præcipuè sunt, per quos sibi multi Philosophorum persuasêre, esse hominibus secundùm naturam vim aliquam & facultatem occulta & futura diuinãdi. Cùm enim diuinationem videant, & inspirationem non agnoscant, causantur naturam. Certè longè facilius, ac suasibilius est, Dæmonem tacitè rem quampiam phantasiæ repræsentare, quàm esse vim naturalem agnoscendi futura, quæque nondum sint, & occulta, quorum formæ per organa sensuum non subierint, cùm hoc adeò naturæ ipsius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum sit repugnare; illud verò sit perfacile: agitatione enim specierum rerum præteritarum, quæ in memoria sunt repositæ, possunt fieri futurarum rerum, aut occultarum spectacula: id verò nisi rarò & casu quodam fiat (in plerisque enim eorum quæ narrantur, casus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaque omnis propriè vocata diuinatio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam, sit à Dæmone bono aut malo, neque est in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus sensus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maximè fidebat, nullius momenti est. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præsentit, neque prædicit (præter afflatus Dæmonum) nisi casu, non certè quia prædicit, prædicendi facultatem cognoscetur habere. quod enim fit casu, fit per accidens, quod à facultate, fit per se: non ergo à facultate quod casu. Casu verò fieri raras illas quæ narrantur diuinationes, constat, quia quod per se & à facultate fit, semper aut plerunq; quod casu, fit rarò, aut semel: malè ergo ille colligit, si vel semel prædictũ sit quod posteà eueniat, esse facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de

memo

memoria,cui facultatem diuinãdi volunt opponi,rectè concluditur. Neque enim quia præſentium & præteritorum eſt ſenſus,oportet vt & futurorum ſit,cùm præſentium,& præteritorum ſit vnde accipiãtur certæ ſpecies,futurorum non ſit,niſi per accidens, ex ipſis præſentibus,& præteritis. Nõ eſt itaque vera diuinatio naturalis:nihilominùs habet etiam in diuinatione partem aliquam natura,idque duobus modis:vno quidẽ,quòd quædam vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales: altero,quòd ipſa etiam propriè vocata diuinatio, & prophetia,ob naturales quaſdam cauſas,accidit potiùs huic quàm illi,hoc aut illo tempore,hoc aut illud agẽti,hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur,deinde alius. De Aſtrologia & Phyſiognomia,cuius Chiromantiæ prædicto pars eſt,quandoquidem artium quarundam eſſe videntur,certum eſt ſeorſum diſputare,an fide aliqua ſint dignæ,an prorſus ſint vanæ,vt etiam de Necromantia,ne tam multa vno capite inuoluamus. Superſunt auguria, ſeu auſpicia, & extorum inſpectiones, & portentorum interpretationes,ſortes,& inſomnia. Augurij & auſpicij nomen propriè dicitur de diuinatione,quæ ex cantu, aut volatu, aut paſtu auium,procedit:latiùs verò patente nomine, etiam de ea quæ ex aliis quibuſuis rebus caſu incidentibus,vt quòd hoc aut illud nomen auditum eſt, quòd talis aut talis homo occurrit,agenti iter,quòd hinniuit equus,aut ceſpitans cecidit,quòd in menſa ſal excidit, aut vinum effuſum eſt, quòd iactus baculus bene in terrã cecidit aut malè,& innumera alia,quæ neque vlla conſtant ratione,neque eadẽ apud omnes ſunt,ſed quę ſibi quiſque fingit. Extorum inſpectionibus vtebantur ſacerdotes in ſacrificiis idolorum, vtque animalium quæ immolabantur,erãt viſcera integra, aut vitioſa,ita

bene

bene aut malè ominabantur iis quorum gratia sacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorsus vana, ac ex superstitione hominum profecta; si quid verò maius in his eueniebat, quàm vt casu fieri censeri posset, id omne (vt Plato etiam author est loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque meritò datum laudi est Sauli, quòd eraserit à terra Israël omnes ariolos, simul cum magis, & Pythonem habentibus. Nihil occurrit in sacris quod augurij aliquam speciem præ se ferat, nisi fortè illud quod Eliseus respondit Ioë regi, victurum scilicet ter, quòd terram ter percussisset iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quasi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præstiterit, sed quòd Eliseus eam recepisset reuelationem à Deo, fore vt Ioë toties vinceret Syriam, quot ab eo iussus mitteret iacula: hæc verò diuinatio non ex augurio, sed ex diuina reuelatione processit. Iam verò quòd Abraham vaccam, capram, & arietem per medium secuit, sacrificium fuit, non extorum inspectio. abigebat verò volucres non augurium captans, sed sacrificij reuerentia. Iam verò Ioseph putabatur ab Ægyptiis augurari in scypho, cùm tamen ille re vera nihil tale faceret, sed esset & prudentissimus coniectator, & propheta. ipse vt se magis dissimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, *An ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scientia?* nihil sanè affirmans, sed illos terrens, ac fingens esse alium. Portentorum interpretationes vanas omninò non esse, constat: siquidem Deus Optimus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes se esse, vbi magnæ aliquæ earum mutationes instant, portenta quædam faciens indicare solet. Velut cùm placeret Domino transferre imperium Assyriorum in Medos, facta est

Scyphus augurationis.

Portẽta.

eſt portentoſa illa viſio manus ſcribentis in pariete, *Mane, Thecel, Phares*, quod interpretatus eſt Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat ſpiritum. Porrò cùm mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio ſeculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ ſunt factæ ſuper vniuerſam terrã horis tribus, & velum templi ſciſſum eſt, & lapides collidebãtur mutuò, & ſurrexerunt plurimi à monumentis: quorum interpretatio per ſanctum ſpiritum facta eſt Eccleſiæ. Porrò interpretatio illa portentoſi illius eclipſis Apollophanis Philoſophi in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionyſius in epiſtola ad eundẽ Apollophanẽ) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, reſpondit: *Diuinarum rerum viciſſitudines*. qui mihi videtur maius quiddam, quàm humana ſapientia cõſequi poſſet, dixiſſe, ac fortaſſe prophetauit hic quoque, neſciens quod diceret: dixit verò rem veriſſimam. Nunquam enim tanta rerum diuinarum viciſſitudo facta eſt, quàm tunc, cùm ceſſare cœpit ſcripta lex, & idolorũ cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiúmque accipere regnum Dei. Quoniam verò Deus non Chriſtianarum rerum ſolùm, ſed humanarum omnium prouidentiam habet, & gubernationẽ, vt ex eo quod contigit Balthaſari regi palàm fit, non eſt quòd fidẽ abrogemus iis, quæ de Romanorum, & aliarum gẽtium portentis narrantur, vt neque iis quæ Ioſephus accidiſſe narrat paulò ante excidium Ieruſalem, cùm præcipuè libro ſecundo Machabęorum capite quinto, ante illud tẽpli & Ieruſalẽ excidiũ, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta dieb⁹ apparuiſſe per aërem tam multa portenta. Verùm in hoc quoque præſenſionis genere, ſunt innumera vana, & falſa. Vana quidẽ, quoniam ea

Interpretatio eclipſis Apollophanis.

quæ vt portenta narrantur, leuia sunt, vel casu facta, & quæ non tunc primùm, aut solùm accidunt, sed tunc considerantur, quòd nouæ aliquæ res cōsequutæ sint. velut narrant Bœotios Thebaïdæ vidisse ex magno ac denso cãtu gallinaceorum victoriã esse Thebanorum. fuisset verò, vt scitè dicit Cicero, portentum, si cecinissent pisces: falsa verò plurima sunt eorum, quæ in Principũ obitu narrãtur accidisse: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita est illis adulatio. Itaque portẽta, & eorum interpretationes, etsi magna ex parte, non tamen omninò vana sunt; quãdoquidem, vt indicatũ est, nonnulla sunt portenta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuẽtu Dæmonũ fiunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, vt quæ faciebant Magi Pharaonis cõcertantes cum Mose, quos tamen cõfudit Deus in Ciniphib. re omnium vilissima. vt inde palam fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse, nisi Dei permissione facere. Quoniã verò Deus in suæ prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portenta, illi superbissimi, Dei quo ad possunt æmuli, nonnunquã in aëre tumultus ciẽt, voces emittunt, aut phãtasmata fingunt, cùm vident aliquid noui instare: præsentiunt verò id per coniecturas, vt sunt quàm nos perspicaciores. Huiusmodi esse puto, quòd auis dicitur clamasse ad Romanos, vt à Gallis cauerẽt. sunt itaque eorũ quæ de portẽtis dicũtur, quædam vana (cõiungo nũc cum vanis falsa) quædã diuina. Sed & naturalia etiã sunt portẽta, quorum est etiam naturalis aliquãdo interpretatio. vocãtur enim portenta ea etiã, quæ etsi naturaliter fiant, ob raritatẽ admirationẽ aliquã faciunt, velut mulæ partus, & fœtus monstruosus. Hæc omnia cẽset vulgus hominum significare res nouas, velut dicunt Zoroastrẽ dentatum exisse in lucem,

Victoria cantu gallinaceorum.

Dæmones Dei æmuli.

Roma auis clamore seruata.

ac mox

ac mox risisse, qui magicæ inuentor dicitur fuisse. Verùm hoc quod de Zoroastre ferũt, nescio, vt habuerit: monstruosos verò & portentosos partus, siquidẽ causas habent naturales, cõstat, ob necessarias potiùs causas circa materiam contingentes fieri, quàm vt quidpiam futurorum significent. naturales verò interpretationes sunt naturalium portentorum, velut Pherecydes magister Pythagoræ prædixit fore terræmotus, eò quòd defecisset aqua in iugi puteo, & similibus his portentis admonitus Anaximander, dicitur Lacedæmoniis prædixisse instare magnos terræmotus, quòd ita re ipsa consequutum est, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam insolitus ranarũ, murium & reptilium prouentus, præmonstrant pestem. Tamen re verà hæ & eiusmodi aliæ præsensiones, non magis diuinationes sunt, quàm quibus Medici, agricolæ, & nautæ vti solẽt. Sortes nihil possunt habere naturale, quia ipsa ratio bene mittendi sortes, in eo maximè consistit, vt tollatur omnis causa siue naturalis, siue volũtaria, ita aut aliter cadendi, sed res tota, aut casui, aut occulto motori, eique diuino committatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit aliis maiorẽ, aut parũ versat, vt possit extrahere, quam velit; aut si qui spopõderit cuius calculus priùs cadat, faciat suũ grauiorem, hæc non sortes, sed imposturę sunt: si verò omnis naturalis motus, & deliberationis causa absit, verè sors est. Igitur pér sortes nihil futurorũ potest præsentiri, neq; occultorum agnosci naturaliter: potest verò Deus per has, vt multis aliis modis sensibilibus, quarũ velit rerum significationem pręstare, vt pręstitit Iosue, & Petro cum cõsulentibus: tuncq; verissimũ est quod in Prouerbiis dicitur, *sortes à Deo temperari.* Hoc quoq; sunt imitati mali Dæmones, respõdentes iis qui eos consulunt per

Terræmotus prædictus.

Pestis prænũciationes.

Sortium consideratio.

ſortes. Ex dictis cõſtat ſortes mittendas nõ eſſe, niſi cũ Deus ſe ita reſpondere velle reuelauerit, quod ſanctiſſimis illis viris accidiſſe credo; aut cùm nullum humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque veriſimile eſt, ſi res ſint magni momenti, Deũ qui humanas res non negligit, niſi peccata obſtent, ſortes temperare: alioqui vanæ aut ſuperſtitioſæ ſunt, quia imprudentiſſimæ fortunæ, aut nequiſſimis Dæmonibus cõmittuntur. Dormientibus fieri poſſunt futurorum, & eorum quæ occulta ſunt reuelationes, ac fortaſſe etiam magis quàm vigilantibus, vt poſteà dicemus. Sed & citra has, eſt quædam naturalis diuinatio ex inſomniis, de qua ab omnibus ferè Philoſophis diſputatum eſt, atq; à me nunc iuxta illorum placita, eſt agẽdum. Res quarum per ſomnum poteſt præſenſio fieri, quædam à nobis ſunt agẽdæ, aut ſuſtinẽdę, quædã omninò extra nos futuræ ſunt, neq; in nobis vllum ſui principium habituræ. Noſtri quidem actiones aut paſſiones ſunt, velut ſi ego iturus ſum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos ſunt, vt ſi futurum eſt nauale bellum, occupanda quæ nunc obſidetur Golera, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò corũ quæ extra nos ſunt, quædam talia ſunt, vt cum eorum cauſis nullã habere poſſimus compaſſionẽ, aut talia, vt poſſimus. Atqui vt non poſſimus cum eorum cauſis cõpaſſionem habere, aut ex natura rerum naſcitur, aut ex tanta diſtantia, vt nullus contactus eſſe poſſit (ſcimus enim actiones nullas naturales ſine contactu fieri) vt à cauſis futuræ cras hîc pluuiæ, poſſum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quod palã faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à cauſis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipſarũ rerum

Inſomnia

Præſenſionis ratio.

rum naturam, nullam ego poſſim accipere paſſionem corporalem. Neq; certè Madriti agens à cauſis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc ſe anno ſequenti, ob diſtantiam loci, aut temporis, rerum huiuſmodi à quarum cauſis nullam accipere poſſumus paſſionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus eſſe poteſt naturalis præſenſio, niſi per coniecturas. Sed cùm euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem ſomniare, aliquid quod poſteà re vera fiat, duorum alterum neceſſe eſt; aut id fortuitò fieri, non aliter ac cùm nobis de aliquo homine loquentibus ille ſuperuenit, aut à Deo cui omnia futura conſpicua ſunt, aut à ſagaciſſimo coniectore Dęmone factam eſſe reuelationem. Aliarum verò rerũ, quarum principium intra nos eſt, aut à quarum cauſis pati poſſumus, præſenſio multò meliùs ac faciliùs accidit dormientibus, quàm vigilantibus. Nam duplex ratio eſt, qua res tales præſentimus, quid facturi ſimus, conſultando quid facere nos poſteà expediat: quid paſſuri, ſentiendo in nobis exigua imminentiũ paſsionũ initia. Primo modo admonemur ſæpè per inſomnia quid ſimus facturi. Nam ſæpè de rebus agendis cœpta interdiu cogitatio, per ſomnum continuatur, inueniuntúrque tunc temporis accommodatiſſima ad finem media, quæ cùm expergefactis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus ſit. cauſa verò talis euentus eſt naturalis. Nam vtrunque dictorum, conſultatio ſcilicet & ſenſus minutularum paſſionum, meliùs multò accidit dormientibus quàm vigilantibus, ſi modò ſomnus placidus ſit, neque multis craſsíſque vaporibus conturbetur: tunc enim velut in agitata conturbatáque aqua multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa

Duplex præſenſionis ratio.

ac conspicua. Cùm verò somnus est moderatus, neque perturbatus multis animi motibus, aut morboso apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt meliùs, quia anima intro se colligens, & nullis externis sensibilium motionibus distracta, meliùs ac perspicaciùs cõsultat. Argumento est, quòd qui de rebus maximis cogitare volunt, in silentio, obscuris, conclusisque cubilibus, & sæpe etiam oculis id faciunt. Nimirum subtrahunt sese ab externorum sensu, vt cogitationi vacent. Constat verò nulla ratione magis animam vacare ab externis sensibus, quàm dormiendo, non verò ita vacat ab internis, siquidem somniat. quod Hippocrates li-
» bello de insomniis significauit his verbis: *Cùm corpus*
» *dormit, anima vigilat*. Eãdem ferè ob causam fit, vt minutulæ passiones, quæq; vigilantes latent, à dormientibus sentiantur, videantúrq; illis esse multò quàm sint, maiores: nimirum somnus habet ad vigiliã rationem, quam nox ad diem, tenebræ ad lucẽ, silentium ad clamores: at verò cõstat, noctu & silẽtibus cũctis, strepitus vel exiguos videri magnos interdiu, & vbi est magnus strepitus, magnos etiam latere. adeò vt qui iuxta Nili ortum sunt, dicãtur esse surdi. Horum verò caussa est duplex. In ipsa anima, quòd sensus coniunctus semper est cum imaginatione, quæ cum animaduersione operatur, distrahitur verò ob aliorũ sensibilium magnitudinẽ aut potentiam. In ipso organo, quòd vbi multę recipiuntur figuræ aliæ alias obscurant, velut in aqua indicatũ est. Itaq; anima per somnũ attentiùs cogitat quàm per vigiliã, & minutulas passiones maiores esse iudicat. Sũt verò hæ passiones, & à causis internis, vt ab humoribus & flatibus; & ab externis, vt ab aëris intemperie. Hinc fit, vt ex insomniis possimus multa de imminentibus morbis, aut latentibus morborum

Ratio somnij ad vigiliam.

causis,

causis, præsagirè; nõnulla etiam de externis, vt de procellis, imbribus, & eiusmodi. Porrò scire oportet, velut cũ vigilãtes loquimur aut cogitamus, aliquãdo id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuratas, velut per similitudines, & allegoricè; ita etiã somniare: atque ita aliquando opus non est interprete somniorum, sed illud ipsum quod somniatur significatur, vt si quis somniat se febricitare, est quòd timeat febrẽ, & qui esurit somniat se cõmedere; & qui sitit bibere; vt dicitur Isaiæ 23. Aliquando opus est interprete, qui calleat similitudines, & translationes, velut si quis somniet terram vri, aut præ vstione findi, est quòd timeat febrẽ; si quis somniat se esse languidissimum, est quòd timeat paralysim; si somniat sibi fieri crus lapideũ, cruris paralysim timebit. Perinde etiam accidit in externis: siquis somniet largũ imbrẽ, neq; in sese, catharrũ, aut illius agnoscat exordia, imbrẽ præsagiet. Hoc idem præsagiet, si somniet se videre multos qui latè terram irrigẽt. Neque mirũ videri debet, pluuiam somniare signum esse pluuiæ. si enim videmus imminentem pluuiam, cornicem, delphinos, sues, araneos, & innumera alia animalcula ita afficere, vt ex eorum cantu, saltu frequẽti, grunitu, & errabũdis motib. facilè eam prænoscamus. quid mirum est nostra corpora aliquatenus etiã affici, affecta verò ita, vt humectata, quid mirũ de pluuia somniare? vt scilicet redundante semine somniant de Venereis, redũdante bile de præliis? & quibus plena vesica est, de lacubus, & fluminibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? si verò mirũ nõ est somniare de pluuia, cũ ea imminet, neque impossibile sit, vigilantẽ imaginari (tametsi rarius hoc fit, quia vt dictum est minutulas passiones dormientes sentimus, magis quàm vigilantes) vnde factum esse ar-

Somniorum interpretatio.

Pluuiam quæ præ[nuntient].

bitror, vt Auicenna, & si qui alij eiu§ sententiæ sunt, quod vim habet signi, vim causæ habere putantes, asseruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè posita sunt; nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam fecisse: cùm tamen iuxta dicta verisimilius sit, illos quòd instaret pluuia, de ea cogitasse. Ecce modos & causas diuinationis naturalis ex insomniis, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti est. Plerunque enim internæ illæ passiones ex quibus nascuntur insomnia, morborum aut symptomatum initia sunt. Insomnia etiam diuina, quæ esse diximus rerum quæ in nobis principium nullum habere possunt, neque nobiscum vllam sympathiam, sunt plerunque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem est quæ & naturalium allegoriarum: nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari solent ęnigmata. Atque vt in his explicandis sunt alij aliis prudentiores, ita & in interpretandis insomniis. Quo fit, vt sit sæpè somnium diuinũ, interpretatio verò naturalis: nonnunquam interpretatio quoque diuina: cùm scilicet eadem diuinatione opus est ad interpretationem, atque ad insomnium. Velut insomnia Ioseph videntis manipulum suum consurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim stellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox succurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: secundi, vt ab illis, & patre & matre adoraretur, quod multò pòst euenit. Diuina etiã fuerunt insomnia præpositi pincernarum, & principis pistorum Pharaonis (capite 40. Genescos) & insomnia ipsius Pharaonis: interprètationes verò non est necesse per reuelationem, sed per prudentem coniecturam

Symptomata morborum.

esse

esse factas. tametsi prudentiam illam Ioseph dono Dei habuit, vt & Salomon sapièntiam gubernandi: atque illo loco Geneseos coniector vocatur Ioseph, nõ Propheta, Daniel verò non potuit Nabuchodonosor respondere (capite 2. Danielis) nisi per diuinam inspirationem, quandoquidem reuelauit ei somnium quod exciderat, & apposuit interpretationem, quod euidentissimum fuit argumentum reuelationis diuinæ, vel ipsis Magis Nabuchodonosor asserentibus, qui ita responderunt: *Sermo quem tu quæris, rex, grauis est, neque* ,, *reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis,* ,, *exceptis Diis, quorum non est cum hominibus conuersatio.* ,, hoc est, nemo potest cogitationes hominis, & somnia scire nisi Deus Optimus Maximus, ac per illum boni spiritus, qui non conuersantur cum hominibus huiusmodi, cum Magis scilicet, & Ariolis, itaque ista responsio esse non potest nisi Prophetæ summi Dei; atque ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationem, quam nocte accepit per visionem. Somnij etiam ipsius Danielis, quod capite septimo narratur, interpretatio diuina fuit, vt ex ipsa constat narratione. Itaque duplex ratio est diuinandi ex insomniis, quædam naturalis, quæ duas habet causas, éstque re vera quædam coniectura procedens ex naturalibus signis, quæ præstantur in somniis: quædam diuina, quæ ex reuelatione procedit, atque cùm ea reuelatio Dei est per se, aut per bonos Dæmones, est verè prophetica. Multi etiam sunt, qui præter hæc putantur ex somniis diuinare, eò quòd aliquãdo consequutum sit, id quod futurum esse somniauerint, nonnunquam ita, vt euentus maximam afferat admirationem: tamen re vera illud casu fit: euenítque hominibus somniabundis, cuiusmodi sunt multi atrabiliarij: nimirũ illi cùm plu-

Duplex diuinandi ratio.

rima cáque varia somnient, fit casu, vt aliquãdo in res, quæ futuræ verè sunt incidant, vt (inquit Aristoteles) qui diem totum iaculatur, aliquando collimat, etiam si iaculãdi peritus nõ sit. Neque sanè adeò mirũ est, cùm tam multi homines semper somnient, aliquẽ aliquãdo incidere in rem futurã. Neque minus haberet admirationis, si nullus vnquã incidisset. Neque minori disquisitione indigeret, cur nõ posset fieri id quod ab aliquo somniatũ esset. Cur igitur nunc miramur, si aliquando fiat? itaque verè diuinandi, hoc est, prænoscendi futura citra cõiecturam, & quæ nullam in nobis habere possint passionem sui indicatricem, nulla facultas naturalis in nobis esse potest: tamen diuinãdi quodammodo, per insomnia quidem magis, sed & per vigiliã aliquatenus est in nobis quędam facultas: ea verò malè à Platone collocatur in iecore. Nã cùm diuinare quodammodo sit cõtrarium ipsi memorari, ad eandem animæ partem pertinere necesse est, putà ad sentiẽtem, quam Plato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit: in hepate verò, aut nullius principiũ est, aut appetẽtis solũ: atque etsi appetitiua plurium insomniorũ principiũ, & causa sit, velut cùm quis sibi laborãs penuria, somniat se comedere affatim multa, & semine redũdans, cõgredi cũ mulieribus, inde tamen nõ fit, vt eiusdem sit facultatis aut partis, appetere & somniare, sed vt facultatũ & partiũ animæ ac corporis tanta sit sympathia, quæ, vt hoc, ita multis aliis argumentis asseritur. Sed redeamus ad pẽsum. Cùm ergo per omnia genera indicatũ sit, diuinationes quasdã esse vanas, quasdã naturales, quasdam diuinas, vanis quidem non vtebatur Israël, vt Balaam prophetando dixit, naturalibus vtebatur vt aliæ gẽtes, diuinis meliùs multò quã alij omnes: etiamsi aliis quoque populis dedit Deus veros Prophetas, qui aduẽtum

Animæ & corporis sympathia.

suum

ſuum illis, & alia quàmplurima demonſtrabant; vt Græcis & Romanis Sibyllas: Orientalibus populis Balaam. Verùm hoc intererat, quòd Iſraël (niſi cùm adulterabatur) non vtebatur Pythonibus, neque oraculis cacodæmonum, neq; eorũ prophetiis, ſed ſolùm Dei Optimi Maximi reſpõſis, & inſpirationibus per viros ſanctos. Proinde auguriis non vtebãtur niſi peccantes (quod acriter reprehẽdebant Prophetæ, vt certè Oſeæ cap. 4. dicens: „ *Populus meus in ligno ſuo interrogauit, &* „ *baculus eius annunciauit ei*) neq; extorum conſideratione, quia hæc vana ſemper ſunt, aut praua, multò minùs Pythonibus, aut omninò necromantia, quia hæc praua ſemper ſunt. Vtebãtur verò reſpõſis Dei, & prophetiis Sanctorum, atq; eorundẽ inſomniis, & interpretationibus, ac nonnunquam ſortibus; his verò non leuiter, & vtcumq; (ita enim eſſent vanæ) ſed accedẽte ſemper diuina inſpiratione, in re iuſta, & magni momẽti. De primo itaq; modo, quo poteſt diuinatio quędam eſſe naturalis, hactenus dictum ſit. Supereſt ſecundus, quo ſcilicet in ipſa vera, ac prophetica diuinatione, partem aliquam habet natura. Certè quòd diuinetur propriè, ac verè nulla naturalis cauſa eſt ſatis, quandoquidem indicatum eſt, nullam eſſe in nobis facultatem naturalẽ diuinandi, ſed effectiuũ principium externũ eſſe ac ſpiritale: tamẽ poteſt eſſe in ipſo qui talem accipit inſpirationẽ naturalis quæpiam diſpoſitio, magis aut minùs accommodata ad accipiendũ. Nõ ita quidẽ vt ea diſpoſitio cauſa ſit inſpirationis neceſſaria, neq; qua præſente neceſſariò fiat, neq; ſine qua fieri non poſſit. Si enim Deus Optimus Maximus eſt principiũ efficiens verę prophetię, vt mõſtratũ eſt his, cùm nę ad creationem quidẽ adſtrictus ſit cauſæ vlli neceſſariæ, multò minùs ſit in largiendis his donis: ſed cũ is

Diuinationũ diſpoſitiones.

(quæ

(quæ sua est bonitas) soleat disponere omnia suauiter, in his quoq; quæ supra naturam facit, quoad fieri potest, rationem seruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum est. Quandoquidem diuinatio non nascitur in nobis vt reliquæ sensationes ab obiectis (hæc enim nondum sunt) sed à diuinitus factis repræsentationibus, cõstat eam fore accommodatissimam dispositionem, per quam maximè vacat à motibus, quos cient sensibilia. Nam, vt nuper diximus, vt in aqua quieta facilè redditur quæcunque figura, in agitata verò non potest reddi, ita & in quiescente à sensibilibus animo, repræsentatio quæcunque: ab eo verò qui plurimum voluratur circa sensibilia, excluditur omnis inspiratio. Hanc ob causam, qui orationi volunt vacare, eligunt silentium, quietem, & tenebras, vt scilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minimè vtitur sensibus, is maximè valebit diuinatione. qua de causa Plato & Aristoteles, diuinationem in fatuis ac stupidis esse dixerũt, in quibus scilicet minimè est prudentia (quod mihi videtur fabula, vt multa alia, adumbrasse antiquitas, dicens Tyresiam cùm donaretur facultate diuinandi factum esse cæcum) & in furentibus magis quàm sanæ mentis hominibus, & dormientibus magis quàm vigilantibus. Eadem quoq; ratio esse videtur, quòd moribundis magis quàm per reliquam vitam. Verùm ne hæc tumultuariè prætereamus, sed expendamus singula, quòd fatui diuinationem habeant pro prudentia; contrà prudentes hanc pro diuinatione, videtur consentaneum, quia vt se habent bruta ad hominum genus, ita inter ipsos homines fatui ad prudentes: at verò vt homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione. Nam pisces multi solent incautis præmonstrare nautis

Fatuorũ diuinationes.

Brutorũ præsensiones.

nautis tempeſtatem, vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges aliis paſtoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicuntur pręmonſtrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præſentione, quam illis velut inſtinctum quendam videtur dediſſe natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipſos homines, imprudentibus datam eſſe diuinationem, eſt conſentaneum. Sed vt hoc quatenus verum ſit conſtare magis poſſit, operæpretium fuerit dicere, quæ cauſa ſit magnæ illius præſenſionis, quæ in brutis conſpicitur. Ea certè eſt, maior brutorum compaſſio cum cauſis corporalibus. Cùm enim hæ ſenſus afficiant, brutorum animæ (vt quæ mente carent) ſenſibilibus magis afficiuntur: quapropter exordia futurorum motuum ſenſus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactiùs, ita quæ mente carent animalia exactiùs ſentiunt. Adeò conſpicuum eſt, quòd rationalis contemplatio detrahit ſenſui, vt qui intentiùs diſputant, meditantur, aut orant, ſoleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neq; audire, ac nonnunquam ſenſuum munere priuari, quam vocant extaſim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem ſtetit, vſque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerunque, vt qui exactiſſimos habent ſenſus, ſint ad factorias artes aptiſſimi ad contemplationem nō adeò: contrà, qui in hac valent plurimùm, ſint ad res tractandas parum idonei. Conſtat ex dictis eam diuinationem: quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè eſt, in eo eſſe genere diuinationis, quod naturaliter ineſt per compaſſionem cum cauſis, aut per exordia rerum futurarum.

Bruta cur præſentiāt.

Extaſis.

Illa igitur nullatenus est vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur. Sunt alij homines, imprudētes illi quoque, non tamen fatui aut stupidi, sed dementes, insani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus aliis omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atræ bilis, quæ furoris est causa, naturā referunt per se, quasi scilicet ea sit eius succi vis naturalis, quia talis substātia, aut quia calida & sicca, verùm hoc falsum esse cōstat. Nam nullam omninò esse posse naturalem vim diuinādi, generatim iam monstratum est: si autem nulla esse potest, certè neque in hoc neq; in illo temperamento, neque in hoc neque in illo succo: non igitur atræ bilis est ea vis per se, sed per accidens, quia scilicet atrabiliarij somniabundi sunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant somniando aut loquendo, in id quod futurum est, velut qui sæpe iaculādo aliquādo collimat, vt nuper quoq; diximus. Fit verò vt loquantur quiduis, & quia imaginationibus densis, & calore instigantur, & quia cùm sint insani, non habent (inquit Cicero) quā prudentia solet afferre timiditaté, hoc est, nihil dissimulant, sed omnia effutiunt. quid ergo mirum si aliquid exit quale futurū est? hæc verò lōgissimè abest à vera diuinatione. Aliā quoq; causam habēt melancholici diuinationis, atq; eam etiā per accidens, nimirum Dæmones faciliùs apprehendunt hos quàm alios homines, quia plus habēt imaginationum, & minus prudentiæ. Cacodæmon verò vbi adest, quandam ostentat diuinationis speciem: nimirum affectat semper opinionē diuinitatis, ad quam solam scit pertinere veram futurorum, per se, & non per præsentes causas ac notas, præsensionem. Parati etiam hi videntur ad inspirationes, quia cū sint alienati mēte, minùs infecti sunt corporalibus passionibus. Adeò enim verū est

Somniabundi.

Melancholicorū diuinatio.

eos

eos qui mente laborant, ſenſibus non eſſe intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem ſentire: argumento verò eſt, quòd videmus tales, & plagas, & vulnera, & nuditatem, & famẽ, & paſſiones alias quaſcumque ſenſibiles faciliùs tolerare: tales ergo paratiores ſint ad inſpirationes recipiendas. At verò rectè videtur cenſere Ariſtoteles libro de inſomniis, indignum eſſe, putare Deum cum hominibus dementibus colloqui, præteritis bonis & ſapientibus. Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam *maiora iis quæ humana mens conſequi poteſt, ſcit* (inquit) „ *Deus, & qui Dei ſunt amici:* amicos verò Dei, quis di- „ xerit alios, quàm probos & ſapientes? Hoc argumento videtur Ariſtoteles velle tollere omnem diuinam prophetiam: illi verò ſolùm concedimus, quod & ipſe dicit diuinationem illam melancholicorum diuinam non eſſe, ſed naturalem, aut dæmoniacam. Diuinas verò inſpirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes, atque magna ex parte optimos, dico, magna ex parte, quia aliquãdo etiam locutus eſt Deus per improbos, vt conſtat exemplo Balaam, qui etſi aſtutus, ac ſuo modo prudens, erat nequam. Indignum certè loqui Deum per ſtultos & imprudentes homines: digniſſimum loqui per prudentiſſimos, & optimos. Ne verò meritis potiùs quàm dono Dei prophetiæ ſpiritus cõtingere cuiquam putaretur, datus etiam aliquando eſt impio, vt & alia dona, vt certè ſanitatis. Igitur atrabiliarij, & mẽte moti, præ multitudine imaginationum & inſomniorum, & loquacitate, videntur aliquãdo diuinare: atque eoſdẽ nõnunquam occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ ſpiritũ recipiẽdum oberit eius ſucci aliquid, cũ neque tantus, neq; talis eſt, vt aliquã pariat inſaniam. Nam dictas ob cauſas, quod

inſa

insanientibus accidit, dæmoniacum potiùs est quàm diuinum: irruit verò etiam diuinus spiritus in quosdam, qui præ mentis extasi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit, videntur insanire, vt Saul cùm se coniecit in medios Prophetas. Hic vocari potest furor diuinus, éstque re vera coniunctus cum maxima sapientia, etiam si interim tollit prudẽtiam huius seculi. nisi enim hanc tulisset, non impulisset Dauidem, deposita regia seueritate saltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & solicitudinibus, maxima dispositio est ad propheticam captandam inspirationem: eáque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum superiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animũ vacuum à talibus curis, naturaliter etiam disponunt, & ad diuinorum contemplationem, & ad prophetiam, etiamsi ipsa prophetia supernaturale donum est, & veritatis diuinæ euidens argumentum. Hanc ob causam Prophetę variis modis se præparabãt ad recipiendum spiritum: nunc se conuertebant ad somnos, vt Iosephus & Daniel, vt in illa requie mentis & trãquillitate, sine strepitu externorum sensibilium, viderent visiones (qui prophetandi modus insinuatus est illis verbis Ioëlis, capite secundo, *Senes vestri somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt*, quod impletum est vt in aliis multis, ita vel maximè in Iosepho viro sanctissimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque se præparabant oratione, vt in mentis ad Deũ eleuatione meliùs reciperentur eius inspirationes: præparabant etiam sese musico concentu, quia hic quoque mẽtem erigit, & à sensibus abstrahit. Hæc causa fuit, vt Eliseus rogatus diuinum respõsum, peteret accersiri sibi psaltem. Hac eadem, sancta Ecclesia, quæ diuino regitur spiritu,

Furor diuinus.

Prophetarum ad vaticinãdum præparationes.

Musices vis in sacris.

ſpiritu,in celebrandis ſacris vtitur muſicis cantibus, & ſuauibus ſonis, iuxta exhortationem Dauidicam: *Laudate eum in tympano & choro: Laudate eũ in chordis & organo: Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, omnis ſpiritus laudet Dominum.* Itaque muſica facit plurimum ad demulcendum animum, ac deponendas humanas ſolicitudines: his ita diſpoſitis multò faciliùs is transfertur ad diuina. Qui proximi ſunt morti, ſolent prophetare, velut Iacob, qui iamiam moriturus vocauit filios ſuos, dicens, *Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus*: hoc idem fecit Moſes, cùm eius inſtaret obitus, tribubus Iſraël: nimirum nunquam veriùs à ſolicitudinibus huius ſeculi auocatur animus. Sed & illud eſt optimè ſic natura comparatum, vt illa hora extinctis ſenſuum motibus, & depoſito omni animi circa res ſenſibiles affectu, mens ad eorum, quæ verè ſunt ad contemplationẽ conuerſa, veritatem eò clariùs intueatur, quò neglectis caducæ huius vitæ voluptatibus, ad futuram eamque æternam aſpiret auidiùs: & quæ ſuperiori vita, dum adhuc ſenſus vigerent, vel ſola mortis recordatione terrebatur, tunc nihil niſi peccata pertimeſcat.

Moribũdi prophetãt

CAPVT TRIGESIMVM PRIMVM.

CAPITE quinto libri Iudicum ſcriptum eſt: *De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.*

Quamquam alia nonnulla ſcripturæ ſacræ loca, ſoleant in ſuum vocare ſubſidium, qui iudiciariæ Aſtrologiæ ſunt addicti, nullo tamen mihi videntur meliùs, quàm hoc vti poſſe. Nam quod ex

Astrologiæ iudiciariæ reprehensio.

primo Geneseos adducunt, facta esse astra in signa, atque proinde significare posse futura, interpretatum mihi illic est, ita vt nihil ad Astrologiam. nimirum esse astra signa temporum, velut gnomon in horologio signum est horarum: itaque Cœlum totum esse chronologium, astra verò signa temporum. Quod adducunt „ ex Psalmo 19. *Firmamentum annunciat opera manuum* „ *eius*. hoc est (vt illi interpretantur) quæ Deus facturus est firmamentum annunciat, longè potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem scilicet cœli, & firmamenti quod conspicitur, quodammodo nobis indicare posse pulchritudinem operum Dei, quæ conspici non possunt. tamen quod dicit, dë cœlo dimicatum esse contra eos, & stellas manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnasse, plurimum videtur Astrologiæ fauere. Nam quo alio potiùs modo, victoriæ causam in astra reiiceret, diceretque cursum & ordinem, quem eo die tenuerunt stellæ, fuisse Sisaræ infaustum, & exitiosum? si igitur quia stellæ eum ad sese tenuerunt ordinem Sisara periit, potuisset is per Astrologiam periculum præuidere, atque adeò (nisi vel inuitos fata trahunt) deuitare. quod si ita est, possunt quidam astrorum cursus, & ordines esse fausti & infausti: atque adeò iidem quibusdam fausti, & quibusdam infausti is enim astrorum siue ordo, siue aspectus fuerit Sisaræ infaustus, Hebræis faustissimus. si verò ita habet, prudenter sanè eo die Sisara timuisset cœlum, ac deuitasset prælium. Cur ergo Dominus Hieremiæ cap. 10. præcipit, dicens, *A signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes?* Neque verò ibi (quod aliquis fortè interpretetur) vocat signa cœli, tonitrua, fulgura, aut fulmina, aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vocant portenta: sed idem est quod

Signa cœli.

hîc

hîc prohibet,& apud Iſaiam cap.47.deriſit, dicens Babyloni, *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum:ſtent* ,, *& ſaluent te augures cœli,qui contemplabantur ſydera,&* ,, *ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent tibi ventura.* ,, Itaque vocat Aſtrologos augures:horũ ergo diuinationes vt & alias omnes,par eſt,intelligas prohiberi fidelibus,c.19.Leuitici,vbi dicitur,*Non augurabimini:*& Nu- ,, merorũ 23.Deuter.18.& Iſaiæ 47.Cõſtat Dei populũ ab hac diuinationis ſpecie, qua Chaldæi maximè omnium vſi ſunt,vt & ab omni alia præter verã prophetiã, abſtinuiſſe,ſiquidẽ Numerorũ 23.dicitur: *Non eſt auguriũ* ,, *in Iacob, neque diuinatio in Iſraël.* quid eſt ergo quod ,, nunc Debora ſtellarũ curſui, & ordini imputat victoriam populi Dei? Mihi non eſt hæc quæſtio, vt neque alia vlla in hoc opere,tam diſputãda Theologicè,quàm iuxta conditionẽ argumenti,Phyſicè. Quapropter videndũ eſt,an ea Aſtrologia diuinatrix,quã veteres vocabãt,vt videre eſt apud Ciceronẽ, ſcientiã Chaldæorum,ſit ars quæpiã naturalis,an potiùs impoſtura quædam.quod examinauit diligentiſſimè,atque vt mihi videtur magna ex parte veriſſimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæſtionẽ ſuſcipio, non quidem tam diffusè,quàm ille,ſed preſſiùs,meo more,tractandã. Duas partes habebit diſputatio: altera verſabitur circa ipſam naturam cœli & aſtrorum, altera circa ipſos Aſtrologos;& videtur quidem hæc ex illa pendere: ſi enim aſtrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro ſua innumerabili multitudine,ſunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes, quibus inferna hæc moueant, videntur Aſtrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: ſin autem nõ ſunt plures quàm apparent cuiuis è plebe,damnandi ſunt,quòd tam leuiter illis tribuant multa quibus carent. Hanc ob cauſam

Aſtrologia diuinatrix quid.

De Aſtrologia diſputatio.

Astrorũ vis.

Picus, acerrimus Astrologorum impugnator, affirmat astris nihil esse præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere, calore, vt ille putat, quodam viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerso. Astra itaque hæc solũ facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materiæ. Disputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumen, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur responsiones, scilicet, aut alias omnes passiones, præter motum & calefactionem, fieri per accidens à calore astrorum; aut calorem illum esse causam vniuersalẽ, ac proinde effectiuam per se multorum atque adeò cõtrariorum, concurrendo cum multis, & contrariis naturis particularibus. Hæc arbitror summa est totius libri tertij Pici, qui solus est Physicus, alij enim partim sunt Theologici, partim Astrologici. Mea verò hac in parte, plurimum dissidet ab illius sententia, nam motus cœlorum, qui circularis est, haudquaquam potest motuum, qui in aëre contingunt, esse causa. Concedit Picus Aristoteli, si cœlum quiesceret, futurum vt nihil moueretur: cœlum igitur circumeundo mouet hæc inferna: aut ergo motu suo per se id facit, aut per accidens. per se dico, si cœlum id facit tantùm quia mouetur: per accidens, si quia mouendo cõmunicat facultatem mouẽdi reliquis: velut si quis manu admouet stupæ candelam, manus motu suo mouet candelã, & comburit stupã, illud per se, quia non aliter mouet candelã quàm mouendo manum, hoc per accidẽs, quia mouendo manum ac candelam, admouet ignẽ, qui vrit per se. Si igitur cœlũ suo motu facultatem aliquã immittit rebus, qua adiutæ mouentur, habet iam vim aliam mouendi præter suũ motum: sin autẽ nullam

Cœli motus.

mit

mittit, sed mouet solũ quia mouetur, perinde eueniret, si cœlum ligneũ, aut æneum, aut lapideum esset, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim si lignea sphæra superiori loco ferretur circulo, hic apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorsum, hic sursum? nam quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo, aut trahendo, volutando, aut vehendo: at verò lapis cadẽs, neque trahitur, neque pellitur, neque portatur à cœlo, neque verò volutatur, cùm feratur recta: concurrit ergo cœlum cum iis quæ feruntur, virtute aliqua motiua quã immittit, quæ motus non est. sed neque lumen (quanquam id ille concedit, satius verò sit indicari) nam lumen illuminat; illuminando verò non potest per se mouere, sed per aliud, hoc est, per illuminationẽ immittẽs vim mouendi. quod si ita est, habet cœlum, quã communicet vim aliam à motu & lumine, sed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret, non esset latio primus omnium motuum, sed alteratio: nam cœli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quiescens, non minùs quàm latus (constare id potuit pugnante Gedeone) penderent verò lationes aliarum omnium rerum ab illustratione, quæ alteratio quædam est: non esset ergo latio primus motuũ, quod Aristoteli concedit Picus. Neque verò est quod tam apertè subuertat eius sententiã, quàm id quo maximè se tueri vult. *vt* (inquit) *cor suo motu mouet alias* „ *omnes corporis partes, ita cœlum alias mundi.* cõstat verò „ cor non solùm alias partes, quæ ad illud non spectant, sed neque arterias mouere suo motu, sed facultate pulsandi, quam illis mittit, quam & vitalem Medici vocant. Nisi quidem moueretur non moueret, id verò est per accidens, quia ipsum extingueretur, neque posset aliis virtutem demandare: est itaque cœlo virtus,

Lumen cœleste causa.

Localis locus primus.

qua mouet hæc inferiora, præter motum. concessum sanè, quod nisi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominùs virtus illa mouendi, aliud est quàm motus: vel hoc solùm argumento, quòd facultas seu virtus nomen est immanentis qualitatis; motus, passionis cuiusdam. Iam verò neque quòd lumine calefacere dicit, probare possum, neque quòd calorem quem cœlum gignit specie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœlestem fulgorem videntur participare, vt spiritus in nobis, qui sensibus seruiunt, neque calidi sunt, neque calorifici, sed sine calore fulgidi, vt hoc modo differat, authore Galeno ex sententia Platonis, quem maximè sequitur Picus, ignis cœlestis ab elementari, quòd ille sit sine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo constat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem spirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui verò est subiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non posset, si is fulgor esset caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per se, sed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vtcunque facit, specie non differre ab igneo constat, cùm incidentes in eandem substantiam, vnicam reddant intensionem. quid enim? Si quis à Sole simul & igne calefit, duos concipit calores, ac nō potiùs vnum intensiorem duabus causis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different specie, qui sese augentes constant vnum numero: porrò si duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium. quod si vtrique æquè, non sunt illi diuersi, sed idem, quia vnum vni contrarium, est. Non igitur solaris calor vrit minùs quàm igneus alia ratione, quàm quòd moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, nisi ob

Calor cælestis.

Oculi natura.

De sole multa.

eam

eam moderationem, & coniunctissimas quasdã benignissimas influentias. quas, quid se putat Picus facere contra Astrologos, referens omnes in motũ & lumen? certè facit nihil etiamsi concedãtur omnia. dicit enim, stellis esse nihil aliud quàm motum & lumen. Quid, quòd calefaciunt, quid aliud est quàm illuminare? Respondet, vt cœlũ est causa vniuersalis, ita & eius virtutes esse vniuersales & eminentes, ac proinde posse facere multa, ac varia, atque adeò cõtraria etiã. Quid ergo interest ad Astrologiã, siue per plures, siue per pauciores facultates possit cœlũ facere multa eaq; varia, si modò potest? concedet tibi Astrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil esse præter motum & lumen, id verò lumẽ cœleste, quia causa vniuersalis est, eminenter continere virtutes omnes rerũ mutabilium, atque ita posse hæc, & illa, quantacumque scilicet, volet cõfingere. Vsque adeò falsum est, omnia quæ facit cœlũ, facere motu & lumine, & ad propositã disputationẽ nihil interest. Neque verò ego (vt hoc obiter dicam) propter calorẽ solùm, dico cœlũ vires habere alias quàm mouẽdi sese, & illuminandi. Nam, vt alibi indicaui, cœlo nõ est vis calefaciendi, sed lumine gignit calorem, id verò non per se, sed ob analogiam, & similitudinẽ naturæ, alliciendo ad illuminatũ aërem eum ignem, qui per hãc corruptibilium sphærã permeat. Itaque calor nõ cogit nos affirmare, esse in cœlestibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: sed lationes potiùs horum inferiorum, quas à motu cœli pẽdere cũ omnibus Philosophis fatemur: non tamen ob ipsum motũ per se, sed ob aliquas virtutes, & influentias motrices, quas motu immittere, hîc, & alibi anteà probauimus. neque solũ eas virtutes in cœlo, eiusque partibus esse existimo, sed innumeras alias indicibiles, quibus omniũ mutationum, quæ hîc

penes nos aguntur, in efficiẽtis genere causæ sunt priores quidem iis, quæ ipsi materiæ sunt proximæ, posteriores verò quàm aliæ quæ superiores sunt, & ordine quodam positæ, vsque ad primam: quæ omnium, quæ vbi mundi, siue inferioris, siue superioris aguntur, causa est. Neque verò puto, omnibus cœli partibus omnes eas virtutes inesse eodem modo: sed vt lumen quod conspicimus, videmus alias aliis partibus conferre, vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes, quas neque nominare possumus, neque sentire, esse alias in aliis astris, aut solis, aut præcipuè, & aliis ab aliis demandari, ita vt ne minima quidem stella sit, quæ non cõferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorsum enim Deus tot in firmamento stellas, neque plures neque pauciores, & hoc ordine, & his interuallis, vt hæ Coronæ, illæ Canis, aliæ Buccinæ, aliæ Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & errantes, has hac, illas illac, tanto has tempore, tanto illas facit circuire, ita certa lege, vt nulla per innumera secula, vel latum vnguem possit declinare? An casu horum quidpiam, vel frustra, ita vt aliter fieri, vel quod minutulum in eis esse videtur, posset citra mundi læsionem? minimè. Si enim in formatione hominis tanta est operis perfectio, & elucet formatoris sapientia, vt ne minimæ quidem particulæ addi detrahíve posit quidpiam, magnitudini, numero, figuræ, aut positioni, vt Galenus toto opere de partium vsu sapientissimè indicauit, sed neque in mure aut formica, sed sunt vnicuique iuxta suam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter meliùs, quantò magis id censere æquum est, de perfectissimis & pulcherrimis illis corporibus? profectò qui in numero,

Influẽtiæ cœlestes.

mero, pondere & menſura fecit omnia ſapientiſſimè, non fecit illum ornatum cœlorum caſu, velut lapillos multos ſparſim proiiciens, vt quiuis fortè ceciderit: ſed pro numero virtutum fecit aſtra, & ſingulorum à ſingulis diſtátiam iuxta certam proportionem dimenſus eſt: atque ex ea proportione natæ ſunt multiplices illæ figuræ. Ea verò proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè ſpectantium oculis placere poſſet, ſed quæ communi mundi vſui maximè accommodaretur, vt ſcilicet diſtarent ſingula à ſingulis, vt maximè poſſent virtutes ſibi communicare mutuò in vtilitatem totius. Hæc eſt enim veræ pulchritudinis lex, partium nempè omnium ad vtilitatem totius accommodatiſſima compoſitio. Vtilitati verò huic accedit harmonia ſecundùm perfectiones Arithmeticas, & viſui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta ſunt, fluxerunt à perfectiſſimo & pulcherrimo exemplari. Vt verò hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicant; ita, ſi vnius aut duarum virtutũ facta eſſet tanta corporum multitudo, nullam neque ob diſtantias, neque mutuos aſpectus, neque varios motus afficiendi habens differentiam, eſſet ſanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertiſſimus. Non eſt igitur ita: ſed fateri oportet, eſſe in cœleſtibus corporibus multas mirabileſque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis cauſam referendam eſſe ad materiam, nihil obſtat: ſiquidem mutationum & alteritatum in materia, tantùm eſt paſſiuum principium: effectiuum verò eſt in formis rerum proximarum, ac multò priùs in ſuperioribus cauſis: per quas ordine quodam priorum & poſteriorum, deriuatur virtus primæ vſque ad res ſingulas. Si igitur (quod ad ſecundam diſputationis partem attinere

Harmonia cœleſtis.

Mutationis multiplicis cauſæ.

Astrologia iudiciaria reprehenditur.

iam incipit)ita haber,cur Astrologia iudiciaria, à viris doctis deridetur vt inanis,à cordatis exploditur vt inutilis:à diuinis legislatoribus & vatibus interdicitur, ac secundùm idololatriã vituperatur,vt impia atque adeò multis Põtificum decretis,& Imperatorum etiam,quorum extant adhuc multa edicta, de Astrologis vrbe pellendis? Sub Claudio(authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum est Senatusconsultum atrox & irritum.

Mathematici Italia pulsi.

Nam nescio quo magno malo, aut quo Dæmonum astu sit,vt cùm vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui posint, imo neque deterreri,quod sanè nouum nõ est.nam idem Tacitus in libro » decimoseptimo de Mathematicis dicit,*Genus hominum* » *potentibus insidum,sperãtibus fallax,quod in ciuitate no-* » *stra,& vetabitur semper,& retinebitur.* Sed videamus quod sit eius imposturæ principium. hoc certè. Esse multiplices virtutes astris, quibus omnia quæ hìc geruntur gubernantur, atque pro differentia aspectuum ad sese & ad res infernas,varias nasci affectiones, quod videmur recepisse,atque confirmasse: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temerè.quæ temeritas est certè, & inanis, & noxia,& parum pia.quæ distinctioris doctrinæ gratiâ, seorsum indicabuntur. Ac primùm esse inanẽ,hoc est, vanã,nullius veritatis participem,atque omninò scientiam nõ esse,neque artem,sed imposturam, & figmentũ.idque eò maius aliis figmẽtis quod illis solent impostores alios homines decipere, ipsi nequaquã decepti; hoc verò ipsis etiã impostoribus imponitur. non enim arbitror,omnes qui hanc fictitiam artem professi sunt (nam tametsi ea fluxit ab idololatris,qui adorabãt cœlestia corpora,& à Iudæis,& Mahometanis magna ex

parte

parte aucta est, inciderunt tamen in eam nonnulli ex nostris non parum docti & probi præ vafritie & malignitate voluisse vulgaribus imponere, sed eorum non paucos præ curiositate, qui non exiguus animi morbus est, in eam credulitatem incidisse, & quæ hominum est fragilitas) cum multis esse deceptos: satis arbitror constat, me non vituperare eam Astrologiã, quæ in cognoscendi cœli motibus versatur, cùm ea nihil esse certius in humanis possit. neque iis quæ circa propriam illius materiam fiunt præsensionibus: non enim minùs certum est, futurum post biennium eclipsim Lunæ, quàm futuras in mense Iunio breuissimas noctes. nam nisi quis supputando decipiatur, eadem vtriusque scientia est. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt scientiam Chaldæorum, nunc vocant Astrologiam iudiciariam, quam qui profitentur annuatim nobis prænunciant futuras aëris temperies, & temporum constitutiones, salubritatem aut insalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus tristes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipsi electiones faciunt horarum fœlicium aut infœlicium, pro quibusvis negotiis suscipiendis: per interrogationes, quas illi vocant respondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deest; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiusq; mores, eiúsque fortunã, viuendi & moriẽdi sortẽ. Hæc omnia vana sunt, etsi non omnia æquè. nã cùm mutationes omnes corruptibilium corporũ ad calidũ, frigidum, humidũ, & siccũ referãtur, & hæc in cœlis habere causas priores & superiores quæ per influẽtias cõmunicantur cõcesserimus, pluuias quoque ac serenitates, flatus & trãquillitatem aëris causas illic habere conse-

Chadæorũ reprehensio.

quens

quens est. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & salubritas; horum enim causæ maximè sunt in temporum constitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuiis aut serenitate, flatuum abundantia aut vacuitate spectantur, vt apud Hippocratem videre est alibi sæpe, & maximè in Epidemicis, in his ergo bonam causæ partem videntur habere posse astra. post hæc secundo etiam loco nonnullam & in formandis moribus hominum. si enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, possint etiam nonnihil astra ad mores. Ad fortunam verò quid possunt astra? nam hoc ipsum casu, aut fortuna aliquid fieri, est nihil aliud quàm sine causa certa & per se fieri, si Aristoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, causas esse in astris eorum quæ casu contingant, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quòd fodienti illi vineam thesaurus inuentus sit: nihil enim minus fortuna aut casu fieret, quàm illud quod causam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo sunt, vt quòd ille sit à latronibus occidendus, quòd alius ruina, alius fulmine moriturus, quòd alius domi, alius in agro, quòd exeunti ab vrbe furi versus Orientem prætor longè visus sit, ac proinde ad Occidentem deflexerit, nullam causam habere possunt in astris, sed neque in vniuersa rerum natura per se, sed ex accidenti quodam: vtpote quæ casu aut fortuna fiunt: sunt verò hæc in quibus maximè gloriantur. Hoc ergo genus præsensionum, quod spectat ad fortunam, & casum, Physica ratione penitus excludetur: illud quod secundo loco memorauimus, pertinétque ad mores hominum: siquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium,

Astris nihil cum fortuna.

cium. penitus erit vanum: vt ſi cùm eſſet dicendum, mulier hæc erit libidinoſa, aut ne ita quidem, ſed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cùm dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, ſed natura propenſus, dicas furabitur: alterius enim cauſa partim in educatione eſt, partim in natura, alterius verò in arbitrio, quæ plurimum diſſident. ſi qui verò aſtra neceſſitatem putant arbitrio ponere, hi humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Supereſt ergo ſolùm primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc ſecundo exigua quædam particula. Sed & in his ipſis incertitudo ſumma, ob cauſarum implicationes, ea verò apertiùs conſpicietur in eo quod pertinet ad mores. nam ſit ita, faciat Mercurius fures, an cùm hîc naſceretur, erat ſolus Mercurius in cœlo? habes aliorum omnium perſpectas naturas, omniúmque ſubduxiſti rationem quantum ſcilicet ſingula annuerent? non (dicunt) ſed quorundam. quid ergo? omnia reliqua ſcis eſſe neutra? ſed ſint, aut habueris omnium rationem, atque iam non Mercurius ſolus, ſed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorum, & materiæ generationis, id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minùs facit quàm cœlum, non ſunt verò parentes omnes, qui eadem hora coëunt eiuſdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non ſolùm natalem horam huius, ſed & ſuorum parentum, & auorum, ac denique omnium à quibus in hunc poteſt aliquis naturalis motus deriuari: ſcimus verò aliquando ſimilitudines etiam ab atauis. Sed noueris maiorum omnium ſecundùm vtramque partem temperies, ſcis etiam victus rationes, atque quid congreſſuri eſitauerint, piſces, an alia?

Aſtra nõ neceſſitãt.

Mercurius facere fures creditur.

lia? nam ad seminis temperiem plus facient hæc, quàm Mercurius aut Venus. interrogasti quibus cibis vsa sit prægnans? ô quàm exigua manet iam causæ portio in istis schematis astrorum, quæ pro natali hora faciunt. Sed sit hæc quantulacunque, an non erit maior in hora conceptionis? dicunt se vtriusque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnosci. omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti sunt. non ergo possunt nasci septimestres, & nouemestres, & decimestres simul. at verò quacumque hora potest nasci septimestris, ergo nunquam potest nasci vllus nouimestris. quòd si non quacumque hora potest nasci eorũ quilibet, sint quædam horæ septimestrium, quædam nouimestrium, quædã decimestrium: at verò nullæ tales definitæ sunt ab eis, non possunt ergo ex hora ortus scire horã conceptionis; neque igitur ex naturalib. figuris possunt quidpiã præsentire. Quid ergo superest? vt prædicant nobis pluuias, aut serenitatẽ, flatus aut tranquillitatẽ, frigora, aut æstus, ac per hæc, de morbis & eorũ curationib. etiã quædam. itaq; superest solùm Astrologia agricolarum, nautarum, & Medicorum, quæ perexigua est. nã agricolæ & nautæ metereologicis signis magis vtuntur, quàm æthereis: Medici paucorum admodùm astrorum considerant ortus & occasus, Pleiadum scilicet & Arcturi: aspectus verò Lunæ & Solis: atque hæc quoque multi doctissimorũ censent esse superstitiosa. Sed huic præsensioni non admodùm repugno, quãquam ei quoque obstãt duo magni momenti. Primum quidem, multipliciũ causarũ cõcursio, quarũ neque perspecta esse potest natura, neq; haberi ratio. Alterũ quod in Physicis indicauimus, quódque omnem ex causis naturalib. diuinandi rationem eleuaret, etiamsi omnium virtutes essent perspectissimæ,

Astrologia agricolarum, nautarũ & Medicorum.

mæ,atque ob oculos positæ, videlicet, primum motorem non solùm mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vsque ad vltima, sed præter commune hoc mouendi principium, quod simul æquè præbet omnibus,cooperari immediatè(quid vetat ita dicere?)cum singulis esseque causam liberã,quę singula deflectit,non quò cœlum trahit, sed quò ipse vuit.neque verò solùm miraculosè, sed naturaliter,& cum magna suauitate.cur enim miraculũ hoc sit, magis quàm si mea me mens trahit aliò, quàm cœlum aut natura impellunt?prætereà necesse est scientiam omnem resolui in principia, quæ per se nota sint, aut in alia scientia demonstrata,aut cognita experimento,aut à prima veritate reuelata. Astrologiæ verò iudiciariæ principiis nihil horum accidit.ea ergo non est scientia, sed inanis impostura (exceptis minutulis illis) nihilominùs quàm sortilega. Primum quidem ea non esse per se cognita,neque in alia scientia demonstrata, ipsi dabunt:reuelatam esse dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ,alij Enoch, alij à Raphaële Thobiæ, ipsis verò Astrologis quis reuelauit factas esse antiquis istas reuelationes?Certè ipsi sibi. Nam quæ Ecclesia? quæ sacra scriptura?dicunt, Traditio est.per quos Apostolos?Non igitur est maior fides illarum reuelationum, quàm ipsorum Astrologorum authoritas.hæc verò est, quæ in dubium nunc vocatur.non est ergo suorũ principiorum fides. Superest vt sint experimento cognita: hoc vt persuaderent Chaldæi,Græcis, & Romanis dicebant(vt primo libro de Diuinatione licet apud Ciceronem legere)se obseruationes horũ fecisse per quatercentum septuaginta millia annorũ,ac rectè quidem dicebant.nam tot ac multò pluribus erat opus,vt singularum figurarũ tenerentur perpaucæ obseruationes.

Disputatio de Astrologia iudiciaria.

Nam

Nam si toto anno magno quem quadraginta nouem millibus annorũ esse dicunt, cœlum totum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum septuaginta millibus, rediisset minùs quàm decies. eorum verò quibus per experimẽtum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obseruationes: paucæ enim casui possunt imputari, vt & capite primo Metaphysicorum dicitur, multæ eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebãtur consentaneè: multò impudentiùs nostri, qui cùm credant, mundi totius nondum esse exactos septem mille annos, & multis iam myriadibus iactari istas imposturas, dicunt nihilominùs experimẽtis cognita esse tot, quot vel fingendis miror mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorũ, capite septimo, dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem oliuarum futuram, non admodùm curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni constitutionẽ, vt agricolæ, aut Medici; at præuidisse per Astrologiã, fuerit inanis fama; est enim, vt indicatum est, inanis hæc Astrologia. Quòd verò si inanis, sit etiã noxia, facilè cõstare potest: quãdoquidẽ multis credulis & pusillanimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatẽ abstulerũt, ingerẽtia melancholiã, atque adeò verã insaniã; & (quod grauius quidẽ est) nonnullis nimiùm cautis, ipse timor facit certa esse pericula. velut si timet à muliere, ipsa Zelotypia: si ab hostibus, assidua armorũ gestatio: si ab aqua, pauor pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet, in ea videmus faciliùs incidere; vel permittẽte ita Deo. „ ita enim legimus capite vltimo Isaiæ: *Vnde & ego eli-* „ *gam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis:* & „ capite decimo Prouerbiorũ: *Quod timet impius, veniet*

Oliuarũ vbertas prædicta.

super

super eũ. Atqui hęc sanè fuerit vna causa, qua quę ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quòd inani spe seducentes, multa impellunt frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis aliis sese priuare bonis. tametsi enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multò tamen plures fuerint, qui spe cadentes, magna sint experti pericula, vt qui Imperij concepta spe, factus prædo, periit in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurũ spe allecti, laborauerunt: quorũ vix quispiam est, qui non rem totam perdiderit, quidam verò qui non quærebant, inuenerũt thesaurum. Satius ergo multò sit vt inuenias, vineam tuam fodere; quàm de thesauro cogitare. ita, vtilius multò sit hominibus, vitam prudenter institutam agere, quã vlla diuinatione agi. Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidẽtia, & de libero arbitrio. tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt verò adeò nimij narrando tã multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegã audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos, huius prętextu, Necromantiam exercere, Dæmonésque vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide deerrent, exequi quo ad possunt illorum prænũciata, quæ alia causa est, vt eueniant, operéque comprobentur nõnulla. Præter dictas verò duas causas alterã ab affectibus eorũ quibus prænũcientur, alteram à Dæmone, eueniunt quædã casu. non sunt autẽ tam multa quæ non mentiũtur, vt dictæ tres causæ (si modò casus in causis est) nõ pos-

Necromantia.

ſint eſſe ſatis. Eorũ mendacitatẽ facetè admodũ notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæſaris, inducẽs
„ Clothum ita loquentẽ: *Patiar aliquando Mathematicos*
„ *verum dicere, qui illum poſtquàm princeps factus eſt, omni-*
„ *bus annis, omnibus menſibus efferunt.* Accedit etiã, eam credulitatem coniunctam adeò eſſe cum Idololatria, vt Babyloniorum religio nihil fuerit aliud, quàm ipſa ſcientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & aſtrorũ nomina, & eadem canebant de Diis in ſacrificiis ſacerdotes, quæ prædicabant de aſtris Aſtrologi. nimirũ illi furatum eſſe boues Mercurium: hi ſub Mercurio natos eſſe fures: & alia omnia eodem modo. & meritò quidem; nam perſuaſi bona maláque omnia ab aſtris venire, neque quod amarent, neque quod timerẽt habebant aliud, quàm aſtra. Proinde ſimul cũ idololatria damnatur hæc Aſtrologia loco citato ex Hieremia, his
„ verbis: *Iuxta vias gentiũ nolite diſcedere, & à ſignis cæli*
„ *nolite metuere, quæ timent gẽtes, quia leges populorum va-*
„ *næ ſunt.* Vide vt leges gentium coniungit cum timore aſtrorũ. Peccant etiã Aſtrologi in ipſa aſtra, imputantes illis tam multa: nam cùm facta ſint omnia à ſummo bono boni gratia, vt ſcilicet gignant, foueant, & augeant, in mortes, in crimina, in bella, nullum factum eſt, neque quidquam inde malignũ venit, niſi ex accidenti quodã. Quo pacto ergo ſtellæ pugnauerunt cõtra Siſaram? nullo certè. quis enim congredientium ſimul hominum, poſſet illis eſſe delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananæos? ſed ſtellarum nomine haud dubiè illic vocantur Angeli, qui iuuerũt populum Dei aduerſus impios. Dicuntur verò manere in ordine ſuo, quòd ſuo quiſque eſt ordine cœleſtis illius hierarchiæ: qua nihil eſt in reb. creatis pulchrius, aut ordinatius. Curſus verò Angelorũ, dicitur aſſidua illa

Stellarũ nomine Angeli.

Angelorũ curſus.

illa & continens cooperatio, qua homines custodiunt, & gubernant. Angeli igitur custodes Hebræorũ, quorum princeps Michaël, suo quisque ordine persistentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Sisaram. atque hic est sensus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypsis dicitur, *cauda draconis illius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram.* quo loco significatur literaliter tertia pars Angelorum. vnde cõstat, nihil hîc habere Astrologiam iudiciariam quo se tueatur: sed oportere, vt contemptis his vanitatibus, bene semper speremus, & actiones nostras prudenter instituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE 37. libri Iob ita habetur: *Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.*

His verbis solent sese munire, qui Chiromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quàm Astrologi ex schematis stellarum. itaque intelligunt verbis his Iob significari, Deum cuicumque depinxisse in manu signa eorum quæ facturus esset: illi verò prædicunt, & quæ perpessurus, siue ab internis causis, siue ab externis, siue propè, siue longè positis, siue naturalibus, siue fortuitis. qui cũ hæc sibi persuaserint, possunt etiã in subsidium trahere locum aliũ ex 13. Exodi, quo ita dicitur, *Erit igitur quasi signum in manu tua.* Aristoteles quoque author nũquam contẽnendus ca. 15. primi de Historia animaliũ, ita dicit: *Pars interior manus, quæ vola dicitur, carnosa est, & scissuris vitæ indicib. distincta, lõgioris scilicet vitæ singulis, aut binis ductis per totam; breuioris binis quæ nõ lõgitudinẽ totã designent.* Operæpretiũ ergo erit

Chiromantiæ examen.

hoc loco considerare, An sit aliqua ex forma manus naturalis significatio, an omne id studium vanum sit. Eatenus verò, vt mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens censeri debet, quatenus referri possit in naturales aliquas causas, habeátque principia, aut per se nota, aut alibi demonstrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibusdã lineis in partes quasdã diuidunt, singulásque tribuunt singulis planetis, & naturaliter innatas lineas, secundùm conceptã vulgo opinionem de naturis planetarũ interpretãtur, nihilominùs vani sunt quàm ipsi Astrologi iudiciarij: imò eò plus, quò plures positiones accipiunt gratis, & sine vlla monstratione. Illi enim gratis accipiunt, hoc astrum hæc facere sub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hãc aream esse Iouis, illam Veneris: & rursum hæc illa significare. quæ autẽ horũ monstratio? aut quæ naturales causæ? experimẽta verò iactare possint, vt ipsi Astrologi, casu quodam, rarissimè verarum pronũciationum. vani igitur sunt, qui ita procedunt, multò verò magis, cùm non solùm procedunt ad interpretandos mores hominis, sed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplantur manus, sed in lege positis, causas habent. velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. Id verò mihi videbatur coniectandum ex manibus maritorũ, & eius qui percussurus est. nam quo pacto cõnubia possint habere causas in nubentium altero, cùm ad ambo pertineant? ac percussio in percusso solo, ac non potiùs in percutiente? Quid si primus maritus habet lineam vitæ longiorem quàm mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò nõ potest hic, nisi quis percutiat, aut lapis tegulàve cadat. causa enim percussionis percutiens est,

Chiromantes Astrologis vaniores.

aut

aut ruina: igitur eadẽ causa est linearũ manus Petri & iræ Ioannis, aut casus tegulæ: nisi enim referantur ad eandẽ causam, nõ possit alterũ alterius esse signũ, neq; alterũ causa eius quod alterũ significat. At verò causa linearũ manus, intra ipsum hominẽ esse videtur, & ex illius natura fluere, intra Petrũ itaq; est causa casus tegulę è tecto: at hoc absurdũ. Dicunt, in eodẽ astro causam esse harũ linearũ, & casus. redeunt eadẽ argumenta, quæ aduersus Astrologos, & illud maximè, quòd si naturalia, vt lineæ manuũ, & fortuita, & casus & ruinæ easdem habent causas, nihil est fortuitũ, cũ omnia habeant causas per se. hoc longè absurdius. nam vt cadat tegula, causa est qui tollit fulcrum, vt verò cadat in Petrum, nulla est per se, sed eędẽ causę, quę per se faciunt lapidem cadere, & Petrum transire, faciunt ex accidẽti quodam, & fortuito, lapidem incidere in Petrũ. Hactenus igitur vana est Chiromantia: neq; video quæ possit non esse talis, nisi fortè ea, quæ subalternata Astrologiæ nõ sit, sed pars quædã Physiognomiæ. Nimirum Physiognomus non solùm considerat faciẽ (quamquã eam maximè vt quæ sensuum organis constat, & mentem maximè prodit) sed aliarum etiam partium cõstitutionẽ: nam capitis totius, & pectoris, & dorsi, & vocalium, & genitalium, & pedũ; ita verò & manus contemplatur: atque adeò post faciem, magis quã alia omnia: nã manus humana organũ organorum est, authoribus Aristotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè potest indicare, habérque manus ad rationẽ, vt instrumentum ad artem, quia vt ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quę spectant ad rationem præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum cõtem-

Physiognomiæ consideratio.

platio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parẽ cum ea habet authoritatem: quã ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profectò omninò vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, author minimè vanus, librũ proprium dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de Historia animaliũ; sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est seuerissimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus: *Quicunque rufi, naso acuto, oculis paruis, mali. Quicunque rufi, simi, oculis magnis, boni.* Et rursum, *magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni rursũ. Caput magnũ, oculi parui, balbi, iracũdi sunt.* Et rursum, *Oculi non nictantes, iracũdi.* Et iterum, *Magnũ caput, oculi nigri & magni, nasum crassum & simum habentes, boni.* Sed & legibus etiã ciuilibus, in quibus iniquũ sit censere esse aliquid futile, aut vanũ, cautũ est, vt si duo homines inciderint in criminis suspicionem, is primùm torqueatur qui sit aspectu deformior. Cuius legis ratio est in Physiognomia. Ecclesiasticus etiam capite 13. bonam faciem vocat vestigium boni cordis. sed & experimento probat Aristoteles esse artem Physiognomicam: quia quicunque plurimum inter animalia cuiuspiam generis versati sunt, sciunt ex forma dignoscere bona & mala, velut equites equos, venatores canes. neque in hac dignotione falluntur, sed semper, aut magna ex parte euenit vt illi indicant. Est igitur aliqua Physiognomia. Verùm est, multò certiorẽ fore eã quæ versetur in dignotione brutorũ, quã quæ hominũ, quia illa nihil habent præter ipsam naturam, in hominibus verò plurimum ad formandos mores educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia.

Physiognomica ars.

Sed

Sed neque hæc penitus eleuant Physiognomiæ facultatem, vt neque naturã. Notę quas Physiognomi obseruant accipiuntur primùm à similitudine cum aliis animalibus;vt qui paruis sunt oculis timidi, vt scilicet & simiæ: qui magnis stupidi,vt & boues & asini.deinde & cùm diuersarum nationum aut sexus hominibus,vt qui valdè nigri,sũt timidi,vt Ægyptij & Ethiopes: qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres.deinde ab ipsis passionibus, quale erat illud Hippocratis, *Qui oculis non nictant,iracundi:* quia & qui irati sunt solent immotis oculis & palpebris intueri. Post hæc loca argumentorum habent etiam præcepta conferendi signa cũ signis,& colligendi quædã ex quibusdã:velut (dicunt) si quis est iracũdus & tristis & prauus,necesse est sit inuid9. Sed nũc nõ est animus hãc artẽ persequi, sed hęc summa eius capita attingere, vt videamus quo in naturales causas referri possunt.Inter omnes Philosophos conuenit omnibus animantibus data esse instrumenta,suis moribus accõmodatissima;velut leoni, tauro & apro,vtpote ferocibus,vngues & dentes validos,aut cornua,aut exertos dentes:equo,vtpote veloci,& generoso,superbo & calcitrãti,vngulas fortes,lõga crura,& ornamẽtũ iubę:timidis verò & fugacibus, vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatẽ comparatos.ita & alia omnia circa animaliũ singulorũ partes fabricata est natura: quod mihi nũc satis sit pro re præsenti attigisse,tractat diffusè Aristoteles in libris de partibus animaliũ. Dubitatũ est à veteribus an animalia talia sint,quia talia habẽt instrumẽta,an talia habeãt instrumenta,quia talia sunt. velut, an taurus,quia cornua habet,sit ferox: an quia sit ferox, habeat cornua: lepus quoque an quia est inermis,sit timidus,an quia timidus,sit inermis. Anaxagoras,vt dicit Gal. pri-

Organorũ cõsideratio.

ſimo de vſu partium, affirmabat animalia talia eſſe, quia talia habent inſtrumenta, quaſi animæ ipſæ omnes ſint eædem, aut ſimiles, ſed pro differentia inſtrumentorum varios induant mores. Galenus contra cenſet, animas ipſas per ſe differre moribus, & vnicuique data eſſe inſtrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data eſſe talia organa, quia ſunt talia; & eſſe talia, quia habent talia organa. Nam & homo, quia audax eſt, arripit enſem: & quia enſem habet, fit audacior: ita vitulus, anteà etiã quàm ei exorta ſint cornua, ipſo naturæ impetu inuadit, quaſi velit cornu ferire: idem verò taurus iam factus, ſi ſerrentur cornua, ferocitatem deponit: ſcilicet ipſa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etſi inſtrumentorum commoditas mores illos augeat, ſiquidem non vnica ea eſt cauſa eorum, neque à principio facit, neceſſe eſt vt ſit alia cauſa differentiæ morum, prior ipſis organis: hæc verò, vbi fuerit niſi in animabus quæ diuerſæ ſint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agreſtes, aliæ cicures, aliæ ſolitariæ, aliæ gregales?

Morum differẽtia vnde.

Quid ergo, ipſæ animæ per ſe ante talia corpora ſunt tales? non certè. nam brutorũ animæ ante corpora ne ſunt quidem, cùm educantur de potentia materiæ, & ſint nihil aliud quàm ipſi corporum actus. Quid ergo ſit? Certè vt in ipſis corporibus ante organa ſit aliquid, quod & morum, & organorum cauſa ſit, hoc verò eſt tẽperies, ſeu natura, quę facit eſſe ſubſtantiam hoc aliquid, id verò in brutis eſt ipſa anima, atque adeò in hominibus, ſecundùm partem ſentiẽtem, perinde eueniunt omnia, ac ſi anima ipſa corporis temperies ſit: non enim ob hanc partem agnoſcitur anima noſtra eſſe ſeparabilis, ſed ob mentem. Cùm ergo morum differentia non ex mente ſit, ſed ex iraſcibili, &

con

concupiſcibili, & internis ſenſibus, quæ conſiſtunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis cenſere oportet. Igitur ſi temperies parit hos aut illos mores, & his talia aut talia ſuccedunt organa, profectò temperies prior eſt organizatione, & cauſa illius: quòd ſi temperies cauſa eſt morũ, & compoſitionis, certè compoſitio ſignificatiua ſit morum, quia referuntur ambo ad eandem cauſam: atque adeò, vt Sextus Philoſophus inquit, *etiam corpus ſit quædam animi imago*. Ratio verò agnoſcendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior ſit, quàm ex obſeruatione figurarum, quæ tales mores ſolent comitari, translata ratione ab aliis in alia: ſiquidem indicatum eſt, hac in re eſſe omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab aliis animalibus ad alia, hæc eſt cauſa. Quòd verò & ab ipſis paſſionibus rectè accipiantur (quem tertium argumentorum locum eſſe diximus) ex dictis etiam conſtare facilè poteſt. indicatum enim eſt, animalia quædam ad quaſdam paſſiones eſſe propenſa naturaliter, vt hæc ad iram, illa ad timorem, ad mœſtitiam alia, alia ad gaudium. Porrò per has paſſiones, non viſcera ſolùm, & in eis inhabitantes ſpiritus, & ſucci, ſed & externæ partes modo quodã permouẽtur. Non enim difficile eſt, ex facie agnoſcere iratum, timentem, hilarem, & triſtem. cùm igitur omnia ſponte ferantur, etiã ſine vllo externo motore in quæ propenſa naturaliter ſunt, incident per ſeſe quoruncunque hominum vultus, etiã cùm de nulla re cogitant, in eas diſpoſitiones, in quas vergunt naturaliter, vt vultus iracundi in toruum aſpectum, etiã cùm non erit iratus: triſtis in demiſſionem quandam, etiam cùm non mœrebit. Huc ſpectat Phyſiognomi-

Tẽperies quid, & quorum cauſa.

Exempla Phyſiognomiæ.

cum illud duodecimi capitis primi Paralipomenon: *Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid cùm lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam, facies eorum quasi facies leonis.*

Est igitur agnoscere animi robur ex facie, per similitudinem aliorum animalium: ex passionibus verò seu ex passionum vacuitate est physiognomicum illud, Ecclesiastes capite octauo: *Sapientia hominis lucet in vultu eius.* Et illud Prouerbiorum, *Cor gaudens exhilarat faciem.* Et illud, *In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ.* Nimirum, vt à facie quã à reliquo corpore, ita ab oculis plura quàm à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut fenestræ animæ sunt, atque inter cætera à modo intuendi. Nam recta despicere, oculis parum demissis, verecundi, immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut insanire parati: obliquè intueri, vt cùm sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, est subdoli & derisoris, quem stultum vocant diuina prouerbia. Post faciem, in manibus potiùs quàm in vlla alia parte, dictis de causis locum habent signa huiusmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis descripta, neque omninò glabra, neque pilosa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facilè & adducantur, & abducantur, sapientiã indicant, & bonos mores, maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabrã nimis, aut valde pilosam, qualis erat Esau, aut vngues habentes incuruos & longos, & nullis aut paucissimis lineis esse distinctam: hæc omnia beluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, vngues incurui, rapacem

Manus consideratio.

more

more accipitris,rotunda ac breuis ac ſine lineis, ſtupidum,qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à paſſionibus: qui contractas ſemper gerunt manus, timidi & auari eſſe dignoſcuntur; contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes aut demiſſas, aut aliam ſuper aliam, deſides: qui elatas aut mobiles, ſoliciti,& negocioſi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his conſtat chiromantiam, niſi vltra Phyſiognomiæ fines ſe effundat, vanam non eſſe, niſi verò intra illos ſe contineat, vaniſſimam,velut & ipſa phyſiognomia ſuos egreſſa fines, vana ſit: vt cùm Phyſiognomi, non ſolùm naturales cuiuſque mores, & ingenium volunt dignoſcere, ſed & fortunam prænunciare, dicentes alios eſſe Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum ſi rectè anteà monſtratum eſt, Aſtrologiam iudiciariam. cùm præcipuè de fortuitis agit, vanam eſſe, neceſſe eſt omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas eſſe, vt Phyſiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat; & Geomantiam, quæ loca planetarum deſcribit in terra: multò autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam, & innumera alia figmenta futiliſſima: quæ omnia ſunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cùm ergo Chiromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, *Qui in manu omnium hominũ ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua*, chiromanticè interpretari. Verùm occurrit mihi alia interpretatio,quæ multò magis arridet,nimirum vt Galenus loco citato ediſſerit, data manus eſt homini, vt rationali ac ſapientiſſimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc eſt, rationem, dari organum ante omnia organa, hoc eſt, manus. vt igitur fabrum dolabra & ſerra;

Geomantia. Hydromantia, & Pyromantia quid.

ſerra; agricolam ligo & falx, ſui muneris faciũt recordari: ita manus hominũ, humani officij. Ergo vel ſuas ipſius manus intuens homo, agnoſcet ſe eſſe natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad ſacra faciendum, ad ſcribendum, docendúmque omnem ſapientiam etiam poſteros, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri denarij, qui omnes continent numeros, in ipſis digitis poſiti ante oculos ſunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, vt nouerint ſinguli opera ſua, hoc eſt, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati ſint: nimirum admonent nos aures, natos nos eſſe audire, nares odorari, lingua guſtare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera noſtra non ſunt, ſed cum pleriſque communia: manus verò ſapientiæ, & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quę ſua hominis opera ſunt. Quod decimotertio Exodi dicitur, *Erit igitur quaſi ſignũ in manu ſua*, nullatenus pertinet ad Chiromantiam, ſed alludit ad conſuetudinem hominum, qui cùm rem quampiam volunt memoriæ commendare, ſignum aliquod alligant digitis, quòd ſcilicet manus ob oculos verſentur ſemper. Eum verò eſſe legitimum ſenſum verborum ſequentia indicant, *Erit igitur* (inquit) *quaſi ſignũ in manu tua, & quaſi appenſum quid ob recordationem ante oculos tuos.* Quod Ariſtoteles primo de hiſtoria animalium dicit, ſciſſuras manus longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam eſt à ratione alienum, quàm fortuitorum euentuum ſignificationes inde peti, quòd ſciſſuræ illæ ad formationem ſpectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonúſque aut malus corporis habitus naturalis, qui compoſitione cõſtat & temperie, lõgioris aut breuio-

Vitæ longitudo.

ris

ris vitæ,& eius interitus qui ab intrinſecis cauſis cietur, præcipua cauſa eſt. Tamen neque hoc mihi vt verum fatear, admodùm arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius aſſertionis fides. Neque me ſanè plurimum mouēt Ariſtotelis eò loci verba, ibi enim non Philoſophum, ſed Hiſtoricum agit: longè autem minorum Hiſtoricorum, quàm Philoſophorum authoritas eſt.

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.

De Necromantia.

NECROMANTIA, vt ipſum præ ſe fert nomen, eſt diuinatio quæ procedit ex conſultatione mortuorum, cùm ſcilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibuſdam peractis, velut expiationibus, aut cæremoniis, mortuos accerſunt, quos de occultis aut futuris rebus conſulant: cui rei magnam videtur authoritatem conciliare, quod euenisse Sauli narratur capite 28. primi Regum, cui, opera cuiuſdam mulieris pythoniſſę, hoc eſt, familiaritate Dæmonis vtētis, inuocatus ſuſcitatúſque Samuel, finem ſuum imminentémque illi, ac filiis ſuis à Philiſtæis, indicauit. Si enim in ſacris legimus, per mulierculam Necromanticam ſuis magicis artibus vtentem, Prophetam adeò Deo charum ſuſcitatum eſſe, & Regi veriſſimum futurorum reddidiſſe reſponſum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis ſignis, facultatem aliquam ineſſe, aut naturalem, quæ vim etiam poſſit ipſis ſpiritalibus ſubſtantiis inferre, aut diuinam dæmoniacis illuſionibus

De necromātia multa.

Pythoniſſa.

longè

longè superiorem? Non enim videtur dici posse, non fuisse verè Samuelem, aut eius animum, eum qui respondit Sauli; siquidem in capite 46. Ecclesiastici, de
» Samuele, post alia eius acta, ita scriptum legimus: *Et*
» *post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostēdit illi finem*
» *vitæ suæ, & exaltauit vocē eius de terra in prophetia, de-*
» *lere impietatem gentis.* Quid enim aliud indicant hæc verba, quàm quod illo loco narratum est, Samuelem postquam dormiuerat, rursum exaltasse vocem de terra, & notum fecisse Regi finem vitæ suæ in prophetia? quod certè non aliàs fecit, quàm cùm à Pythonissa est excitatus. Scio de hac re diuersas esse Theologorum opiniones, aliis dicentibus fuisse verè Samuelem qui indicauit Regi finem suum, aliis eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quàm dicens quod mihi videtur probabilissimum: quandoquidem Ecclesiasticus narrans Samuelis gesta dicit, postquam dormiuit notum fecisse Regi finem suum, & exaltasse vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipse Samuel; non dico ipse Samuel suscitatus, sed illius anima apparens in corpore aëreo, vt solent Angeli. Neque enim mihi pro asserenda Ecclesiastici veritate (tametsi id dicat vir sanctissimus æquè ac doctissimus Augustinus) videtur esse satis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorsum hæc narret Ecclesiasticus: non certè aliorsum, quàm vt narret gesta Samuelis, & illius laudem. quam autem laudem meretur Samuel, quòd Dæmō eius imaginem induens, pro illo responderit? aut quomodo quispiam hoc inter illius rectè gesta iure commemoret? accedit quòd ex Ecclesiastici verbis constat, illum non simpliciter prænunciasse Regi finem suum (hoc enim malus etiā Dæmon posset fortasse facere, aut coniectura,

Samuel an verè suscitatus

aut à Deo per bonos Angelos accipiens) sed cõcionatum etiam esse aduersus idololatriã, quod malus Dæmon non fecisset. ita verò inquit Ecclesiasticus, *Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia delere impietatẽ gentis.* Existimo itaque verè fuisse Samuelem. Monstratum verò mihi alibi est, nullam vim naturalem esse verbis, neque characteribus. Porrò monstratum etiam est, nullam Dæmonib. esse cum corporalib. sympathiam, neque antipathiam: vnde fit, nihil penitus posse Necromantiam nisi ex pacto: siquidem vim naturalem inferre spiritualibus substantiis nullam potest: neque quidẽ ex pacto sine Dei permissione, siquidem non annuente prima causa, ne esse quidem quispiam potest, nedum operari. Quid igitur superest? certè Necromantiam nihil esse aliud, quàm Dæmonis illusionem, hominum verò infidelitatem, qui cacodæmoni se deuouent. Quoniam autẽ neque Demon potest ex pacto respondere sine Dei permissione, fit nonnunquã vt Deus Dæmones coërceat, ipse verò aliquid in illorum qui se deuouẽt perniciem fieri permittat, atque vt dicitur capite vltimo Isaiæ, *Eligat illusiones eorum, & quæ timebant adducat eis.* Velut nunc in perniciem Saulis, qui volens ac sciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem se contulit, permisit vt Pythonissa Demoniacas artes exercente appareret Samuel, & illi finem suum indicaret, & maiorem fraudi fidem adhibens induraretur, & adductus in desperationẽ periret in peccato suo. Censere verò aliquid præter nequitiã esse in Necromantia, hominum est indoctissimorum pariter ac leuissimorũ. Nõ desunt, qui asserẽtes nõ fuisse phãtasma dæmoniacũ, sed ipsum Samuelẽ, existimẽt assũpsisse Dæmonẽ Samuelis corpus, atq; ex illa respõdisse, atq; vocari Samuelẽ, vt cuiusq; hominis cadauer ipsius

Necromantia quid.

sius nomine dicimus: hoc verò sine omni probabilitate, neque sine Prophetæ iniuria, videtur dici. nam longè facilius erat Dæmoni aëreum corpus effingere, aut videntium oculis illudere, quàm dissolutum iam in sepulchro corpus, in formam pristinam, vel apparenter restituere. Quod autem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori, quàm à Dæmone assumi? hoc igitur minimè est probabile: quare superest, id solùm quod dictum est, permissu Dei venisse animã Samuelis, atque assumpto corpore aëreo Sauli respondisse. Neque verò vellem hinc augeri crudelitatem indocti & superstitiosi vulgi, de reditu animarum hominũ vita iam defunctorum. Verùm quia redeant an non, nihil habet cum naturali Philosophia, neque ad huius operis spectat argumentum. De his hactenus.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

QVARTO Regum, capite secundo: *Dixerunt quoque viri ciuitatis* (Hiericontis scilicet) *ad Eliseum, Ecce habitatio huius ciuitatis optima est, sicut tu ipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. At ille ait, afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal. quod cùm attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait, Hæc dicit Dominus, sanaui aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque sterilitas. sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hunc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est.*

Non dubium est hoc quoque, vt alia pleraque contigisse populo illi in figura, vt testatur diuus Paulus, & aliquàm aliam aquarum emundationem significasse, factúmque esse ob aliquod sacramentum: an verò hîc

quoque aliqua naturæ ratio habita sit, pręsentis operis est examinare. Dictum enim non semel est, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerumque vti Deum aliqua naturali causa, ídque multis atque optimis rationibus, quas, vtpote alibi dictas, non est nunc animus repetere, sed id præstare solùm quod propositū est. Quádoquidem terræ sterilitas curatur in aquis, constat nihil aliud insinuari, quàm aquas fuisse tales, vt earum vitio irrigata terra sterilesceret. Id verò vitium, videtur rationi cōsentaneum fuisse salsuginem, & quia id solet esse frequens in aquis, ex quo quàmplurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id solet omnium maximè sterilitatem afferre. Quo factum est, vt ab antiquissimis seculis venerit in consuetudinem, vt solo, quod ob patrata ibi facinora, & proditiones deuouetur, sal inspergatur: quod fecisse legimus Abimelech deleta vrbe Sichimorum, capite nono libri Iudicum: quin & Psalmo 106. ita dicitur, *Posuit terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea.* itaque salsugo maxima causa est sterilitatis terræ, & inspersus sal sterilitatem indicit, & maledictionem. Si autem salsæ erant aquæ Hiericontis, atque ideò hominibus erāt ad potum inutiles, & terræ afferentes sterilitatem, quæ vis naturalis esse poterat in sale ad sanandum eas? cùm præcipuè Diuus Iacobus in sua epistola capite 3. dicat, *Nunquid potest, fratres mei, ficus vuas facere, aut vitis ficus?* sic neque salsa dulcem potest facere aquā. Neque dubium, cùm sint contraria contrariorum remedia, quin similibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum est, aut in illo Elisei miraculo nullam esse habitam naturæ rationem, sed adhibitam esse rem prorsus aduersam & noxiam, maioris portenti causâ (nam hoc quoque nonnunquā legimus factum)

Miraculorum ratio.

Aquæ salsæ monumenta.

Sal cur terris aspergatur.

aut vitium illud aquæ, non fuisse salsuginem, sed corruptionem putridam,& olidam. hæc enim vt aliis omnibus in rebus, ita etiam in aqua, salis admistione corrigitur. nam sal calidæ & siccæ naturæ cùm sit,& facilè cum aqua dissolutus commisceatur, putres in ea siue vapores, siue partes absumit, & putredinem emendat, atque integritatem facit diutiùs retinere. testantur enim nautæ, aquas nonnihil salsas, aptas verò adhuc potui, vtiliores esse nauigantibus, quòd diutiùs incorruptæ seruari possint, ac proinde se eas ex puteis mari vicinis solere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter scrutantur, affirmant puteos malè olentes, & prauo aliquo sapore infectos, nulla ratione meliùs expurgari, quàm sale in eos iniecto: iniici verò solitam quartam partem modioli in singulos. quamquam non potest hoc esse in omnibus ratum, sed plus aut minus debet iniici, vt in ipsis puteis inest aquæ. hoc igitur videtur maximè consentaneum, quia præter dicta, ob putrescentiam, & graueolentiam euenit aquas esse mortiferas, magis quàm ob salsuginem: sed & steriles, quia salsugo nisi omninò sit maxima, vt in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac si quid in ipsum incidat necat, mortuum appellatur) neque lethalis est, neque fœcunditati officit: quin potiùs cùm sine putrescentia est, & intra quandam mediocritatem, vt in mari, ipsas aquas facit fœcundissimas: nullibi enim mundi adeò luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio. Atqui profectò, vt ego existimo, ille ipse Dei spiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem esse censeo) tales reddidit crassas inquã, & salsas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multò quàm dulces. Iam verò irrigata aqua, non vtcumque salsa officit plantis, neque

Aqua sale iniecto curatæ.

Salsugo.

Aqua salsa fœcundissima.

æquè

æquè omnibus; ſed ſunt quædã plantæ, quæ gaudent etiam quadam ſalſugine, & puteales quæ ſalſugine aliqua plerunq; participant deſinunt priùs eſſe aptæ potui, quàm irrigationi. nimirum in potu inſuauiſſima eſt ſalſugo, quia ſitis humidi & frigidi appetitus eſt, irrigati verò alimenti magis rationem quàm potus habet, nutrit enim plantas, atque ita non ſtatim officit, neq; enim niſi cùm multa eſt, vt ſi muria, aut murina rigetur plantæ, aut inſpergatur ipſe ſal. facit verò, ſi qua vila in re, in ſale maximam, ipſum plus, aut minus differentian. multa enim ſalis irrigatio aut inſperſio, ſiccat omnes plantas, & ſolum ipſum vrit ac facit ſterile: moderata, quibuſdam plantis eſt amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima ſalſugine, qualis maris mortui eſt, necantur (vtuntur enim) moderatiori, qualis reliqui maris, generantur quàmplurima, & in molem ingentem augentur, ac maximè fruũtur ſalubritate, & mortua etiam aſſeruari poſſunt diutiùs: tametſi nonnulla ne tantam quidem ſalſuginem ſuſtinent, neq; conſiſtere poſſunt, neque viuere, niſi in dulcibus aquis: & alia etiam quædam vtramq; vitam ſuſtinent: tanta naturarum varietas eſt. Iam verò hominibus & reliquis animantibus multi ſalis vſus eſt morbidus, quia ſanguinem ſalſum facit, & ſterilitatem infert ſiccando vehementer, & acriùs efficiendo ſemen: moderati verò, facit ſalacitatem, & irritationem, & pruritum augens, ac proinde ad generationem confert. Quare indiſtinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes ſalem ſterilitatem inferre ac mortem, ac proinde ſolitum inſpergi in ſolum quod deuouetur: partim fœcunditatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos eſſe Poëtas, Venerem natam eſſe in mari, decidentibus in illud cœli veren-

dis, atque ab spuma vocatam ἀφρογενῆ. Nam re vera non sunt hæc tam propria salis, quàm consistunt in vtendi modo, éstq; verum, salis nomine hieroglyphicè significari plurima. nam & sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptionem, & suauitatem, & mordacitatem: quibus verò causis singula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura perspecta, ac neq; laudando neq; vituperando esse nimios. Cùm enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid bona & mala, de sale videtur id multò meliùs posse dici: est enim sæpe ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam aliis non rarò vtilis est, & fœcundus: putida verò corruptio semper est mortifera & sterilis, cùm contraria sit omni naturali ortui, veniántque res omnes, teste Aristotele, per putredinem ad interitum. Cùm igitur hæc mortem & sterilitatem afferre nata sit rebus omnibus, & salis admistione naturaliter emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hiericontis, & Eliseum in earum curatione naturalem ordinem tenuisse, Deo interim adiiciente plurimùm facultati, quam sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuisset satis, tam modicus sal, neque ea sanitas durasset in hunc vsque diem.

Sal hieroglyphicè quid.

Plantis quæ aquæ noceant.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

Resuscitatus ab Eliseo.

LIBRO quarto Regum capite 4. ita habetur: *Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingressúsque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum, & ascendit, & incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius:*

eius: & incuruauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri, at ille reuerſus deambulabat domi, ſemel huc atque illuc, & aſcendit, & incubuit ſuper eum, & oſcitauit puer ſeptics, aperuitque oculos. ” ” ” ”

[illegible] puerum hunc penitus mortuum, ſed lictum animo, atque adeò ſyncope correptum (ſyncope eſt grauiſſimum deliquium, dicique iacere mortuum, vt dicere conſueuimus de apoplecticis & catalepticis, ac denique de omnibus qui ſine ſenſu & motu iacent quaſi inanimes, atque adeò dici Eliſeum ſuſcitaſſe puerum Sunamitidis, quòd illum à grauiſſima ſyncope liberauerit, res ſanè ſit facillima, ac expeditiſſima, reuocaríque facillimè poterit ad naturales cauſas. nam ſyncope correpti extinctione naturalis caloris periclitantur mori, ſoléntq; fotu, & calefactione reuocari. nulla verò calfactio ad eam rem vtilior, atque accommodatior, quàm alterius hominis, cui calor adhuc viget, admotio, & calidi anhelitus inſufflatio. is enim calor congener eſt, & vitalis. ſcimúſq; nonnullos, qui viderentur omnibus qui aderant extincti, hac ratione eſſe reuocatos. Vt autem refrigerati hominis caro alterius calentis admotione caleſcit, ita cuiuſque calor nulla ratione excitatur meliùs ac ſalubriùs, quàm exercitatione: hæc enim non effert extrinſecus alterationem, vt ignis, aut Sol, aut medicamenta, ſed inſitum & proprium, quaſi ventilando excitat. Igitur Eliſeus admouendo ſuam pueruli carnem calefaciebat & per domum huc & illuc diſcurrens ipſe caleſcebat, vt ita magis puerum recalfaceret. prima itaque admotione caleſcere cœpit pueri caro, ſecunda verò, poſtquam Eliſeus motu magis incaluerat, maior facta eſt

Syncope quid.

Curandi ratio ſyncomatis.

puero caloris accessio, cœpit oscitare, atque oscitauit septies, calore iam incipiente flatum agitare, ac discutere: crescente vigore, & spiritibus animalibus moueri cœptis, oculi sunt aperti, ac deinde aliorum omnium sensuum instrumenta, & puer reuocatus est. neque verò, quoniam ita putetur factum, obstat incœpisse Eliseum orare Deum, quasi res non esset naturaliter agenda. Nam neque naturales morborum curationes aliunde quàm ab oratione rectè incipiunt, vt idem Dei spiritus testatur capite 38. Ecclesiastici. Si tamen ita non licet censere, sed puerum verè mortuum atq; ab Eliseo suscitatum esse, dicendum (quæ magis communis & verior erit sententia) miraculosè peractam esse rem hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad syncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris est, ac velut mortis initium, solet adhiberi, vt his causis, naturalis caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id, quò ipsæ non possunt pertingere, ageretur suscitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut syncope. Quibus autem rationibus, velit Deus causas naturales, etiam in peragendis miraculis, adhiberi, alibi dictum est. Esse autem vt dicimus, atque adeò in miraculis etiam maximis edendis, vti solere Deus naturalibus causis, non adeò magnis, innumeris constat exemplis. nam vel ad siccandum vna nocte mare vsus est vento vehementi, & vrente, vt narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentem putes fuisse satis ad siccandum vna nocte mare nisi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & supra naturam auxisset?

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto ita habetur: *Et egressus est vnus in agrum, vt colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi vitem syluestrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit pallium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo sociis vt comederent: cúmque gustassent de coctione, clamauerunt dicentes, Mors in olla, vir Dei: & non potuerunt comedere. at ille, afferte, inquit, farinam: cúmque tulissent, misit in ollam, & ait, infunde turbæ, vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.*

Colochyntidos natura.

Nonnulli suspicantur alias colochyntidas fuisse has, quas Eliseus immissa farina adeò emendauit, vt dulces & esui aptas reddiderit, à medicamentosis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur Medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quòd nomen id præ se fert, descriptio quoque, & notæ indicant. nam re vera colochyntis herba sarmenta profert & folia viti syluestri non dissimilia. dicit prætereà Mesue colochyntidam vocare solitos Persas cucurbitam deserti: quid autem aliud est dicere colochyntidas agri, quàm cucurbitam deserti? est verò adeò amara, vt fel terræ ab eisdem vocaretur: & Dioscorides dicat fructum eius esse vehementer amarum. quo gustato, exclamauerunt dicentes, *Mors in olla*, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigisse, sequentia illa verba declarant, *Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.* Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera

Cucurbita deserti. Fel terræ.

colochyntis,quæ non amara solùm est, sed adeò perniciosa, vt si supra quatuor obolos, etiam emendata sumatur, possit super purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem afferre, atque adeò admota exteriùs enecet fœtus, solius farinæ siue triticeæ, siue hordeaceæ immistione emendari adeò, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo? Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum est, cùm præcipuè inter agrestes herbas collectæ illæ colochyntides sint. cultura enim hortenses effectæ, non parum fortasse mitescerent, agrestes verò, præcipuè quæ non inter alias, sed seorsum nascuntur, perniciosissimæ sunt. itaque miraculo effectum est, vt dulcescerent, & noxam deponerent; ita tamen, vt hîc quoque, velut in aliis plerisque, modus quidam naturalis operationis retentus sit. Nam Medici omnes inter emendátia colochyntidem, recensent ea quæ lenta sunt & glutinantia, cuiusmodi esse constat amylum, quod ex tritico conficitur, atque post hoc, etiam farinam triticeam, hęc enim suæ substantiæ modo lento & glutinoso, & sapore grato, atque vt ita dixerim, cibali, præsentem iam dysenteriam sanant, & imminentem anteuertunt, eiúsque causis & efficientibus, & iam paratis obsistunt, mordacitatem & amaritudinem, aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris obliniẽtia. Haud dubiè igitur amylum & farina triticea, in emendantibus colochyntidem nõ instrenuæ sunt. non ita tamen, vt tantum tam citóque valerent, nisi plus solito illis aspirasset prima causa, quæ, vt rerum naturam à principio fecit, ita vtitur ea vt vult.

Culturæ vis.

Amyli vtilitas, & farinæ triticeæ vis.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE ſexto libri 4. Regum: *Accidit autem, vt cùm quidam materiam ſuccidiſſet, caderet ferrum ſecuris in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monſtrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & miſit illuc, natauitque ferrum, & ait, tolle, qui extendit manum, & tulit illud.*

Ferri natatio.

Res eſt experimento compertiſſima, multa quæ in aqua quieta ſubſident, cùm conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiuſmodi in eam iniecta, emergere, efferrique in ſublime, & inatare: non quidem id accidere ſolet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quàm vt agitatæ aquæ impetu moueri poſſint, ea præcipuè agitatione, quæ immiſſum in eam lignum poſſit ciere. nam per maiores ac violentiores aquæ perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hic verò non potuit immiſſione ligni commota aqua, ſecuris ferrum vſque ad ſummum eleuare. Neque ſanè ſuſpicor id fuiſſe certum aliquod lignum, quod extrahẽdi ferri virtute valeret (quod enim eſſet?) ſed quodcunque occurrit: neque denique aliud quidpiam eſſe appoſitum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem: ea verò cùm ſatis non eſſet pro tanto pondere, ſupereſt rem non eſſe ſine miraculo tranſactam, ita tamen vt commotio aquæ appoſita ſit, & Deus ferro põdus detraxerit, adeò vt agitata aqua valuerit ſuble-

uari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeò leues causas, naturales tamen adhiberi, cùm ipse nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego existimo (dictæ verò alibi aliæ etiam causæ sunt) quò intelligamus, quantopere decerrent, qui nullam in rebus suis adhibentes operam cùm possint, tantùm orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, nisi rarissimè, citra vllam naturalium causarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum esse à lepra, quòd iussu Elisei septies in Iordane se lauerit: contemnebat verò, vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neque pro tanto morbo futuram satis: atque ob hanc diffidentiam, nisi à seruis suis persuasus esset, penitus dimisisset: „ *descendit verò septies in Iordanem, & mundata est eius caro, factáque vt pueri paruuli.* „ haud dubiè in septena illa lotione, eáque per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum & diuinorum sacramentorum significatio, eòque diuina virtute factum est, vt quæ (si res soli naturæ committeretur) leuissima fuisset curatio, pro tanto & tam inueterato morbo, fuerit sufficientissima ac perfectissima: non tamen ita fuit diuina ac miraculosa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam descendere in fluuiales aquas crebrò,

Fluuiatilis aquarum vis.

brò, innataréque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque ſanandum omne genus ſcabiei: neque quidem ſolùm ſcabiei ſimplicioris, ſed etiam lepræ, & lychenum. nam cùm hæc ſint cutis quædam ſordities, naſcantúrque à ſalſa pituita, aut vſta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeò epidermidem ipſam ſeu cuticulam euellit ſæpe: aqua verò ipſa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & ſalſuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis diluit & diſſoluit. Atqui profectò ſi lepra illa fuiſſet recentior, nec ſubiectæ carnis temperies eſſet iam mutata, & recèns expurgatum eſſet corpus Naaman, ne intra illud ſubeſſent praui ſucci, fortaſſe pura natatio pluries repetita ſuffeciſſet: quoniam verò res non ita habebat, ſed multo tempore, multa lepra perſperſus fuerat, neque vlla tunc temporis præmiſſa eſt corporis expurgatio, miraculoſa fuit curatio lepræ, qua ſe tunc temporis Deus gentibus dedit agnoſcendum, atque in poſterum venturæ Eccleſiæ, ſuæ immenſæ miſericordiæ præſtitit ſignificationem.

CAPVT TRIGESIMVM NONVM.

QVARTO libro Regum capite 20. Cùm Ezechias ægrotaret vſque ad mortem, Deo ita iubente, ſanatus eſt ab Iſaia, admota maſſa ficorum. Verba verò ſunt hæc:

Dixitque Iſaias, Afferte maſſam ficorum: quam cùm attuliſſent, & poſuiſſent ſuper vlcus eius, curatus eſt. hæc eadem

Miraculosæ curationes. eadem verba ſcripta ſunt capite 38. Iſaiæ. Morbi qui miraculosè ſunt curati, vel ab ipſo Deo, cùm inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati ſunt citra rei vllius admotionem, ſolo verbo, vt Dominus ſanauit leproſum, ſolùm dicens, *volo, mundare*, & cæcum, imperans vt reſpiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo ſanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum impoſitionem: quin & per tactum veſtimenti, atque
" etiam vmbræ: nam capite ſexto Lucæ dicitur, *Et omnis*
" *turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, &*
" *ſanabat omnes*. exemplo eſt mulier, quæ cùm fluxu ſanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam veſtimenti eius ſanata eſt. Porrò 5. Actuum Apoſtolorum narratur, ſolitos deferri ægrotos ad vmbram Petri, vt ſanarentur, partim verò curati etiam ſunt multi horum, admotione quarundam rerum, quaſi medicamentis quibuſdam, velut hîc Ezechias ab Iſaia admoto cataplaſmate ex maſſa caricarum, & Tobias à cæcitate, infuſa in oculos bile, & Naamam à lepra, lotus ſepties in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iuſſu ſanandis corporibus admouentur, re vera ſint medicamenta, eáque natura prædita, vt per ſeſe nata ſint eos morbos curare, an non, ſed ea in re præcipua ſit ratio miraculi, quòd earum rerum admotione, quæ nullatenus id ſint natæ facere curentur morbi, dignum eſt conſideratione, & ſpectat eius rei examen ad Phyſicum. Quod ad Tobiam ſpectat, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt, ſuo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum eſt anteà: nunc quod propoſitum eſt enarremus oportet. Caricæ, vt videre eſt apud Dioſcoridem & Galenum, atque adeò vt inter omnes Medicos cõſtat, vim habent extergẽdi, & calefacien

Caricarum vires.

facien

faciendi ordine primo, aut etiam initio ſecundi, ídque cum partium tenuitate: quapropter diſcutere poſſunt tumores paratos diſcuti, & emollire ſcirrhos & ad ſuppurationem perducere, ſi quæ ſunt ad ſuppurationem parata: maximè verò efficient hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contuſæ, mouent plus; cum hordeacea diſcutiunt. Neque verò quia loco citato tantùm dicitur Iſaïas admouiſſe maſſam ficorum, neceſſe eſt ſolis ficubus factum eſſe cataplaſma. nam & ſi acciperet caricarũ & farinæ (ſiue hordei, ſiue tritici, vt res poſceret) æquales partes contuſas & cõmiſtas cum decocto caricarũ, vocaretur meritò maſſa ficorũ. Galenus ſecundo de arte curatiua ad Glauconem capite ſeptimo, ad eos tumores, qui neq; facilè ad ſuppurationẽ perueniunt, neq; facilè diſcuti poſſunt, iubet vti cataplaſmate ex caricis, docétq; ibidem eius compoſitionem. Sed ob hęc omnia non videtur ea maſſa potuiſſe ſanitati reſtituere Ezechiã. nam ille laborabat vlcere: vlcera extерſionem & deſiccationẽ poſtulant, haudquaquã diſcuſſionem, emollitionem, aut ſuppurationẽ. hæ enim tumorũ curationes ſunt, non vlcerum. Certè vlcera, quà vlcera, & per ſeſe, nihil aliud deſiderant, quàm agglutinationem. Cùm enim vlcus ſit partium deciſio & ſeparatio, quæ alia eius curatio ſit, quàm vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera ſimplicia ſola agglutinatione curãtur, etiam ſi oſſium fracturæ, nedum ſciſſuræ carnis. Cùm verò ſimplicia non ſunt, ſed alias habent adiunctas affectiones, vt ſi cum ſciſſura eſt etiam excauatio, & carnis defectus, aut ſi vlceris labia ſunt inflammata, aut dura, callo aut ſcirrho obſeſſa, aut ſubiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ ſint, fruſtra quis vtetur agglutinantibus, antequam adiun

Caricarũ cataplaſma.

Vlcera quid deſiderent.

Vlcerum curatio.

adiunctis affectionibus occurrat. Cùm verò cum ea affectione, cuius curationi insistimus, aliæ aut aliæ affectiones copulantur, cùm multa variáque sint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus est, vt illis quis rectè vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio est, vt Galenus docet. Prima quidem, & quæ aliis omnibus præfertur, est, vt si quid est quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut si cum vlcere tantus etiam dolor sit, vt penè exanimet, ac per sese in mortis adigat breue periculum, admouenda sunt statim anodina, hoc est, dolorem sedantia, aut etiam stupefacientia, etiam si ipsi vlceri ea obsint. Secunda, vt ibi sublata fuerint vrgentia, si quid sit quod rationem habeat causæ sine qua non, hoc est, quo non sublato morbus qui curatur tolli non potest, ei occurratur statim: velut si in vlcere est labiorum tumor, aut callus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia callus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, si est in vlcere cauitas, & subiectæ partis intemperies, repleri debet priusquam vniatur. quia quî possint vniri, quæ propter defectum carnis dissident? sed & temperari antequam repleatur? quia sine partis attemperatione, non possit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adsit impedimentum, videatur tamen an sit aliqua causa quæ faciat, & ea tollatur: ea sublata tunc demùm rectè acceditur ad ipsius præcipui morbi curationem: velut cùm pars exulceratur à fluxione biliosa aut salsa, ea fluxio tollenda est, & eluendum id sordium quod influxit. Hanc ob causam vlcera pleraque amant extersionem: omnia verò siccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias

Triplex ratio vlceris curandi.

pro

proximus erat morti, consentaneum est eius vlcus, siue internum, siue externum esset, neque benignum fuisse, neque simplex, sed malignum & complicatum: malignum quidem, ob pessimum succum quo imbutum esset; cõplicatum verò cum inflammatione. fieri ergo potest, vt à cõiuncta inflammatione magis, quã ab ipso vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob cõiunctam inflammationem trahantur partes principes in cõpassionem, maximè cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delirio; posteriorũ, cum conuulsione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione meliùs illi subueniri poterat, quàm admoto cataplasmate ex carne caricarum cum farina hordei, si resolutionem admittebat inflãmatio; sin minùs, cum farina tritici, vt facta suppuratione mitescerent febres, & reliqua accidẽtia. Sed si hoc ita est, quid habuit hęc curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etsi est indicatum, ficus, vim medicamentosam habere ad illius morbi curationẽ accõmodatam: tantã verò non habent, vt qui ægrotabat vsque ad mortẽ, die tertia posset sanus in templũ ascendere, vt Ezechiæ euenit, nisi Deus peculiari auxilio, & solito maiori eius medicaminis vim auxisset. Vnde facilè constat non tam esse fidendũ medicamẽtorum facultatibus, quàm gratiæ Dei, qui his ipsis aspiret: neque mirum. Cùm enim Deus rerum omniũ quæ sunt, quæque fiunt, prima causa sit, nihil aliorum mouere possit, nisi quatenus ab eo moueatur. Quod itaq; medicamẽta etiã mediocria fauẽte Numine plurimum possint, argumento est Ezechias: quòd verò illo non fauente tota medendi ars nihil possit, argumẽto est Asa rex, qui ex podagra mortuus est intra trienniũ, neque excessit quadragesimum primum ætatis annum, quia, vt dicitur capite 16. secundi

Vlcerum & inflãmationis malignitas.

De medicina.

cundi Paralipomenon, *Neque in infirmitate sua quæsiuit Deum, sed magis in Medicorum arte confidit.* Ita ergo fidendum arti est, vt Deum potiùs quæras: ita verò orandus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & sancti Dei viri medicamentis vtebantur scilicet, vt commendaretur apud homines medicina vt sanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SECVNDO libro Paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita describitur: *Et super hæc omnia, percussit eum Dominus alui languore insanabali, cúmque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit.* Hoc exemplo, vt ex aliis multis, constat morbos diuinos, hoc est, à voluntate Dei pendentes, habere etiam causas naturales, & eandem essentiam cum aliis affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis est vsus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres suos, correptus est alui languore insanabili: tametsi nihil obstat, quin & ex vitioso victu is morbus sit natus, sed si ipse populum non auertisset à Deo, neque occidisset fratres, aut minùs errasset victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minùs læsus esset, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior est aliis omnibus causis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, seu alui profluuium, adeò diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter à

Morbi diuini.

Diarrhæa maligna.

Me

Medicis vocatur Phthiſis, ſeu tabes, quæ ſcilicet eſt conſumptio ex pulmonis putreſcentia ortum habens, ſed quæ communi appellatione, ad colliqueſcentiam ſcilicet, & conſumptionem totius corporis. Euenit verò hoc non raro per malignam diarrhæam: nimirum tabes naſci ſolet ex maligna putredine ſuccorum, ob quam retineri non poſſunt, ſed egeruntur aſsiduè; ſerpente verò ea malignitate, & aliis ab aliis ſuccis infectis, euenit nonnunquam nihil manere integrum, ſed ipſum etiam partium roré malignè putreſcere, & cum aliis egeri ſuccis, & fieri deiectiones colliquatiuas, ipſaſque partes, primùm deſtitutas ab alimento tabeſcere, deinde & computreſcere cum ipſis ſuccis, & in ſaniem ſolutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto ſanguine ſubſtãtiam habent, vti lienem, & hepar: quod euenit miſero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui ſunt vidimus. Eſſe enim ipſum hepar aut lienem diſſolutum, ac putre quod egeritur, modus ipſe ſubſtantiæ qui conſpicitur in deiectione oſtendit: vt & renis etiam ſubſtantia aliquando diſſoluta mingitur. diuturnus verò eſt hic morbus, niſi cùm coniungitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

Phthiſis.

Renes mingũtur interdũ.

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

TOBIAE capite octauo ita ſcriptum eſt: „*Tunc Raphaël Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* „Cùm diſputatum alibi, atque „indicatum in hoc ipſo opere ſit, Angelos nullatenus eſſe corporeos, ſed ſine omni magnitudine merè incorporeas ſubſtantias, magnam dubi-

An Angeli sint corporeæ substātiæ.

tationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri possit, vt alter alterum apprehendat, religet, & certo quodam loco ligatum manere cogat? nam ne esse quidem in loco potest quod corporeum non est. cùm enim locus æqualis sit locato quarto Physicorum, æquale verò & inæquale tantùm dicitur de magnitudine, constat quòd nulla est magnitudine, non posse esse in loco: si autem in loco esse nō potest, neque moueri loco possit: ferri enim est fieri in loco: non potest autem fieri quod esse non potest: quanto ergo minus possit apprehendi, & religari? Innumera loca sunt in sacris, tam veteris quàm noui Testamenti, in quibus dicuntur Angeli alicubi esse, & moueri, mitti, ac currere, stare, obsistere, & multa alia eiusmodi facere & pati, quorum omnium causa, dicendū est, quid secūdùm naturales contemplationes videatur consentaneum. Angeli sunt substantiæ sine corpore, non tamen ita, vt vniuersalia separata, intelligimus, quorum nulla neque actio, neque passio est per se; sed vt supposita quædam, & singularia. omnis enim Angelus est Angelus quidam, & hic, vt & quiuis homo. Neque proinde non sunt eiusdem speciei multi Angeli, quòd non sint singuli supposita quædam indiuidua, sed quòd singulorum species multiplicari non posint, sed seruentur in singulis indiuiduis, vt species Lunæ & Solis. Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, siue corporeæ, siue incorporeæ sint. quia non seruatur in multis, nisi quod non potest seruari in singulis ob corruptionem, quæ proinde defectum suum similium compensat generatione, quorum verò interitus non est, neque generatio esse potest, neque multiplicatio, sed species seruantur in singulis. Itaque Ange-

Angeli quid sint.

lus est suppositum quoddam substantiæ incorporeæ,

non

non igitur vt vniuerſales naturæ dicuntur eſſe, quia eſſentiæ quædam ſunt, non tamen exiſtere alicubi, aut aliquando, ſed omnes aſſertiones, quæ de illis dicuntur, ſunt abſolutæ à tempore & loco, vt dicimus, humanitas eſt natura, ratio, ſeu quod quid eſt hominis. nemo tamen interrogat, vbi exiſtit, aut quando niſi per accidens, vt eſt in ſingulis: quia humanitas nullibi eſt ſeparata, neque vllo potiùs tempore eſt quod eſt. eſſe enim dicuntur talia, non exiſtere: non inquam, ita Angeli, ſed cùm ſint ſubſtantiæ quædam ſingulares, & ſuppoſita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ ſunt, non poſſunt agere vbique & ſemper, vt Deus, ſed alicubi, & aliquando. & quoniam ſine corpore ſunt, non poſſunt eſſe in loco, vt corpora, ſed quoniam alicubi operantur, neceſſe eſt ſint alicubi, modo aliquo nobis ob inexperientiam paſſionum inſenſibilium, non ſatis intelligibili. Itaque intelligimus Angelos eſſe alicubi; quia alicubi operantur: an verò ipſum alicubi eſſe, aliud ſit quàm alicubi operari, magna eſt dubitatio. Mihi quidem videtur fieri neceſſariò, vt ratione ſint diuerſa, quia in his orationibus, Raphaël eſt in deſerto ſuperioris Ægypti, & Raphaël ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuerſas categorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſſe idem. Verùm Angelus non poteſt eſſe in loco propriè, nam ſiue locus ſit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod locati corporis dimenſionibus occupatur, vt ego exiſtimo, quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt, quia neque extremitate circumſcribitur; neque dimen-

Angelus propriè non eſt in loco.

ſiones habet; ſed eſt vbi operatur per præſentiam virtutis. vnde fit, vt Angelus in maiori aut minori loco per ſe non ſit, quia per ſe nullam extenſionem habet, ſed per accidens, per magnitudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim non poteſt operari in quantuncunque corpus, non poteſt quantuncunque locum tenere; ea verò limitatio non naſcitur ex corporis magnitudine, ſed ex operis difficultate. non enim quia Angelus non poteſt tantopere extendi, cùm nullatenus extendatur; ſed quia non poteſt tanti operis difficultati ſufficere, cùm finitæ virtutis ſit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an ſit minimus locus quem poſſit quiuis Angelus tenere, ita vt nõ poſſit eſſe in minori, & an poſsit eſſe in puncto indiuiſibili, debilis dubitatio eſſe videtur: quid enim obſtare poteſt incorporeo, quominùs ſit in loco minori? an quod non poteſt adeò ſeſe contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire poſſe Angelum ad adeò exiguum locum, vt operari in minori, ſit maioris difficultatis, inane etiam eſt. Nam aut illa difficultas naſcitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni poteſt, imò verò plerunque erit, minus opus in loco minori: ſi verò ex applicatione, non poteſt eſſe alia difficultas, quàm quòd amplior, latiórve ſit ea virtus, quàm vt poſſit ad tantas anguſtias contrahi. Hoc verò abſurdum eſt cenſere, vbi nulla magnitudo eſt; non tamen proinde poteſt eſſe Angelus in puncto indiuiſibili, quia vt in controuerſiis Phyſicis ad tyrones indicauimus, punctus re vera nihil eſt, vt neque linea, neque ſuperficies, ſed hypotheſes quædam vtiles ad doctrinam. Eſt igitur Angelus in loco, ſed quia modo

Quomodo Angelus eſt in loco.

alio

alio quàm corpora, maior an minor sit locus ad eum, nihil facit nisi per accidens, quia maius aut minus sit corpus circa quod operatur, aut quòd non possit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis loci in quo esse potest, neque per se neque per accidens est vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem negetur posse esse duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ sunt in loco vt corpora non possunt in eodem loco esse, neque quæ sunt vt substantiæ incorporeæ possint. Quid illis obstat? corporibus enim obstant dimensiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporea? quia (dicunt) duæ causæ completæ non possunt esse immediatæ vnius, & eiusdem rei: non video tamen cur Angelus sit necessariò causa completa eius actionis quam obit, ac non potiùs possint duo, tres, ac etiam plures, in eandem actionem conspirare, velut eundem mouere lapidem, non secundùm diuersas partes lapidis, sed secundùm easdem & totas. Dicunt, vt fieri non posset vt duæ lucernæ in eodem exactè loco existentes vna non fierent, ita neque duos Angelos, vtpote duas virtutes, posse in eodem exactè loco existere. Mihi tamen videtur res longè diuersa: nam Angelus facultatem habet mouendi lapidem, non tamen est ipsa mouendi facultas, sed substantia quædam & essentia, secundùm quam non numero solùm differunt, vt lucernæ, sed etiam specie; prætereà, neque duos Angelos, qui in eodem exactè sint loco, est necesse eiusdem actionis esse causas: possent etiam contrarias actiones obire, & in eodem esse loco: velut si Angelus statuam Apollinis euertere, & Cacodæmon hanc ipsam sustentare contendat. Itaque neque hæc consequutio valet, Sunt in loco, ergo sunt causæ completæ; neque hæc,

An duo possint esse in eodem loco.

Sunt in eodem loco, ergo sunt eiusdem rei causæ, neque si hæc valeret, eueniret quidpiam absurdum, aut impossibile. Censeo itaque multos Angelos posse esse in eodem loco, vel hoc argumento, quòd corpora nostra post resurrectionem poterunt in eodem loco esse multa, quia exuta impedimenta corporalia conditionem induunt spirituum. Quantò ergo magis id possint ipsi spiritus? nimirum verò si multitudo illa ingens Dæmonum, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuersas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, sub vngue alius se contineret; dicendum quoque esse maximam dæmonum multitudinem, quam vnumquodque corpus possit capere; atque adeò pomilionem non capere tot dæmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ necessitas cogit dicere? quid verò impediet mox dicere, esse Angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & anteà dictum est, Angelos esse in locis per se, quia alicubi operantur, in tantis autem, aut tantis per accidẽs, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorum verò magnitudinem quam tenere possunt, non diffiniri magnitudine corporũ, sed operis quod exercent difficultate vt explicatum est: vnde multò magis euenit, vt si corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit, nisi operis augeatur difficultas, multò minus faciat loci figura, siue in longum porrectus sit, siue quadratus, siue alia quacunque figura: non tamen quia dictũ est posse esse multos Angelos in eodẽ loco, censendũ etiã posse eundem esse in multis locis: nã longè alia ratio est, quia tametsi Angelorũ non est magnitudo, est tamẽ numerus, estq; eorũ quiuis vnus, proprius etiã quàm quodcunque corpus, ac proinde non nisi in vno loco esse potest;

teſt; eius verò nullam magnitudinem occupat per ſe, ſed ſolùm per accidens vt explicatum eſt. De modo igitur quo ſunt Angeli in loco, hæc vidētur probabilia. De modo quo mouentur, ſuccedit ſtatim dubitatio. conſtat enim, quandoquidem neque ſunt vbique, neque nullibi, neque eodem ſemper in loco, non eſſe omninò immobiles, quoniam verò ſunt ſine magnitudine, non poſſunt moueri propriè, ita enim moueri paſsio corporum eſt: ſupereſt ergo eos non moueri per ſe, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quàm corpora. Qui ſit is modus, difficile ſanè poſsit à nobis intelligi, cùm non poſsimus cogitationem à corporalibus phantaſmatis ſemouere: at verò poſſumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per ſe vt corpora, ſupereſt, vt moueantur per accidens, aut aliter mutentur: moueri per accidens dico, quæ mouentur motu alterius rei, velut quæ naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt: non tamen per ſucceſsiuam illam, & continuatam loci commutationem quā motum vocamus. Primo modo mouentur Angeli, cùm volunt humanas actiones imitari, ac cum hominibus conuerſari, vt Raphaël cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delendam Sodomā properabant, & Gabriel cùm miſſus eſt in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem, & Hieroſolymā, Zachariam: nimirum aſſumunt tūc temporis tenuia corpora, ex aëre aut igne, mouentque illa vt volunt, atque cum illis vtpote quibus hæſerūt mouētur per accidēs, ſine corporibus verò poſſunt fieri in alio. ex alio loco, neque inſumētes in eam mutationē tempus, neque dimetientes ſpatium, ſed mutatione non quanta, vt ipſorum ſubſtantia eſt. At verò neceſſe eſt, quò in alio fiant loco, vt in priori eſſe deſinant: ſiquidem non poſ-

De motu Angelorum.

Quo modo mouētur.

Angelus nō potest esse in duobus locis simul.

sunt esse in duobus locis simul, vt dictum est: incipiunt verò esse in loco per primum esse, & desinunt per primum non esse, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur instantaneè, ac sine successione. Itaque primum instans quo Angelus est Romæ, verbi gratiâ, est primum quo non est Madriti. Fieri verò etiam potest, vt hæc Angeli mutatio successiua sit, & continuata, ac tempus insumat, non quidem per se, & ob ipsius mutationis modum, sed ob continuitatem spatij, cùm scilicet Angelus partes omnes medij commouere vult, velut si hinc Romam abiens, partes omnes aëris in via positas commoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neque momentanea, neque intercisa mutatio: vt generatio etiam substantiæ nonnunquam fit successiua ob materiam; vt cùm admota vni extremitati scintilla, decurrit flamma per totam stupam. Aliter verò non videtur mihi, temporalem & cōtinuatam mutationē efficere posse Angelus. Si enim rectè Aristoteles dicit, quodcunque corpus ferretur per vacuum, latum iri in instanti, quia omnis tarditatis, seu moræ causa est in resistentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis possit plenum incorporeum, quàm vacuum corpori resistere? si cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile esse, à re quapiam quæ virtutis finitæ sit, fieri mutationem instātaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, Angelos nunquam moueri posse nisi assumptis corporibus, aut commotis omnibus spatij partibus. Quæ hæsitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeò insignes Philosophos impulerunt dicere, dæmones omnes esse corporeos. Verùm quandoquidem multis aliis argumentis indicatum anteà est, eos corporeos non esse, solùm superest opinemur, Angelos

dictas

dictas habere mutationes, inſtantaneas per ſe, & ſucceſſiuas per accidens, aut nullatenus moueri poſſe niſi per accidens, & aſſumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus, quæ in via poſitæ ſunt. vtrum horum potius ſit Deus nouit. Ego enim vel de rebus ſenſibilibus vix quidquam affirmo, nedum de his quæ tam longè à ſenſibus poſitæ ſunt: vtcumque verò hoc habeat, quandoquidem poſſunt vno eſſe in loco, atque eo relicto in alium tranſilire, cohiberi etiam poſſunt imperio Dei quominùs loco exeant, quod quidem eſt firmiſſimo vinculo religari. Nam tametſi diabolus imperium Dei quo ad poteſt detrectet, tamen neque loco exire, neque aliud quidpiam facere, neque omninò eſſe poteſt niſi Deus eius actionis, aut vitæ velit cauſam primam ſe exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, inſuperabile vinculum penitus eſt. Tale igitur imperium Domini exequutus Raphaël, „ *apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* „ Poſſunt etiam ipſi dæmones ſeſe continere in palla annuli, & vitreo vaſe, & vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternum prohibebuntur. Huiuſmodi ſunt omnia quæ de Angelorum, ſiue motu, ſiue viſibilibus miniſteriis, legimus in ſacris eloquiis. Honor & gloria ſit Angelorum opifici. Amen.

Dæmones includũtur.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

TOBIAE capite ſecundo ita ſcriptum eſt: *Contigit autem, vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniens in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietem, & obdormiſſet, & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora inciderent*

» *super oculos eius, fierétque cæcus.* Rursum capite vndecimo ita habetur: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui, & sustinuit quasi dimidiam ferè horam, & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi: quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statímque visum recepit.*

His verbis narratur causa externa seu occasio cæcitatis Tobiæ, & ipsius affectionis species, & curatio: cõstare verò facilè potest, etsi hæc Deo ita permittente, maioris cuiuspiam vtilitatis causa acciderint, facta esse secundùm naturam. Primùm quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam semper nidificat hirundo super domorum parietibus, & vt naturales narrãt, cacat semper extra nidum auerso podice, atque perinde facere docet suos pullos. Itaque meritò euenit, vt iacenti supino iuxta parietem, stercus hirundinis inciderit in oculos: sed & vt excæcaretur. Nam videmus oculos partem esse adeò delicatam, atque tam leuibus de causis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præstet, stercus hirundinum calens actu, in ambos simul oculos incidens, albuginem fecisse; non quidem (vt arbitror) quòd vlla proprietas illi stercori sit, eo modo oculis aduersa, sed ob qualitatem manifestam.

De hirũdinis stercore.

Sunt qui proprietatẽ occæcãdi tribuant excrementis eius auiculæ: idque duobus argumentis. & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidoniæ herbæ, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines & cicatrices, & vocata pterygia. Non vidẽtur autem hæc duo argumenta omninò leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundùm naturam succorum quibus aluntur: alimẽta

verò

verò ſymbolum habent cum excrementis. Porrò nihil magis cognitum experimento, quàm animalium partes vtiles eſſe ad eos morbos curandos, quos ſua excrementa efficiunt, ſiquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & ſua ſaliua infecit: & demorſis à cane rabido cenſetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab ſcorpione ſanat ipſe ſcorpio ſuperpoſitus. Verùm ego vbi manifeſta eſt cauſa, non libenter confugio ad iſtas occultiores. Nimirum ſtercus earum auicularum calidum ſatis eſt & ſiccum, accedentéque calore actuali, vim habet rubrificãdi, atque nonnihil exurendi, vt & ſtercus columbinum. Incidens ergo in oculos, partem ſenſus adeò acris, exuſſit nonnihil extremam membranæ ſuperficiem, & conuocata præ dolore fluxio eſt & genita albugo. Eſt enim albugo, quædam cicatrix in ipſa oculi extra membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vſtionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inuſtionibus) ita igitur facta in oculis albugo eſt, quæ hominem excæcauit.

Albugo quid.

Hanc ſententiam iuuant illa ſacri contextus verba, *cùm calida ſtercora inciderent in oculos eius*. innuunt enim id feciſſe ſtercora potiùs quia calida, quàm quia talia. Ego certè non ſolùm non crediderim excrementa hirundinis proprietate excæcare, ſed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innaſcuntur eſſe vtilia in collyriis. ſiquidem & columbinum ſtercus commẽdatur, & lacertiniũ, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil exedentem: quæ etiã ineſt fimo hirũdinis, & turturis, & ſimilium auicularum. Putauerim ergo ſtercora hirũdinis, quæ calida incidẽtia in oculos hominẽ excæcarunt, potuiſſe adiumẽto eſſe, ſi tenuiſsimè trita in cote, & diluta aqua, eſſent oculis admota, vt colũbæ ſtercora

Oculis medentia.

cora solent: vt etiam hæc si calida in oculos inciderent sine vlla lotione, atque omninò sine correctione, excæcarent. Sanatus verò est illito felle cuiusdam piscis. Qui piscis fortasse fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, id est, pulchri nominis, qui idem, vt Plinius author est, vocatur Vranoscopus, quòd habeat oculum insignem in capite quo cœlum spectat; aut Hyena, quia cùm ad extergendas albugines inueteratas nihil magis à Medicis omnibus celebratum sit, quàm fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur, datur fel Callionymi piscis, & mox Hyenæ. Galenus decimo de simplicium medicamentorum facultatibus capite duodecimo ita inquit: *Porrò quorundam animalium singulariter bilis à Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, velut piscis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & scorpij marini, tum galli & perdicis.* Itaque primas defert Gal. hac in re bili Callionymi piscis, secundas Hienæ. Plin. quoque cap. 7. lib. 32. ita scripsit: *Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit, nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander in comœdijs.* Itaque dicit Plin. & ex sua, & Menandri authoritate huic pisci fel esse copiosius, quàm vlli aliorum, idque albugines sanare.

Callionymi piscis natura.

Hyenæ & ex ea remedia.

Felis vires.

Idem dicit Ælianus, idem & Odoardus Oxoniensis, qui diligentissimè scripsit nuper de animalium differentiis. Ælianus libro decimotertio, capite quarto, ex Aristotelis sententia dicit Callionymo pisci in iecore magnum fel situm esse. quod etiam confirmat ex sententia Menandri, & Anaxippi. Verisimile itaque est hunc esse quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt iidem authores narrant, est voracissimus, & carniuorus,

Callionymi forma

aspectu

aspectu immanis, nam est serratis dentibus, oculos habens in summo vertice, & os inter oculos situm. Quapropter non mirum si puer rerum inexpertus, territus est ignotæ formæ intuitu piscis irruentis quasi ad deuorandum: nam impetebat vt voracissimus & carniuorus. Huc accedit, quòd, vt Aristoteli placet, est littoralis & ἡμερόκοιτος, hoc est, die dormiens, nocte exiens & oberrans. Cùm ergo totam diem egissent iter, prima mansione ad noctem mansit iuxta Tigrim, & cùm tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piscis vt voraret. Neque obstat quod Opianus Pelagium vocat, neque quòd Plinius in marinis ponit, quominùs esse posset in præmagno fluuio, quia id non adeò conuenit inter authores, & quia etsi marinus sit, potuerit refluere ex mari, cùm præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum stagnare: per stagnantem verò fluuium faciliùs retroceditur. Controuertitur etiam an sit esculentus, aliis dicentibus, aliis negantibus: verùm si hic est quem apprehendit Tobias, esculentum esse magna authoritate probatur, siquidem assarunt, & salierunt, vt eo vescerentur in via. Sed siue hic fuerit, siue alius (hoc enim certò scire non possum) non dubium multorum piscium, ac fortasse omnium, fel vtile esse plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato, à cuius sententia nullus Medicorum hac in parte discrepat, succus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, seu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit: „*Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant*. „Itaque omnia hæc per naturales causas euenerunt Tobiæ, permissu

tamen

tamen Dei, qui primum quidem virum sanctissimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cùm sibi placitum est, reuelauit, & in maiorem sui gloriam auxit vires medicamenti: vt hinc euidenter constet, eam etiam sanitatem, quam Medicorum industria recipimus, esse in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præsenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE octauo libri Iudith, mors Manassis mariti Iudith, ita narratur: *Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est.*

De Manassis morte.

Tametsi neque causa externa, neque omninò causa vlla potest interficere per se, neque lædere quidem actiones, vt maxima ac præcipua pars Medicorum censet, sed morbum inferendo, à quo actionum læsiones primùm, deinde & mors proueniat, cùm tamen ea maxima est, & nimis diligens sermo intempestiuus, dicere solemus ab ea mortuum esse hominem, vt Asclepiadem scalarum lapsu, Anacreontem multo vino: ita hunc Manassem multo Solis æstu. Verùm & scalarum lapsus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primùm quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim significant illa verba, *Venit æstus super caput eius*. Consentaneum verò est censere, eam non fuisse quam Medici vocant nudam intemperiem, ac sine

Asclepiadis & Anacreontis mors.

Aestus noxa.

sine

succo, non enim fuisset adeò lethalis, sed cum succo, natusque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis nisi fortè mortuus est repente (vt vidimus nonnullos afferri ex messibus) fueritque facta Apoplexia, obstructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim sanguine. Quantum verò possit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ causæ plurimum obesse possint, aut minimum hinc disces, quòd cùm eorum qui alligandis manipulis insudabant læsus fortasse fuerit nullus, hic qui illis tantùm præerat mortuus est.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite septimo Dominum ita alloquitur: *Quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi grauis?*

Quæ verba hominis naturam quam post corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: siquidem conqueritur esse se positum contrarium Deo, hoc est, sentire se (vt inquit Paulus) aliam legem in membris suis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipsam causam, esse sibimet grauem, ac molestum. Igitur est homo naturaliter contrarius Deo, & sibiipsi, quod si ita est, constat esse hominem Deo similem, & contrarium: non possunt autem contraria inesse eidem secundum idem, insunt ergo secundùm diuersa. Sunt ergo in homine duæ partes, altera secundùm quam in bonum fertur naturaliter, atque secundùm legem Dei operari expetit, altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videturque quiuis

Hominis & Dei cõtrarietas & similitudo.

quiuis homo hanc repugnantiam in seipso experiri. Nam optimus quisque habet stimulum carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipse est spontè malus, » sed, vt dicitur Prouerbiorum 13. *vult & non vult piger*. Vterque autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neque ipse vult. Quo pacto autem potest velle, & non velle, nisi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem, alteram naturaliter propensam in bonum, & honestum, alteram in delectabile, etsi sit inhonestum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipsa voluptas in doloris exolutione habet essentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: igitur honestatis & iustitiæ, atque diuini cultus cura, est in alia parte præstantiori, & minimè corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio passiones corporum sunt, sicut & motus. Porrò, quandoquidem sunt in homine duæ partes, & voluntates duæ, necesse est alteram esse altera præstátiorem, alioqui nihil potiùs sequeretur homo, sed discerperetur semper, essetque non vnum verè, sed quasi hominem bicipitem intelligas: atque contineretur semper in perplexitate, neque consultaret, sed vtraque ferretur in suum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem est verè vnum, & consultat, estque alius bonus, alius malus. Necesse est ergo vt vtraque aut altera potentia libera sit, vt possit si velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus esset quispiam, siue hæc vinceret, siue illa, si neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ insunt nobis natura, neque laudamur,

Voluntas duplex.

Volũtatis libertas.

damur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & præmio inueniuntur omnium hominum conſenſione, qui digni ſint: igitur eſt altera aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem eſſe non poteſt, quia eueniret ſæpe, vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri. Vtrumuis horum fieret, non eſſet penes hominem libertas, neque poſſet ſequi, hoc, neque illud, eſſentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem eſſe omnes homines fatentur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo meritò poſſet: at verò non ita eſt, ſed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiuſmodi actionibus laude & vituperio dignus eſſe iudicatur, dum ſanus eſt, & mente conſtat: igitur & naturaliter & per ſeſe (ſiquidem in bene naturaliter diſpoſito) altera dictarum volũtatum libera eſt. Neceſſe eſt autem eandem eſſe liberam & dominam, alteram verò ſeruam, ſiquidem hoc ipſum, nõ poſſe aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur neceſſe eſt dictarum voluntatum preſtantiorem eſſe liberam, & natura dominam, deteriorem verò eſſe natura ſeruam: atque ſi homo velit, trahi poſſe. Hac cauſa, & quia homo hac libertate arbitrióque differt ab aliis animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præſtantiſſimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potéſtque id bene aut malè exequi pro ſuo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus verò, & corporea omnia, non hominem, ſed hominis quædam eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus præſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparater, fitque liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contem-

Liberum arbitriũ.

plator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipse Cain(capite quarto Geneseos)his verbis:
» *Nónne si bene egeris recipies, sin autem malè, statim in*
» *foribus peccatum tuum aderit? sed sub te erit appetitus*
» *eius, & tu dominaberis illius.* Appetitum peccati vocat eam hominis partem, secundùm quam conqueritur Iob, esse se positum contrarium Deo, & sibiipsi grauem; & quam Paulus dicit sentire se in membris suis, legem repugnantem legi Christi:nimirum lex Christi vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ, & laborum: appetitus peccati in superbiam, fastus, abundãtiam,& voluptates.Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain sub sua esse potestate, esseque eum illius dominum. Secundùm alium igitur appetitum præstantiorem, rationalem scilicet, quæ ipsa mens est incorporea, separabilis, & æterna.

Appetitus peccati.

Bruta libertate carent.

Constat ex dictis, penes bruta nullam libertatem esse posse, sed moueri semper pro ratione obiecti quod sese offert. quòd si quando videntur quod præsens est despicere, & quasi præstantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non nascitur(etsi nonnunquam ita videtur intuenti) sed euenit,quia obiecit sese terriculum aliquod in memoria,vt fortasse verberum, aut iucundius irritamentum in imaginatione; vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis sensibus, per quos & memoria præteritorum, & spe futurorum commouentur; sed sapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum est scientia, cum virtute necessariò coniuncta: quare & cum libertate.Cùm igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias, non quasi liberas intelligendum est, sed quasi ex appetitu cum sensu profectas.

ctas. Dico cum ſenſu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Phyſici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi meliùs appellaturi. Itaque differentia propria hominis, eſt ſapientiæ eſſe capacem: atqui quoniam ſapientia cum vera virtute coniuncta neceſſariò eſt, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Eccleſiaſtes in verbis vltimis ſuæ concionis, dicens: *Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo:* quod nihil aliud eſt dictum, quàm homo enim eſt animal capax ſapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione conſiſtit. quantò autem propiùs accedat ad hominis eſſentiam differentia hæc quàm rationale, inde intelliges, quod vt alibi indicauimus bruta omnia, rationabilia etiam quodammodo & circa quædam ſunt, & intelligentiam quandam habent; ſapientiæ verò nullatenus ſunt capacia: itaque hominem eſſe animal ſapientiæ capax multò cum minori ambiguitate dicitur, quàm animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita verò eius quà homo eſt (qui eſt ſecundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) eſt militia ſuper terram. Nam ſecundùm ſapientiam operari, ſeu ſapienter agere, eſt irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum ſe eſſe ſibiipſi grauem, coërcere, vt rebellem ſeruum: qui enim contra facit, ac libertate ſua abutens illi obedit, fit ſimilis iumentis inſipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil eſſe aliud quàm animam, corpus verò non hominem, ſed hominis aliquid: ille enim in Alcibiade pri-

Hominis differētia propria.

Bruta quomodo rationabilia.

Homo an ſola anima.

„ mo, siue de natura hominis, ita argumentatur: *Necesse*
„ *est aliud sit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud*
„ *quod imperat, & cui imperatur, vt aliud est cerdo qui inci-*
„ *sorio vtitur, & aliud incisorium quo vtitur; aliud quoque*
„ *dominus aliud seruus. vt verò cerdo, & incisorio dicitur in-*
„ *cidere & manibus: vt manus autem, ita & pes, & oculus,*
„ *atque corpus totum, est res qua homo vtitur: homo igitur,*
„ *& est aliud à corpore, siquidem corpore vtitur, & est res*
„ *illa quæ corpore vtitur: at verò anima vtitur corpore, homo*
„ *igitur ipsa anima est. Nam* (inquit) *homo est anima, aut*
„ *corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore vti-*
„ *tur, homo verò est qui vtitur: sed neque ambo, quia si*
„ *duorum alterum non vtitur, neque ambo vtuntur: super-*
„ *est vt homo anima sit.* Eodem modo concluditur hoc argumentum, siue dicas vtitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum vti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & incisorio, hæc verò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc senset, hominem animam solam esse re vera, & in dialogo dicto, & 12. de Legibus, dicens re vera vnumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus verò aliquid illius, vt vestem, aut loricam, cui consonum etiam est posse commutare corpora, fieríque vt quæ anima humano vsa est corpore, in palyngenesia (quã ille vt Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninũ, suillum, aut piceum, quodcunq; accommodatum sit moribus, quibus sese in superiori vita imbuit: non aliter ac si cerdo, à sutoria arte per negligentiam vacans, in fabrili se exerceret, deponeret postremò acum & incisorium, acciperétque serram & malleum. nimirum constat quibuscumque moribus assuescat, fieri animi ad eos propensionem, vsque adeò, vt quantò diutiùs assueuerit, tantò difficiliùs possit se quispiam ad alios

Palyngenesia.

trans

tranferre, & illa libertas qua hominem natum eſſe diximus, videatur perire. Qua cauſa Stoici homines, atq; adeò & omnes Philoſophi (etſi non omnes æquè) affirmauerunt, ſtultos eſſe ſeruos, & ſapientes liberos. atque Dominus noſter dicit, hos ſeruire mammonæ. Idémque octauo Ioannis, *Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.* ſunt innumera alia oracula in ſacris, quæ hoc ipſum innuunt. cùm ergo videatur anima conſuetudine mutare naturales appetitus & propenſiones atq; vnicuique videatur animantium tributa corpora ſecundùm ſuos mores (rapacibus enim vngues acutos, firmos & curuos; voracibus, dētes & capacem ventrem, & inteſtina minimè flexuoſa; ferocibus cornua dura; fugacibus lōgiora crura) cōſentaneum cenſet Plato, & mutatis animabus, quas ſolas homines eſſet cenſet, commutari corpora, atq; hanc cenſet eſſe brutorum generationem in Timæo: & decimo de Republica, ſiue de Iuſto, cenſet hanc eſſe impiorum pœnam, quò quidem videtur ſpectare illa comminatio Pſalmi trigeſimi primi, *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* & illa imprecatio. *In chamo & fræno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.* Verum hæc omnia Platonis dogmata plauſibilia magis ſunt quàm vera, & Poëticè magis quàm Phyſicè colliguntur. nam habitus longè alia res eſt quàm natura: facítque habitus propenſiones contrarias. natura manente. Neque quidpiam tam diſſentaneum, quàm hominum brutorúmq; eaſdem eſſe animas, aut animarum ipſarum, in alias animas fieri mutationes. non eſt ergo ita, ſed quantumuis habitus difficultatem ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, quia natura liber, & ſuarū actionum

Stulti ſerui.

Habitus & naturæ differentia.

dominus effectus est homo, liber necessariò manet, potéstque sese in alios trãsferre mores, si velit; tametsi difficilius multò eò, quàm nisi deterioribus assueuisset. Atque peccati vocatur seruus, non quòd non possit illi imperare, sed quia obedit voluptate deuictus, quia (vt dicitur in secunda epistola Petri) *à quo quis deuictus est, eius est seruus.* appellationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllam mutationem, sed quia ob belluinos mores comparatus est iumentis, & similis factus est illis. Psalm. 48. Neque sanè homo ipsa anima est, siquidem est animal, quapropter & corpus tale, animatum scilicet. neque quidquam habet absurditatis, idem imperare sibiipsi, & vti seipso, & eundem à se ipso domari, vinci, & coërceri, eundémque sibiipsi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per sese mouentur, quo illa sua fert natura, grauia deorsum, leuia sursum, vt alibi monstrauimus: neq; sunt hæc absurda, quia etsi insunt hæc eidẽ, non secundũ idem, sed secundũ animum alia, alia secundũ corpus, ex corpore verò & animo conflatum animal homo est, qui se pro suo arbitratu gerit. nam tametsi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones suppositorum sunt; vt tametsi oculus videre dicitur, propriùs autem ac priùs, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non est, sed pars hominis, per quam ille imperat. Vt homo videt & oculus videt, non tamen oculus homo est, sed pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat rationi, sed & homo ipse repugnat rationi secundùm corporalem appetitum. quapropter multò meliùs, ac exactiùs quàm Plato dixit Iob, factum se esse sibiipsi grauem. Nimirum

Serui peccati.

homo

homo ſecundùm duplicem, qua eſt, naturam, pugnat ſecum & reſiſtit ſibiipſi. Pulcherrima eſt illa comparatio, quam Ariſtoteles innuit capite vltimo primi Ethicorum. Nimirũ duo animæ appetitus, ſunt vt duo corporis latera, atque vt cùm quis remiſsè vnũ mouet in alterũ fertur, ita qui remiſsè vtitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remiſsè appetit, fit continens: eſt verò ratio vt latus dextrum firmius, fortiúſque, & quod ſi velit contendere, poteſt alterum trahere. Adhuc etiã videri poſſit alicui appetitus peccati, neque ſub mente, neque ſub homine eſſe, neque hominé poſſe illi dominari, cùm eſt malus; ſed neceſſitate quadam, vbi quis malus ſit, in deteriora ferri. Eam (dicunt) vt febris phrenitis, & hydrops morbi ſunt corporis, ita luxuria, iracundia & auaritia, morbi ſunt animi. vt ergo non poteſt qui ęgrotat corpore morboſos appetitus cohibere, vt ſitim febricitans aut hydropicus, & furorem phreneticus: ita neque qui ægrotat animo, poſſit cohibere appetitus irrationales, qui peccatorum appetitus ſunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicũt) pœna quiſpiam dignus ſit ob peccata, ſed perinde ſit furem verberare quòd furetur; ac ſi febricitantem verberes quòd febricitet, vtrumque enim inuito ineſt, & per morbũ, illud animi, hoc corporis. Hęc videri poſſint leuiter conſideranti probabilia? ſunt tamen ſophiſtica & inepta. recipio enim, luxuriam, auaritiam, & iracundiam, morbos eſſe animi, non minùs quàm febrem, hydropiſim, phrenitidem, corporis: atque adeò vt ex his, ſitim & amẽtiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarum rerum cupiditatem naſci. atque adeò non magis poſſe luxurioſum non prurire libidine; & iracundum ira intumeſcere: & auarum appetere aliena, quàm febricitantem, & hydropicum

Dextri perfectio.

Morbi animi & corporis.

non sitire,& phreneticum nõ insanire. Quid tum posteà? an proinde non est dominus suarum actionum vterque? absit. Nam & febricitans & sitiens potest non potare, & auarus & concupiscens res alienas, potest non furari. quapropter meritò fur verberatur, nõ quia auarus, sed quia furatur, vt febricitans reprehenditur non quia sitit, sed quia intempestiuè potat. Peccatum verò non est in concupiscentia, sed in facinore, aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minùs est, qui cùm sit natura libidinosus, non agit quidpiam petulanter, quàm qui talis non est: imò magis etiam fortasse aliquando, quia *virtus in infirmitate perficitur*, vt inquit diuus Paulus, secunda ad Corinthios, & virtus versatur circa difficilia, vt inquit Aristoteles secundo Ethicorum. Est igitur in nostra potestate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex nostræ naturæ corruptione, quam sæpe ipsa elementorum & humorum temperies auget, sed qui verè est appetitus peccati, hoc est, vera & certa deliberatáque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi. quapropter vbi in decalogo dicitur, *Non concupisces res alienas*, non ita est accipiẽdum, quasi qui concupiscentiam habet rerum alienarum in peccato sit, etiam si nolit, quamquam possit, furari, sed is solus qui vult furari si possit: hæc enim voluntas est appetitus peccati. ille prior appetitus sine culpa esse potest, quia ex morbo nascitur, vt sitis ex febre. Vt igitur febricitanti nullus Medicus imperet, noli sitire, sed noli potare etsi sitias: peccat verò in Medicum non qui sitit, sed qui potat, aut vult potare, quidquid Medicus iubeat; ita in Deum, non qui vtcumque concupiscat aliena (nam quî possit non concupiscere aurum inops, aut auarus?) sed qui velit furari si possit, quidquid

Cõcupiscẽtia non est peccatum.

quid

quid Deus imperet. vnde conſtat, nos natura dominos eſſe appetitus peccati, etiam cùm mali ſumus, etiam ſi vitio & culpa ſimus ſerui peccati. conſtat quoque totam bene viuendi normam eò redigi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iuſtíque regula, in Dei, vtpote rerum omnium Domini, voluntate conſiſtit, peccatum verò in auerſione. ſed (vt hæc apertiùs eloquar) poteſt quiſpiam eſſe libidinoſus, aut iracundus naturâ, aut habitu, atque vtcumque ſit talis, propenſus erit ad Venerem, aut iram. Intereſt verò multum, nam quorum natura tantùm eſt talis, neque pœna, neque reprehenſione dignus eſt, quia neque vituperari, neque laudari quiſpiam debet, ob id quod natura illi ineſt, quin potiùs ſi rectè agit, talis cum ſit, maiori eſt dignus præmio: qui verò talis eſt ſecundum habitum, reprehenſione & vituperio dignus eſt, quia in ſua poteſtate fuit eius habitus principium, ſed ſi ne tunc quidem exerceat Venerea, aut iraſcatur, non eſt dignus pœna, quia peccatum in actione eſt, in habitu vitium ſolùm. poteſt verò iniuſtus non iniuſtè agere, etiamſi non ſtatim ac vult poteſt habitum commutare, ſed longa aut magna exercitatione opus eſt. Culpa itaq; iniuſti, quòd talis ſit, ſolùm eſt in principio, quòd iniuſtè agat in ipſa voluntate, quæ actiones noſtras ſemper comitatur. Quod diſertè docuit Ariſtoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, *Verum non ſimiliter noſtra ſpontè actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini ſumus ipſa ſingula cognoſcentes, habituum verò principium*. Igitur punitur fur non quia fur eſt (quanquam hoc quoque ſi habitu conſtat eſt vituperabile) ſed quia furatur: vt neque reprehenditur febricitans, quia febricitat, neque quia ſitit (tametſi vituperatur, etiamſi ob prauum victum in eum

affectum incidit) reprehenditur verò, quod potet cùm nõ expedit, atque adeò iure posset puniri, si sit seruus. itaque peccata ex animi nasci morbis, nihil obstat quominùs sponte committantur, sitque penes nos liberum arbitrium, & mẽs appetitus sit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE decimo ita Iob Deũ alloquitur: » *Memento quæso, quòd sicut lutum feceris* » *me, & in puluerem reduces me. Nónne si-* » *cut lac mulsisti me, & sicut caseum me coa-* » *gulasti?*

Quæ verba non sunt oscitanter prætereunda Physico, neque quasi non explicent naturalem hominis ortum exactissimè; prima enim verba continent primam hominis formationem ex primis elementis, secũda generationem singulorum hominum ex semine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet, quàm plurimas fuisse Philosophorum sententias de rerum corporearum elemẽtis, antequam in illam vnam peruentum omnib⁹ est, de calido & frigido, humido & sicco, seu terra, aqua, aëre & igne. plurimi enim censuerunt, elementa corporum esse corpuscula indiuisibilia, nonnulli substantias homogeneas, atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non distinguentes, dicebant elementa rerum omnium esse litem, & amicitiam, alij raritatem & densitatem, alij crassitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterùm, si quæ rerum naturalium elementa ponenda sunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè Philosophantibus (nam & ab Stoicis,

De elementis.

&

& Academicis, & Peripateticis) recepta opinio, quę ab Hippocrate fluxit, eſſe rerum omnium corporearum elementa, terram, aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporũ eſſe videmus qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibuſdam creſcente calore, quo aliquando extincto, hæc eadem abeunt in alia: ita etiam, ſiccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaque fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & miſtione illorum corporum, quorum illæ qualitates ſunt primò, videntur generari, atq; adeò (ſi quæ) illa eſſe corporum aliorum elementa. Cæterùm neque hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur) leuiter prætereundum, ſed examinandum, an verè Philoſophi corporum naturalium elementa prima ponant. at ſit hæc hypotheſis, vt multæ aliæ in ſcientiis. ſi enim, vt Ariſtoteles ſecundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibuſdam, ſed ex quocunque quodcumque. Quare nulla re vera ſint aliorum elementa. Porrò monſtratum alibi eſt, nulla eſſe ſimplicia elementa in rebus: atque adeò digito monſtrari poteſt. quæ enim terra? an hæc, quæ nitro, ſulphure, argẽto viuo, & metallicis omnibus concretionibus eſt interſita, & alicubi eſt gypſus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hîc intolerabiliter ſalſa, alibi etiã eſt amara? Quis aër? an hîc turbidus, qui vapor aut nebula, aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horũ quædam confuſio eſſe videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus eſt craſſior? an flamma, quæ nihil eſt niſi fumus ardens? quòd ſi nullibi vnquam elementa ſimplicia ſunt, ne eſſe

Elementorũ impuritas.

esse quidem possunt, vel hoc argumento (tametsi aliis etiam non ineuidentibus est à me monstratum alibi) quòd in æternis idem est, quod est & quod potest. [illegible] quòd si nulla sunt elementa simplicia, quorum mistione generentur reliqua, ne mistio quædam est vlla. Quorum enim est mistio? nisi miscibilium? quòd si mistio non est re vera, sed conficta; neque resolutio sit in simplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa sunt omninò in rebus; nisi enim orationes in dictiones, & dictiones in syllabas, & syllabæ in literas resoluerentur, à quibus coagmentatis extiterunt, haudquaquam diceremus literas esse verborum elementa. non igitur sunt alia aliorum elementa, sed fiunt alia ex aliis mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunum, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex semine ouum, ex ouo pullus, ex pullo semen. his argumentis fieri videtur, nulla esse rerum elementa. Nihilominus est quod respondeamus, veram simul de elementis sententiam statuentes. tametsi enim verè dicatur rerum generatio esse circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: sed quędam ex quibusdam compositione; alia ex aliis resolutione. quis enim non videt lignum ex miscella terrę & aquę, quam radicibus hausit, esse nutritum, atque ita ex illis effectum, resolui verò ignis vi in aquam, quæ inuisibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui superest? fit haud dubiè ex ligno cinis resoluendo, quia deponendo quædam, ex terra lignum componendo, quia assumẽdo aquam. Sed quàm sint res omnes multarum compositione factæ, ipsa resolutio indicat. quotæ enim quæque res sunt, ex quibus non separet ratio distillandi terreas

Resolutio

Distillandi ratio.

fiæ

fæces,& partẽ aqueam, & oleoſum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur ſunt rerum ex rebus compoſitiones,& rerum in res reſolutiones. Quapropter cùm ex aliis in alia procedatur reſoluendo, neceſſe eſt eſſe rerum elemẽta prima. quia cùm poſteriorum natura naſcatur ex prioribus, ſi nulla ſtatuerentur prima, ſed abiretur reſoluendo in infinitũ, vt in diuiſione continui, non eſſet vnde inciperet compoſitio, neque vnde flueret rerum natura, quare neque eſſet illarum vlla natura. Neceſſe eſt igitur ponere aliqua corpora, quorum natura per ſe inſit illis, neque ab aliis emendicata corporibus, illa verò ſunt elementa prima: quæ quidẽ, pura & inalterata, ne eſſe quidem, neq; ſi eſſent, videri poſſent: quandoquidem ſenſibiles omnes qualitates præter primas, à temperamentis fluunt, temperamenta verò miſtione conſtant. Supereſt igitur vt ſint in hac vniuerſitate alterata elementa: ea verò ſunt, ſi grandes hæ mundi partes, terra, mare, & circunſtans aër, & qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo ſunt miſtionem habent, & omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas & ſimplices, quas actu quidẽ nullibi, potẽtia verò in omnibus eſſe dicimus, neq; proinde falſum eſt, aut tantùm hypotheſis, eſſe hęc elemẽta. Sunt enim re vera, vt dicimus, potentia ſcilicet, velut re vera eſt in theriaca opium, & caſia. Neq; minus hæc in theriaca eſſent, etiãſi totum mundi opium eſſet in eam inſumptum, neq; alicubi maneret actu: vt nunc in mũdum inſumpta ſunt tota, aqua, terra, aër, ignis, vt nihil illorũ iam ſuperſit, ſed aquea, terrea, aërea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa, quorum naturæ in his aſpectabilibus mũdi partibus, terra, inquam, aqua, aëre, & igne præcipuè ſe

Elementa prima.

exe

exerunt: atque hæc quidem alterata elementa, sunt re vera actúque in mundo, & conspiciuntur: illa, inalterata & simplicia, sunt re vera, non tamen actu: atq; vt sunt, ita mistione generant. Nimirũ alterata hæc, præexistentia actu cõmiscentur, & generant: inalterata illa, nunquã præexistunt actu, sed potentia semper sunt, & in ipsa mistione & in mistis. Horũ quatuor elementorum, duo præcipuè (aqua inquam & terra) præstant corporibus crassis, & solidis, vt lapidibus, metallis, & arborum atq; animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiscentur propter temperiem, & facultates: & primò quidem omnia necesse est constiterint horum concretione, posterius verò quędam, vt quę præstantiora cùm sint reliquis, præstantiorem etiam habent ortum, fiũt virtute seminali, & maturatione, elementorum mistione latitante, & in ipso semine, & in eo quod oritur. Nam ipsa maturatio nihil aliud facit, quàm perfectiorẽ, ex imperfectiori, elemẽtorum mistionem. itaq; imperfectiora corpora, & quæ neq; viuunt, neq; vegetantur, eodẽ penitus modo necesse est à principio mundi constiterint quo nunc, concretione quadam elementorum, quadam proportione coëuntium. quod in lapidibus apertè conspicimus: qui aqua & terra desuper commistis, & durescẽtibus, augentur. Iis verò quæ seminali virtute generantur, necesse est duplicem tribuere ortũ, alium quo constiterint ab initio; alium, quo nunc oriantur: oriuntur nunc ex semine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cùm semina posteriora sint natura, & tempore rebus ipsis: siquidem fructus ipsarum rerum sunt, vt anteà super caput primum Geneseos indicatum est. Igitur cùm à principio facta sunt simul omnia, in illa communi omnium genesi facta sunt ex communibus

Elementorum diuersitas.

prin

principiis, hoc est, ex elementis: posterius verò singula ex propriis principiis, & suo quodque modo. Igitur homo à principio factus est secundùm corpoream molem ex terra & aqua cõmistis, vt scilicet sit lutum, atque adeò ex limo terræ, hoc est, ex terræ, & aquæ mistura, atque inde fluimus omnes: illámque naturam nobiscum deferimus. hanc primam rerum omnium genesim obumbrauerunt Poëtæ connubio Pelei & Tethidis, id est, luti(πηλὸς enim lutũ est)& aquæ. quibus nuptiis dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam. Quia scilicet, virtutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentum genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in vtero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit semini cum lacte materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vsu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substãtiæ modo valdè similibus, suntque ambo succi albi & crassi. vtitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recenter genitorum nutritionem, vt alimẽto scilicet parum euariãte ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semen verissimè dicitur esse, vt quoddam lac: ipsa verò prima embrionis generatio, coagulatio est, vt casei ex lacte. nam Aristoteles capite 21. de generatione animaliũ ita inquit, *Velut in lactis coagulatione* » *corpus quidem ipsum lac est, succus autem coagulum quod* » *principium habet coagulandi, ita quod à viro in muliere se-* » *cernitur.* Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob vtrumque hominũ ortum recensuerit, & eum qui primò fuit omniũ, & eum qui deinceps est singulorũ.

Homo ex quo primum.

Pelei & Tethidis connubiũ.

Lac ex quo & quomodo generetur.

CAPVT

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE decimoquarto Iob ita inquit:
„ *Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursus*
„ *virescit, & rami eius pullulant, si senuerit in*
„ *terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit*
„ *truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet co-*
„ *mam, quasi cùm primùm plantatum est: homo verò, cùm*
„ *mortuus fuerit, & nudatus atque cõsumptus, vbi quęso est?*

Hîc deplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tam facilè pereat, atque cùm semel perierit, adeò sit irrecuperabilis, cõfert hominem cum ligno, dicens, miserabiliorem esse hominis conditionem; quia lignum etiamsi præcisum sit, potest rursum reuirescere, atque adeò germinare, & infixũ in terra in arborẽ integram abire, atque adeò in arborẽ etiã diuersi generis inseri, insitionéque procedere copiosos ramos, & multum fructũ, quin etiam si senuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuúsque sit, si summa eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorem aquæ (hoc metaphoricè dicitur) hoc est, si absit aqua, vt ex aqua cum terra mista, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & sursum faciet comam, itaque & nouã integrámque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirũ insitione, plantatione, & germinatione, vt quiuis rei rusticæ vel exiguũ peritus scit, & Theophrastus docet primo de historia plantarum. Homo verò nihil tale habet, sed quæcumque pars illi abscissa sit, emoritur statim, nullam neque plantationẽ neque insitionem recipiens, neque omninò vllam habet rationem reuiuiscendi. Iam verò si ho-

Arborum ortus.

mo mortuus sit, nulla eius pars viua manere potest, ex qua re virescat vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat mox naturalem causam apponamus. Homini quidem emori potest pars vna aliqua ante alias, vt digitus, auricula, pudendum, aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnunquam, aut Esthiomenum; tamen mortuo homine, hoc est corde, quod vitæ radix est, nulla ne minima quidem neque extima pars manere potest viua, vt arbori; cui excisa, & exusta penitus radice, manere possunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renascatur. Verùm neque arboris semel siccata & emortua pars, potest ampliùs vlla ratione reuiuiscere, magis quàm mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio est. marcor enim & confirmata siccitas, in omnibus vegetabilibus est irremediabilis. Neque solùm non potest semel emortuum lignum, secundùm eandem partem qua emortuum est, reuirescere, sed neque qua parte consenuit, potest (vt ita dicatur) reiuuenescere. habent enim etiam suas ætates, vt animantia, quas (mortalia cùm sint) necessariò percurrunt, neque datur à posterioribus ad priores retrocedere. Euenit verò aliis partibus senio confectis alias recentiores esse, & aliis emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulsa arbor potest rursum terra condi, & renutriri; nisi verò condatur, sed maneat euulsa, sine spe vlla moriatur, vt & homo si omni alimento destituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipse Iob cap. 7. dixerat. *Quasi euulsæ arbori abstulit spem meam.* Quæ verba videri alicui possint præscriptæ orationi repugnātia. nō sunt tamen, quia hic in præciso ligno, & radice senescente in terra, spem esse dicit, si ad odorem aquæ rursus plātetur:

Cor vitæ radix.

Marcor irremediabilis.

illic spẽ negat esse in euulsa arbore, si auulsa persistat, neque rursum terra condatur. nihil euenit tale homini: sed partes omnes consenescunt & cõmoriuntur cum præcipuis, neq; est ratio semel è vita euulsum trãsplantandi. Quod, etsi miseriæ esse videtur, non est tamen imperfectionis, quia vnitas & indiuisibilitas in rebus omnibus comes est perfectionis, multitudo & diuisibilitas imperfectionis. Proinde cùm multi sint viuentium gradus, qui perfectione & imperfectione distinguuntur, quò quidque est perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minusque viuere possunt nisi in toto: quare separatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non singulæ seorsum ac per se, sed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnum, sed vt vnita conglutinataque multitudo, ac proinde partes eò magis separari possunt, ac separatæ viuere, & germinare: quod per gradus viuentium fit manifestum. Plantarum enim partes dissectæ viuunt, & quæcunque seorsum in terram insiguntur, siue in hanc siue in illam partem viuunt, & germinant, atque hoc inter ipsas plantas, vilioribus inest plusquam præstantioribus: adeò vt quarundam rami, in longum defossi, secundùm multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere potest, eorum quæ alimentum, non radicibus, sed ore capiant, tamen eorum vilissima dissecta in multas partes viuunt (vt in reptilibus videre est) quantum possunt durare sine alimento, quasi partes non accipiant vitam à partibus, sed singulæ viuant per se, aliæ aliis agglutinatæ, qua causa & insecta vocantur. Alia sunt his præstantiora, quæ non tantùm patiuntur partiũ sectionem superstite vita, tamen præciso capite, & extracto corde volutantur, & subsultant aliquandiu, vt galinæ: grandiora verò ani

Vnitatis & indiuisibilitatis perfectio.

rò animalia (atque minimè omnium homo) cùm à principibus membris accipiant vitam & motum, omnémque gubernationem, illis præcisis, ne momento quidem temporis viuunt, sed secundum se tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vigesimosexto libri Iob: *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam. Terminum circundedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ. Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornauit cœlos, & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus.*

Proposuerat in initio capitis Iob, Dei summam potentiam & sapientiam, exprobrans amico suo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quasi imbecilli & imprudenti, his verbis: *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius qui non est fortis? Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam.* Quasi dicat, Deus tuo patrocinio aut consilio non eget, fortissimus enim est, & sapientissimus. Hanc igitur nunc potentiam & sapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cœlo & in terra. Quæ, tametsi naturaliter effecta sint, nihilominùs diuinæ

virtutis & sapientiæ maxima sunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, eásque illis naturas tribuit, vt mirabiliter constiterint. Miratur primùm quòd extenderit Aquilonem super vacuum, hoc est, eam cœli partem quæ spectat ad polum, ac nobis imminet super aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur, & cœli partibus à quibus flãt, velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, *comburetur in ea omnis facies ab Austro vsque ad Aquilonem*, hoc est, à Meridionali parte vsque ad Septentrionalem. non enim probo (tametsi id doctissimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hemisphærium quod nobis imminet, & Austrum alterũ quod substare videtur, ac nos latet, eò quòd polus hic noster sit Aquilonaris, altérque illi oppositus Austrinus. Nam etsi per ignorationem alterius hemispherij, & putantes nihil illius esse habitabile, ita loquebantur antiqui, & Philosophi & Poëtæ, tamen re vera non ita est, sed à polo versus meridiem flat Aquilo, à meridie versus polum Auster. Quare in altero etiam hemisphærio perinde fieri censendum est, esse, scilicet, ventum nostro Aquiloni respondentem, qui à suo polo feratur ad meridiem, suúmque Austrũ, qui à meridie ad polum. quapropter Aquilonis nomine non totum hemisphærium in sacris, sed Septentrionalis cœli pars significabitur. Quod vel ex Ezechiele constat: cùm enim comminaretur terræ Israël, quæ haud dubiè vtrumque hemisphærium non attingebat, dixit, *Comburetur in ea omnis facies ab Austro vsque ad Aquilonem*, non certè intelligens à polo ad polum, sed à Meridionali eius parte ad Septentrionalẽ vsq;. igitur si hoc loco Aquilo cœli partem vllam significat, non aliã certè quàm Septentrionalem, ac per synecdochen totum cœlũ. Significat etiam nomen Aquilo cœli partẽ cap. 1.

Aquilo.

Auster.

Eccle

Eccleſiaſticis, vbi de ſole dicitur, *gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* miratur itaque cœlum extẽtum eſſe ſuper aërem. Vocari enim vulgò, quod ſolo aëre plenum eſt vacuum, eò quòd ſolidiori corpore plenum non ſit, Ariſtot. etiam annotauit cap. 6. de Phyſica doctrina. Miratur quoque appenſam eſſe terram ſuper nihilum, hoc eſt, ita locatam, vt cùm nulli alteri corpori innitatur, ſed in medio ſit aëris quaſi pendens, neq; in hanc neq; in illã partem inclinet. Itaque miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ ſolidiſsimæ ſunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim ſolidiſsimum eſſe, quaſi ex aëre cõſtet, poſteriùs dicetur) firmæ in ſuis locis maneant, non cohærentes, ſed diſsitæ interſtite aëre tenuiſſimo. Hæ autem admirationes naturaliter ſubrepunt omnibus qui Philoſophiæ ſtudent, atq; adeò hæ & huiuſmodi aliæ dubitationes, initiũ dedêre Philoſophiæ, quin potiùs earum dilutio, ipſa naturalis Philoſophia eſt. Ariſt. c. 13. ſecundi de Cœlo inquit irrationalis eſſe & amentis non mirari cur tota terræ moles in medio aëris quieſcat, cùm vel exigua eius particula, ſi eleuata dimittatur, ruat. neque verò dubitatio adeò eſt leuis, quin fuerint de ea re multæ variæque ſentẽtiæ veterũ, vt Xenophanis, & Empedoclis, Thaletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illîc ipſe narrat & refutat. De cœlo quoque cur non ruat, cùm nullo ſuſtentetur corpore ſolido, ſed extentũ ſit ſuper vacuum, multæ veterum narrantur opiniones cap. 1. ſecundi de Cœlo, quas omnes ego, vtpote illis locis ſatis vocatas in examẽ, & ab Ariſtotele ipſo, & à me in cõmentariis, nunc præteribo, breui dicens, cauſam dictarum dubitationum eſſe, quòd terra nõ eſt aliter nata moueri quam ad medium, neque cœlũ quam circulo, quapropter neque terra, vndecumque in illud ferretur, poſſet mundi

Vacuum vulgo quid.

Mundi firmitas.

centrum præterire. neq; in illo semel firmata, potest in-
„ de exire (ita firmauit Deus orbem terræ, *qui nō commo-*
„ *uebitur*, vt dicitur in Psalmo) neque cœlum vllam aliam in partem nititur, sed suo tantum loco volutatur. Vulgus verò imaginatur, illud, vt soliditate est plusquam adamantinum, ita esse & natura quasi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud est omnis & leuitatis & ponderis expers, circulo solùm natum ferri. cuius circuitionis finalis causa est in mundi totius indigentia, effectrix verò, in ipsius natura. Mirabilis verò Dei sapientia & virtus, eas singulis mundi partibus naturas tribuens, quibus maximè totius vsibus seruire possint.
„ Addit, *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant*
„ *pariter deorsum.* Admiratione etiam videtur dignum, aquam, cùm pluit, in guttulas dispersam, adeò æqualiter decidere, & latè patentem terræ faciem irrigare, ac non potiùs totā confertim cadentem obruere, aut inæqualiter aliam partem aridam relinquere, in aliam corriuare. Mirum itaq; est, quàm aptè quamq; ex ipsarum rerum vsu pluuiæ fiant, vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas nisi vt expedit, nimirum guttatim, quasi per cribrū, aut irrigatorium vas
„ percolatas. hoc celebrat sanctus Iob, dicens, *Qui ligat*
„ *aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.*

Pluuiarū cōsideratio.

Quæ autē sit naturalis, ac necessaria eius euentus causa, dicendum est. Nam, vt sæpe iā diximus, Deus quæ fieri expedit, facit per naturales causas, atque cùm in sacris eloquiis dicitur iubere aliquid, aut legem ponere, aut nunc alligare aquas nubibus, atq; alibi cōcludere mare aut arena cingere, aut huiusmodi alia, quæ voluntatem Dei significāt, significatur certè Deū talia voluisse boni gratia, ac fecisse quidē: id verò non prohibet, quominùs per naturales ac necessarias causas fecerit, quin

po

potiùs, illud velle, iubere, ac legem ponere, atque aquas alligare & mare coërcere, nihil aliud est quàm eas rebus naturas tribuere, vt quæ fieri expedit, fiant. atque hoc quidem ita habet semper, præterquàm vbi agitur de mundi creatione. Ea enim cùm nondũ esset natura, solius diuinæ virtutis opus fuit. Neque sanè quod dicimus, Dei laudibus quidpiam detrahit. Si enim non aliter quàm sua voluntate faceret, vt aqua guttatim descenderet, & mare sese intra suos carceres contineret, laudaretur eius potentia, nũc verò laudatur & sapientia; atque hinc, vt quæ circa Deum habetur pietas, nullatenus eleuet studium Philosophiæ; quin potiùs, vt ego existimo, augeat quàmplurimùm, & promoueat. Quæ igitur stillarum pluuiæ causa sit, dicamus, vt dicitur c.3. Prouerbiorum, *nubes rore concrescunt*. Quod quidẽ nihil aliud est, quàm eandẽ esse materiã roris & pluuiæ, putà vaporẽ, atque rorem fieri concretione vaporum circa terrã manentiũ, vt pluuia concretione nubium, quæ quidem sunt vapores qui altiùs efferuntur. Itaque pluuia fit vaporibus cõcrescentibus atque concretione abeuntibus in aquã, vbi autẽ semel facta aqua sit, ferri super aëre non potest, cũ illo adeò crassior sit: necesse est igitur vt mox ac concrescit, cadat. Non potest autẽ nubis simul concrescere tota, sed necesse est à minimis partibus incipientẽ concretionem, ad maiores & ad totius commutationem procedere: neque igitur spectare potest donec cadat tota, sed necesse est, concretas à nondum cõcretis particulis decidi, ac seorsum cadere. Quod verò nõ possit secundũ se totã simul & æqualiter concrescere nubis, euidens causa est. Nã siue alterationẽ eã censeas fieri ab aëre, vt Stoici, qui ponebant aërẽ esse primũ frigidorũ, siue ex accidẽti per antiperistasim, vt Arist. fieri non potest, vt vel exigua eius

Quomodo pluuia distillent.

quod patitur pars æqualiter admota sit agenti: constat verò ex admotione agentis ad id quod patitur nasci citiorem aut tardiorem commutationem. dicens, tunc fieri, vt guttulæ momentaneæ magnitudinis esse non possint, sed quibuscunque debeant esse minores, quia quantulascunque indices, concretæ fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint. cùm ergo nullæ sint moles indiuisibiles, fiet vt ne pluere quidem possit omninò, propter infinitam continui diuisionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, esse primam aquæ partem, antequàm scilicet non fuerit pars alia minor, velut, & cùm ad extremitatem admota flamma ignis serpit per stupam. Verùm non decidunt decissæ à nube, nisi cuiusdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentesque prioribus, conflant cum illis guttas. Nimirum & decisio, & ipsa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari potest, antequam genita portiuncula decissa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit meritò, vt quantò celeriùs agitur nubis in aquam commutatio, tantò cadãt maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copiosi imbres. Itaque naturalis causa distributionis pluuiæ in guttas, æqualisque illius, atque fœcunditati terræ accommodatissimæ irrigationis, est nubis paulatim procedens concretio. Considerãs hunc motũ & huiusmodi alios, qui scilicet aguntur, eò quòd res aliquę mutationé propriæ substantiæ recipientes, factæ sint crassiores, aut etiã tenuiores solito (crassatæ enim descendunt vt pluuia; extenuatæ ascendunt vt sapores) dixit Aristot. 8. de Physica doctrina grauia & leuia moueri à generante,

aut

aut à remouente prohibens, à generante, vt pluuia, ab eo quod densat vapores, à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime est, non potest motum suum inchoare per sese, ac sine opera externi alicuius, externa illa dicit esse quæ mouent, quia sunt à quibus incipit motus. Moueri verò possunt inanima, aut vt grauia aut leuia, aut vt corpora quædam moueri possunt ab impellente, vt à neruo balistæ: aut à trahente, vt ab hamo: aut à vehente, vt à iumento: aut à voluntate, vt à vento, aut rota: vt grauia verò aut leuia, non possunt in motum agi anteà quiescentia, aliter quàm à remouente prohibens, vt tegula à detrahente fulcrum, aut à generante, vt pluuia à frigido quod densat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctissimi Arist. interpretes, venerunt in ridiculam sententiam, omnia grauia & leuia moueri semper ab eo à quo genita sunt. Itaque vim & efficaciam mouendi ea corpora, esse in illo quod plerunque nusquam est. Sed quoniam ea mihi alibi refutata satis est, neque nunc nisi obiter, ob pluuiæ casum eius contigit meminisse, procedamus: *Qui tenet* (inquit) *vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam*, hoc est, qui cœlum operit nebula, quominùs videri possit. Dauid quoque in Psalmis laudi Deo dat, quòd extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Psalmo 147. ita cecinit: *Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit*. Spargens nimirum nebulam sicut cinerem, operit vultum solij sui, tenétque quominùs videatur. Nubes & nebulæ, eadem res esse videtur, hoc solùm differens, quòd nubes effertur in mediam aëris regionem, quæ quia neque vicina Soli est, vt suprema, neque reflexis à terra radiis potitur, vt ima, frigidior illis est, & ad aquæ generum, hoc est pluuiæ, niuis, &

Inanimatorũ motus.

Nubis & nebulæ differentia.

grandinis generationem accommodatior, nebula circa terram constitit. Quapropter vt quidam fumus, cæli aspectum prohibet, in aquas verò non concrescit, quin potiùs serenitas, magis quam pluuię, nota est, quia est, vt Arist. inquit, velut nubes sterilis. Sterilitatis caussam esse dicit Arist. quia est velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excrementum sanguinis nutrire nō potest, vt ille, ita neque nebula aquam gignere vt nubes. Verùm hoc expositione indiget. Excrementum propriè est, quod secernitur per concoctionem, vt inutile; nubis verò non est concoctio, sed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod secernitur ex nubibus, quasi cōcrescere non potens, & mutari in aquam. Itaque ex Arist. sententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat, excreta est, constat. Non explicat autem Arist. (quamquam id profectò expediebat quàmplurimùm) cur ea pars idonea non esset in aquā abire. Quod magnam dissidij occasionem eius interpretibus præstitit, asserentibus aliis ob tenuitatem, aliis ob crassitiem esse talem. Mihi dicendū erit quod est verisimile. Nam monstrationem hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, verisimilius est, crassiorem esse earum partem, quàm tenuiorem, quia si esset tenuior, excerneretur sursum, excernitur verò deorsum, ad terram vsque pulsa. Prætereà si esset tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aëris aut ignis naturam inclinaret. Ob aëream verò naturam non esset inepta abire in aquam, siquidem communis omnium est consensus ac peculiariter Arist. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aëris in aquam fieri nubem: igneam si haberet, haud esset adeò frigida, vt certè est, sed fulgurum & cometarū materia, vt reliqua exhalatio.

Excrementum quid sit.

tio. Supereſt igitur vt inclinet in terram, eámque minimè exuſtam vt quæ vocatur exhalatio, eſtque vt fumus vſtæ terræ. Nimirum cùm vapores ex aqua cum terra miſta eleuentur, fieri non poteſt quin aliquid ſecum efferant terreum; id, ob diuerſum ſubſtantiæ modum non facilè abit in aquam, neque ſanè per concretionem abire poteſt, cùm terra quàm aqua concretior ſubſtantia ſit. Proinde deorſum humidis vaporum partibus concreſcentibus, terreæ & tenues (vt ad reliquam ſcilicet terram) ſecretæ deſcendunt, volutantúrque circa terram, vſque dum vi Solis diſſipatæ fugátur. Quod Hippocrates quoque libro de aëre, locis & aquis teſtatur. Hæ igitur pluuiis ſuccedentes, meritò ſerenitatem indicant futuram, quia & diſſolutas iam eſſe nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nónunquam vt nullis præcedentibus pluuiis fiant. Quæ, ſiquidem ſint quæ propriè vocantur nebulæ, Græcis ὁμίχλαι, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque ſiccioris temporis, & impluuij ſunt notæ: quia inutile eſſe, & infœcundum indicant, totum quod euaporat ex terra. Siquidem tale eſt quod effumat ex ipſa, quale quod ſolet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiùs quàm nebulæ vocatæ Græcis ἀχλὺς. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidẽ pluuiam ſolent præmonſtrare: illæ verò, vt dixi, propriè vocatæ nebulę nõ ſunt. Hæ enim ſunt quales diximus. Vnde conſtat, quanta cum proprietate dictũ in Pſalmo ſit: *Nébulam ſicut cinerem ſpargit.* Nimirum illud ſpectare „ poteſt, & ad ſimilitudinẽ ſparſi cineris quã præ ſe fert, & ad naturam, ſi quidem vt terreus quidam puluis eſt, ac excrementum terreum, vt cinis. Neque quidem his obſtat, ſolere ex fluminibus, & hyberno maximè tempore nebulas naſci. Nam vt ex nubibus, ita etiam ex

Caligines, aquæ.

fluuia

fluuialibus aquis excerni illud nebulosum potest, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde nascitur, euolat sursum, latam in nubium regioné, quod verò crassius, & impurius, consistit inferiùs, volitans circa ipsa flumina. Atque quoniam per hyemen omnia concreta sunt, neque facilè ob frigus secernuntur quæ sunt diuersa, excrementosus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit: per æstatem verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, qui aut concretus in regione media fit pluuia, aut antequam illam attingat extenuatus in aëre mutatur. Itaque nebulam spargit Deus, vt quendam cineris polinem tenuissimum, extendénsque nebulam operit vultum solij sui, sed de nebulis satis.
„ Descendens ad mare, addit Iob: *Terminum circundedit*
„ *aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.* Maximum argumentum mirabilis Dei potentiæ, atque omninò facultatis alicuius præstantioris, quàm sit ea quæ vocatur natura, ad quam Philosophi referũt omnia, quòd cùm videamus ita esse natura comparatum, vt vbi duo crassitie diuersa corpora congrediuntur, tenuius emergat in sublime, crassius subsideat feratúrque in profundum, terra tamen tota non submergatur in mare. factum verò id à Deo est, quia nisi terræ facies appareret, haud esset animalium perfectissimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expositione cap. primi Geneseos, vbi Deus dixit, *Con-*
„ *gregentur aquæ omnes in locum vnum.* Cuius præcepto, vt hic dicitur, repente maria congregata sunt, tanta est eius fortitudo. Non quidem vt Anaximenes, & Arist. censent, Sol, absumens locis quibusdam aquas, facit terræ superficiem apparere. Nam haudquaquam sub polis, & in partibus mundi frigidissimis, esse possent amplissimæ terræ partes, detectæ & habitabiles, qua-

les

les Septētrionales eſſe ſcimus, latiſſimè patente Oceano inter tropicos,& ſub ipſo ſole.nō igitur,quod aliæ partes ſub aqua latent, aliæ detectæ ſunt, in Solis calorem referri debet, ſed in terræ ſtructuram, quam ipſi dedit Deus à principio. Nimirum eſt rotunda, & in medio mundi poſita, maximis verò partibus excauata, & anfractuoſa, quas omnes cauitates replente aqua,fit ex vtriſque terra inquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aquæ & terræ, & mundi totius, idem eſt:conſtat verò neceſſe eſſe, vt ad centrum terra ſit pluſquam adamantina.talem igitur terram efficiens, concluſit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui eſſent totam ſubmerſuræ, atque ipſa eſt terminus quem circūdedit aquæ.atqui,etſi ita ad ſeſe terra, & aqua poſitæ ſunt, dicitur veriùs terra continere aquam ac cohibere,quàm aqua terram:quia quod ſiccum eſt,facilè continetur termino proprio, humidum verò non niſi alieno.non tamen proinde violenter eſt aqua ita locata (nihil enim violentum ſimul & naturale) quia neque quidpiam craſſius illi innatat,neque illa imminet vlli corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non aliorſum ita machinatus eſt Deus, quàm vt in terræ facie agi poſſent generationes (alioqui enim feciſſet totam ſecundùm ſe totam cōpactam & vnitam terram, & ſine vllis cauitatibus) conſtat duratura ſolùm quādiu durabunt ortus & interitus rerum.Hi verò durabunt quandiu Sol circulo feretur,ac ſua circulari latione ſucceſſiuam hāc viciſsitudinē faciet,lucis & tenebrarū,hoc eſt, dierū & noctiū.circūdata erit ergo aqua dictis carceribus,vſque dum finiantur lux & tenebræ,ceſſantibus ſimul,cœli motu & rerū generationibus. Tunc verò vnita atque congregata (vt par erat)tota terra vnicumque conſtans per ſe globum, in aqua ſubmergetur. Quod dici

Terra cur partim latens, partim detecta.

dicitur, *Columnæ cœli contremiscunt & pauent ad nutū eius*. & rursum, *Prudentia eius percussit superbū*, ad Angelos bonos & malos pertinet, haudquaquam ad res vllas naturales. Illa quoque verba quæ dictis succedūt: *Spiritus eius ornauit cœlos, & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus*, referūt plerique ad bonos spiritus & Satan. Mihi verò videntur pertinere posse ad opus quarti diei, ad creationem stellarum inquam. Nimirum ornatus cœli vocatur cap. 1. Geneseos illa innumerabilis multitudo stellarum. Coluber verò tortuosus mihi sonat per periphrasim, magnum illum latúmque cœli circulum obliquè positum in sphæra, per quem semper feruntur planetæ, qui vocatur Zodiacus. Videtur enim ille positionis gratia volui in sphæra, vt conuolutum colubrum; non transigunt quidē leuiter Philosophi stellarū, naturam, & substantiam. Mihi verò dicetur de ea paulò pòst, vbi & de substantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

Terra submergenda tota.

CAPITE 28. Iob: *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura*. Dictum iam anteà est, non semel, celebratissimum esse in sacris, non sine magna Dei sapientia effectum esse, vt aqua non obruat terram totam, atque sub se mergat, nullo ita vsui futurum ad generationem animalium: hoc idem hic Iob insinuat dicens, *& aquas appendit in mensura*: quasi dicat aquam certa quadam dedit mēsura, ne si magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret super terram, vt in tempore Noë: & eam aquæ mēsuram, ita ad terræ molem aptauit, atque ita appendit, & librauit, vt naturaliter decurrens quo sua eam natura ferr, & quā amat partium

aqua

æqualitas, terram nõ occuparet. Nunc addit aliud Iob dicens, *Qui facit ventis pondus*. Nimirũ vt miratur, quòd „ aqua nõ redundet ſuper terram totam, ita etiam quòd venti non ferantur ſurſum per totum aërem, ſed quaſi quodam pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit, vt de pondere, & leuitate diſſeramus, quid vtrumque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum, facilè ea innoteſcet. Cõmunis Philoſophorum ſentẽtia eſt, vt calor, frigus, humor, & ſiccitas, ſunt qualitates actiuæ elementorum, ita pondus & leuitatem eſſe motiuas, ponduſque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium, leuitatem, à medio. Itaque vt ignis virtute quadam, quam calorẽ dicimus, calefacit, ac commutat accedentem quamcunque materiam: ita leuitate moueri ſurſum: aquã vt frigore refrigerat, ita pondere ire in medium. Atque vt calor & frigus prima ſunt elementorum, deinde & concretorum corporũ, ita pondus & leuitatem. Mihi verò nunquam viſum eſt ita: ſed corpus quodcũque per ſeſe, ac ſine vlla qualitate, abire in eum locũ quẽ naturalis ordo poſcit. Naturalis verò ordo eſt, vt craſſa ſint ſub tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentẽ frigore refrigerat, ſeipſam verò vbi calefacta eſt, non alio refrigerat frigore (alioqui eſſet in ea duplex frigus, & vt ita dixerim, frigus frigoris) ſed ſuapte natura, ac ſine vllo inſtrumento redit eò, vnde violenter extracta eſt ab externa cauſa, ita quæcunque res vim habet mouendi aliam loco non per accidens, qualitate quapiã, quæ facultas eſt ita efficiendi, id facit, vt magnes ferrũ mouet; quæ verò ſeipſa mouent, neque per rem vlla extra ſe, niſi per accidens, vt quæ dicuntur grauia & leuia, ea, præter naturam propriam, nulla qualitate indigent, vt ita ferantur: redeunt enim in id quod ſua natura

De grauitate & leuitate.

Locorum naturalis ordo.

ra amat, vt aqua frigescens. Quare opus non est, vt apponatur vis vlla alia, sed solùm vt remoueatur quod prohibebat. Itaque opus non est, pondus & leuitatem vt qualitates quasdam rerum statuere, neque putare eas aliud quidpiam esse, quàm crassitiem & tenuitatem; sed ita censere, rem quamcunque cùm rectè locata est ad res proximas, quiescere, cùm malè, moueri, siue sursum, siue deorsum, vt res exigit, quo naturæ suæ congruentem ordinem consequatur. Id verò ita esse in Physicis commentationibus indicauimus. Nunc verò etiam hoc adiiciemus argumẽtum. Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum essent, inessent quidem singulis secundùm certos gradus: vtque est res primo, aut secundo, denique certo quodam gradu candida aut nigra, ita esset grauis, aut leuis. Itaque esset res quædam pendens libram, alia vnciam, alia drachmam: at verò non est hoc vlla in re verum simpliciter, sed ad aliquid, hoc est, ad medium. Si enim suspendis in bilance substantiarum diuersarum, auri exempli gratiâ & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus. Nam si in aquam immittas bilancem, sit vt quod substantia est crassius detrahat quod tenuius, etiam si in aëre neutrum alterum detraheret. Nimirum, vt monstrat Archimedes, licetque cuiuis experiri, aqua detrahit ponderi, quantum aqua quam res excludit ex vase pẽdet. Atque cùm crassiora minori quantitate ponderent æquale, fit vt minus aquæ excludant, & ita ad proportionẽ amittant minus sui ponderis. Igitur fieri potest, vt quod in aëre pendebat æquale, nulla alia mutatione facta quàm medij, pendeat minus, atque etiam quod pendebat anteà plus. Atqui profectò eadem ratione fit, vt ipsius etiam aëris mutatio in serenum aut turbidum, nulla re

adie-

adiecta aut detracta lanci, mutet pondera. Nulla igitur res certa est pondus, sed impetus internus maior aut minor, vt maior aut minor est rei cuiusque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunque res aliæ omnes mutétur, ipsa nullatenus mutata. Ipsum igitur pondus aut leuitas nō est absolutum quidpiam, sed ad aliquid, vt ipsum ordinatum aut inordinatum esse. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt crassitiem, neque aliud est dedisse pondus, quàm naturalem appetitum substandi tenuioribus. Hócque in omnibus substantiis perinde euenit. Quare quodcunque corpus est altero crassius, est & grauius illo. Ventorum materia fumus est, seu exhalatio, vt videtur Aristoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aëre sit tenuior, limpido verò & puro crassior: quare ex terra in primam hanc regionem quæ vsque ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à superiori verò limpidioris aëris regione, suo ipsius pondere retrahitur, ac cùm neque descendere per crassiorem, neque ascendere per tenuiorem aërem possit, neque loco capiatur, fit vt feratur in latera, ferátque secum vndatim, & aërem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor est crassitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (etsi id minus conspicuum sit) in spiritalibus, quàm in aqueis, & in duris corporibus.

Terræ & aquæ cōsideratio.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

CAP. 28. Iob: *Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore, in æs vertitur.* rursum cap. 37. *Ab Aquilone aurum venit.* cap. 29. *Quis mihi tri*

„ *buat, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exa-*
„ *rentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina?*

De metallis.

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentũ, æs siue cuprũ, ferrum, & plumbum. Nam stãnum, & impolitum & politum est plumbi species, plumbum scilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera est mistura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hispanè *Acofar*, & *Alaton*, etsi videatur Plinius ca. 2. lib. 34. censere esse peculiaré metalli speciem, & seorsum reperiri: reuera tamen est æs mistura quarundã rerum tinctum. Chalybs est ferrum defæcatum arte. Præter hęc nullum esse videtur. Nam Cadmia, Pompholyx, Spodium, Antispodium, Tutia, & Stibium, metallica medicamenta sunt potiùs quàm metalla, vt & alia multa; metalla verò ea solũ, quorum mentioné hîc reperimus, & in aliis sacræ scripturæ locis. De re metallica multi scripserunt, veterum & recentium, chymicè tamen magis quàm physicè. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorũ naturam, neque communem omniũ, neque singulorum propriam persecuti sunt: tametsi enim attigerunt nonnulli, ita tamen vt desiderentur plura. Plato in dialogo de Natura, & Aris. in calce tertij Meteorωn, de metallorum natura egerunt meliùs multò, quàm omnes qui illos sequuti sunt, quia etsi perpauca dicit de ea re vterque: omniũ verò quæ dici possunt de ea re, fundamenta iecerunt certissima. Amborum est eadem sententia. Metalla esse aquæ genera, concreta frigore, seu concretione generata. Quod non ita accipiendum est, quasi non sint mista & elementis omnibus participent, sed quòd sint ad aquam præcipuè pertinentia, plus, aut minus, vt singulorum est natura: co-

Metallorum genera.

De mineralibus multa.

Metalla quid.

gnosci

gnoſcitur verò communis metallorum omniũ natura, ex iis paſſionibus quæ communes omnibus ſunt, cuiuſque propria, ex paſſionibus ſingulorũ. Quia enim metalla omnia liquabilia ſunt vi caloris, conſtat frigore eſſe cõcreta, cùm neceſſe ſit contrariorũ contrarias eſſe cauſas, & quæ calore ſoluũtur, frigore eſſe cõcreta, quod vel ſenſu ipſo deprehẽditur. liquatũ enim, ſiue aurum, ſiue argentum, ſiue plumbum, amoto igne cõcreſcit rurſus, detracto ſcilicet calore; caloris autem priuatio frigus eſt. Hinc etiam fit, vt ad aquam potiùs pertineant, quàm ad terram, aquam enim cõgelat frigus & ſoluit calor; terrã verò calor durat, & aqua diſſoluit. Eſſe itaque metalla omna aquea, & concretione generari, ex his conſtat, non tamen vt glacies, cuius concretio non finitur in aliam formam, & eſt nihil aliud, quàm aquæ alioqui inalteratæ cõcretio. Metalla enim, præterquàm quòd liquabilia ſunt, ſunt etiã cõpreſſilia, & tractilia, quorum neutrum glaciei accidit; quia aquę partes friabiles ſunt, & nullo participãt lentore, quo vt citra fuſuram comprimantur, aut trahantur in modũ maſſæ partes indigent. Non itaq; metalla ſunt ſimpliciter cõcretę aquæ, ſed aquæ genera, id eſt, aquæ modo quodam alteratæ factę ſcilicet, tales, vt cũ concretione retineant ſubſtantiæ modũ, quo cõprimi poſſint, & trahi, quod idem eſt, ac ſi dicas, metalla eſſe corpora concreta; pertinẽtia præcipuè ad aquã, liquabilia, compreſſilia, & tractilia. Cõpreſſilitas, & tractilitas, paſſiones ſunt quæ ex lentore naſcũtur, lenta enim cõprimuntur (niſi actu ſunt liquida) & trahũtur: lẽtor verò naſcitur ex magna humidi cũ ſicco permiſtione. Nã & maſsã ex aqua & farina, & quęcũq; medicamẽta emplaſtica, plurimũ verſando, ac miſcendo reddimus lenta, & eam habemus notam magnæ miſtionis, quòd

lenta sunt, quia seorsum existentia humidum & siccũ facilem partium à partibus separationem faciunt, quá vocamus friabilitatem, passionem contrariam lentori. Permistionem itaque habet humiditas metallica sicci non multi (præualet enim aqua) sed magnam, tametsi differunt alia ab aliis & mistionis perfectione, & sicci quantitate, vt sunt nobiliora aut viliora. Ea siccitatis permistio magna, præbet illis vt liquata & fusa nõ madefaciant res, per quas diffluunt, neque imbibantur vt aqua. Nam & emplastris euenit, vt cũ lẽtorẽ cum quadã soliditate cõparauerint, tractata, manus non coinquinẽt. Nimirum coërcet humiditatem valde permista siccitas. Metallorum itaque omnium, quæ in quinque genera redigimus, hæc est natura, quã dictę nobis indicant passiones, quibus dissident ab aliis subterraneis, vt à terræ generibus & à lapidibus. lapides enim frangi ac cõminui, ac illorũ nonnulli findi possunt, non tamen liquari, comprimi, aut trahi in longũ. Vnde cõstat aliam esse lapidum gemmarúmque generationem, & naturam; à metallicis longè dissidentem: lapidúmque substantiam pertinere ad terrã, & concretionem habere ab vtroque, à calore scilicet siccante, & à frigore cõstringente, vt fictile. Siquidem neque dissoluuntur liquati à calore, neque dissoluti ab aqua. Atqui hanc esse vulgarium lapidũ naturã & substãtiam, satis est manifestum. De fulgẽtium ac pretiosorũ lapidũ, seu potiùs gemmarum natura, dubitare cogit fulgor, & transparentia, an terra sit: videtur enim terra opaca admodũ esse, atque tãtæ pulchritudini obstare. Quapropter multi illas cœlestis ignis participes esse censent (vnde sine euidẽti calore fulgorẽ recipiãt) & cœlestis aquæ, vnde Chrystallinam diaphanitatẽ recipiant, sine liquabilitate. Verùm hæc Platonici audient libenter,

De lapidibus.

De gemmis.

Aristo

Aristotelici minimè, sed quia ad institutum præsens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum est ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre, quòd admoto igne liquari possint, & ex hac ipsa passione agnosci eorũ generationem esse concretioné à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba, *Et lapis solutus calore, in æs vertitur*, & naturæ lapidũ, & generationi metallorũ repugnare. Quia neque lapis potest liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorũ omniũ generatio est, vt diximus: verba illa non tam continent naturalé æris ortum, quàm chymicum, quod ipsa res palã facit. Metalla omnia generantur (vt ego existimo) sub terra, atque illæ ipsæ aureæ arenulæ quæ in fluminibus inueniuntur, vt in Gange, aut Tago, de montibus decisæ sunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque si quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem supra ipsam terræ faciem genita, sed tempore detecta sunt. Experimẽto enim cõstat ea extrahi de terrę visceribus, atque adeò profundissimis fodinis. Rarissimè reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectũ, sed confusa alia cum aliis, ac cum lapidibus, & quibusdã terræ generibus, vnde vt ignis in fornacibus, distillat quodcumque seorsum relictis lapidibus, & terra. quæ res adeò est nota, vt hinc nomen nacta sint, vocentúrque metalla μέταλλα, quasi μετ' ἄλλα γεγενημένα, hoc est, iuxta alia genita; adnascuntur enim alia aliis, vt aurum argento, & hoc plumbo, ac nonnunquam æri, ac ferro. Concrescunt circa lapides nonnunquã quidem pretiosos, vt aurum circa Adamantem, ac crebriùs circa lapidé Lazuli, crebriùs multò circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla, aliquando altissimè ac lõgissimè decurrunt, & vocantur metallorum venę: quę

Ganges, Tagus aurifer.

quidem principia quædam habent & fines, atque in ipsa terræ facie qua sunt venarum principia notas quasdam naturales, eius rei peritis cognitas, quibus in illis inuestigandis vtuntur. Significanter verò dictum est, Argentum habet venarum principia, & auro locus est in quo conflatur, quia multò magis videtur argentum in venis gigni quàm aurum, illud enim vno ductu continuatum repetitur à venę principio, hoc auté non nisi frustatim & minutatim. Est verò eadem generationis materia metallis sub terra, & meteorologicis in aëre. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus sursum latis; illa ex his eisdem intra terram cohibitis, ac iuxta lapides, aut eiusmodi alia concrescentibus, ac concretione firmissima, & paulatim facta, mutatis in substantias adeò solidas. Neque mirum, densati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exustam terram, quibus plurimùm permistis, ita tamen vt aqua vincat, quæ frigore concrescens terram cohibeat, metalla generantur. Hinc meritò fit, vt chymistæ, ad imitandam generationem metallorum, argento viuo, & sulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporosæ naturæ, hoc fumosæ, qualis exhalationum est. Hinc etiam nascitur corrosiua illa qualitas, quæ cum quadam adstrictione coniuncta est in plerisque metallis. Nimirum non constant simplici ac inalterata terra, sed exusta, in qualem densata exhalatio abit. Atqui vt verum vero consonet, & meteorologica eiusmodi habent qualitates, & nix abradit intestina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ chalybeata, ad siccandum scilicet, & extergendum ventrem & viscera. Metallorum ergo in commune hæc est natura; singulorum verò propriam oportet dicere. Aes, plumbum & ferrum, terræ habent plus

Metallorū venæ.

Chymistæ

quàm

quàm aurum & argentum, quod ærugo & scoria indicant, quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi, quod multæ terræ est. Aurum & argẽtum aquę sunt genus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & optimam mistionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quàm terræ esse videtur, & auri pondus, quod videtur esse terræ. Nam cùm aqua quã terra sit leuior, quod terræ habet minus, videtur futurum minùs graue. Sed liquabilitas plumbi non nascitur ex pauciori terra (nam præter grauitatem, vri etiam potest, apta autem vstioni sunt terrea) sed ex imperfectiori mistione, ob quam quod in eo est aqueum facilè effluit: auri verò pondus nascitur ex densitate substantiæ, sunt enim leuiora quæ rariora, etiamsi aliquantò crassiora sint, quia in sese aërem admittunt, velut ligna. Omnia enim quæ densissima non sunt, etsi sunt substantia terrea, efferuntur in aqua; vt itaque raritas causa leuitatis est, ita densitas sit põderis, aurum verò maximè densum ac sine poris est, proinde graue est, & sonitum non edit; contra ac æs, quod cùm sit poris plenum, sonorum est, & minùs graue, etsi sit magis terreum. Efficientem causam metallorum esse Solem, vt & aliarum omnium rerum generabilium, dubium non est, neque obstat frigore concreuisse; non enim quia frigore concreuerunt, frigore genita sunt. Neque enim cõcretio est eorũ ortus, alioqui liquatio esset interitus, non est tamen, cùm non minus sit aurum quod liquatũ effluit, quã quod concretum consistit, nam rursus concrescens vt est re vera & apparet idem. Calor ergo Solis excoquens, ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat interim hanc ipsam substantiam aquæ, quæ ita alterascit constringente frigore,

Metallorũ mistio.

Sol causa efficiens metallorum.

Neque mirum simul à calore secundùm substantiam commutari,& constringi à frigore. Nã non nisi maximo calore soluitur metallorum substantia, ac proinde minimo frigore constringitur, adeò vt constrictum iam consistat,& tangi non possit præ calore : non ergo frigus quod potest constringere, excludit calorem qui valeat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœlesti calori, etsi consistentiam à frigore recipiant. Neque verò quia cœlestis causæ meminimus,referri volumus certa metalla in certa astra, cum quibusdam Platonicis, vt aurum in Solem, argẽtum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum in Iouem, plumbum in Saturnum,æs in Mercurium. Nam hæc, & alia huiusmodi, quæ sola constant diuinatione,sunt quidem apud vulgus plausibilia, re vera tamen næniæ, aut seniles fabulæ,quæ in Philosophiam per vaniloquos irrepserũt. Cùm itaque metallorum generatio sit qualis dicta est, atque circa lapides, atque adeò intra lapides concrescant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio insignis per sese,ac pura : sed ex fodinis extrahũtur & lapides, & terræ quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus distillant metalla, iisque extractis reliquum exustum superest, scilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus secernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam,quæ dum secernitur æs,vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret.Id explicat omnium optimè Plinius libro 34.cap.10. dicens, *Metalla æris multis modis instruunt medicinã, vtpote cũ vlcera omnia ibi ocyssimè sanentur: maximè tamẽ prodest Cadmia. Fit sine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minùs põderosa, sed*

Cadmia.

nequa

nequaquam comparãda ærariæ. Plura autem genera sunt. ,,
nã ipse lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessa- ,,
rius, medicinæ vtilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliam- ,,
que sui nominis originem recipit. Fit autem egesta flammis ,,
atq; flatu, tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribúsue ,,
ve fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus constat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem asserit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. simpl. medic. dicẽs: *Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nẽ-* ,,
pe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altũ ,,
egerente velut fuliginẽ quampiam, vel fauillam, siue vtcũ- ,,
que appellare licebit. At si non terram, sed lapidem nuncupare velis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diphryges, nihil sanè retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno testibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis est quoddam genus, ex quo fit æs, teste Dioscoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præscripta dictione, his verbis: *Lapis solutus calore in æs vertitur, non quidem* ,,
quod lapidosũ est liquatur (neque enim potest) sed totus la- ,,
pis, siue nuncupatus Cadmia, siue pyrites calore soluitur, ,,
liquato metallo quod intra se continet, reliquo redacto in ,,
exusta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita est accipiendum, quasi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quàmplurimùm, sed quasi inde quoque. Id verò experimento cognitum est, quandoquidem omnes qui de metallis scribunt, Panoniam, Bohemiam, & Austriam, & citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias commemorant. Illud porrò: *Quis mihi det, vt exarentur sermones mei stylo ferreo & plumbi lamina:* nõ quasi quidpiam, quod fieri non posset, aut non etiam soleret,

Aes ex lapide.

Pyrites lapis.

Aurifera prouinciæ.

dicit, ſed potiùs ſecundùm antiquiſſimi illius ſeculi conſuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Fabricius annotauit, ex plumbeis tabulis libros componere, quales in antiquis ſepulchris repertos Neapoli ipſe teſtatur. Sed pro conditione huius operis, ſatis de his dictum eſt.

Libri plũbei.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

"EX libri Iob cap. 37. *Tonabit Deus in voce* "*ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcruta-* "*bilia.* Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & ſapientiam, ab illius operibus quæ dicit eſſe magna & inſcrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à ſublimibus rebus & meteorologicis, & ipſius cœli mentionem facit, vtpote quæ hominibus videri ſolent admirabiliora. De tonitruis ergo agens nunc, dicit, *Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter.* Nam & Poëtis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus ſublimium paſſionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus cauſis, non eodem modo ſenſerunt veteres Philoſophi. Nam Stoici colliſu nubium fieri putabant, vt cùm apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras eſſe crepitum qui editur, cùm ignis, qui intra nubem incluſus eſt, à circumfuſa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur immiſſa aqua in flammam, aut prunas: ignem verò illum deſcendere ex æthere, hoc eſt, ſuperno igne, & ab accidentibus vaporibus intercipi. Anaximãder, & Metrodorus, atque Ariſt. cenſent fieri ex nubis ſciſſura, à flatu intercluſo, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cùm ad ignem rumpuntur

Tonitrui conſideratio.

De tonitrui cauſis.

puntur glandes aut oua, ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirũ in his omnibus rebus finditur, ac per fiſſuram verberatur vehementer aër, vnde vehemens naſcitur ſonitus. Cùm flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam cenſet eſſe Ariſt. quę non ex ęthere detruſa eſt, ſed ex terra aſcendit, non minùs quàm vapor, qui ęſt nubis materia. quę ſanè ſententia dictarum omnium eſt probabiliſſima, nam collidi adeò vehementer non poſſunt nubes, niſi contrariis ac vehementiſſimis incurſantibus ventis, quod quidem fieri, cùm tonitrua eduntur, non experimur, ſed plerunque aut vnico flante, aut nullo conſpicuè. Porrò non licet torrentibus conferre nubes, cùm indicatum nuper ſit, eas dum ſublimes manent, nihil aquæ continere, ſed ſimul in aquam mutari craſſeſcente vapore, ac deſcendere. *Si verò* dirumpenda nube à concluſo igne aut fumo, aut denique flatu edito tonitruum aſſerendum, certè illum infernè ex terra aſcendere, per partes effumante terra vi ſolis, vt aſcendit vapor euaporãte aqua veriſimilius, quàm ab æthere deturbari. Nam inde, neque pondere cadere poſſet, cùm longè tenuior aëre ſit, neque violentia vlla deturbari, cùm pars cœlo proxima ſit ſummè tranquilla, & circulari ſolùm agatur motu, cœli comes. Cùm præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in aliis priùs indicatum, multis neque ineuidentibus argumentis ſit, nullam eſſe ignis regionem ſuperiorem, ſed totum quod inter nos & cœlum intereſt, aëre plenum eſſe, cœlum verò ipſum non eſſe igneum, talem præcipuè vt diſcerpi ac fruſtatim cadere poſſit, paulò pòſt diſſeremus. Supereſt igitur veriſſimum eſſe id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente

violen

violenter igne, qui ex densata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rarescens in fumum abit, ita fumus densescens, vbi non simul refrigeratur, abit in ignem. Verùm hoc ad coruscationum & fulminum causas iam spectat, ad tonitrua illud solũ est satis, fieri rupta nube, erumpente quadam spirituosa substantia. Addit Eliud, *Qui præcipit niui vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.* Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginosas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere solent; largas verò & impetuosas, quales per æstatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis suæ, hoc est, fortitudinis Dei, quod est fortitudinis magnæ. Nam frequentissima phrasis est in sacris literis, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quasi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quòd eius præcepto descendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æstiui fortissimi, & maximo impetu cadentes, qui Medicis vocari consueuêre, temporales, quasi æstiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter Græcis ὥρα, hoc est, tempus. Niuem, grandinem, & pruinam, à maiori frigore, fieríque pluuiam rorémque constat; primùm quidem ex ea analogia quam habent cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex solutione, quòd scilicet, ea omnia calore soluuntur in aquam. Fieri etiam aquam ex vapore densato frigore, & anteà dictum est, & eodem argumento constat, quòd scilicet videmus calore resolui in vaporem aquam. Monstratum etiam anteà est, pluuias copiosiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quàm contrarias; quia cùm aqua simul vt gignitur cadat, tantò grandiores fiunt guttæ, quantò celeriùs nubes in aquam mutatur. Si autem

Fulmina

Niuis grandinis & pruinæ generatio

autem frigus eius mutationis causa est, celerioris mutationis causa sit maius frigus, vbi nulla in materia differentia statuitur. Grandinem etiam, quam niuem cēset Arist. esse maioris frigoris sobolem, argumento à maiori soliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus, vbi sermo inciderit de grandine, nunc illud vnum interest scire, cur æstate fiant largiores imbres quàm hyeme, siquidem maioris frigoris sunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem, cur in media aëris regione (neque enim iuxta terram neque iuxta cœlum) hæc fiant, & quæ ibi sit talium generationis causa. Stoici, qui ponebant aërem natura sua frigidiorem esse aqua, atque adeò primum frigidorum, dicerent, vapores & aquam densationes illas pati ab aëre, vtpote frigidiori, illo verò potiùs loco, quod ibi maximè aër naturam suam retineat, neque à rectis radiis adeò alteratus, quàm sublimior, neq; à reflexis, quàm humilior. Arist. qui aërem natura calidum esse putat, abit in antiperistasin, dicens regionem eam aëris frigidam fieri ob circunstantiam calidiorum. Verùm Stoici non videntur posse dicere, cur æstate fiant illæ concretiones maiores quàm hyeme, dicunt enim rectè, illas concretiones ibi fieri, quia aër est frigidus, cur verò sit æstate frigidior, non dicunt. Arist. hoc quidem rectè dicit, nam cùm non ponat aërem per se frigidum, sed ex accidenti, ob contrariorum circunstantiam, consequens esse videtur, vt quæ circunstant contraria, sunt maiora, sit & aër eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Arist. cuius substantiæ est illud frigus, quod per antiperistasin, hoc est, contrarium nisum, augescit, an aëris, an ipsorum vaporum & aquæ. Si enim aëris, necesse est aërem frigidum ponere per se cum Stoicis: si vaporum & aquæ, fit vt vapores suo

Imbres æstate largiores quàm hyeme.

seipsos frigore refrigerent, & præter suam naturam densent, quod fieri non potest. Siquidem nulli dubitatum est illud Physicæ principiũ, omne quod præter naturam alterascit, aut omninò mouetur ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabilissimum fit, quod & alibi, & in hoc ipso opere probaui, concretionem non esse aquæ præter naturam, quin potiùs totum aquæ genus, si ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam si aqua est primum frigidorum (vt certè est maximè consentaneum) nullum frigus est illi præter naturam. Quid enim possit esse maius summo? Si autem concretio illi naturalis, fusio ab aliquo externo fit, à quo autem alio quàm à contrario, hoc est, ab igne? concrescit igitur, cùm ab igne destituitur: ignis verò fulgoré naturaliter sequitur ob naturæ similitudinem, atque ita abundans circa cœlum ob vigorem radiorum solarium, & circa terrã, ob eorundem reflexionem, regionem mediam destituit, velut & terrę penetralia, idque facit æstate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt sponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio temperati) vapores concrescant, in aquam, niuem, aut grandinem, idque æstate magis quàm hyeme fiat. Dicta igitur est causa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æstiuales sint. De niuis natura posteà dicetur. Verba illa: *Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua*, explicata mihi sunt, vbi de chiromantia egi, nunciis præteritis procedamus. *Ab interioribus* (inquit) *egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus*. Dictum anteà est, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus temporales vocari, illud idem vocatur nunc tempestas, quæ quia per fortes æstus fieri consueuit, vt etiam diximus, ei vt contrarium

rium opponitur frigus. Arcturus est id astrum quod vocatur vrsa maior, vnde & nomen accepit: nam ἄρκτος vrsam significat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quē voluitur, ac proinde nobis est sempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius astri Arcturum, quam nomine venti inde venientis, anteà vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ est ad Polum, quę & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cœli pars est, & ad ipsum polū, super quo voluitur totum, sita. Cui opposita ęst alia per totum mundi diametrum distans, alter scilicet Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter duos illos polos est, ab eis æquè distans, & ad medium diametri spectans, quæ vocatur Meridies, dicitur esse interior mundi pars, quasi inter extremitates, in quibus poli sunt media. Dicit igitur, *Ab interioribus egredietur tēpestas, & ab Arcturo frigus*, hoc est, à meridie, vtpote calidissima mundi parte, & vnde flat Auster, calidus ventus, venient tempestates, & procellæ, & à Septentrione frigus, quia inde venit Boreas ventus frigidissimus. Horum causas, hoc est, quòd tempestas veniat ab interioribus, & frigus ab Arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phrasi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum esse primam & præcipuam causam Deum. Id ergo dicit, quòd flante Aquilone concrescit gelu, & rursum flante ei opposito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latissimè. Qua autem causa Auster calidus, & Boreas frigidus nō sit, anteà dici potest, quàm de ventorum substantia sit disputatum. Inde enim & vtriusque venti tēperies, & ratio, qua alter fundit, alter concretionē facit, innotescet. Multi vete-

rum

Arcturus quid.

Poli mūdi.

Tempestas.

Gelu.

Ventus quid sit.

rum Philosophorum putauerunt, ventum nihil esse aliud, quàm aërem motum, eandémque substantiam, quietem vocari aërem, motum ventum; ita vt ventus esset, velut aëris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quàm motu. Hanc sententiā multis argumentis refutauit Arist. in cap. 4. secundi libri Meteorū. nullum autem mihi videtur esse potius, quàm quòd oportet agitandi aëris aliam causam assignari, in qua venti essentia probabiliùs constitueretur, quàm in ipso aëre: nam aër qui quietus nunc sit, quî possit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus? quòd si quæ alia substantia tenuis, siue vapor, siue exhalatio eum impellit, ea potiùs sit venti substantia, quàm ipse aër. Haud enim dubium est, cùm flat ventus aërem moueri, at verò nisi ipse seipsum mouet, (quod, cùm neque ponderis neque leuitatis sit is motus, neque replendi vacui necessitate factus, impossibile est) constat necessariò impelli ab alia substantia: ea verò, siquidem non apparet, fuerit tenuis & spiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare ventum? ventus igitur non est ipse agitatus aër, sed flatus aliquis aërem agitans, ac per ipsum decurrens. Hoc posito, cū duplex sit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & sicca, quæ vocatur exhalatio, seu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ sit, constat ventorum exhalationem esse causam, quia magna ex parte solēt accidere multi flatus, cum squaloribus & pluuiis superuenientibus venti conquiescere, quasi ex contrariis nascentibus causis, ventis & pluuiis. Hanc ob causam, hoc est, quia pluuiæ & venti ex contrariis fiunt, dicitur capite octauo Geneseos, cùm Deus voluit, vt cessarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum super terram,

ram, *Adduxit* (inquit) *spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cæli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo.* Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occursu venti effluit, dissipatur hac aut illac, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus est, occursu frigidioris, seu vaporis, seu aëris, qui in media regione præcipuè est, repulsa, cogitur ferri circumcirca terram, quæ ita lata dicitur ventus. Constat verò quandoquidem pars quæcunque terræ potest effumare, ísque fumus versus quaque repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & désior vapor, posse ventum ex quacunque mundi parte in quamcunque spirare: neque esse certam vllam, vnde, aut in quã feratur. Atque ita verissimè dictum est illud 3. c. Euãgelij Ioan. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis; sed nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Nimirum vndecunque terra effumet fieri potest, & quousque eius impellendi cesset impetus, ferri: ttãum audimus sonitum & sibilum, quem aëris verberatione edit. Nihilominùs venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus, & in quas feruntur. Iis qui sunt in sphæra recta sub æquinoctiali, quatuor mũdi præcipua puncta sunt secũdũ duos diametros distantia, Oriens, Occidens, & duo Poli, arcticus scilicet, & antarcticus, qui illis sunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis veniẽtes, & Eurus veniens ab Oriẽte, & Zephyrus ab Occidente, & innumeri alij inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionẽ incolimus, inter tropicũ Canceri & circulum arcticũ cõstitutam, quam solã cum alia ei opposita, vltra alium tropicum, cẽsuit antiquitas habitari posse, nihil cũ polo antarctico: sed sunt alia quatuor pũcta maximè distãtia, secundũ duos diametros nostri huius mundi, quẽ Arist. dixit habere

Sphæra recta & obliqua.

figuram tympani, habentis verò longitudinis quàm latitudinis ferè duplum. Ea sunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo: à Meridie Auster: Eurus ab Oriẽte: Zephyrus ab Occidente. Tametsi plerique Aristotelicorum, decepti quibusdam eius authoris verbis c. 4. lib. 2. Meteoron, quæ minùs attentè fortasse scripta sunt, dicunt Austrum vtpote Aquilonis contrarium venire à contrario polo, putà ab antarctico, & proinde Aquilonem, totum hoc hemisphærium, quod videmus; Meridiem, cõtrarium & huic oppositum: non animaduertentes Aristotelem ipsum cap. 5. lib. 2. Meteoron ita dicere, „ *Auster quidem à solstitiali fertur signo, neque ab alteris Septentrionibus.* „ Quod admodùm cõgruit cum præscriptis verbis Iob, „ his scilicet, „ *Ab interioribꝰ egredietur tẽpestas, & ab Arcturo frigus.* In quem errorẽ video incidere etiã Geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cùm enim & partes vltra & citra Meridiẽ, hoc est, vltra & citra Zodiacũ describant, tamen suos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, cùm deberent potiùs finiri, Oriente, & Occidente, Arctico, & Antarctico Polis. Nam faciunt Chile, & Psitacorũ regionẽ, & alias quæ vltra tropicũ Capricorni sunt, & earũ quædã non longè à Polo, meridionales esse, præ Quito, quæ in ipsa meridie est, sub æquinoctiali. Sed & re ipsa probatur habere vt diximus. Nõ enim solũ Boreas est, qui ab ipso venit Septẽtrione, hoc est, à terra sub ipso polo sita, sed quicũque versus meridiẽ flat, dicitur à Septentrione venire, & in meridiẽ ferri etiã si longè citra circulũ arcticũ exortus sit, & longè ante tropicũ desinat, sed quia eius initium spectat ad Septẽtrionẽ, vt finis versus meridiẽ. Eadem ratio est aliorum. Nimirum ex quacunque terræ parte

Chile & Psitacorũ regio.

Boreas.

inci

incipere potest effumario, neq; opus est, cùm Hispania perflatur à Borea, perfletur etiã Germania, neq; vt cùm ab Austro, perflêtur Lybia, sed possunt illæ tranquillitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile est, Austrum qui nos attingit, ab arctico polo venire posse, & preter rationẽ, tam lõginquũ illi principij statuere terminũ, ac non potiùs in interiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cùm præcipuè siquis flatus inde huc penetraret, in ea regione esset naturã permutaturus, atq; eò vsq; futurus Aquilo, laturúsq; frigus, inde iam futurus Auster, & laturus tempestates, cùm ab interioribus egrediatur tempestas, & ab Arcturo frigus. Verũ his de differẽtia ventorũ secundũ loca enarratis, superest dicamus, quod ad eorũ tẽperamenta pertinet, & ad rem præsentẽ maximè facit; quãdoquidem ventorũ differẽtias non accipimus ex materia, sed vnicam omnium ponimus, pùtà exhalationẽ fumo similẽ, constat ob aliud quidpiam fieri, vt nõ eãdẽ omnium temperies sit, sed Aquilo sit frigidus & siccus, Auster calidus & humidus, Eurus & Zephyrus inter illos medij, & inter se quàmminimùm dissidentes. Id verò non potest esse aliud, quàm illud vnde accipitur differentia, loca nẽpe à quibus, & in quæ feruntur, ob quæ merità euenit, vt Aquilo & Auster inter se dissideant plurimùm, Eurus, & Zephyrus minimùm, quià Septẽtrio & Meridies plurimùm dissidẽt, cùm alter calidissimus, alter frigidissimus locus sit: Oriens & Occidens quàmminimùm dissident, cùm ad vtramque partem æquè Sol accedat, & qui aliis Oriens, aliis Occidens sit. Dissident verò hi duo ab Austro, non tam ob locũ ex quo, quàm in quem feruntur. Illi enim feruntur à similibus in similia, ab Oriente in Occidentem, & ab Occiden-

De ventorũ temperie.

te in Orientem, hic à contrario in contrarium,putà à Meridie in Septentrionem:verùm hæc generatim dicta sunt,accedamus propiùs.Siquidem indicatum est, Boream nõ semper venire à Septentrione, neque Austrum à Meridie,sed vndecunq; posse incipere quemcumq; vt contigerit huc aut illuc ferri, constat differentiã non accipi à loco ex quo primo,sed à loco versus quem, atque adeò posse Aquilonem & Austrum, oriri ab eodem loco,vt si flare incipiat à Carpentania, & feratur in Bœticã, Boreas sit, si ab hac ipsa,& feratur in Cantabriam,sit Auster. Quæ igitur causa superest,qua alius frigidus & siccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries est,ignem elementarem non esse vno quodam loco vt reliqua elementa, sed permeare per omnia, sequi verò magna ex parte Solis lumen, atque ideò vbi plus luminis eius, esse etiam plus caloris. Consentaneum mox est, vt ad Meridiem sit copiosissimus, & inde ad mundi latera sese effundat:nimirũ vt ipsum lumen Solis. His positis, fit vt ventus, qui contra meridiẽ fertur,ignẽ à rebus quibus occurrit abigat, illi contrarium motum subiens, qui verò fertur cõtra Septentrionem ignem adducat, similem illi motum subiens qui versus Orientem aut Occidentem,neq; admodũ hoc faciat neq; illud, quia neq; similem, neq; contrarium motũ subit, sed transuersum. Hinc rursus fit,vt qui flat versus meridiẽ,refrigeret fugans ignem, qui versus septẽtrionem, calefaciat eũ adducens. Rursum,qui refrigerat siccat quoque,ídq; duplici de causa,& quia ipse siccus est vt fumus,& quia refrigeratio densationem facit, & expressionem humidi, vt in refrigeratis herbis & arboribus conspicitur: qui calefacit humectat non per se (siccus cùm sit) sed quia calore facit humorẽ fundi, qua causa

& in

& in hominibus ciet multas fluxiones Auster.

Venti ad Orientem & Occidentem flantes.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt insigniter, sed temperant modicè, vt aër per ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam causa est, qua Boreas fertur vehementiùs, Auster lentiùs, Eurus & Zephyrus mediocriter. Nimirum qui contra ignẽ fertur, fertur à frigidiori ad calidiorem, à densiori ad rariorem aërem, quare inde magis expellitur, huc faciliùs recipitur, fertúrque vt quod in decliue. cõtra quod fertur in frigidiorem & densiorẽ quod in accliue: quæ feruntur in similia, vt quæ per planum & mediocriter. Hæc eadem causa est, qua qui nauigãt in meridiẽ, citiùs multò illuc pertingant, quã inde huc remeent: quod non intelligentes, qui ab Hispania ad nostras Indias feruntur contẽdunt, mare illã in partem esse decliue. Neq; mirum, cùm ob eandẽ ignorantiam visum sit plurimis veterum Philosophorũ, & cœlum & terram imminere magis ad Septentrionalẽ plagam, ad meridiem verò inclinatũ esse orbem, qui & excogitauerunt plurimas eius situs causas. Diogenes & Anaxagoras factum jam orbem ipsamet prouidentia, à qua erat factus, fuisse inclinatum in meridiem magnæ cuiuspiam vtilitatis causa. Empedocles vẽto refugiente versus Septentrionem impetum Solis, distenta esse cœli latera, & vrsas esse loco motas, & eleuatas, atque Austrinas partes depressas, atq; ita totum mundum illò inclinasse. Leucippus procubuisse terram ad meridiẽ, quòd partes mundi Meridionales rariores ac solubiliores sint ob calorem, Septentrionales densiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad Meridiem ob generatũ Solem, atq; ideò terram ea parte grauatã frugibus, & auctu, procubuisse. Sed hæ omnes sunt ineptiæ infantilis illius Philosophiæ. Nõ mundum

totum perfectã sphæram esse euidẽter indicant Astronomi, quia omnes cœli partes distãt centro æquè, quare non est alia elatior, alia demissior, neq; terra habet aliã vllam mundi partem se humiliorẽ, in quam grauata inclinet, neq; aliorsum nititur quã in suum cẽtrum. Causa verò ob quam illæ opiniones inter primos illos naturæ inuestigatores, ac nũc inter vulgares ortæ sunt est, vt diximus, in aëre qui ad meridiẽ tenuior est, & in vẽtis, qui vt Arist. quoq; secundo Meteorõn animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortasse etiam accedit, quibusdã in locis, copia maiorũ fluminum, qui confertim irruentes in mare, per satis magnũ spatium remorantur nauigia. Id verò sentitur in quibusdam Isthmis, vt in Ponto, & in Occidentalibus Indiis, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facilè constare potest, cur ab interioribus, hoc est, à Meridie, oriatur tẽpestas, hoc est, æstiuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirum, sunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis huc agitur flante Austro: frigus verò ab Arcturo, vnde venit Boreas. In eadem sententia perstans Eliud addit,

Tẽpestas à Meridie oritur

„ *Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimè funduntur*
„ *aquæ.* Ventũ appellat flatum Dei, hac ratione innuens
„ quod Psal. 134. his verbis dicitur: *Qui producit ventos de thesauris suis*, hoc est, sua infinita virtute & omnipotentia. Quę verba facilè nobis indicant, quàm sit mirabilis ventorũ natura, cùm de eorũ creatione Deo tãta accedat gloria. Quapropter non tantũ mihi tribuo, vt existimem me, vel huius leuissimæ rei causam inuenisse, sed vt in aliis omnibus quæ pertinent ad naturam, ad
„ probabilitatem vsq; disputasse. Ergo, inquit, *flante Deo*
„ (per Boream scilicet, quia exprimit ignem) *concrescit*
„ *gelu: & rursum Deo flante* (per Austrum, quia addu-

cit

cit ignem) *latissimè funduntur aquæ.* Addamus reliqua: »
Frumentum(inquit) *desiderat nubes, & nubes spargunt* »
lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocun- »
que eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præ- »
ceperit illis super faciem orbis terrarum, siue in vna tribu, »
siue in terra sua, siue in quocumque loco misericordiæ suæ,
eas iusserit inueniri. Omnes qui benè philosophati sunt, conuenerunt in hanc sententiam, nihil omninò eorum quæ natura constat factum esse casu, aut temerè, aut frustra, sed omnia alicuius gratia, atque adeò primam omnium rerum causam esse in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus est, rectè dicitur, & vsque adeò nihil est frustra ab ea factum, vt vel ipsis excrementis quæ necessitate potiùs quàm vtilitate videntur generari, animalium natura vtatur ad commoditates non exiguas, vt in libris de vsu partium Galenus conspicuè indicat, quantò magis ita de Deo Opt. Max. sentire oporteat, qui cùm sit Optimus, nihil fecerit nisi bonum; bonum verò esse non potest sine vlla vtilitate; cùm verò sit Sapientissimus, atque potentissimus, nulla necessitate cogeretur facere quod nulli vsui futurum esset. Hac ratione Eliud, cùm nubium & aliorum meteorologicorum generationem, vt in facientem causam retulisset in Deum, qui vt est prima omnium quæ fiunt, & facta sunt causa, alias omnes continet, apponit etiam & finẽ, & cuius gratia fiunt. Quasi diceret, neque quidem frustra aut ostentandæ suæ potestatis causa Deus nubes fecit, sed magnę cuiusdã beneficentiæ, siquidem frumentum, ex quo fit panis, qui confirmat cor hominis, desiderat nubes, quãdoquidẽ illis spargentibus lumen suum, & pluentibus, fruitur necessario humore.

Nubium lumen.

Nubes spargere lumen suum, nihil est aliud

quàm pluere, quod ideò dici videtur, quòd dissipatis pluendo nubibus, spargitur lumen quod ab illis intercipiebatur; perinde ac si illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumque demitterent, ac spargerent, cùm tamen illæ reuera neutrum contineant, sed in aquam mutentur, & dissipatæ, diffundendo lumini locum dent, sed ex eo quod sensui apparet, nata phrasis ea est, qua rursum statim vtitur: „ *Nunquid scis quando* „ *præcepit Deus pluuiis, vt ostenderent lucem nubium eius?* „ Itaque dicit, *Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum:* quasi dicat desiderat frumentum nubes, quia nubes pluunt. Neque verò solùm non sunt factæ temerè nubes, sed ne mouentur quidem temerè, „ nam *lustrant cuncta per circuitum quocunque eas guber-* „ *nantis voluntas duxerit,* vbicumque scilicet velit Deus „ pluere, *siue in vna tribu*, siue in alia, *siue in terra sua*, „ hoc est, seruorum suorum, siue in aliena & inimico- „ rum, *siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit* „ *inueniri.* Nimirum *pluit super iustos & iniusto* (Matthæi capite quinto.) Et hæc est vera & perfecta scientia viarum nubium, scire scilicet eas in Dei voluntatem & „ prouidentiam referri, de quâ statim subdit, *Nunquid* „ *nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias?* Nimirum, qui consistunt intra causas naturales, non resoluunt vsque ad primas, ac proinde non habent perfectas scientias, sed illi solùm qui naturalibus non dimissis (id enim insipientiæ est) procedunt vsque ad primæ causæ bonitatem, quod principium omnium est. Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præstant obscuras commoditates: omnia enim hæc suis temporibus, & per quasdam vicissitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorsus vsui esse

Pluuiæ, niuis, roris & pruinæ vtilitates.

esse videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum est videtur redargui. Quid enim commodi est ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus Philosophorum possit dicere, quin superiores rimetur causas, neque aliter effugere, quin cogatur concedere factum esse aliquid frustra, quàm conscendendo in iudicia Domini, ac de illis philosophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis, *Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.* quæ verba significant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium escas, partim ad iudicandos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia, nam pluuiæ, & venti maximi sunt vsus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam sunt quibus solùm vtitur Deus ad iudicandos populos, vt grando & fulgura, & multò magis fulmina. Quod etiam Dominus ipse cap. 38. huius libri dicet his verbis: *Thesauros grãdinis aspexisti, quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ & belli*, vt vel ex his possint homines, si prudentes sint, agnoscere, esse qui res humanas consideret, & populos diiudicet. Quod ille etiam Ethnicus Poëta optimè insinuauit, dicens, *Iupiter optime aspicis hæc? An te pater cùm fulmina torques, nequidquam horremus?* Itaque nubium, & plurimarum in aëre prouenientium rerum, vtilitas magna est ad fruges, quibusdam verò earum tantùm vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio est pestis, atque adeò morborum omnium, mortis, & eorum quæ nihil aliud quàm venena sunt: quæ complexus est Eccles.

„ cap.39.his verbis: *Ignis, grando, fames, & mors, omnia*
„ *hæc ad vindictam creata sunt, bestiarum dentes, & Scor-*
„ *pij, & serpentes, & romphæa vindicans in exterminium*
„ *impios.* Vbi ignis nomine intelligo fulmina & reliquos
ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam visualis ignis longè maxima vtilitas est. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens:

Meteorologicorũ; vtilitas.

„ *Nónne vestimenta tua calida sunt, cùm*
„ *perflata fuerit terra Austro?* quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum anteà est, Austrum allicere ignem, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt vestes eo flante caleant, atque calore externo vincente, tinea exedantur: quod perspectum habentes quibus illæ curæ sunt, flante Austro vestes recondunt, contrà ad Aquilonem suspendunt. Perinde contingit in aliis omnibus rebus quæ asseruantur, vt in vino, & eduliis, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem seruantur diutiùs, ad Austrum computrescunt breui. Verùm hoc dictorum nuper corollarium est, vt & illud quod paulò pòst dicit:
„ *Subitò aër cogetur*
„ *in nubes, & ventus transiens fugabit eas.* diximus siquidem iam, ventos & nubes ex contrariis causis fieri, atque ideò magna ex parte sese mutuò tollere, atque superueniente pluuia extingui ventos & superuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit densationi aëris, non repugnat iis quæ nuper diximus, purà esse ex vapore. nam vapor substantiam habet inter aquã & aërem. Quapropter aqua in aërem, & aër in aquam per vaporem, illa extenuata, hîc crassescens. Nubes ergo fient ex vapore, qui partim ascendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aëre crassescente, secundùm quam partem

veris

verissimè aër cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

EX capite trigesimoseptimo Iob: *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* De substantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur astra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τ͂ θεῖν ἀεὶ (interprete Aristotele) hoc est, à perpetuo cursu, dubitatum est plurimùm à Philosophis: siquidem nonnullis veterum visum est rationi consonum, eam mundi partem, vt est suprema, ita esse tenuissimam, siquidem & in aliis omnibus, de quibus vtpote vicinioribus, possumus iudicare, ita fieri conspicimus, vt quò superius est aliquid, eò sit & tenuius. Itaque esse regionem quandam, substantia alia, aëre longè puriori & tenuiori plenam, per eámque ferri astra omnia per sese, quasi volantia. Plerisque tamen atque adeò optimis (nam Pythagoræ, Parmenidi, Platoni, & Aristoteli) visum est, cœlum substantia quadam constare firmissima & solidissima, adeò vt penitus neq; diuisionem, neq; distractionem recipere possit, & astra partes esse ipsorum orbium, ac cum illis ferri haudquaquam proprio concitata impetu. Ex eo verò quod de motu astrorum quis sentiat, pendet, & quod de cœli soliditate sit consentaneum. Si enim astra feruntur per se per cœlum, illud certè est tenuissimum, & facillimè cedens: non enim tanta posset esse astrorum celeritas medio resistente. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbes tantò solidiores

De cœlo multa.

De astris præclara.

diores esse adamante, vt penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsa à substantia aliqua vehementer concitata, & dissipabili, vt quæ à ventis impellũtur, haudquaquam possent ferri eadem semper celeritate, neque eidem viæ semper insistere, sed iactarentur temerè, vt quæ à ventis: nũc autem videmus regulari ferri latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiũt vnquam, sed feruntur toti simul firmissimè. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multò esse astra deferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat Aristot. acceptis ab astrorum figura & ei accommodatis motibus, & ab eorum celeritate, & ab aliis eorum passionibus. Mihi verò videtur illud firmissimum, si quis velit recipere quod mihi in Physicis monstratum est, putà raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundùm partem anteriorem astri densari, & secundùm posteriorem rarescere, si verò rarescerer & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos substantia alia tenuiori: est igitur vacuum, aut substantia alia cœlo tenuior. Illa verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursum sciscitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in talem vllam substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut

An astrorum substantia sit tenuior cœlo.

dari

dari vacuum. Præterea si Sol, Luna, & alij planetæ per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celeriùs, nunc tardiùs, quia eodem tempore, putà die naturali, describunt circulos nunc maiores, nunc minores, vt accedunt ad æquinoctialem circulum, aut recedunt: at verò Aristoteles multis argumentis probat secundo de cœlo motum cœlestium corporum esse regularem: non igitur mouentur per se astra, sed cum cœlo, quod est vt mundi murus, vt dixit Parmenides, solidissimum. Cui sententiæ plurimùm attestantur præscripta verba Iob: *Solidissimi quasi ære fusi.* Quibus consonant & hæc Homeri οὐρανὸς πολύχαλκος, id est, *multi æris cœlum.* Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus simplex, sed compositum ex elementis, vt quæ penes nos sunt, quod si est, erit vtiq; & corruptibile vt hæc, si autem corruptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiamsi tenue esse illud recipiamus, & dirumpi à percurrentibus astris, quare ita quoque videtur fieri rursum, vt non sit opus illud solidum ponere. Quod verò fiat vt si solidum est, constet elementis his, docet Plato in dialogo de Natura, his verbis: *Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum sine terra nihil.* Hinc apertè fit, vt cœlũ duobus his elementis constet, si solidum est, nam & videntur astra, quæ eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos conuenit Philosophos: si autem habet hæc duo, putà ignem & terram, habet certè & reliqua duo, putà aquam & aërem, duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi partes, vt putà terræ, non cohærent nisi humido aqueo agglutinentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur

tur vt ad ſoliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua: aqua verò & ignis malè aptabuntur ſine medio aëre, neque ſine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum eſt ſolidum compactum, diaphanum, & aſpectabile, conſtabit terra, aqua, aëre, & igne. Rurſum, cœli partes non ſunt omninò ſimiles, ſed aſtra aſpectabiliora, & minùs diaphana (quodcunq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunq;) reliquum cœlum diaphanum magis, ſed minùs venit in conſpectum, non poteſt ergo eſſe cœlum omninò ſimplex ſubſtantia. Nam vnde naſcerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admiſtionem habet omne quod dicitur ſecundùm minus: in ſimpliciſſimo verò non poteſt eſſe vllius contrarietatis, ne tenue quidem, initium. Concedendum itaque videtur, cœlum ſimplex omninò corpus non eſſe, ſed conſtare ex elementis. Concedendum certè, vt mihi videtur, hoc Platonicis, dictis argumentis: non tamen ex iiſdem penitus, ex quibus quæ penes nos ſunt, ſed ex homonymis, ex igne inquam cœleſti, & aqua cœleſti, & terra aëréque cœleſtibus, vt in Geneſeos enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis, aqua, terra, & aër, ſi non ſunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad ſubſtantiæ modum attinet, habent præſtantius etiam quàm illa, tametſi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & ſiccitatis carent. Hinc ſit, vt cœlum fulgentius atque aſpectabilius, & ſolidius, & compactum diaphanúmque magis ſit, quàm alia omnia corpora, incorruptibile tamen, neque diſſolubile, quia caret principiis naturalis corruptionis, putà calore, frigore, humore & ſiccitate. Sed neque rarum neque denſum eſt, quia poros nullos habet: neque craſſum, neque tenue, quia neque in parua neque

Cœlũ incorruptibile.

in ma

in magna comminui poteſt, ſed fulgens ſine calore, ſolidum ſine ſiccitate aut craſſitie, compactum ſine humiditate, diaphanum, ſine poris. Non igitur differunt aſtra à reliquo cœlo maiori craſſitie, neque denſitate, ſed miſtionis modo, quódque habent ſui ignis plus, & ſui aëris minus. Verùm etſi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non poteſt cœlum, eſt tamen (compoſitum cùm ſit) diſſolubile, & commutabile, ab eo videlicet à quo compactum eſt, putà à Deo: *Omne ſiquidem quod vinctum* „ *eſt* (vt inquit Timæus) *ſolui poteſt*, ac fortaſſe etiam diſ- „ ſoluetur, & permutabitur, cùm ſiſtetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, velut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli verò in meliorem ſubſtantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur; *Cœlum & terra tranſibunt.* & Pſalmo centeſimo primo: *Initio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Et in tertio capite epiſtolæ ſecundæ Petri: *Nouos verò cœlos & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus.* Iob quoque capite decimoquarto, inquit, *Homo cùm dormierit non reſurget, donec atteratur cœlum, non euigilabit, neque conſurget de ſomno ſuo.*

Cœli interitus.

Ex quibus verbis conſtat cœlum atterendum eſſe ante reſurrectionem mortuorum. Neque certè Philoſophiæ diſſonum eſt cenſere, ſi cœlorum motus ceſſaturus in æternum eſt, mutandam quoque eorum ſubſtantiam in aliam, cuius natura motum non ſpectet, quo in æternum ſit caritura, ſed gaudeat quiete, quam ſit ſemper actura. Neque enim perpetuum

petuum quidpiam quod violentum. Sed de hoc iterum disputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

„ CAPITE 38. Iob: *Vbi eras quando ponebam*
„ *fundamenta terræ? indica mihi, si habes intel-*
„ *ligentiam. quis posuit mensuras eius si nosti?*
„ *vel quis tetendit super eam lineam? super quo*
„ *bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angula-*
„ *rem eius? quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat,*
„ *quasi de vulua procedens, cùm ponerem nubem vestimen-*
„ *tum eius, & caligine illud, quasi pannis infantiæ obuolue-*
„ *rem? Circundedi illud terminis meis, & posui vectem, &*
„ *ostia, & dixi: Vsque huc venies & non procedes ampliùs,*
„ *& hic confringes tumentes fluctus tuos.*

De Dei cognitione.

Hæc verba sunt Domini ad Iob. Quibus illum inscitiæ & ignorationis rerum naturalium arguens, vult ad sui cognitionem trahere. Diximus in hoc ipso opere, enarrantes locum quendam Ecclesiastes, nullum esse maius compendium ad cognitionem sapientiæ Dei, quàm sensum nostræ ignorantiæ, quod Eliud
„ etiam in superiori capite tetigit dicens: *Memento quòd*
„ *ignores opus Dei de quo cecinerunt viri* (hoc est, naturam rerum de qua scripserunt plurimi Philosophi, &
„ ante Platonem omnes in carminibus) *omnes homines*
„ *vident eum* (hoc est, aliquatenus agnoscunt ex suis
„ operibus) *vnusquisque intuetur procul*, quasi diceret, nullus tamen accedit ad ipsius veritatis cognitionem,
„ quia omnes intuentur procul. *Ecce Deus magnus vin-*
„ *cens nostram scientiam.* Hoc eodem argumento adducit

nunc

nunc Dominus Iob, ad suæ sapientiæ contemplationem, ponens illi ob oculos mirabilia, quorum causas nullus Philosophorum inuenire satis potuit, neque nos quidem possemus, nisi magno Dei beneficio, per diuina oracula essemus docti. Primùm igitur maiores mũdi partes, hoc est, elementa & cœlestia corpora, percurrit: deinde animaliũ quorundã omnis generis historiam attingit: de quibus omnibus disputatum satis à Philosophis esse constat, nihil autem perfectè esse traditum. consideráti palàm fiet. *Vbi (inquit) eras quando ponebam* » *fundamenta terræ?* fundaméta terræ nullus Philosopho- » rum vnquam somniauit (nisi fortè Pythagoras duplicem constitués terram, maré & fœminam) neque enim terram ex diuersis partibus constitisse, vt domum aut templum, sed vt simplex quiddam & homogeneũ esse corpus, sui simile secundũ omnes, neque esse alias aliarũ fundamenta. Re vera tamen nó ita est. Neque enim terra, cum qué nunc ad aquam situm tenere posset, si qualis secũdùm faciem hãc quã terimus, tota foret: aut enim aquæ tota moles extremitatem solùm terræ lamber, secũdùm eam eius parté quæ tecta est, vt nunc videtur (si quidem nulla parte videtur mare leuca profundius, vt testãtur nautæ) aut preter hãc aquæ molem, est intra terræ profundissima viscera magnus abyssus, longè maximam ipsius terrei globi partem occupans. Si primùm fieri non potest vt aqua sit centesima pars terræ, nedum terra sit decima (vt censetur) pars aquæ. Si autem hoc vltimum, qui fieri posset, vt interior terræ pars non esset humore dissoluta, & tota subsedisset in sese, in aquam mersa, nisi fundamentis firmissimis inniteretur? Innititur ergo haud dubiè, constatque ex iis quæ conspicimus, imam terræ parté esse plus quàm adamantinam, atque adeò, Deum fecisse hunc terræ

De fundamentis terræ.

globum quem incolimus, versus centrum solidiorem, vt in omni secundùm rationem constituto ædificio fieri debet; ad superficiem verò friabiliorem, vt teri, ac sulcari, & humore misceri potens, rerum generationi esset vtilis. Non est igitur (dices) in suo loco simplex, neque elementum. Certè esse in suis locis pura elementa, pueri putant, & qui nondum ære labantur; doctorum verò nullus non videt, nihil non esse alteratum, neque verò esse posse. Arist. in auditoriis libris qui re vera scribebantur ad inducendos tyrones, multa dicit quæ prouectiores debent accipere vt hypotheses, velut, esse corpora simplicia quatuor, quæ reuera neque sunt neque esse possunt, ponuntur verò ob quatuor naturas, quas in concretis sentimus, secũdùm quas fiunt rerum cõmutationes, calidum, scilicet, frigidum, humidum & siccum. Plato hoc docuit elagantissimè, » dicens, *Sic de illis verba facimus, eaque mundi primordia* » *constituimus, cùm ne syllabarũ quidem, ne dum elemẽtorũ* » *vicem tenere, apud homines mẽtis quoquo modo compotes* » *debeant*. Itaque simplicitas terræ non obstat quominùs Deus fundamenta terræ iecerit, quibus partes eius » superiores inniterentur. Addit: *Quis posuit mensuras* » *eius si nosti?* vt in vndecimo capite Sapientiæ scriptum » est, *Omnia disposuit Deus, mensura, numero, & pondere*. Nimirum, mundus opificium est pulcherrimum, siquidem optimi artificis, ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinem verò spectat, vt neque quantæcunque magnitudinis sint membra, neque ad se mutuò sine certa proportione, sed singula certæ cuiusdam magnitudinis, & ad sese elegantissimam habentia proportionem, simulque ad totius vtilitatem maximè accommodatam. Neque terrã igitur, neque aquã, neque aërẽ, neque orbium cœlestium vllum, sed neque astrorum

Mũdi pulchritudo.

omnium

omnium minimum fecit Deus negligenter, sed omnia magnitudinis cuiusdam, ad mundi totius, & ad cuiusque alterius partis magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoscere, ac explicare apertè, eius est solius qui fecit ac penes quem est illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta sunt. Tametsi enim Pythagorici (quos ego viros prosequor magna admiratione) in hac cõtemplatione plurimum laborauerunt, & pro captu hominum plurimum assequuti sunt, tamen intuiti etiam illi sunt procul: longè autem magis Xenophanes qui infinitæ magnitudinis esse inferna ex parte est opinatus. Astrologi septẽ mille leucarum Hispanarum esse dicũt totius terrei globi peripheriã, vt sunt illorũ rationes euidẽtissimæ, nõ admodũ potest hoc à certa eius mensura declinare. Quæ autem huius certæ mensuræ in terra condẽda fuerit ratio, scit mundi opifex: constat tamen dictis argumentis eam fuisse diuinissimam, & ad totius pulchritudinem (cum qua vtilitas necessariò cõiuncta est) spectasse. Addit: *Vel quis tetendit super eam lineam?* Terra in mundi medio ita sita est, vt eius centrum totius quoque mundi sit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro distent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac si mundi opifex à polo ad polũ lineã tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ medium, eámque circino quodam rotundam effecisset. Quod quidem Plato animaduertit in Timæo, dicens, *Terram autẽ altricem nostram circa polum per vniuersum extensum circumuolutam, diei noctisque effectricem, & custodem esse voluit.* Tanta igitur opificij perfectio sapientiæ artificis maximum argumentum est, quo redarguuntur omnes qui casu ita cadentibus corpusculis, factum esse mundum

Mundi mensura.

affirmabant. Quæ enim dementia est sibi persuadere, immensitatem insectilium corpusculorũ, tam aptè cecidisse casu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, sed omnia ita, vt ne minimam particulam eorum quæ coierint fortuitò, sapientissimi cuiuspiam arbitrium possit emendare? aut cuiuspiam sani hominis menti persuasibilius videatur, ante mundum conditum extitisse, nullo faciente, immensam multitudinem vilissimæ materiæ, quàm sapientissimã quampiã, & optimã causam? An vt vitiosa hominum voluntas faciliùs expetit quod malũ, ita vitiosus intellectus faciliùs credit quod falsum, vt vel hoc argumento verum sit quod bonum, melius autẽ multò est ab optima causa in sapientia esse facta omnia, quã ex vilissima causa extitisse. Tãtam igitur Dei sapientiã, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & suspiciat, dicit Dominus: *Quis tetendit super eam lineam?* Addit: *Super quo bases illius solidatæ sunt.* bases terræ sunt ipsa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta sunt, ita super nihilo solidata, sed super seipsis, omnibus terræ partibus nitentibus ad centrum, quod velut angularis lapis totius ædificij est, ad quem partes omnes firmiter alligantur: videretur autem omni humanæ sapientiæ, si in consultationem de formando terræ orbe à summo rerum opifice vocata esset, fieri haudquaquam posse, vt nulli innitens corpus, in medio spatiosissimi vacui firmiter maneret. Quæ hæsitatio Xenophanem Colophonium putare coëgit, terrã ab inferna parte velut in radicẽ infinitã produci. Empedoclẽ quoq; canere, infinitam esse profunditatem terræ. Thaletem Milesium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenem, Anaxagorã, & Democritum, causari terræ latitudinem, non enim diuidere posse aërem lata cùm sit. Neq; sanè verum est, quod multi dixerunt, & Socrates etiam sibi

Bases terræ quid.

per

persuasit in Phædone, terrã manere in suo loco firmã: quòd rotũda cùm sit, & in rotũdi cœli medio collocata, non potest magis in hãc quàm in illã partẽ inclinare. Nã vt rectè inquit Arist. si inde ferri nata esset, etsi nullã in partẽ posset ferri tota, ferretur diuisa in multas partes: non est igitur ita, sed præcepto Dei manet ibi firma. Nimirũ vt in Psal. 92. dicitur: *Firmauit orbem terræ, qui non cõmouebitur.* Sed quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hanc naturã, vt ad sese mutuò ita expetant collocari, vt crassa sint sub tenuibus: terrã verò omniũ crassissimam sub aliis omnibus statuens, quasi mundi cæmentum. His dictis de terra, transgressionẽ facit ad aquã, in sui etiam inde admirationem trahens Iob: *Quis* (inquit) *conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de vulua procedẽs, cùm ponerem nubem vestimentũ eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc venies, & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumẽtes fluctus tuos.* Hæc verba enarrata ferè sunt super cap. primum Geneseos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnũ locum congregatæ terram totã non obruant, sed bonam eius partem, animantiũ generationi & vitæ, detectã relinquant. Nimirum, & sæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus, terra, inquam, & aqua globũ efficiens, quò cùm amborum extremitatem eiusdem sphæræ partes sint, neutra superstet aut substet alteri: fecit verò Deus terrã cum tantis cauitatibus, vt caperet abyssum immẽsum, & maria, atque ita caperet, vt neque absorberetur illa aquæ moles, neque redundans inundaret terram, sed tantum eius relinqueret detectum, quãtum ipsi rerum opifici visum est. Itaq; tantæ magnitudinis efficiens cauitates, fecit vt mare quo-

Cur terra ab aquis nõ obruitur.

usque ipse voluit procederet, neque inde transgredi posset, vel tantillum, etiam si arena cingatur sola, aut etiam mollissima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominent, atq; ad globi illius extremitatem emergũt, sunt vectis & ostia, quibus cõclusit Deus mare, & his usus, circundedit illud Deus terminis suis, hoc est, posuit fi-
» nes quos sibi placuit, vt alibi dicitur, *Posuit legẽ aquis*
» *quas præterire non potuerunt*: legem verò hanc posuit,
» dicens, *Vsque huc venies & non procedes ampliùs, & hîc*
» *confringes tumentes fluctus tuos*. Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit, in admirationẽ Dei nos vocans, in Psal. 92. his ver-
» bis: *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*. Quasi dicat, vel ex elationibus maris videas quàm sit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gentibus admirationi fuisse fluxus & refluxus maris, intelliges facilè ex illis Plinij verbis quæ sunt prima cap. 79. lib. secundi: *De aquarum natura complura dicta sunt, sed æstus maris, accedere, & reciprocare, maximè mirum pluribus quidem modis*. Ac rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles esse fluxus & refluxus maris; sunt enim re vera tales ob raritatẽ, quia etsi id in maris litoribus, quotidie videtur bis, atque in quibusdam pluries, nihil tamen simile esse videtur in tota rerum vniuersitate, cuius comparatione tollatur admiratio: deinde & quia causa tanti euentus non satis intelligitur: sed & quia illi non eodem modo vbique marium fiunt, sed variè in multis, neque in eisdem semper eodem modo, sed pluribus modis mirabiles. nam quocunque die naturali, qui viginti quatuor horis constat, bis crescit & decrescit mare, ab exortu Solis vsque ad meridiẽ crescit, inde decrescit, vsque ad occasum, inde rursum augescit vsque ad mediũ noctis, ex quo vsque ad summũ mane

Fluxus & refluxus maris consideratio.

decrescit

decrescit rursum, idque in Oceano multò magis atque euidẽtius fit, quàm in mediterraneis, neque hoc exactè, sed cuiusdã horæ partis facta detractione. Porrò hi maris æstus, per septenos dies insignes habent mutationes. septem enim primis à Luna noua modici sunt, reliquis septẽ vsque ad pleniluniũ increscũt manifestè, inde minui incipiũt, tertio septennio afferente etiã insignem mutationem. In æquinoctiis etiã ferunt esse maximos æstus præcipuè in autũnali: in solstitiis verò minimos, præcipuè in æstiuali. Aiunt etiam obseruatũ esse octauo quoque anno redire æstus maris ad paria incremẽta, quòd octo annis centũ numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horũ pleraque non tam constare certò, quàm leuiter credi. Ferunt etiam esse vbi in die septies reciprocet æstus ille, vt in Eubœa: sunt etiam putei in Bætica, quorum in Hispali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur: contra autẽ ac mare; siquidem eo crescente decrescũt, & crescunt decrescẽte. in Gadibus alius, qui æstum quidẽ habet nõ tamen eisdem temporibus semper, sed aliquãdo contrariis. & cũ hæc omnia mirabilia sint, illud verò multò magis fieri, hæc tam stata & firma lege, vt vltra solitum nunquam progrediatur mare, sed certò sciant litorales quotidie quousque mare sit exundaturũ, neque transuersum pedem errãtes, vt euidenter constet eam legem posuisse Deum aquis ne vltra procederẽt, sed illic confregerint tumentes fluctus suos, non tamen proinde dicimus, id naturali causa destitutum solo constare Dei præcepto; imò verò ex præcepto Dei fluxisse rerum omnium naturas. Quapropter cùm in Dei præceptum referimus quidpiam, nihil prohibet naturales eius causas inuestigare. Vt mare exundet influatque in litus, indeque refluat, non quidẽ ob maris in quampiã partẽ fluxũ eue-

nit, sedquia augetur tumefactum & quasi feruēs. Quapropter, vt feruens aqua olla exit, non alia causa, quàm quòd calore rarefacta, vase non capiatur, ita mare tumescens exundat in litora, contrà, detumescens subsidet, & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde constat, quòd circa litora magis quàm in altum deprehenduntur hi motus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sensim intumescit, ad littora currit, quia non capitur: fieret verò contrà si influeret mare more fluminū: multò enim magis sentiretur motus vnde ageretur, quàm vbi finitus cessaret. Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quàm fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens non capitur loco: æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia perinde videtur mare pati, ac si æstu caloréque ferueat. Huius intumescētiæ causas lōgè diuersas Philosophi reddiderunt. Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri censent, plerosque enim flatus sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Atlanticum, ipsum intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, ídque esse reciprocationem. Pythias Massiliensis maris accessus Lunæ incremento fieri, decremento recessus. Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatu sustolli aquas, & latè effluere, subindéque eôdem refluere. Timæus causatur flumina irrumpentia in Atlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Atlanticum, eum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his ferè omnibus colligitur esse probabilissima, nā quia adeò certus

Mare Atlanticū.

con

conſtitutúſque eſt ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, menſium ac fortaſſe etiam annorum obſeruet, probabiliter refertur in ſuperiores,æternas, ſtabiléſque cauſas,inferna enim omnia temerè agitantur, cùm præcipuè reſpondere videantur aptiſſimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per ſenas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui reſpondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio menſtruo Lunæ: mutatio etiam per ſolſtitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei,aut ſimul cum mari, aut contrariis temporibus creſcunt & decreſcunt, conſtat motum illum non ad ſupremam extremitatem aquarum cieri, ſed intrinſecus à maximo illo barathro, quod intra terræ viſcera eſt; vnde copioſus erumpens flatus aquas inflat, ac ſubſidens iterum facit detumeſcere. Veriſimile eſt enim quibuſdam puteis (ſiquidem alij omnes expertes illius paſsionis ſunt) ampliores eſſe ductus vſque ad maximas illas terræ cauitates ipſis marique communes. Vt verò quidam tumeſcente mari detumeſcant, & detumeſcente tumeſcant, cùm alij moueantur vt ipſum mare, cauſa eſt in ipſorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura,& poſitu, amplitudine, aut anguſtia,qui enim coniuncti & mari ſecundùm breues & rectos, amplóſque & expeditos poros ſunt, implentur cum ipſo,qui verò contrà ſecundùm locos anguſtos,& in contrarium tortuosè ductos, his aqua abſorbetur ab ipſo intumeſcente mari; non aliter ac in corporis noſtri venis euenit,vt magnarum ſciſsione,quę coniunctæ ſunt tractione repleantur, quæ contrà poſitæ,inaniantur reuulſione, qui mediocriter ad mare habent,nonnunquam ſimul cum mari, nonnun-

quam contra patientur vt huc aut illuc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiusmodi sunt omnes qui refluunt vsque ad mare) illos poros vsque ad barathrum perpetuos, & secundùm omnem longitudinē expeditos, sed multis in partibus intercisos, & obturatos interstite (dura quidem vt obsistat rara verò & percolandæ aquæ peruia) terra; aut per reciprocos flatus expulsi, & supra naturam suam acti sursum, à reliqua aqua decisi pendent, nullam talem passionem subeunt, sed sine æstu perseuerāt vtcunque moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris causa est flatus intra terræ cauernas conclusus: prima verò fortasse, duo luminaria, quæ generant flatum, & commouent, tametsi & in ipso flatu est mouendi causa, quòd aqua pondere subsidens premit illum, is pressus erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur vtrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non vbique eadem, sed valde dissidens, facit vt quædam maria simul crescant, quædam contrà, quædam bis, quædam pluries, quædam huc, quædam illuc versus, vt lacus Mæotis in Pontum: hic in Propontidem, non contrà. Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem sunt, intra terram esse videtur causa. vt verò hæ inundationes accommodentur illis horarum, mensium, & annorum articulis, opus esse videtur astris, atque vtrarumque causarū copula veritas rei huius constare. Hæ cùm sint exūdationis maris causæ, earū modus & certa facultas efficit, vt passionis quoque eius, siue motus certa sit mensura. Nimirū Lunæ, Solisque eadem semper suique similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus & recessus, ac circuitionum, Abyssi etiā illius ingentis, & humoris halitu immque

Motus maris causa.

Maris termini.

que incluſorum, ad totius maris molem eſt certa ratio & menſura, vnde fit, vt ſit certus quidam modus intumeſcentiæ illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum eum cauſarum poſuit, is quoque legem poſuit mari, dixitque: *Vſque huc venies & non procedes ampliùs.* Neque verò quia quædam loca mari ſubmerſa ſunt ſuperioribus temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, niſi obſtaculis quibuſdam obſiſteretur mari, vt in Olandia, & Zelãdia, quod de certa aquarum lege dictum eſt, redarguitur: magna enim ex parte illic, non tam detinetur quominùs conſtitutos ſibi fines excedat mare, quàm ab illis finibus arcetur, obſtaculis quibuſdam ab incolis factis: atque cùm aliis inſularum partibus arceatur, non poteſt alias inuadere: atque ita factum eſt, vt pagos quidem & villas occupauerit, aliis verò non minoribus partibus ceſſerit, hominum ad has mutationes induſtria iuuante, præterquàm quòd legem quam poſuit Deus aquarum fluctibus, noluit ipſemet Deus adeò eſſe impermutabilem, vt quam Soli, Lunæ & reliquis aſtris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem eſſent huc aut illuc declinatura, ne ſi infinitum quidem tempus duraturus eſſet mundus: mare verò non ita, ſed tam lentas effecturum mutationes, vt conferentibus nobis quæcunque ab antiquiſsimis Coſmographis ſcripto mandata reperimus, cũ iis quæ conſpicimus, nullæ prorſus fieri videantur, eadem enim menſura, eadem figura, continentis, & inſularum omnium: ſi verò in mille myriadas annorum eſſet mundus hic duraturus, non dubiũ quin permutanda forent omnia, commutandaque loca terræ & aquæ. hinc exeſa terra, illuc cõgeſtis arenis, adeò tamen lentè, vt nullis hominum ſeculis agnoſci poſsit vlla inſignis mutatio, ſed

Lex maris.

quan

quantumuis vterentur ſcriptis, eſſent omnes putaturi, nihil eſſe vnquam permutatum. Neque quidem (vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit; hac enim ipſa conditione lex à Deo data eſt. Nimirum, eſt naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt ſemper ſecundùm ſe totas, aut ſecundùm partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum condi-
» tione, imperauit Deus mari, *non procedes ampliùs*, non ſcilicet ita procedes, vt animantibus terrori ſis aut eo-
» rum generationem tollas, ſed *hîc confringes tumen-*
» *tes fluctus tuos*, tam perſeueranter, vt nullam ſæcula vlla ſentiant inſignem permutationem. Quapropter quod de Atlantidis inſula mari ſubmerſa Plato narrat in Timæo, falſum prorſus eſt, atque impoſtura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione, multa eiuſmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes ſe (vt refert etiam Cicero) plus quàm quadraginta mille annorum hiſtoriam habere.

Chaldæorũ reprehenſio.

Sed quanta his impoſtoribus idololatriæ, & præſtigiarum omnium parentibus, fides habenda ſit, multis iam locis indicauimus. Quod verò Ariſt. dicit, alternis viciſſitudinibus mutari mare, & terras, quaſdámque inſulas diſparere, alias emergere, non eſt hiſtoricè accipiendum, ſed Philoſophicè, cùm enim ille putaret mundum ab æterno extitiſſe, neque finem habiturum, meritò colligebat, non ſemel ſed infinities mutanda omnia, ſecundùm partes quæ ortui & interitui ſunt obnoxiæ. At verò id factum cùm nondum ſit, neque fortaſſe antequam ſiſtatur cœli motus ſit efficiendum, hiſtoria conſtare non poteſt, ſed ſtat firma lex, quam Deus poſuit aquis. Atque conditione naturali ſeruata ſtabit, vſque dum eam ipſe legiſlator,
» cui, vt nuper dixit Eliud, *nullus ſimilis eſt in legiſlatori-*

bus,

bus,& ſimul cum hac mundi forma ſoluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud ſupereſt interpretemur: *Quando erumpebat quaſi de vulua procedens,cùm ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem*. Videtur enim hoc aliud eſſe quàm quod in Geneſi dicitur à Moſe, vbi maris generationem ita tradidit: *Dixit verò Deus, congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum,& appareat arida*. Quæ verba ſignificant haud dubiè, in initio delituiſſe totam terram ſub aqua, hanc deinde præcepto Dei ſeceſsiſſe in locum vnum, & detectam eſſe eam terræ partem quam incolimus: præſentis verò loci verba videntur influere, factam eſſe aquam ſub terra, atque cùm inde velut ex vùlua magno impetu erumperet,cohibitam eſſe præcepto Dei,& concluſam oſtiis,quominùs totam terram occuparet: hęc verò longè diuerſa ratio mundi efficiendi eſſe videtur. Quæ non alio quàm hoc modo cenſeo componi poſſe. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixére Chaos.

Chaos.

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquáque commiſſis, quod circunſtabat moles magna nebuloſi & omni luce carentis aëris, denſiſsimis Ægypti tenebris ſimillimi,mox vt ſeparari hæc cœperunt, ſubſidens fæcis more terra expreſsit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur,ſiquidem in ea concepta,ex ea naſcuntur omnia, aqua verò rationem habet ſeminis communis,per eam enim fœcundatur terra,neque ſine ea procedere ex ſeſe quidpiam poteſt. Accommodatiſsima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, ſeminis ſcilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloſo

& caliginoſo aëre erat (recèns à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta, tenebris ſcilicet, quæ erant ſuper faciem abyſsi aqua ſeparata, & vt par erat ſuperſtante formauit Deus terram, qualis nunc eſt, confirmans eius fundamenta, præparánſque in ea foueas immenſas & cauitates, iuſsit aquas in illas ſecedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

„ CApite 38. Iob: *Per quam viam ſpargitur* „ *lux, diuiditur æſtus ſuper terram?* Ariſtot. libro ſecundo de anima, capit. 7. reprehendit Empedoclem, quòd dixit, lumen ſeu fulgorem eſſe quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cœlum (itaque per aërem) verùm eam lationem & effuſionem nos latere, fortaſſe quòd tenuiſsima res ſit, & celerrimè feratur, hoc inquam reprehendit Ariſtot. quia ferri & extendi corporeæ ſubſtantiæ ſolum eſt. lumen verò nihil eſt aliud, iuxta illius ſententiam, quàm quædam patibilis qualitas, per præſentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, ſit actu diaphanum. Quæritur verò à Domino hoc loco, „ *per quam viam ſpargitur lux*, quaſi ſcilicet ſpargatur, ſpargi verò genus quoddam lationis ſignificat, quapropter & corporea ſubſtãtia eſſe videtur, talis verò ſi eſſet, haudquaquã poſſet replere totũ aërem ſine corporum penetratione, niſi forte aër, vt hoc argumẽto viſum eſt multis Philoſophis, poris vacuis abũdat: ſi verò vacuum nihil eſt, haud poterit per totum aërem ſubſtantia alia ferri, quantumuis ſit tenuis. Accedit quòd ſi ex So-

Lucis definitio.

le

le continenter efflueret illa ſubſtantia, iampridem eſſet abſumptus totus, aut ſaltem eſſet aliquando totus illuminatione abſumendus. conſtat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahere, quapropter corpus non eſt, quare neque ſpargi videtur poſſe. Mirabile verò etiam, ſi corpus non eſt quo pacto radiis ſtet, qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtuſos, & mille modis congrediantur. Nam ſi corporea ſubſtantia non eſt, ſit ſanè accidens, aut ſubſtantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati poſſe, nã flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectũ eſſe aut curuum, figuræ quędam ſunt: figura verò non eſt niſi in corpore, quare in incorporea ſubſtantia, vt in mente, nullatenus, in accidenti corporali, nõ niſi per accidens, hoc eſt, per ipſum corpus cui ineſt: velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratum, niſi quia papyrus hac aut illa figura eſt, ita neque nigritiem, niſi quia litera. Eadem etiam ratio, ac fortaſſe etiam maior ſit de aliis omnibus qualitatibus: quis enim audeat dicere, dulcorem aut calorem, rectum aut curuum, triangularẽ aut quadratum? non igitur poſſet lumẽ, niſi ſubſtantia quædã corporea eſſet, reflecti, niſi cũ aëre illuminato: at verò reflectitur in vmbra, nullatenus reflexo aëre, non enim vt Echo ſit repercuſſo aëre, ita vmbra, ſed ipſo quàm maximè quieſcente, reflectitur: ergo lumen non vt accidens, ſed per ſe, vt corporalis ſubſtantia quædam quæ per aërem ſpargitur. Sed quæ eius via? corpori enim non poteſt eſſe per corpus via, ſi verò quantum eſt lumine plenum in aëre, erat vacuum, totus cùm illuminatus ſit, nullus relinquebatur aëri locus. præterquam quòd vacuũ nõ eſſe, nulli iã video eſſe dubiũ. Mirabilis profectò eſt lucis natura, adeò vt à quibuſdam Philoſophis

losophis corporalis Dei pars appellata ſit, cuius anima eſſet veritas, Deus ipſe Opt. Max. primo ſtatim generationis die, ipſam fecit, ſingulariter commendauit, videns lucem quòd eſſet bona. Videtur eſſe res ſui generis, neque corporalibus rebus, neque penitus ſpiritalibus annumeranda, quæ difficilis ſanè cognitu eſt, neque ſcio an vlli ſatis perſpecta, qui non eius originem in æterno exemplari contemplatus ſit. Nos interim pro noſtro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit, diſſerimus. In primis ſubſtantia videtur eſſe non poſſe, quandoquidem neque corporea neque incorporea: corporea quidem, quia non poſſet aërem penetrare, quem tamen totum illuminatum eſſe videmus: incorporea, quia videri non poſſet, lumen verò videri conſtat, quia ſenſus organum ita afficit vt corrumpat etiam aliquando, velut excellẽs ſenſibile. Quo pacto autem eſſet excellens ſenſibile, quod omninò ſenſibile non eſſet? eſt igitur ſenſibile, alioqui quomodo in ſolum aërem intendentes viſum, dignoſceremus diem eſſe aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum priuatiuè cognoſci, ſed vtrumque per veram paſſionem viſus, à lumine quidem diſgregati, à tenebris congregati. Sed, etſi dicamus tenebras priuatione cognoſci, vtrumque tamen non poteſt: cùm enim contraria ſint, non poſſunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per ſe videtur, quare non eſt ſubſtantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeum eſt, vt notitia intellectiua, aut quidpiam tale, quia ne ſic quidem ſentiri poſſet: viſorium enim organum corporeum cùm ſit, ab ſpiritali paſſione affici non poſſet, ſupereſt igitur vt ſit accidens corporale, hoc eſt, affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc eſt diaphani, dicitur enim,

Lux non eſt ſubſtantia.

Lux eſt accidens corporale.

enim, éstque re vera mediũ actu diaphanum seu transparens, cùm illuminatum, atque hac causa translucens etiam vocatur quod transparens, quasi idem sit, actu transparens & translucens: quod verò tenebrosum est diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac causa Arist. dicit lumen & tenebras eandem rem esse numero, putà ipsum diaphanum, ratione differre: quod enim potentia diaphanum, tenebræ: quod actu, lux est. itaque quod priùs erat tenebra, fit deinde lux. Quem loquendi modum ad spiritalem transferens lucem, Paulus ad Ephesios dixit, *Eratis aliquãdo tenebræ, nunc autem lux in Domino.* hoc etiam significato acceptum est tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, *Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super terram Aegypti tam densæ, vt palpari queant.* Nimirum aër illuminatus rarescit, quia lumen ignẽ conuocat, lumine priuatus crassescit excluso igne: per summas ergo tenebras fieri poterat adeò densus, vt palpari posset, hócque est tenebras palpari, hoc est, aërẽ lumine priuatum. Ita quoque fieri poterat tenebrarum catena, vt dicitur 17. Sapientiæ. Verùm in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarũ materialiter accipitur. Vt & ab Aristotele: formaliter enim cõstat aliud quidpiam esse vtrumque ab ipso aëre, seu ab ipso diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipsa Entelechia actu diaphani, seu forma, seu ratiò, qua actu diaphanum fit, sit formaliter lumen: itaque lumen sit Entelechia, seu actus diaphani; tenebræ eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, potẽtia autem & actus est diaphani, quare vt dictum est, sit lumen affectio aut passio corporis cuiuspiam. Quo pacto igitur spargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc est,

Diaphanũ quid.

illuminato aëre, an formali, hoc eſt, Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aërem quieſcentem ſpargitur, rectáque producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici poſſunt de paſſione? non ſanè propriè, & vt ea verba lationem quandam ſignificant, ſed analogicè. Quia ipſum illuminari, ſeu lucidum fieri, phantaſiam præbet talium lationum, re vera autem fieri videtur, vt nunc dicam. Illuminatur aër, cùm fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale *ſola* præſentia corporis lucidi, vt Solis, aut ignis, itaque lux eſt facultas quædam, ſeu virtus quod potentia diaphanum eſt, efficiendi actu tale, per ſolam ſuam præſentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non poteſt, niſi illud medium, inter quod & ipſum nullum intercedit opacum (quia hoc cùm non ſit potentia diaphanum, non eſt capax luminis) fit vt lumen fieri non poſſit, niſi in ea medij parte, ad quam ex corpore lucido duci poteſt linea recta nulli opaco occurrens, ob id ſecundùm lineas rectas ferri dicitur lumen: etiamſi reuera, non ſit res quæ feratur.

Lux totum ſpatium non æqualiter illuſtrat.

Porrò lux, vt maior aut minor eſt, ita maius aut minus medium poteſt illuſtrare, atque illud ipſum illuſtrare, magis aut minus, neque æqualiter quidē totum ſpatium, ſed proxima pars illuſtrior fit ſenſim langueſcente lumine, vt à lucido corpore receditur, tātò enim quæuis pars minùs afficitur, quantò longiùs abeſt à facultate, vt ferrū tantò lentiùs trahitur, quantò longiùs diſtat à magnete. Cùm igitur lumen, antequā omninò ſit exoluta facultas lucis, incidit in opacū, quæ antrorſum per aërem erat alteratio producenda, retrorſum producitur: ídque vocāt reflecti lumen, tametſi nō ſit flexile quidpiam, ſed horſum aut illorſum acta alteratio. Eadem autem ratio eſt luminis, & viſibilium ſpecierum

cierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud eſt quàm lucis ſpecies per diaphanum effuſa, per quam & lux videtur, & ipſum diaphanum actu fit, vt ſpecies colorum omnium per illud tranſmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita ſpecies colorum à coloratis per diaphanum, ſola præſentia producuntur, hoc intereſt, quòd lumen facit diaphanum actu, reliquæ ſpecies id non valent facere, ſed per diaphanum actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi eſt, colores lucis participatione innaſci corporibus, eſſéque flammulas quaſdã lucis æmulas, ſunt ergo genere ſimiles, minùs autem poſſunt. Vt igitur lumen eſt Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes ſpecies actu diaphani paſſiones quædam. Mirabile igitur eſt, quod cũ videantur per aërem ſpargi lumen & colorum omnium ſpecies, nihil tamen ſpargitur, neque penetrat, aut pulſat aërem, vt Empedocli videbatur, ſed aër ipſe mirabilibus quibuſdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adſunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum poteſt diſtinctè eloqui, neque cogitare, tametſi fieri quidem omninò probabiliter diſſeruimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob, *Per quam viam ſpargitur lux?* addit, *diuiditur æſtus ſuper terram?* Æſtum ſuper terram fieri à cœleſtibus corporibus, notius eſt quàm vt quiſpiam poſſet dubitare, tamen illius cauſam referre in motum, maximus atque apertiſſimus error eſt Ariſtotelis: non enim minùs aut tardiùs mouetur Sol noctu quàm interdiu, ſed minùs illuminat.

Luminis definitio.

Æſtus conſideratio.

Quare cùm id quo præſente fit, & quo abſente ceſſat affectio, cauſam eſſe omnes homines cenſeant, conſtat ad lumen debere referri æſtũ, non ad motum: lumen verò proprietate quadam eſſe effectiuum calo-

ris, in materia quæ poteſt calefieri, etiamſi Sol & alia aſtra eius paſſionis expertia ſint, vulgares Philoſophi aſſirmant: quod probabilius dicitur, quàm cœlorum motu fieri, longè autem probabilius quod ſæpe iam diximus, ignẽ qui per omnia permeat, ſequi Solis fulgorem: ob analogiam tractum, atque ideò quæ à Sole illuminantur à ſubſequenti igne calefieri. Diuiditur ergo æſtus ſuper terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat, hócque euenit, vt hanc aut illam magis ſpectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illuſtrat, eóque, & quam rectiùs aſpicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, vt explicuimus: geminata ergo illa paſſione fit maior illuſtratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intenſionem diuiditur æſtus ſuper terram: minimo quidem exiſtente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multò, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æſtus occulta eſt, nimirum pori aëris, quia rareſcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æſtu. Eſt quoddam aliud ſuperius lumen hoc noſtro quod conſpicimus, corporale illud etiam, in ſede beatorum, quò Solis facultas non pertingit, ſolius Agni præſentia conſeruatum, velut, & hîc apud nos tribus primis Geneſeos diebus ſeruabatur; tantò præſtantius hoc, quantò ſupremi illius cœli corpus, aëris in quo viuimus corpore. Eſt aliud longè diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcuntur beatorum oculi, ſed illuſtrantur mentes, quod vocant lumen gloriæ: hoc verò agnoſcere non pertinet ad Philoſophum, ſed ipſe Deus annunciat de eo amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, vt

capite

capite trigeſimo ſexto dixit Eliud, quæ verba valde conſonant cum illis Platonis in dialogo de Natura: *Superiora verò his horum principia Deo nota ſunt, atque ei qui Dei ſit amicus:* vſq; adeò Ethnicus ille, hac certè cauſa ſapiens, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturalium principia, niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus & incertis poſſe, niſi ad probabilitatem aliquid diſputare. Vt liceat mirari quorundam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiunt ſtulti, cùm tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam, rerum etiam quas vident, & quibus viuunt ignorationem. Mihi mea ignorantiæ opinio præſtò ſit, & humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

CAP. trigeſimo octauo Iob: *In ſimilitudinem lapidis, aquæ durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur.* De grandine videntur dici illa verba priora: *In ſimilitudinem lapidis, aquæ durantur.* & de glacie quæ apud nos fit, poſteriora illa, *Et ſuperficies abyſſi conſtringitur.*

Glaciei cõſideratio & grandinis.

Nimirum grando & glacies eadem res eſt, aqua ſcilicet præ frigore conſtricta. Figura ſolum differt, quòd ſcilicet grando orbiculares quidam lapilli ſunt, ex pluuiæ cadẽtis guttulis geniti, glacies verò ſit ex con-

tinuata aqua, siue in fluminibus, siue mari, siue fontibus, siue in stagnis, aut vasis quibusuis concrescente, & ipsius aquæ quæ cōcreta est figuram retinet tametsi sphærulæ illæ nomen peculiare habent, dicitúrque Latinis grando, Græcis χάλαζα; tamen communi nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρύσταλλος. Atque ita de grandine dicitur in Psalmo centesimo
» quadragesimo septimo: *Mittit crystallum suam sicut*
» *buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* de
» glacici verò generatione dicit, *Constringitur facies*
» *abyssi*, quia concretio aquæ semper incipit à superficie, & procedit versus imum, atque adeò superuehitur in aqua, atque si violenta demergatur in profundum, sponte effertur, itaque semper occupat abyssi superficiem: cuius rei causa pendet ex ipsius glaciei generatione. Dictū enim mihi iam est non semel, aquam suo naturali frigore concrescere, per ignis, & calidarum exhalationum absentiam. Quia si affectionem vllam frigidam præter naturam suam pati posset, esset aliud quidpiam natura frigidius: cùm verò necesse sit quod est primò, esse etiam summè tale, necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Cùm igitur quando recedente Sole, ignis eius assecla ex propinquo aëre fugit, vapores frigidi eius loco in aërem se effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ se cōdant, necesse est, & à superficie abyssi recedant priusquam ab aqua profundiori, atque ita deinde incipiat glacies. Qua etiam causa sese frigidis temporibus pisces in profundo recondunt, quo ad vitam indigēt calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque hac causa gigni incipit à superficie abyssi. Grando quoq; videtur quibusdam fieri ex nubibus, primū quidem

dem in glaciem duratis, deinde ventorum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinem frustula decisæ glaciei, ea verò fieri in ipso descensu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententia inter antiquos Philosophos Epicuri, inter Christianos Diui Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capitis 43. Eccles. *In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis.* Hæc enim apertè videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie scilicet) factam esse grandinem. Cæterùm Aristot. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis: *Absurdum præterea suspicari, aquam superiori in loco congelascere, quandoquidem fieri non potest vt id consequatur antequam reddatur aqua, neque vllo tempore aqua suspensa permanere potest.* Hæc Aristot. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri potiùs, his deinde seorsum cadentibus, & gelascentibus, fieri grandinem, & ipsarum guttarum figuram retinere. Illud verò Eccles. ita intelliges, confractos esse lapides grandinis, hoc est, decisos ex nube, non quidem gelata priùs, sed per particulas in guttas abeunte: verum enim ita etiam est, lapides grandinis ex nube esse decisos, etsi non sint decisi facti iam lapides, sed post decisionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE 38. Iob: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet? Quando*

,, *fundebatur puluis in terra, & glebæ compingebantur?* &
,, cap. 39. *Nunquid capies leænæ prædam, & animam catu-*
,, *lorum eius implebis, quando cubant in antris, & in specu-*
,, *bus insidiantur? Quis præparat coruo escam suam, quan-*
,, *do pulli eius clamant ad Deum vagantes, eò quòd non ha-*
,, *beant cibos? Nunquid nosti tempus partus Ibicum in pe-*
,, *tris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti*
,, *menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?*
,, *Incuruantur ad fœtum, & pariunt & rugitus emittunt.*
,, *Separantur filij earum, & pergunt ad pastum. Egre-*
,, *diuntur, & non reuertuntur ad eas. Quis dimisit ona-*
,, *grum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in*
,, *solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.*
,, *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exacto-*
,, *ris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, & viren-*
,, *tia quæque perquirit. Nunquid volet rhinoceros seruire*
,, *tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alliga-*
,, *bis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut confringet gle-*
,, *bas vallium post te? Nunquid fiduciam habebis in ma-*
,, *gna fortitudine eius, & relinques ei labores tuos? Nun-*
,, *quid credes illi, quoniam sementem reddat tibi, & in a-*
,, *ream tuam congreget? Penna Struthionis similis est pen-*
,, *nis Herodij, & Accipitris. Quando derelinquit oua sua*
,, *in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? Obliuisci-*
,, *tur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Du-*
,, *ratur ad filios suos, quasi non sint sui, frustrà laborauit*
,, *nullo timore cogente, priuauit enim eam Deus sapien-*
,, *tia, neque dedit illi intelligentiam. Cùm tempus fuerit,*
,, *in altum alas erigit, deridet equum & ascensorem eius?*
,, *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis*
,, *collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi lo-*
,, *custas? gloria narium eius terror. Terram vngula fodit,*
,, *exultat audacter, in occursum pergit armatis. Contem-*

nit

nit pauorem, neque cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus. Feruens, & fremens, sorbet terram, neque reputat tubæ sonare clangorem. Vbi audierit buccinam, dicit, Vah! Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Nunquid per sapientiam tuam plumescet accipiter, expandens alas suas ad Austrum? Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, & de longè oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & vbicunque cadauer fuerit, statim adest. Hæc Iob.

Vt corporearum substantiarum præstantissimæ sunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorum contemplatione, maximè erigitur humana mens in altissimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum est. Proinde Dominus recensitis quàmplurimis quæ spectant ad mundi partes sensu carentes, attingens per capita, quæ spectant ad animalium historiam, disputationem claudit. Nihil autem mirabilius est in animalium genere, quàm id quo à reliquis corporibus differunt, putà cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia, vt alia sint stupidissima, alia sagacissima, alia audacissima, alia timidissima, alia prolis amantissima, alia negligentissima. Porrò mirabilis est compositio singulorum corporũ, & partium omnium ad mores accommodata structura. Mirabilis quorundam animi vigor postremò & corporis moles. Quæ omnia attestantur quàm maximè sapientiam, potentiam, & bonitatem Dei: quandoquidem fieri non potest, vt animantia, vi cognoscendi, & sapiẽtia plus aut minus participent, & prima rerum omnium causa quæ ipsa fecit non sit intelligens & sapiens.

Animalium cognitio.

Ad hoc argumentum spectant verba illa Psalmi nonagesimitertij: *Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat?* Quod quidem argumentum firmissimum est, si semel concedatur, hominem, vt & quodcunque aliud animal, Dei esse opificium. Non enim posset Deus audiendi aut videndi organum formare, ipsum audire, aut videre non agnoscens. Neque cùm adhuc nihil esset extra ipsum, poterat nisi in seipso agnoscere, quare necesse est ipsi præstantiori modo esse ea omnia, cognoscere videlicet & sapere. Neque aliter possit quispiam id negare, quàm negans hæc à Deo quopiam esse facta, sed sponte constitisse talia, vt & ipse Deus per sese est. Hoc igitur refutans Dominus exorsus est hanc disputationẽ ab illis verbis: *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ:* & paulò infrà in hoc ipso cap. dicit, *Sciebas tunc quòd nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noueras?* quasi dicat, tu ipse tibi conscius es, te nullibi tunc fuisse, ac ne fuisse quidem omninò, nihil igitur habes ex teipso, ne ipsum quidem esse, sed ab alio es factus, à quo necesse est acceperis quæcũque tibi naturaliter insunt. Neque sanè sit satis dicere, à parentibus; nam illi etiam paulò ante te facti sunt, quapropter eadẽ est dubitatio, eundúmque in infinitum, aut postremò consistendum in aliquo, qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, vt nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profectò fecit nos, qui semper, ac per se est, quapropter quidquid in nobis, aut aliis vllis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba

præscriptæ orationis: *Quis posuit in visceribus hominis* „ *sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?* quasi di- „ cat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participãt, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quę natura cõstant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cum quo nullus homo possit cõtendere: videbatur enim Iob velle contendere cũ Deo, vt exprobrabatur ei ab amicis. Dubitatũ est à Philosophis de ea quæ brutis inesse videtur intelligentia: plerisque negantibus esse illis vllam rationis vim, sed sensum solum, aliis etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quandam mentem. De qua quæstione Plutarchus libello de animaliũ industria, optimè mihi videtur disputasse. Negãt vllam esse vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento, quòd omne animal esset rationale. Videtur autem rationale differentia animalis esse, quapropter vt in aliis contrariis euenit, ita in hac quoq; oppositione, necessariò si vnum est, sit etiam alterum, vt si quodpiam est animal rationale, sit etiam aliquod irrationale. Quare si homo animal rationale est, sit quod non est homo, animal rationis expers. His alij respondent, rationale & irrationale differentiam animalis non esse, sed corporis, numero quidem eandem cum sensibili & insensibili, eò quòd rationale separari non possit à sensibili. Stratonẽ Physicum referunt libellum quẽdam scripsisse, quòd sensus sine mẽte esse nõ possit, quod præcipuum est fundamentum eorum, qui plus aut minus censent animalia omnia ratione participare. Itaq; huc controuersia vertitur, an possit esse sensus sine mẽte: si enim

Bruta quomodo intelligãt.

Nota hãc disputationem.

enim nō potest, necesse est animãtibus omnibus mentem cõcedere, aut brutis etiam sensum denegare. Videtur autẽ non posse mens separari à sensu, quandoquidem, vt Hippocrates dicit, qui parte aliqua corporis dolentes dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat. Si igitur cùm mens ægrotat alienátaq; est, ita vt sensuum organis intenta non sit, etiamsi dolendi accedat causa, non sentitur, multò minùs sentiri possit res vlla alia earum quæ minùs violenter sensum pulsant, nisi adsit mens, quod etiam in nobis ipsis experimur. Nam cùm de re aliqua attentiùs cogitamus, plurima obuersantur ob oculos, & aures, quæ neq; videmus, neq; audimus. Si igitur animantia mente prædita, cùm mens non attendit, non sentiunt, multò minùs sentire possent quæ penitus essent amentia. Quòd si amentia sentire non possunt, neq; sensum possunt habere. Non potest igitur sensus esse sine mente. Ex hac, etsi natæ sunt duæ longè diuersæ assertiones. Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligunt omnia animalia, plus aut minus esse mentis, & intelligentiæ participia. Quidam nostratium nuper, ne brutis concederet rationem, timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere, sensum etiã abstulit, negauítque vlli pręter hominem esse sensum, sed quæcunq; à brutis sensu quodam agi viderentur, sympathia quadam & antipathia potiùs agi, & naturæ magis quàm animæ esse opera. Si itaque dicta thesis recipitur, duorum alterum fit, aut nùlli præter hominem esse sensum, aut animantibus omnibus esse mentem, & rationem, quibus vtrumque videtur esse absurdum, negabunt non posse esse sensum sine mente. Qui soli homini sensum tribuit, difficilem possit adhibere interpretationem multorum quæ in sacris scripta sunt. Nam de equo dicitur, *vbi audierit*

Sensus an sine mẽt.

Gom. et Per. [illegible]

dierit, buccinam, dicit, Vah! Procul odoratur bellũ, exhortationem ducum, & vlulatũ exercitus. Rursum de Aquila: *Inde contemplatur escam, & de longè oculi eius prospiciunt.* Neque solùm Aquila & equus, sed & bos & asinus, stupidissima animalia, agnoscunt possessoré suum, & præsepe domini sui, cap. 1. Esaiæ. Sed & opinio ipsa per se est absurda: nulla enim fides haberi potest sensibus nostris, proceditque dubitatio vsque ad insaniam, si quæ cernimus intuitu quarundam rerum perterrita fugere: rursum quibusdam rebus allici, pulsata vociferari, amicitiæ & inimicitiæ leges obseruare, sensum vllum habere negauerimus. Proinde hac assertionis parte, quæ non longè abest à delirio, dimissa, alteram consideremus, An scilicet brutis ratio vlla insit. Videtur quidem inesse nulla, quia ratio consensu Philosophorum, destinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta esse capacia, igitur neque rationis. Alij contrà, his obiiciunt, multa animalium tam terrestrium quàm marinorum, quàm etiam volatilium opera, quæ eadem si qui hominum faciunt, censentur prudentissimi, quin etiam homines ipsos, quàmplurima eorum ob quæ maximè laudantur, facere cœpisse illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non sit iniquum illis eam laudem detrahere, quam nobis ex eorum imitatione assumimus? Prætereà ad eandem facultatem pertinet benè & malè aliquid facere. Non enim euenit malè videre auribus, aut malè audire oculis, sed vtcunque videre oculorum est, & audire aurium. Igitur desipere, aut insanire, eiusdem est cuius sapere, & bene ratiocinari. Nemo enim vocat lignum insipiens, quia scilicet sapere aptum non est. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidem facit artem venandi iucundissimam, quia multis modis illis impo

An ratio sit brutis.

imponitur, etiamsi non paucis illa vtantur stratagematis ad vitandum insidias. Videntur etiam aliquando insanire, nam simiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quàmplurimos, ita hydrophobiã, seu rabiem pati solent canes maximè, sed & equus, bos, & asinus, & camelus, quem morbum Medici ponũt in maniæ generibus. Si igitur bruta posſũt delirare, possint & ratiocinari: nam delirium læsio rationis est. Cùm igitur ex hac parte adeò vrgeãt hęc, videanturq; animalia ratiocinari, suo quodque gradu, & alia plus aliis (quis enim neget asinum stupidiorẽ esse vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimũ abhorrere, ratiocinandi vim cum omnibus animantibus habere communem, quid de hac quæstione statuendum sit videamus. Certè rationem aliquam esse brutis, negare non possumus citra proteruiam: alioqui non ineptiùs denegatur illis sensus, nam quę alia ratio est agnoscendi facultates quàm per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreas, concedimus eas audiendi facultate esse præditas, ita videntes lépores metu imminentis periculi transferre suos fœtus, & canem spe capturæ, & cibi nondũ præsentis insidias struere, necesse est cõcedamus prudentiæ quandam vim illis inesse. Nam ipsum prouidentia vti nihil aliud est, quã nondũ præsentia pericula præcauere, & quæ euenire possint bona, mediis appositis procurare. Sensus enim præsentium solum est, multis tamen constat argumentis, hanc brutorũ rationẽ lõgè diuersam esse ab humana mente, neq; maioris vel minoris solũ ratione differre, sed ipso rationis esse, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtrisq; non vniuocè dicatur, sed analogicè. Primũ quidem, quia mens huma

Quæ animãtia rabiem patiantur.

Bruta quo à nostra ratione differant.

humana,natura sua & ex sese nata est ratiocinari simpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic strenuus Medicus, ille Imperator, alius venator, alius agricola, faber alius: rursum hic Physica meditatur, ille Mathematica, ille etiam Theologica; posset qui nunc Medicus, si didicisset, esse non minùs strenuus Theologus, & qui nunc Theologus, Imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies est, authore Platone, velut oculus tornatilis, mẽtis inquam oculus, qui se possit quoquò velit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum est, nisi circa quiddam, quò scilicet naturali quodam instinctu fertur. Scit enim canis léporem quærere, & perdici insidiari, sed nescit lectum sternere, aut specum fodere: lepus cõtrà, lectum sternere, & cuniculus non sine magna arte domum sibi facere subterraneam, neuter verò scit ex venatione viuere, neque sanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione potest: igitur homo simpliciter rationalis est, brutorum quodcũque circa quidpiam: quapropter non simpliciter, sed quodam modo, & analogia quadam. Prætereà homo deliberat & consultat de iis quæ facit, non enim solùm cogitat, quo modo possit hostem interficere, sed priùs etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquam enim felis consultauit de ignoscẽdo muri, aut canis de innocentia circa felem, nimirum nullum horum operatur ex arbitrio, sed ex naturali propẽsione. Vnde (dices) nosti? inde certè, quòd quæ eiusdem generis sunt, omnia sunt sui similia, faciúntque eadẽ. Non enim vt hominum alius est cruẽtus, alius innocens, atque idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iustus, cras iustitiæ contẽptor, ita felis hic mures sectatur, ille tuetur, aut hodie eis vescitur, cras illis ex suo tribuit, sed idem

semper

ſempérque faciunt omnes, quod euidenti argumento eſt, non ex libertate vlla, aut arbitrio, ſed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem eſt, ſimilibus, atque eiſdem ſemper, voluntas non eadem. Huc reſpexit Hippocrates dicens, naturam nullo doctore vti. Nimirum quæ natura fiũt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, ſed ex quadam propenſione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quàm belluam ipſum facit. Cùm igitur propriè ratiocinari non ſit, vtcunque facere aliquid cum præſenſione finis, ſed conſultare cum electione mediorum, & aliorum cum aliis collatione, idque brutis non inſint, conſtat hominem ſolum, eſſe rationale animal propriè, reliqua non niſi analogia quadam. Prætereà nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum eſt incorporeum aut æternum, ſed omnia ſenſibilia, & caduca, nam de quærendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conſeruanda prole, de fugiendo dolore, de vita valetudinéque tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis ſubeſt cogitatio. Quî ſcis? dices, quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iuſti & æqui, nihil faciunt ad adipiſcendam immortalitatem: ſed ſolùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî ſciam? interrogabis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum vti, nullis virtutum præmiis. Neque verò poſſent ſine communibus legibus, neque ſine legum peritia, neque hæc ſine ſermone quem videmus illis negatum eſſe à natura, qui ſanè natura eſt adeò coniunctus cum ratione, vt meritò Græci idem nomen vtrique dederint, λόγον vocantes, & rationem & ſermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur ſimpliciter, ſed quodammodo, de ſenſibilibus

Bruta quomodo rationalia.

libus

libus solùm & caducis. Vnde fit, vt etsi animalia omnia quodammodo ratiocinentur, immortalitatis verò participem animam ea solùm habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium est. Non enim posset ille impetus ferendi in immortalia, nasci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantissimi sunt qui timent, si sensum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in discrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinantur vtcunque, immortales esse homines cognoscuntur, sed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profectò nisi belluinam haberẽt stupiditatem, vel ex hoc solo quòd de immortalitate disputãt, agnoscerent esse in sibiipsis aliquid immortale. Nam quî posset magis quod mortale agnoscere immortalitatem, quàm oculus sonos, aut colores auris? Num igitur homines si omnes essent sine oculis nati, in dubitationem vocare possent, an essent illi colores? an differt minus incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quàm colorum natura à sonis, & odoribus? [illegible], longè autem abest, vt quia delirare possunt, rectè colligas habere mentem humanæ similem: nam ne homines quidem delirant secundùm eam mentem quæ illos separat à brutis, sed secundùm internos sensus quos cum illis habent cõmunes, imaginationem inquã, & sensitiuam rationẽ, quã nonnulli vocant cogitatiuã, alij æstimatiuã. Nã cũ phrenitis & melancholia morbi sint, corporales affectiones, non possunt per se lædere nisi facultates corporales, mentẽ verò læsio non attingit, nisi ex accidẽti, quia scilicet dũ in corpore est, sensibus vtitur.

Immortalitatis argumentũ.

Phrenitis

E

Delirare itaque possunt bruta ob imaginationem & ob eam quã habẽt rationem, quoniã eam quæ propriè ita nuncupatur; & liberã deliberãdi vim non habent, neque virtutis neque vitij sunt capacia, neque pœnæ, neque præmij digna: nimirũ operatio secundùm virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipsam ob causam neque verã sapientiã habere possunt, quia vera sapientia nunquã separatur à virtute. Est enim sapientia, vt in sexto Ethicorũ, & primo Metaphysicorũ dicitur, scientia rerum honorabilissimarũ: huiusmodi sunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is sapiens est. Quod cùm homini nisi Dei beneficientia contingere nõ possit, cõstat sapientiam à Domino Deo esse, vt in initio Ecclesiastici dicitur atq; vt in tertio cap. eiusdẽ, filios sapientiæ esse Ecclesiã iustorum. Vera itaq; sapiẽtia est, quę per veram fidẽ comparatur diuinarũ rerum notitia cum meditatione diuinæ legis. Quandoquidẽ igitur, vt est indicatũ, brutorũ natura horũ capax non est, non sine magna proprietate dicitur in præscripta oratione: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiã, vel quis dedit gallo intelligentiã:* Nimirum animaliũ solus homo sapientiæ est capax; quia is solus habet delectũ boni & mali, & rerũ diuinarũ cognitionem, reliqua intelligentiã quandam rerum minimè diuinarum, de quibus, vt indicatum est, naturaliter etiam ratiocinantur, nõ tamen consultant cum deliberatione. Volens igitur Deus in sui cognitionẽ trahere hominem interrogat: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam:* hoc est, in humana mente notitiam diuinorum, & scientiam boni & mali: vt scilicet homo intelligat, non alium quàm Deum fecisse hæc, eadem enim est interrogatio, & illa Psalmi quarti: *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus*

tui

Quis sapiẽtiæ capax.

Sapiẽtia quid.

tui Domine. Hoc est, multi dubitantes interrogãt, quis ostendit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quæ est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est volũtas Dei: nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porrò cùm Deus sit primum principiũ omnium, nihil potest esse bonũ quod nõ ametur à Deo antequã ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò Lex, est significatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus inseuit, vocatúrque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: gallo verò & reliquis animãtibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libri 10. ita inquit: *Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque somno natura genuit, norunt sydera, & ternas distinguunt horas interdiu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartáque castrensi vigilia ad curas laborésque reuocant, nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diémque venientem nunciant cantu: ipsum verò cantum plausu laterum: imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exercent, dimicatione pariter hoc quoque inter ipsos, velut ideò agnata tela cruribus suis intelligentes. Nec finis sæpè commorientibus. Quòd si palma contingit, statim in victoria canunt, séque ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægréque seruitium patitur.* Hæc Plinius de galli intelligentia, qui fres

Lex naturalis quid.

Galli gallinacei natura.

mirabilis) videtur habere ſenſum gloriæ, & principatus, & notitiam motus cœli, ac ſyderum, ſiquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia caſtrenſi, hoc eſt, exactis tribus noctis horis, & iterum iamiam aduentante die. Indicat mox Dominus, non poſſe eſſe aliũ quàm Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo,
" dicens, *Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum*
" *cœli quis dormire faciet?* quaſi diceret, conſtat non potuiſſe tribuere gallo hunc ſenſum temporum, niſi qui perſpectũ haberet exactè cœlorum motũ, hunc autem
" quis habebit? *aut quis enarrare exactè poterit rationem*
" *motus cœlorum?* quaſi dicat nemo, niſi qui eis rationem poſuit, quíque poterit ſedare eius cõcentum cùm volet, quem ſcilicet ipſemet excitauit in ipſa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compingebãtur. Ex his facile eſt intelligere, quàm arroganter Aſtrologi, quæ ad rationem illorũ motuum ſpectant, affirment, quaſi ipſos nihil eorum quæ ibi geruntur lateat, cùm tamen vt abſunt illa longè à noſtris ſenſibus, difficillimũ ſit, vt inquit Ariſtoteles, quidpiam de ipſis pronunciare. Laudandi tamen ſunt ob eximiam diligentiam, qua cùm Mathematicarum peritia tam multa ſunt aſſequuti, vituperandi verò niſi intelligant eſſe longè plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quidpiam ab alio cognoſci poſſe, quàm ab eo
" ipſo qui (vt Platonis vtar verbis) *dies & noctes, & men-*
" *ſes, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente*
" *mundo naſci iuſſit.* Quod vel inde facile eſt intelligere, quòd annorũ alia eſt ſupputatio apud Ptolomæum, alia apud Alfonſum regem, alia apud Copernicum, quaſi peritiſſimis eorum exactã computationem motus Solis, qui cœleſtium omnium videtur eſſe regulariſſimus, & euidentiſſimus, nondũ tenentibus, aut ipſis

Annorũ ſupputatio.

annis

annis non ſemper æqualibus, ſed inuicem ob cauſas nondum perſpectas variantibus. Vix vlla ætas eſt, qua non inducant Aſtrologi nouam aliquam hypotheſim, & motum alium, aliúdve corpus ponant, quod euidens eſt argumentum incertitudinis. Quid ergo? num veriſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorum motum? Non ſanè, nam etiamſi, vt ibidem inquit Plinius, ea ſola volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt, cùm eat cubitum cum Sole, ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœlo ſympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet, & cantet. Quantò verò ipſe minus poteſt quos diſtinguit cœli motus agnoſcere, tantò maioris ſapientiæ eius qui fecit, argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrenſi excitari ad cantum, quàm monachos media ſemper nocte, tametſi hi multò minùs à ſua hora deerrẽt. Verùm in his agnoſcimus ſtudium, & curam, in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturæ vim. Quare cùm illorum peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur, velut quòd horologium motu gnomonis, & pulſatione cymbali, metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eum qui dedit gallo hanc naturam, rationẽ cœlorum, & motus ſyderũ exactè tenere. Is cùm eſſe non poſſit niſi qui fecit cœlum & terrã, conſtat eũ vt maximũ, & optimum, ita eſſe & ſapientiſſimũ. Quapropter nemo poſſit cũ illo cõtendere. Quod dicitur, & *concentum cœli quis dormire faciet*? ad Pythagoræ dogma videtur ſpectare, cẽſentis cœli motu cieri maximũ eũmque ſuauiſsimũ & pulcherrimum concentum. Verùm quia (niſi quid hic eſt, quod non intelligam) cœlorum motu nullus ſonitus cieri poteſt, cùm is paſsio aëris ſit,

Harmonia cœleſtis.

ſatius eſt nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis, tranſgreditur ad alia: *Nunquid* (inquit) *capies leænæ prædam?* quod quidem & multa alia quæ ſequuntur, bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præſtant argumentũ, quæ, quia in iis quæ maxima premuntur indigentia, aut maximè deſtituta ſunt, aut minimè proprio vel alieno conſilio iuuari poſſunt, præcipuè agnoſcitur, talium profert Dominus exempla. Leo voraciſſimũ animal eſt, tamen cùm liber: deerrat, & diuagatur per ſyluas, nos eſt adeò mirum prædam capere quæ ſibi poſſit eſſe ſatis: tamen leænæ cùm cubat in antro, ne catulos ſuos deſerat, quis poteſt eſcas ſuppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam ſunt valdè voraces) impleãtur animæ & ſatientur? Nunquid (inquit) tu capies leænæ, quam præſtes, prædam, & implebis animam, hoc eſt, ſatiabis appetitum catulorum eius? quaſi dicat, non. Sed illud eſt opus prouidentiæ Dei, qui dat eſcam omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appoſitiſſimum, eorum qui deſtituti ſunt, dicens, *Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad eum vagantes, eò quòd non habeant cibos?* quod idem in Pſalmo 146. ita eſt ſcriptum: *Qui dat iumẽtis eſcam ipſorum & pullis coruorum inuocantibus ſe.* cuius loci interpretes narrant, coruos pullos ſuos adhuc deplumes deſtituere in nido, neque nutrire vſque dum nigreſcant, quòd ſuos eſſe antè agnoſcant; vel, vt alij exiſtimant, quod ſint adeò obliuioſi, vt redire in nidũ non recordẽtur. Interim ergo illos, omni deſtitutos ope clamare quaſi Deum inuocãtes, & nutriri cœleſti rore, aut præteruolantibus muſcis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterũ quia nõ inueni hoc apud veteres naturalis hiſtoriæ

Leonis natura.

Corui nidificatio, & de eius pullis multa præclara.

storiæ scriptores (etiamsi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, *vagantes*, in eiectos iam nido magis fertur, quàm in eo manentes, existimo hîc innui, quod Aristot. & Plinius, & Aelianus testantur; coruos in locis arctioribus, & vbi non satis cibi sit pluribus, duos tantū habitare; atque pullos suos vbi primùm volandi potestas est, nido eiicere, ac regione tota expellere, cùm tamē reliquæ volucres, aliquādiu postquam volare cœperint, cibos suis pullis præstent, infirmioribus scilicet adhuc quàm vt ipsi sibi comparare posśint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & destituuntur, nihil possunt aliud, quàm huc & illuc vagantes, querulos clamores in aëré fundere, quod nihil est aliud, quàm ipsum rerum omniū parentem Deū naturaliter inuocare. Cuius qua in re potest benignitas illucere magis, quàm quòd ne corui quidem animalis infaustisśimi & despicatisśimi, pullos in tanta constitutos inopia perire sinit? Hoc fortasse dixit Dominus Iob, ne tametsi fortunis omnibus priuatus, & orbatus filiis, & oppressus grauisśimo morbo, & à familiaribus destitutus, ab amicis etiam & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut se putaret penitus derelictum. Addit: *Nunquid nosti tempus* " *partus Ibicum in petris, vel parturiētes ceruas obseruasti?* " *dinumerasti menses conceptus earū, & scisti tempus partus* " *earum?* & cætera. quæ etiā vt priora spectant ad prouidentiam Dei. Hāc vt homini indicet, profert in medium animalia agrestia, & quæ per sese vitam agunt liberam in abruptis montium præcipitiis, aut secretisśimis saltibus, quibus tamen neque ad generationem, neque ad alimentum deest quidpiam. profert verò hæc potiùs, quia equorum, iumentorum, & domesticorum suum, & gregalium animaliū cura & procuratio, ad hominem

videtur pertinere, vt ad hipparchos, muliones, agricolas, & pastores: ibicum verò, ceruorũ, onagrorũ, & rhinocerotum, nulla est humana procuratio. Neque enim habent admissarios ad ineundũ coitum, vt equi & asini, neque à pastoribus adiuuãtur cùm pariunt, vt oues ac capræ, atque cùm opus est, vaccæ, neque præsepia illis, vt his parantur, neque aguntur ad pascua, tamen nihil illis deest. Quapropter cùm ἄλογα sint, necesse est fateamur illorũ vitam & prolẽ, ad aliã causam quæ sit prudẽtissima pertinere. Cuius quidẽ diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò non vno, sed pluribus, atque adeò cõtrariis nonnunquã modis prospicit. Quibusdam enim intelligentiam tribuendo, aliis hanc ipsam detrahẽdo, atque vtroque modo vtrorumque cõsulit incolumitati, ita vt vtrunque summæ ipsius sapientiæ argumentũ sit. nam ibici & ceruæ intelligentiam tribuit, illi quidem, vt in summis montium cacuminibus & inaccessibilibus petris pareret, huic, vt secessus feris habitatos relinquens semitas vestigiis humanis tritas nõ caueret, & vtraque suo modo sibi prospiceret, ibis quidẽ conscendendi difficultate homines æquè ac feras vitãs, cerua, vt securi sint à feris hominis benignitati suos cõmittẽs fœtus. Neque harũ alterutra facit insipiẽtes, sed vtraque quod sibi magis ex vsu est.

Ibicũ natura.

Ibices enim sunt tantæ pernicitatis vt quæ sunt aliis inaccessa, possint facilè occupare, de quibus Plinius hæc scripsit: " *Sunt Ibices pernicitatis mirãdæ, quamquã onerato capite vastis cornibus, gladiorúmque vaginis, in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimũ è monte aliquo in aliũ transilire quærẽtes atque recussu pernicitàs quò libuerit exultant.*

Ceruorũ industria

Cerui agnoscunt hominum clementiã & (vt idem scribit Plinius) vrgẽte vi canum, vltrò confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos

sa eos minùs timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fœtibus suis non deuitant, tametsi eorum quæ ad partum spectant & prolem, fœminæ sunt prouidentissimæ. nam & ante partum sese herba Seseli vocata purgant, faciliore ita vtentes vtero (Dioscorides de Seseli scripsit, capris, cæterisque pecudibus datur in potu, quo faciliùs suos fœtus enitantur) & à partu habent duas herbas, Aron & Seselim, quibus pastæ redeunt ad fœtus. Narrat Plinius & ante illũ Arist. editos fœtus exercent cursu, & fugam docent meditari (qua scilicet animal natura timidum maximè indiget) ad præerupta ducunt, saltumque demonstrant. Itaque duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & obliuione sui partus. Id animal cùm pennas habeat non minus quàm Herodius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit, tamen volare omninò non potest, quia tanta corporis mole est, vt magnitudine æquet equum & insidentem ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currendum, quod facit tanta pernicitate, vt concitatissimum etiam equum prætergrediatur, qui videtur vtraque ratione equum & ascensorem deridere, quòd scilicet citra volatum, suis pedibus insistens, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeò gloriosum animal, & formationis adeò raræ, vt ambiguum sit ad volatilium an gressilium spectet genus, exiguo capite, cerebro penè omninò caret: vt autẽ cerebro, ita & intelligentia, est enim in procuranda prole (quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum, vt derelinquat oua sua in terra, & obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare, ea & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint sui: ita enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet

Partu[...] uentia

Struthi[ocameli na]tura.

in prolem (nam & cap. 4. Threnorum Hieremiæ dicitur, *Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto*) neque recordatur laboris quē pariendo subiuit, sed quasi frustrà laborauerit, destituit nullo timore cogente ad eorum custodiam. Nihil enim præ stupiditate & obliuione & crudelitate filiis suis timet, neque cauet, quapropter frustra quidem laborasset, nisi Deus omnium parens, sua prouidentia seruaret. Hæc cùm (Deo ipso asserente) vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentissimè amare suam prolem: oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipsam more aliarum auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multò cùm sit, verùm crebrò reuerti, atque eò versus spectare ad custodiam ouorum. Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidē præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod Ælianus de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis, præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potiùs, si quando ita capitur, & in spicula vltrò impingit, præ stoliditate id facere, quia priuauit illam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid verò, nunquid non satius est oua in ardēte arena deponere, quàm demissa, in illa tanta mole frangere? satius certè. Id verò non est sapientiæ Struthionis, sed Dei, qui, vt nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiā, & amorē, Struthione enim præ stupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti vereṛno quodā, destituente prolē, euenit quod illis ex vsu est, vt Solis colore extrudātur pulli, neque matris suę corpore onerātur. tanta est Dei Opt. Max. sapiētia, vt quorundam

dam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundem custodiam vti sciat. Deinde profert Dominus exemplum intelligentiæ insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, vt fortissimè irruat, & iubæ, quam habent circundatam collo, erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes vt locustæ, & inflantes nares, hostes deterreant: terram vngula fodiunt, exultant audacter, pergunt armatis in occursum, neque pauent, neque cedunt gladio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solùm non terrentur, sed multò magis irritati, feruentes, ac frementes, sorbent naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum, quæ ab aduerso sonant, terrentur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt Vah! hoc est, exultant, & odorãtur procul bellum, & intelligunt ducum exhortationem, & vlulatum exercitus. Hæc valde consonant cum iis quæ Ælianus his verbis scripsit. Equus cùm fræni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum supplosione obstrepit, & eorum cõspectu, quasi furoris afflatu ad iter incenditur, voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem festinationem anhelat, quodam incredibili cursus studio ad currendi memoriam rediens. De docilitate eorum ad prælia, inter alia multa hæc inquit Plinius: *Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur*. Videtur ergo quod in præscripta oratione dicitur: *Nunquid suscitabis equum quasi locustas?* referri posse ad motum hunc cum quadam saltatione, & ad copiosas turmas. Vtrunque enim locustis congruit.

Equi natura.

Rogat

„ Rogat ergo Dominus: *Nunquid præbebis equo fortitu-*
„ *dinem, aut circundabis collo eius hinnitum? nunquid ſuſci-*
„ *tabis eum quaſi locuſtas*: quaſi dicat, non ſanè tu illi hanc belli intelligentiam,& fortitudinem præſtare poſſes, neque ipſe ſibi accipere potiùs quàm bos, aut aſinus, aut ceruus, ſed neceſſe eſt referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt eſt primum ac ſummum bonum,omnibus ſua cuique bona impertitus eſt,atque virtutum omnium ſymbola in diuerſis expreſsit naturis, dedítque omnibus intelligentiam. Quæ cuique maximè eſſet ex vſu. Exemplo ſunt præter dicta, accipiter,& Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo poſſent gaudere. At verò vſu effectum eſt, vt non omnibus, ſed cuidam auium generi detur,quod,authore Ariſtotele, non minùs quàm decem habet differentias, vt autem antiqua nomina hæc ſunt,(Triorches, Æſalon,Circus,Aſterias, Pernes,Phaſonus,Subutheo,Chalchis,Ptinx,Chécris) non facilè ſingulis accommodátur,nunc vbique (quod de ſolis quibuſdam,& cuiuſdam Thraciæ partis hominibus, ab Ariſtotele traditur) communi cum hominibus inita ſocietate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & prædæ particulam illis communicant, vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torſeli, Gerifalti, Vaſarces, Capallani, & alia eiuſmodi. Velle ſingulis ſua nomina ex antiquis reddere coniectando, operoſum eſſet & ambiguum, & ad noſtrum inſtitutum minimè neceſſarium, illud ſolùm præſentis loci eſt, noſſe eas aues verè plumas commutare, ac ea commutatione quodammodo iuueneſcere, vt & ſerpentes commutata

Accipitrum natura.

Aues rapaces.

mutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pilis. Cùm igitur accipitres oporteat ſingulis annis deplumeſcere, illi à natura ipſa docti, eo ipſo tempore expandunt alas ſuas ad Auſtrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui denſat: laxata igitur cute, amplioribúſque factis poris, faciliùs excidunt plumæ. Aquilarum quoque cenſentur multa genera, ſex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clariſsima pollet oculorum acie, librans ex alto ſeſe, & viſo in mari piſce, præceps in eum ruit. Hæc eadem Aquila, implumes etiamnum (vt teſtatur Plinius) pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos Solis radios intueri, & quem conniuentem nictantémque animaduertit, nido eiicit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad piſciculum ſolùm ſeſe dimittit, ſed ad lépores, cuniculos, & alia animalcula quæ diripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt ſanguinem: ipſæ verò Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Oſsifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnoſci, inquit:

Aquilarum genera.

" --*Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? in petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſsis rupibus, inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque cadauer fuerit, ſtatim adeſt.* Quod quidem carniuoris omnibus eſt commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam cauſam habebitur infauſta auis, vt ſcilicet demortui corporis indicium.

Aues infauſtæ.

CAP

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

ILLA verba Iob capite trigesimo octauo: » *Quis enarrabit cœlorum rationem, & con-* » *centum cœli quis dormire faciet?* videntur plurimum adstipulari illi Pythagoricæ sententiæ de cœli concentu, & musico sonitu. Videbantur enim Pythagoræ cœlorum orbes moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo verisimile esse, diuinum quendam suauissimúmque concentum nasci, eò (arbitror) quòd omnia sint in hac vniuersitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporum pulcherrima esse videantur cœlestia: pulchritudo verò post illa quæ in conspectum cadunt, in concentu maximè reperiri possit. Hanc sententiam sequutus etiam est Cicero in Somnio Scipionis. Quam tamen Aristotel. capite nono, secundi de Cœlo, refutauit non temerè, sed in medium productis Pythagoreorum rationibus, réque vtrinque satis examinata. *Illis* (inquit) *videbatur necessarium, tantorum corporum tam celeri latione sonitum edi, eò quòd minorum corporum minùs ce-* » *lèri latione hîc apud nos sonitus cieatur. si autem omninò* » *editur cœlestibus motibus sonitus, cùm sint corpora ma-* » *gnitudine adeò diuersa, & celeritate, proportione tamen* » *quadam, necesse est edi diuersos acutie & grauitate so-* » *nitus cum quadam proportione, vnde necesse est oriri* » *quendam concentum.*

De cœlesti harmonia cōtra Pythagoram.

Pythagorica harmonia cōfutatio.

Hæc quidem opinio plausibilis est, siquis tamen rem exactè perpendat, minùs vera. Nam si sonitum edunt cœli, eum oportet esse maximum, cur ergo non audimus? respondit Cicero, quia obsurdimus

præ

præ ſonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Ariſtoteles pro illis reſpondet acutiùs, quoniam ex quo naſcimur, hic ſonitus citra vllam intermiſſionem comitatur, non poteſt dignoſci. Nam contrarium agnoſcitur ex contrario, atque ſonitus ex ſilentio, & ſilentium ex ſonitu. Sed cur audimus aliud quidpiam? cur non tam excellens ſenſibile corrumpit penitus ſenſum? Neque ſolùm hoc, ſed cur non præter ſenſum nos quoque totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nam tonitrua ſæpe (quæ tamen illi ſono nunquam poſſunt comparari) domos faciunt tremere, atque ſolo proſternunt, frangunt lapides, & robuſtiſſima quæque corpora ſcindunt: nõ igitur cœli ſonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque ſi aliter conſideremus, videtur fieri poſſe. nam ſonitus eſt paſſio diuerberati, aut diſcuſſi aëris, vel corporis ſpiritalis, & tenuis, at verò orbes cœleſtes nullum inter ſeſe aërem habent quem comminuant, nullum igitur ſonitum ſuis circuitionibus poſſunt edere. Ipſa verò ſtellarum corpora, ſiquidem per ſe non feruntur, ſed cum orbibus quibus affixa ſunt, multò minùs. Nullus igitur ſonitus edi poteſt à cœleſtibus corporibus, ſi cœli ipſi, velut anteà indicauimus, ſolidiſſimi ſunt & lenes, nihilque aëris, aut omninò ſubſtãtiæ alienæ intercipiunt, aſtra verò vt quædam eorum partes, feruntur cum illis. Sed neque ſi cœlorum ſubſtantia tenuis eſt, ac velut fumus quidam vt aliis placet, ſonitus vllus ſit, ſi aſtra cum illis feruntur, quæ enim ita feruntur, quia medium non ſecant, ſonitum non edunt. Solum igitur ſupereſt, fieri poſſe vt ſonent, ſi cœli ſubſtantia tenuis eſt, & quieſcit, atque per eam quieſcentem feruntur aſtrorum corpora prægrandia & ſolida: hoc verò fieri non poteſt, niſi etiam cœlorum ſubſtantia

Surdi ex vehementi ſonitu.

An corpora cœleſtia ſonitũ edant.

ſit

sit ortui & interitui obnoxia: findetur enim, densabitur, rarescetque, sed hoc si ita haberet, ederetur profectò sonitus secundùm corporum magnitudinem, & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi sunt, quantò illæ, & magnitudines & celeritates, his sunt maiores. Dissiparentur ergo hæc ab illis, non solùm nostri sensus corrumperentur. Itaque conuertentes argumentum dicimus, quandoquidē talis sonitus non editur ab astris, ea non moueri per se in æthere tenui: sed vnico eodemque argumento constare, & cœlos esse solidos & astra cum illis ferri, & nullum à cœlestibus corporibus edi sonitum, quare neque concentum. Quod si ita est, constat concentum vocari in libro Iob à Domino (eius enim sunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximè concinnam proportionem. Nimirum in ipsis motibus, vt & in sonitibus sunt concinnæ quædam & aptæ proportiones inuicem comparabiles, vt videre licet in iis qui saltant ad numeros, cantus, & musicos sonitus. Illas igitur aptissimas cœli choreas vocat Dominus concentum, quem ipse dormire faciet, cùm scilicet faciet post temporalem huius seculi volubilitatem, cœlum in æternum quiescens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM.

PSALMO septuagesimoseptimo ita scriptum est: *Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit. Pluit illis manna ad manducandum.* (paucis interpositis) *Transtulit Austrum de cœlo, & induxit in virtu*

virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut puluerem „
carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceci- „
derunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eo- „
rum. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desi- „
derium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio „
suo. Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei „
ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & electos „
Israël impediuit. „

Multi censent aliud fuisse illud quod filiis Israël pluit in deserto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur aëreo, vocato melle & māna, cuius prouentus maximus est quotannis in Calabria, & in locis quibusdam Hispaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem censent fieri non posse vt illo vescerentur, & nutrirentur, quin difluerent potiùs penitus dissoluti ac laxati. Cæterùm, ex descriptione mihi videtur cōstare, eandem omninò rem esse: nam, vt dicitur cap. 11. Numerorū, *descendebat noctu in castra cum rore.* Atque (vt „ cap. 16. Exodi) *apparuit in solitudine minutum, & quasi* „ *pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram.* constat „ verò hanc esse ipsissimam generationé mannæ, qua ad expurgationes vtimur. Tametsi enim quidā putauêre esse potiùs gūmi genus, quod exsudaret ex arboribus, aut lacrymā, alij opificiū quoddā vesparum, aut apum, aut muscarum quarundā: intuenti tamē cōstare facilè potest, esse rorem quédam crassiorem, maturationem quandam à Sole recipiētem, & concretionem à noctis frigore pruinæ more, vespas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiùs quàm efficere, si quid verò incisis corticibus destillat, id imbibitum ligno esse roré. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quasi tusum, & in similitudinem pruinæ, in Numerorū lib. *Erat quasi semen Coriandri coloris bdelij,* „

Mannæ consideratio.

Mannæ diuersitas

nihil est aliud quàm quod Mesues etiam dicit, his verbis: *Diuersificatur autem secundùm diuersitates rerum su-*
» *per quas cadit, cadens enim super lapides, est sicut guttæ*
» *paruæ quæ congelantur, & fiunt sicut germen; & cadens*
» *super plantas, suscipit de virtute plantarum, & est cum*
» *permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ*
» *super lapides cadit, melior est quæ est sicut semen album, &*
» *dulcis, & est recens: post istam verò in bonitate est, quæ est*
» *subcitrina.* Ex his verbis cõstat duplex esse genus mannæ, alterum cadens super frondes, alterum super lapides (& terram scilicet) inter hæc verò præstantius esse quod cadit super lapides, quia alterum suscipit de virtute plantarum (tametsi vulgò preciosior est quæ de fronde vocatur, quod quàm sit verum ad præsens institutum non refert) porrò constat quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus quàm alterum, atque si simul album sit, esse optimum: parum verò ab hoc deficere quod subcitrinum, scilicet colore bdelij. Est enim Bdelium colore vnguium, hoc est, ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigesimo sexto Exodi describitur,

Bdelium.

» *minutum quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super*
» *terram*, esse quod optimum: alterum verò quod quasi semen coriandri, coloris bdelij, secundum tenere bonitatis gradum, consentaneum autem est rationi in tanta copia, esse vtriusque satis multum. Si autem hoc ita habet, vt sanè videtur, quî fieri poterat, vt non laxatis ac dissolutis corporibus perirent? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem. Nam vigesimo pri-
» mo Numerorum ita conquerebantur, *anima nostra*
» *iam nauseat super cibo isto leuissimo.* at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque expurgare, Hippo-

crates

crates testatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem potest, vt principiò is cibus illis contulerit vt medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati, contraxerant: expurgatis verò iam, consuetudo fecit idoneum, & suauem cibum. Si enim consuetudo vel ex venenis potest cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibis medicamētosis, accedente præcipuè Dei concursu, quo non cibus solùm, sed suauissimus etiam, & delectamentum omne in seipso habens efficiebatur? Neq; enim hunc eleuo, cùm naturales rerum causas inuestigo, sed laudo infinitam eius sapiētiam, qui ita omnia disponit, vt etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte secundùm naturalem rerum ordinem euenisse.

Consuetudinis vtilitas.

Vt & cùm populus querulus carnes posceret ad vescēdum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas scilicet, maximo agmine trans mare impelli solitas vento vehementi, atq; volantes circa terrã altitudine tantùm duorũ cubitorũ, vt ita facilè ab omnibus caperentur. Vt autẽ transferret, abstulit Deus Austrum de cœlo, & in virtute sua induxit Africũ, ventum scilicet vehementẽ, & procellosum. De quo Virgilius primo Æneidos, *Vnà Eurus Notúsque ruunt, creberque procellis Africus*. esse verò hęc omnia coturnicum naturæ & passionibus conformia, naturales quoq; cognouerunt. Nam Plinius capite vigesimotertio, libri decimi, ita inquit: *Coturnices antè etiam semper adueniunt,* „ *quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terre* „ *stris magis quàm sublimis.* & paulò pòst, *Austro non* „ *volant, humido scilicet & grauiore vento: aura tamen* „ *vehi volunt, propter pondus corporis.* Rursum paulò „

Coturnicũ natura.

„ pòst, *Aquilone ergo maximè volant.* Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, ſed Africum? quia (arbitror) Africus vehementia eſt proximus Aquiloni, ſitu verò eſt proximus Auſtro, cùm ſit inter hunc & Zephyrum, amat verò ſuauitas diſponendi rerum cauſas, minimas commutationes. Accedebat ſitus locorum: ſi enim Africus qui trãſuerſum flat iuxta Auſtrum coturnices in caſtra impulit, Boreas qui eſt è regione oppoſitus, expuliſſet potiùs. Hucuſq; igitur nulla vis eſt illata naturæ, ſed ſecundùm eius ordinem diſpoſita omnia, velut etiam cùm Deo viſum eſt, populum ob pertinaciam punire, ille ipſe carnium eſus, quem tantopere expetiuerant, attulit perniciem tam multis, vt vocatus is locus ſit, *Sepulchra concupiſcentiæ.* Nam cùm illi deſueti iam cibis ſolidis, auidiſſimè ſeſe carnibus repleuerint, comedentes vſque ad ſatietatem, vt odor carnium per nares expiraret, lethalibus morbis correpti ſunt. Neque ſanè parum ipſa carnium malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix enim venenis veſcitur, vnde malignitatem aliquam contrahit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob cauſam eas damnauêre menſæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bœotiæ, & Theſſalia, atque etiam Athenis, multos conuulſione correptos eſſe, eſu coturnicum, quæ veratro veſcebantur. Raſius quoque & Iſaac in ſuis dietis, & Auicenna ſecundo canone, & alij omnes Medici qui vllos ſequuntur, maximè vituperant: adeò vt Aponenſis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus eſſe peiores. Id quod iam dicunt, non ob heleborum ſolùm, ſed per ſeſe.

Coturnicum monumenta.

Coturnicũ cibus.

Coturnices hieroglyphicè.

Horus Apollo Niliacus narrat eam fuiſſe Ægyptiis de coturnicibus opinionem, vt in hieroglyphicis eam omnis immunditiei & nequitiæ ſignum eſſe fecerint.

Itaque

Itaque hæc omnia, Dei voluntate causas naturalès dirigente, effecta sunt. Quæ sanè nos admonent, ne cùm quidpiam nobis, siue commodi, siue damni accidit, in Dei voluntatem referre recusemus, etsi naturales rerum eiusmodi causas agnoscamus; quoniam omnia seruiunt illi.

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

PSALMO nonagesimotertio, ita dicitur: *Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Verba hæc continent argumentũ quoddam aduersus eorum sententiam qui Deum esse omninò negabant, aut si cui rei id nomen tribueretur, eam non esse intelligentia præditam, neque omninò vlla cognitione, sed vt Solem, & Lunam, & Stellas, & ipsum primum mobile esse intelligimus, causas quidem eorum quæ in hoc generabilium & corruptibilium orbe geruntur, ipsas verò per sese nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, sed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac sententia (nequis aliter putet) plurimi Philosophorum. Nam, vt refert Plutarchus libello de Placitis capite septimo, Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Euenerus Theagetes, Deos prorsus nullos esse censuerunt. Euripidem quoque fuisse eiusdem opinionis, inquit, dissimulasse verò metu Areopagitarum, inducentem in tragœdiis Sisyphonem eius sententiæ authorem. Plinius quoque eiusdem sententiæ fuit, siquidem caput septimum libri secundi, quod

Deũ esse probatur.

est de Deo, post multa alia, non sine magna impie-
„ tate, his verbis claudit: *Per quæ declaratur haud du-*
„ *biè naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus.* Lucianum quid commemorem, qui nullis non modis deridet omnes de Deo sermones, sed & Stoici omnes videntur mihi, etsi Deum nominent, nulli tamen intelligenti causæ id nomen tribuere? nam censent Deum esse ignem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuersas seminales rationales intra se complectentem, per quas omnia è facto fiunt. Insuper spiritum per vniuersum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantem, per vniuersæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nihil aliud mihi videtur significari, quàm Deum esse, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & spiritũ Domini vocari in sacris, interpretatus sum super primo capite Geneseos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè censuisse) nihil de diis seriò affirmarunt. Sceptici verò de Deo an sit, vt de re alia omni dubitant, vt videre est apud Sextum Philosophum capite primo, libro tertio Pyrrhonicarum hypotheseon. Argumenta verò omnia negantium Deum esse qui prouidentiam habeat rerum humanarum, ferè mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarchum reperies loco citato. Primum, quódque Plinius maximi facit, si Deus est, nihil est ei factu impossibile, at verò (inquit
„ Plinius) *non est Deus qui possit omnia, quia non potest*
„ *sibi mortem consciscere: si velit, neque mortales æternitate*
„ *donare, aut reuocare defunctos, neque facere vt qui*
„ *vixit, non vixerit, qui honores gessit, non gesserit, ne-*
„ *que vt bis dena viginti non sint, neque habet vllum in*
„ *præterita ius, nisi obliuionis.* fit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud sit quàm ipsa natura, siquidem Dei potentia

Tria argumenta Philosophorum negantiũ Deũ esse.

tentia nulla est, nisi naturalis, non est igitur vllus Deus, qui voluntate & cognitione operetur. Secundum, si Deus est, is est omni ex parte beatus, si tamen curas gereret rerum humanarum, haud dubiè sustineret magnam molestiam & angeretur. Tertium, si Deus est, & curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum pessimo quoque fortuna præclarè agere solet, contrà cum præstantissimo quoque pessimè? hoc argumẽtum Sextus Philosophus ita premit. Siquidem Deum esse & prouidere dicunt, aut prouidet omnibus aut aliquibus, si quidem omnibus prouideret, nõ esset neque malũ vllum, neque vitiosus vllus, neque vllum vitium: at verò vitio plena esse pleraque videntur, non ergo omnibus prouidet Deus. sin autẽ aliquib⁹ prouidet, aut vult & potest prouidere omnib⁹, aut vult quidem, sed non potest, aut potest quidem, sed non vult, aut neque vult neque potest. Si vellet & posset prouidere omnibus, omnibus prouidet, si vult sed nõ potest, eius vires superabit ea causa, ob quam non potest prouidere illis quibus non prouidet, si tamẽ potest prouidere omnibus & non vult, inuidus esse existimari possit: quòd si neque vult neque potest, fit & inuidus & debilis. Hęc autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Nõ est igitur Deus qui prouideat, sed aut nullus Deus est, aut is est prima causa sine vlla cura, quin & sine vllo rerũ aliarum sensu. His adeò stultis cogitationibus, quas vnico illo carmine Psalmi quinquagesimi secundi, cõplexus est Dauid, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*, occurrit nunc idem vates dicẽs, *Qui plantauit aurẽ non audiet, aut qui finxit oculum nõ considerat?* quasi dicat, quandoquidem non omnia quæ sunt, sunt entia per se, sed alia ex aliis, & ab aliis fiunt, & in iis quæ fiunt. sunt quædam sensus expertia, quædam sen-

De⁹ omnia eminenter continet.

ſu prædita, neceſſe eſt eam cauſam à qua quæ ſenſu participant ſunt effecta, ſentientem etiam eſſe, alioqui dediſſet virtutem qua careret effeciſſetque aliquid ſe præſtantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter Phyſicos magis receptum axioma, quàm nihil operari poſſe vltra gradum ſuæ perfectionis. Si igitur ſentiẽdi facultas eſt in poſteriorum quibuſdam, neceſſariò ſit & in prima cauſa. Quapropter fieri non poteſt, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit oculum, non cõſideret. Porrò, auris & oculus, & quæcunque alia noſtri corporis organa, maximè verò hæc quæ ſenſuum ſunt, ita ſunt compoſita, & ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari poſſit aptior compoſitio. Quæ res haud dubiè, niſi ſtupidis, euidenter indicat, ea non caſu, ita aut aliter cadentibus corpuſculis, aut elementis, conſtitiſſe, ſed in ſumma ſapientia effecta eſſe. Nullatenus ergo à facultate cognitionis experte, ſed ſapientiſſima. Licet apud Galenum octauo libro de vſu partium, mirabilem ſapientiam in effingendis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet anfractuoſum illum aurium porum, tortuoſumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui naſcuntur ex cerebro, ſubſtratum, & cute prætereà duriuſcula contectum, & in oſſe duriſſimo formatum, non temerè effectum eſſe, ibi, & talem, ſed audiendi gratia? ſi enim neque alia in parte, neque aliter effici poſſet, vt eſſet tranſmittendis in animam ſonis adeò aptum, euidens coniectura eſt, ab aliqua ſapiente cauſa eſſe aptatum. Nam prçterquàm quòd ad ſecuritatem & tutelam cerebri, vt Galenus indicat, facit illa flexuoſa meatus figura, ad ipſos ſonos qui aëris motitatione conſtant excipiendos præcipuè eſſe factam, indicant mihi euidenter

Aurium conſideratio.

denter choncæ quæcunque illam et figura cauæ, flexuosæ scilicet, & contortæ. Eæ enim auribus admotæ, ex eo solo quem intra se continent aëre, etiam nullo extrinsecus accedẽte motu, tinnitum edere cõtinenter sentiuntur, adeò facit illa figura vt aër inclusus sonet. Porus ergo ille accommodatissimus effectus est, vt illam ab aëre passionem excipiat, neruus verò quorsum eò venit ex cerebro, nisi vt deferat facultatem quæ percipiat? vt certè ad oculos primi veniunt ex cerebro molliores, & rariores, copiosiores spiritus quibus ad videndum erat opus excepturi. Iam verò in ipsis oculis humor vocatus crystallinus, rotundus quidem, sed secundùm faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud est, quàm speculum crystallinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis, accommodatissimum? Tunica cornea totum oculum extrinsecus finiens, quid aliud quàm laterna cornea, ad recipiẽdum externos, & reddendum internos fulgores? adeò mihi videntur hac in parte homines non solùm quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia speculorum & laternarum deligenda, imitati sapientiam nostri formatoris. Mitto dicere mirabiles vsus tunicæ vueæ, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert. Retiformis etiam arachnoydis, & coniunctiuę, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & superciliorum, atque adeò ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neque eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia atque eorum singula sapientissimè, & magnæ cuiusdam vtilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut muta quodcũque horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum velle: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est,

Oculorũ fabrica.

hoc, vel tale, frustra, neque ornatus solùm gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potiùs sapientissimus? effecta verò esse ab aliquo necesse est, siquidem, vt in huius operis initio monstrauimus, effecta sunt, & non à seipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, vt re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditum fecit. Si enim non constitit casu, neque præter intentionem agentis constiterit. Præuidit ergo qui fecit aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso, aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, vt qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omninò non fuissent, neque sciri, quare neque fieri omninò possent. Igitur hac ratione euidẽter constat, fieri non posse vt quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum, & non consideret. Vt igitur solùm des (est verò id anteà indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constitisse per se ab æterno, constat, eum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit, omninò sentit, patitur certè à sensibilibus, nam vt Aristotel. indicat, ipsum sentire pati quoddam est: neque sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur sensum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua agitur passione, alterum verò alteri⁹ est comes, vt & reliqua cõtraria. Si igitur sentit (dices) potest & voluptate

frui

frui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrũpi: hæc verò aliena admodùm ſunt ab eo quod æternum, igitur & ſentire alienũ ab eo eſt. Porrò dices, non ſolùm noſtro argumento fieri, vt vim habeat percipiendi ſonos & colores, ſed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, ſiquidem neceſſe eſt præuideri quæ fecit, non autẽ extra ſe. Ita eſt profectò, habet in ſeſe omnia, non tamen vt extant extra illum, ſed præſtantiori quodam modo, atq; vt in æterno exemplari, quod anteà etiam vel ex ſententia Platonis indicauimus. Itaq; audit, & videt, nõ tamẽ vt nos, ſed præſtantiùs multò, ac citra omnẽ paſſionem vnica ſimpliciſſimaq; notitia agnoſcens omnes, ſiue ſonos, ſiue colores, ac deniq; omnia quæcunq; ſunt, fuerunt & futura ſunt. Non igitur fieri poteſt, vt qui fecit aurem non audiat, & qui fecit oculum non conſideret, neq; enim quia perfectiùs videt, & audit, negandum eſt videre, & audire, quin potiùs aſſerẽdum videre & audire omnia, atque eſſe ſapientiſſimũ, & prouidentiſſimum, atque vt nihil ſine eius potentia, ita neque ſine eius ſapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis reſpondere difficile eſt. Pro primo dicimus eos rectè aſſerere, ſi Deus eſt, eum eſſe omnipotentem: at verò falsò aſſumere, non eſſe qui faciat quidpiam ſupra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Optimus Max. quam de ſe voluit haberi fidem, innumeris neq; ineuidentibus miraculis, ſiquidẽ ſuſcitauit mortuum quatriduanum, & quod eſt multò maius, ipſe etiam triduanus ſurrexit à mortuis. Dices, hoc ipſum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eóſque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil ſibi inde aucupantes, vt omnes, nullo ferè excepto, in confirmationẽ fidei mortem & tormẽta libenter

Deus omnia in ſe habet.

Reſpondetur argumentis Atheorũ.

benter subierint, eósq; per vniuersum orbem dispersos, vno ore, pro amico, multò antè contumeliosè necato mentitos esse, hisq; ipsis iam occisis, innumeros posteà sapientissimos, grauissimos, & sanctissimos viros, rebus omnibus posthabitis, vsque ad sanguinis effusionem leuiter credidisse. Quæ potest esse aut excogitari maior perfidia? petet Atheus, vt illi indicem hæc ita esse effecta, vt narrãtur. Non possum aliter, quã testimonio sacrarum literarum, & cõsensu mundi totius atque multorum seculorum, & (quod est maximum) consonantia omnium testimoniorum veteris & noui testamenti, & consensu historiæ prophanæ cum sacra. Quæ argumenta diligentissimè persecutus est Diuus Augustinus in libris de Ciuitate Dei, & post illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil horum effectum esse? quia (inquit) fieri non potest. Sed cur non potest fieri? quia (inquit) nihil tale effectum est vnquam. Quid si effectum est? non est (inquit) itaq; probat idem per idem, atque, vt dicunt, vtitur circulo, petitque credi sibi soli sine vllis testimoniis, potiùs quàm nobis cum tam multis. Longè stultius est putare, non esse Deum omnipotentem, quia non potest sibi mortem consciscere. Nam cùm mori pati sit, nõ agere, non posse mori, roboris sit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc est, non posse facere, vt quæ facta sunt, facta non sint, & neq; in præsentibus posse facere, vt non sit, quod sit, cùm est, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil est, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui potest omnia quæ contradictionem non continent, nihil est quod non possit, & qui in his næniis hærent, non mihi

Deus omnipotens.

hi videntur vt sapientes dubitare, sed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miserum dicunt futurum Deum, si quis sit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miseriis ponerent homines rerum gerendarum solicitudinem, ne essent adeò ambitiosi. Vt verò homo qui multarũ rerum curam habeat, sit miser, Deus tamen minimè miser sit. Miseria enim non est in prouidẽtia, sed in defatigatione, Deus verò defatigari non potest, siquidem nullo labore rerum notitiam conquirit, nullius obliuiscitur, sed omnia, præsentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipse existens simplicissimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiã simplicitas, Philosophi optimè intellexerunt, nam vel ipsum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, si vnum esset, hoc est, vno constans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non Physicæ solùm, sed & Metaphysicæ compositionis est expers. Quid ergo stultius, quàm timere ne prouidentia fiat miser, qui nullatenus possit defatigari? Quid adduntq; prætereà? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum præstantissimo quoque pessimè. Argumentum hoc tractauit disertissimè Dauid Psal. 72. his verbis: *Et dixerũt, Quomodo scit Deus, & si est sciẽtia in excelso? Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerũt diuitias. Et dixi, Ergo sine causa iustificaui cor meum.* Respõdet verò mox ipsemet huic dubitationi, dicens: *Existimabã vt cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligã in nouissimis eorum.* Quasi diceret, non possis intelligere, quantumuis labores, quæ sit causa qua impij in hoc seculo prosperè agant, nisi intres

Atheorũ reprehensio.

Impij cur prosperentur.

tres in considerationem diuinorum mysteriorum, & intelligas quæ fient in nouissimis eorum. Sed quæ sunt hęc? *Quia ecce* (inquit) *qui elongant se à Deo peribũt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs se.* Post nouissima scilicet, & in futuro seculo. Itaque hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, sed, quandoquidem aliis argumentis constat prouidere, ac nihilominùs in hoc seculo sæpe agitur meliùs cum deterioribus, fit, vt teneamur sperare aliud seculum, in quo reddatur vnicuique secundùm opera sua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem, sed excitat spem futurorum bonorum, quia vt in hanc ipsam sententiam inquit diuus Paulus 1. ad Corinthios cap. 15. *Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Non est autem consentaneũ, vt qui meliores, sint miserabiliores, cùm Deus sit optimus, videátque & audiat omnia. Speramus igitur non in hac vita tantùm, sed in futura potiùs, in quam boni resurgent induti immortalitate, mali autem in æternam perditionem. Itaque quia videmus seculi huius bona magna ex parte esse collata in deteriores, non negamus Dei prouidentiam, sed intelligimus fines bonorum & malorum non esse in hoc seculo, & quia alicubi esse oportet, excitamur in spem post mortem futurorum; interim suspicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam est bonus, hæc qualiacunque bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reseruãs, quorum, hîc inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. siue de iusto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas nostras aliud seculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM NONVM.

PSALMO nonagesimosecundo ita scriptum est: *Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.*

Arist. cap. decimotertio libri secundi de Cœlo inquit: *Mentis est ratione carentis non admirari, cùm nã parua terræ gleba, si elata dimittatur, fertur. quiescerèque non valet, & quò est maior, eò celeriùs fertur, vniuersa autem terra, si quis ipsam sublimem eleuatámque dimittat, ferri non potest.* Nunc verò tantum pondus quiescit. hoc est, miretur quispiam quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quiescat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmioribus cæmentis fundata, sed in aqua & aëre vndique pendens, cùm præcipuè videamus, minimi etiam ponderis frustulum si dimittatur in aëre, nulla alia re sustentatum, decidere, neque manere posse. Hæc dubitatio plurimum torsit veteres Philosophos, cõiecítque in solutiones longè diuersas, quarum tamen pleræque, vt bellissimè dicit ibidẽ Aristoteles, absurdiores sunt ipsa dubitatione. Nam Empedocles infinitam esse terræ profunditatem, ideóque quiescere, quasi radicibus infinitis firmatam. Thales innatare in aqua vt lignum quoddã. Anaximenes, Anaxagoras, & Democrit⁹ amplam esse, & ob latitudinem quiescere, quòd subiectum aërem secare non possit, cõstat verò hæc omnia absurda esse. Nam terrã rotundam esse, certæ cuiusdã magnitudinis, æquidistantem à cœlo secundùm totã superficiem, experimento constat, quare infinita non est, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemisphærium illi magis innititur, quàm illud huic, sed in centrum nituntur omnia. Porrò si

Falsa Philosophorum opinio de terra.

rò si

rò si terra ampla est, & figuram habet tympani, ac proinde non potest secundùm latiorẽ superficiem secare aërem: cur tamen secundùm superficiẽ angustiorem non findit & elabitur? cur enim potiùs nitatur in hanc cœli partem, quàm in illam? Iam verò si terra aquæ innatat, ipsa aqua quo sustentatur? quòd si aqua pendere potest in aëre, possit & terra, quæ enim maior dubitatio? neque igitur super aqua, neque super radicibus, vel cæmentis infinitis firmauit Deus orbem ter-,, ræ, sed, vt inquit Iob c.26. *super nihilum appendit*. Certè ex hoc, vt ex aliis multis, quæ in natura rerũ eueniunt mirabilia, nos prouocant sacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Esaias capite quadrage-,, simo ita inquit: *Quis appendit tribus digitis molem ter-,, ræ?* & rursum paulò infrà: *Nunquid non intellexistis fun-,, damenta terræ?* rursum capite quadragesimosecundo, ,, inquit, *Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & exten-,, dens eos, firmans terram*. Itaque gloriatur Dominus Deus, quòd sine vllis fundamentis, sed super nihilo firmauerit orbem terræ, qui non commouebitur. Nimirum Dei imperium firmius omni fundamento est. Sed quoniam Deus omnia disponit suauiter, neque vlli rei æternam infert violentiam, necesse est, ita sit terra super nihilo firmata Dei iussu, vt ipsa non repugnet. sed ita ei obsequatur, vt verè secundùm suam naturam locata sit. Inuestiganda igitur nihilominùs causa est naturalis, qua terra ita locata quiescit, neque vnquam commouebitur. Plato in Phædone ita inquit:
,, *Persuasum mihi quidem est primò, si est terra necessitate ,, eiusmodi, vt nunquam decidat, sed ad eam sustinendam ,, satis id esse, quòd & cælum vndique sibiipsi simillimum ,, est omninò, & terra vndique æquilibris. Res enim æquili-,, bris in similis alicuius medio posita, neque magis neque*

Terra immobilis.

minus

minus potest in partem aliquam inclinari, cúmque simili- „
ter se habeat, ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cu- „
ius opinio plurimis arridet, videturq́ue optimã & facillimam causam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non est cur huc quàm illuc potiùs rueret, rotunda cùm sit, & in medio posita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens; *Ponderibus librata suis.* „
Sed si ea esset verè causa, fieret, vt si extra centrum mundi posita dimitteretur, rueret in eam cœli partem quam haberet propiùs, ideò enim non ruere dicebatur, quòd in medio sita in nullam potiùs partem inclinet. Deinde fieret, vt si terræ figura deficeret ab sphærica, & in alteram partem, vt in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiente æquilibrio, & in eam partem potiùs inclinante pondere. At verò absurdum est vtrumque horũ, nam quoquò rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quò leuitas?) sed in contrarium. Leuitas autem fert versus cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotissimam, putà ad centrum mundi. Ergo terra siue extra centrum poneretur tota, siue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eò vsque, vt centrum ponderis sui in mundi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia si mutata figura extaret, non esset idem centrum ponderis & magnitudinis, sisteret verò in mundi medio ponderis medium, quia pondus causa descensus est. Si verò non mutata figura, sed à medio mundi aliquatenus pulsa emineret in alteram partem, rueret sanè tunc quoque, & medium suæ magnitudinis, & mundi totius idem esse faceret, quia nulla alia ratione potest aliis omnibus elementis substare. Amat verò id eius natura, quia est omnium crassissima: est verò is

naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per seipsa, hoc est, neque pulsa, neque tracta, neque portata, neque volutara, sed sponte naturæ, vt crassa sint sub tenuibus: est autem in vniuersa infimus locus, qui & intimus, putà centrum, supremus qui & extimus, putà cœlum. Quia vniuersi partes non possunt ad aliud quodpiam extra ipsum referri, vt in corporibus singulis, velut in ouo vitellus est pars intima, non tamen eadem infima quia est quædam albuminis pars inferior, quæ scilicet longiùs abest à cœlo: in ipso autem orbe non ita, quia non est extra illud aliud ad quod eius partes referantur, sed est infra, quod continetur, supra verò quod continet, continetur verò ab omnibus quod in centro situm est, cœlum autem omnia continet. Hæc igitur causa est, qua terra extra centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, quia non ruit à centro. Nam quo pacto possit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cùm sint tales lationes? neque certè re ita perspecta, vlla superest dubitatio. Nam particula terræ in aëre dimissa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui est propior, sed versus centrum, neque si iuxta ipsum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex aëre fuso esse indicatum anteà est. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhæreat, sed ordinem quem naturaliter expetit, ne sit, scilicet super re tenuiori, sed tenuioribus omnibus substet. Terra ergo tota, cùm ita locata sit, non possit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac secundùm eius naturam collocans, hoc est, in mundi medio, qui idem est locus infimus. Verùm quia, vt diximus, si alteram

Centrum locus infimus.

alteram in partem extaret, velut si nunc ad Aquilonem aut Austrum tuberculum magnum terræ aliquod innasceretur, rueret, non quidem in cœlum eò versus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) sed in sese ipsam, vsque dum centrum sui ponderis teneret mundi medium, necesse est vt hunc quoque casum Deus prouideret, efficiens ne aliquam in partem terra extet potiùs, sed omni ex parte sit æquilibris: hoc autem æquilibrium, siquidem terra esset perfectè sphærica, & secundùm omnes partes æquè crassa, nulla alia ratione indigeret, nam esset ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verùm ob aquarum distributionem, & alias necessitates, oportuit vt terræ partes essent aliæ aliis altiores, ac nihilominùs, vt firmiter quiesceret, oportuit vt nullæ partes potiùs quàm sibi oppositæ extarent, aut vt illa eminentia oppositarum partium crassitie pensaretur ad æqualitatem.

Necesse est igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus distribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne alia ex parte grauior facta terra, rueret in seipsam, aliud centrum quærens, quod esset sui ponderis, etsi non esset suæ magnitudinis, velut de iis quæ vehuntur in aqua monstrat Archimedes. Iustam hanc partium orbis terræ dispensationem optimè cecinit Esaias cap. 40. dicens, *Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes & colles in statera?* ob hanc igitur æqualem distributionem partium, & quia in medio collocatus est terræ orbis, non commouebitur.

Mõtium & colliũ inæqualitas.

Neque verò illa æqualitas partium, est extra id quod amat rerum natura, imò est quoddam naturæ

bonum, non in vniuerso solùm, sed in vnoquoque spectabile. Galenus enim multis commendat, in opere quod de vsu partium scripsit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in musca & culice, & arbore, & arbusto, & herbula, & re quacunque integra, vsque adeò fecit Deus omnia in pondere, & mensura. Itaque ne terra per aërem in quo videtur pendere, rueret, prouidit Deus, illam sub aliis omnibus mundi partibus collocans: ne rueret in seipsam, aut commoueretur, prouidit, librans in pondere montes, & colles in statera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM.

CAPITE vigesimoquinto Prouerbiorum: » *Acetum in nitro qui cantat carmina cordi* » *pessimo*. Comparat Salomon carmina salutaria, decantata homini qui sit corde pessimo, aceto in quo dissolutum sit nitrum. Quæ quàm sit apposita comparatio, quiuis facilè intelliget, perspectis iis quæ de talibus carminibus à Philosophis, & de nitro in aceto à veteribus Medicis scripta sunt. Plato in Charmide in persona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atque animi morbis sublatis, plerunque salutem in corpus redundare, tollíque capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris sermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaque sunt hæ incantationes, seu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique disciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & virtutum cultum

tum nos alliciunt. Maximæ scilicet ægri animi medelæ, quæ sanè à sapiente, & qui ex Deo est, libentissimè suscipiuntur, ei verò qui corde est pessimo, aceto in nitro, seu nitro dissoluto in aceto similes occurrũt. Principiò enim molestæ sunt, & mordent acriter, posteà verò extergunt & eluunt sordes animi, nisi quis iam est immedicabilis. Talis enim semper auersatur, & respuit, læditúrque omni curatione magis. De nitro verò à Dioscoride capite 89. lib. 5. ita scriptum est: *Purulentas aures & sonitus earum sanat, sordes expurgat cum aceto instillatum.* Galenus quoque tertio de compositione medicamentorum secundùm locos, ex Archigenis sententia commendat ad aurium sonitus, acetum cum nitro. Vt itaque nitrum cum aceto instillatum in aures, earum eluit sordes, & sonitus, seu tinnitus earum sanat, ita exhortationes sanctæ sæpius instillatæ in aures, etiam pessimis, sordes animi eluunt, & varias perturbationes, quasi sonitus aurium prohibentes audire veritatem, sonant. Mordent verò, neque sine magna molestia ab ægro animo suscipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per se, ac simul ambo, vbi in purulentas, & exulceratas aures instillatur, mordet, duratque ea mordicatio, vsque dum pars sanescit, & cute obducitur.

Aceti in nitro soluti vis.

Aures purgãtia.

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem vigesimoquinto Prouerbiorum: *Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei qui miserit eum, animam ipsius requiescere facit.* Et paulò infrà in eodem capite, in eandem sententiã dicitur, *Aqua frigida animæ*

„ *sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.* Itaque coniunctis ambobus locis facilè intelligimus, potum aquæ refrigeratæ admota niue in die messis, hoc est, in æstate, facere requiescere animam potantis, vt nuntius seu legatus missus è terra longinqua cùm est fidelis, facit requiescere animam eius qui misit eum. Quoniam scilicet, fiduciam habet in nuncio fideli is qui misit eum, ac proinde requiescit animus eius. Possit hic Physicus pro potu niue refrigerato testimonium accipere, atque tempus vtendi illo discere, non „ minus quàm à Galeno: siquidem verba illa, *Animam* „ *ipsius requiescere facit*, vsum innuunt, illa verò, *in die* „ *messis*, tempus vtendi. Nimirum anima Physicè plerisque vocatur ipsa respiratio, seu qui respirando attrahitur spiritus. Atqui Diogenes, vt tradunt, qui de eius placitis scripserunt, in eo aëre animæ essentiam esse putauit. Sed vtcunque de animæ essentia sentiat Physicus, quia respiratu vita seruatur, ipsam respirationem animam vocat, atque huius ipsius facilitatem, seu tranquillitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requiescere, est Physicis, respirationem facilem reddere, id verò fit, igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando. Quod, cùm febris calor igneus sit, constat, vt posit à multis febribus liberare, atque ita esse vtilissimum, cùm tempestiuè adhibetur. Intempestiuus enim eius vsus multorum malorum causa esse potest. Quæ Hippocrates ferè colligit in „ Aphorismo dicens: *Frigida velut nix & glacies, pectori* „ *inimica sunt, tusses mouent, sanguinis eruptiones, ac* „ *defluxiones faciunt.* Rursus in alio Aphorismo: *Fri-* „ *gida inimica ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali* „ *medullæ.* & rursus: *Frigida conuulsiones, antrorsum,* „ *ac retrorsum, distentiones, nigrores, rigores febriles.*

Aquæ frigidæ potum.

Oppor

Opportunitas verò est, vt Galenus libello de cibis boni » & mali succi inquit, *in æstate non quibusuis sed iis tan-* » *tùm qui exercentur dare, ne, scilicet æstu forti & exer-* » *citatione inflammati, in causones incidant*. Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus » in acutis, his verbis docet; *Febris autem ardens fit*, » *cùm resiccatæ venulæ tempore æstiuo acres ac biliosos* » *ichores in seipsas trahunt*. Fit autem plerunque ex » longo itinere, & longa siti, cùm resiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in seipsas attraxerint. Cùm igitur hæc sit causonis generatio, & his causis fiat, constat nulla ratione posse præcaueri melius, quàm eo tempore, iis qui in talibus versantur causis, dato potu frigido, foreque vt venæ refrigeratione temperentur, & spiritus, qui æstu & exercitatione redditur difficilis, requiescat, fiatque facilis ac moderatus.

Causonis generatio

Facit igitur talis potus, animam requiescere in die messis, hoc est, in æstate & labore. Quo enim potiùs vteretur, quo significaret æstum & laborem, quàm messis? non autem solis messoribus, sed & omnibus hominibus negotiosis, qui per æstatem non possunt se horis meridianis domi continere, & iter agentibus vtilis is potus est, siquidem inde febres ardentes solere cieri Hippocrates author est. Neque verò tunc omnibus vtendum tali potu est, sed quibus nulla pars earum quæ eo lædi solent insigniter est debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nerui, spinalis medulla, aut etiam intestina, aut vesica. Quibus ergo talis quæpiam est debilitas, exercitationes & insolationes per æstatem deuitentur penitus, ne necessariò incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt verò præscripta verba Salomonis continent com-

mendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æstate quidem nisi exercitatis vtendum eo esse: in aliis verò temporibus nulli. Non enim simpliciter dicit, frigus niuis requiescere facit animam, sed in die messis; nimirum aliis temporibus, aut etiam in æstate vacantibus hominibus, animam sedat ipsa aëris inspirati temperies, aut otium. Verùm de tali potu alibi mihi dicta sunt plura. Hîc pro meo instituto dictum est satis.

vid. fol. 60. 61. 215. 216. 217. 218.

CAPVT SEXAGESIMVM SECVNDVM.

» CAPITE I. Ecclesiastæ: *Generatio præterit,*
» *& generatio aduenit, terra autem semper*
» *stat. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum*
» *reuertitur, ibique renascens gyrat per Me-*
» *ridiem, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vni-*
» *uersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos*
» *reuertitur.*

De circulari motu.

vid. Pag. 26. 29. 112. 169.

1 Hoc quod Ecclesiastes obseruauit, nihil aliud est, quàm quod Arist. in duobus vltimis capitibus secundi de ortu & interitu disertè tradidit, putà circularem esse rerum omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam, scilicet, sola mutatio circularis potest esse perpetua. Partes ergo mundi quæ per se sunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœlestia, nullam mutationem substantiæ subire, sed circulo volui, accederéque & recedere, eadem numero semper redeuntia; quæ verò corruptibilia sunt, fieri semper ex se ipsis circulo nascentia & intereuntia, numero semper alia, sed specie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aër. Hunc generationũ abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus seruatur, innuit Ecclesiastes

ſiaſtes dicens, *Generatio præterit & generatio aduenit.* Conſiderandum verò triplicibus rebus conſtare mundum hunc, quibuſdam enim incorruptibilibus, vt cœleſtibus: quibuſdam ſecundùm ſe totas corruptibilibus, vt ſingulis brutis & arboribus: aliis corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aëre, horum enim nullum ſecundùm ſe totum corrumpi poteſt, corrumpitur verò ſecundùm partes ſingulas. Corruptibilia primi generis, non aliter ſeruantur, quàm ſucceſsiua generatione ſingularium, generatione ſcilicet prætereunte, & generatione adueniente. Terra autem & mare & eiuſmodi ſemper ſtant, etiamſi ſecundùm particulas præ ſua mole inſenſibiles, recipiant acceſsiones. Sol, & reliqua corpora cœleſtia, ſecundùm ſe tota & partes omnes inalterata, tantùm mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent cauſæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione, hoc eſt, eiſdem ſpeciẽ rebus abeuntibus & redeũtibus oriuntur & intereunt. Neque ſanè illorum cœleſtium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione ſunt, ſed in his ipſis eſt ordo vt loci, ita & virtutis. Suntque alia aliis efficaciora & perfectiora, mutatque cœlum ipſum alia per alia, velut per tenuiora & ſuperiora, quæ craſsiora & inferiora ſunt. Proindeque dictum eſt Empedocli, terram & aquam materiam eſſe generabilium corporum, vt farinam & aquam, aërem verò & ignem efficientia magis quàm accipientia eſſe, & virtutes præſtare magis quàm corpora rebus generandis. Hæc igitur conſentaneum eſt accipere propiùs à cœleſtibus vim, quàm in humiliora tranſmittant. Argumento eſt, quòd cùm inferiora, & denſiora, ſtent in ſuis locis firma (multoque magis

Mũdi partes triplices.

De elementis.

Aëris motus circularis.

terra) superiora illa & tenuiora cum cœlestibus voluuntur, & illorum prosequuntur motum. Aërem enim supremum, & qui iuxta cœlum est, circulo volui quotidiè vt ipsum cœlum, indicant cometæ, qui quasi in ipso essent cœlo, videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aërem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuissimum motum ipsius Solis tenere, & cum illo circuire, indicat calor qui lumini accedit semper, & tenebrosa deserit, quasi luminis comes indiuiduus. Id enim est, quia ignis est assecla Solis. Vt igitur Solis circuitio causa est circuitionis huius substantiæ spiritalis, aëreæ inquam & igneæ, ita & hæc spiritus circuitio, causa est generationum, & corruptionum, eorum quæ circa terram, & mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis. huic enim, vt Aristoteles inquit, substrata sunt omnia, vt materia; illeque suo calore efficit omnes naturales ortus, estque, vt in hoc ipso opere anteà interpretati sumus, spiritus qui ferebatur super aquas, & fœcundabat omnia. Breuissimè igitur Ecclesiast. complexus est totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum seruari, aliis ex aliis rebus circulo genitis, & generatione succesiua rerum numero diuersarum, specie similium, itaque generatione prætereunte, & generatione adueniente: causas verò huius commutationis rerum esse, quòd terra semper stat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua constat) & circa eam voluuntur circulo cœlestia, & spiritualia tenuiaque corpora, his enim (cœlestibus inquam & spiritalibus) facientibus, & illis (crassis scilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò

hæc

hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis conſentaneum, quàm vt illa circumeant, & hæc firma ſtent, ſiquidem efficientem cauſam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur meliùs quàm materia quieſcente, & effectrice cauſa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quàm circumeundo.

Copernici reprehenſio.

Quapropter faceſſat iam hinc quorũdam veterum ſententia, & Copernici arguties, terra enim ſtat, & Sol circuit. Neque verò ipſa cœleſtia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas cauſas, ſed cœleſtia efficiunt ſolùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm craſſa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiáque ſint, alioqui non eſſent elementa. Neque ipſa cœleſtia inter ſeſe, neque tenuia elementa habent pares efficiendi vires, ſed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum cauſa eſt, proinde Eccleſiaſtes patiendi principium in terra quieſcente, efficiendi verò in Sole, & ſpiritu, hoc eſt, igne, circulo lactis poſuit. Eam verò eſſe vtilitatem circularis lationis, vt effectrix cauſa ad omnes materiæ partes accedat, apertè inſinuant illa verba, *Iuſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus*. Nihil eſt enim aliud, quàm ſi diceret, in circuitu pergit, vt luſtret vniuerſa. Porrò nos anteà, ſuper capite trigeſimo Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei ſapientiam commendauimus, & admirati ſumus, qui ita illum cœlo locauit, cúmque motum tenere iuſſit, vt nulla ſe mundi pars abſconderet à calore eius.

Solis circuitiones.

Verùm quod de Solis motu hoc loco dicit nõ exiguã ingerit difficultatẽ. Nã, inquit, *gyrat per Meridiẽ & flectitur ad Aquilonẽ*. Videtur autẽ hoc non ita habere. Nã Aquilo eſt ea cœli pars à qua flat Boreas, qui & Aquilo

dici

dicitur. Ea verò est vbi situs est polus, Sol verò circuit circa polum, ita vt polus centrum sit eius circuli quem Sol describit, non potest ergo versus polum flecti, siquidem circuli partes omnes distant à centro æqualiter. Neque verò hîc possis dicere quod Diuus Thomas Aquinas super Iob dicit, Aquilonis nomine significari hemisphærium quod supra nostrum Orizontem est, & huic oppositum dici Meridiem. Quin potiùs, meo iudicio, hinc constat, non esse illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyrare per Meridiem, cùm horas nobis exhibet meridianas: constat verò horis meridianis supra nostrum Orizontem esse Solem. Meridies igitur pars nostri hemisphærij est, non quid huic oppositum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur sanè hoc dictum iuxta sententiam quorundam veterum, qui, vt Arist. cap. 1. secundi Meteor. narrat, censebant totum mundum secundùm Septentrionalem partem in sublime assurgere, secundùm Meridionalem verò demissum esse, idque non solùm in cœlesti, sed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solémque non sub terram, sed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circumferri. Itaque diem esse cùm per meridiem circuiret, noctem verò cùm deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi sententiæ locus hic fauere. Sed & quod ponunt, aliíque quàmplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem aliis omnibus esse superiorem, videtur ex sacris posse recipere confirmationem, siquidem Esaiæ decimoquarto capite ita dicitur, ex persona superbissimi:

ſimi: *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamẽti in lateribus Aquilonis*, quaſi ſcilicet, Aquilo excelſior cœli pars ſit. Verumtamen hoc falſum eſſe, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quòd in perfecta ſphæra omnes extremitatis partes diſtent æquè à medio, indicatum anteà eſt ſuper capite trigeſimoſeptimo Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum eſt ignorantiſsimorum Aſtrologiæ. Nam cùm Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, niſi moueretur qua nos dicimus, ſupra & infra terram, non poſſent poli eſſe, vbi eſſe nunc ponuntur, ſed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum eſſe vbi nunc ponitur declarant ſtellæ omnes fixæ, quæ quò longiùs abſunt ab illo puncto, eò maiores deſcribunt circulos, & quò accedunt propiùs, minores, adeò vt ſint nonnullæ æternæ apparitiones. Itaque falſum eſſe illud dogma, ex dictis apertè deprehenditur: quapropter nõ licet ſecundùm illud ſacra verba interpretari, ſed quæ ex Eſaia produximus verba ſunt regis præ ſuperbia inſanientis, affectantíſque ſedes æthereas, ac ſolium ſuum collocare in Aquilone, quæ pars deſpectanti à terra videtur eſſe ſummus cœli apex, quia in medio aſtrorum omnium eſt, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Aſtra omnia tam errantia, quàm fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelſior eſt aliis, neque quidem poteſt in corpore perfectè ſphærico. Quo pacto autem vera ſint præſcripta nunc de Solis circuitione verba, jam dicamus. Certè illa in ſphæra recta & ſub æquinoctiali vera non eſſent, ibi enim Sol aut per ipſam lineam fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra citráve eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam nõ interſecet,

non

non intersecans autem in contrariam mundi partem flecti non potest. At verò in sphæra obliqua, qualis est hæc quam incolimus, & Syria, vbi hæc scripta sunt, quinimò & vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum (vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas) verissimum est, quotidie Solem gyrare per Meridiem & flecti ad Aquilonem. Nam quacunque die conuertat homo faciem ad eam partem qua oritur Sol, & inde ducens per suum Zenit lineam, describat circulum magnum, & imaginatione secet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam spectabit sua dextra, vocabit Meridiem, ad quam sinistra Septentrionem, aut Aquilonem, quia habebit polum à sinistris, & à dextris meridianum motum Solis: quotidie autem Sol, postquam gyrauerit per Meridiem, intersecans illum magnum circulum (qui est linea longitudinis) flectetur ad oppositam cœli medietatem, quare flectetur ad Aquilonem. Intersecare autem eam lineam quotidie, constat, quia Sol cùm fertur per æquinoctialem, describit magnum circulum, duo autem circuli magni non possunt non intersecare sese per medium: cùm verò recedere ab æquinoctiali non possit Sol, nisi per triginta gradus, & obliquitas sphæræ dictis in locis maior sit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) fit vt nunquam percurrat Sol circulum, qui non intersecet circulum illum magnum, etsi non per medium, & in partes æquales. Si autem intersecat, certè flectitur antequàm perficiat diurnum motum ad oppositam medietatem, & quæ spectat ad Aquilonem. Verissimè ergo Sol ex quo nascitur, gyrat per meridiem, & deflectens ad Aquilonem redit in locum suum. Quòd verò omnis locus citra tropicum Cancri habeat

Duæ mundi partes.

beat

beat obliquitatem maiorem, quàm ſit ſummus Solis ceſſus à linea æquinoctiali, conſtat quia duo tropici æquè diſtant ab illa linea, & circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quàm id ſpatium ſit, quantum diſtat ab ipſo tropico, quod omninò ſit aliquid, ſi citra illum ſita eſt.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

IN eodem primo cap. Eccleſiaſtæ ita habetur: *Omnia flumina intrant mare, & mare nõ redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.*

Mare cur non creſcat.

Antiquam hæſitationem vocat Ariſtol. in ſecundo cap. ſecundi Meteororum, cur mare non redundet, neque verò ſentiatur augeri, tametſi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ipſum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæſtionem ab antiquiſſimis etiam Philoſophis agitatam eſſe, cuius deciſionem conſtat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hanc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina à fontibus incipere & acceſſione fontium & riuulorum augeri.

De fluminibus.

Qui igitur cenſebit fontes ex ingenti illo barathro, & aquæ (vt ita dixerim) immenſitate, quæ intra terrã eſt regurgitare, partim per patentes quoſdam poros, velut per quoſdam cuniculos, partim per ſolidam ipſam terram excolatos, dicet (quod in præſcripta oratione legimus) mare nõ redundare, quia quantũ alia parte accipit, tantundẽ alia dimittit. Cuius ſentẽtiæ Plato eſt in

Phædo

Phædone, vbi differens de magno illo barathro, inquit:
» *In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina,*
» *atque inde rursus effluunt.* Arist. verò, qui de generatione fontium aliter statuit, putat illos non ex vno communi principio fluere, sed noua aliqua generatione fieri, suo in loco vnumquemque, meritò videtur refutare eam quæstionis antiquæ decisionem, & excogitare aliam. Nimirum ipse censet in terræ cauitatibus gigni aquam, aëris, & vaporũ qui illic sunt copiosi, congestione, ibique multarum guttularum continẽti concursu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erumpentes fontes dicantur, quorum rursus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vsque ad mare: hoc verò ob suam vastitatem, non videri accessione fluminum augeri, esse enim perinde ac si per amplissimam mensam effundas aquæ cyathum. Differendum igitur in primis videtur de fontiũ generatione, vtro dictorũ modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis solutionem, veniendum. Aristoteli videtur fieri non posse, vt fontanæ fluuialesque aquæ effluant ex mari, cùm in illud influant, quia cùm aqua moueri nullo modo possit, nisi ab editiori in humiliorem locum, fieri nõ potest, vt in eundem locũ influat à quo effluxerit, quia erit idem locus seipso eminentior, & humilior. Quæ causa est, vt non possint arte fieri vlli fontes perpetui, præcipuè nõ accedente vacui necessitate, quæ certè in terræ cauitatibus non accederet, quia possent facilè repleri aëre. His possis addere tam insignem aquarum fontanarũ à marina differentiã. si enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent, videntur, & sui, & maris futuræ similes, nunc autem, & à seipsis dissidẽt multùm, & à mari quàmplurimùm, cùm paucæ salsæ sint. Cùm igitur hic modus generationis fontium

Fontium generatio.

Differentia aquarum.

fontium his argumentis videatur tolli, superest alter, ex vaporibus scilicet,& aëre densatis intra terræ cauernas generari denuò aquam, quæ per quosdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum accessione increscens, etiam fluuius. Quã sententiam confirmat Arist. dicens hac causa ad radices montium oriri semper fontes,neque in media planitie humilium vallium, neque in summis mõtium cacuminibus,quòd ex sublimium partium cauitatibus ad humiles guttatim destillet aqua,atque stillarũ concursu colligatur. Cæterũ si quis rectè consideret, videat argumenta quæ contra aliam sẽtẽtiam dicuntur esse solubilia, & quæ in huius cõfirmationem communia. Nam primo illo (quod & maximum esse videtur) non fit, vt non possit aqua influere in eundem locum à quo effluat, sed vt non secundùm eandem partem. Quid autem prohibet mare, adeò vastum cùm sit,& immensę profunditatis, secundùm aliam partem recipere influentes aquas, secundũ aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem aquæ congus circulo quodã influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit,neque eadem aqua, quam in mare deponit Tagus, redibit inquam in eiusdem fluminis exortum, sed in mare deponit,& ex barathro illo immẽso, quod intra terram est, exhaurit. Sed dices, quo pacto exhaurit? certè vt in hominis corpore, magna sanguinis copia in hepate est,& corde, decurrit verò inde per totum corpus per quosdam angustos canales, quos vocamus venas, ita intra terram maximæ quædam cauitates sunt aqua plenæ, indéque per quosdã cuniculos, seu mauis, per quasdam venas decurrit per totam terram, vsque ad eius extremitatẽ, atque vbi euenit venarũ aliquam ruptam esse, aut hiare, fons fit, maior aut minor, vt ipsa

eſt vena, aut hiatus. [illegible]. Atqui hoc ita ſe habere, apertè indicant verba illa capite ſeptimo Geneſeos, *Rupti ſunt omnes fontes abyſſi*, hoc eſt, omnes fontes, qui ex ingenti aquæ abyſſo (hoc eſt, quod Poëtæ barathrum vocant, ſeu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effuſa aqua abyſſi inundauit terram, vt ſi quis ruptis vbique venis exhauriat ſanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices perſtans adhuc in primo argumento, quandoquidem ex terra & mari vnicus conſtat globus, fieri non poſſe, vt aqua per illos meatus, ſiue canales, ſupra globi illius extremitatem, ſeu ſuperficiem efferatur, ferretur enim ſurſum ſublimior ſiens toto mari à quo naſcitur: nullatenus igitur efferri poteſt in montes, & mari & reliqua terræ planitie ſublimiores, at verò pleríque fontes deſcendunt ex ſupremis montibus decurrúntque in terræ planitiem, ac per eam in extimam ſuperficiem maris, non igitur ex mari veniunt, ſed in ipſis montibus generationem habent, non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non eſſet (arbitror) quod reſpondere poſſemus, ſi mare, & tota aquę moles in ſuo loco conſiſteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hac & illac ab vlla alia cauſa, quæ accederet. Nunc autem non ita ſit, quinimò videmus mare aſſiduè agitari, nunc quidem ſtato quodam ordine tumeſcens, & detumeſcens, nunc temerè per tempeſtates inſanas vſque ad nubes elatum, & rurſum ſubſidens, quos motus, vix dubitare quiſpiam poſſit, ad

conclu

conclusos intra terram, & aquam flatus referri. Nam aduentante tempestate, antequam per apertum aërem ventus reflet, sentitur intrinsecus aqua agitari, & cum ipso maris æstu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erumpens. Quale igitur hoc esse videmus, circa hanc extimam superficiem, tale quiddam necesse esse intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interiùs aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam sublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulsam, partim etiam ab erumpente, quærentéque exitum tractam, vt est scilicet via. Cùm igitur hoc ita habeat, putandum est, esse in supremis terræ partibus cauitates quasdam, quæ cùm aqua agitata eò vsque pertingit, replentur supernè, & cum reliqua aqua retrocedit quæ eas repleuerat, manet velut in ventribus quibusdam sensibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam inundationes illæ subterraneæ tam repetunt crebrò, aqua nunquam manente, sed semper agitata, vt antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleri. Sunt verò flatus, & aqua sibi mutuò causa agitationis, nam aqua deorsum cadens illum premit densátque, ille plus satis compressus, & quærens laxamentum, illam trudit, hísque mutuò fientibus, sunt intra terram magnæ turbationes, vt & in animalium ventre (vt in dicta perstemus comparatione) euenit, humores & flatus súsque déque versari, quia & crassissimas fæces à flatu solent vsque ad supernum ventriculum, ab imo ventre efferri. Hac igitur terræ marísque dispositione, sapiẽtia Dei librabat fontes aquarum, hoc est, ita aquas disponebat alias partes

Mare cur agitetur.

Flatus agitationis causa.

eleuans ac suspendens, alias deprimens, vt nunquam cessaret fontium fluminúmque decursus, quibus, velut vberibus, terra omnium mater, animantia omnia potaret, & satis omnibus, ac fonte nascentibus alimenta præberet, vt inquit Philo.

De hac aquarum dispensatione gloriatur ipsa Sapientia capite vigesimoquarto, dicens: *Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio, ego quasi fluuius Dorix, & sicut aquæductus exiui de Paradiso. Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare.*

Hæc verba haud dubiè innuunt dictam aquarũ distributionem. Quòd ipsarum sit tam ampla differentia, facit percolatio. Nam & Aristoteles ipse dicit, demissis in mare vasis cereis extrahi dulcem aquam, tamen quod percoletur quod dulce, & potulentum est, salsis & terreis extra relictis. Quin & terrea, ac lapidea quędã vasa sunt, per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore verò per quod permeat, semper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolanda per terram aqua fieri? Accedit, fontes non exire ex maris conspicua parte, sed ex barathro, quod quia intra terram reconditum est, neque ita à Sole exuritur, minus erit salsum. Hæc igitur argumenta debilia sunt. Illud verò commune, nasci plerũque fontes ad mõtium radices. Dico autem commune, quia secũdùm vtramque opinionem idem euenit, nam cùm aqua naturaliter feratur deorsum, etiamsi rumpatur vena, non decurret per terram, nisi rumpatur in montibus, neque quidem in suprema eorum planitie, sed qua iam declinant. Alioqui ruptura venæ in locis planis fiunt

Fontes vnde.

putei.

putei. Hæc igitur Platonis ſententia, quæ adeò conſonat ſacris oraculis, nihil videtur admittere incommodi. An verò & Ariſtotelea adeò probabilis ſit, expendendum, non enim videtur. Nam ſi fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione, eueniret certè in illis, quod & in his, ſcilicet, neque eſſent perennes, neque eiſdem in locis ſemper fierent, ſed, vt pluuiæ in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aëre & vaporibus loci frigiditate craſſeſcentibus, cauernæ verò terræ non ſemper frigidæ ſunt, ſed in æſtate ſolùm, quare in hyeme cùm ſunt calidiſſimæ, vt & animalium ventres non manarēt fontes, ſed ſolùm in æſtate, euenit verò contrà omninò, per hyemē enim fluunt abūdantiùs, per æſtatem extenuantur omnes, & areſcunt plurimi. Quòd ſi dicas non gigni eam aquam craſſeſcente aëre à frigore, ſed congeſtione vaporum à calore reſolutorum, vt in operculis ollarum ex aqua feruente, eueniret contrà, vt per æſtatē nulli fontes fluerent, cùm totus calor ſit extra terram, at verò fluunt plurimi, iíque frigidiſſimi, ac nonnulli etiam ſunt qui obturati per hyemem, fluunt æſtate ſolùm. Quòd ſi dicas, æſtate fieri refrigeratione, hyeme congeſtione reſolutæ calore aquæ, præterquam quòd videtur figmento ſimile, non eandem eſſe toto anno fontis perennis generationē, eueniret vt Vere & Autumno minùs, tenuiúſque fluerent quàm hyeme & æſtate, cùm ſcilicet neque frigus eſſet tantum, vt craſſitiē inferret, neque tantus calor, vt ſolueret aquā in vapores, itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidē decremēta. Tamen non ita euenit, ſed vniuerſum cùm ignis abundat, decreſcit tota aquæ moles, cū extenuatur ignis, abūdat aqua. Quapropter cùm fontes ac flu-

Putei.

mina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud est quàm recondita maris pars) decidantur; tabescunt cùm præualent calor & siccitas, abundant cùm contrariç virtutes, hoc est, frigus & humor præcedunt. Constat igitur ex dictis, verissimum esse quod sacra testantur eloquia, fontes aquarum nasci ex abysso. Quid verò magis conspicuum in quibusdam & fontibus & puteis, qui cum ipso mari sentiunt fluxum, & refluxum, quem æstum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui vt mare æstuant, quidam augescente mari augescunt, subsidente subsident, quidam intumescũt detumescente, & tumescẽte detumescunt? Dictæ sunt causæ super caput trigesimum octauum Iob, nunc illud vnum dicimus, consentaneum admodùm esse putare, eos fontes, qui simul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, haberéque cum mari partium continuitatem, quam nisi per barathrum, habere nequaquã possunt. Porrò, quod in quibusdam fontibus euidenter agnoscitur, de omnibus æquum est putare, exire scilicet, ex communi aquarum principio, mari. Neque verò hoc verum non erit, etiamsi excolatæ per terram aquæ ex mari, accessio aliqua fiat ex vaporibus, siue densatis, siue congregatis, nam & vapores ipsi ex aqua fiunt. Vt igitur destillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo sunt, etiamsi intercedat resoluti cõgestio, ita ne illam quidem aquæ partem, quæ fontibus & fluminibus accedet, ex vaporibus genita, siue intra terram, siue in nubium regione, negandum à mari exire, illud enim est totius humiditatis prõptuarium. Fatendũ ergo omnia flumina à mari exire, & in illud reuerti, quod, præter dicta, vel facilis expeditáque antiquæ dubitationis dilutio indicat, nimi

Fontium & puteorũ æstus.

nimirum mare, etsi in illud flumina intrent omnia, non redundat, quia ab illo etiam exeunt. Nam quam Arist. reddidit causam, minùs probari potest. Quia enim vastissimum est mare, & influentia flumina non vna in parte aceruantur, sed diffunduntur per illud extensa, putat latere, neque sensibilem vllam molem posse addere. Quod quidem si vno tantùm die, aut vno mense, aut etiam vno anno, aut, si placet, annis centum fieret, probabiliter diceretur, si tamen infinito iam tempore (vt illemet author putat) influxerunt, necesse est plus aquæ quàm totum ipsum contineat mare, ingessisse, atque ita redundasse iam multò antè in totam terram. Neque si dicas, mare Solis vi ad Meridionalem plagam assiduè absumi, plus quàm accessione fluuiorum possit augeri, effugies dubitationem, non enim minùs augetur ipsum per se mare sub polis, quàm extenuatur sub Zodiaco, quapropter illis exæquatis, redundabit quod ex fluminibus accedet, denuò genitum. Non igitur illa causa est, qua mare non redundat, sed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE 1. Ecclesiastæ: *Ego Ecclesiastes* „ *fui rex Israël in Hierusalem, & proposui in* „ *animo meo quærere, & inuestigare sapienter* „ *de omnibus quæ fiunt sub Sole. Hanc occupa-* „ *tionem pessimam dedit Deus filiis hominum, vt occupa* „ *rentur in ea.* Cap. 3. eiusdem ita habetur: *Cuncta* „ *fecit bona* (Deus scilicet) *in tempore suo, & mundum* „

" *tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus*
" *quod operatus est Deus, ab initio vsque ad finem.* Rur-
" sus in calce capitis octaui eiusdem libri: *Et intellexi,*
" *quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire*
" *rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quantò plus la-*
" *borauerit ad quærendum, tantò minus inueniat, etiam-*
" *si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.* Et rur-
" sum: *Cunctæ res difficiles non potest eas homo explica-*
" *re sermone.* His oraculis duæ continentur assertiones: altera; studium Philosophiæ naturalis, & desiderium agnoscendi rerum causas, insitum esse naturaliter hominibus, neque fluere ex aliquo vitioso affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, sed ab ipso Deo rerum omnium, & naturæ parente, & authore, illis esse tributum. Siquidem hanc occupationem pessimam, id est, maximam, & laboriosam, non, inquit, ipsi sibi à natura declinantes conquisiêre, sed dedit Deus filiis hominum, & mundum tradidit disputationi eorum: itaque cupiditatem Philosophandi illorum animis inseuit, mundum verò posuit illis ob oculos, velut quoddam ænigma, & prima quidem assertio hæc est. Altera, Homines, quantumuis studio Philosophiæ insudent, fieri non posse, vt aliquando inueniant rationes & causas eorum quæ fiunt sub Sole, sed necesse esse, vt omnes in earum inuestigatione, dum sint in tenebris sensuum horum, plus aut minus hallucinentur, & de iis etiam quę sibi videntur probabilissima, nisi seipsos velint fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem hominibus inuestigandi sapienter de omnibus quæ fiunt sub Sole, vt consequuti certam eorum notitiam, fiant sapientes, sed vt occupentur in ea, sapienter inuestigantes. Nimirum homines, non

Mundus ænigma dicitur.

tam

tam dici debent sapientes, quòd sciant, quàm quòd inuestigent non ineptè. Qui proinde mihi vidētur vocari Philosophi, id est, amatores sapientiæ, potiùs quàm σοφοὶ, id est, sapientes. Non enim tam sciunt, quàm sciētiæ amore capti inuestigant. Propositæ itaq; sunt duæ assertiones. De prima quidem omnes consentiunt, siquidem eum appetitum omnes persentiscunt in seipsis. Vnde quidam naturam sequuti, Philosophiæ vacant, alij eam naturam in vitium commutantes, in curiositatis peccatum incidunt, vana & superstitiosa consectantes. Verissimè itaque dictum est illud ab Arist. *Omnes homines naturaliter scire desiderant.* Vt itaque vitam & fœlicitatem (quamquam de ea variè sentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & scientiam naturæ quam in parte fœlicitatis etiam ponunt, iuxta illud Poëtæ: *Fœlix qui potuit rerū cognoscere causas.* Obiiciet fortasse aliquis Socratem, qui hanc Philosophiam videtur spreuisse, & eam solùm probasse, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterùm, si consulamus Galenum in libro de historia Philosophica, intelligemus facilè, eum virū non neglexisse eam Philosophiæ partem, quam meliùs etiam, quàm multi aliorum excoluit, sed damnasse superiorum Philosophorum institutum, qui in ea suorum studiorum ponebant finem, & vni Philosophiæ parti Physicæ, cui soli illi vacauerāt, duas adiecisse, rationem scilicet, & moralē. Ipse etiam Ecclesiastes in initio capitis septimi videtur arguere Philosophos, dicens: *Quid necesse est hom.ni maiora se quærere, cùm ignoret quid conducat sibi in vita sua?* Tamen re vera non vituperat sobriam Philosophiam, sed (vt ipsiusmet verbis vtar) verba plurima, multam in disputando habentia vanitatem. De secunda assertione plurimum altercatum est. Nam cùm fuerint

Philosophiæ naturalis desideriū.

Philosophorũ secta.

penè innumeræ Philosophorum sectæ, quæ in tres primas differentias distributæ sunt, Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorum. in Dogmaticis fuêre Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagoræi, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocrates, & Anaxarches Abderyta, & multò pòst, Sextus, in ea secta nobilissimus, qui eam etiam auxit. Galenus addit duplices alios Philosophos, Contentiosos, scilicet, & Mixtos. Contentiosos, dicit fuisse eos, qui nihil aliud quàm superiores esse cauillis contendebant: in his dicit fuisse Euclidem, Menedemum, & Clitomachum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuêre, vt Xenophanes, qui solùm asserens omnia esse vnum, & Deum esse finitum immutabilem, & ratione præditum, de aliis omnibus dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re suam sententiam tulit, quàm de atomis, vacuo, & infinito. Cæterùm Contentiosos, satius est à numero Philosophorum reiicere, & Sophistas appellare: Mixtos verò intelligere cum prioribus. Cùm itaque fuerint triplices Philosophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici, soli Dogmatici affirmare quædam ausi sunt, atque sua placita quasi certa & stabilia pronunciare.

Academici, nihil certò sciri posse, sed ad verisimilitudinem quandam, & probabilitatem posse procedere disputationes. Sceptici, nihil de vlla re affirmantes, neque negantes, de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an sciri posset quidpiam, an non, affirmabant, aut negabant, sed in ore semper habentes illa familiarissima verba, *Nihil definio, & nihilo magis, & fortasse, & fieri potest, & ἐπέχω*, quasi subtraho iudicium, aut vtentes aphasia, & acrisia, hoc est, taciturnitate,

nitate,& incertitudine, iudicare recuſabant. Verumenimverò ſi quis conſideret,quos illi vocabant modos Epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus,facilè intelliget, Scepticos, multò etiam magis quàm Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi enim illi Epoches, ſunt argumentorum genera, quibus indicatur,non ſolùm nullius rei comparatã adhuc eſſe ſcientiam,ſed ne fieri quidem poſſe deinceps. Veterrimi Sceptici decẽ modos Epoches excogitauerunt,poſteriores adiecerunt quinque. Quibus rurſum alij,alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheſeon Sexti Philoſophi,& in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laërtium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre,quibus maximè quod propoſitum eſt indicetur. Redigunt illi omnes illos modos in tres, quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & ab vtroque: in modis à cognoſcente eſt differẽtia organorum ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium facit adeò diuerſas phantaſias, vt nequaquam conſtare poſſit, quid rei inſit verè,quid tantùm appareat. Differentia verò ſenſuum, eſt in differentia multiplici animalium,& ipſorum hominum inter ſe,& affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur. Nam cùm experiamur, mel videri mihi album & dulce, icterico flauum, & amarum, & eidem homini eundem cibum, nunc eſſe ſuauem, nunc ingratum, quòd homo affectus morboſa diſpoſitione ſit, ſed & ſine omni præter naturam affectione, quòd eſuriat,aut ſatur ſit: cúmque eadem res appareat illi rotunda, huic oblonga,huic ſimplex,illi gemina,quòd pupillæ figura mutata ſit, aut quòd altera ab altera pupilla deſciuerit, conſtat futurum, vt neque omnibus animanti-

Epoches.

bus

bus re appareant eædem, sed quæ aliis albæ, aliis pallidæ, aliis rubræ: quæ aliis rotundæ, aliis angulatæ, ita etiam dulces, amaræ, salsæ, aut acidæ. Nimirũ est compositio & temperies animalium multiplex, atque adeò organum visus, qui putatur esse perspicacissimus sensus, & ad consequendam certam rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim sunt colores oculorum? Si igitur differẽtia organi sensus facit eiusdem rei diuersam phantasiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus, compositione & temperie omnium organorum, & singuli etiam homines ab aliis omnibus nonnihil, & singuli bene valentes ab ægrotantibus, & ipsimet bene valentes à seipsis nondum ægrotantibus, sed naturaliter mutatis, per ætates, per animi motus, per casu incidentes cogitationes, per corporales motus, vt quòd ambulauerit, aut sederit, comederit, aut biberit, aut abstinuerit, dormiuerit, aut vigilauerit, sine vllis autẽ mutationibus, ne minimum tempus potest homo persistere, certè nihil potest, vniusmodi apparere, neque diuersis animantibus, neque hominibus multis, neque eidem alio tempore, sed quod huic animali tale, illi alterum, huícque homini & illi, sed & huic hodie & cras, atque adeò vesperi & mane. Vt autem hoc in externis sensibus, ita habet in internis. Nam non minorem esse differentiam iudiciorum quàm sensuum constat, cùm vix duobus hominibus eadem res placeat, sed quod alius probat, alius maximè detestetur, & eadem de re alius lætetur, alius mœreat, alius irascatur. Quin & idẽ homo eisdem verbis nunc irascitur, quibus nuperrimè placabatur. Atque adeò de eadem re interrogati, vt an hoc honestum sit, an turpe, vix duo homines eadem respondeant, non solùm è vulgo, sed & ex iis qui censentur

Tẽperies multiplex.

sentur

ſentur ſapientiſſimi: & quod magis mirere, idem homo nihilo factus doctior, aut indoctior, eadem de re mutat ſententiam, ſine nouis nonnunquam argumentis, ſed quòd ipſi eadem prorſus nunc diſpiceant, quæ placebant anteà, vſque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantaſias. Igitur à natura cognoſcentis accepto argumento, videtur nullius rei certam & ſtatutam haberi poſſe notitiam, ſed cenſeri omnia qualia apparent, qualia autem ſint vera, nos ſcire haud poſſe. Ab eo etiã quod agnoſcitur, capitur ſimile argumentum. Eadem enim res, ſecundùm ſubſtantiam prorſus non mutata, ſed quod alio modo obiiciatur, eidem homini & eodem tempore, videtur diuerſa. Nam res quàmplurimæ alio colore eſſe videntur integræ, alio comminutæ. Argenti certè fruſtum candidum videtur, eius verò ramenta nigra. Aqua etiam, quæ nunc nigra, nunc decolor eſſe videtur, concreta in glaciem fit candidiſſima. Lapis quoque Tenarcus eſt viridis, & comminuti particulæ albæ. Sed & citra comminutionem ſunt quàmplurima, quæ huc aut illuc verſata, alio & alio apparent colore, ſed & ſaporem etiam mutant multa quòd integra aut comminuta, hócque in maiores aut minores partes, deguſtentur: quædam etiam, alium admota, alium affricata, alium comminuta odorem præ ſe ferunt, quamquam inde, neque ſubſtantiæ, neque verarum qualitatũ (ſi quæ ſunt tales) mutatio vlla fiat. Ergo & ob id etiam quod agnoſcitur, fit, vt nullus poſſit iudicare, quales re vera res ſint, ſed quales appareant. Ad vtrumque, id inquam, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahũt exactæ cognitioni. Nam & ob naturales miſtiones rerum omnium (cùm exactè ſimplex nulla ſenſibilium

Tenarcus lapis.

ſit)

sit) & ipsum organorum, & medij, quod vtriusq; gratia (cognoscentis inquam & cogniti) in iis quæ per mediũ aguntur est necessarium euenit, vt nihil occurrat sensui simplex. Nam gustabile nihil est, quod non constet diuersis, ac non etiam aliquando contrariis partibus. Iam verò in ipsa lingua cùm saliua miscentur, vnde, vt ex aliis omnibus condituris, saporem variare necesse est. Colores quoque cum coloribus miscentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res positæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole. Sed & varij illi oculorum colores, qui secũdùm iridem, corneam & coniunctiuam tunicã sunt, & inter se inuicem, & cum extrinsecus subeuntibus speciebus miscentur variè. Nihil ergo syncerum ad sensum venit ipsum, quare neque exacta rei cuiusquã notitia haberi possit. Si enim vnicum idémque semper esset, & nullam prorsus mutationem subiẽs sensus qui agnosceret, ipsum verò sensibile mutationes subiret ex modo obiiciendi, aut etiam si ne ipsum quidem sensibile mutaretur, causa autem medij, aut eorum quę necessariò accedũt, simplex syncerúmque non occurreret, nulla prorsus notitia posset esse exacta, quantò magis cùm organorũ sit tanta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipsa sensibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & misceantur, omniáque & interna & externa, & ad sensum & ad sensibile spectantia, phantasiam permutent. Hæc & alia multa huiusmodi sunt Scepticorum argumẽta, quæ cõstat non eò tendere, vt indicent notitiam certam rerũ comparatam hactenus non esse, sed ne cõparari quidem posse, ob naturam & conditionem sensuum & sensibiliũ. Igitur cùm tres fuerint primæ ac capitales sectæ, vnica causa est affirmare, se quidpiã scire. Duæ negãt sciri aliquid posse. Quibus plurimũ videntur

De scientia opinones.

tur

tur adstipulari præscripta verba Ecclesiastici. Atqui ego ita statuo. Nullius substãtiæ habere possumus per sese notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla via est ad intellectum nisi per sensus, sensus verò patibiles tantũ percipiunt qualitates. Accidentiũ haberi potest notitia per se, sed ob instabilẽ sensuũ & sensibiliũ naturam, & sentiendi modum, nũquam exacta. Porrò assertiones quædã sunt per se notæ, quarũ assensus natura nobis insitus est, aliæ verò sunt quarum ex primis mõstratoriæ colligũtur. Primarũ habetur sciẽtia naturalis, aliarum verò ratiocinãdo conquisita. Huiusmodi sunt pleræq; Mathematicarũ theseon, quia de immaterialibus prorsus rebus enunciantur. Eorum verò quę in opinione versantur, cuiusmodi sunt omnia Physica problemata, constat nullum prorsus sciri posse, quia si quodpiam illorum sciretur, accedẽte sciẽtia tolleretur omnis opinio, sublata omni obscuritate, & incertitudine, quæ nõ possunt abesse ab opinione. Nõ solũ autem nõ est hactenus cõparata scientia Physicarũ assertionũ, sed ne cõparari quidẽ potest, quia Physicus non abstrahit à materia. Materialium verò notitia cùm pertineat ad sensus, non potest vltra opinionẽ procedere. Scientia enim est vniuersaliũ & intelligibilium. Itaque Physicus, quantumuis laboret, nõ potest suarum theseon scientiam comparare. non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, sed probabilioribus assentiri. Magna enim stupiditas est, putare omnium orationum contrariarum esse parem vim, etiamsi vbi probabilis est contradictio, neutri licet citra dubitationem assentiri. Sed dices, si non potest homo rerum naturalium scientiam assequi, quorsum eum appetitum Deus illi inseuit? an tantùm vt cupiditate, cum desperatione torqueretur? non quidem,

Physica cur ignorentur.

sed

ſed primùm ſanè (vt in præſcriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, vt ſcilicet honeſta & laborioſa occupatione detenti, minùs vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longè potiorem vtilitatem, ſcilicet vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Itaque datus eſt homini is naturalis appetitus, mundúſque in diſputationem, vt ſemper quærens, nunquam inueniat cauſas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim cõtemplatione potiùs quàm hac, venire poſſit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorum, neque aliũde capitur melius argumentum. Cùm enim homini ſit ſcientiæ de natura appetitus naturalis, talis verò appetitus non poſſit eſſe impoſſibilium (quia omnis talis naſcitur ex priuatione & potentia) conſtat eum talem ſcientiam conſequi poſſe omninò. Quare ſi in hac vita, ac ſenſuum horũ miniſterio, non poteſt, fit vt illum maneat vita alia beatior, in qua, à perpetua, qua in hac torquetur ſiti, ſit ſatiandus: cũ ſcilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumẽtum accipitur à beatitudinis naturali appetitu, & vitę huius neceſſaria miſeria. Eadem enim ratione fit, vt ſeculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert Phyſica contemplatio ad cognitionem (vt diſertiſſimè dixit Diuus Paulus) inuiſibiliũ Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipſarum rerum natura conſtantium pulchritudinem, & ob cauſarum quibus conſtant ignorationem; à Nicolao de Cuſa doctam ignorantiam appellatam, cum ſcientiæ appetitu cõiunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ vitæ, in qua optatam & tranquillitatem, & ſcientiam, Deo concedente, conſequemur. Argumẽtum à pulchritudine rerum cœperunt etiã Philoſophi. Nam Galenus

Phyſicorũ vtilitas.

Scientiæ appetitus.

capite

capite vigesimosexto de historia Philosophica, inquit, *Dei verò cognitionem habuimus ex pulchritudine quã cælo inesse spectauimus*. Nihil enim temerè aut casu pulchrum oritur, sed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quam conspicimus, pulchritudinis causæ exemplaris, quæ est ipse Deus, argumentum esse affirmat. Sed in sacris eloquiis occurrit passim hoc argumentum. Quid enim aliud est illud Psalmi: *Cæli enarrant gloriam Dei. & opera manuum eius annunciat firmamentum?* & illud Cantici, *Benedicite Sol & Luna Dominum, benedicite stellæ cœli Dominum, benedicite imber & ros Dominũ?* & iterum illud Psalmi: *Laudate eum Sol & Luna*. & iterum, *Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbũ eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri*. Quorsum enim inuitantur ad Dei laudẽ irrationalia, & inanima; aut quo pacto possunt laudare? certè non aliter quàm suo factori arte stantia, atque potentiæ, bonitatis, & sapientiæ, illi testimonium perhibentia. Eò quòd suo quodque genere, valde bona, & pulchra sunt & perfecta, ita vt non possimus quidquam addere aut detrahere iis quæ fecit Deus, vt timeatur capite tertio Ecclesiast. Innumera alia huiusmodi testimonia sunt in sacris scripturis, pro nostro autem instituto, satis sit nunc vnum aut alterum protulisse. In secundo etiam argumento, quod ab ignoratione causarum naturalium accipi diximus, versatur maxima pars eius disputationis quæ habetur in libro Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigesimi sexti, quibus Eliud ita affatur ipsum Iob, vt suo loco explicatum est: *Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnusquisque intuetur procul. Ecce*

Cæli inuocatio.

Deus magnus vincens nostram scientiam. Alia etiam multa sunt huiusmodi, quorum pleraque propriam habent disputationem in hoc libro. Illud verò in commune pro quàmplurimis sciri oportet, non sine magno sacramento nos passim sacris eloquiis admoneri, nunc nostræ improbitatis, nunc debilitatis, nunc inscitiæ, quia ex horũ cognitione nascitur firmissimum argumentum infinitæ bonitatis, potentiæ & sapientiæ Dei. Quicunque enim cõcedet, hominem neque posse velle, neque facere, neque scire omnia quæ amari, fieri & sciri possunt, sed quædam velle, quædam inuidere, quædam posse, quædam nõ posse, quædam scire, quædam ignorare, cogetur necessariò concedere, esse aliquam in rebus præstantissimam naturam, quæ velit, possit, & sciat, quæcunque amari, fieri & sciri possunt. Nam quod simpliciter est possibile aut scibile, huic autẽ non est, necesse est sit alteri. Alioqui esset scibile, & à nullo scibile, quod quidem repugnantiam continet, quia passiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod scibile est, & ab homine sciri nõ potest, sciri potest ab alio. Porrò ab illo alio, aut omnia sciri possunt, aut quædam etiam necessariò ignorantur. Si primum, id est quod quærimus, sin secundum, erit rursus alius cui illa patere possint, atque ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturã præstãtissimam, & omniscíam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio nostræ improbitatis, debilitatis & ignorantiæ, naturalis via est ad agnitionem Dei. Meritò ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum disputationi hominum, ita tamen, vt non possit inuenire homo opus quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem. Vnde constat non ipsam Philosophiam, sed Philosophiæ præsumptionem, & inanem fallaciam esse

Mundus disputationi datus.

esse quæ decipiat, & à veritate seducat eos qui se opinantur esse sapientes. Quod optimè insinuauit Paulus ad Colossenses capite secundo dicens: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam.*

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTES capite tertio dicit: *Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perseuerent in æternum.* Quæ verba optimè videntur congruere cum Platonis sententia, statuentis, nihil eorum quæ à summo Deo per sese, neque interueniente vlla naturalium causarum, effecta sunt, interitum vllum habitura. Inducit verò ille in dialogo de Natura summum Deum, ita alloquentem Deos minores: *Dij Deorum quorum opifex ego & pater sum, hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctum est, solui potest, sed mali est, quod pulchre compositum est, séque habet bene, velle dissoluere: quapropter, quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omninò non estis, neque tamen vnquam dissoluemini, neque mortis fatum subibitis, nam voluntas mea maius præstantiúsque vinculũ ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoscite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant. Absque horum generatione cœlum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu suo non continebit, contineat autem oportet, si est mundus perfectus omninò futurus. Hæc verò*

Creata an erunt æterna.

„ *si à me fiant solo, vitáque donentur, diis adæquabuntur.*
„ *Quapropter accedite vos secundùm naturam ad anima-*
„ *lium generationem, ita vt vim imitemini meam, qua in*
„ *ortu vestro sum vsus. Atque eius quidem animalis, quod*
„ *in ipsis tale futurum est, vt cum immortalibus appella-*
„ *tione conueniat, diuinúmque vocetur, principatúmque te-*
„ *neat, & iustitiam simul ac vos colat, ego vobis semen &*
„ *initium tradam, vos cætera exequi par est, vt immortali*
„ *naturæ mortalem attexentes, faciatis generetísque anima-*
„ *lia, subministrantésque alimenta augeatis, & consumpta*
„ *rursus reficiatis.* Ex hac oratione constat, Platonem censuisse, Deum Optimum Maximum, rerum cognoscendi facultate præditarum, nullam præter Angelos fecisse per sese, hominem verò & reliqua animalia fecisse per Angelos. Non quidem quòd Angelis vim creandi (vt nostri Theologi loquuntur) hoc est efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipsi Deo, nedum vt possent Angeli illius esse capaces: sed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta sint concursione causarum naturalium, has verò Angeli inter sese commiserint.

Angeli creatores Platoni.

„ Ita enim inquit: *Quapropter accedite vos secundùm na-*
„ *turam ad animalium generationem*, hoc est, accedite, &
„ *causas causis admouentes, accipientes, scilicet, ex elemen-*
„ *tis iam creatis idoneas cuiusque naturæ portiones, atque*
„ *vt cuique congruit miscentes, facite, vt homo, ac reliqua*
„ *oriantur animalia.* In quem errorem suspicor Platonem inductum esse illis capitis primi Geneseos verbis (quis enim dubitet Platonem esse versatum in sa-
„ cris?) *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem*
„ *nostram.* Olfecisse sanè videtur Plato, nõ immeritò diuinus appellatus, nescio quid de diuinis personis, cùm scribens ad Hermiam dicat, testando Deum rerum

om

omnium Ducem, præsentium & futurarum, ac ducis & causæ patrem Dominũ. Quid enim sibi vult Deum rerum ducem, & Dominum, Ducis patrem nominans? cùm tamen sacratissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium non satis assequeretur (quis enim hoc in Philosopho requirat?) suspicatus est, Deum efficiendi hominis curam, Angelis demandasse. At verò non satis attendit Plato oraculo diuino: *Faciamus*, enim inquit, » *hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram.* Ipse verò » putat humani solùm corporis curam efficiendi, esse Angelis demandatam, mentes autem esse factas ab ipso Deo. Constat verò hominem secundùm mẽtem esse Deo similem, non secundùm corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & similitudinem, non potuit cura demandari iis qui in mentium effectione nihil possent. Nisi verò hîc Plato cum Epicuro cẽsebat, Diis etiã esse humanas figuras. Sed præter hæc constat, neq; hominis, neque rei vllius earum quæ à Philosophis vocantur perfectæ, ortum primum potuisse esse naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, nisi à sibi simili, neque hominem vlla naturalis causa efficere potest, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Nisi quis imaginetur, primum effectum esse naturaliter, sed per accidens, hoc est, non à simili, sed aliarum causarum permistione, vt aurum & argentum chymicum fingunt. Cõstat verò consensu omnium Philosophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod siquis plus satis Platonicus malit id dicere, quàm Platonẽ esse loquutũ dissentanea; cogetur tamen fateri iuxta illius sententiam, omniũ hominum imperfectissimũ, & suo genere vilissimum, fuisse primum illum, móxque illi proximum,

Qualem Deum esse cẽsebat Plato.

ſenſimque recedentes à primis factos eſſe meliores. Quod, primùm quidem, diſſidet ab ea quam de primis hominibus omnes conceperũt, opinione, deinde etiam repugnat verbis Moſis, & ipſiuſmet Platonis. Ille enim dicit, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*; hic verò dicit, delectatũ eſſe Deum opere. Sed in præſcripta oratione dicitur, curaſſe Deum vt mundus totus perfectus fieret, non eſſet autẽ talis, ſi præſtantiſſimum animal adeò imperfectum euaſiſſet. Fieri verò ex dictis conſtat, quia poſteriores facti eſſent à cauſis propriis, & per ſe, primi verò ab alienis & per accidens. Non ergo ſecundùm naturam, neq; à Diis minoribus factus eſt homo, ſed creauit illum Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, vt ſacrum eloquiũ teſtatur. Non tamen in altera placiti ſui parte, perinde errat Plato, ſed veriſſimè aſſirmat, quod & Eccleſiaſtes. Omnia quæ à Deo Opt. Max. per ſeſe facta ſunt, æterna eſſe, & interitu caritura, nõ quidem natura ſua, ſed voluntate diuina: quę verò naturaliter oriũtur, omnia habere interitum naturalem. Primũ enim Plato, non minùs quã Ariſt. ſed diſtinctiùs etiam docet, omnia quæ vtcunq; facta ſunt, interitum habere poſſe, ac diſſolui, ab eadem ſcilicet cauſa à qua facta ſunt. Nam quia Angeli non ſunt à natura facti, nõ poſſunt à naturali quapiam cauſa extingui, non minùs autem poſſunt à Deo in nihilum redigi, quàm potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum eſt, neceſſe eſt naturaliter intereat, non tamen perinde eſt neceſſe, vt quod à Deo creatũ eſt, aliquando ab eodẽ redigatur in nihilũ, quia natura cauſa neceſſaria eſt, ac proinde neceſſitate quadam fit aliquando quidquid naturaliter fieri poteſt, & corrũpitur quod corrũpi. Deus verò nulla tenetur neceſſitate, ſed liberrima cauſa eſt, atq; vt vult poteſt, ſiue fa

Deus liberrimus agens.

ue facere siue dissoluere, atque quia fecit potest etiam extinguere, sed quia liber, potest etiam in æternum seruare. Est verò vt liberrim⁹, ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere verò & in nihilum redigere nunquam volet. Quæ verò ipse per sese fecit, nulla alia causa valebit dissoluere, ipse verò nunquam volet. Nunquam igitur esse desinent quæ ab ipso Deo per sese effecta sunt, sed omnia opera Dei perseuerabunt in æternum. Huiusmodi sunt Angeli, & corpora cœlestia. Quid verò? ánnon de corporibus cœlestibus scriptum est, *Ipsi peribunt, & sicut vestimentum veterascent. Mutabis eos & mutabuntur?* Atque alibi, *Erit cœlum nouum, & terra noua.* Prætereà, non hæc solùm creauit Deus, sed & terrã, cuius nomine elemẽta intelligo omnia, quæ tamen constat esse naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui, vt dicitur in Euãgelio Lucæ, fuit Dei, naturalem habuit interitum. Sed & ipse Dominus & Deus noster, secũdus Adamus, qui natus est de Spiritu Sancto, mortuus est. Multis igitur rationibus videtur falsum, omnia opera Dei perseuerare in æternum, interitum nunquam subeuntia. Ego quidẽ cœlestia corpora ita existimo innouanda, vt hæc quæ modò sunt intereant, aliáque pro his, & ex his oriãtur potiora, vt ex embrione animal, hæc ergo non delenda, sed perficienda, donandáque meliori specie, & natura, exuendáque volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui, necessaria nascitur, donandáque æternæ, naturalísque quietis appetitu, æternitati illi, & rerum omnium Sabbato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd esse desinet & in nihilum abibit, sed quòd desinet esse tale, abiens in substantiã perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, vt facta sunt à Deo in initio, ita perseuerabunt

Quomodo cælum & terra peribunt.

in æternum, citra interitum(mutata verò ipsa in pulchriorem speciem)hoc est, secundùm se tota. Vt verò naturaliter oriuntur, ita & naturaliter intereunt, hoc est, secundùm partes. Tota verò terra semper stat, vt in Psalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex nihilo, sed ex terra & aqua(nam ex limo terræ)quapropter non fecit per se solus, sed cooperātibus elementis. Vt & sanctissimum Iesu corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum est, vnde habuit vt mori posset, & animalia omnia protoplasta habuerunt vnde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non est effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc est, mens, non potuit ex terra fieri, sed ab ipso solo per se Deo, dicentibus, vt Mose, ita etiam & Platone. Quapropter cōsentaneum est, eam partē interitu carere, atque adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad vitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per sese, ac citra alterius causæ concursionem, videtur interitum habiturum.

Vt vel hinc accipi possit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neque ex corporalibus elementis, neque nisi ab ipso per sese Deo fieri potuit. Quod quidem Plato consentaneè loquēs, disertissimè
„ explicauit, post prescriptam orationem, his verbis: *Hæc*
„ *fatus in eodem rursus cratere, in quo mundi totius animam*
„ *permiscens temperauerat, superioris temperationis reli-*
„ *quias miscendo perfudit, modóque quodam eodem, non ta-*
„ *men perfectas similiter, sed & secundo & tertio gradu à*
„ *primis deficientes. Denique cùm vniuersum constituisset,*
„ *Astris parem numerum distribuit animarum* Hæc Plato: qui apertè docet, Deum cùm minoribus Diis formandi corporis humani curam demandasset, ipsum

per

per sese humanas animas confinxisse, eadem ratione qua fecerat ipsos Deos, seu Angelos, & Animam mundi, atque eadem natura, etsi non æquè perfecta, sed paulò inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu à primis deficientes. In Psalmo verò octauo dicitur, *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis*. Itaque hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito. Ille enim dicit temperasse Deum in eodem cratere, superioris temperationis reliquias permiscendo (quæ verba innuunt similes esse naturas) ac effecisse animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuisse hominem paulò minùs ab Angelis. Quod quidem constat non ob corpora dici (ob hæc enim beluis simillimus est, non Angelis) sed ob animas, quas vt quosdam Angelos, etsi ordinis aliquantò inferioris ipse per sese Deus efficit, & diuino quodammodo, neque homini satis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequam in corporibus sint existentes. Ita verò se habere rem, cuiuis qui Philosophiæ ignarus non sit, videtur suaderi facilè posse. Nihil enim Philosophis magis receptum est, quàm sentiendi facultatem quancunque cum eo quod ab ea sentiri potest habere similem naturam, indéque nasci (similiũ scilicet concursione) sensum actu, & ipsarum facultatum differẽtiam. Atqui profectò in hoc video, in aliis ferè omnibus placitis dissentientes sectas consentire. Nimirũ vt ex Empedocle libẽtissimè recipiunt, Plato, Aristoteles, & Galenus, & post illos alij omnes. *Sentimus terrã tellure, liquore liquorẽ, aëre aëream substãtiam, ignem quoque cernimus igne*. Est scilicet quædã naturæ communio, sensibili, sensui, & sentiendi organo. neque aliter res cognoscibiles subeunt in animam, quã vnaquæque

Sẽsus sensibilis & organi communio.

per sibi simile, ignea per igneum, aërea per aëreum, aquea per aqueũ, terrea per terreum. Si igitur in homine est(vt quiuis, nisi stupidissimus, in se esse agnoscit)facultas cogitandi de rebus incorporeis,& incorruptibilibus,constat esse etiam substantiæ partem aliquam incorpoream,& incorruptibilem.Mirum verò, esse multos qui se doctrinæ nomine iactant,qui acerrimè disputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente,& bono,putant nihil in seipsis esse tale,quasi verò si omnes homines essent nati sine oculis, posset inter ipsos oriri vlla dubitatio de coloribus.Itaque quádoquidẽ humana mens substantiarum incorporearum habet sensum aliquem, incorporea est, & aliquid habet aliud quàm vt sit corporis actus. vnde etiam fit, vt ex nulla materia facta sit,& à solo Deo per sese. Nam vim ex nihilo faciendi penes solum Deum esse posse, anteà indicatum est: si igitur à solo Deo est facta, vel ob hoc æterna esse cognoscitur,ac velut Angelus Dei. Quoniam verò non est Angelis par, sed paulò minùs perfecta,nescio quã habet analogiam,cum corporeis, ob quam separabilis cùm sit, potest esse etiam actus corporis, & organorum sensus,ratio, forma, essentia, & Entelechia, quod corporei, & incorporei arctissimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indignissimæ mihi videntur illæ belluæ (quo enim alio potiùs nomine appellabo eos, qui tanto studio tales esse contendunt?)dicentes cum
„ stultis (quos Ecclesiastes capite tertio inducit) *Vnus*
„ *est interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriusque*
„ *conditio. Sicut moritur homo,sic & illa moriuntur,similiter*
„ *ter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius.*
„ *Cuncta subiacẽt vanitati,& omnia pergunt ad vnũ locum,*
„ *de terra facta sunt,& in terram pariter reuertuntur. Quis*

nouit

nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Hæ sunt insipientium vôces. „

Quorum insipientia duplici mihi videtur constare errore, altero, quòd in quæstione de re incorporea, & insensibili, vtuntur sensus testimonio, dicentes, *Sicut moritur homo sic & illa moriũtur, similiter spirant omnia,* quasi sensu exploranda sit res hæc: altero, quòd negant fieri, quia quomodo fieri possit non intelligunt. Quasi rationem aliorum omnium, quæ secundùm naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatus est Deus ab initio vsque ad finem. Deberet eo potiùs, si modò essent sobrij, propriæ ignorationis conscientia, dociles reddere ac suasibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE duodecimo Ecclesiastes siue Concionatoris: *Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebrescant Sol, & lumen, & Luna, & Stellæ, & reuertantur nubes post pluuiam. Quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescent videntes per foramina, & claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis. Excelsa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis. Quoniam ibit homo*

» *mo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea*
» *plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus,*
» *& recurrat vitta aurea, & cõteratur hydria super fontem,*
» *& confringatur rota super cisternam, & reuertatur puluis*
» *in terrã suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deũ qui dedit illum.* Hæc verba continent optimã senectutis ingruentis, & ad extremum vsque procedentis, atque adeò ipsius interitus, periphrasim. Metaphoricis enim loquutionibus significantur senum labores & miseriæ. *Memento* (inquit) *creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ,*
» *antequam veniat tẽpus afflictionis tuæ*, hoc est senectus,
» *& appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent.* Sanè anni senectutis displicẽt. Nam & ipsi senes displicent sibi, vsque adeò vt sciamus, vel ob hanc causam in extrema senectute constitutos, solere libenter à vita discedere, non aliter, ac qui longissimo, & insanabili sunt confecti morbo. Talis enim re vera est senectus, hoc solùm à morbo discrepans, quòd est secundùm naturam. Quod idem eleuat penitus spem euadendi, aliter quàm per mortem. Censeo autem hîc sacrum Concionatorem, nomine iuuentutis appellare, non solùm eam quam Medici ad trigesimumquintum annum produci dicunt, sed primã etiam senectutem, quam illi consistentiam appellant, éstque vsq; ad quadragesimum quintum. Nam ad hoc vsque tempus durant plerisq; vires, haudquaquã insigniter labefactatę, neq; hebetescunt sensus, neq; cani abũdè proueniunt. Multò minùs aliæ notæ quas Concionator recenset,
» dicens, *antequam tenebrescant Sol, & lumen, & Luna, & Stellæ.* Hoc est antequam debilitari visus incipiat, & effugiat lucem, neque lumen sustinere possit. Significat verò Sol diurnum lumẽ, nocturnum, Luna & Stel-
» læ. *Et antequam reuertantur nubes post pluuiam.* Hæc

Senectutis descriptio, atq; excellens declaratio.

verba

verba significant perpetuas & incoctiles valde senum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis à ventre aut corpore toto ascendentibus, primùm quidem, vt nubes quædam caput occupat, deinde densata abit in destillationem, vt quædam pluuia. Cùm ergo assiduis quis conflictatur catharris, successiuis vicibus citra intermissionem, nũc destillantibus, nunc recrudescentibus, perinde est, ac cùm mox à pluuia aliæ nubes reuertuntur. Quoniam ergo, vt Hippocrates in aphorismo author est, coryzæ valdè senibus non coquuntur, fit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones, assiduè conflictentur, núncq; grauentur crudis, ac difficulter spirent, nunc densatis, excreent multa, & emungant. Et nunc eandem ob causam *commouētur custodes domus, & nutāt viri fortissimi*. Hoc est, sensus debilitantur, & crura præ corporis pondere vacillant. Nimirum exhaustis spiritibus animalibus, cerebróque refrigerato, & secundùm propriam siccato substantiam, multis verò excrementis obruto, necesse est exiguũ facultatis influere in neruos motus, & sensuum organa, atq; ea per sese esse inepta, & ad facultatem excipiendam, & ad exequenda sua munia. Cùm ergo sensus & motus ad eandem animæ partem ad animalem scilicet, & ad eandem corporis partẽ, putà ad cerebrum spectent, necesse est patiantur simul. Magna autem proprietate vocantur sensus, custodes domus, & crura viri fortissimi. Nam huic nostri corporis domui dati sunt sensus ad custodiam, vt scilicet accedentium rerum perceptis noxis, possit animal sibi cauere. Quacunque enim alia facultate polleret animalis corpus, nisi sentiret, cauere sibi non possit, siue vreretur, siue secaretur, siue pateretur aliud quiduis. Propriè ergo sensus sunt custodes. Mouendi verò instru-

menta

Coryza quid.

Sensus custodes corporis.

menta fortiora multò sunt, vtpote quorum munus in actione, & corporis translatione consistit, non autem in passione, vt sentire. Hanc ob causam affirmat Galenus, etsi eadem facultas sit, qua sentimus, & mouemur, maiori tamẽ opus esse ad mouendũ. Nimirũ pars quæ mouet, apponit robur, quę sentit, patitur tantũ. Atqui vel ex ipso hominum sermone constat. Dicimus enim robusta esse crura, aut brachia, aures verò aut nares nemo dicit robustas, sed expeditas, aut perspicaces, ita etiam & oculos & alios sensus. Si quando enim dicimus fortes aut robustos sensus, translata loquutio est, aut non tam ob agendi vim, quàm ob dispathiã, quàm scilicet fortia obiecta sustineant, neq; facilè corrumpantur. Mouentia verò membra non ita, sed ob transferendi, aut portandi vim. Cùm verò fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus est vis mouẽdi, congruat, multò magis cruribus, quæ tota vita totam corporis molem sustentant, & transferunt. Hæc verò senibus vacillant, qua de causa baculis vtuntur. Porrò his ipsi sunt molares dentes perpauci, & ij ipsi qui supersunt otiosi sunt, neq; queunt suo munere rectè fungi, cùm ob maxillarum debilitatem, tum etiã ob eandem ipsorum raritatem. Incidens enim in spatia vacua cibus malè cõteritur. Hoc ergo est quod dicit, *& otiose erunt molentes in minuto numero.* Dentes soli inter omnes nostri corporis partes nunquam nobiscum nascuntur, sed innascuntur iam ortis, & raro vsq; ad naturalem interitum comitantur, sed excidunt priùs. Illud quidem vtilitate, hoc necessitate euenit. Non enim nascuntur nobiscum, ne lac è mammis sugere, alimentum vtile ei ętati adeò, impediãt; excidunt verò non sine hominis damno, sed ob radicis siccitatem, & alueolorum quibus clauorũ ritu infixi sunt, amplitudinem,

Cur dẽtes nobiscum non nascantur.

quam

quam defectus nutritionis maximæ, & ipsorum dentium affert. Diximus senibus custodes domus commoueri, hoc est, sensus extingui. In his verò oculi & aures solent noxam insignem pati, *obtenebrescunt*, enim „ aspicientes per foramina, hoc est, oculi, *& obsurdescunt* „ *omnes filiæ carminis*, hoc est, aures. Vtriusque causa est „ debilitas facultatis eius quæ in cerebro residet, & in vtranque partem per neruos mittitur, & instrumentorum ineptitudo. Nimirum siccitate, & excremẽtorum congestione crassescunt senibus succi oculorum, & membranæ anteriores durescunt, & corrugãtur. Vnde (accedente præcipuè spirituum inopia) fulgor amittitur. Nonnullis etiam obturantur nerui optici. Auribus simile quiddam contingit, & tabescit internus & congenitus aër. Sed videamus quod interest. *Claudent* (inquit) *ostia in platea, in humilitate vocis molentis*. Vocatur platea, humani corporis ipsa facies, quia illic sunt omnes sensus, & omnis ad sentientem animã pertinens negotiatio, omnésque cordis affectus facies declarat: nam timorem, mœstitiam, & hilaritatẽ. Quò respiciẽs Poëta ille dixit: *O quàm difficile est, crimen non prodere vultu*. Salomon quoque quinto Prouerbiorum inquit: *Cor gaudens exhilarat faciem*. Ecclesi. quoque ca. 13. ait, *Cor hominis immutat faciẽ eius, siue in bona siue in mala*. Certè cùm totum corpus anima teneat, in facie multò euidẽtiùs se prodit. Quo fit, vt meritò censeatur adeò contumeliosum in faciem cædi, quandoquidem in ipsos sensus atque adeò in ipsam animam videtur illata plaga. Qua eadem natura, cùm quidpiam irruit extrinsecus, accurrunt partes omnes in faciei custodiam seipsas periculis obiicientes. Senibus vox est humilis ob debilitatem facultatis, quæ thoracem mouet, quia ad edendam vocem vehementi expiratione opus est.

Cur oculi in senectute tenebrescant.

Facies platea corporis.

Quapropter non temerè centurio, qui ex aduerso stabat (vt dicitur Marci capite decimoquarto) videns
» quia sic clamans expirasset, dixit, *Verè filius Dei iste.* Nimirum qui sunt morti proximi, ne edere quidem possunt vocem præ debilitate, nedum clamare voce magna. Præter facultatis autem debilitatem, facit senibus humilitatem vocis, dentium defectus. Quia is ipse spiritus qui expiratur, non repercussus effluit, quare minùs sonat. Cui malo vt succurrant, comprimunt introrsum labia, quasi vacua dẽtium loca ita obturaturi. Quare ostia plateæ claudunt. Nimirum labia sunt oris ostia, os vt porta plateæ. Claudunt ergo ostia in platea in humilitate vocis molentis, hoc est, ob humilitatem vocis, quam faciunt rari molentes. Accidit quoque senibus peruigilium, ob cerebri siccitatem, & non raro ob dolores assiduos, cùm aliarum partium, tum vel maximè viarum vrinæ, & ob destillationes, & excreatum. Quo fit, vt nunquam totam noctem dormiant, sed plerunque surgant ad vocem volucris, hoc est, ad galli cantum: expergiscuntur enim, atque si dolore vrgẽtur, etiam surgunt noctu aliquoties, atque adeò eorum plerique antelucano tempore, aut saltem summo mane exurgunt. Nimirum eius ætatis est, citò ire cubitum diurno motu defatigatos, & citò etiam exsurgere non dormientes, neque minùs defatigatos iacendo. Adeò nulla illis requies est, & meritò vita displicet.
» Hoc est quod dicit, *& consurgent ad vocem volucris*. De cantu galli, vt qui ternis horis cantare soleat, quasi motus cœli rationem habeat, vt qui quibusdam gentibus, & in exercitibus maximè, ad excubias noctis pro horologio sit, dictum anteà est in hoc ipso opere.
» *Excelsa quoque* (inquit) *timebunt in via*. Hoc est, mens quoque terrebitur, vbi se ire in mortem præcipitem homo

Senes cur comprimant labia introrsum.

homo sentiet. *Florebit amygdalus*, hoc est, canescet quoque caput & barba, vt florescens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citissimè candescit. Causa canitiei est, redundantia pituitæ in alimento proprio, partium circa cutem, ob debilitatem naturalis caloris. Addit, *impinguabitur locusta*. Quod de marina locusta intelligi debet, ea est in animalibus ostracodermis, hoc est, testacea crusta tectis. Senibus ob siccitatē siccatur durescitque cutis, ac proinde locustis conferuntur, perindeque est dicere, impinguabitur locusta, ac si diceret, crescet callosa durities in cute, quasi locustæ crusta fiat. Addit, *Et dissipabitur capparis*. Quidam interpretãtur, capparis nomine intelligi generãdi potẽtiam, & stimulos Veneris, atque adeò ipsas Venereas partes, quod (vt author est Auicenna secund. libri cap. centesimo secundo) cappari Venerem instiget. Intelligunt itaque hoc quoque esse extremi senij indicium, marcescere genitalia sine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte, & vitali calore, *quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ*, hoc est, morietur, incipit verò mors à facultatũ extinctione, huius verò ante alias, quia pluri spiritu indiget, & ad propriam vitam tuendam minimè est necessaria, sed ad prolem. *Et circuibunt plangentes in platea*. Hoc dicũt significare lacrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod signum in ægrotantibus acutè est lethale; in senibus verò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam senes solet comitari. Non est parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta sunt: *Quia ibit homo in domum æternitatis suæ*, magis placet, illa verba, *Et dissipabitur capparis, & circuibunt plangentes in platea*, descriptionem esse mortis ipsius, & funeralium, quàm senij:

Canitiei causa.

Capparis virtus.

quasi dicat, eò res veniet tandem per senium, vt dissi-
» petur capparis, hoc est, aperiatur sepulchrum, *& cir-*
» *cumeant plangentes in platea*, hoc est, circa domum plangant, qui lamentis sunt prosequuturi funeralia, Eligiaci scilicet, aut Præficæ, vt erat antiquitùs in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domum æternitatis suæ. De cappari scribunt naturæ historici, nasci solere in sepulchris, cùm deerret scilicet per campos, vbi quondam, tam Iudæorum quàm Gentium, erant sepulchra. Necesse ergo erat, quo ea aperirentur, capparim dissipari. Nam Aristotel. sectio. vigesima, Problem. duodecimo interrogat quid causæ sit, quòd capparis locis cultis, non gaudeat, sed inculta & inuia prosequatur, & maximè sepulchris adhæreat. His de obitu per præoccupationem dictis, redit rursus ad senij noxas, dicens; *antequam* (supple recordare creatoris tui) *rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea.* Funiculus argenteus vocatur magna proprietate spinalis medulla, cum neruorum qui ex ea oriuntur distributione. Neruis enim, vt quibusdam funiculis, alligantur & firmantur omnes corporis partes. Est verò spinalis medulla, & ipsa neruorum substantia, colore argentea. Vitta aurea vocatur menynx tenuis, siue cerebri inuolucrum. Ea enim, vt vitta quædam, totum cerebrum ambit, constringit, & continet. Vocatur verò ea non ob colorem aurea, sed ob vtilitatem, quasi preciosa. Est enim adeò, vt multi Medicorum censent, non sine magnis argumentis, ad illam potiùs, quàm ad cerebri substantiam pertinere sentiendi principium. Ea adhæret adeò indissolubiliter cerebro, vt eo siccato atque imminuto, vt in senibus euenit, contrahatur ac corrugetur. Qua causa fit, vt cerebrum,

Eligiaci & Præficæ.

Spinalis medulla.

Menynx.

brum,& menynx recurrant à craneo,neque illud contingant. Hinc illud areſcit, & præ eius ariditate excidunt pili, vt herbæ arefacta terra, fitque caluitiũ. Porrò ad neruos pertinet ſenſus voluntarius, qui obitur per muſculos,cùm laxantur quaſi funes dirupti, euenit membra,in quæ ſubeunt reſolui, ac paralyſim pati, ſiue linguam,ſiue brachium,ſiue crus. Quæ paſſio ſenibus familiaris eſt,ob neruorum debilitatem,& redundantiam ſuccorum crudorum. Dicit ergo, » *antequam rumpatur funiculus argenteus*,hoc eſt,antequam fias pa- » ralyticus,& recurrat vitta aurea, hoc eſt, contrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitium, ,, *& conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſter-* ,, *nam*. Hæc omnia pertinent ad vrinam, quæ primùm ,, quidem exit guttatim, quaſi ex rupta hydria,cùm ſenex laborat ſtranguria, deinde ſupprimitur omninò, quaſi rota confracta ſuper ciſternam, fitque iſchuria vocata,& tunc nihil ſupereſt,niſi vt ,, *reuertatur puluis in terram ſuam,vnde erat,& ſpiritus reuertatur in eum qui* ,, *dedit illum*,hoc eſt,homo moriatur.Quod vt intelligas, ſcias renes inceſſanter trahere ſerum ex vena magna,& hepate,vt rotam quandam quæ continenter haurit ex ciſterna: hoc rurſus,quod traxerũt mittere in veſicam, velut in hydriam quandam:hàncque mittere in colem, vt in fontem ex quo aqua manat. Itaque fons eſt ipſa via per quam emanat aqua: hydria veſica quæ illi ſuperſtat,rota ren,ciſterna vena caua, & meritò quidem quia ex caua hauritur.Ren verò rota,quia inde extrahit. Veſica potiùs hydria, quia non trahit, ſed recipit quod in eam mittitur.Primũ ergo ſenibus accidit, ſtrãguria debilitata retentrice veſicæ, quod eſt, eſſe hydriam ruptam.Deinde ceſſat penitus mictio, corrupta contractrice facultate renum, quod eſt, confractam eſſe

Paralyſi obnoxij.

Mictio quandiu carere cõtingat.

rotam, túncque citissimè moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attigisse diem vndecimum, alium nonum, alium septimum tantùm, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, distribuitur enim serum cum sanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dilutum alimentum non affigitur. abit ergo puluis in terram suam, ex qua sumus.

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE septimo Ecclesiastis: *Noli esse iustus multùm.* Non videtur facilè intelligere, quis iustus multum possit vocari, aut quæ iustitia possit vituperari. Nam, vt ab Aristotele accepimus libro quinto Ethicorum, ad Nicomachum, iustitiæ nomen dici potest, de eo quod legitimum est, in quo omnes virtutes continentur (quia in repub. perfecta omne bonum erit sancitum lege, & omne vitiosum ac turpe prohibitum) aut de eo quod æquum, siue æquale, quo significata est iustitia virtus quædam peculiaris, quæ versatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quæpiam intercessit, siue in commutationibus faciendis, siue iniuriis inferendis. Sunt verò huius iustitiæ partes tres, distributiua, commutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur posse esse nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus est, non sit nimia. Nam ipsi virtutis rationi repugnat quod nimium, cùm in eius esse sit, in mediocritate consistere. Multò autem minus, vt est virtus quædam

Tres iustitiæ partes

dam

dam peculiaris. Omnis enim eius pars verſatur in quærenda æqualitate. Æqualitas verò eſt res impartibilis, quare in ea non poſſit eſſe nimium. Quod ſi quàmmaximè velimus intelligere, per abuſum dari nomen virtutis, vitio quod conſiſtit in exceſſu, velut dicimus aliquando, nimis liberalem eſſe eum qui eſt prodigus, & nimis temperantem eum qui eſt inſenſibilis: tamen id cùm in aliis virtutibus fieri poſſit, in ea iuſtitia nullatenus videtur poſſe. Quia vt Ariſt. inquit cap. 5. lib. citati, iuſtitia non conſiſtit in medio vt aliæ virtutes, ſed modo quodam alio, quia non vt illæ, eſt inter contraria vitia conſtituta, ſed verſatur inter duo inæqualia, inter lucrum, ſcilicet, & damnum, ſeu inter iniuriam facere & pati. Quærítque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propiùs accedit ad exactum, eò melior eſt, quare per iuſtitiam nunquam itur ad exceſſum. nulla igitur iuſtitia vituperanda, neque quiſquam eſſe poteſt nimis iuſtus. Atqui profectò ita eſt. Nullus re vera eſt nimis iuſtus, ſed neque nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admiſtionem. Nihilominùs cùm nimis adiicitur, ſignificant ea nomina non virtutes ipſas, ſed vitia quæ fiunt per exceſſum. Velut calor (vt conferamus Phyſica cum Ethicis) eſt ea virtus qua generamur, viuimus, nutrimur, & augeſcimus, ſi tamen dicas, calor nimius, febrem ſignificabis: ita nimis fortis dicitur audax, ſeu temerarius, nimis temperans inſenſibilis, nimis prudens callidus. Nimis iuſto non video quod nomen datum ſit. Eſt fortaſſe anonymum, vt multa alia in morum ſcientia, eſt tamen etiam qui nimis iuſtus vocari poſſit, deficiatque hac ratione à vera iuſtitia, ſitque vitioſus in hoc morum genere. Id quod indicare me poſſe exemplis ſpero per ſingulas iuſtitiæ

Æqualitas.

partes, punitiuam inquam, distributiuam, & commutatiuam. Nam iudex, qui scelerum, & iniuriarum est vindex, deficere potest à Iustitia, minùs aut plus puniẽdo: minùs quidem, quia cùm iustitia nõ sit virtus ad seipsum, sed ad alios, non est in eius potestate situm, alterius iniuriam condonare, neque si sit crimen alio in genere (non enim omnia crimina iniuriæ sunt) est ille aliud quidpiam, quàm minister legũ; quare ne sic quidem potest pœnam remittere vt lubet, non minùs tamen peccare potest, si nullam vnquam æquitatem adhibeat, sed semper iudicet ex scripto. Nam etsi iustum legitimum sit, quod lege statutum est, quia tamen leges non possunt esse de singularibus, vt neque scientia vlla, neque ars, quia hæc sunt infinita, quotidiéque nascuntur, & intereunt, vniuersale verò non potest non deficere in multis singulariũ, necesse est, vt iudex inquã multis adhibeat æquitatem, quæ nihil est aliud, teste Arist. quàm emendatio legis in eo quod deficit ob vniuersale, hoc est, detrahere aliquod ei quod lege sancitum est ob circunstantiã aliquam quàm legislator non præuidit. Qui igitur nullam vnquam æquitatẽ adhibet, prætextu iusti legitimi exequendi incidit in vitiũ, quod est in excessu. Iam verò distributiua iustitia consistit in tribuendo cuique pro sua dignitate, éstque hoc modo iustus, qui in bonorũ distributione æqualitatem seruat. Quam æqualitatẽ dicit Arist. debere esse nõ Arithmeticam, sed Geometricã, quia non debet tantundem tribuere omnibus, sed habita ratione dignitatis cuiusque, vt, verbi gratia, Achilli 8. Aiaci 4. Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis. Non enim solũ peccabit qui tribuit minus digniori, sed & qui tribuet plus indigniori, si sit materia iustitiæ (nam vbi locũ habet gratia, non pertinet ad iustitiã) velut si quis tribuit

Nimis iustus quis.

Aequalitas Geometrica in iustis.

vtrique, Achilli dico & Aiaci 4. peccat, quia Achilli tribuit minus, si vtriq; 8. quia Aiaci tribuit plus. vtroque autem modo deficit ab æqualitate, peccatque, etsi non eodem modo: quia qui tribuit plus iniuriam non facit, vt qui minus, ei scilicet cui tribuit, est tamen nihilominùs vitiosa & iniqua actio. Velut (satius enim sit apertioribus vti exemplis) in suffragiis ferendis pro consequenda dignitate, aut authoritate in Repub. non solùm peccat qui denegat dignó, aliquando etiam multò magis qui tribuit indigno. Tametsi non vterque iniuriam facit, quia qui digno denegat tribuens minus boni aut plus mali, quàm meretur, iniuria eum afficit qui tribuit indigno non ita, quin potiùs in contrarium incidit vitium, quia tribuit boni plus, aut mali minus; est tamen hoc quoque rem iniustam facere. Iam verò in iustitia commutatiua, iustus est qui sibi & aliis tribuit æquale. Æquale verò non Geometricum, vt in distributiua, sed Arithmeticum, vt centum pro centum, decem pro decem. Nulla enim in cõmutationibus haberi debet ratio dignitatum, sed rerum. Igitur peccare quis posit in hoc genere duobus modis & tribuens sibi plus quàm alteri, & tribuens alteri plus quàm sibi. Iniquè enim cõmutat, qui pro re quæ valet cẽtũ, tribuit quinquaginta, iniquè etiã si tribuit bis centum, vbi non habet locum liberalitas. Vbi verò liberalitate id agitur, non habet rationem cõmutationis, sed largitionis, quæ commutatio autem vitiosa erit. Non tamẽ eodem modo peccabunt hic & ille. Quia qui tribuit minus, iniuria afficit vendentem, qui plus, nullam iniuriam facit (nisi fortè Reipublicæ) vitiosè tamen commutat. Sunt igitur hîc quoque duo vitia, alterum in defectu, alterũ in excessu, atque vtroque modo agitur res iniusta, etsi non vtroque infertur iniuria. His argumentis non pos-

sum hac in parte probare sententiam Aristotelis, dicentis iustitiam non esse inter duos excessus, vt alias virtutes, sed modo q odam, quia versatur inter duo inæqualia, vt inter lucrum & damnum. Quin potiùs ex ipsius Arist. sententia, mihi videtur euidens argumentum capi, aduersus eundẽ. Nam si iustitia versatur inter lucrum & damnum, necesse est vtriusque posse adhiberi plus & minus, & duplices esse actiones circa duplicẽ materiã, augendã aut minuendã, vtrasq; deficiẽtes ab æqualitate, ac proinde vtrasq; vitiosas. Quare cùm habitus nascãtur ex actionibus, duplices etiam habitus malè operãdi circa iustitiã possint animis innasci, sitque iustitia cõstituta inter duo vitia, vt virtus alia quæcunque. Verbi gratiâ, iustè cõmutat, qui sibi & alteri tribuit æquale lucrum & damnum, iniustè verò, qui sibi lucrũ & alteri damnum, vel sibi lucri plus, aut damni minus quàm alteri: & qui alteri lucrum & sibi damnum, aut alteri lucri plus, aut damni minus quàm sibi. Nam etsi plerisque videtur hic non peccare, quia nulli facit iniuriam (sibi enim nullus potest iniuriã facere quia ea nõ fit volenti) tamen non bene commutat, atque ea actio ratione largitionis, & ob liberalitatem possit esse studiosa, quæ commutatio verò vitiosa est. Constat igitur, iustitiam, vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate consistere, quin etiam multò apertiùs quàm alias, quia versatur in quærenda mediocritate inter excessum & defectum. Quapropter sapientissimè monet Ecclesiastes, *noli esse iustus multùm*, siue, inquam, iudex es à Deo constitutus, ne ita te geras, vt nullam adhibeas æquitatem: siue emolumenta præmiaque distribuis, caue tantopere timeas digno denegare, vt tribuas etiã indigno: aut cõtra, dũ times tribuere indigno, deneges etiã digno: siue cõmutas, caue tantopere timeas alte-

Iustitia in mediocritate consistit.

alteri ſatis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum. Nam etſi non vtroque modo eris iniurioſus, vtroque eris iniquus, atque aliquando ſimul damnum patieris, & iniuria Remp. afficies. Quandoquidem ergo virum bonum præcipuè ciuilem, oportet omnia cum, & vt oportet, agere, atque omnia in commune primùm bonum, deinde ſuum, conferre, cauere debet, ne in materia iuſtitiæ quidpiã agat nimis: neque verò in vlla alia. Inſinuant ſe profectò aliæ interpretationes eius loci non ineptæ. Poſſunt enim verba ſcripta eſſe in hypocritas, qui videri ab hominibus iuſti volũt nimis. Quaſi diceretur, noli nimis in conſpectu hominum eſſe iuſtus. Poſſunt etiam dici in ſuperſtitioſos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & ſeruili timore peccandi, multa ſibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Verùm prior interpretatio, Philoſophica magis eſt, & meo inſtituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

CApite quarto Sapientiæ ita habetur: *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.* Paulus etiam capite tertio Epiſtolæ ad Galatas, ita eos alloquitur: *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati?* Quibus in locis videtur faſcinationis facta mentio, tametſi plerique viri docti vanam eſſe cenſent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque præter præſentis operis inſtitutum, de ea tantiſper diſſerere. Haud ſcio vnde meliùs poſſimus incipere, quàm ab iis quæ de faſcinatione vulgus cenſet, inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam ſit in rebus

Faſcinatio.

tale, an aliud aliquid, an omninò nihil, sed meræ nugæ. Audio quàmplurimos affirmare, fieri nonnunquam, vt qui bene valent, ab alio quopiam tantùm conspecti, repentè ac multùm lædantur, eosque qui ita læduntur, fascinatos vocant, quibus verò vis ea maligna in oculis sit (neque enim omnibus esse æqualem) Fascinatores. Hos verò ipsos fascinare (hoc est, in tuendo lædere) cum quadam animi affectione magis, vt cùm attentè intuentur cum quadam inuidentia. Proinde hoc periculum multò magis subire pulchros quàm deformes, & cum laude magis quàm cum vituperatione. Vnde religio nata est, bene imprecandi, ei quem cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt) fascinetur. Alij fascinationis timorem, ad alias etiam quascunque inuidentiæ causas, extendentes, si quid comedunt auidè, quod alium quempiam vident intueri, metu percussi partem cibi statim porrigunt, ne fascinentur. Porrò dicunt hanc passionem in pusillos incidere potiùs quàm in grandiores, quò teneriores sint, & (vt ipsi dicunt) leuiori sanguine, hoc est (vt arbitror) minùs fœtulento & melancholico, tametsi pulchræ etiam mulieres & quæ se tales esse præsumunt, sibi cauent. Quin etiam ad animalia cætera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos, ferunt fascinatos aliquando cecidisse. Ex his omnibus quæ de fascinatione circunferuntur, fieri videtur, vt, etsi modo & subiecto variet, illud tamen cõmune omni fascinationi sit, oculis & intuitu inferri. Itaque videtur esse læsio oculis illata, nõ tamen hoc solùm. Nam si, qui ophthalmia laborat obuium quempiam inficit, atque ophthalmia facit laborare, nemo vnquam dixerit fascinasse. Quidam addunt læsionem illam illatam oculis, oculis etiam concipi, vbi is qui fascina

Oculorũ fascinatio.

scina

ſcinatur & qui faſcinat, ſeſe mutuò intuentur attentè. Itaque ponunt in ratione, ſeu notione faſcinationis, duplicem oculorum reſpectum, & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt hæc ſeorſum, quaſi duplex ſit ratio faſcinationis, aut illata, aut concepta oculis paſſio. Quapropter erit multò verius faſcinatio, cui vtrunque accidet, & inferri, inquam, & concipi oculis. Sed neque hoc vtcunque, nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potiùs, quàm ſi qui primaria laborabat, & qui inficitur, ſe mutuò intueantur. Sed neque ſi quis peſtilenti affectus febre, aut etiam ſine febre, deferens ſecum peſtis ſeminaria, alium intuens intuentem inficiat, dicitur faſcinaſſe, ſed peſte affeciſſe. Quid ergo aliud poſsimus adiicere ad integram faſcinationis rationem? certè nihil (vt videtur) aliud, quàm timorem illum ſuperſtitioſum, & ſuſpicione inuidentiæ, vt ſi pulcher puſillus ſit, intueatur verò maligna anus, quæ pulchritudinem miretur, & oderit. Hanc enim ob cauſam duobus occurritur remediis, vt ſigno aliquo contemptus, vt implicatis digitis (ficam noſtri vocant) aut bona precatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neque laude dignum magnopere cenſere, ſiquidem contemnit, alterum, non odiſſe, ſiquidem precatur bona. Ita etiam ſi quis comedens aliquid intuenti auidè, non porrigit, timet faſcinationem, quia intuenti expetentique eſt inuidioſus, inuidiæ enim obiectum eſt, ingratum bonum. Videtur itaque faſcinatio eſſe paſſio oculis illata & concepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquá pulchri, aut expetibilis eſſe oportet in eo quod faſcinetur, & malignitatis in faſcinatore.

Fascinationis reprobatio. tore. Si autem hæc est fascinationis ratio, quiuis facilè intelliget fascinationem esse superstitiosum quendam timorem ex stulta credulitate profectũ, eiusmodi sunt quàmplurima alia in hominum vita. Argumento est, quòd mulieribus magis quàm viris, & viris indoctis magis quàm peritis probatur ea opinio. Tametsi video in ipsis etiam doctis esse quosdã, qui quadam ambitione, omnia quæ vulgus miratur, tueri curent subtilitatis magis quàm veritatis, amatores; vnde iudiciarij, Magi, Præstigiatores, & secretorum periti haberi volunt; quorum ingenia ego nunquam fascinabo. At dices, fascinationis opinio neq; vulgaris est, neque noua, siquidem antiquissimi & probatissimi authores scripsère multa illius remedia: si verò nulla re vera esset fascinatio, vanum esset prorsus eius remedia recensere.

Satyrion Orchis. Plinius lib. 26. cap. 10. inquit, *altera Satyrion Orchis cognominata, fœmina esse creditur, distinguitur internodijs „ & ramosiore frutice, fascinis vtili.* idem lib. 28. cap. 4. „ *repercuti fascinationes despuitione affirmat.* Inuentæ itaque iam sunt tres fascinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit: spuitio in eo qui cernitur.

Fascinationis remedia. Idem commendat libro decimotertio, capite quarto, contra fascinationes ossicula quædam palmarum lunata, & dente, nescio qua religione, polita. Idem corium frontis hyenæ fascinationibus resistere affirmat lib. 28. cap. 8. Arist. quoque sectione 20. problematum dicit, rutam antidotum esse fascinationum. Non aliter

Gagates lapis. profectò, ac nunc pusillis collo suspenditur Gagates. Non videtur ergo figmentum esse fascinatio, cuius tam multa remedia inuenta sunt. Nam naturalium remediorum cognitio, non aliter constat quàm experimento: non potest autem esse auxilij, quin sit ipsius etiam passionis experimentum: id verò si est, certè & ipsa

fascinatio

faſcinatio eſt in rebus. Quod aliis etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij eſt illud carmen: *Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.* Plinius quoque libro 7. cap. 2. *In Africa* (inquit) *eſſe familias quaſdam faſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus tradūt, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdem generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Iſigonus, qui viſu quoque effaſcinent, interimántque quos diutiùs intueantur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum faciliùs ſentire puberes.* Vides vt multi antiquorum faſcinationem aſſeruerunt. Atqui & illa verba Eccleſiaſtici trigeſimo primo, *Nequius oculo quid creatum eſt?* aliquibus ſonant faſcinationem. Præterquam quòd & in ſacris extant duæ illæ quas præſcripſimus orationes, in quibus faſcinationis mentio fit. Verùm de præſcriptis orationibus poſteà dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Virgilius non induxit ita loquentem Socratē, aut Ariſtotelem, ſed opilionem, vt debeat meritò obloquentem perſonam cenſeri id dicere, non ex ſua ſententia, ſed ex vulgi opinione, qua nihil eſt incertius. Plinij verba, & Iſigoni ac Nymphodori authoritas, non indicant eſſe verè vllam effaſcinationem, ſed ſi figmentum eſt, nouum non eſſe. Porrò Eccleſiaſticus, oculi nomine inuidentiam damnat. Quæ de antidotis dicuntur optimè interpretatur Ariſtoteles loco nuper citato, dicens rutam cenſeri faſcinationis remedium, quia tunc ſe putant homines faſcinari, cùm voraciter edunt, aut incommoditatum aliarum tenentur ſuſpicione, aut perturbantur ipſa faſcinationis opinione, vt ſi animaduertant alium intueri in cibum quem capiunt. Ob voracitatem ergo, aut perturbatum eſum repleri flatibus, à quibus angantur aut vomant, rutam verò tunc

tempo

temporis prodesse, quia flatus absumit, atque id non intelligentibus, videri fascinationem tollere. Certè ruta commendatur aduersus dæmones, & fascinationes, ac denique aduersus omnes passiones, quæ censentur esse sacræ, vt aduersus terribilia insomnia, phantasmata, & nocturnos timores: huius verò causa est, quòd absumit flatus, & siccat, extinguitque seminis redũdantiam. Pleraque verò eorum quæ in Dæmones vulgus refert, nascuntur ex dictis causis, vt facilè disces ex Hippocrate libello de flatibus & de morbis virginum. Hoc idem dicimus de radice Orchidis, præterquam quòd ea radix semen expellit, potiùs quàm absumit. Gagates lapis fortasse comparauit eam authoritatem, quia recreat vuluæ strãgulationes. Iam verò osicula palmarum bunata superstitiosum remedium esse, vt, ab errore conceptum, potiùs quàm verum malum, constat vel ex ipsis Plinij verbis. Ipse enim dicit, religione quadam politum. Illa verò religio superstitio est, multò magis superstitiosum est, expuitione repellere fascinationem, atque hoc ipso remedio testari videntur homines, fascinationem nõ esse vllã à naturalibus causis illatã noxam, sed ad veneficia & Dæmones pertinere. Nam hac ipsa religione videas nũc rusticos, vbi Satanæ abrenunciant, nominato eo semper spuere, eadem scilicet religione, qua contra fascinationes. Eidem vanitati attestatur remedium quod quæritur ex fica, & ex deprecatione. Naturalia enim non esse hæc, sed superstitiosa, quis non videat? Sed &, his dimissis, ipsa per sese res vana esse conspicitur. Quid enim facit (sublata eius qui se lædi putet, imaginatione) placeas, an displiceas ei qui te aspicit? oderit, an amet? nisi fortè placet opinio Auicennæ 9. Metaphysicæ, qui hominis animam, ea dicit vi pollere, vt posit imaginatione sola permoue-

Ruta vis. Vid. fol. 230 et Civin. l. 8.

Orchis herba.

re ma

re materiam longè positam,ac dissitam. Ea verò opinio nulli sanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis esset fascinatio,non oculorum. Fascinationis itaque nomen antiquum est, atque secundùm antiquam significationem, nullum naturalem morbum significat,sed superstitioné vanam,ex vulgari natam opinione. atque ideò neque Hippocrates neq; Galenus,neque veterum Medicorũ quisquam (quod ego sciam) fascinationis meminit,neque inter morborũ differentias,neque inter eorum causas. Vnde rursus non parum probabile accipitur argumentũ eius vanitatis. Neotericorum quidá, vt asserant fascinationé, tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidentiam inquam illam,quia ea sola videtur efficere fascinationem superstitiosam, dicuntq; fascinationem esse infectionem quandam malignam oculis illatam. Alij addunt,& oculis cóceptam. Aiunt igitur multò magis quàm partem vllam aliam nostri corporis, posse virus quodcunque iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorũ visualium,secundũ quam,vt perspectiui monstrant,visio agitur. Deferri igitur virus, si quod inest,cum radiis illis visoriis,atque in rem cóspectam firmiter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditissimam viam:argumento,quòd cordis pasiones,citissimè oculis sese insinuãt: ab oculis verò emissum,oculis eius qui contrà spectet, quàm vlla alia parte recipi faciliùs,ob similitudinem,quæ parit sympathiam:atque eadem ratione receptum oculis facillimè tendere in cor, vtpote à corde veniens. Deinde ex Galeni sententia, quæ multis non ineuidentibus argumentis confirmatur, dicunt, intra nostra corpora gigni posse vera venena: multos enim repente mori constat,cum eisdem omninò signis, quæ accepto

Fascinatio est vana superstitio.

accepto veneno, solent apparere, tametsi liquidò constet acceptum non esse. Id etiam venenum posse non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa, indicant, qui à cane rabido morsi sunt, quorum nonnulli etiam anni dimidium solent, sine conspicua affectione transigere. ita etiam mulieribus menstruatis virus quoddam verè venenosum agitari, agitatumque emitti per oculos, & haustum aliorum oculis, maximè puerulorum, qui & teneriores sunt; & incautiùs respectant, transmittere in cor, atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum, siquidem Arist. 3. de Historia animalium capite decimonono, cùm sanguinem vitiatum esse affirmat; adeò autem vitiatum esse censent, vt dicat Plinius capite decimoquinto libri septimi: *Nihil facilè reperitur mulierum profluuio magis monstrificum. acescunt enim* (inquit) *eius superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorũ germina, & fructus arborum, quibus insedêre, decidũt. Speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri perstringitur, eborisque nitor, aluei apum emoriũtur, æs etiam ac ferrũ rubigo protinus corripit, odórque dirus aëra, & in rabiẽ aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur.* Plura etiã nõ minùs mirabilia, dicit ibidẽ, lib. 7. c. 2. Ex his videtur fieri probabile, mulieres mẽstruatas, quibus tãtum virus intra corpus agitatur, solo intuitu posse lethaliter inficere: atque vt hæ secũdùm naturã colligunt monstrificum virus, ita posse esse homines quibus naturaliter veneficum quidpiam insit, quod per oculos, cùm intuentur recta, simul cum radiis visoriis emittatur, quorum sit periculosissimus aspectus, hosque esse fascinatores: quorum etiam scribunt notas, dicentes, his esse in oculis ambobus, aut altero binas pupil

Mẽstruorũ malignitas.

Fascinatorũ notæ.

pupillas; aut in altero oculo pupillas duas, in altero effigiem quãdam equi, aut canis. Vt verò quidam homines sint tales, sunt qui causentur temperamẽti proprietatem, sunt qui substantiæ modum, sunt etiam qui putrescentiam spirituum: qui verò sunt eorum sapientissimi, natale astrum. En quæ maximè videntur abesse à præstigiosis fabulis, eorum quæ de fascinatione dicuntur. Quę tamẽ omnia, si animi affectum, eius qui effascinet tollas, minimè videntur dici debere effascinationes, sed infectiones venenosæ: neque venenosi illi homines fascinatores, sed venenosi, vt viperæ, & scorpiones, busones, ac multò magis basilisci. Itaque vt illa animantia effascinantia nemo vocat, sed venenosa, ita neque tales homines est quòd voces fascinatores. Si enim studes opinionem de ea re vulgarem asserere; nomen quidem retinet, notionem autem eius minimè. fuisse enim ab antiquissimis illis seculis, in fascinationis notione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio produximus, & Aristotele, ipsum nomen Græcum facilè indicat. Vocatur enim Græcis fascinatio βασκανία, & fascinare βασκαίνειν. Significat verò hoc idem verbũ, inuidere, itáque βασκανία est inuidẽtia, & fascinatio: quasi fascinatio sit læsio cum quædam inuidentia illata. necesse igitur est dicere, illos ipsos venenosos homines, tunc magis inficere, cùm aspiciunt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipsam inuidentiam per se (ne in Auicennæ apertè falsam opinionem incidatur) sed ex accidẽti, quòd is animi effectus attentiùs faciat intueri; atque tunc propriè esse fascinationem quandam, vt à Basilisco. Sed tunc quoque hæc de fascinatione sententia, ponit visionem agi exeuntibus visoriis radiis, cum his siquidẽ deferri vapores venenosos: quam tamen minor pars Philoso-

Basilisc.

phorum recipit. itaque iam ea opinio non poterit esse omnibus Philosophis communis, sed peculiaris Platonicorum. Deinde verisimile non est, posse cuipiam homini secundùm naturam esse vim alteri homini venenosam. Nam vt animal animali sit venenosum, facit magnum naturæ dissidium, & contrarietas. Vt vipera homini, & homo viperæ habet saliuam venenosam. Sed neque vipera viperæ, neque homo homini adeò aduersam potest habere naturam. Nempe causæ omnes quas reddunt, partim futiles, partim ineptæ sunt. Primùm quidem quod de natali astro dicunt, mihi risum mouet (tametsi est grauissimorum hominum sententia, hominum tamen) necesse enim esset, omnes qui illa ipsa hora essent nati, esse fascinatores. Sed de huius Astrologiæ vanitate (si modò Astrologia dicenda, ac non potiùs diuinatio Chaldæorum) in hoc ipso opere diximus multa. Temperiei aut substantiæ dissimilitudo, non potest esse tanta in rebus eiusdem naturæ & speciei. Siquidem ex differentia temperamenti nascitur differentia naturæ. Certè neque quod de basilisco dicunt, possum adduci vt credam esse verum, sed fabulosum, vt alia innumera, nedum vt ea natura in hominem transferatur aduersus alios homines. Consentaneum multò magis sit, basiliscum interimi hominis aspectu, si modò cum ipse necat, vt de saliua hominis & viperæ dicebamus. Neque quidẽ argumenta cuiusquam momenti sunt. Nam quæ de menstruo sanguine affirmant, falsa esse ac fabulosa, ipsum indicat experimentum. Versamur enim quotidie cum menstruatis citra vllam noxam, à quibus tamen si vera illa essent, neque lapides neque ipsa durissima metalla illæsa esse possunt. At verò menstruus sanguis est ipsemet quo mulier nutritur. Qui nonnunquam ob solam redundan

dantiam, citra vllam prauitatem emittitur, aliquando etiam ob malam qualitatem, qualis tamen est in reliquo sanguine: nimirum quam Hippocrates iubet contẽplari in colore, quia si sunt alba, sint pituitosa, si flaua, biliosa. Quæ cùm apparent nullis incantationibus aut pręstigiis iuuet occurrere, sed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, sed medicamentis expurgãtibus, quibus soluũtur cacochymiæ. Itaq; menstruus sanguis vitiosus plerunque est, quia expultrix virtus semper fertur in id quod deterius, minimè tamen venenosus, sed qualis esse solet in corporibus cacochymis. Iam verò quòd possint in nostris corporibus gigni venena, nihil ad fascinationem. Gignuntur enim præter naturam, fascinatores verò esse tales natura dicunt. Quid ergo superest? nunquid satis illis sit, si concedamus, etsi naturaliter fascinatores nulli sint, tãmen eos qui sunt pręter naturam affecti, & morbosi, multò magis posse per oculos inficere, quàm per aliam partem: Certè quàm per aures ego concesserim, non tamẽ quàm per os aut nares, malim enim me aspiciat, qui pestilenti tenetur apparatu, quàm spiritum in me emittat. Nam & putridi aëris veniet multò plus, & ab ore in cor; per arteriam asperam, est longè expeditior via, quàm ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facilè sua mala in alios. Quæ: nunquid rixas? an suffusiones? an nubes? minimè, sed ophthalmias. Est itaque ophthalmia morbus contagiosus. Quid ad fascinationẽ? manus quoque scabies contagiosa est. Fascinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata est inter omnes homines hæc opinio de fascinatione, si ea adeò nihil est? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Basilius cognomento Magnus, in Homilia de Inuidia, spreta vulgari hac de fascinatione sententia, vt muliebri,

Oculorũ vires ad mala inferenda.

Ophthalmiæ contagium.

dicit censere se dæmones vti inuidorum hominum oculis ad lædendum, vt instrumento quodam. Itaque non humanos per se, sed dæmones per eos lædere infantes,& inde natã eam opinionem esse. Sed quoniam hæc causa Physica non est, ad me non spectat, neque ad hoc opus. Quam ego habuisse occasionẽ suspicer, audi. Pueros solito nitidiores, & crassiores, pulchriores etiam esse, res est comperta satis, neque minùs hoc solere sæpissime, occurrentes, & viros & mulieres, admirari, laudare atque attentè intueri, & vlnis gestare, motitare, ac denique cum illis ludere. Scitum etiam

Pueri fascinationi obnoxij.

„ est illud Hippocratis, *habitum qui ad summum bonitatis* „ *attingit, periculosum esse.* & illud Celsi, *Qui nitidiores* „ *solito sunt, suspe[illegible]a bona sua habere debent.* Cùm ergo pusilli ob natalem habitum, non rarò soleant, cùm viderentur habere optimè, in magna pericula repentè incidere, vulgus causam non intelligens, in laudatorũ, quales illi quotidie habent quàmplurimos, oculos, & inuidentiam, reiicit, illos (quæ est hominum leuitas) sequuti sunt viri alioqui eruditi, &, vt est talium ignorantia diserta, processit paulatim res ad agnos, ad gallinas, ad equos, ad segetes, ad arborum fructus, ad ipsa metalla, ad specula, ad lapides. Rubigine obducuntur, hebetantur, franguntur, cõminuuntur. mendacia mera. Iam est causa in substantiæ proprietate, in venenosa natura, iam in astris, meræ nugæ. Neque verò Diuus Paulus fascinationem aliquam naturalem esse asseruit, sed quasi prouerbio quod ex vulgi opinione „ natum est, vtens dixit, *Quis vos fascinauit recedere à fide?* hac loquutione insinuans, illos temerè ac sine vlla causa recessisse à fide, cùm viderentur in ea profecisse quàmplurimùm. Iam verò fascinatio nugacitatis vocatur in sacris, quod à Diuo Ioanne in Epistola prima,

ma concupiſcentia oculorum, hoc eſt, auaritia, & cupiditas rerum alienarum. quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam faſcinatio: dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Pſalmi quarti: *Filij hominum vſquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* hoc eſt, vana & mendacia bona. Itaque concupiſcentia oculorum, eſt faſcinatio nugacitatis. Hæc obſcurat bona, quia, vt dicitur in Epiſtola prima ad Timotheum, *cupiditas radix eſt omnium malorum.* & vt eodem Sapientiæ dicitur, *Inſtantia cupiditatis tranſuertit ſenſum ſine malitia.* Itaque loquutio illa Sapientiæ de faſcinatione, allegorica eſt. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim eſt anteà multis exemplis, in ſacris etiam eſſe morales fabulas, & allegorias à fabulis tranſlatas, non aliter atque in moralibus Philoſophorum libris. Velut & in ea ipſa re de qua diſſerimus, interpretantur nõnulli Platonici ſuper conuiuio, ſiue de Pulchro, amorem, ſiue furorem amatorium eſſe faſcinationem, quòd ea paſſio, eius quæ adamatur oculis plerunque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat ſemper (niſi fortè quandoque concipitur auribus, rariſſimè tamen ſolis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabeſcit, ſine vllo alio morbo manifeſto. Vide quàm congruat hæc allegoria, quæ tamen ex vulgari, & falſa de faſcinatione ſententia nata eſt. Ita igitur, ſi quis placens Deo, factúſque ei dilectus (qualem illic deſcribit author Sapientiæ) & viuens inter peccatores, per concupiſcentiam oculorum mutetur, & amittat intellectum, dicetur appoſitiſſimè faſcinatus, quia cùm valeret optimè, per oculos valde læſus eſt, & in grauiſſimum conie-

Furor amatorius.

ctus periculum, quod pertingit cor per oculos. Nam
» ita dicitur Hieremiæ 22. *Tui autem oculi, & cor, ad aua-*
» *ritiam.* ob has itaq; causas is animi affectus dicitur fascinari. Hæ verò sunt Metaphoricæ locutiones, ad formandum animum comparatæ: verus sit is sermo vulgi vnde sunt acceptæ, an non, nihil refert. Veræ enim sunt ipsæ Metaphoricæ loquutiones. Velut si adulatores Syrenes esse dixeris, non mentieris, tametsi Syrenes reuera nullibi sint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

» CAP. II. Sapientiæ: *Non enim impossibilis*
» *erat omnipotens manus tua, quæ creauit*
» *orbem terrarum ex materia inuisa, immit-*
» *tere illis multitudinem vrsorum, aut auda-*
» *ces leones.*

Mundus ex materia inuisa creatus.

Mirari euenit hoc loco, cur dicat Salomon ex inuisa materia creasse Deum orbem terrarum, siquidem creauit ex nihilo. Quapropter neque ex vlla materia, siue visa, siue inuisa. Hanc dubitationem facilè deuitabunt, asserentes mundum hunc factum esse ex quadã congerie rerum omnium, citra vllum ordinem commistarum, quam vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuersitati ortum aliquem tribuentes, materiã ex qua cõstitit, faciunt æternam. Mihi verò in ipso huius operis initio monstratum est, nihil omninò esse in rebus æternum, præter illud quod vnum, & primũ, ac per se ens, hoc est, Deum. Illud igitur nunc ponentibus, videndum quid de præsenti dubitatione dicamus. Certè si quam habet mundus totus materiam, quæ eadem sit rerum omnium

creatarum, aut certè corporearum, dicere possimus Deum fecisse terrarum orbem ex illa materia, non quidem præexistenti, sed concreata cum formis. Velut si nunc repétè Deus creet statuas humanas, aliam cedrinam, aliam abietinam, aliam quercinam, dicemus aliam factam esse ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu, tametsi non priùs constiterint illa ligna, quàm statuæ. Quòd si hoc ita habet, constat materiam illam communem rebus omnibus, esse per sese inuisam atque adeò inuisibilem: quandoquidem si per se videri posset, haberet qualitatem aliquam aspectabilem, vt candorem, lucem, non nigritiem: quodcunque autem illorum haberet, non posset esse materia cõtrariorum, vt si esset candida nigrorum, si nigra candidorum, si lucida luce carentiũ. Nam aut materia candida, nigrorum induens formam, maneret candida, aut candorem deponeret: si maneret, fieret res eadem simpléxque candida & nigra: si deponeret, esset iam illa, materia vtriusque contrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrunque cõtrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderet non materiam. Quare ille candor non esset materiæ per se, sed per formam. Ipsa igitur materia aspectabilem qualitatem per se habere non potest. Eodem argumento fit, vt neque audibilem, neque odorabilem, neque tangibilem, sed neque omninò vllam rationem aut formam, siue substantiæ, siue accidẽtis habere possit. Itaque neque dici possit per se hoc, neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud, ita aut aliter habẽs. Hac ratione Aristoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens, dicit esse meram potentiã citra omnẽ actum. Plato, qui disertissimè de ea disputauit, ita inquit: *Intelligendum est quòd cum*

„ *esse debeat effigies rerum omni formarum varietate di-*
„ *stincta, nunquam illud ipsum formationis huius gremium*
„ *bene erit præparatum, nisi informe sit, & suapte na-*
„ *tura omnibus formis quas recepturum est, careat. Nam*
„ *si erit alicuius eorum quæ in se recipit simile, cùm con-*
„ *trariam eius cuius simile est naturam, aut aliam pror-*
„ *sus suscipiet, nequaquam eius similitudinem, & effigiem*
„ *exprimet, cùm per se tulerit suam, quo fit vt nullam*
„ *sibi propriam habeat speciem, quod est omnia genera sus-*
„ *cepturum.* Hæc & alia multa eôdem spectantia scri-
psit Plato in Dialogo de Natura, quæ, vt in com-
mentariis de Physica doctrina indicauimus, nullate-
nus discrepant à sententia Aristotelis: ambo enim
censent, vt & cum ipsis omnes nunc Philosophi, ma-
teriam per se nullum ens esse, neque omninò rem vl-
lam, quia scilicet omni actu caret: sed neque nihil esse,
quia est principium immanens omnium rerum. Meo
igitur iudicio, cùm hac in parte nulla illis Philosophis
dissentio sit, libuit Aristoteli de nomine altercari cum
Platone, quòd dixerit esse simpliciter non ens, quasi
simpliciter nō ens, idem sit quod nihil. Plato verò non
ita intelligit, sed quòd non sit ens, nisi quodammodo.
Iuxta hanc itaque sententiam, quę communis nunc est
omnium Philosophorum, dicemus fecisse Deum or-
bem terræ ex materia inuisa, & omninò insensibili,
atque adeò per se penitus informi, hoc est, ex materia
prima. Quoniam verò quæ in libris sacris scripta sunt,
non oportet ad cuiuspiam opinionem interpretari, sed
ad veritatem, videndum est quàm certa, atque firma
sit de materia prima assertio, atque si eius monstratio
ad probabilitatem procedit solùm, aliam quæ omni
careat dubitatione, præsentis loci interpretationem
adhibere. Certè esse rebus omnibus corporeis vnam

Materia prima.

com

communémque materiam facilè dicitur, non ita tamen intellectu facile est, si quis consideret exactiùs. nam, vt anteà indicauimus, necesse est per sese omni careat forma, quod primum omnium intelligi non potest. Nam quod non est aliquid, & ens, cur non sit nihil. porrò quo pacto possit non ens (ita enim illam vocat Plato) esse principium ex quo immanés entis? nam si Aristoteles rectè probat in quarto de Physica doctrina, ca. 1. elementa corporum non posse esse incorporea, cùm tamen censeat (quod est verissimum) non manere elementa prima in rebus actu, sed potentia solùm, multò minùs possit esse corporum incorporea materia, siquidem ea qualis qualis sit, maneat actu in rebus necesse est. non potest autem illa esse corporea per se, sed per formam, alioqui quantitas illi per se inesset, quare non esset mera potentia. Rursum si ea corporea per se nō est, quæ maior necessitas, vt corporeæ substantiæ materia constent, quàm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quasi magnitudo materiæ ipsius sit per se, atque per hanc fiant res quantæ. Ob has & alias huiusmodi dubitationes, veteres Philosophi, partim posuerunt vnam omnium materiam, eámque substantiam quandam re vera quātam, alij aquam, alij aërem, alij ignem, alij etiam terram, alij substantiam mediam tenuitate & crassitie: partim nullā generationis successiuæ rerum posuerunt materiam, sed separatione & congregatione rerum similarium priùs existentium, oriri & interire res putabant dissimilares, vt Empedocles, Anaximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non distinguentes, rerum omnium resolutiones perducebant vsque ad simplicissimas aliquas substantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Ana-

Corpus ex incorporea materia esse nequit.

xagoras & Anaximander ad similaria, vt carnem, os, neruum, & innumera alia eiusmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcunque eis videbatur reliquis esse prius. Horum omnium sententiæ hoc vnico argumento refutari videntur, quòd necesse sit illud quod primum esse ponitur, siue vnum sit, siue multa, carere generatione & corruptione, atque solùm recipere cõgregationem & separationem, secundùm sententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel densationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incrassationem, secundùm priores sententias. At verò reipsa videtur constare illud esse falsum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane sanguinem, atque ex hoc carnem, ac denique simplicissima omnia fieri alia ex aliis. quod si ita est, videtur Aristoteli necessariò fieri, vt sit illis alia prior communisque materia, quæ per se nihil illorum sit, sed formarum omnium expers. Illi verò responderent, haudquaquam fieri res illas verè vt putamus, sed separatione apparere quæ delitescebant, congregatione delitescere quæ apparuerant. Quòd si cui videatur confictum ad respondendum, neque adeò dignum fide, atque ob id nullam dictarum esse probabilem sentẽtiam, possit fortasse dicere, rerum compositarum materiam esse res simplices, vt hominis carnem & ossa: & earum quæ simplices primo intuitu apparent, alias simpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè simplicium nullam esse materiam: sed factam esse illarum quancunque ex materia, vt ignẽ ex aëre: non verò in materia, vt sigillum effigiémve in cera: itaque fieri res singulas etiam simplicissimas ex materia aliqua, vnam verò eandémque omnium nullam esse. quæ enim necessitas, vt quod ex alio fit, immanẽ-

tem

tem habeat materiam? quoniã (dicunt) res artificiales nos manu ducunt, vt intelligamus, nihil nisi in quadã materia fieri, vt scilicet lectus & arca ex immanente ligno, sigillũ ex cera. Dicat verò fortasse quisquam ex aduerso, hoc artificialium rerum esse proprium, naturalibus verò nõ perinde accidere, quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales verò nõ possunt fieri nisi ex seipsis mutuò; quia non vt arte natura prior est, ita ipsa natura aliud quidpiam. Cùm verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; sed vt desinẽtibus, velut mensa ex arca. Quapropter non videtur opus esse ponere primã materiam rerum naturalium, sed fieri alias ex aliis mutuò, atq; ita esse circularẽ rerum generationem, & infinitam; non finitam & rectam. Quid ergo diceret hęc sententia de primis rerum principiis? an esse nulla? non certè, sed esse formam, & potẽtiam proximam, & priuationem: eam verò potentiã & priuationem, esse non in vlla materia communi genito & corrupto, sed in eo ex quo res fit. Cur enim fit potiùs caro ex sanguine, quàm ex vino aut melle? an quia sanguis potentiam proximam habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ necessariò adest, & forma quæ ingruit, prima principia sunt rerum simplicium. Compositarum verò principia sunt, res simplices, vt materia, & forma totius. Atqui profectò (quamquam plerisque aliter videbitur) ego existimo hanc esse ipsissimam sententiam Aristotelis & Platonis. Nam vt in commentariis capitis septimi secundi libri de Physica doctrina, & iterum capitis quarti, secundi de Anima (tametsi cùm hæc scribo, commentaria in libros de Anima, scripta multis antè annis, nondum sunt

Formæ nomina.

in lu

in lucem emissa) indicaui, apud Aristotelem hæc omnia nomina, forma rei, & id quod res est, & essentia, & ipsum rei esse, & quod hoc est, eandem prorsus rem significant. Quia re vera, rei naturalis forma, nihil aliud est, quàm res ipsa qua hæc & talis. Id verò falsum esset, si præter formam esset in re materia prima immanens, non enim esset rei forma, ipsa res actu qua talis, quia forma materiam non habet, res haberet. Plato quoque in Dialogo de Natura hominis multis argumẽtis contendit, hominem esse ipsam hominis animam, quod, cùm hominẽ animal esse, ac proinde corpoream substantiam, toties ipsemet Plato dixerit, verum esse aliter non poterat, quàm si ipsa hominis anima esset nihil aliud quã ipsius essentia, essentia verò ipsum quod quid erat esse hominem, hoc est, ipse homo, quia actu talis & perfectus. Tametsi hoc (vt rem totã apertè explicẽ) nõ tam exactè dicitur de heterogeneis substantiis. Quis enim separaret ignis formã ab ignis corpore, aliter quàm ratione? nimirum ignis forma est ipse ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formam, rationem, & entelechiam, seu perfectionẽ consequutus, quod quidem est res eadem numero, rationes duæ quarum coitione fit ipsum ignem esse. Quæ cogitans Plato, posuit illa tria rerum principia, idem, & alterum, & essentiam. Quę eadem principia Raymundus Lulus vocauit, tiuum, bile, & are, hoc est factiuum esse, factibile esse, & facere: hæc tria intelligens, non quidem effectiuè, vt videntur sonare, sed formaliter, & hæc quidem Platonicè. Maximè verò mihi videtur errare, quòd diuinam naturam cum creaturis ineptè & arrogãter coniungat, sed de illius doctrina agere loci huius non est. Illud solum interfuit dicere, sua illa tria principia, tiuum, bile, & are, eadem esse prorsus

De Raymũdi Luli doctrina.

ſus cum Platonicis, eodem altero, & eſſentia. Quæ omnia cùm iuxta Ariſt. & Platonis ſententiam ratione potiùs ſeparari, quàm re ipſa, & numero indicauerimus, conſtat eſſe conſentaneum, iuxta illorum placita, niſi heterogeneorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni, ſed doctrinæ ſolùm gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuerſa. ſi quid verò his ampliùs de communi & prima materia dicitur, hypotheſim quandam eſſe ob rudiores conſictam, & expeditiorem progreſſum Philoſophiæ, qua & ego in Phyſicis auditoriis vſus ſum. nunc verò cùm ad reconditiora Philoſophiæ eſt peruentum, æquum eſt aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo aſſertio de materia prima, per ſeſe formarum omnium experte, adeò vacillat, neceſſe eſt aliam loci præſcripti interpretationem inuenire. Ea certè non eſt difficilis, neque aliunde petita quàm ex ſacris. Conſtitit enim in initio Geneſeos, antequam Deus diceret, *fiat lux*, extitiſſe quatuor elementorum corpora, confuſa, & deliteſcentia ſub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebroſa, ac proinde inuiſa ante orbem terrarum facta eſt, ex qua deinceps ille. Neq; igitur ob hæc diuini oraculi verba opus eſt communem materiam ponere, in qua omnes corporum formę recipiantur, tametſi fieri nihil niſi ex materia poteſt. nihil enim fit ex nihilo; ſed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex ſuo alimento lignū, & ita aliud quodcunq;. Sed quæ (dices) neceſſitas, vt quoduis ex alio fiat, ſiquidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certè quia nulla naturalis via eſt ad generationem, niſi per alterationem, atq; neceſſe eſt generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius

ſubſtan

substantiæ necessariò sit: neque sanè alterius quàm eius quæ corrupta in aliam substantiam commutatur. Nam alteratio immodicè producta in corruptionem necessariò finitur, quia naturale rei temperamentum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, necesse est aliam interire; nõ quidem vt ab ea mutuetur materiam, sed ob contrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc est causa. Rerum singularũ naturæ nihil sine instrumentis agere possunt extra sese, quapropter neque generare: instrumenta verò earum sunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & siccitas. Non potest autem ignis verbi gratiâ calore vti, aliter quàm calefaciendo, neq; aqua frigore, quàm refrigerando, non potest autem calfacere, neque refrigerare, nisi sit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autem ignis qui nondum genitus est, neque refrigerabitur quæ nondum est aqua. Calefiat ergo necesse est vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum est, futurus autem sit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum est, futura autem sit, vt aër. Quapropter rectè anteà dictum est, non posse quidpiam, nisi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem est rebus à naturæ parente ea contrarietas, & necessitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, sed quia, si aliter quàm per pugnam generare possent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiusque procederet in infinitum. Nihil enim esset quod modum poneret rei cuiuspiam productioni, nisi omnia sibi ponerent mutuò; mutuò repugnando. Dices fortasse; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent sibi simile, dum esset vbi caperetur, & generare desinerent, cùm non esset. Igitur mox, atque vno impetu

Generationẽ antecedit corruptio.

petu proceſſiſſent rerum omnium generationes, vſque ad ſummam totius orbis repletionem; atque ſtatim generatio omnis eſſet ſublata. Vt igitur rerum generabilium ſucceſſiua geneſis ſeruetur per æuum, vt ipſe rerum parens voluit contrarietatem indere, & res alias ex aliis fieri, velut aliæ aliis loco cedunt. eáque contrarietas neceſſitatem affert, vt res ex rebus fiant, ſi & communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, ſed vt dictum eſt. Porrò iuxta hanc ſentẽtiam conſequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, non eſſe materiam, ſed magnitudinem, quod vel per ſeſe eſt valde conſentaneum. Nam eſſentia rei per ſeſe indiuidua eſt, quapropter vna & tota, in multitudinem non poteſt abire, niſi ſecundùm diuiſibilitatem. Diuiſibilitas verò neque formæ neque materiæ eſſe poteſt, niſi per quantitatem (quanti enim propria eſt diuiſibilitas) igitur multitudo in eadem ſpecie, quantorum ſolùm, atque ob quantitatem eſt. Qua ſanè cauſa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non ineſſe materiæ per ſe, addunt ſignata quantitate; id verò vix intelligi poteſt. Si enim materiæ ipſi per ſe nullum ineſt accidens, certè neque ſignatio, neque quantitas. Veriſimiliùs ergo refertur ad quantitatem ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuerſitas propriùs diuiditur in corpoream, & corpore carentem ſubſtantiam, quàm in materialem, & immaterialem, niſi quis his nominibus eaſdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minimè expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam eſſe nihil, non ſolùm non ens ſimpliciter, vt dicit Ariſtoteles, aut ſimpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum

Indiuiduationis principiũ.

ſenten

sententias ab hac quam nunc statuimus, nihil censeo re vera discrepare. Non enim est, quod non est ens.

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

De Philosophia Pythagoræa.

„ SAPIENTIÆ vndecimo capite: *Omnia*
„ *in mensura, & numero & pondere disposui-*
„ *sti.* Et quarto libro Esdræ capit. 4. *Quo-*
„ *niam in statera ponderauit seculum, & men-*
„ *sura mensurauit tempora, & numero numerauit tem-*
„ *pora.*

Vt Plato dicit in dialogo de Natura fas non erat, quidquam nisi pulcherrimum facere eum qui est optimus. Cùm enim ipse sit simpliciter pulcherrimus & optimus, fecerítque omnia, vt in mundi genesi indicauimus, [illegible] similitudinem suam, necesse est, vt fecerit omnia, suo quodque genere, pulcherrima, & optima, vt sanè ipsi visa sunt. Cùm igitur omnis pulchritudo sensibilis in proportione & concinnitate sit partium, necesse fuit mundum hunc sensibilem, secundùm suas partes, quæ sensibiles etiam sunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes singulas, & eas omnes inter sese. vnde necesse est, mundum finitæ & certæ esse magnitudinis, & eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuisibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum est & deforme. Quapropter, non solùm si quampiam præcipuarum partium eleuares, vt stellam, sed etiã si cuiuspiam illarum, etiam despectissimæ quantitati adiiceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinæ,

&

& eius pulchritudini. Quia nihil temerè in eo factum est, sed omnia ad mensuram, numerũ, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggressi sunt Pythagoræi inuestigare. Res prorsus diuina, humanis verò viribus impar, neque vlli (arbitror) præter ipsum Deum satis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet, & suspiciat? qui non solùm aggressi sunt, sed per numerorum etiam scientiam, pro hominum captu, assequuti sunt multa. Mihi nunc non est animus, totam hanc Philosophandi rationem persequi; quia neque id pro dignitate efficere possem, neque si possem, ad meum institutum est admodùm ex vsu. Sed id solùm indicabo, quod propositum est, Omnia secundùm certam rationem, & proportionem, esse facta, & primam omnium mẽsurarum esse numerum; deinde & earum rationem rectè transferri ad insensibilia, & totam rerum naturam factá esse ad numerum, atque exempli gratia adiiciam de numeris, quæ necesse erit, nõ quasi omnium numerorum naturam persequar, sed vt viam à longe indicem, cui Pythagorici institerunt, mirabilem quidem illam, & verissimam, neque vlla in parte Philosophiæ Aristotelicæ, quæ meritò nunc omnium maximè probatur repugnantem, quod vbi factum fuerit, grauitas sententiæ verborum quæ præscripsimus & aliorum quæ sparsim in libris sacris scripta sunt, elucescet. Deum quidem omnia fecisse secundùm certam rationem, & proportionem, facilè suaderi potest, consideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iussit, ad normam certam, mensuramque ab ipsomet traditam, fieri iussisse. Quare qui in artificialibus, certam commensurationem adeò amauit, eam in naturalibus, cuius ipsemet per sese est effector, non

Pythagoricorũ dignitatum examen.

despexerit. Sed quæ sunt artificialia, quæ nos in cognitionem structuræ rerum naturalium, velut manu ducunt? Iussit Noë vt ædificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non sanè. Sed, *trecentorum* (inquit) *cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. fenestram facies in arca, & in cubito consummabis summitatem illius*. Exodi 25. dicitur monstrasse Deus exemplar, secundùm quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud spectantia. Omnium verò eorum definiuit ipsemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam testamenti habere iussit longitudinis duos cubitos cum dimidio, latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: mensam panum propositionis, longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitum, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum septem calamos procedentes ex hastili vno, & singulos calamos ternas sphærulas, ternos scyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis, atrium longitudinis cubitos centum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & sacra destinata, quæ omnia certis, numero, & mensura, iussit Deus fieri. Iam verò structuram templi, quod ædificauit Salomon, longum esset recensere. Licet legere tertio libro Regum capite sexto. In explicandis harum structurarum, & numerorum ad quos factæ sunt sacramentis, multi fœliciter laborauerunt, mea nunc nõ referret, nisi solùm animaduertere, omnes has, ad certum numerum & mensuram esse factas, vt constet multò magis, in magni huius templi, quem mundum dicimus, structura, certam rationem seruatam esse, quam tamen ad amussim tenet solus ipse architectus.

Arcæ testamenti structura.

Con

Conferri quidem res corporales aliæ cum aliis secundùm plus, aut minus, aut æquale, non possunt aliter, quàm numero, pondere, aut mensura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: mensura vt cubito, aut palmo. Porrò mensura duplex est: altera enim constat extensione, vt vlna, aut digitus: altera capacitate, vt congius, vrna, modius, & semodius. Secundùm omnes has mensuras, seruata est ratio quædam in mundi structura. Nam est certus numerus partium omnium. Primum quidem maximarum ternarius: regio enim ima corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium sine corruptione: & suprema incorruptibilium & immobilium, quæ sedes est beatorum, & cœlum cœli. In prima est quaternarius elementorum. In secunda, septenarius orbium errantium stellarum, & denarius omnium. In suprema verisimile est esse vnitatem, siquidem principium est omnium corporum, & sedes destinata ei quod verè est vnum. Iam verò mensura est quædam certa partium singularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius esse censent Philosophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra, & aërem aqua; & aëre ignem. Iam verò quod ad cœlestium orbium mensuram attinet, censet Plato, primum orbem æqualis crassitiei, seu altitudinis esse, cum eo spatio inani quod est inter terram & cœlum: secundùm orbem duplo crassiorem primo, siquidem æqualem cum toto spatio aëris & primi cœli: tertium orbem esse quadruplo crassiorem secundo, quia duplum totius spatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere proportionem quadruplam sesquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam sesqui-

Mensura, quid.

nonam, vt 384. ad 36. sextum ad quintũ proportionem nonam, vt 3456. ad 84. septimum ad sextum trigesimam primam super partientem medietatem, vt 108864. ad 345. Iam verò & sphæræ solidæ, quæ intra dictos orbes continentur, proportione quadam constant magnitudinum. Dicunt enim maximas fixarum stellarum centies & septies continere terræ molem: Iouem nonagesies & quinquies, Saturnum nonagesies & semel: Martem terra esse maiorem sesquialtera tantùm proportione: Solem verò maiorem terra centies sexagesies sexies: Venerem verò esse partem vigesimã terræ: Mercurium quoque minorem esse Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum constant globum) esse 252000. stadiorum, quæ constant septem millia leucarum Hispanarum. Hac verò magnitudine, neque maiori, neque minori constitisse terram, non casu, sed summa Dei sapientia, constat ex illis verbis capitis trigesimi octaui Iob, quibus illum Deus ita affatur: *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti?* Ponderis quoque habita est ratio in mundi structura. Ita enim terræ centrum ad centrum mundi aptatum est, vt non possit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, sed firmata quiescat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita vt non possint seorsum abire, sed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibusdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cum terra reddant superficiem: quod dicitur illis Sapientiæ verbis: *Quando librabat fontes aquarum.* Itaque mensura & numero & pondere dispositam sunt omnia. Cùm verò sint hæ tres mensuræ, quæ scilicet peculiariter vocatur mensura, éstque quantitatis continuæ: & nume

De magnitudine terræ & astrorũ.

Tria mẽsuræ genera.

numerus, qui per ſe eſt quantitatis deiunctæ: & pondus, quod eſt ſubſtantiæ corporeæ & craſſæ: videtur ex rei natura, menſura prima eſſe videri: prior quidem pondere, quia magnitudo poteſt eſſe ſine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore, pondus tamen non poteſt eſſe ſine magnitudine: numero verò, quia numerus fit diuiſione continui, quare continua quantitas, prior eſſe videtur quàm deiuncta, ac proinde & menſura, quàm numerus. At verò ſi quis exactè conſideret, videat rem non ita ſe habere, quin potiùs numerum priorem eſſe omni menſura. Nam diuiſione fieri ex vno corpore multa, & quod actu erat vnum, & potentia multa, fieri actu multa, veriſſimum eſt. At verò non proinde verum eſt, numerum omnem fieri continui diuiſione: nam Angelorum numerus ſine vlla magnitudine conſtitit. Nihil ergo minus eſt in ratione numeri, quàm fieri ex continui diuiſione, ſed euenit aliquando, neque id quidem ſecundùm rationem & formam numeri, ſed ſecundùm materiam. Si enim tripedale erat corpus, quod in tria pedalia diuiſum eſt, habebat etiam antequam diuideretur, ternarium: alioqui non fuiſſet tripedale. Nam quid aliud eſt eſſe tripedale, quàm habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes, non quidem ſeparatas, cùm nondum eſſet diuiſum, ſed coniunctas. Tamen nihil obſtat coniunctas eſſe, quominùs ſint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet ſeſquialteram, niſi quia hoc duas, illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres, neque hoc habet duas, quia ſeparatas non habent, fit vt neque proportionem ha-

beant ad se vllam: habent verò; ergo & numerum. Itaque indicatum est, quæcunque ad sese proportionem habent vllam, constare certis numeris. Habent autem aliquam magnitudines omnes, siquidem nulla est infinita. Ergo nulla magnitudo esse potest sine numero, est verò numerus sine magnitudine, vt indicatum est; igitur numerus prior est quàm magnitudo: quare & quàm mensura: est verò mensura prior quàm pondus, quia mensura est magnitudinis, pondus crassitiei. Magnitudo verò prior est crassitie, cùm crassities non insit nisi quantis. Igitur numerus prior est omni alia mensura, atque omnis proportio nascitur ex numero. Neque id solùm spectatur in corpore quanto, sed & in aliis omnibus quantis, vt in motu, & voce, & aspectabilibus figuris. Nam cantat hic ad characteres quos intuetur in charta, ille saltat ad cantum. Quod fieri non posset, nisi singula haberent proportiones quasdam, & omnia ad se mutuò proportionalitates quas vocant, hoc est, similitudines proportionum. Ergo sunt & in ipsis figuris, & motu saltantis, & in canentium vocibus, numeri ac proportiones. Neque in his solùm, quæ etsi non omnia eodem modo, quanta tamen sunt, sed & in qualibus quæcunque secũdùm magis & minus dicuntur, est numerus. Nam & calidum & album est aliud alio duplo magis tale, & triplo, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli, & quadrupli, sunt duo, tria, & quatuor. Nam ne definiri quidem sine his possunt. Sed hactenus indicauimus, numerum intrinsecum esse rebus omnibus secundùm partes magnitudinis, aut intensionis, secundùm id inquam, quo, tanto aut tanto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Est autem etiam secundùm partes, essentiæ numerus in rebus. Quod in accidenti-

Numerus omniũ prima mensura.

De numero in rebus.

bus

bus primùm, deinde & in ipsis substantiarum formis, tentandum est indicare:in transeuntibus quidem ex ipsis definitionibus,cùm tempus,teste Arist.sit numerus qui numeratur in motu : motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundùm Platonem verò, tempus est æternitatis in vnitate manẽtis imago in numero fluens.Sed & immanentes constare numeris facilè intelliges.Figuræ quidem omnes habent essentiam in numeris : nam planæ in vnitate aut multitudine linearum,solidæ superficierum,vt circulus in vnitate lineæ:sphæra in vnitate superficiei : triangulus in ternario linearum; cubus in senario superficierum. Ita & aliæ omnes.Ipsa verò linea in vnitate dimensionis, superficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum,quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate essentiam,quia secundùm similitudinem aliquam aut dissimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam est rationis alicuius, dissimilitudo pluralitas. Ipsæ quoque patibiles qualitates,variis essentiis ad numerum quendam conflatis constant : seu potiùs in numero quodam formarum in vnam conspirantium habent propriam essentiam. quod ex diffinitionibus colorum apud Platonem facilè intelliges: *Splendidum* (inquit) *albúmque rubeo mistum flauum procreat. Rubeum cum albo nigroque, purpureum generat. Fuluum flaui fuscique temperatione producitur: fuscum verò albi & nigri confusione. Pallorem albi flauique copula generat. Cæruleum cum albo, glaucum. Fului nigrique temperie color viridis nascitur.* Hæc Plato. Vnde constat, singulas colorum species in copula quarundam essentiarum, ad proportionem quandam, & certos numeros, habere essentiam. Constat enim non solùm fieri colores quosdam ex quibusdam, sed

Mistio colorum.

cum certa quadam proportione. Non enim si albi duplum cum vna nigri proportione misceas, idem extat color atque si contra apponas nigri duplum. Nimirum sola proportionis euariatio mutat essentiam: velut compositorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis simplicium, manentibus eisdem. Constant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coëuntibus, ita essentiæ essentiis, vt colorum exemplo indicatum est: constatque omnium essentia certa mensura & numero (indicatum enim anteà est non posse esse mensuram sine numero) etiamsi nobis nota esse non possit singulorum mensura: proinde dixit ibidem Plato: *Quo autem mensuræ modo singula singulis misceantur, etiamsi quis nouerit, narrare prudentis non est præsertim cùm neque necessariam, neque verisimilem de his rationem afferre vllo modo possit.* His verbis significat, etiamsi nos cum numerum definitè nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, vt corporea ex corporibus, ita essentias ex essentiis. atqui ipsa compositio corporum, vtpote apertior, manu ductio est ad formarum compositionem. Cùm enim pictores, commixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viridem reddant, constat verum virorem fuluitie nigritieque ad numerum aptatis constare (dicitur corporum compositio Physica, formarum Metaphysica) simplices verò omninò, siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum, sed in ipsis compositis, vt vnitates in numeris. Producentes autem ampliùs hanc ratiocinationem, facilè intelligemus, non solùm accidentium formas, sed substãtiarum etiam essentias, ita constare: siquidem aliæ alias, vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Aristotele est, vege-

tatiuum in sensitiuo esse, vt trigonum in tetragono, scilicet vt ternarium in quaternario (nam figurarum differentias numeros esse, anteà est indicatum) vt verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia, habent. Nimirum essentiales vocatæ perfectiones, sunt in aliis plures, in aliis pauciores, vt vnitates in numeris, & ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris. Iam verò & in rerum principiis primis, est ratio numeri. Nam forma vnitas est, materia pluralitas, quia forma per se omnia quibus inest facit vnum; materia plura, cùm participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeò multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas, ac eorum principia, fecisse Deum ad numerum, atque eis omnibus esse numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubiè multò verius id dicatur de incorporeis substantiis, quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura, ac proinde pulchriores sint, & magis concinnæ, fuerintque propriùs illæ factæ ad numerum, in quibus nulla alia mensura sit, cùm neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs est numerus, quàm corporearum. Quoniam verò in tota rerum vniuersitate singula facta sunt ad numerum, & omnia ad quendam concentum, & harmoniam respondent spiritalia corporalibus, atque vt hi cæli aspectabiles nouem sunt qui circulo voluuntur, ita inuisibilium & mobilium per accidens, qui etiam in sacris sanctis interpretibus vocantur cæli, sunt nouem ordines. atque vt supra nouem orbes mobiles est alius immobilis, quem dicimus esse sedem beatorum, ita supra omnia inuisibilia, est illud vnum, primum ac

Numerus in primis principiis

Cælorum numerus.

optimum, nulla ratione mutabile. Aristoteli quidem consentaneum videtur motibus cœlorum substantias illas incorporeas, ac per se immobiles præficere, non verò eas esse putat supra numerum eorum, sed singulis aptat singulas: mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & splendori rerum omnium domini, per tantam ministrorum penuriam. Quapropter non nouem solùm substantias, sed nouem earum ordines esse censeo. Non quidem ita, vt nouem sint species, & magna multitudo singularium. Cùm enim magnitudine careant, quam diximus esse principium indiuiduæ multitudinis, non possunt esse multæ perfectione pares, sed inæquales omnes, vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis specie differt, ita quæuis incorporea substantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet esse nouem ordines velut nouem genera. Nam tametsi singularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non est earum forma, vt corporearum, tamen species & genera nihil vetat, cùm habeant etiam suam compositionem essentialem. atque (vt inquit Plato) ex quibusdam essentiis colligatæ sint, ab eodem à quo sunt colligatæ dissolubiles. alioqui esset earum substantia penitus simplex, quod nisi primæ non euenit. Itaque sunt illæ substantiæ compactæ ex essentiis, quas nouit is qui compegit, non tamen coierint temerè, & vtcunque, sed ad numerum, pro singularum perfectione. Si enim certam seruatam esse rationem, & proportionem in vilissima etiam rerum constitutione indicatum est, quo pacto illæ præstantissimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & visibilia & inuisibilia, facta sunt ad numerum. Quod si ita est, cùm non ea fecerit Deus, & qualia tunc cùm faceret meditando excogi-

taue

rauerit, ſed ad æternum exemplar quod apud ſe habebat, quod eſt eius verbum, conſtat in ipſo omnium parente Deo eſſe vnitatem & numerum. Si enim omnia ad numerum facta ſunt, apud Deum erat numerus. Quòd ſi numerus & vnitas (vnitas enim eſt principium numeri) igitur in Deo primum quidem vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initium producendæ multitudinis, rectè vocetur dualitas, accedente verò vnitate ad dualitatem, velut vtriuſque copula, neceſſariò eſſet ternarius. Nemo autem, arbitror, intelliget, ita à me dici eſſe in Deo vnitatem, aut dualitatem, aut ternarium, quaſi accidentia quædam, cùm in primo non poſſit eſſe accidens: neque eſſe tria, quaſi diuerſis prædita naturis, quia quod primum neceſſariò eſt vnum. Neceſſe eſt ergo illis tribus vnitatem accidere, vnde fit quaternarius, qui continet omnes numeros. Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus, ad quem facta ſunt omnia. Philoſophi, qui ob amorem ſapientiæ nomen id conſequuti ſunt, rerum omnium naturam & eſſentiam, pro ſua virili conati ſunt agnoſcere exactiſſimè. cùm verò id nulli hominum contingere poſſit, dum huius corporis vtitur miniſterio, & horum ſenſuum, qui nihil agnoſcunt præter accidentia, quaſi ſubſtantiarum vmbras, per quaſdam rerum analogias, ſeu ſimilitudines, conati ſunt prope veritatem accedere, quaſi circum circa verſantes. Velut Pythagoras, ea omnia quæ de numeris diximus, atque alia multa, vt erat perſpicaciſſimus, contemplatus, omnium rerum cauſas, & naturalium problematum ſolutiones, redegit in rationes, primùm quidem Geometricas, deinde Arithmeticas. Nimirum intelligens, quandoquidem omnia certa

Numerus apud Deum.

Philoſophorũ de numero conſideratio.

mensura, & numero facta sunt, suo quodque genere pulcherrima necesse esse vt omnium harmonia quædam & concentus, atque Physica respondeant Geometricis, & hæc Arithmeticis. Atque quoniam, vt indicatum est, numerus est omnium prima mensura, sint Arithmeticæ rationes quasi omnium prima principia. Plato hanc ipsam rerum concinnitatem admiratus est, numerorum naturas suspiciens, nihilominùs intelligens (arbitror) numeros aliquarum rerum esse numeros, vt denarium ouium, boum, & caprarum; ac proinde oportere vt in ipsis rebus aliquæ naturæ sint subiectæ numeris, quæ ipsæ analogiam aliquam cum numeris habeant rationem, quam numerorum (alioqui non differret septenarius Vergiliarum & Planetarum, non enim qua numerus cùm idem sit) vtranque rationem Philosophandi coniunxit, & eam quæ ad numerorum perfectiones omnium caussas redigit, & eam quæ considerat Physica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia, motu & tempore, & elementorum qualitatibus disputauit, modúmque agendi & patiendi, per quem rerum mutationes, ortúsque & interitus, cùm violenti, tum etiam naturales contingunt, persequutus est. Quod quia non fecerunt Pythagorici, sed solis definitionibus per numeros satis contenti sunt, simplicitatis notantur ab Aristotele Metaphysicorum capite quinto. Ipse verò Aristot. numerorum magna ex parte deposita cura, & sensibilium magis considerationi sermonem accommodans, corporearum substantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus est, & elementorum & rerum compositarum virtutes, non aliter quàm per ipsas actiones, in his diiudicandis fidem sensibus non derogans.

Nimi

Nimirum,vt videmus, quæcunque res arte fiat, vt arca,menſa, aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita vt,quicquid fit hoc aut tale,ex non hoc, aut non tali fiat, velut menſa ex ligno quod non erat menſa,ſed arca,aut aliud quiduis: ita (inquit) cenſendum eſt in naturalibus, ponendúmque neceſſariò, tria eſſe rei cuiuſque principia,formam, materiam, & priuationem. Et vt arca fit ex ligno per hanc formam ſeu figuram, à fabro lignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices eſſe cauſas: fieri enim quiduis ab aliquo, ex aliquo, per inſitam formam,alicuius boni gratia. Siquidem nihil fruſtra: effectrices verò cauſas commutationum naturalium eſſe virtutes elementorum,calorem ſcilicet, frigus, humorem,& ſiccitatem, quas non,vt Plato, per figuras corpuſculorum,ex quibus elementa ſint coagmentata,exponere ſtudet, ſed per ſenſibiles paſsiones, vt quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & denſat, frigidum,quod emollit, humidum, quod indurat, ſiccum. Non tamen quia Philoſophorum principes, diuerſis adeò viis inſtiterunt, neceſſe ſit eorum aliquem aliquóſve deerraſſe, aut contraria repugnãtiáve dogmata tradidiſſe,quin potiùs reſpicientes ad diuerſa, diuerſis viis ad eandem veritatem iter feciſſe, vt is eius plurimum videatur eſſe conſequuturus,qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præſtiterit indicare,vt videntes conſonare ea,vt verum vero: atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & Phyſicas cauſas rectè quadrare, aliquid deguſtemus illius concentus,& harmoniæ, ac pulchritudinis,quam diximus,intelligamúſque veriſsimum dictum eſſe illud Sapientiæ, *Omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.*

Tria rerũ principia.

Cur sint quatuor elementa.

suisti. Dubitatur de numero elementorum, cúrque ea quatuor sint. Respondet Aristot. quia sunt quatuor qualitates actiuæ, per quas aguntur omnes ortus & interitus. aut igitur singulis elementis dabuntur singulæ, atque ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non possunt, quia inerunt contraria) & cùm ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates, quatuor solùm possint constitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato respondet, quia cùm mundum opoteret habere, non latitudinem solùm, sed altitudinem quoque, & esse solidum, necesse fuit ipsa quoque elementa solida esse. Fecit ergo Deus duo solida, supremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnum, medio aliquo colligari. At verò solidis non est satis ad bonam coaptationem vnum medium, sed duobus indigent; contra ac latis, quibus sufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu solius vnitatis, vocantur lineares, quia vt linea fit solius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, quinarius & septenarius. Qui fiunt bis replicato eodem numero dicuntur plani, nimirum vt planities habent duas dimensiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus. Qui fiũt ter replicato eodem numero, dicuntur solidi, quia solidum in magnitudinibus fit ex tribus dimensionibus, vt octonarius fit ex bis duobus bis, & 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, est inuenire vnicum medium, qui secundùm eandem proportionem illos colliget, hoc est, eadem proportione superet minorem, qua superetur à maiori. Inter solidos verò id fieri non potest, per vnicum, potest tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem, qui sunt primi plani, sunt sex,

ſex,eadem exiſtente proportione à nouem ad ſex,quæ à ſex ad quatuor. in 8. tamen & 27. qui ſunt primi ſolidi,nullus talis eſt nnmerus,ſunt autem duo 18. & 12. eadem enim eſt proportio à 27.& ad 18. & à 18. ad 12. & ab hoc ad 8.ita igitur , vt duæ ſolidæ magnitudines aptè colligarentur,opus fuit duobus mediis,vnde quatuor elementorum corpora conſtitêre. Hæc Plato. In qua ratiocinatione vides rationem Phyſicam redigi ad Geometricam , & Geometricam ad Arithmeticam; quia elementorum ſubſtantiæ indicantur per magnitudines,& magnitudines per numeros. Conſtat verò, hanc rationem non eleuare illam Ariſtotelêam , neque ab ea eleuari. Simul enim conſiſtunt,quia neceſſe eſt elementa,& alias omnes mundi partes præditas eſſe idoneis facultatibus,ſimulque idonea menſura magnitudinis,eamque proportionem (quæ in numeris habet eſſentiam,vt indicatum eſt anteà) ad alia omnia habere,& eo eſſe numero,vt in omnibus ſit , & ſecundùm ipſas ſubſtãtias & ſecundùm propria accidẽtia,perfecta quædam pulchritudo,& ad numeros, ac muſicam harmoniam videantur eſſe facta. Quapropter neceſſe eſt, ipſas etiam rationes Philoſophãdi conſonare,& eã quæ principiorum,& elementorum naturas conſiderat per ſe,& quæ magnitudinum proportiones & numerorum quaſi concentus. Omnia enim inſunt. Atqui profectò vtram vtri præferas , haud facile ſit dictu. Nam illa ſenſui magis ſe accommodat , ac propiùs accedit ad materiam,hæc verò diuinior eſt , haud dubiè , quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris. Et hoc etiam præſtat , quòd multorum reddit elegantiſſimas cauſas,quorum illa alia Philoſophia ne tentet quidem dicere vllas velut cur ſint ſeptem Planetæ, quid dicant qui nõ habent rationẽ numerorũ:illi verò

Planetæ cur ſint ſeptem.

dicant

dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: septenarium verò accommodatissimum numerum esse corporibus ingeneralibus, neque similia sibi generantibus, cuiusmodi sunt cœlestia. Quia quaternarius primus numerus est qui generetur ab alio, & alium generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius solus est intra decem (hi autem sunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio, neque aliũ generat. Atqui quoniã linearis est, fitque ex vnitatibus illis, maximè congruit corporibus incorruptibilibus, quæ singula suo quodque orbe vnum, consisterent. Verùm exempli gratiâ, hæc dixisse satis sit. licet cuiuis legere huiusmodi innumera, quæ plurimùm arrideant apud Platonem, & Philonem, & Diuum Augustinũ, & inter iuniores apud Marsilium Ficinum, & Augustinũ Eugubinum, & Picum Mirandulæ, & innumeros alios, ex quibus perspicuè agnoscet mundi huius aspectabilis pulchritudinem, & numerorum, eò quòd omnia facta sint ad mensuram, numerum, & pondus. Quamquam satis certò scio exactè id agnoscet nemo, vsque dum videat diuinum illud exemplar, cuius imitatione facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, quod factum est. Reliqua adiiciamus. Non solùm res omnes visibiles & inuisibiles fecit Deus certis mensura & numero, & pondere, sed & ipsa secula ita disposuit, atque vt dicitur 4. Esdræ cap. 4. (quamquam is liber est apocryphus, neque quid in illo diceretur curarem, nisi hæc ,, plurimum cum aliis scripturæ locis congruerent) *in statera ponderauit seculum, & mensura mensurauit tempora, & numero numerauit tempora.* Quod nihil aliud est, quàm vt totius mundi moles infinita non est, neque ex infinitis, sed certa quædam, ex certis constituta numero,

Secula & tẽpora numerãtur.

mero, pődere & menſura, atque ſingulas habet partes proportione quadā conſtantes, ita neque totius mundi decurſum, & duratione̅, ex quo tēpus ſimul cum motu cœli natum eſt, vſquedū eo ceſſante finiatur, infinitum fore, ſed certū quēdam, cuius partes omnes, vt ſecula, generationes, annos, mēſes, dies, & horas, habet Deus in numerato, factáque eſſe ſingula, foréque in poſterum quæ ſuperſunt, ſuo quodque tēpore. Vt hoc quoque ſenſu veriſſimè dictum ſit illud Salomonis, ,, *Omnia tēpus habent*. Ita ſanè omnes inſignes mutationes mū- ,, di, vt in primis illa humanæ creaturæ quaſi renouatio per diluuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac legum mutationes, certa quadam temporū menſura, ac numero diſtant, habéntque tempora ad tempora proportiones quaſdam, & in illis quoque ſeruatur ratio quædam harmonica numerorum. Quod cùm ſint plurima in ſacra ſcriptura quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthæi in Euangelio, cura diſtribuendi per quatuor denas generationes omnes ab Abraham ad Ieſum. Inquit enim, ,, *Omnes itaque generationes, ab Abraham vſque ad Dauid generationes qua-* ,, *tuordecim: & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Baby-* ,, *lonis generationes quatuordecim: & à tranſmigratione* ,, *Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim*: ,, Quod certum eſt non temerè, vt neque aliud quidpiam ab Euangeliſta dictum eſſe, ſed vt indicet tres mutationes inſignes fuiſſe populi Dei, pérque bis ſeptem generationes accidiſſe. Nimirum ab Abraham cœpit ſeparari à gentibus, gubernari per duces, & à Dauid cœpit regalis proſapia. In trāſmigratione finitū eſt regnū, cœpitq; regi populus per ſacerdotes. Si igitur non caſu quodā & temerè ita euenit (neque enim animaduertiſſet Matthæus) ſed Deo ita diſponente, vt

Genealogia Christi.

esset tẽporum ratio quædã, & proportio: certè & ipsa secula certo quodã numero disposita sunt. Quod verò Matthæus ab Abraham vsque ad Christũ quadraginta & vnum tantùm recensens, inter quatuordecim distribuit, cùm tamen ter 14. conflẽt 42. simile est cõputationi Medicorum, qui ex ter septem conflant viginti, quatuordecimo bis numerato, vt fine scilicet secundæ, & initio tertiæ septimanæ. Ita Iechonias in illa computatione, finis secundi seculi, & initium tertij est. Neque sanè hoc ratione vacat. Nam Iosias non fuit pater Iechoniæ sed auus, interfuit verò Ioachim, qui fuit partim Rex, partim priuatus. Pro hoc recensetur filius eius Iechonias, velut duplex persona. Longè autem difficilius est. Cur dicantur à Dauid vsque ad Iechoniam fuisse quatuordecim generationes, cùm fuerint reuera (præter reginam Athaliam) reges decem & septem, cùm fuerint inter Iorã, & Azariam seu Oziam, Ochosias, Ioas, & Amasias. quos reor quidem prætermissos esse, quòd non compleuerint in pace dies suos, sed occisi sint gladio, velut in mediis generationibus intercepti. Reclamat verò Amon, qui tametsi annumeratus aliis, est occisus à seruis coniuratis in domo sua.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Ab Abrahamo ad Christum generationes.

Ego enim, etsi quæ potui commētaria in eum locum vidi, & multum diúque cogitaui, non intelligo; quantò autem intelligo minùs, eò magis credo, & arcanam numerorum dignitatem magni facio, Deíque Optimi Maximi in numero disponentis secula, suspicio sapientiam, & veneror. Non absimile est illud Danielis, cui tempus Christi Iesu, ab ædificatione secundæ templi, significatum est per septuaginta septenarios, numeros quidem, siquis consideret rationes harmonicas, ambos insignes. Quandoquidem septimus censetur diuinissimus numerus, quia neque producitur, neque producit, sed est vnicus per se ex vnitatibus, alioqui continens duos primos perfectos, ternarium, & quaternarium. Maximè verò est is numerus tempori numerando accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum est, vt inquit Plato, septem corporum Planetarum motibus numeratur primo. Septuaginta verò est septenarius denariorum, quare cùm decem omnes numeri sint, septenarius, cuius vnitates sunt (vt ita dicatur) perfectæ totalitates. Iuxta eundem numerum destinati sunt Hebræi seruituti regum Babylonis, per septuaginta annos. Quibus exemplis, & innumeris aliis, quæ per totam scripturam sacram occurrunt, maximè in Daniele, & Esdra, quibus multæ temporum reuelationes factæ sunt, sed & in Apocalypsi Ioannis (si quis intelligat) apertè indicatur, quod verbis præscriptis dicitur, in statera ponderatum esse seculum, & mensura mensurata tempora mundi. Itaque, vt mundi huius aspectabilis partes, omnes, indicatum est proportionem quandam seruare in-

ter sese, & consonantiam cum substãtiis inuisibilibus, ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, si quis historiæ valde peritus & numerorum acriter cõsideret, concẽtum mirabilem inueniat. velut enim alterabilis partes mundi quatuor sunt, ita secularis potentiæ toto mundi decursu, sunt quatuor Monarchiæ, quas Daniel Propheticè descripsit. Prima Chaldæorũ vsque ad Balthasar, secũda Medorum vsque ad Dariũ, quẽ expugnauit Alexander, à quo incœpit tertia Græcorum vsque ad Cęsares, à quibus incœpit quarta Romanorum, cuius imperium quia coaluit cum Ecclesia, durabit vsque ad finem temporis. Itaque constat tẽpus quatuor Monarchiis, vt mũdus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina, corruptibilium, tantũ mobilium, & penitus immobilium: ita & totum tempus tribus seculis, naturæ, legis, & gratiæ. Res verò diuina, velut cœlestium orbium lumina, septenariis computatur, vt exemplo generationis Iesu, & reuelationis factæ de eius aduẽtu indicatum est, & constare etiam potest per septem renouationes Diuinæ legis, & mandatorum Dei, quas recenset Esdras cap. 3. lib. 4. primam in ipso Adam, secundam in Noë, post diluuium; tertiam temporibus Abrahæ, Isaac, & Iacob; quartam per Mosem data lege; quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernaculo, ædificato templo; sextam in transmigratione Babylonis, renouatis omnibus, & reædificato templo, septimam, eámque perfectam, & in secula seculorum duraturam, per Iesum Dominum. Quæ quidem septẽ mundi ætates sunt. Iraque vt mundus visibilis & inuisibilis factus est ad numerum, ita & eius duratio. Factáque sunt ea omnia ad normam quæ erat in exẽplari. atque vt mundus factus per quosdam gradus

Monarchiæ.

Septẽ diuinæ renouationes.

fert

fert in id quod æternum, ita tempus per quoſdam curſus certos, labitur in æternitatem. Non autem ſolùm mũdi totius ætates, certo quodam numero ſunt apud Deum computatæ, ſed & ſingulorum hominum vita & ætates, vt ex iis quæ de clymactericis annis ſcripſimus ſuper cap. ſextum Geneſeos, conſtare poteſt. Sed adhuc vidẽtur verba illa Eſdræ maiori indigere enarratione. Nam quomodo menſurentur & numerentur tempora, facile eſt intelligere. Siquidẽ menſurari poteſt tempus cùm ſit continuum & quãtum; numerari verò cùm ſit numerus, qui numeratur in motu, vt per Solis circuitiones ſiue annuas, ſiue diurnas, & per circuitiones mẽſtruas Lunæ, atque adeò per lineas quas percurrit gnomon in horologio, & eiuſmodi alia: põderari verò in ſtatera quomodo poſſit? haud dubiè hoc per Metaphoram dici neceſſe eſt, cùm tẽpus nullum habeat pondus, vt poſſit ſuſpendi in ſtatera, ſed quid ſignificet ea Metaphora, iam explico. Prima cauſa, qua hæc hoc, illa illo tempore fiant, eſt voluntas & preſcientia Dei, qui ita menſura menſurauit, & numero numerauit tempora. Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium, ac denique omnium quæ fiunt Deus eſt prima cauſa, neque ipſe ab vlla alia extra ſe mouetur, vt ita aut aliter velit, aut intelligat Quod innuit Ioannes in Euangelio ſæpe dicens, *factum eſt hoc, vt impleretur quod dictum eſt* „ *per Prophetam.* Quæ phraſis apertè indicat, non quia „ ita erat futurum, prædictum fuiſſe à Deo per Prophetam, ſed ita eſſe factum, quia prædictum erat à Deo, & vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus eſt rerum omnium efficiens cauſa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illũ, quia eſt α, & ω, hoc eſt, principium & finis. Siquidem omnia fecit propter

Quomodo tempus põderetur

seipsum,vt dicitur 16.Prouerbiorum.Igitur quia Deus prædixit euenit, vt & impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo destinata sunt à Deo, cùm in principio numerauit tempora. Neque est qui ea tempora mutare possit, aut aliter disponere, quàm à Deo disposita sunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni superbia his verbis » depingebatur: *Sermones contra excelsum loquetur, & » sanctos Altissimi cōteret, & putabit quòd possit mutare tēpora.* His verbis significatur,frustra illum per superbiā putaturum,quod fieri nequit,vt scilicet mutētur tem- » pora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, *Non- » dum venit hora mea.* & illa, *Hæc est hora vestra, & pote- » stas tenebrarum.* Nimirum cùm Deus à principio numerauerit omnia secula, omnes annos,dies omnes, & omnes horas,& temporum momēta,nihil geri potest, nisi tempore à Deo definito. Verùm etsi hoc ita sit, non tamen ita disposuit Deus tempora, vt nulla alia causa sit,qua tunc fiant,quàm quòd ita ipse disposuerit: sed sunt etiam omnium quæ fiunt aliæ causæ effectis proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia tunc corrupit omnis caro viam suam. Tēporibus Abrahæ combusta fuit Sodoma, quia eousque creuerat tunc eius absurditas, vt ne decem quidem in populosis vrbibus inueniti sint iusti. Tempore Iesu Naue, Deus Amorrhæos, & alias gentes deleuit, quia consummata tunc est iniquitas Amorrhæorum. Ciuitatem Sanctam Hierusalem deleuit Romanus exercitus,quia tūc desiit esse eius populus,qui Christum negauerat. Postremò toti mundo finem imponet Deus, quia tunc erit impletus numerus iustorum. Igitur cùm ita res se habeat,disposuit ita Deus omnia secula, vt in destinata tempora inciderent simul

Sodomæ interitus.

Hierosolymorum excidium.

mul res gerendæ & earum cauſæ, atque tanquam Deo in biläce ponderante mutationes rerũ & cauſas, in idẽ tẽpus deſtinauit ſingula, in quod pondere cauſarũ trahebantur: atque aptare cauſas effectis, eáque in tẽpora certa deſtinare, eſt in ſtatera ponderare ſeculum. Quod quidẽ apertum fit ex c.5. Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus eſt Balthaſar Rex Chaldęorũ, & regnũ eius occupatũ à Dario Medorũ rege, viſam illi eſſe manũ ſcribentẽ in oppoſito pariete, *Mane, thecel, phares*. Quã ſcripturã Daniel ſic eſt interpretatus. *Mane, numerauit Deus regnũ tuũ, & cõpleuit illud. thecel, appẽſus es in ſtatera, inuẽtus es minus habẽs*. His duob⁹ verbis continẽtur ferè omnia quæ diximus. Nã inſtabat finis regni Balthaſar iuxta numerũ annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeò toti Monarchiæ Chaldæorum. Cauſa verò vt tunc finiretur fuit, quòd Balthaſar cùm appenderetur in ſtatera, hoc eſt, eius merita & demerita velut in bilance appenderentur, inuentus eſt habens minus meriti, quàm vt dignus poſſet eſſe diuturniori regno. Numero ergo, mẽſura & pondere, diſpoſuit Deus illam tranſlationem regni à Chaldæis in Medos, vt & alias omnes rerũ viciſſitudines.

Monarchiæ trãſmutatio.

Huic interpretationi cõſona eſt illa, de Michaële cõcepta ab Eccleſia opinio (minimè quidem vana, vt quibuſdam impiis videtur) quem depingunt altera manu enſem, altera habentem ſtateram. Enſem quidem, vt indicetur eum fuiſſe principem militiæ Dei aduerſus Satanam, quem & vicit, & cœlo deturbauit. Stateram verò, quia cùm ſit princeps populi Dei, ad eum præcipuè ſpectat fideliũ animas Deo præſentare, & earum merita, velut in ſtatera appendere, iuxta id quod Balthaſari denunciatũ eſt. Diximus itaque vt Deus omnia in numero, pondere, & menſura diſpoſuerit hac ra-

Michaëlis archangeli pictura.

tione mundum pulcherrimum efficiens, ac secundùm harmonicas proportiones constituens; & ipsa quoque mundi tempora, ex quo cœpit moueri adhuc nascens, vsquedum moueri desinat, velut in statera ponderata esse, & numero numerata, & mensura mensurata: atque in hac quoque temporum dispositione habitam esse rationem numerorum, & concinnæ proportionis quasi mutationibus ipsis seculorum cadẽtibus ad numerum. qua de re eius qui mouet mundum hunc, tanquam appositissimè citharam pulset, sapientia commendatur. Vnica videtur superesse dubitatio. Videtur enim fieri, vt necessariò eueniant omnia cùm fiunt, siquidem mutari non possunt tempora: si autem omnia necessariò, nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non est propria huius loci, sed communis omni doctrinæ de prædestinatione, neque aliter nobis hîc, quàm illic Theologis respondendum. Nimirum in sensu composito, omnia fieri necessariò cùm fiunt: in sensu autem diuiso, ac simpliciter, posse tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione. quod (vt dicam apertiùs) nihil est aliud quàm futurum necessariò tunc, si Deus tunc fieri præsciuit: id verò fieri posse vt non fiat tunc: quòd si nõ fiat, neque Deus præsciuerit. velut fieri non potest, quin currat Petrus si eum ego currere video, potest verò ille non currere, atque si non currit, neque ego viderim. At dices, longè interest. Ego enim video currere, quia currit, ac Deus non præuidit quia erat cursurus, sed hic potiùs currit, quia Deus præuidit, & voluit. Nam à Ioue principium. ita est profectò, sed hoc est immensæ, indicibilisque sapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium causas disposuisse, & aliarum ex aliis ductum, quem Stoici vocabant Fatum, vt cùm nulli liberæ causæ de-

Necessaria non omnia.

tra

trahat deliberandi, atque eligendi facultatem, omnia tamen sint futura, cùm, & vt ille disposuit. quæ est altitudo diuitiarum Sapientiæ, & scientiæ Dei: cui honor & gloria in secula seculorum. Amen.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 27. Ecclesiastici: *Sensatus homo in sapientia manet sicut Sol, stultus sicut Luna mutatur.*

Hæc verba videntur innuere, insensatos & stultos, denique eos qui non sint sana mente, per vicissitudines, & mutationes Lunæ habere grauiùs, eósque proinde vocari lunaticos, quam sententiam iuuat, quod capite quarto Matthæi legimus: *Obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos.* & rursus capite decimoseptimo: *Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur, nam sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam.* Ex his Euangelij verbis constat, haud dubiè epilepticos dici lunaticos. Constat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum sentētia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt. sed genethliaci, seu iudiciarij, qui natiuitates obseruant, dicunt inde esse, quòd qui in interlunio nascuntur, aut luna malè collocata, sunt plerumque epileptici. alij censent, & furores & epilepsias mutationes accipere cum Luna, itaque increscente crescere, & decrescente minui. Alij verò dicunt non ob aliud appellari hos lunaticos, quàm quòd teneantur morbo cerebri, membri

Lunaticorū consideratio.

adeò humidi, Luna verò humiditatibus præest. Verùm si Luna humiditatibus præest, hac eadem causa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipsos, quod si fit, quam potiùs ob causam appellentur lunatici, qui ita sunt affecti? augere verò Lunam humiditates, & veterum & recentium constat testimoniis. Nam Plinius capit. 41. lib. 2. ita inquit: *Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omniū corpora augeri; ac rursus minui.* Hoc quoque fatetur Arist. 4. de Generatione animalium. Omnes etiam qui de agricultura scripsêre, nullo excepto, decrescente Luna putari arbores iubent, quod tunc minùs humiditate redundent, & ea ipsa causa, ligna eo tempore decisa minùs sentire cariam affirmant. Itaque communis omnium hominum sententia est (cui sine proteruiæ nota non possemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod si ita est, cùm dicti morbi ex humore pendeant, vt & alij plerique, non mirum si ij, & aliorum multi secundùm Lunæ mutationes, ipsi quoque mutentur. Sed cur Luna humiditates augeat, aut, si nō auget, cur illi, aliíque similes morbi mutentur cum Luna, non omnes eodē modo dicunt. Quidam enim censent Lunæ naturam esse frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & siccum, vt & Martem calidum & siccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunā, quia humida est, augere humiditatem, túncque maximè cùm est valētior, increscentem scilicet. Arist. Lunam calfacere & siccare censet, vt ipsum Solem, tantò autē minùs, quātò repercussum quàm rectum lumen debilius esse par est. Augere verò Echinos & testacea in pleniluniis, quòd calore & lumine adiuta, fœliciùs nutriantur: humiditatē verò excremētitiā, in decremēto & interlunio redunda

De Luna multa.

Morbi secūdū Lunæ mutationes.

dunda

dundare magis ob defectum caloris, ac proinde muliebria decedentibus menſibus potiùs fieri. Vide caput quintum de partibus animalium quarti, & ſecundum quarti de Generatione animaliũ. Itaque videtur conſequens, vt iuxta priorem ſententiam, dicti morbi, creſcente Luna creſcant, iuxta poſteriorem verò, decreſcente. Alij autem quibus fortaſſe nihil horum placet, cenſent lunaticos ſolùm fuiſſe, quos Dæmon premeret. Diabolum verò lunaria ſeruare tempora, vt creaturam infamet, in blaſphemiam creatoris. Omnia quæ ad iudiciariã, ſeu Chaldæorum vanitatẽ ſpectant, refutata mihi ſeorſum ſunt in hoc ipſo opere, præcipuè ſacrorum authoritate. Quapropter licet tunc intacta, repellere quæcunque genethliaci dicunt: neque minùs quæ de temperamentis Aſtrorum leuiſſimi homines effutiunt, cùm nulla confirmentur monſtratione. Certè Luna plena à vacua ſolo differt lumine. Nam cætera eadem habet. Id verò lumen eſt ſolare, à Sole enim accipit. Solem verò ipſum non aliter quàm lumine calfacere, indicatũ mihi anteà eſt. Lumine quidem non per ſe, ſed ex accidenti, quòd ſcilicet luminis comes eſt ignis ob analogiã. Lumini ergo, præcipuè Solari, etſi per accidens, ſemper tamen accedit vis calfaciendi. Quandoquidem verò per ignem qui ſe exhibet comitem, conſtat quòd & ſiccandi. Conſtat ergo haud dubiè, noctes plenilunij calidiores & ſicciores eſſe quàm interlunij, atque adeò Lunam eadem præſtare quæ Solẽ, etſi debiliùs, atque vt Sol per annum, ita Lunam per menſem ſuam æſtatem facere & hyemem. quod Ariſt. affirmat 4. de Generatione animaliũ, cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis Pſal. 120. *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctẽ.* » Vrit ſcilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Nimirum

Lunæ plenitudo.

Lunæ lumen.

mirum est Solis vicaria, lumen ab illo accipiens, vt pro illo præsit nocti, vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & siccandi, quare ea diminuta, aut omninò deficiente, meritò euenit augeri humiditates, defectu scilicet ignis. Cùm tamen ita sit, nihil prohibet, ipsam etiam plenam humidas passiones augere, non quòd frigida & humida, vt vulgus putat, sed quòd reflexio luminis tepidus sit calor. Talis enim solet humiditates plus fundere quàm resoluere, atque ita augere, & mouere, vt tepidum balneum, & vernus calor fluxiones mouet. Hinc fit, vt qui destillationibus sunt opportuni, sentiant se lædi à Luna, quòd scilicet tepidus eius calor humores fundat. Læduntur verò minùs aliquando à Sole, quòd hic calidior cùm sit, non plus fundat quàm absumat. Quod quidem Plinius capit. 9. lib. 2. explicuit, de Luna disserens his verbis.
„ *Ideò mollior & imperfecta vi soluere tantum humorẽ, at-*
„ *que etiam augere, quem Solis radij absumant.* Esse igitur morbos qui Luna crescente, aut decrescente augeantur, & eos qui ita laborent, vocari lunaticos, nihil habet rationi dissonum, ídque siue dæmone exagitante fiat, siue aliter. Nã dæmones ipsi vtuntur ad torquendos homines succis, eorundem obseruata natura, vt iam anteà indicatũ est. Porrò tales præcipuè esse epilepsias, & insanias, rationi quoque est consonum, quia cerebrum est membrum redundans multa humiditate, quæ aut in plenilunio fundi, aut in interlunio augeri possit. Vtro verò potiùs Lunæ tempore patiantur lunatici, & an vtroq;, an alij in alio, res exigit vt explicemus. Quandoquidẽ duplex ratio est, qua Luna humiditates auget, constat, neque omnes, neque eosdem lædi vtraque, sed quosdam hac, quosdã illa. Nam qui vtraque ratione æqualiter afficientur semper (quod

Quo tẽpore lunæ patiantur lunatici.

ad Lunam attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficientur grauiùs, ad alteram videbuntur habere leuiùs. Quosdam autem hoc, quosdam illo tempore habere deteriùs, & meliùs consentaneum est. Nimirum quibus fusio humiditatis inexistentis fiet maior quàm accessio nouæ, lædentur plenilunio, quibus contrà gignetur potiùs noua, quàm fundetur pristina, lædentur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia? certè quæ humorum. Horum enim quidam sunt concreti, frigidi adeò, vt nisi magno calore, qualis Lunæ non est, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiusmodi sunt pituitosi & vitrei. Alij sunt calidi adeò, vt vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, sed compescantur, & sedentur, huiusmodi sunt biliosi & exusti. Eos ergo qui huiusmodi succis abundant, verisimile est deteriùs habituros in plenilunio, qui verò illiusmodi, in interlunio. Ergo maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, crescet malum cum ipsa Luna. Epilepticis verò ex pituita & crudis succis, decrescente crescet, & vrgebit maximè in interlunio. Natos verò esse homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortasse potiùs, quo tempore vtero essent concepti. Sed pro aliis rebus, & aliis succis est distinctio alia; nimirum quidam succi sunt alimenta, quidam excrementa. Alimenta semper auget Lunæ lumen: moderatum enim calorem cùm afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò non semper. Nam quæ per incoctionem generantur, decrescente potiùs augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, crescant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculosius putentur:

Epileptici quando magis affiiantur.

menstrua verò, quæ magna ex parte sanguis crudior est, plerunque fiant circa interlunium. Neque tamen semper, vt enim de epilepticis dictum est, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliariis scilicet fœminis, & quibus atrabiliarius erit sanguis, aut valde biliosus, & si non ater, plenilunio potiùs irritabitur, & fluet: pituitosis verò & quibus crudior, in coniunctione seu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta est causa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata, sed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente, atque etsi minùs, vrente tamen per noctem, vt per diem vrit Sol, dictúmque qui, & quotuplices sint lunatici, & quo tempore quique lædantur. Ad insanos ergo & lunaticos potest Ecclesiasticus alludere dicens, *stultus sicut Luna mutatur.* Quãquam alioqui Luna hieroglyphicè significat stultos, & inconstantes homines, ob assiduas mutationes.

Luna hieroglyphicè quid.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.

» CAP. 30. Ecclesiastici: *Multos occidit tristi-*
» *tia, & non est vtilitas in illa. Zelus & ira-*
» *cundia minuũt dies, & ante tempus senectam*
» *adducet cogitatus.* cap. etiam 25. Prouer-
» biorum: *Sicut tinea vestimento, vermis ligno, ita tristitia*
» *viri nocet cordi.*

De dieta multa.

Medici in sex genera redigunt res omnes, quibus constat victus, seu dieta. Hæc sunt, cibus, & potus: motus, & quies; somnus & vigilia: aër in quo viuimus: animi perturbationes; & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione cõsistit to-

ta, victus salubriter instituendi, ratio. Vocant verò has res, non naturales, quia neque naturales sunt & semper vtiles, neque præter naturam & semper noxiæ, sed eædem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque si quis illis rectè vtatur, vtiles fiunt, si malè, fiunt causæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæ, quæ vocantur causæ externæ seu procatharticæ. Hæc igitur Ecclesiastici verba, quibus affectus animi moderatio consulitur, partim pertinent ad tractationem de causis morborum, partim ad tuendam valetudinem. priora illa, *Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa*, ad morborum causas: vituperatur enim tristitia, vt quæ morbos & mortem inferat: posteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur solicitudo, vt quæ vitam contrahat, & canos ante tempus capillos afferat. Perpendamus singula, & apponamus causas. Videtur tristitia penitus vituperari, quasi semper noxia, & in qua nulla vnquam sit vtilitas, sæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita est, primùm quidem malè ponitur à Medicis in causis non naturalibus, sed potiùs in iis quæ præter naturam, ac semper noxiæ. Deinde gaudium semper esset vtile, & quantumcunque. At verò non est: quin potiùs, vt Galenus docet primo de symptomatum causis, ex ingenti gaudio nonnulli pusillanimes periere̅t, súntque multæ de ea re historiæ & antiquæ & recentes. Non igitur semper gaudium vtile est, quare neque tristitia semper noxia, sed est huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio salutaris. Atqui profectò ego ita censeo. Consultum enim fuisset mulieri, quæ viso filio quem mortuum crediderat exanimata est, aduentum filij, cum tristi aliqua narratione præn̄ũciasse, vt scilicet, tristitia gaudium temperaret.

Causæ procatharticæ.

Tristitia.

Gaudio mortui.

Haud

Haud dubiè procurāda nonnunquam quædam tristitia est, non minùs quàm alij animi motus, velut certè & ita, quæ Hippocrate authore consultò est in frigidis naturis & affectibus excitāda augendi feruoris gratia; & gaudium, quod tam multis machinamentis melancholicis procuratur: & vt etiam timor, quem nonnulli in quibusdam passionibus incusserunt, & furentibus sæpe incutitur ad cohibendam iram. Nihil enim iram æquè frangit, ac timor. Nō tamē proinde magna tristitia, quæque plus, quàm profusi gaudij temperatio est, vnquam prodest. Quinimò talis semper nocet, & potest aliquando occidere. Non quidem repētè, vt timor & gaudium (author Galenus loco citato) sed paulatim, & multo tempore. Quia per gaudium affatim, & sine vllo fræno effunditur totū calidū, quare in pusillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrēs ad cor, suffocatur. Motus similis est tristitia timori, non tamen vehemens, vt ille, sed natura sua lentus, ac proinde paulatim facit vitalem calorem marcescere, & nutritionem partium minui, atque ita deducit ad tabem. Quod apertè significant illa verba Prouerb. 17. *Spiritus tristis exsiccat ossa.* Itaque tristitia repentè nullum fortasse occidit, vt & timor gaudium, lentè verò ac paulatim quàmplurimos. Illa verba *& non est vtilitas in ea,* duplicem ferunt sensum, naturalem & moralem. Naturali quidem significant, tristitiam nihil conferre: nam neque ad pellendos morbos, neque ad tuēdam valetudinem (id verò constat ex dictis, intelligi debere de magna tristitia, & quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo tristitiam. Quasi dicatur, vita tristitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandū id cuius gratiā doles. Neque

Morbi ex tristitia.

enim

enim lacrymis defunctum vita maritum suscitabis, neque filium, neque amissam inuenies pecuniam, neque incendio consumptam reficies domum. Huc pertinent illa verba cap. trigesimi octaui, vbi de lamentatione mortui agitur: *Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, & noli obliuisci.* Neque enim est conuersio (à morte scilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo scilicet) & teipsum pessimabis. Hactenus de prima præscriptæ orationis parte. Altera, quam pertinere diximus ad tuendam valetudinẽ, vituperat zelum & iracũdiam, & assiduum cogitatum, quòd minuant dies, & ante tempus adducant senectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico solitudinis nomine significari. Solicitos enim esse dicimus eos, qui plus satis curant, quid agatur, quod futurum sit. Tales enim sunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludunt ab animo hilaritatem. Quare si verè dictum est 17. cap. Prouerbiorum: *Animus gaudens ætatem floridam facit*, meritò euenit, vt, quæ gaudium excludit solicitudo, afferat intempestiuam senectutem. Verum autem illud esse constat, siquidem indicatum anteà est, spiritum tristem exsiccare ossa: exsiccat ergo & ea passio cuius tristitia comes est, putà solicitudo, & nimia cura: vt verò exsiccat, ita refrigerat, quia, vt nuper diximus, siccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & spirituum consumptionem. Refrigeratio verò naturalis cum siccitate, ipsum est senium. vnde efficitur, vt solicitum esse, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus senectutem. Neque res vlla experimento magis cognita est. Neque quidquam iis, qui priuatam agunt vitam consultius, quàm nulla de re esse solicitos, iis verò qui Reipub. tenent gubernacu-

Solicitudo vitanda.

la, qui id non possunt, tamen interponere gaudia curis, & animum tantis solutum curis, crebrò laxare, ac locum dare cibis & exercitationi, ne semper animo ad cogitationem translato, corpus tabescat.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

» ECCLESIASTICI cap. 31. *Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in mane, & anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne spernas me: & in nouissimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* & rursum cap. 37. *in multis escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adiiciet vitam.* Plurimùm gloriatus est Hippocrates primo libro de Dieta (si modò eius est is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, se rationem victus instituendi inuenisse, quam antiquiores, aut omninò non attigissent, aut tractassent negligentiùs, quam tamen artis partem magnopere laudat, & meritò quidem. Siquidem reliqua medicina, tam quæ pharmacis vtitur, quàm quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur) ad præsentes tantùm, aut iamiam imminentes morbos est vtilis, quæ verò victum instituit etiam ante omnem morbi suspicionem, ne vnquam fiant. Sed & ad multos morbos præsentes facit nō minùs victus, quàm pharmaca, & Chirurgia, & ad quosdam

Dieta vtilitas.

dam multò plus, atque adeò ad nonnullos sola sufficit, cùm ad nullos sit satis reliqua medicina, sine vlla victus cura. multis itaque rationibus præstat reliquis Medicinæ partibus, hæc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Est profectò tanti momenti, vt ad animi æquè ac corporis medicinam spectet. nullus enim error in victu committitur, qui non æquè vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit, cibi & potus ingestio nimia, vt replet succis corpus, ita facit hominem libidinosum. Otium facit corpus excrementosum, & animum mollem, ac desidem. Cibi abstinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animū facit meticulosum. Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aquæ (cui vino erat opus) cruditates parit, & tristitiam. Si igitur, vt ad tuendam corporis valetudinem humores oportet esse compositos, ita ad valetudinem animi, affectus; & vtrosque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: constat idoneam victus institutionem, ad totius hominis valetudiné, corporis inquam & animi esse necessariam. Cùm præcipuè non solùm talis error vtrosque per se turbet, sed & alterutros per alteros. vtcunque enim turbentur succi, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter verissimè dictum est à Galeno, Medicinæ partem esse Philosophiam morum, non solùm quæ ad Reipub. pertinet constitutionem, sed quæ singulorum moribus componendis se accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars est (neque ea maxima) totius victus: cùm hic, vt Medicis omnibus conuenit, sex constet rebus, cibo & potu, motu & quiete, somno & vigilia, aëre animi affectibus, &

Ebrietatis incommoda.

Medicinæ pars Ethica.

excretione, aut retentione quorũdam. Haud dubiè igitur, ea Philosophia, quæ affectus temperat, Medicinæ pars est, non minùs quàm quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorũ saltans, scripsit, de cognoscendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de sanitate tuenda, neque igitur sine causa in sacris, ac pręcipuè in moralibus (cuiusmodi sunt liber hic Ecclesiastes, & omnes libri qui extant Salomonis, aut Salomoni attributi, præter Cãtica) tam multa scripta sunt medicinalia, & ad victus institutionem pertinentia. Cùm verò multa sint, præscripta oratio continet præcipua totius victus capita, & plurimum congruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametsi victus dictis sex cõstat rerum generibus, modus cibi, & exercitationis, primum ac summum rei caput est, & ad hæc referũtur alia omnia. Omnes enim morbi, teste Hippocrate, additione aut detractione constant. Atqui præcipua additio & detractio, repletio & inanitio est. Repletionem facit cibus, inanitionem exercitatio. Constat verò quod repletionem natum est facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit suscepta, morbos omnes nata sunt facere, &, vt expedit, tollere. Reliquæ verò omnes causæ, his sese adiungunt socias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis est, modũ ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Ecclesiasticus est, ne quis sit infrunitus, hoc est, intémperans in capiendo cibo, sed parcus: & vt in suscipiendis laboribus sit velox, quæ eadem sentẽtia scripta est ab Hippocrate lib. 6. Epid. sectione quarta, his verbis:

Parsimoniæ vtilitas.

» *Exercitatio sanitatis est, citra satietatem cibum capere, &*
» *impigrum esse ad labores.* Quæ assertio quàm sit eadem,

quæ

quę & Ecclesiastici, quiuis videt. Parcũ enim esse, quid aliud interpreteris, quàm citra saturitatem vti cibis? esse velocẽ in suscipiendis laboribus, quid aliud, quàm esse impigrum ad labores? Verùm Ecclesiasticus, non contentus simpliciter præcipere, apponit etiã incommoda, quę intemperáter faciẽtibus eueniunt, & commoda quæ temperantibus. Explicat verò vtraque per notas quasdam, & signa affectionũ, quæ Medici symptomata appellant. *Viro* (inquit) *infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autem sanitatis in homine parco.* Nihil magis experimento cognitum, quàm eum qui se cibis impleuit vsque ad satietatem, non posse dormire, sed aut totam noctem vigilare, huc & illuc se iactantem, neq; posse loco consistere: aut dormire somnum grauem, cum multis horrendísque insomniis, neq; eum longum, sed crebrò interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc est, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauseis, & ructibus nidorosus (hic affectus vocatur Hippocr. cholera sicca) & cum torminibus intestinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui adhuc in ventriculo hærent, hoc ob eos qui in intestina descenderunt: eum verò, qui parcè aut citra saturitatem cœnauit, dormire vsque in manc, & animam eius cum ipso delectari, hoc est, magnam ex somno voluptatem capere, & expergisci alacrem, & expeditum: quod quidem signum optimè peractæ concoctionis, atq; adeò bonæ valetudinis est. Ob hæc igitur iubet, parcum esse, & prætereà, in omnibus operibus esse velocem. *Et omnis* (inquit) *infirmitas non occurret tibi.* Quod non ita accipiendum est, ac si nullo possit morbo penitus corripi, sed quòd nullis morbis esse poterit valde obnoxius, sed rarò, ac leuiter tentabitur: nisi casu læda-

Repletionis mala.

tur à causis, quas Medici vocant non necessarias, vt ense, aut igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. Nam præter hæc, etsi parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere possint, aut ira aut Sol, hæc tamen ipsa rarò magnopere lædēt. Quanquam nō nego posse etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quædam, vt si fortè, qui parcus atque exercitatus sit, vtatur multa Venere, fortasse enim lędetur plus quàm si viueret in otio. Superest igitur, vt illud, *Omnis infirmitas non occurret tibi*, intelligatur ita, vt explicui: quasi, inquam, diceret, rarò grauiter ægrotabis, quia scilicet, præcipua, ac maxima pars rectæ victus institutionis, est hæc, quámque Hippocrates antonomasticè vocauit exercitationem sanitatis. Verùm expedit, eum qui nolit ex rectè dictis ansam peccandi accipere, hoc loco scire, non ita esse vtilem cibi parsimoniam & exercitationem, vt quātò minus quis accipiat & plus se exerceat, tantò censeatur suæ sanitati meliùs consulere. non enim ita est, sed ambo fieri debēt intra modum quendam, quia vt in Aphorismo dicitur, Neq; satietas, neq; fames, neq; aliud quiddā, quod naturæ modum excedat, bonum est; habet certè vterque excessus, & cibi & laborum, suas noxas, atque haud facile sit dicere vter maiores. nam vt cibus supra modū ingestus morbum facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate est. Morbos ex repletione, sanat inanitio, & ab inanitione repletio. Porrò, vt otiū vituperatur, ita & defatigatio, quā interdicens Hippoc. scripsit, *vbi lassari cœperit corpus, quiescere statim remedium est*. Cur igitur (dices) Ecclesiasticus tenuem victum & labores commēdat, ac non potiùs mediocritatem eorum? certè intra mediocritatis fines intelligendum est, hæc laudari.

Exercitationis vtilitas.

Modus in omnibus adhibendus.

neque

neque verba aliud sonant. Nam parcus non est qui fame se macerat, sed qui non est infrunitus, hoc est, inutiliter cibos ingerens, aut, vt referam Hippocratis verba, *qui non accipit ad satietatem.* Velox non qui præcipitatus, sed qui non piger. Itaque harum, vt & aliarum omnium causarum quæ nos alterant, esse debet modus, quia omne nimium est naturæ inimicum: modus verò cibi & exercitationis, definiri primùm debet ad ipsum hominem, seu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio esse debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocrat. in Aphorismo dicit, *vbi fames, laborandum non est.* Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, famès sustinenda non est, sed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otium, cibus capiendus non est, nisi parcissimè: & vbi multum accipiendum sit cibi, non vtcunque, sed multum exercendus est homo: quia vt ipsemet dicit libro primo de Dieta, *homo comedens & non laborans non potest esse sanus.* apposuit verò ibidẽ causam omnium eorum quæ diximus, his verbis: *Contrarias enim inter se vires habent cibi & labores.* Verùm inter se mixti conferunt ad sanitatem. Labores enim ea quæ insunt cõsumere solent, cibi autem & potus ea quæ euacuata sunt explẽt. Itaque modus est, vt vterque ad alterum accommodetur, quia contrarias cùm habeant facultates, neutrum oportet alterũ superare, neque cibum vnquam, neque laborem: mutuò enim sese corrigunt, alterum cùm repleat, alterum cùm inaniat. Igitur si cui laborandum necessariò plus solito, est adiiciendus cibus: si vescendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, consultius sit parcè vti cibo. Neque tamen semper, vbi solitam cibi copiam au-

xeris, satis sit augere exercitationem, neque vbi satietas magna fuerit, quia etsi cibus & labor contraria sunt, non tamen vterque post alterum commodè adhibetur; sed, vt Hippocrat. inquit, *labor cibum præcedere debet, non subsequi.* Neque quidpiam periculosius, quàm pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cacochymiæ, manifesta euacuatione sit deposita. Quia exercitatio distrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita sunt. è pleno igitur ventre cruda detrahit in partes alias omnes: quare, & capitis, & pulmonis, & hepatis, & viscerum omniũ facit obstructiones, atque fluxiones multas in eas ipsas partes, & in vesicam, & in articulos, & totum corpus, vnde innumeri nascuntur morbi. Igitur maximè ac primùm curandum est, ne vnquam cibum capias nisi parcè, vt ab illo placidè ad longum dormias, & à somno alacriter experrectus, impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quãdo verò coactus sis, ita vt fit in conuiuiis (tametsi id vir temperans, & fortis, quique rustico pudore non laboret, pati non debet) in edendo multum, consultissimum sit, multitudinem cibi primùm deponere, deinde dormitum ire, vt concoquatur reliquum, posteà exercere, vt extrudãtur excremẽta. Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione est, secunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eiicit ex ipso ventriculi ore, antequam descenderint cibi, succurrítque citissimè, & maximè, sine aliarum partium noxa. Deiectio ex intestinis, quæ iam descenderunt. Vtendum ergo, si modò facere id homo possit, vomitione statim. si autem quispiam eorum sit qui vomunt difficillimè, vtendum aliquantò pòst alui subductione; tunc

Exercitatio post satietatẽ mala.

Vomitus vtilitas.

tunc ſcilicet, cùm tormina, aut diſtinctionem inferioris ventris cœperit ſentire. Optimè igitur, ac ſecundùm Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro ſeptimo Methodi medendi licet videre, præcepit Eccleſiaſticus: *Si coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio* (his verbis ſignificat ſtatim id eſſe faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) *& vome: & refrigerabit te* (hoc eſt, ſubleuabit te)& non adduces corpori tuo infirmitatem.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE trigeſimooctauo Eccleſiaſtici: *Honora Medicum, propter neceſſitatem: etenim illum creauit Altiſſimus, à Deo eſt enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Diſciplina Medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altiſſimus creauit Medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorē, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabūtur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Fili, tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominū, & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum Medico. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras. Ipſi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigat*

De medicina.

requiem eorum, & sanitatem, propter conuersationem illorum. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in manus Medici. Hactenus Ecclesiasticus.

Qui Medicinam dum sani sunt vilipendunt, neque pauci sunt, neque ignobiles, imprudentes tamen sunt haud dubiè, vt hoc loco testatur Ecclesiasticus. Nam inquit, *Vir prudens non abhorrebit illam.* neque de spirituali hîc agit (huc enim confugiunt) Medicina, sed de ea quam creauit Altissimus de terra, tribuens scilicet virtutes salutares herbis, lapidibus, succis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui Medicinæ detrahunt, quidam ipsas medicamentorum facultates negant, quòd nihil possint insigne, sed opinione magis constent Medicorum, quàm reipsa. Quidam esse quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de iis scientiam, atque adeò neque ipsam Medicinam scientiam verè esse, sed incertas & instabiles opiniones, & coniecturas non satis firmas: argumento, quòd multæ fuerint, nascantúrque quotidie Medicorum sectæ, & abeant, & redeant semper per quasdam vicissitudines, quasi nihil certum in eis sit, fallantúrque quotidie Medici, quasi nihil habentes scientificum. Quidam etiam calumniantur, defecisse iampridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque esse quale antiquitùs, sed elanguisse omnia. Alij stulta quadã religione affirmant, Medicinæ opera necessaria non esse, quòd sanitas, & morbus, vita & mors, penes Dei voluntatem sint, ita vt nulla arte possit vitare homo, quod de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud sese habuerit statutum. Hæc omnia sigillatim refutat Ecclesiasticus, præcipítque honorem haberi Medico, duplici de causa, & quòd necessaria sint eius opera, & quòd creatus sit ab Altissimo. Explicat verò quem honorem

Variæ de Medicina opiniones.

Medici honor.

norem illi haberi præcipiat dicens, *à Rege accipiet donationem. & in conspectu magnatũ collaudabitur.* Nimirum his duabus rebus constare debet honor Medici, copiosa donatione, hoc est, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cùm enim ex Peripateticorum sentẽtia, quę à nostris etiam Theologis receptissima, rei familiaris amplitudo sit in bonis honorabilibus, hæc ipsa accedens ex arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam est quàm diuitiæ multæ. Cùm verò duo hæc honorare adeò possint Medicum, tunc maximè, cùm à regibus, & magnatibus præstantur. Nam cùm honor, teste Aristotele, sit in honorante, is maximè honorare potest, qui est honoratissimus. Proinde Ecclesiasticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem Medico habere; tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipsa natura, cuius Medicus minister est, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera est, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur Medicina. Neque sanè solùm natura, quæ est hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, sed ea etiam quæ est illis communis cum beluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) Medicinæ vsum ingerit, cùm ab irrationalibus putentur Medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didicisse. Quæ verò gentes humanioribus vsæ sunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt Medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia & inter eos quidam, Regiis, longè amplissimos: præstantissimis verò Medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur Medicis, & ipsam artem ac medicamentorum

Medicorũ præmia.

torum affluentiam magnis sumptibus augendam procurabant. Nulla potiùs ratione mortalibus vtiles se esse posse iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus secundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impēdens medicamentis conuehendis ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridariis excolendis, & de naturali historia rerum Americarum commentariis componendis: quo studio haud dubiè, de tota hominum posteritate optimè merebitur, vt de nobis merita est antiquitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego existimo, in magna illa antiquitate, Medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obscurè indicant illa verba Isaiæ cap. tertio: *Apprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, & dicet, Vestimentum tibi est, princeps esto noster. Ruina autem hæc sub manu tua. Respondebitque in die illa dicens Non sum Medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum, nolite constituere me principem populi.* Hæc Isaias: constat verò illa verba, *non sum Medicus*, excusantis sese esse, quòd non posset esse princeps populi. Nunc verò eò res deuenit, tanta est hominum imprudentia, tam præposterúmque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quòd hoc seculo vili penditur. Sed quia locum hunc multi Iurisperiti tractauerunt disertissimè, & meus fortasse affectus suspectus habebitur, continendus mihi impetus orationis est, condonandáque inscitiæ Plinij sua Grammaticalis garrulitas, mendaciis plena: & Catonis pulchra magis & procax, quàm grauis sententia dimittenda: & sigillatim enarrandæ singulæ præscriptæ dictionis partes. Ab Altissimo

dict

dicit creatam Medicinam ob necessitatem. Haud dubiè ab Altissimo, si necessaria est. Deus enim non deficit in necessariis: necessariam verò esse Medicinam constat, si modò sunt morbi: maximè si sunt morbi, quos non possit ipsa per sese natura superare, possit verò accedente artis ministerio. Hoc quidem si esse indicetur, nemo neget eam artem esse necessariam. Omninò enim salute opus est ad vitam retinendam: esse verò ita, facilè monstrari potest. Nam esse morbos quosdam, & alios aliis maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò minores ac benigniores faciliùs, maiores & maligniores difficiliùs vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingestione rerum quarundam posse lædi, refrigeratos aut exustos, aut aliter affectos si quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut ignitū ferrum, aut nudum hyeme sub dio dormire, aut diem totum per æstatem transigere in Sole coge. Quòd si lædere possunt hæc & alia huiusmodi, possunt etiam prodesse: non enim omnia eodem modo lædunt, sed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque quia non omnes homines eodem modo affecti sunt, eadem aliis noxia, & aliis erunt vtilia. Hæc solùm si receperis, necesse est concedas reliqua. Si enim ad quascunq; intemperies sunt res aliquæ vtiles, quæ scilicet inducunt contrarias alterationes: constat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque faciliùs superaturam, quàm nullo. Si igitur sunt morbi alij aliis solutu faciliores, alij difficiliores, necesse est sint aliqui adeò difficilis, vt omninò vinci non possint, & alij adeò faciles, vt sine vllo medicamento vincantur. Hæc duo facilè dabis. Nam si neges, fiet vt nullus morbus possit sine medicamento solui,

Medicina est necessaria.

aut

aut vt omnis possit cum medicamento, atque vtrumnis horum fiat, erit ars longè magis necessaria. Si verò sunt illa duo, necesse est, sit etiã inter illa mediũ morbi scilicet, qui medicamento solui possint, sine illo non pòssint, ob quos constat, Medicinã esse simpliciter necessariam. Dico autem simpliciter: nam ob quosdam etiam aliorum erit vtilis. in illo enim genere morborum, qui sine medicamento solui possunt, sunt qui facilè, & qui difficilè: ob eos verò, qui etsi à sola natura vinci possint, difficilè autem soluuntur, vtilis est Medicina, vt interim natura minùs laboret, & minus in posterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus sine eius ope soluuntur, est omninò necessaria. Rursus, sunt nonnulli morbi, qui errore ipsius naturæ constant, & augẽtur: quiq; proinde non nisi solius artis opera, etiã natura repugnante curationi, solui possunt. Quos si solui ad tuendam vitam necessarium est (est profectò aliquando) constat Medicinam esse simpliciter necessariã. Nam pone, carnem (ita vt fit quotidie) crescere in vrinę meatu nisi dissoluatur, non magis viuere possis, quàm sine mictu. Non est autem quòd expectes naturæ medelam, quia ipsamet natura est quæ auget, éstque ille morbus, & præter naturam, auctæ substantiæ verò naturalis incremẽtum. Sola igitur arte curari potest, ferro scilicet, aut exedente medicamento. Est igitur tũc solius artis curare id, quo non curato, viuere non possis omninò. Igitur ars est simpliciter necessaria. Ad multa itaque vtilis est, & ad quædam necessaria. Vtilitatis adscripsit Ecclesiasticus duo exempla, dicens: *Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmẽta suauitatis.* Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt scilicet per anodias vn-

Medicina vtilis ad multa.

ctiones dolor mitescat, & per suauia pigmenta voluptas concilietur. Addit verò, *& vnctiones conficiet* „ *sanitatis*, quasi dicat, alias quoque conficiet vnctiones „ necessarias, quibus non soluat solùm dolorem, aut voluptatem conciliet, sed morbum ipsum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hæc igitur ita habẽt. Si verò Medicina est ad multa vtilis, & ad quædam necessaria, cõstat datam esse hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in necessariis. Neque hoc quospiam latuit mortalium. Omnes enim gentes Medicinæ inuentionem in suos Deos retulerunt, aut illos ipsos homines qui putarentur inuenisse, retulerunt in numerum Deorum: quasi Medicina non posset esse nisi Dei inuentum. Auxerunt quidẽ illam præstantissimi quidam viri præceptis & experimentis: & secundùm Dialecticæ leges, methodo constituerunt. At verò primò, ab ipso rerum opifice data hominibus est, neque priùs fuerunt ægroti quàm Medici, neque vnquam sine Medicis. Illos enim sexcẽtum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatusconsulto damnata, mendacium esse merum, ipsa annorum cõputatione constat. Nam venit Romam (teste eodem Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentissimè receptus est, & post illum semper plurimi subsequuti. Si igitur plusquam 600. ante annis, damnauerat artem, Roma plusquam 70. annis antequã conderetur. Futilia itaque dicteria sunt hæc omnia. Estque Medicina Dei inuentũ, quo nullo vnquam tempore caruit, aut omninò carere potuit, hominum genus. atqui profectò ita oportet. Nam eiusdẽ est, domum facere, & labẽtem reficere, ita & vestẽ, & calceum, & rem quamcunque. Cùm ergo ad Deum spectet humani corporis formatio, & reperies, ad eundẽ spectet necesse est, eius cõseruatio & refectio.

fectio. à Deo igitur est omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ necessaria est, & à Deo fluxit? At dicunt non est tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quàmplurima eorum, quæ ab iis qui de illorum facultatibus scripsêre, dicta sunt. Ita est profectò, faciléque cōcesserim, nulla de re magis medicos nugari quàm de medicamentorum viribus, singulis tribuētes innumera, quorum multis experimenta non respondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, sunt nihilominùs plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires, tametsi illi de quibusdam nugentur per leuitatem, alias exploratas non habeant per inertiam. Sed sunt etiam per omnia secula nonnulli prudētes, docti & exercitati Medici. Quid autem non speres, fieri posse circa humanum corpus, per naturalis cuiuspiam rei admotionem, cùm Moses iniecto in eos ligno quodam, magnos aquæ fontes, ex adeò amaris, vt neque à valde sitientibus possent degustari reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum esse, super caput quindecimum Exodi disputauimus. Constat verò ex hoc loco. Nisi enim naturali facultate id fecisset lignum, non bene in Medicinę confirmationem accommodaretur. Sed de hoc seorsum egimus, nunc procedamus. Dicunt alij. Sunt quidē multæ virtutes tributæ rebus naturalib⁹, earum verò cognitio non est hominibus tributa. His respōdet „ Ecclesiasticus, dicens, *ad agnitionem hominū virtus illo-* „ *rum* (scilicet peruenit) *& dedit illorum scientiā homini-* „ *bus Altissimus, honorari in mirabilibus suis*, hoc est, vt honoraretur in mirabilibus suis. Quod est argumētum à fine. Quorsum enim fecisset Deus, nisi eorum cognitio esset ad homines peruentura? quæ enim vtilitas accederet hominibus? aut quæ gloria Deo? necesse est

ergo

ergo dederit Deus in ipso mundi initio facultatum talium scientiam. quam fortasse, quia exolescebat; postea dedit Salomoni, qui scripsit de omnibus ab Hysopo vsque ad Cedrum. Ex cuius scriptis multa arbitror deriuata esse ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes & ad nos vsque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipsa quoque terra velut defatigata, & tabescens, minùs profert efficacia. Non est iam ea virtus rebus, quæ antiquitùs. Cui sententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti libri quarti Esdræ, vbi de terræ totius & mũdi senio agitur. Verba verò sunt hæc, post multa alia faciẽtia ad institutũ idẽ. *Cõsidera ergo & tu, quoniam minori statura estis, præ his, qui ante vos, & qui post vos, minori quàm vos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Cæterùm neque hic quartus Esdræ liber recipitur à Theologis inter sacros: neque mihi hæc sententia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates secundùm diuinas ordinationes, & rationem temporũ, quam Deus apud se habet, non tamen secundùm naturã, cùm neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus sit. Fieri quidem potest, vt vna aut altera terræ particula, longa cultura & assidua seminatione defatigata, languerit, vt tamen tota terra, minimè. Neque enim vnica particula languescit vnquam, velut quę verè senescunt, vt non possit, scilicet, vnquam in posterum vires resumere, ac velut reiuuenescere. Imò circulo quodam abeunt & redeunt omnia, secundùm omnes & singulas partes. secundùm omnes quidẽ per vicissitudines, aliis debilitatis, aliis fœcundioribus redditis: secundùm singulas autem, singulis debilitatis, & refectis alternatè. Quapropter fieri potest, vt quæ aliũde antiquitùs deportabantur medicamenta, veniant

An eadẽ virtus sit medicamẽtis quæ antiquitùs.

nunc aliunde potiora ac contrà: vt verò omnia vbique debiliora effecta sint, fieri non potest. Atqui profectò nunc medicamenta non valent minùs quàm antiquitùs. Quinimò video Medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de dosibus antiquis magnam partem detraxisse. Quod facultatum non immutatarum argumentum est. Iam verò copiam medicamentorum habemus longè maiorem, quæ nostræ Indiæ, & Orientales abundè suppeditát. Haud dubiè igi-
» tur (vt inquit Ecclesiasticus) *non consummabuntur opera*
» *eius*, hoc est, Medici. *Pax enim Dei super faciem terræ*, hoc est, quia semper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum suum, alimenta scilicet, & medicamenta. Dicunt alij, imprudenter, [illegible] morbos & sanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei dispensari, neque rationem vllam esse euadendi, cùm Deus morti homines destinauerit, aliqui verò ipsos per sese sanescere: quapropter ea arte opus non esse, quæ solùm non morituros. Huic abundè contradiximus nuper, indicantes artis necessitatem, atque adeò esse morbos quosdam, qui arte quidem possint, sine ea verò non possint superari. Verùm nunc aliter procedamus, vt hic locus postulat. Non dubium est morborum causas aliquando esse in peccatis: nam hoc ipsum præscriptæ orationis verbis vltimis testatur Ecclesiasticus, dicens,
» *qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in ma-*
» *nus Medici*: itaque ex peccatis nascuntur morbi, vt & aliæ omnes miseriæ. *Neque est in ciuitate* (vt inquit Propheta) *malum quod non fecerit Dominus*. Atque ipsa Ecclesia Catholica, penes quam prima ac summa authoritas est, id testatur dicens, *Cùm infirmitas corpora-*
» *lis nonnunquam ex peccato proueniat*. Nihilominùs habent etiam illi iidem morbi naturales, circa nostra

Morbi ex peccatis nascũtur.

cor

corpora consistentes, causas. Nam ipsemet Ecclesiasticus explicuit multas tales, inter quas, multum esum dicens, *Si coactus fueris in edendo multum, surge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatem*: Neque quidem Deus cùm in morbum hominem ob peccata coniecit, vult nisi rarissimè & maximis de causis per sese liberare, sed per hanc dignissimam artem, quam in humanæ salutis custodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens Medicinæ. Ipsemet Deus vulnerat & sanat, neutrum tamen nisi per naturales causas, siue enim morbos infert, in vindictam, aut castigationem, aut probationem, siue salutem miseratus nostri largitur, causis vtitur secundis. Velut Tobiam excæcauit stercore hirundinum, & sanauit Calionimi piscis felle. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, alium naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem paruipendas, peccas ob imprudentiam in ipsum Deum, qui post expiationes iubet locum dare Medico, quia ipse creauit eum propter necessitatem. Quare falsa pietatis specie, incidis in impietatem, parui pendens illius opera: si verò oblationibus, & precibus derelictis, solis Medicinæ confidas operibus, pecces grauiùs, aliquid sine Deo rerũ naturã præstare posse, cõfidens. Ob quod peccatũ (permittẽte Deo) rex Asa dolore pedum vehementissimo vexatus per biennium, mortuus est, vt narratur secundo Paral. cap. 16. itaque infirmus placare debet Deũ, & Medicũ adhibere in curationẽ. Quoniam verò, vt inquit Hippocrates, in ipso totius artis procemio, non solùm ægrotus se debet præstare opportuna facientem, sed & Medicus, hunc quoque oportet

Duplex morborũ ortus.

perinde facere, adhibere, ſcilicet, curationem, & Dominum deprecari, vt dirigat opera ſua. Requirendus igitur eſt, vt res bene cedat, Medicus doctus pariter ac probus, vt poſſit vtrunque præſtare, curationem inquam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor eſt, & ſui gratia, quia eius opera ſunt neceſſaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus eſt propter neceſsitatem noſtram. Hæc omnia adeò ſunt rationi conſentanea, vt niſi ei qui de Deo malè ſentiat, aut nullam omninò notitiam habeat rerum naturalium, dubia eſſe non poſsint. Quæ his verbis complexus eſt Eccleſia-
» ſticus, *Fili in tua infirmitate ne deſpicias teipſum* (ſine
» vlla ſcilicet procuratione manens, vt iumentum) *ſed ora*
» *Dominum & ipſe ſanabit te*. Non ſit tamen ſatis orare,
» ſi in peccatis maneas, *ſed auerte à delicto, & dirige ma-*
» *nus*, reſtituens ſcilicet ſi quid rapueris, ac inſuper tri-
» buens pauperibus. *Et ab omni delicto munda cor tuum*, hoc eſt, neque ſolùm non exequaris opere, ſed neque
» concupiſcas malum. *& da ſuauitatem & memoriam ſi-*
» *milaginis & impingua oblationem*, hoc eſt, offer abundanter munera Deo grata, túncque (placato ſcilicet
» Deo) *da locum Medico, etenim illũ Deus creauit* (vt ſci-
» licet per illum largiretur ſalutem, quibus vellet) *& non*
» (inquit) *diſcedat à te, quia eius opera ſunt neceſſaria: eſt*
» *enim tempus, quando in manus illorum incidas*. nimirum, omnia tempus habent, & tempus ægrotandi, & tem-
» pus vtendi Medicis. *ipſi verò*, præterquam quòd ido-
» nea adhibebũt medicamenta, *Dominum deprecabuntur*,
» *vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem*, hoc eſt, vt tribuat ægrotis ſanitatem, & ipſis requiem animorũ, impetrato eo, quod vehementer exoptant, & ob hanc ipſam cauſam, quæ Dei eſt bonitas, exaudientur, & tribuet Deus ſanitatem ægrotis ob conuerſationem, &

con

conuictum eorum. Haberi igitur debere honorē Medico,& naturæ lege (quādoquidem gentium omnium de re aliqua confirmata opinio lex eſt naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam conſtare videtur. Poſſunt verò ex Philoſophorum placitis nonnullæ etiam oriri obiectiones, quas dilui ſatius ſit, quàm diſſimulando præterire. Videtur enim ſcientiæ cuiuſpiam dignitas, malè neceſsitate æſtimari, ſiquidem Ariſtot. cap.2. primi Metaphyſicorum, de prima Philoſophia diſſerens, inquit, *Cæteræ itaque omnes magis ea neceſſariæ ſunt, nulla verò melior.* Itaque dicit artium omnium, aut ſcientiarum, eam eſſe optimam, quæ minimè neceſſaria, ſit etiam viliſsima, quare & minimo honore digna, quæ maximè neceſſaria. Neque profectò dubium eſt, longè aliud eſſe in rerum omnium generibus, quod honorabile, & quod neceſſarium. Quis enim neget naturales actiones, vt eſſe, bibere, egerere, & mingere, neceſſarias magis eſſe ad vitam tuendam, quàm rationales, vt meditari, conſultare, & diſputare? conſtat verò quàm ſint hæ honorabiliores. Ita igitur dicere poſſis, Medicinam artem eſſe maximè neceſſariam, vilem tamen, cùm dignitas alia potiùs ratione ſit æſtimanda, quàm neceſsitate. Dicit enim Ariſt. primo Politicorū, cap.6. *Sunt enim operationes illæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum eſt fortunæ: illæ ſordidiſſimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſeruiliſſimæ, in quibus corporis eſt vſus plurimùm: illæ verò ignobiliſſimæ, in quibus minimum requiritur virtutis.* Ignobilis quidem hac ratione non ſit Medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vſu coniunctum eſt. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus eſſe debet Medicus. Videri non poſsit, ſordida ac ſeruilis, quia non poteſt, ſine magno corporis labore exerceri, cùm opus

Scientia optima quæ.

sit ægrotos visere, & non rarò Medicus inquinatur, contrectátque partes iniunctas, aut per sese turpes, præcipuè cùm Chirurgia non minima pars Medicinæ sit. sed neque admodùm artificiosa videri alicui possit, cùm in ea minimum putetur valere fortunæ. Quis igitur honor haberi debeat arti seruili ac sordidæ, si præcipuè neque admodùm artificiosa est, sed fortuna plena? his obiectionibus facturi satis, de necessitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipsam maximè expedit & ad verborum Ecclesiastici enarrationem. Certè neque quò scientia est minùs necessaria, est ignobilior (alioqui esset prima Philosophia, quam vocamus Metaphysicam omnium ignobilissima) neque quò minùs necessaria, nobilior. Nam agricultura est, quàm mercatura nobilior, & multò magis necessaria. Et in ipsis mercaturæ generibus, quæ fœneratur est ignobilissima, eadémque quàm quæ emptione, & venditione, constat mercium, multò minùs Reipublicæ necessaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, secundùm naturam est, mercatura mercium, præter naturam, fœneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura sterilis est (author est Aristoteles primo Politicorum capite septimo) igitur neque quò magis necessaria, eò nobilior ars quæpiam censenda est. Neque id dicit Ecclesiasticus, sed Medicinam esse honorabilem, quia est necessaria. Non tamen hinc fit, vt omnis honorabilis sit necessaria, sed vt omnis necessaria, quà necessaria sit, honorabilis. Dico autem, quà necessaria, quia cùm non vnica honoris caussa sit necessitas, potest ob alia multa esse quæ necessaria, ignobilissima, vt carnificis opera, qua fortasse in Republica paucæ sunt magis necessariæ, & nulla vilior; non tamen est ob necessitatem

De Medicinæ necessitate.

vilis.

vilis (nam ob hanc ſolàm tolerabilis) ſed ob alia multa. Neceſſitas igitur, cùm accedunt alia, nobilitatem auget, ſola verò non valet efficere. Conſideranda igitur alia quæ ad Medicinam ſpectant, videndumque an ob ea etiam ſit honore digna. Intereſt, vt apud Ariſtotelem legimus ſecundo Ethicorum, capite duodecimo, laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia eſt boni alicuius effectiua, honor verò poſterius quiddam ac præſtantius eſt, quod debetur ob dignitatem, per operationem perfectæ virtutis comparatam. Itaque propriè laus eſt eius, quod boni cuiuſpiam eſt effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile meritò nihil ſit, quod non ſit etiam honore dignum (dignitas enim neceſſariò ſequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla, quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum ſolùm eſt quorum & virtus, honor verò etiam attingit poſteros: honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene geſtis nobiles, idque meritò, neque ſine iniuria poſſumus illos eo honore priuare. Quia cùm fortunæ poſteràm ad defunctos pertineant ſuorum maiorum id debetur virtuti: atque, etſi virtus non poſſit, dignitas tamen poſſit eſſe hæreditaria. Nemo tamē qui mentis ſit compos eos laudet, quòd tam bonis parentibus nati ſint, magis quàm quòd Romæ nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui iis qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolùm, illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſti-

Laudabile quid ſit.

tutis, constat Medicum laudari debere, quia Medicina virtute comparatur, & exercetur, estque boni magni effectiua, quòd si laudari, certè & honore haberi ac tantò maiori, quantò maiorem dignitatem conciliat. Nascitur verò dignitas ex nobilitate subiecti, & finis: subiectum verò circa quod versatur est humanũ corpus, corporearum omnium substantiarum haud dubiè præstantissima, finis verò sanitas, summum bonorum omnium quæ ad corpus spectant. quæ enim sanitate sunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur Medicis in omni bene constituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum posteris: quòd hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabilissima sit. Neque quæ ex aduerso obiecta sunt, habent quidpiam momenti: fortuna enim fieri, quæ in Medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum sententia est, qui si dato medicamento expurganti, succedit expurgatio copiosa, facilis, & vtilis; aut secta vena cessat dolor, aut soluitur statim febris, bonæ Medici fortunæ id imputant, cùm deberent arti. Nihil enim est minus quàm fortuna. Nam hæc solùm est, cùm quid rectè euenit præter intentionem agentis. si verò Medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis est rectè adhibitæ, non fortunæ: neque enim quia potuit decipi, & arte malè vti, fortunæ est non esse deceptum, sed artis, vt decipi esset erroris, & inertiæ. Habet quidem fortuna etiam in Medicina locum aliquem, vt in alia arte quacunque, cùm scilicet artifice aliud procurante, aliud idque meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt si cùm pharmacum expurgãdi per aluum gratiam dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene

Medicinæ subiectum & finis.

detru

detrudatur, & mictu erumpat. Verùm hæc perpauca ſunt præ illis quæ ex arte, atque ex Medici inſtituto fiunt. Atque ea ipſa fortuita ſunt huic Medico, potiùs quàm ipſi Medicinæ, quia non ſine naturali cauſa fiunt, quam alius fortaſſe Medicus intelligens, illud ipſum auxilium direxiſſet, in id quod euenit. Nam ipſemet Hipp. 6 Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, ſciens certè illius vſu ſolere detrudi. minimus igitur locus ſupereſt fortunæ in Medicina, quo fit vt ſit artificioſiſsima. Multò profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquam euenit, qui ſe parabant ad fugam, videri inimicis velle prælium inire, illiſque ob id fugientibus priùs, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificioſior ergo multò eſt Medica ars, quàm militaris. Neque mirum. hæc enim vſu non adeò longo comparatur mediocriter, illa non ſine Philoſophiæ ſtudio, & multis lucubrationibus, ac longo inſuper vſu. Haud dubiè igitur eſt per ſe artificioſiſsima, nunc verò ab optimis authoribus adeò eleganti methodo conſtituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa poſſe de methodo, & conſtitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte Medicinæ anteponit, aliis quidem cauſis fortaſſe vincit, vt mox explicabo, methodo verò longo ſpatio à Medicina relinquitur. Iam verò Medicis nullus labor corporalis, niſi ex accidenti: quia ſcilicet, non poſſunt ægroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui conſtat eos non curare viſendo, ſed conſulendo. non aliter ac cathedræ moderator, docere non poteſt, niſi quotidie abeat in Lyceum, eius verò officium docere eſt, non abire. neque Peripatetici officium erat deambulare, niſi per accidens, quia deambulans diſputabat.

Iuriſprudentiæ & Medicinæ comparatio.

Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, sed quod per se facit, aut patitur artifex: nobilissima enim est ars imperatoria, quia eius est imperare, etsi non possit id sine magnis laboribus exequi. Iam verò elegantior Medicinæ pars, à qua Chirurgia, & Pharmacopœa separatur, solùm medetur victus institutione, & ex syngrapha pharmacis, & sine omni sorditie tractari potest. Quinimò mundities omnis, & ornatus splendidus, decet admodùm Medicos, vt licet videre apud Hipp. libello de Medico, vbi consulit Medicum vestitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque si quid humanæ necessitatis causa, admittit sorditiei, vt frequenter contemplari vrinam, ac, vbi necessitas poscit, etiã fæces, haberi id debet turpitudini, aut ignobilitati, quin potiùs virtuti, condonandumq́ue, id est, subiecti dignitati. Neque verò quòd suæ operæ mercedem accipiant, nobilitati detrahit. nam & milites merent, & duces, & ipsi Imperatores. Neque ad nobilitatem interest mercedem recipiat an non, sed ex qua arte recipias. Neq; Medicus lucratur quà Medicus; sed cùm idem sit Medicus & paterfamiliàs, quia Medicus medetur, quà paterfamiliàs victum quærit familiæ, ex arte honesta & nobili. Nam cùm victus quærendi industria ad œconomicam pertineat, sitq́ue muneris patrisfamiliàs, & ea tribus constet, agricultura, mercatura, & arte: victum ex agricultura quærere, nobile certè est, & maximè secundùm naturam, ex mercatura est præter naturam, & nisi accedat magna opulentia (quæ tamen rarò iusta est) ignobile: ex arte verò, nunc nobile, nunc ignobile, vt ipsa est ars. Medicinam verò ex aliis indicatum est, esse nobilem: quare victum ex ea comparare, ignobile non est. Sed quo honoris loco sit habenda, superest explicemus, ne quid

desi

desideretur in hac lucubratione. Multis Medicis videtur, eisdem argumentis effici, hanc artem honore magno esse dignam, & esse omnium dignissimam; atque præferendam Iurisperitiæ, & aliis omnibus disciplinis. Quorum sententiæ videtur fauere Aristotel. capite quinto, libri primi Rhetoricorum, qui recensens omnes honoris causas, primo loco ponit facultatem benefaciendi, in iis, quæ pertinent ad salutem, vitamque tuendam. Mihi verò videntur multis modis falli, neque rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum est, Republ. in omnes suas partes distributa, & considerata singularum dignitate. Tria mihi esse videntur totius Reipub. membra principalia vt & hominis. Ea sunt in Republica agricultura, res bellica, & literaria: in homine iecur, in quo residet facultas naturalis, ad quam spectat omnis nutritio: cor, in quo facultas vitalis & irascibilis: & cerebrum in quo mens, & tota cognitio. vides quæ cui respondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta suppeditat ciuitati; bellica ars irascibili, quia repellit si quid inferatur violentiæ; aut impedimenti; literarum studium cognitiuæ facultati, quia spectat ad intelligentiam. porrò vt præter tria membra, quæ principalia vocantur, sunt in homine alia multa minùs principalia externaque, vt manus, & crura: ita in Repub. præter dictas tres partes, sunt aliæ externæ & minùs nobiles, vt mercatura & artes mechanicæ. Ex dictis haud dubiè fit, vt primus honoris gradus debeatur Reipublicæ rei literariæ, secundus bellicæ, sintque duæ hæ viæ ad nobilitatem: post has verò agriculturæ debeatur honor antiquitatis, & naturæ. ea enim fuit prima mundi ars, & maximè naturalis, quam hoc nomine commendat Ecclesi. cap. 7. dicens: *Non oderis laboriosa opera, & rusticationem* „

Honoris gradus in Repub.

creatam

" *creatam ab Altissimo*. Manet etiam mechanicas artes suus honor: maximum enim dedecus in inertia. Constat verò rem literariam honorabiliorem esse bellica, quia bello nihil esset magis ferinum, nisi compararetur ad tuendam pacem, & vt vacent homines sapientiæ, in qua est omnis veri, & boni contemplatio, & verus Dei cultus. ipsa igitur sapientia, & intelligentia præstantior multò est quàm bellum. quia propter vnumquodque tale est, illud magis tale est. Cùm verò id dicimus, secundùm genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate dispares. Neque omnes literarias, bellicis omnibus anteponimus (neque enim Grammaticum Imperatori) sed præcipuas præcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet disciplinas principes, ex quibus aliæ inferioris notæ ministrant, hæ sunt Theologia, Iurisperitia, & Medicina. Ministrant his tres sermocinales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ Philosophiæ naturæ, & morum: Mathematicæ vocatæ scientiæ. In tribus primis, haud dubium est, primum & summum honorem deberi Theologiæ. Quia vt Aristoteles capite secundo primi Metaphysicorum dicit, *quæ* " *diuinissima, eadem & honorabilissima est: ea verò est,* " *quam maximè Deus habet, & quæ maximè diuinorum* " *est*. Hæc Aristot. quæ Theologiæ congruunt. Ea enim est scientia rerum diuinarum, quæ quidem principia sua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non est quòd vlla alia certet: tametsi audiui quosdam sciolos, volentes huic quoque ciuilem artem præferre, hoc argumento, quòd vt aliis omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minùs videtur cautum legibus, & ad ciuilem spectare, ne in

Disciplinæ quæ principes & ministræ.

Theologia & Iurisprudẽtia comparatio.

ne in Rep. ſacra deſint, quàm vt iuſtè, & ſalubriter viuatur, & artium omnium miniſteria exerceantur, vt oportet. ſi igitur (dicunt) ciuilis Theologia vtitur, præſtabilior quàm illa eſt. hic verò optimè occurrit Ariſtoteles in calce capitis vltimi ſexti Ethicorum, diſſerens de prudentia, his verbis. *At verò neque ſapientiæ præeſt, neque præſtabilioris eſt partis, ſicut neque ars medendi præſidet ſanitati. non enim vtitur ipſa, ſed videt, vt fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Prætereà ſimile eſt, ac ſi quiſpiam facultatem ciuilem principium eſſe Deorum, ſiue diuinorum dicat, propterea quòd præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate.* His verbis Ariſtoteles docet, eos qui prudentiam ſapientiæ præferunt, aut ciuilem facultatem ei quæ de diuinis eſt, perinde errare, ac ſi quis dicat Medicinam eſſe potiorem ſanitate: quia vt Medicina non vtitur ſanitate, ſed medicamentis propter ſanitatem, ita neque prudentia ſapientia, ſed mediis prudenter inuentis ad conſequendam ſapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, ſed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis eſt finis rerum omnium diuinarum, Theologia verò eſt de rebus diuinis, ac proinde omnibus ſcientiis ſine contentione præferenda. Solùm igitur ſupereſt agitatiſsima illa inter Medicos, & Iuriſconſultos controuerſia, illis dicentibus, ſe non de fideiuſsione, ſtipulatione, & iure hæreditario, quæ ſolùm pertinent ad tuendam rem familiarem, agere, ſed de propulſandis morbis, tuenda valetudine, ac denique ſeruanda vita, qua nihil eſſet mortalibus pretioſius: his contrà reſpondentibus, ſe non ſingulorum hominum, ſed totius Reipublicæ vitam tueri, ac ſanitatem, hoc eſt, Iuſtitiam. Quam ego contro-

De cõtrouerſia inter Medicinam & Iuriſprudentiam.

controuersiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi esse videtur, si mea ars sit in præclaris, quin sit omnium præstantissima. Iurisperitia duas habet partes, alteram ciuilem, quæ versatur in gerenda Repub. alteram litigiosam, quæ in agendis causis. Prima haud dubiè Medicinæ præferenda est. Nam Aristoteles 2.
" Ethicorum capite decimotertio, ita inquit, *Facultas*
" *ciuilis honorabilior Medicina est, atque præstabilior*. Causa verò est, quòd Medicus de seruanda solius corporis valetudine agit, atque si quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de formandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod quantò sit præstabilius quàm bene valere, satis constat. Alteram etiam partem, & litigiosam, præfert Medicinæ hominum auaritia, & inscitia, tamen hanc immeritò fortasse. Quia hæc, non vt ciuilis agit per se de Reipub. constitutione, & bonis moribus, sed de singulorum Iure, vt neque Medicus de hominis salute, sed huius, & illius. Eorum verò quæ lite possunt detrahi, aut tribui, nihil est cum vita conferendum. de eripiendis enim animi bonis (quæ sola rectæ vitæ præferuntur) nunquam est inter homines ortalis. Præstabilior igitur est ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quidpiam suorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam esse Medicinam, & quo honoris gradu, dictum est.

CAP

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

ECclesiastici capite 33. *Et sic in-„ tueri in omnia opera Altissimi: duo con-„ tra duo, & vnum contra vnum.* Vsurpatis-„ simum est Peripateticis omnibus Axioma illud Aristotelicum, Vnum vni est contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura non posſint esse contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus, sed necessariò contra vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod euidenti monstratione videtur confirmari posse, posita definitione contrariorum. Nam contraria sunt, quæ sub eodem genere posita longisſimè distant: at verò ab vno non posſunt in eodem genere plura æqualiter distare, necesse est igitur vt vnum sit, quod distet longisſimè, non posse autem duo distare æqualiter, constat. Nam aut illa duo distant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut secundùm eandem lineam, aut secundùm diuersas. Si secundùm diuersas distant duo æqualiter ab vno, necesse est illud vnum sit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non potest illud vnum esse quod longisſimè distet ab illis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis, erunt duæ aliæ extremitates longiùs distantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri est contrarium, nedum ambabus. Si verò duo illa secundùm diuersas lineas distant inæqualiter ab vno, non distant ambo longisſimè, sed alterum. quare secundùm diuersas lineas, non posſunt esse contraria vni, duo aut plura. Multò autem minùs secundùm eandem

Cōtraria quæ.

eandem lineam. Nam aut versus eandem partem, aut versus oppositam. Secundùm eandem lineam, & versus eandem partem, non possunt duo ab vno æqualiter distare. nam neque duo puncta eiusdem lineæ, quæ ducatur à centro ad peripheriam, possunt æqualiter distare à centro. Si autem non distant æqualiter, non distant ambo longissimè ab vno, sed alterum longiùs. Si verò ponis duo illa distare ab vno secundùm eandem partem, tunc à neutro distat illud vnum longissimè, quia longiùs distat alterum ab altero. Nullo igitur modo possunt secundùm locum distare duo ab vno longissimè, sed vnum ab vno, vt supremum ab imo, & duo à duobus, vt supremum, & dextrum ab imo, & sinistro: magnitudinis eadem omninò ratio est, quæ & loci. Quæ ratione aliqua, aut natura, aut forma (nihil enim refert) distant, ea etiam necesse est esse tantùm duo, ita vt & vni vnicum sit contrarium. Nam si duo distant ab vno, aut secundùm eandem rationem, aut secundùm diuersas. Secundùm eandem non possunt duo ab vno distare æqualiter. nam si illa ratio distanti æqualiter participatur, secundùm illam rationem, vnica fit species non duæ, velut à candore non possunt distare duo calores æqualiter, sed quæcunque à candido recedunt æqualiter eodem calore sunt, quia colorum differentia, solo maiori aut minori recessu constat. Igitur quod summè recedit vnicum est. Si verò duo illa ab vnico recedunt æqualiter secundùm diuersas rationes, iam non sub eodem genere sunt, sed sub diuersis. nam illa ratio secundùm quam distant contraria, genus illorum est. Velut color est genus quo & conueniunt & distant candida, & nigra. Si verò diuersis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, quà autem ad duo genera pertinet

net, non vnum, sed duo est, vt lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum sunt in eodem lacte, non sint duo, & duobus contraria, putà nigro & amaro. Vnum igitur vni, & duobus duo statuere contraria, necesse est. Neque dictis obstat, videri auaritiæ esse contraria duo, putà liberalitatem, & prodigalitatem: ita verò, & in aliis virtutibus, & vitiis. Cùm enim authore Arist. virtus in mediocritate, atque inter duo vitia statuatur, videbitur virtus contraria esse vtrique vitio, & vitia ipsa inter se. Quare & virtuti, & vitiorum vtrique erunt contraria bina. Nam virtuti duo vitia, & vitiorum vtrique virtus, & vitium alterum. Non inquam, hoc dictis obstat. Non enim liberalitas contraria est auaritiæ neque prodigalitati, si exactè loqui volumus, sed liberalitas illiberalitati, atque sub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati. itaque liberalitas & illiberalitas sunt species contrariæ, sub eodẽ genere, putà sub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas est. hæc rursum auaritia, aut prodigalitas. Atque ita ego non concederem virtutem vllam in medio vitiorum esse, quia quod in medio est participat vtroque extremo, nihil autẽ distat magis à vitio quàm virtus. Neque sanè prodigus tantùm distat ab auaro, quàm liberalis, quia hic habet cum Iustitia coniunctam liberalitatem. Illorum vterque abest à iustitia: quare facilè vterque furatur, conueniúntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt ab vtroque. Potiùs dixerim virtutem omnem contrariam esse certo cuidam generi vitiorum, ídque genus diuidi in duo contraria vitia, quorum vtrunque moderatur virtus, non vt medium illorum, sed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo sunt vni virtuti contraria, non quà duo, sed quà

Vitia duo an vni virtuti cõtraria.

Prodigalitati cõtrarium.

vnum genus. Mox verò ac duo fiunt, est alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, vt sit vnum vni contrarium. Videtur dictis repugnare saporum genus, quandoquidem Aristoteles dulce, & amarum, dicit esse contraria, Galenus acerbum, & amarũ. Quæ si vera sunt, constat amaro esse duo contraria, dulce & acerbum. Verùm hæc non eadem ratione, neque secundùm eandem considerationem dicuntur, nam reuera, quà sapores, dulce & amarum contraria sunt, quia longè diuersas passiones inferunt gustandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam molestiam. Verùm quà alterationem aliquam nostris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus sunt affecta (quod ad considerationem Medicam magis spectat) acerba, & amara statuuntur cõtraria, quia illa adstringunt, & refrigerant, hæc calefaciunt & dissoluunt, ac dilacerant: constat verò has esse considerationes diuersas. Vtcunque verò considerentur res vno modo, est vnum vni contrarium. Sed quoniam Ecclesiasticus iubet intueri in omnia opera Altissimi, sermonem vlteriùs producamus. Non solùm quod diximus verum est in iis, quæ propriè vocantur contraria, sed in naturalibus etiam rerum antipathiis. Nimirum animalia non omnia cùm omnibus exercent inimicitias, atque cùm multa alicui videantur aduersari, non tamen æquè omnia illa, sed est quod aduersetur præcipuè cuicunque quoddam certum. Velut léporem canis insectatur, non ita lupus, aut leo, neque ita felem, aut murem; felis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cùm enim sint quædam antidota, & simplicia, & composita, quæ censentur pluribus venenis aduersari, vt lapis bezahar & Theriaca, tamen sunt singulis venenis singula antidota

Saporum cõtrarietas.

Antipathia naturalis.

Bezahar lapis.

dota propria, quia eſt quod cuiq; peculiariter ac propriè aduerſetur, velut aconito ruta, opio generoſum vinum, lépori marino lac. Itaque ſunt quædam ſimpliciter antidota, quædam quorundam. atque deteriorum generi aduerſatur genus alexipharmacorũ, vnum vni (eſt enim quodammodo etiam vnum genus omne) cuicunq; venenoſum antidotũ. Porrò naturalem hãc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominum ſimultates, & odia. quæcunque enim inter plurimos, ſiue in vna domo, ſiue in ciuitate, ſiue in regno, ſiue etiam inter multa regna, oriantur diſſidia, mox omnes ad quos illorũ cauſa vtcunq; pertinet, feruntur in duas factiones. adeò diuiſioni accommodatus numerus, eſt dualitas. Itaq; videntur odia omnia, ſiue naturalia, ſiue volũtaria, exerceri per binarios, vt neceſſe ſit, vnũ eſſe contra vnũ, duo cõtra duo, & ita deinceps. Habent verò hæc omnia cauſam nõ valdè diſſidentẽ à priori. Nimirum vnum quiddã eſſe ſemper id ſecundũ quod aduerſari contingat: ſecundũ vnum verò nõ poſſe diſtare longiſſimè niſi duo. Nam antipathiæ naturales, ex naturali quapiam diſſimilitudine naſcuntur, diſſimilitudo verò eſt ſimilitudinis vacuitas: ſimilitudini verò cuicunq; eſt vnum ſubiectum. igitur & diſſimilitudo omnis eſt ſecundùm vnum aduerſitas. Iam verò cauſa omnis diſſidij, quod naſcitur inter homines, rédigitur ad affirmationẽ, aut negationẽ. Quare neceſſe eſt abeant primùm in duas ſentẽtias, tametſi illarũ quæcũq; poſſit deinceps abire in alias diuiſiones. Præter dicta videtur etiã præſcripta oratio Eccleſiaſtici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία, ſeu, vt interpretatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione, ſeu æquilibritate. Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam eſſe naturam rerum, vt

Simultatum contrarietas quãdo ad vnum reuocetur.

Æquilibritas.

omnia omnibus, paribus paria respondeant, & similia similibus, & contraria contrariis, & opposita, ita vt in omnibus, & singulis seruetur æqualitas, & respondentia, quædam. Velut totidẽ esse quæ conseruent, & quæ interimant: atq; corporeorum, & corpore carentium, mortalium, & immortalium, & aliorum omnium quæ secundùm oppositionem dicuntur, esse quandã æquabilitatem. Quam Galenus quoque in membris hominis, quæ secundùm opposita latera sita sunt, dextram, dico, & sinistram partem animaduertit, mirúmque in modum celebrauit, iustitiam naturæ appellans. Nimirum nulla pars est in vllo laterum, cui nõ in altero sit opposita æqualis altera. Nam aut geminæ sunt, éstque altera in altero latere opposita, æquabilitatem etiam situs obseruans, vt oculi, aures, narium foramina, renes, testes, manúsq; & crura, & eorum digiti: aut simplices eæq; in medio sitæ, vt cerebrũ, cor, pulmo, vẽtriculus, vesica, & vterus; inter externas, frons, os, & colis; aut secundùm latera, contrapositæ ad æqualitatem vt hepati opponitur lien. Duæ tantùm particulæ videri possunt ἰσονομίαν corrumpere, vena quæ vocatur ἄζυγος, hoc est, sine coniuge, quia ea sola inter omnes, non oritur gemina, & intestinum vocatum cæcum, quòd in dextra solum parte situm est sub rene. Verùm neque hæ rectè consideranti, citra æqualitatem esse videbuntur, quia vena, mox ac oritur, ex sinistra reflectitur ad dexteram partem, vt hactenus, neque dextra neque sinistra esse videatur, sed transuersim posita in medio. Mox repit deorsum, ęquales ramos emittens in oppositas partes per singula spatia intercostalia, vsque dum insumitur tota in modum spinæ cuiusdã. Iam verò cęcum intestinum, totius intestini pars est, vt & colum. rependitur verò ea pars, qua intestinum vocatur cæcum

Corporis partes trina.

Vena ἄζυγος. Intestinũ cæcum.

cæcum, maiori coli ad partem oppositam amplitudine. Itaque & secundùm genera similium, oppositorum, & contrariorum, & singulas species, & partes singularum rerum retinet natura æquabilitatem, & vocatam Epicuro ἰσονομίαν. atque vt inquit Ecclesiasticus, *In omnibus operibus Altissimi duo contra duo, & vnum contra vnum.*

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP.42. Ecclesiastici: *Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quidquam deesse.* Postquam Ecclesiasticus capite hoc percurrerat plurima, & præclarissima operum Dei, postremò paucis his verbis, totius vniuersitatis rerum rationem complexus est. Verè enim tota rerum vniuersitas, & tota eius perfectio hac ratione constat: *Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnum & non fecit quidquam deesse*, eorum quæ ad perfectionem vniuersitatis spectant. Sed quo pacto sunt omnia duplicia? an est duplex Sol? & Luna duplex? aut etiam terrarum orbes duo? Imò verò videntur præcipuè mundi partes esse simplices, vnica enim terra, mare vnicum: res verò quæ multiplicitate constant, haud scio an vllæ sint geminæ, sed multæ: vt multi homines, stellæ multæ, Angeli quoque, aut sua specie singuli, aut quacunque plurimi. Quæ sunt igitur hæc duplicia? In microcosmo certè quædam sunt gemina, vt renes, testes, oculi, nares, aures, manus ac pedes: quædam verò singula, vt vesica, ventriculus, caput: quædam multiplicia, vt digiti, & dentes: quomodo ergo sunt duplicia omnia? certè non sunt res omnes ge-

Creata duplicia.

minæ; imò verò non est numerus, quem non alicui rerum generi aptare possis; etsi incipias ab vnitate. Nam est vnicus mundus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, sunt duo luminaria magna, duo sexus, tres mundi corporalis partes, seu regiones, corruptibilium, tantùm mobilium, & immobilium, tres corporis dimẽsiones, tres diuinę personæ. Quatuor elemẽta, quatuor eorũ virtutes, quatuor anni partes, totidẽ concretorum corporũ temperamenta. Quinq; sensus, quinq; vocalia elementa, quinque digiti: Sex apparent Pleiades: Septem planetæ, vt & triones: Octo orbes stellati: Nouem Angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo sunt omnia duplicia? Certè secundùm contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis, nascitur ex diuisione generũ, & diuisiones fiunt per differentias contrarias, vni verò non est nisi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuersitas opus perfectũ est, ac proinde in quocunque rerum genere, si vnum contrariorum est, necesse est alterum omninò esse. Velut quoniam est numerus aliquis par, necesse est esse etiã aliquem imparem, si res aliqua calida, necesse est esse aliquam frigidam, atque si candida, aliqua etiam sit nigra. Alioqui manca esset, & insufficiens rerum vniuersitas: nisi inquam essent omnia rerum possibilium genera, & omniũ generum differentiæ omnes. Non enim est perfectum, & integrum cui aliquid deest. tametsi verò sunt quorundam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum mistura constant. Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale, & rationis expers; & colores omnes constant mistura albi & nigri; & sapores dulcis, & amari, soni grauis, & acuti. Itaque omnia genera re-

rum

rum quibus constat hæc vniuersitas sunt duplicia, secundùm differentiarum oppositionem, quia vnum vni contrarium est,& non fecit quidquam deesse. Constare verò totam rerum vniuersitatem rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario, constat primùm hac ratione. Ipsum Ens, primùm quidem duplex est, alterum enim semper ens, alterum non semper ens: rursus ipsum non semper ens, duplex. nam alterum est per se existẽs, alterum alicui accidens. Rursus quod per se existit alterum corporeum, alterum incorporeum. Porrò ens corporeum alterum generabile, & corruptibile, alterum sine ortu, & interitu. Rursus quod ortui, & interitui obnoxium, simplex, quod & elementum vocamus, aut mistum. rursus mistum, viuens, aut vita carens,& quod viuit, sensu præditum aut sine sensu, & quod sentit, rationale est, aut irrationale. Porrò elementũ duplex, alterum actiuum, alterum passiuum, etiam vtrũque horum duplex, nam alterum calidum, aut frigidum: alterum humidum, aut siccum. Alia omnia horum mistura constant, cuiúsque quoque corporis, siue simplicis inquam siue compositi, duplex est principium, forma, & potentia. Genera quoque omnium, quæ mistione constant, sunt diuisione duplicia, vt de visibilibus, gustabilibus, & audibilibus indicatum est. eadem autem est ratio omnium patibilium qualitatum. Itaque constat omnia esse in hac vniuersitate duplicia, aut ad duo redigi, quia cuiusque generis prima diuisio est, in duas differentias oppositas. Hoc tamen non prohibet esse quinque digitos, & septẽ Planetas & Stellas fixas innumeras, & huiusmodi alia. quia illa duplicitas non est in cuiusque speciei singulis, sed in ipsis generum differentiis. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per opposita, &

Binariũ rerũ principium.

Generum opposita.

vnum est vni contrarium, constat (siquidem mundus perfectus est) fieri non posse, vt quidquam deficiat, eorum quæ verè existentibus opposita sunt. verbi gratiâ, quandoquidem est aliquid aliquando ens, aliquando non ens, necesse est esse aliquid semper ens. & quoniam est aliquid alteri accidens, necesse est sit aliquid per se subsistens. & quoniam est aliqua substantia corporea, sit etiam aliqua incorporea. & quoniam est aliquod corpus corruptibile, sit etiam aliquod incorruptibile, & quia generabilium quædam sunt mista, sint necessariò quædam simplicia, atque in his si sunt actiua, passiua quoque sint, vt & in ipsis rerum principiis. Et quoniam calidum, & frigidum contraria sunt, si res quædam sunt calidæ, necessariò sint aliæ frigidæ. etsi enim omnes hæ, & aliæ huiusmodi consequutiones habent peculiares alias necessitates, omnes tamen illam communem, quod non fecit Deus quidquam deesse. Nimirum insufficiens, & imperfecta, atque, vt sic dicam, manca & mutila esset rerum vniuersitas, atque adeò ne vniuersitas quidem esset, nisi haberet vniuersa. Nam hæc est ratio totius, vt nihil desit. Dices hinc fieri, vt necessariò sint in mundo animalia immortalia (cuiusmodi esse Deos, & cœlestia corpora multi Philosophorum putauêre) siquidem sunt mortalia: at verò non fit, quia mortale, & immortale non sunt differentiæ animalis, imò alterum repugnat, alterum necessariò inest animali. non enim potest esse animal quod non sit sensitiuum, neque sensitiuum quod non passiuum corruptiuè, neque hoc quod non mortale. Ergo mortale, per quædam media, est in ratione animalis. Non possunt ergo esse animalis differentiæ mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia est homo rationalis, esse hominem irrationalem,

nalem, ita neque quia est animal mortale, sit animal immortale, sed quoniam ipse mortalis, & immortalis rationes contrariæ sunt, & sunt res quædam mortales, sint necessariò aliæ res immortales. Itaque (vt resumentes sermonem dicamus) sunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuersitas. singula tamen, vt homines, equi, & stellæ, innumera, omnis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatem, vt animalia per duplicem sexum, & quæ sexu carent per duplex principium, materiam, & formam, seu potentiam & actum. Nec sanè quidquam est, quod omninò careat dualitate, præter id, quod perfectissimè est vnum per se ac semper ens, à quo facta sunt omnia, & non fecit quidquam deesse, cui honor, & gloria in æternum.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE quadragesimotertio Ecclesiastici legimus, *Gelu sicut salem effundet super terram.* Quæ verba nonnulli referunt ad salis naturam, dicentes salem concrescere vt gelu à frigore, haberéque similem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratissimum est apud omnes Physicos, à contrariis dissolui rem quamcunque, iis à quibus compacta est. Sal à nulla causa minùs dissoluitur, quàm calore, quia ad ignem siccatur ac vritur, dissoluitur verò ab aqua, vt quæ constructa sunt calore. Neque verò dici potest, constrictum esse ab vtroque, vt fictile, esset enim illiquabile, vt illud, non est tamen, sed facillimè liquescit, vbi quidpiam accedit humiditatis. Illud igitur quod de

De sale copiosè.

ſale,hoc loco dicitur,non ſpectat ad illius naturam,ſed ad phantaſiam, & id quod apparet. Nimirum nomine gelu, hîc pruina deſignatur, quæ aſpectu quidem ſali per terrã ſparſo eſt ſimillima,adeò vt ſi procul aſpicias, non valeas diſcernere. res verò adeò ſimiles aſpectu, diſcrepant naturâ plurimùm.Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc ſolùm diſcrepans, quòd circa terram conſiſtit, habet enim ad niuẽ pruina,vt ad pluuiam ros,& ad grandinẽ glacies.Hæc verò omnia ſunt aqua concreta, exiguis differentia conditionibus.Sal autem inſignẽ habet naturam,vix vlli alteri ſimilem. Siquidem neque in metallis eſt,quia non diſſoluitur calore,neque in lapidibus, quia diſſoluitur aqua,neque in terræ generibus, quia totus diſſolutione abit in aquam, non quidem in ea ſubſidens, ſed ſolutus in aquam craſſiorem. neque verò eſt aqua, quia non abſumitur ab igne,ſed vritur potiùs,vt terra.quid ergo illum eſſe dicas, niſi αὐτόγενον, hoc eſt,ſui generis? quod ſit autẽ id genus, ſeu qui modus miſtionis,inueſtigãdum. Primùm quidem,ſalſum ſaporem remiſſione amari fieri, & amarum fieri terræ vſtione, apertè indicat Galenus, nam exuſtis rebus ſupereſt cinis, qui nihil eſt aliud, quàm terrea exuſtarũ rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus ſentitur, qui depoſita in aquam ignitione fit frigida terra,aquam verò vertit in ſalſum lixiuium.itaque amarũ ſit maxima terræ vſtione: ſalſum hoc ipſo adiectione humoris, aliquatenus attemperato. Sal verò eſt illud terreum vſtum, quod cum aqua permiſcetur facilè, permiſtum verò ipſam reddit ſalſam. Id apertè percipitur, quia ex aqua ſalſa, quæ colligitur,ſiue ex mari,ſiue ex ſalinis,per deſtillationẽ ſeparatur ſal,& fit ſuccus potui aptus:quãdoquidẽ igitur ſeparatione ſalis dulceſcit, permiſtione illius

erat

erat ſalſa,éſtque ſal terra illa exuſta, quæ cum aqua facilè permiſcetur, non eſt autem vſta vſq; ad amaritudinem, ſed infrà. argumento, quòd vbi vſtio plurimùm creuit, mare ipſum pro ſalſo eſt amarũ, vt quod mortuum appellatur. Non eſt autem ſal, terra vtcunque exuſta, neque qualiſcunq;, ſed talis; nimirum quæ ſenſim vrenda exhalatione, atq; cum aqua miſcenda, conſtitit. neq; priùs eſt ex terra facta, deinde in aquam demiſſa, aut ex terræ ſordibus, vt quidam dicunt, in mare congeſta, ſed ſimul vi Solis eleuata, vſta, & immiſta, vnde illud miſti corporis genus, vix vlli ſimile conſtitit, maxima ex parte terreũ, & graue (nam & Eccleſiaſticus ſalem cõfert cum arena, & ferro, quod ad pondus attinet) facilè verò miſcibile cum aqua, neq; ſubſidens, ſed retinens miſtionem, vt primæ ſuæ generationi congruentem. per minutulas quoque partes, intra exuſtam terrã concluſit flatũ, vnde vt ſpuma quædam eſt, & candorem habet. Qua etiam in re ſimilis eſt niui, & pruinæ: qua cauſa, & ab igne reſilit, extenuato ſcilicet flatu, qui concludebatur, vt & in aliis omnibus rebus flatuoſis, velut caſtaneis, & glandibus, euenit. Itaq; ſal ad terram pertinet, modo quodam alteratam, & nactam quandam ſympathiã cum aqua ob primam generationem, ob quam non ſolùm in aqua, ſed & in aëre humidiori, vt cùm inſtat pluuia, emollitur: ob redundantiã verò terræ, & vritur, & eſt adeò grauis. incluſus enim flatus nõ adeò detrahit põdus rebus cùm appenduntur in aëre, quàm cùm in aqua. Quod indicant ligna, quæ cùm ſint in aëre importabilia, in aqua fluitant, ac ſuperuehuntur. hanc ob cauſam ſal, cùm in aëre æquè grauis ſentiatur ac terra, in aqua non ſubſidet, vt terra, ſed cõmiſtus pẽdet cum aqua. Ob dictam quoq; naturam euenit ſalẽ ſiccare ſimul, & extergere,

Ligna cur ſupernatent.

ſiccita

siccitatem præstante terra vsta, & extersionem ipsa ignitione, quia verò hanc minorem habet, exterget solùm. Nam amara etiam corrodunt. Atque sal quidem solus, eandem ob causam, linguæ molestus est, admistus verò pinguibus, aut insipidis, molestiam & fastidium tollit, & gratiam addit: acida verò, contrarij causa retundit, liberant verò vtraque & salsa, & acida inquam, à putredine, absumendo humilitatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore sicca sunt, putredinis verò causa est redundans humiditas cum languido, & alieno calore. Salis igitur natura vtcunque explicata est, quæ non adeò similis est pruinæ, quàm aspectu, & forma, præcipuè cùm effunditur super terram in salinis.

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quadragesimotertio Ecclesiastici: *Vide arcum & benedic eum, qui fecit illum, valdè speciosus est in decore suo: gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt illum.*

De Iride multa.

Multis in locis sacræ scripturæ commendatur Iridis pulchritudo. Nam & in cap. quinquagesimo huius libri in Oniæ laudem dicitur: *Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ.* Et meritò quidem, pulcherrimis enim coloribus est, puniceo, scilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimū nos vocat in laudem Dei, vt & aliæ omnes res pulchræ in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua cœlum videtur

gyra

gyrare, hoc eſt, in circulum comprehendere. Nunquam enim ſuperſtat hemiſphærio, niſi circuli medietas, quaſi pars ſit circuli maioris, ac totum cœlum ambientis, atque altera pars ſub terra ſit in altero hemiſphærio. Cuius quidem cauſa eſt, ab oppoſito Sole fieri velut in terram diſpectante, ac ſecundùm peripheriam, refractione radiorum in denſo aëre reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quò Sol ſit humilior, atque occaſui propinquior, eò ſit arcus pars quæ ſpectatur ſublimior, & quò ſuperior Sol, eò arcus demiſſior. Nimirum eſt illi oppoſitus, & velut per totum cœlum diſtentus. Miratus ergo Eccleſiaſticus illam tanti arcus extenſionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, *Manus excelſi aperuerunt ilium.* De Iridis cauſis dictum iam anteà eſt, ſuper Geneſim. Nunc hoc ſolum dicere refert.

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

CAPITE 6. Baruch, quod eſt Epiſtola Ieremiæ ad abducendos in Babyloniam, ita dicitur: *Quaſi poſſint ſentire, qui non habent motum.* quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola ſentire non poſſe, quandoquidem motum proprium non habent: non poſſunt autem ſenſum habere, quæ motu carent animali. contrà autem videtur, motum ſine ſenſu eſſe non poſſe, ſenſum verò eſſe poſſe ſine motu. Quandoquidem præſtantioris facultatis, & ordinis eſt motus. ſiquidem Ariſtoteles quatuor animalium gradus ſtatuit hoc ordine, vegetatiuum, ſenſitiuum, loco motiuum,

& in

Gradus motus. & intellectiuum. vt ergo intellectiuum à motiuo separari non potest, motiuũ verò ab intellectiuo separatur in brutis, ita motiuũ sine sensitiuo esse non possit, licèt sensitiuum sine motiuo aliquando sit. Nimirum valet argumentum à maiori ad minus, non contrà. Galenus quoque libello de causis symptomatum, affirmat, in parte præter naturam affecta posse perire motum manente sensu, non tamen hunc, manente motu: quandoquidem vehementiori facultate opus sit, ad transferendum membrum, quàm ad sentiẽdum solùm. Igitur & in toto animali, & in parte quacunque, videtur seruari posse seorsum sensum sine motu, non tamen motum sine sensu. Prætereà, sensus causa est vnde incipit motus per appetitum, aut phantasiam: appetitus enim est qui mouet animal (is verò fluit à sensu) motus verò nullo modo causa sentiendi esse videtur: igitur motus necessariò coniunctus sit cum sensu, vt cum sua causa, sensus verò non necessariò cum motu. Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad sensum, dicens, si quid mouetur sentit etiã, non tamen è contrario, si sentit mouetur. Videtur ergo Propheta non satis indicare, Idola non sentire, quòd non moueantur, fuisséque rectiùs dicturus, non moueri, quia non sentiunt. Nihilominùs Prophetæ verba secũdùm communem hominum sensum prolata sunt. nulla enim alia ratione agnoscimus animal mortuum esse ac sensu vacuum, quàm quòd neque respirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipso ortu, quod nondum sensum assequutum est, neque viuit vita animalis, non potest aliter dignosci ab eo, quod iam sentit, quàm quod moueatur, aut secus. Atque adeò Ecclesia *Baptismus abortiuorum.* ipsa ita procedit, abortiuos enim fœtus nisi motus alicuius speciem præ se ferant, non baptizat, quasi animæ

animæ præsentia, non aliter quàm per motum agnosci possit, neque sensus, vbi motus non sit. Atqui profectò, præterquam quòd reipsa, & communi omnium hominum sententia videtur constare, argumentis multis indicari potest, non posse sensu esse præditum, quod moueri non possit. Nam Medici multis neque ineuidentibus indicant, sensum & motum ab eodem principio fluere, putà à cerebro, eiusdémque animæ partis esse (quam vocant facultatem animalem) & eisdem instrumentis deferri, & exerceri, putà neruis, & musculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque instrumentorum possunt separari, necesse est simul insint. meritò autem si insunt simul, motus nota sentiendi est, potiùs quàm sensus mouendi, quia motus sensibile quoddam est, sensus autem non est sensibilis per se ab alio, quàm ab eo cui inest. Cùm igitur signum notius quiddam esse debeat, necesse est sensum ex motu venemur, vt ex re notiori, simul autem existente. Prætereà, cui motum denegasset natura, frustra sensum concessisset. Quorsum enim dedisset voluptatis atque doloris occasionem, nisi prosequendi, & fugiendi dedisset potentiam? nihil certè conferret animali ad sui custodiam, si neque cibum, quem cum voluptate olfaceret, capere posset, neque ab igne à quo vreretur se subtrahere. Frustra igitur dedisset ei sensum. Sed neque frustra solùm, sed etiam crudeliter. Quod cùm tam longè absit à diuina bonitate, vbi natura esset perficienda, non punienda culpa, constat fieri non posse, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque sensum & motum: neque posse alterum sine altero inesse, in aliquo toto, & secundùm naturam habente: velut in animali quopiam bene valente.

Sensus & motus ab eodem.

Quare

Motus à sensu non separatur.

Quare rectè consideranti, motiuum à sensitiuo non rectè separari videtur ordine,& gradu,simul enim insunt, & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes sensus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantùm habent, gustum scilicet, & tactum cum imaginatione leuissima. Non igitur inest cuipiam alterum sine altero. Dixi in toto & secundùm naturam habente, quia in vna quapiam particula haud dubiè inest secundùm naturam sensus sine motu, velut in neruis omnibus qui in nullos musculos inseruntur, cuiusmodi sunt optici, & alij complures, qui ea causa vocantur à Medicis nerui sensus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, potest perire motus manente sensu, in toto quidem vt per catalepsim; in parte verò, cùm paralysis non procedit vsque ad sensus sublationem. Maiori enim noxa perit sensus, quia, vt dictum est, minori facultate obiri potest. Vnde fit, vt non statim ac sentiri desinit omnis motus, sciri certò possit obiisse hominem, sed expectandum non raro sit,vsque dum refrigeratio integra subsequatur, præcipuè in quibusdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus est, dicens, *quasi possint sentire qui non habent motum*, non habent scilicet, motum naturalem, vt animalia. Non enim potest quidpiam, quod totum sit atque integrum, & suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum.

In quibus sensus sit sine motu.

CAPVT

CAPVT OCTVAGESIMVM.

CAPITE 4. libri Danielis: *Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, & ex hominibus abiectus est, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum est, donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & vngues eius quasi vngues auium.* Videtur Nabuchodonosor, in beluam versus per annos septem, siquidem & figura illi mutata esse dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præscripta verba ita dicitur in eodem capite: *Cum feris pars eius in herba terræ, & cor eius ab humano commutetur.* Porrò paulò infrà in eodem capite dicitur, *In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei, decóremque perueni, & figura mea reuersa est ad me.* Quasi scilicet, & figuram hominis amisisset, & sensum. Cæterùm constat apertè non fuisse hanc metamorphosim aliud, quàm morbum eum, quem Medici vocant melancholiam, morbum, quo qui laborant, insaniunt non eodem modo omnes, sed multifariam, vt sunt eius morbi multæ, ac longè diuersæ species. inter alia insaniæ genera, illa sunt celebratissima, quòd se in aliorum animalium formas mutatos esse imaginantur, faciuntque, & patiuntur omnia quasi re vera ita esset; alij in canes, & latrant; alij in gallos, & cantant, & concutiunt latera; alij in lupos, & exeunt noctu domo quæruntque sepulchra, & versantur libenter cum cadaueribus. Adeò sunt celebres hæ insaniendi differentiæ, vt ab illis indita sint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & lupina, Græcis λυκανθρωπία, Arabibus Cutabut. Verùm plures sunt insaniendi modi, quàm morborum no-

Nabuchodonosoris metamorphosis.

Melãcholicorũ genera.

mina. Non enim vllum peculiare nomen est eius insaniæ, qua se quis esse gallum putat, aut asinum, aut bouem. est tamen omnibus his commune nomen insania ex melancholia. Quem morbum insinuauit Arist. » 7. Ethicorum, cap. 1. dicens, *Ferus atque immanis est in-* » *ter homines rarò, maximè verò inter nationes barbaras* » *est.* Fiunt autem quidam tales, & ob morbos læsionesque principij. Vocat Arist. læsiones principij, ipsa insaniæ genera, quia sunt lęsiones partis principis in qua est mens. Hic Nabuchodonosor haud dubiè neque Canẽ se, neque Lupum esse imaginabatur, siquidem fugiẽs semper homines, vitam agebat in syluis & vescebatur herbis, quod neque Canum, neque Luporum est, sed Onagrorum, aut boum: aliquid igitur tale esse se ipse putabat, appetebatque belluinam vitam, & victum, quod est, factum illi esse cor ex humano belluinum, alioqui & figura ipsi mutata est, non quidem penitus in belluinam, sed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuersam, corporis tota cute durata, & infecta à rore cœli, cùm versaretur nudus, ortisque pilis crassissimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quòd sanè ab eiusdem morbi causa fiebat, à copiosa scilicet fuligine crassissimæ melancholiæ: vngues quoque illi creuerunt, factique sunt vt rapacium auium, ob copiam crassi terreique alimenti, & ob tam lõgam intermissionem amputandi. Durauit morbus hic annos septem. Quod tempus multis morborum longissimorum est fatale, & decretorium, ob vim septenarij.

Pilorũ & vnguium materia.

Anni decretorij.

CAP

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

CAPITE decimoquarto Danielis: *Tulit ergo „ Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit „ pariter, fecitque massas, & dedit in os Dra- „ conis, & diruptus est Draco.* Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vsus est, non fuit miraculosa, sed naturalis. Quia etsi neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria sit, ac proinde neque illorum misturæ, tamen sunt alia ratione mortifera. Nimirum, quæ deuorata mortem afferunt, quædam ob ipsius substantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduersa est (non enim eadem sunt omnibus venena, sed alia aliis) id faciunt, súntque illis venena: quædam cùm sint alioqui medicamenta, in vsus quosdam vtilissima, quòd intempestiuè accipiantur aut dosi nimia, mortem inferunt: quædam ob quandam incommoditatem, quam à substantiæ modo, aut figura habent, etsi per se nulla vehementi qualitate polleant, velut aciculæ latenter intra massam, aut panem deuoratæ, aut frustula vitri, aut adamantis, huiusmodi sunt quæ Hispani vocant, *caracas.* in hoc genere est, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla perniciosa qualitas est, neque adipi, cùm præcipuè non fuerit perniciosi cuiuspiam animalis, sed vt verisimile est, cùm simpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mentione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut alicuius alterius familiarissimi. Sed neque pilis talem vim inesse agnosces, quia si in puluerem comminuti propinétur, nihil aliud, quàm siccãt. Tamen cõstat (mihique id contigit aliquando videre) pilos humanos

Draco diruptus.

Deleteriorũ diuersitas.

deuoratos, magnam ventriculo inferre noxam atque adeò choleram morbum lethalem. Cuius causam esse existimo, quòd ob illam flexibilitatem, nauseam mouent, ipsi verò ob tenuitatem, & implicabilitatem non reiiciuntur, sed continenter hærent, irritant. Iam verò pix, & adeps cùm sint glutinosa, & emplastrica, obturare viam cibi nata sunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs. quapropter meritò factum existimo, vt boli ex ea massa dati, hæserint firmiter angustissimæ ventris viæ, eáque penitus obturata, nullóque exitu dato, neque deuoratis, neque flatui, dirumperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabæorum cap. 6. ita legitur: *Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, & mori, ad acuendos eos in prælium.* His verbis constat, Persas, qui Elephantis vtebantur in præliis, consueuisse illos irritare posito ob oculos succo vuæ, & mori. Atque eisdem verbis insinuatur, illos ob similitudinem sanguinis censuisse, Elephantos succis illis irritari, quasi conspectu sanguinis sæuientes. Nam dicitur, *ostenderunt sanguinem vuæ, & mori*, hoc est, succum vuæ, & mori sanguini effuso similem. an verò vana esset hæc consuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum est consideratione. Certè multarum gentium opinione constat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & in Hispania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum prosilire consueuerunt, quasi illos ita magis irritaturi. Atque quod multarum gentium

Elephas cur viso colore sanguineo irritetur?

con-

constat consensione, æquum est censere esse ita, atque vt confirmatum experimento recipere, & causam inuestigare, eam esse vulgus censet, quòd sanguinis intuitu ad sanguinis effusionem prouocentur. Mihi verò ea causa non placet. Nam ira est feruor sanguinis, quem ciet appetitus vindictæ. Quæ autem causa est, vt sanguinis effusi phantasia, appetitum inferat vindictæ? Hunc enim appetitum nihil, nisi imaginatio contemptus, vel acceptæ iniuriæ in animantibus, quibus honoris est sensus aut doloris illati, vel prohibitionis rei expetitæ, in omnibus inferre potest. In obiectu autem sanguinis nihil horum esse videtur, quapropter multò magis placet ratio alia, quæ non incipit ab imaginatione, sed à propria sanguinis natura. Nimirum sanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus, præsenti præcipuè iræ causa, vt in præliis, facilè feruet. Quo feruore, accedente eo quem præsens irritatio ciet, verisimile est primùm iras increscere. Agitari verò ac commoueri ira sanguinem, receptissimum est à Medicis omnibus, qui proinde, spuentem, aut fundentem ex naribus sanguinem, vetant ipsum sanguinem, & res alias omnes rubras intueri, & ad cœrulea, aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Contrà exanthematis secundùm cutem laborantes, iubent rubris indumentis operiri, atque cubili in quo decumbunt parietes rubris tapetibus tegi, vt scilicet rubra despectent. In illis quidem timentes, ne sanguis ampliùs agitatus erumpat, in his sperantes fore, vt ita abundantiùs ad cutem emergat. Galenus libello de subfiguratione empyrica ita inquit: *Præterea color „ rubeus sanguinem expuentes irritat, in reliquis verò pas- „ sionibus, & symptomatibus, ipsa etiam experientia atte- „ stante planè inutilis, & superuacaneus est.* itaque Gale- „

Colore rubeo cur sanguis moueatur.

nus eo loco dicit, experimento constare irritari sanguinem conspecto colore rubro, causam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illic de empyrica subfiguratione differebat, opus est ergo vt à me dicatur. Hanc ego arbitror præcipuè esse in spiritibus. Nam hi tenues, & maximè mobiles cùm sint, adeò vt ab Hippocrate idcirco vocentur impetum facientia, & in venis, & in arteriis cum ipso sanguine misti abundent, faciántque eum fluxilem esse, alioqui concreturum, atque vt Arist. censet futurum etiam frigidum, ni spiritibus calesceret, consentaneum est, eos allici splendore illo simili splendori sanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarum maximè spirituosa est, deinde, & ad totam cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cùm præcipuè, vt Medicorum opinio fert, spiritus vitales ex sanguine, & animales (duplices enim spiritus esse autumant, nisi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ substantiæ, sanguis dico, & duplices spiritus, proximam habere naturã est necesse, atque adeò spirituum naturam fulgorem cum fulgore rubro sympathiam, ob quam illo alliciantur, secúmque sanguinem commoueant. Sunt certè alia quàmplurima, quæ longè occultiores habent sympathiæ causas, in quibus tamen acquiescunt Philosophi, aliis euidentioribus destituti. quapropter non videtur mihi esse hæc valde longè petita. Vtcũque verò de causa sentias, res certè ipsa multis neque inevidentibus cõstat experimẽtis. Noui quẽdam qui oculos in rem quampiam cum rubore splendẽtem aliquantisper attentiùs intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac si vino æstuaret, aut erysipelate corripi inciperet. Id verò quoniam non æquè accidit

Spiritus duplices

dit omnibus, conſtat accidere magis, quibus ſint cum ſanguine ſpiritus agiliores (ob hæc ſymptomata dicit vulgus eſſe quibuſdam ſanguinem leuiorem) aliquantiſper verò accidere omnibus, nam & qui faciei eryſipelate laborant, & qui ophthalmia, vel ſuffuſione cruenta, ſplendoris rubei conſpectu plurimùm læduntur. Mulieres verò, quibus pulchritudinis eſt cura, ſiquidem albidæ ſunt, purpureis vtuntur indumentis, & ſpectri, non ſolùm quòd ſpecierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, ſed etiam quòd hunc apparentem inſequatur verus color incitatis ſpiritibus, ac cum eis ſanguine. quæ eadem eſt cauſa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui eſt præſens iræ occaſio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO ſecundo Machabæorum capite ſeptimo, ita alloquitur mater filium ſuum minimum: *Fili mi, miſerere mei, quæ te in* " *vtero nouem menſibus portaui, & lac trien-* " *nio dedi.* Dubitare hîc poſſit Phyſicus, cur dicat, nouẽ " menſibus te portaui in vtero, cùm cap. 7. Sapientiæ, dicat Salomon, *Decem menſium tempore coagulatus ſum* " *in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamẽto ſomni con-* " *uenienti.* Deinde, cur dicat triennio lac dedi, an id fa- " ctum eſt iuxta naturæ ac Medicinæ rationem, an nimium fuit infantem triennio lactare? Primam quidem dubitatiunculam facilè dilues, quandoquidem vt Ariſtoteles dicit capite quarto, ſeptimi de hiſtoria animalium, *Cùm alia omnia animalia ſingulari, ac vno mo-* "

Vteri geſtationis exacta cõſideratio.

" *do partum suum perficiant (vnum enim statutum est pa-*
" *riendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum est.*
" *Nam & septimo mense, & octauo, & nono, parere po-*
" *test, & quod plurimum decimo: nonnullæ etiam vndeci-*
" *mum tangunt.* Hęc Arist. Author libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos est, affirmat postremum finem, quo mulier parere possit, decimum esse mensem, neque vllam vltra id tempus posse parere, deceptasque esse omnes, quæ se vndecimo affirmant peperisse, mensium suppressione anticipante conceptionem: infra illum verò finem, esse alios plures. Libello etiam de alimento, Hippocrates multos variosque pariendi fines connumerans, postremum statuit tercentum dies, quos constat decem menses perfectos esse. Aristol. nonnullas vndecimum attigisse affirmat, quod mihi non videtur inopinabile. tametsi rarum sit, quandoquidē vix quidquam est in rebus huiusmodi, quæ ad naturam spectāt, impossibile, aut necessarium, adeò mira rerum varietate natura luxuriat. Itaque sunt & qui recensentur ab Aristotele pariendi fines, & plures adhuc: inter eos autem omnes, qui maximè videntur iuxta id quod deprehenditur experimento, & Hipp. doctrinam naturales sunt dies ducenti & septuaginta, qui complēt nouem menses Græcos, hoc est, vulgares, & constātes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi mensis, & trecenti qui decem integri menses sunt. Nam Hippocrates lib. 2. de morb. vulgaribus sectione tertia, ita inquit: *A mensium fluxu nu-*
" *merandi sunt nouem menses, aut à conceptione, & ad se-*
" *ptuaginta ad ducentos dies Græci menses fiunt.* Porrò libello de partu septimestri, maximam vim tribuit quadragenariis dierum, affirmās eos qui quinto aut septimo edantur quadragenario, vitales esse, sunt verò se-

Partus multiplicitas.

pties

pties quadraginta, ducenti octoginta. Iam verò tercentum dierum finem eodem loco, & in eis quos citauimus ex libello de alimento & de carnibus & alibi pluries, scribit. Cùm ergo optimi ac perfectissimi sint nascendi fines, nouem, & decem menses, dicere possis vtriusque in sacris factam esse mentionem, neque possit quispiá inficias ire. Ego verò magis adducor vt credam, vtrobique intelligi idem tempus, putà mẽses nouem. is enim, & Hippocratis testimonio, & omnium hominum experimento creditur esse maximè naturalis, & communis nascendi terminus. Sed quia nomen mensis non de eodem dierum numero semper dicitur, sed nũc de Græco, qui, vt diximus, triginta diebus constat; nunc de Lunari, qui Græco semper est minor, fit vt qui nono mense Græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque si Lunæ circuitiones numeres, nascuntur homines decimo mense, sin vulgares mẽses, perfecto nono tempus idem est. Et hæc quidem quæstio Physica est, illa verò Medicinalis; An expediat integrum trienium lac dare infantibus, an priùs sint ad cibos solidiores transferendi. est verò non solùm Medicinalis, sed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cuiusmodi, ingressus, loquelæ, dentitionis, primæ & secundæ, nulli sunt certi iidemque omnibus fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi vestes, admiscẽdi cibi aliquid cum lacte, & omninò ablactandi. Nimirum vtraque, & quæ natura inquam, & quæ arte fiunt, causam habent in natura. naturarum verò est mira varietas. Verùm quia incerta cadere non possunt sub arte, facit Medicina quod & aliæ artes, hãc irregularitatem redigens ad regularitatem, & statuens cer-

Lac sugere quãdiu pueri debeant.

tos quosdam fines, quasi sint omnibus iidem, qui tamen sunt plurimis communes à quibus deflectere, nisi exiguum non liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte solo vti, vsque dum exeant dentes anteriores, seu incisorij, postquàm autem prodierint assuefacere infantem cibo crassiori, dare verò nihilominùs lac μέχρι τὸ τρίτον ἔτος, hoc est, vsque ad tertium annũ. Dubitare posis in Galeni verbis, an spectanda esset integra eruptio dentium anteriorum, ad primam solidioris cibi oblationem, & an tertius quoque annus esset transigendus ante ablactationẽ. vtrunque exposuit eius „ interpres Auicenna, fen. tertia primi libri dicens, *na-* „ *turale tempus lactandi est tempus duorum annorũ*, & rur- „ sus, *postquam duales* (vocat duales anteriores, quia na- „ scuntur bini, supra & infra) *apparere cœperint dentes,* „ *ipse adnutriens mouendus erit ordinatè, quòd sit fortius.* Itaque vt assuefacere incipias puerum crassiori cibo, Galeno authore, & interprete Auicẽna, satis est, si anteriores dentes incipiant apparere: ad ablactandũ autem si duos annos transegerit, itaque lac acceperit, vsque ad tertium. Eandem sententiam sequuti sunt Oribasius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia transcripsisse Paulus. Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque esse videtur Aëtij sententia, qui cùm frumentaceum cibum (hoc est, panem) intrepidè accipit, ablactandũ censet infantem, quod (inquit, circa vigesimum mensem plerunque accidit. tunc ergo paulatim ab vbere desuescat. Eadem inquam penitus mihi videtur esse sententia. Nam in illud paulatim insumùntur quatuor menses, qui vsq; ad integrũ biennium restãt. ergo & quod mater Machabæorum dixit, „ *triennio lac dedi*, ita est intelligendũ, ac si diceret, vsque ad tertium annum. Non est autem res parui momen-

Ablactationis tẽpus.

ti, ne

ti, neque parum refert scire, quo tempore sint ablactandi pueri: nam si ante tempus id fiat, maxima nascuntur incommoda; si vltra tempus differatur, maiora. Nascuntur verò vtraque ex eadem causa: ea videlicet, qua datur lac infantibus. ea est, quia humiditas illa infantilis, quam ex vtero, & suæ generationis principiis contraxerunt, conseruationem postulat, & quia secundùm naturã est, vt certè quodcunq; temperamentũ ætatis, & præthereà, est optima, quia non solũ naturalis, sed etiã natiua, & ad reliquam vitam, & futurũ incrementum apprimè necessaria. Calor enim naturalis tali humiditate seruatur, & incrementum, non nisi in humida materia fieri potest. igitur multis causis, eisque optimis, infantilis humiditas, seruari postulat. Conseruatio autem omnis agitur similibus, velut curatio contrariis. Humido autem humiditate natiua, nihil vel excogitari quidem potest similius lacte, quod ita est humidum, succúmque ex ipso vbere spirituosum, vt vnica, eáque exigua transmutatione factum ex ipsomet sanguine, ex quo coagulatus est infans. Si igitur ab hoc adeò simili cibo ante tempus abstrahatur, eueniet, id temperamentum non conseruari quandiu potest, sed intempestiuè commutari in aridius. Vnde euenient, vnum, vt cibi ante tempus oblati non bene conficiantur, & infans in morbos incidat; alterum, vt caro intempestiuè siccescat, & infantilis ætas contrahatur, atque cum illa ad proportionem sequentes ætates, & incrementum minùs succedat, sitq; proinde homo, & minor, & breuioris vitæ, & morbosior. Si autem plus satis in vsu lactis persistitur, & hæc eadem nascũtur mala (præter id quod spectat ad incrementum) & moribus etiam, ingenio incommodatur. Nam vt infans ætate procedit, siccatur naturaliter, & durescit. Si igitur eius temperamento

Lac ex quo generetur.

altera

alterato, cibus manet idem, fit vt qui similis erat, contrarius iam sit, atque qui naturalem seruabat humiditatem, excrementinam inducat, quare & morbosam. Humidum igitur faciet præter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis inopem. quia vbi iam est tempus ablactandi, infans solidiores appetit cibos, quos & potest conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundans (marcescit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore seruatur, & producitur vita. In hanc sententiam dixit Hippocr. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robusti verò calidi: & rursum Comm. 5. eiusdem sexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato rectè dicit, humiditatis redundantiam stupiditatis infantilis causam esse, constat nimium vsum cibi adeò humidi cõtrarium esse prudentiæ. Quoniam verò calori detrahere naturali indicatum est, augebit timiditatem, eritque contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ablactabitur tempestiuè, debilis, mollis, & stolidus. Plurimum itaque refert, suo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus verò legitimum esse perfectum biennium, constat ex communi Medicorum omnium sententia, & ipsis naturalibus indiciis. Ad id enim tempus in plerisque dentibus os impletur, & pueros panem auidè euenit arripere, ac plorantes poscere, natura scilicet, & instrumentis, necessitatem, vt digito, indicante.

Ratio nutriẽdi infantis.

CAP

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

IN Euangelio Matthæi capit. 6. *Lucerna corporis tui, est oculus tuus. si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* His consonare videtur, quod ab Hippocrat. 6. Epid. sectione 4. dicitur, his verbis, *Oculi vt valent, ita & totum corpus.* eam enim orationem in nostris commentariis indicauimus, æquè ad Medicinam, & Physiognomiam, & Philosophiam morum pertinere posse, siquidem oculi præ aliis omnibus corporis partibus notas præbere possunt morborum qui infestant, & morum in quos quisque natura est propensus, & motuum animi, siue hilaris est, siue tristis, siue iratus, siue timet, siue aliud quiduis patitur. Nimirum librum Prognostici inchoat Hippocrat. à facie & oculis: & Physiognomici nulla ex parte accipiunt plura signa, quàm ex oculis, neque verò tot, vt facile est videre apud Aristot. in libello de Physiognomia, & apud Hippocrat. libro 2. Epid. sectionibus quinta, & sexta, in quibus sunt multa pertinentia ad hanc Philosophiam, eorum verò pars maxima spectat ad oculos. Nimirum, vt super vltimo ca. libri Ecclesiastis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aspicientes per foramina, quia in facie sunt omnes sensus, quapropter illic videtur anima, vt in foro versari, ac negotiari cum rebus externis. Sensuum verò perfectissimus, atque exactissimus est visus. Atque per oculos, quàm per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exire ipsa vis

De oculis multa.

animæ

animæ ac ſeſe manifeſtè prodere quaſi per feneſtras: vt à Platonicis omnibus atque adeò à Galeno, exiſtimatum ſit, verè ipſam animæ facultatem exire ad videndum atque viſionem longè ab homine agi. Certè conſtat fulgoris illius ſenſifici, qui ſpiritibus animalibus ineſt, multò plus abundantiúſque venire ad oculos, quàm ad aliud quodpiam ſentiendi inſtrumentum, atque per hoc multò magis cum externis communicare animam. Hinc fit, vt quid patiatur, qualíſque ſit, nulla in parte apertiùs indicet: atque vt veriſſimũ ſit, „ quod Hipp. loco citato dixit, *vt oculus valet, ita & totum corpus*. Porrò nomen oculi propriè dicitur de corporali vidẽdi organo: Metaphoricè verò de acie mentis, hoc eſt, intellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac Metaphora, & Philoſophi omnes, & Poëtæ, etiam vtuntur, in ſacris verò eſt frequentiſ„ ſima. Illud enim Pſalmi duodecimi, *Illumina oculos* „ *meos, ne vnquam obdormiam in morte*, & illud vigeſimi „ quarti, *Oculi mei ſemper ad Dominum*, non de corporalibus his oculis, ſed de mente venit intelligendum. Neque enim optandum eſt ne vnquam obdormiamus corpore, ſed mente & in peccatis. Neque refert corporeos oculos intentos ſemper eſſe in Deũ, quem illis oculis non videbit homo, & viuet, ſed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quam Metaphoram perſequutus optimè eſt Plato lib. 7. de Rep. ſeu de Iuſto, ita de mente diſſerens comparánſque cum corpo„ rali oculo: *Præſens autem ratio nobis innuit, primùm vim quæ eſt in animo cuiuſque, deinde inſtrumentum quo res diſcere quiſque poteſt, perinde ac ſi oculũ impoſſibile eſſet,* „ *aliter quàm vna cum toto corpore ad clarum obiectum ex* „ *obſcuro conuertere. Ita tota mente à generatione vſque ad* „ *id quod ens dicitur, circumagere oportet, vt quod clariſ-*

Oculus Metaphoricè quid.

Oculorũ virtus.

ſimum

ſimum eſt, poßit ſpeculando tranſcendere. Hoc autem ipſum bonum eſſe dicimus. Ad hoc igitur ipſum eruditio competens erit facultas quædam animi dirigendi, vt ipſius oculi, quàm facillimè & efficaciſſimè conuertatur, quæ huic oculo aciem, viſumque non dabit, ſed eum potiùs, cùm viſum quidem habeat, neque tamen rectè conuerſus ſit, neque quod decet aſpiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod Phyſici, & Phyſiognomici de corporali oculo affirmant, qualis ſcilicet is eſt, tale eſſe & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc eſt, intellectum, dicens, *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit.* Quaſi diceret, vt oculus eſt lucerna corporis, ita mens ſeu intellectus, animæ, quæ eſt præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoſcitur totũ corpus; ita vt valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc ſignificatur nomine corporis. *Si igitur* (inquit) *oculus tuus ſimplex*, hoc eſt, bonus eſt, *totum corpus* (hoc eſt, totus homo) *lucidum erit. Si autẽ oculus fuerit nequam, homo totus erit tenebroſus.* Vbi eſt animaduertendum, in ſacris, cùm hæc de mente, aut de homine enunciantur, idem eſſe ſimplex, ſeu bonum, & lucidum; atque nequam & tenebroſum. Nimirum radix, ac principium peccati, eſt ignorantia, & tenebræ: principium autẽ veræ virtutis, lux & perſpicacia mentis intuentis primum verum bonum. Vnde à cauſa ad effectum tranſlato nomine malus vocatur tenebroſus, & bonus lucidus, & ipſa bonitas: lux & ſapientia, & malitia tenebræ, & ſtultitia. Qua phraſi tota ſcriptura ſacra, maximè verò libri Sapientiales referti ſunt

Philoſo

Philosophis etiam omnibus est semper in ore illud „ Aristol.3.Ethicorum cap.1. *Omnis peccans est ignorans.* Causam verò non omnes assequuntur, imò plerique dubitant, quòd non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, sed quædam. Imò verò quæ verè ex ignorantia,ea aut omninò non esse peccata, aut leuiora videantur, siquidem & Paulus de seipso dicit in „ Epistola prima ad Timotheum, *Misericordiam conse-* „ *quutus sum,quia ignorans feci in credulitate.* ignorantia igitur nō videtur facere,sed aut tollere,aut imminuere peccatum.Porrò plerisque hominibus videtur, se non ignorare quid faciant,cùm quid peccant,sed velle potiùs scientes & volentes, sequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione meliùs diluitur, quàm adhibita causa, qua dicta asseritur thesis, putà peccatum omne nasci ex ignorantia,& tenebris. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex septimo de Rep.dicens, mentem humanam velut oculum quendam esse,eumque cùm conuersus est, ad res & negotia huius seculi, auersum necessariò esse à veris & æternis bonis, ac proinde non posse ea perspicaciter intueri,ideoque neque videre,nisi tenuiter, neque ab illis permoueri,sed à rebus caducis trahi, vtpote quas videat exactiùs:eum verò, cuius mens diuinis rebus sit intenta, circa humanas cæcutire non aliter ac qui è luce splendida repentè se transfert ad tenebras.Hinc fit, vt filij huius seculi(dicitur hoc cap.16. Lucæ)hoc est,qui res huius seculi habent cariores quàm diuinas, prudériores sint in generatione sua,hoc est,in tractandis negotiis secularibus, quàm filij lucis, qui in id solùm quod verè bonum, & verè ens est,habent intentos mentis oculos:Iidem verò, qui in his rebus sunt perspicaciores, circa diuinas cæcutientes, & stulti facti pec

De ignorantia.

Filij huius seculi perspicaces.

cti peccant: quia vera bona tenuiter vident, vtpote à quibus habẽt oculos auersos. itaque vtrique sunt perspicaces circa quæ habent oculos intentos, & cæcutiẽtes circa contraria, vnde & illud Pauli epistola prima ad Corinthios, cap. 3. etiã intelligitur facilè: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum.* Ignorãtia itaque eius qui peccat, est in auersione oculorum mentis à Deo. Proinde monet ibidẽ Plato, eius oculos disciplina, & meditatione ad vera bona sensim, conuerti, quia si quis repẽtè velit, diu occupatũ in rebus caducis ad vera bona transferre, nihil proficiet, quia excæcabitur repentino lucis intuitu, vt qui diu moratus sit in tenebris: paulatim verò meditatione, & exhortationibus trãsfertur mẽtis oculus ad veri boni contemplationem facilem, vnde & resipiscet. Quãquam nonnulli etiã repentè translati sunt, atque iis quidem solet repẽtinus fulgor multas excutere lacrymas; quorum multi quasi dolore perterriti retrocedunt, nonnulli verò quibus Deus maximè fauet, etiã perseuerant. Constat itaque vt vera virtus ex vera mẽtis oculorum luce; nequitia verò nascatur ex tenebris. Nam etsi vtrique, & boni inquam & mali, in suis quique rebus sint perspicaces, tamẽ quãtò res diuinæ humanis sunt illustriores, ac meliores, tãtò etiam præstat bonorum sapientia malorum sagacitati (nimirum scientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebræ, illa verò lux. Prouer. 4. *Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant: iustorum semita quasi lux splendida procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Meritò igitur in tenebris versari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atque adeò, quod probum lucidum, quod nequam tenebrosum. Quod verò co-

Vera virtus vnde.

rum qui peccant, plerique nihil se sentiant ignorare, nihil obstat dictis; quin potiùs hoc ipso sunt insipientiores, hoc ipsum adiicientes suæ insipientiæ, quòd se putant scire, quæ ignorant. Nimirum teste Arist. ca. 3. septimi Ethicorum, sunt velut furẽtes, & ebrij, qui de quacũque re interrogẽtur, respondent nonnunquam, ita, vt videantur sapere, & eligunt, faciúntque contraria. Duodecimo etiam cap. Prouer. legimus: *Via stulti recta in oculis eius*. Quod verò obiiciebatur de ignorãtia, quæ peccatum minuere, potiùs quàm augere videtur, explicemus. Dicta ignorantia, quæ auersio intellectus à vero bono est, non potest abesse ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intentam, vidétque illud perspicaciter, fieri non potest vt mala eligat prę illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atque hoc ipsum in ratione boni est. Quare qui deteriora eligit, meliora non satis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit, sed auget peccatum, quia ea ipsa maxima improbitas est. Habere inquam mentem auersam à Deo, cùm possis conuertere, aut studere, vt cõuertas. Quidã verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant est, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem festum esse, rei sacræ non interfuit, aut ignorans esse alienum, quidpiam abstulit. ea quidem ignorantia culpam semper minuit, nisi sit studio procurata. grauius enim esset, sine vlla excusatione, scientem ac considerantem diem esse festum, & rem alienam, peccare; si verò nulla negligentia in causa fuit vt ignoraret, etiam tollit omninò peccatum, quia (vt Aristot. cap. citato ex tertio Ethicorum dicit) cum tali ignorantia non est electio, sine qua esse peccatum non potest.

An ignorãtia peccatũ minuat, an augeat.

Nihilo

Nihilominùs est semper peccatis adiuncta ignorantia ea, quæ in oculi mentis auersinae consistit, vt omnis vera bonitas ab eius oculi in Deũ conuersione, procedit. Quapropter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque si oculus is fuerit simplex, totum corpus erit lucidum; si nequam, tenebrosum, vt explicatum est.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

CAP. 16. Matthæi ait Dominus: *Vespere facto dicitis, serenum erit, rubicundum est enim cœlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum.* Quæ verba haud dubiè non sunt dicta à Domino, vt doceremur tempestatis, aut serenitatis præsagia, sed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita sunt, ex suo ipsorum sermone. Nam addit, *Faciem ergo cœli diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis?* Verùm quia non vulgi solùm, sed Philosophorum etiam, & agricolarum, & nautarum est ea assertio, quibus, vtpote talibus obseruationibus deditissimis, fides non debet denegari, huius quoque si fieri potest, reddenda hoc loco causa est. Ea verò mihi esse videtur, quòd nubes densæ tactæ Sole obliquo, qualis est qui iam occidit, nigritiem præ se ferunt. Quæ ergo rubicundæ sunt, non sunt adeò opacæ, & densæ, sed penetrantur lumine, quapropter in diem posterum nullum indicant tempestatis apparatum, serenitatẽ ergo promittunt. Cùm verò oriente Sole, triste hinc inde, & nubilosum se exhibet cœlum, plerunque solent ad primum orientis Solis occursum dispergi nubes. Quæ tamen si densæ sunt, quales cùm triste cœlum, non dissipantur,

Serenitatis præsagium.

ſed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Poſtremò verò, veſperi, cùm Sol, cum quo toto die ſunt colluctatæ, langueſcit, concurrunt, denſantur, fiúntque imbres.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP. etiam 12. Lucæ eodem modo arguens hypocritas, ait Dominus, *Cùm videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, nimbus venit, & ita fit: & cùm Auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit, & fit.* Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorum. Quia non ſolùm quaſi vulgi ſermonem protulit, ſed adiecit, *& ita fit.* Quaſi in eo iudicio ferendo de imminente tempeſtate, non deciperentur. Sanè vt incipiam ab vltimis, Auſtro ſuccedere æſtum, & experimento eſt compertiſſimum, & rationi valdè conſentaneum, cùm Auſtrum calidum ventum eſſe, & oppoſitum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore confiteantur, neque ſolùm ſecundùm hanc qualitatum primarum oppoſitionem, ſed ſecundùm alteram etiam contrarios eſſe putant illos flatus, Auſtrum ſcilicet humidum, Aquilonem ſiccum, vel hoc argumento, quòd tempeſtates Auſtrinæ plerunque ſunt etiam pluuioſæ, ac ſemper blandæ; Aquilonares plerũque ſerenæ ac ſemper arẽtes: atque adeò, quòd flante Auſtro facilè res putreſcunt, vtpote calidi, & humidi flatus contractu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, ſiccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob cap. 37. *Nónne veſtimenta tua calida ſunt cùm perflata fuerit terra Auſtro?* Verùm cur Auſter talis ſit, memini me anteà dixiſſe. Nimirum

De ventorũ naturis

mirum quia flat à meridie versus Septentrioné: meridiam verò mũdi pars abũdat igne præ mũdi lateribus, hunc ergo allicit Auster. Aquilo cõtrariam ob causam frigidus est, quia scilicet, aduersus igné latus, illũ abigit. Sed dices oportere vt eadé causa Auster siccus, & Aquilo humidus sit, quia ignis non solùm calidus, sed siccus etiá est. Cæterũ, vt hæc illis insint, alia causa est. Nimirum qui venit à frigidiori mũdi parte, à frigidiori cœlo repulsus, non effertur in sublime, sed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aëris sublimioris minùs admiscetur, contrà, qui venit à parte mundi calidiori, effertur in regioné mediá aëris, vbi à vaporibus quibuscũ miscetur, multá recipit humiditaté. Cur ergo fláti Austro succedat æstus, hæc est causa. Cur verò nimbus ascendente nube ab occasu, oportet scrutemur. Certè Elias cũ futurá copiosam pluuiá, post tam lõgam ariditatem Regi Achab prophetauit 3. Regum ca.18. dicitur vidisse nubé ascendétem à mari. Dicitur enim: *Ecce nubecula parua, quasi vestigiũ hominis ascẽdebat à mari*. Constat auté ascendisse ab occasu Solis. Ná Palæstina ad occasum habet mare. Censebatur ergo, vt existimo, in illa regione pluuiæ signũ, nubes ex occasu ascendens, quia cùm ad occasum haberent mare, inde ascendebant, erátque id signum illi regioni proprium. Nobis verò quibus mare æquè ad occasum, & meridiem, & Septẽtrionem est, æquè ex his omnibus partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ, Britannis ascendunt vndique, vt qui mari vndique cingũtur.

Cur Auster sit calidus.

Nubium eleuatarũ signum.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAP. 10. Lucæ ait Dominus: *Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum.* Quibus verbis per insinuationé, videtur cõ-

médare ad vulnera oleum & vinum, quod Græcis vocatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem ex parte Medicinæ placitis consonum, ex alia autem dissonũ. Nam de vino Hippoc. libello de Vlceribus ita inquit, *Vlcera vniuersa, nisi vino humectari non oportet, nisi in articulo fuerit vlcus.* His verbis Hipp. commendat vinum ad lauanda vlcera: vituperat verò omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo.

Vinũ vlceribus aptum.

» De quo paulò infrà idem Hip. dicit, *At oleum, & quæ-*
» *cunque mollia aut oleosa sunt medicamenta, talibus vlce-*
» *ribus non conducunt, si non valde iam ad sanitatem tendãt.*
Neque vlceribus exercenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adiposa medicamenta, tum aliàs, tũ quòd vlcus ampliore purgatione opus habet. Gale. quoque tertio libro Meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam cap. 4. ita
» inquit, *Vinum igitur omnis vlceris, quà vlcus est, optimum*
» *est medicamentum.* cap. autem 2. eiusdem libri inquit,
» *Oleum námque cauo vlceri infusum, ad verissimum omniũ*
» *medicamentorum est, cùm si ita mederi voles, ipso vsu in-*
» *telliges sordidum ac malè olens vlcus fieri.* Videtur ergo id medicamen, quo in parabola dicitur vsus Samaritanus, partim fuisse vtile, partim verò etiam noxium. Neque sanè (vt hoc obiter dictum sit) etsi id medicamen fuisse ineptissimum quis existimet, quidquam detrahitur sacræ lectionis authoritati. Nã in illo loco hominis charitas, non Medicinæ peritia commendatur. Nihilominùs mihi etiam sonat, velut medicaminis ad eam rem idonei, facta mentio. Cur autem vino & oleo vteretur, duplex ratio est, aut enim seorsum aut admistis. Seorsũ quidẽ, interius, & in ipso vlcere vino: exterius verò, & super circũsitis partibus, oleo haud dubiè vtilissimè vteretur, nisi essent vlcera in articulis, aut

Oleum quomodo noceat aut prosit vlceribus.

pene

penetrantia in capite. Nã vinum mundat, confortat, & siccat vlceratam partem; oleum verò sanat, circum circa existentes fouet, & si quæ est in illis doloris causa, mitigat. At verò, an infusum οἰνέλαιον, quod vino & oleo constat, vtile esse potest, difficiliorem habet inquisitionem. Certè vlcus simplex, & quod prima, vt dicunt, intentione curandũ sit, non indiget oleo, quia tale siccationem solùm, & agglutinationem desiderat, quorum neutrum præstare potest oleũ. Nõ læditur autem oleo magnopere, nisi quod sordidũ est, & putredini valde opportunũ, quia oleum hæc magnopere auget, est nihilominùs aliquod vlcus quod vsu olei multum iuuatur: in quo scilicet pus moueri est opus, vt quod cum cõtusione cõsistit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleũ amant, non solùm partibus sanis quæ circunstant, ad motum, sed infusum etiam intrò. Atqui neque ea quę oleũ solùm purúmque respuunt, vt quæ caua & sordida, statim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ærugine æris expurgantur, replentur carne, & sanescunt. Cùm igitur sint vlcera, quæ solo oleo gaudent, & recẽtia omnia quę in carne cõsistunt: vino solo plurimùm iuuentur, & ea etiam quæ solo oleo lęduntur, commistum cum aliis amicè recipiant, plus aut minus, vt res exigit, sint etiam haud dubiè quibus mistura ex oleo, & vino sit accõmodatissima, quibus, scilicet, vlcus sit crudiusculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum simplex amant) & asperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim solùm oleum fecerit sordida, solùm vinum irritauerit, & exasperauerit, οἰνέλαιον verò mitigauerit, (anodinum.n.est) emollierit, simúlq; roborauerit particulam (constat verò id modicè calidum debere in-

fundi) fuerint verò talia haud dubiè vlcera eius qui à latronibus percussus, semiuiuus relictus est. Siue enim fustibus ictus sit, quod plagarum nomen sonat, siue ense vulneratus, oleo necessariò indigebat. Nam si contusione erant inflicta vulnera, nihil potiùs: sin autem sola incisione, tamen destituto sine alligatione tandiu sub dio, ab aëre haud dubiè essent exasperatæ, & refrigeratæ partes, cui malo nulla re meliùs succurreretur, quàm calente οἰνελαίῳ.

Itaque bonus ille Samaritanus, non piè solùm, sed prudenter etiam videtur succurrisse. Idem etiam medicamentum vtile sit ad partes verberibus contusas simul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Isaiæ capite primo: „ *Vulnus, & liuor, & plaga tumens,* „ *non est circumligata, neque curata medicamine, neque fo-* „ *ta oleo.*

CAPVT OCTVAGESIMVM OCTAVVM.

Capite vigesimo Actuum Apostolorum scriptum est, Iesum Seruatorem nostrum, suo ore dixisse: „ *Beatius est ma-* „ *gis dare, quàm accipere.* Quæ assertio etsi nullum desideret argumentum, vtpote diuina authoritate confirmata, Physicam etiam habet monstrationem, solo eo posito, quòd beatitudo in bonorum abundantia sit, miseria in priuatione, aut contrario; quod ex ipsis nominum notionibus, manifestum est. Cùm igitur dandi principium sit, ipsum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia nihil potest dare id quo caret, neque recipere id quod habet, constat beatius quiddã esse ipsum dare, quàm recipere. Obiiciet

Dare au beatius quàm accipere.

ciet autem quispiam recipiendi cupidus, quia beatius est habere quàm carere, beatius esse recipere quàm spoliari, quandoquidem ex fine debent æstimari omnia, finis verò recipiendi est habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtrisque rationibus constat fieri, vt illud sit longè beatissimum, dare semper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ, ac summæ, & beatissimæ causę necesse est tribui, cui ex sese est sufficientia summa. Causis quoque naturalibus quæ scilicet, sine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex suo, hæque tunc dare possunt magis, cùm habent melius. Ignis enim cùm actu est, ignis formam tribuit, quòd verò est potẽtia ignis, & adhuc caret, recipere potest. Itaque in merè naturalibus, haud dubiè, dare est melius habentis, & per eam largitionem nihil amittitur, eius quod inerat largienti. Verùm quoniam de talibus nomen beatitudinis non dicitur, nisi fortè æquiuocè, necesse est videre an de humanis largitionibus, quę non sine aliqua bonorum expensa fieri possunt, dicatur illud verè. Constat autem quandoquidem hoc ad mores hominum spectat, Ethicam desiderare monstrationem. Quam non aliunde possimus meliùs petere, quàm ex Aristot. cap. 7. libri 9. Ethicorum: ea pendet ex bonorum differentia. Nimirum bona omnia, & hominibus expetibilia, sunt in triplici genere: nã aut honesta, aut vtilia, aut voluptuosa. Horum, quiuis homo bonus (penes tales enim oportet esse iudicium) cõcedat, præstãtissima esse quæ honesta, posthæc quæ vtilia: omnium vtilissima tantùm voluptuosa. Dico autem tantùm voluptuosa, quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honestate, aut vtilitate, aut etiam ex eo quod assequutus sit ea quæ voluptuosa, & animum suum exple-

Triplex genus bonorum

uerit, ea non est differentia bonorum, sed perfectio & finis, ac summum cuiusque generis. Velut summum virtutis est, cùm iam quis cum delectatione bene agit. Summum etiã artis quæstuosæ, cùm quis negotiatione delectatur. Summum turpitudinis, cùm quis gaudet expressè voluptatibus. Has enim pœnitentiam subsequi oportet, non gaudium. Ita cùm sic se habeant bona, & fœlicitas in fruitione bonorum optimorum pręcipuè, plurimorum, & maximorum, & largiri sit res honestior, accipere vtilior, constat, tantò beatius esse dare quàm recipere, quantò præstat honestas vtilitati. Præstat autem, tũ ex sese, quia ita videtur omnibus hominibus, qui non sunt animo ægro: tum etiam quia honestas diuturnior est, quàm vtilitas. Quin etiã honestas per sese æterna est, vtilitates verò paucæ non breues. Nã vtilitas accipiendi perit, simul ac consumptum est quod donatur, quia inde solum est, honestas verò dandi est æterna, quia non est ex re donata, sed ex ipso dedisse. Fieri autem non potest vt qui dedit non dederit, per accidens quidem perire potest honestas dandi pereunte memoria, ex sese autem æterna est. Quapropter si quæ est in rebus memoria, quæ in nullã vnquam obliuionem possit incidere (vt certè est) constat nullã vnquam honestatem, nihil quod rectè actum sit, penitus perire posse, sed æternum esse. Contrà verò in eo qui accipit, cõsumpto dono perit vtilitas, manet verò illa inhonestas, & illiberalitatis nota, quæ est in recipiẽdo. Præterea, beatitudo (authore Aristot. qui maximè sequitur communem hominum bonorum sensum) consistit in operatione secundùm virtutem, cum omnium bonorum sufficientia. Largiri autem est liberalitatis, virtutis quidem honestissimæ: accipere verò ad nullam virtutem spectat, nisi fortè rarò ad

Beatitudo in quo sita.

amici

amicitiam. Esse autem ita, vel inde constat, quòd dare difficilius est, vtpote in quo virtus versatur, accipere verò facile, vt quod plerumque ex vitio est, aut indigentia. Igitur haud dubiè est beatius dare, quàm recipere. Constat verò ex dictis, nō vtcunque neque vbicunque esse beatius, sed cùm agitur secundùm virtutem (ea enim dicebatur esse summa beatitudinis caussa) cùm oportet, scilicet, & vt oportet. Hæc enim virtutes omnes comitantur, siquidem cum prudentia coniunctæ necessariò sunt. Talis autem largitio alios sanè augebit bonis, largitorem autem ipsum non spoliabit, neque miserum reddet. Rationem enim habet proprium bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non est bonorum vacuitas, sed adiectio potiorum, putà honestatis, & honoris. Neque recipiendi extremum est abundantia bonorum, sed quorundam abundantia, cum quadā nota potiorum, putà cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus sentiunt, beatiores iudicant eos, qui largiuntur, quàm qui recipiunt. Atque hac ipsa caussa censet Arist. plus amare eos qui beneficia conferunt, quàm in quos sint collata, vtpote maius inde bonum consequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, plus quàm redament. Contrà qui receperint, citiùs recedere ab amicis, quàm qui largiti sint, quòd scilicet amissā vtilitate, nihil illis restet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his verò restet semper suauis recordatio benefactorum. At dices, non ergo omnis largitio commendatur præ receptione, sed ea tantùm quæ liberalis est. Multæ autē largitiones sunt pessimæ quæquæ in summā miseriam ipsos largitores adigūt. Certè laudari, dicique beata nō potest, nisi ea quæ sit studiosa largitio. Neque dubium est, honestius esse recipere

Largitio liberalis.

ab

ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honesta mercedem, vt familiam nutrias, quàm dando sicariis, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet vt aliis omnibus in rebus, æqualitatem comparationum seruare, conferréque studiosa cum studiosis, & praua cum prauis, éritque ita generatim atque omninò, beatius dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior est multò, eo qui recipit mercedem iustam; & prodigus est minùs malus, quàm auarus, vt idem Arist. multis argumentis probat cap. 1. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc sunt præcipua, quòd prodigalitas prodest multis, auaritia nulli: quod curari faciliùs potest; ídque multis de causis, & quia propinquior est liberalitati, cũ habeat communem cum ea voluptatem dãdi, & dolorem recipiendi, & quia ipsa seipsam curat, consumens suas facultates, sine quibus largitio cessat. Auaritia verò pecunias cumulans, seipsam auget, curatur etiam ætate prodigalitas; auaritia crescit senectute. Itaque prodigalitas his causis minùs mala esse probatur, quàm auaritia. Quod quidem vt exactè consideretur aliqua indiget animaduersione. Non enim omninò, neque semper ita habet. Nam sunt vtriusque vitij multi gradus. Est siquidem prodigus, qui sua omnia, sibíque necessaria distribuit, etsi non omninò indignis: deterior adhuc qui talibus largitur sua & aliena, aliena scilicet rapiens, vt det quibusuis: omnium pessimus, qui cõsumptis iam propriis, rapit aliena, tribuítque indignissimis. Porrò auarus est, qui non largitur ex suo pro modo suarum facultatum: multò autem magis, qui penitus largitur nihil: magis adhuc, qui retinet sua & aliena: omnium pessimus, qui sibi etiam denegat necessaria ad victum, & aliena quacunque ratione arripit, at-

Prodigalitatis & auaritiæ comparatio.

que

que omnia congerit. His ita positis, constat quosdam prodigos deteriores esse quibusdam auaris. Si tamen pares paribus gradus componas, stāt adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minùs malum esse, quàm auarum, atque adeò beatius esse dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum est. Euenit autem mox dubitare ex dictis: si liberalitas rationem habere debet suarum facultatum, atque ea cura deposita vitiosa largitio sit, quo pacto consultum esse possit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamē scimus Dominum consuluisse cuidam (Marci 10. & Lucæ 18.) atque adeò in initio nascentis Ecclesię ab omnibus solitum fieri Hierosolymis: tametsi enim hi conferebant in indigentes, & dignos, tamen suarum facultatum rationē non habebant, cùm darent omnia. Quod tamen necessarium esse ad veram liberalitatem indicauimus. Multò meliùs ad hæc intuenti, videri possit consilium Tobiæ, qui capite 4. ad filium dixit, *Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli faciem tuam auertere ab illo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude.* Hìc considerare oportet conditiones simpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim, primā rationē habere debet sui, secundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat necessaria; alteri prospicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam suarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quàm sibi sint necessaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona necessaria sunt, omnia potest largiri sinę vlla prodigalitate, modò rectè collata sint. Porrò qui commutat, id solùm videre debet,

Liberalitas beatissima.

debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile, vel simpliciter, vel saltem sibi, errare non potest: imò quantò excessus maior, tantò prudentiùs aget. Tobias igitur sapienter consulebat filio, ne omnia, sed pro modo suarum facultatum largiretur, vtpote patrifamiliàs futuro, vxorique ac proli necessariò prospecturo: sapientiùs autẽ multò Dominus adolescenti, qui ad cœlibatum, & statum nullis indigentem vocabatur, vt se ab omnibus expediret, & primum perfectæ virtutis faceret gradum, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio nascentis Ecclesiæ, prædiorum pretia ponebant ad pedes Apostolorũ, est eadem ratio. Nam etsi vxores habebant, & filios, transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem scilicet bonorum, in qua nulla esse poterat indigentia, vt nunc etiam qui cœnobia ingrediuntur. Porrò vtrique, & hi, inquam, & qui relictis retibus sequuti sunt Dominum, commutabant bona hæc vilissima, & maximè caduca pro optimis & æternis, quæ verissima sapientia est, & beatissima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NONVM.

De mūdi fine egregia.

CAPITE 3. epistolæ secundæ Petri, ita scriptum est: *Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* Deinde (paucis interpositis) *properantes in aduentum Domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent: nouos verò cœlos, & nouam terram, & promissa*

ipsius

ipsius expectamus. Hoc idem videtur esse quod Ioanni reuelatum est vigesimo primo Apocalypsis, vbi inquit: *Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum, & prima terra abiit, & mare iam non est.* Quod idem reuelatum anteà erat per Esaiam capite sexagesimoquinto, his verbis: *Ecce enim ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Dauid quoque in Psalmo centesimo primo dixit: *Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autẽ permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficient.* Dominus quoque in Euangelio dicit: *Cœlum & terra transibunt, verba autẽ mea non trãsibunt.* Multa alia sunt oracula, quæ nobis indicant, mundum hũc, quem cõspicimus, mutandũ esse, atque formam aliam longè præstantiorem subiturum, tunc scilicet, cùm cessabunt ortus, & interitus rerũ, cessantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutãdas esse naturas, & formas corporum cœlestium, & elementarium, sed motum cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eisdem formis, & essentiis, atque ob has tam insignes mutationes quas subibunt, dici mutanda faciendáque noua. Itaque permansura in illa æternitate, Solem, Lunam, & Astra, & hos ipsos in quibus nũc sunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc sententiam, primùm quidem, quoniam non videtur esse necessarium, hos cœlos, & hæc elementa delere, vt creentur alia denuò, sed si quàm maximè oporteret, satius esse, hæc reddi speciosiora, adiicíque illis decorem manente substãtia. Cùm præcipuè dictum sit ab Ecclesiaste cap. 3. (quod cum Platonico dogmate maximè consonare anteà indicauimus)

uimus) *Didici, quòd omnia opera, quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum.* Cùm ergo cœlum, & elementa ab initio facta sint ab ipso Deo sine vlla causa secunda, videtur oportere, vt perseuerent in æternum. Deinde Petrus dicit cœlos ardore esse soluendos, terram autem, & quæ in ea sunt exurenda. Cœlorũ autem substantia non est vstionis, neque verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multò iam anteà exarsisse, si eorum cauitas plena est igne, & illi adeò rapidè mouentur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minùs intelligi possit cœlum præ ardore dissipandum, siquis ponat cum Ambrosio, Isidoro, & Basilio, cœlestia corpora ignea esse, ne autem ardore soluantur prohibere aquas, quæ supra cœlos sunt. Nam si ardore soluenda sunt illa corpora, nihil sunt minùs, quàm ignea. Ardor igni non potest esse alienus, neque corruptiuus magis quàm aquæ frigus. Perinde ergo sit dicere, ignea corpora calore soluenda, ac si diceres aquam frigore absumendam. Quin potiùs oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore esse concreta modò: nam quæ concreta sunt frigore soluuntur calore, quæ calore humore. Non videtur ergo consentaneum, cœlestia corpora calore, neque vlla alia virtute elementari corrumpi posse, sed vt Aristot. sensit, ac nunc omnes consentiunt, esse incorruptibilia, & inalterabilia, ac proinde siquis ortuum & interituum rerum futurus finis est, sistenda priuandáque motu, ea figura qua deprehensa sint, in æternum permansura, non tamen mutanda secundùm substantiam, & naturam. Nihilominùs maius aliquid mihi sonant illa oraculorum præscriptorum verba, mutandos cœlos, vt opertorium ipsos perituros, soluendos, nouos creandos. Quapropter si quæ

Cœli quomodo igne soluendi.

ratio

ratio inueniri possit, quam propositis argumentis pari probabilitate obiiciamus, in ea certè acquiescere æquum est. Videtur autem ex hypothesi probabilissimum esse, mundum hunc corporalem, quem conspicimus, periturum aliquando esse, ac pro illo alium longè præstantiorem denuò creandum. Si scilicet, hæc series ortuum, & interituum in æternum duratura non est, sed cessatura aliquando, cessurúsque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione est, corpora natura mobilia, quæque naturali impetu feruntur, vt cœlestes orbes, in æterna violentia contineri. Nihil enim Philosophis certi⁹ quàm nullum violentum esse æternum. Cœlum autem cùm naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violenter detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, si ea quoque quali nunc sunt natura durarent. Etsi enim, corporibus suis ordine dispositis, naturalis succederet quies, esset tamen necesse, statim & illum ordinem, & quietem interturbari actione mutua virtutum elementarium, nisi essent actiua passiuis proxima sine vlla actione: quod nihilominùs rationi repugnat. Quid enim posset eas illis inducias firmare, nisi à maiori virtute illata violẽtia: neque enim satis sit (vt quispiam fortasse putet) sublatam esse lationem, vtpote motum primum vt tolleretur alteratio. Est enim latio prior alteratione, nulla causa, quàm ob admotionẽ efficientis & recipientis. Si autem essent ordine posita, non solùm propè essent, sed & contigua. Essent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil absurdius, in illo præcipuè fœlicissimo æuo, in quo oporteret omnia esse pulcherrima, & propriam perfectionem cõsequuta. Verisimilius ergo multò est, corpora hæc cœlestia, & elementaria, quæ ad hanc velut

rerũ genesim optimè cõparata nunc sunt, exacto toto tẽpore, & eleuatis successiuis mutationibus quasi toto iam negotio peracto, velut defuncta munere suo, finiri, atque alia pro illis longè pulchriora, & æternã illam requiem naturaliter expetentia, & secundùm se tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis subseruiant, vt priora hæc nascentibus, & intereuntibus deseruiũt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, qua quę nũc sunt deleantur, & illis eleuatis, creentur pro eis alia, vt scilicet, ad tam diuersos status res etiam diuersæ accommodentur. Neque obstat esse hæc corpora à Deo creata, vt deleri possint. Non enim ab vlla naturali causa, sed ab ipsomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neque sanè in nihilum (nõ enim hoc dignum censent Dei bonitate) sed in alia essentialiter perfectiora, in quibus horum ipsorum perfectiones maneant eminenter demptis mobilitate cœlestium, & corruptibilitate elementariũ, quę imperfectionis sunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorẽ, non vocatur interitus, sed ortus, vt cùm ex embrione fit animal, ita neque mutatio quæ diuina virtute fit in substantiam pręstantiorem, vocari debet annihilatio, sed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus est, annihilauit Deus, & costam Adæ ex qua Eua. Ita igitur dissoluere quæ fecerat, non est à bonitate diuina alienum, mutando scilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneant eminẽter. Alioqui necesse esset in æterno illo, & fœlici æuo, Equos esse, & Leones, & Vrsos, ac reliqua animãtia, quorum species æternæ sunt; etsi ortu, & interitu singulorum seruantur, sed omnia huiusmodi habent firmam æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in aliis rebus perfectioribus, in quibus sunt, vt trigonus in tetragono.

Cœlestia corpora his pulchriora futura.

Ita

Ita ergo animantia reliqua erunt in homine, & priora hæc corpora in illis posterioribus, omnia autem in exemplari diuino. Hoc est quod mihi sonant illa verba Pauli ad Romanos, *omnis creatura parturit vsque adhuc*, „ hoc est, in potentia est ad aliam perfectiorem naturam. Quod non solùm soluendos esse cœlos, sed ardore soluendos Petrus dicit, aliquantò videtur difficilius, & ob eas obiectiones quas anteà scripsimus, & ob eam quã tetigimus modò. Nimirũ quæ à Deo ipso per se, ac sine causa secunda compacta sint, nõ posse ab alia causa solui, sed solũ ab eo ipso à quo sint coagmentata. Quæ igitur Deus ipse composuit, vt cœlestia corpora, haudquaquam dissoluet ignis, neq; alia causa ipso Deo minor. Certè ita est, virtutem diuinam apponi necesse est, vt deleatur quod Deus ipse fecit. nõ igitur ignis delere, aut dissoluere cœlos poterit sua vi, sed diuina, quam Deus illi tunc, ad id ministerium exequendum apposuerit. Velut damnatorũ corpora torquebit non corrumpens, ac multò magis, vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirum corpore hoc natura violẽtissimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires excesserũt, aut igitur hoc modo ignis dissoluet cœlos, aut orbis mutationẽ inchoabit, totam hanc corruptibiliũ corporum molem exurẽs, interimq; Deus sua virtute demolietur cœlos, vt videatur tota mundi machina conflagrare. Dicerúrque ita verè, per synecdochen, totus mundus igne perire, quia vrendus omnibus combustibilibus, mutationẽ recipiet. Complebitúrque tunc quod Psalmo quadragesimo nono cecinit Dauid dicens: *Deus manifestè veniet, Deus noster* „ *non silebit. Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu* „ *eius tempestas valida.* Solùm igitur superest, de hy- „ pothesi, ex qua fluunt hæc, cum probabilitate dicere.

Operæ Dei nisi vt diuina solui non possunt.

An ſcilicet, futurus aliquis ortuum, & interituum finis ſit. Futurum autem eſſe, videtur facilè ex indicatis anteà colligi poſſe. Indicatum enim eſt, mundum hũc æternum non eſſe, ſed incœpiſſe aliquando, cùm anteà non extitiſſet. Indicatum quoq; eum eſſe vnicum, totum, pulchrum, & perfectum, ferríque totum in ſummum bonum, à quo creatus eſt. Creati verò mũdi velut apicem, & per quem in Deum feruntur omnia, eſſe hominem. Hunc enim eſſe propter Deum, & propter ipſum reliqua, atque animos hominum eſſe immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus eſt, neceſſe eſt omnia in illo eſſe, menſura, numero, & pondere, certis effecta. Nam neq; magnitudo, neque multitudo actu infinita eſſe, neque intelligi poteſt. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum eſt. Nam eſt id cui ſemper aliquid deeſt, conſtátque ea infinitas, ex nũquam finienda adiectione, quæ perfectioni eſt cõtraria. Nam perfecto, quà tale, nihil deeſt, nihil adiici poteſt. Cũ igitur humani animi à mundi exortu continenter creentur in corporibus, atque ſeparati permaneant. ſi generatio hominum nunquam eſſet ceſſatura, illorum eſſet futura multitudo potentia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis inconcinnum. Cùm præcipuè ſit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid commercij, præſtãtiſſima. Ad pulchritudinẽ ergo & perfectionem mũdi ſpectat, eſſe certum numerum creandarum animarum, qui vbi perfectus erit, neceſſe eſt, aut eaſdem rurſus redire ad corpora per palyngeneſiam Pythagoricam, aut generationum naturalium eſſe finẽ: ſi autem generationũ, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa Palyngeneſia, tantum probabilitatis habebit, finẽ habituram

Generationes finiendæ.

bituram hanc rerum genesim. Sed ex ipsa humanæ animæ natura colligitur hæc ipsa assertio. Indicatum enim animã hominis id habere pręcipuum præ formis corporũ, quod est separabilis, idque singulare prę omnibus substantiis incorporeis, quod est etiã actus corporis. Itaq; est pariter substantia incorporea, sine corpore potens existere, vt Angelus Dei, & actus corporis, vt forma alia quęuis. Igitur & cũ est in corpore, potest separari, & cũ separata, expetet vniri. non sunt igitur sine corporibus in æternum victuræ. Alioqui quod corporibus cœlestibus, & elementaribus timebamus, eueniret animabus, vt scilicet, æterna priuatione rei naturaliter expetitæ tenerentur. Quod tantò longiùs à ratione abest, quantò vacuitas cũ sensu miserabilior est, quàm sine illo. Verisimillimũ ergo est, illas sua corpora aliquãdo resumpturas. Si ergo naturalis palyngenesia impossibilis est, superest, vt sit alia longè superior, quæ diuina virtute peragatur. Non autem vt naturalis virtus proferet aliam post aliam regenerationem, quasi generationem pristinam ordine repetens (successio enim hæc impotentiæ naturalis est) sed vnam totámq; omniũ simul efficiet palyngenesiam, tunc scilicet, cùm perfectus earum erit is numerus, quem ratio proportionis ad alias intelligentes substantias exiget. Si quando igitur animi omnes sunt sua corpora resumpturi, certè postquã separati sint omnes. Separati autem esse omnes non poterunt, antequam finis sit nascendi. Necesse est igitur, nascendi finis aliquando futurus sit, atq; ideò & mouendi, & temporis. Hinc autẽ fiebat, vt & cœli, & elementa essent in alia corpora præstantiora abitura. Verè igitur tota hæc mũdi moles peritura est: ac pro ea alia longè pulchrior creanda, nullis mutationibus idonea, sed domus æternitatis futura. Quapro-

Animæ in æternũ victuræ.

Mundus nouus.

pter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ nunc sunt, videntur asserere, & immutabilitatem vsque ad mundi huius finem; intelligi debent. Quale est illud Psalmi centesimi quadragesimi octaui: *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit.* Et illud Psalmi nonagesimi secundi: *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* Nimirum Ecclesia Catholica semper proclamat: *Dies illa in qua cœli mouendi sunt, & terra.* Itaq; vsque ad mundi finem stabunt hæc qualia nunc sunt, nullam sententia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

APOCAL. cap. 3. *Vtinam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Res est Medicis omnibus notissima, & confirmatissima experimento, tepida omnia ventriculum subuertere, frigida verò aut calida retineri multò meliùs. Vsque adeò, vt sola aqua quæ per sese nullam vim vomitoriam habet, ea solùm causa, quòd tepida bibatur, vomitum moueat, non omninò segniter. Huius rei causa est, quòd tepidarum rerum tactus blãdus, placidus, ac laxans est. Quod apertè indicant medicamenta, propriè anodina, à soluendo dolore vocata, quæ tepidi caloris sunt, quia immoderatiùs frigida, & calida vtraq; mordent, frigida quidem, quia contrahendo exasperant, calida, quia pungunt, & ad vtrorumque tactum contrahuntur partes; ad tepidum autem, blandum & suauem, laxantur, atq; extendun

Aqua tepida ad vomitum inuitat.

duntur, non aliter atque animalia affixa, aut cruſta tecta, quæ videmus quæcunque cauſa doloris accedat, ſiue mordens ſiue pungens, ſeſe contrahere, perfuſa verò tepida, ſeu ad ſolis moderatum calorem, diſtẽdi. Ita faciunt ſponte naturæ ventriculi partes. Cùm verò primo occurſu cum quadam voluptate id accidat partibus, mox ea tactus vertitur in triſtitiam, & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nam ventriculus bene conſtrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, cõtinet illum ſine moleſtia, & nullam offenſam ab eo ſentit. Si verò laxatur, dimittit, qui dimiſſus põderi eſt ac moleſtiæ. Non aliter ac manus laxata euertitur ab eodem pondere, quod firmiter conſtricta facilè ſuſtentaret. Itaque eandem paſſionem afferunt ventriculo tepida, etſi alioqui vomitoria non ſint facultate, quàm quæ ſunt per ſeſe, & propria potentia talia. Horum enim quædam, quia ſunt laxantia, & emollientia, ſunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ ſine ſale ſunt pinguia: quædam ſunt malignitate quadam abominabilia, vt Agaricus, Turpetum, & Eleborus, & ſuccus Raphani. Vtraque verò etſi longè diuerſa ratione, faciunt ventriculi in quem ingeruntur laxitatem, ſaltem ſecundùm fibras obliquas, quæ ſubſeruiunt retentioni. Tranſuerſæ enim & quæ ſeruiunt expulſioni, conſtringuntur, inſurgente virtute partis in id quod moleſtum ei eſt. Similem huic etiam paſſionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per ſe ob blandum ſenſum, tranſuerſas per accidens facit conſtringi ad explendum, quod quia malè continetur, grauat. Vt ergo famem nõ mouet ſola penuria & ſuccus ab habitu corporis excitatus, ſed quæcũque ſimilẽ faciunt in ore ventriculi corrugationẽ vt acida: ita abominationẽ, cõtrariam ei appetitui in quo

famem ponimus, efficiunt non solùm quæ abominabilia per se sunt, sed & quæ quacunque ratione laxari illud faciunt, in quibus sunt quæ accipiuntur tepida, præcipuè verò quæ liquida. His enim accedit fluctuatio, quæ non parum facit ad vomitionem. Ex hac calidorum frigidorum, & tepidorum proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriam transferens ad hominum „ mores, dicensque: *vtinam frigidus aut calidus esses, sed* „ *quia tepidus es & neque frigidus, neque calidus, incipiam* „ *te euomere*. Quæ verba sunt Dei ad hominem improbum, possuntque Theologicos sensus recipere, mei verò muneris solùm sit, ea Ethicè interpretari, vt id vnde allegoria accipitur sum interpretatus Physicè. Constat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus, inter quos sit tepiditas, vt mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam vt in secundo libro Ethicorum Arist. monstrat, virtus quæcunque, atque adeò virtus omninò, in mediocritate consistit, inter excessum, & defectum cōstituta: vitia verò consistunt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus significarēt, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrariis vitiis vituperari, quod consentaneum non est. Ob hanc obiectionem plerique, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & pessimos: tepidos verò vocari remissæ cuiusdam, & imperfectæ virtutis homines, hósque vituperari plus aliis, non quòd vtrisque sint deteriores, sed quòd sua mediocritate decepti, minùs soleāt resipiscere, & ad perfectam virtutem aspirare. Placet hoc non paucis: mihi verò nō satis. Nam præterquàm quòd manifestum, meliorem esse conditionem hominum, qui etsi perfecta virtute non sint, neque vēdiderunt omnia quæ haberent,

Virtus in mediocritate persistit.

vt

vt pauperibus largirentur, sequuntur tamen temperatum quoddam, & mediocre viuendi genus, seruántque mandata, quàm eorũ qui sunt manifestè improbi: sed & ad proficiendum, ac ad resipiscendum à peccatis, sunt illi quàm hi paratiores. Nam si naturales ipsorum vires consideres, constant tantò cuique esse difficilius bene agere, quantò plus criminibus assueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit, ita operandi & contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & secundùm rationem; vitiosus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem consideres auxilium quod diuinitùs accedit, id quoque constat tantò desiderari maius, quantò homo pluribus, maioribúsque peccatis est implicatus, vel hoc solùm argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina sunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tametsi ergo pessimi, & iniquissimi hominis iustificatio meritò sit Deo gloriosissima, & cœlitibus iucũdissima, vt scilicet Medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamen status nulli exoptandus, neque imprecandus est, vtpote periculosissimus, & ex quo perpauci euadunt. Hæc igitur cùm ita se habeãt, & Dominus particula exhortandi vtatur dicens, *vtinam frigidus aut calidus esses,* necesse est nomine tepiditatis, significari dispositioné quampiam animæ, quæ mediocritatis, & tranquillitatis cuiusdam speciem præ se ferat, re vera autem sit vitiosissima, dicatúrque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè, ob verissima, & maximè latentia vitia. Quæ autẽ sit hæc dispositio, optimè mihi videtur Aristot. explicasse 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperantis, ac intemperantis rationes expo-

nens, atque differentiam. Nimirum dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadem est contrariorum ratio) circa eadem versari. Nam speciatim ac propriè acceptis his nominibus, versantur circa voluptates tactus, & gustus, neque quidem circa omnes tactiles, sed solùm circa Venereas: itaque circa ingluuiem, & Venerem: translatitiè verò & latiùs patentibus nominibus, versantur circa omnẽ dolorem, & voluptatem, atque vt est incontinens cibi, & potus, & lasciuiæ, est etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum. In quocunque horum generum est perturbatio animi, & ipsum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut est ira, & vltio, & ipsum vitium animi, per quod homo sponte sua deliberat vlcisci. Non esse autem idem, iram & illud vitium, constat, quia multi etsi irascãtur abstinent à vindicta, quia sunt probi. Est igitur virtus quæ obsistit iræ. Cùm ergo ira & virtus illa non sint in eodem genere proximo, quia virtus est affectus in anima permanẽs, habitus scilicet; ira autem passio, cõstat præter iram esse vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui irascitur, & cum deliberatione, & sponte vlciscitur, aut vlcisci vult.

Cõtinentis & incontinentis ratio.

Cùm tamen sint hæc tria, ira, vindicta, & illud vitium, constat malignitatem per se non esse nisi in illo vitio. Nam vindicta potest esse bona, vt vindicauit Moses in fratres suos. Ira quoque, nam in satellitium rectæ rationis data est hominibus à Deo. Vitium verò nunquam potest esse bonum, quia est per se malum. Dicit ergo Aristot. temperantiam & intemperantiam versari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiam potiùs circa ipsas passiones, & perturbationes siue animi, siue corporis.

Temperantia & intemperãtia circa quæ.

Animi dico, vt circa iram, gaudium, & cupiditates diuitia

diuitiarum, aut honoris; corporis, vt circa carnis laſciuiam, ſeu pruritũ, & cupiditates cibi aut potus. Temperans enim eſt, qui etſi irritetur commoueatúrque, temperat à crimine: intemperans qui non temperat, vtcunque habeat circa irritationem. Incontinens verò aut continens, potiùs propter perturbationes dicitur. Eſt enim incontinens, qui leuiter, & ob quæcunque irritamenta perturbatur, vt qui de quauis leuicula cauſa iraſcitur, aut prurit, aut concupiſcit. Itaque qui conſpecta muliercula non ſe videtur poſſe continere, ſed citra deliberationem mox irruit, ita verò aut iraſcitur, aut vtcunque aliter patitur, incontinens eſt. Continens contrà, qui talis eſt, vt minùs etiam quàm homines ſolent perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta. Ex his definitionibus conſtat, continentiam, & incontinentiam, quodammodo non eſſe virtutem, neque vitium, quia per ſe non verſantur circa actiones bonas, aut malas, ſed circa paſſiones, quæ natura indifferentes ſunt. Prætereà incontinentia, & contrarium, naſcuntur ſæpe ex cuiuſq; hominis temperamento, aut compoſitione, denique ex natura, ob quam neque laude, neque vituperio dignus eſt homo, ob ea autem quæ ſunt vera vitia aut virtutes, meritò vituperatur quis aut laudatur.

Continẽs & incontinẽs qui.

Verbi gratiâ, culpa non eſt in ira, ſed in vindicta. Ira verò fugienda eſt, quia eſt animæ perturbatio, cum qua perdifficile eſt, à vindicta velle abſtinere. Per ſeſe autem culpa eſt, in vindictæ cupiditate ſpontanea, & cum deliberatione. Dixi verò incontinentiam quodammodo non eſſe vitium, neque continentiam virtutem, quia quodammodo etiam ſunt. Sæpe enim illi naturali, ſiue impotentiæ, ſiue potentiæ, admiſcetur aliquid voluntarij. Vt qui facilè iraſcitur, non tamen

omni

omninò pœnitet leuiter admissæ iræ. Is enim iam non meram habet incontinentiam, sed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult, & delectatur. Ita etiam continentia quæ non venit ex natura, sed hac repugnante, vsu comparata est, timore Dei aut amore, ea maxima temperantia, & eximia virtus est. Itaque signum incontinentiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, est, mox à sedata perturbatione pœnitentia vera conceptæ perturbationis. Contrà si quis incontinenter est iratus, posteà verò illum perturbationis non pœnitet, ac multò magis, si quem iratus læsit, euidenti argumento est, aliquid ibi fuisse vitiosæ voluntatis, & culpæ. Cùm igitur quispiam iratus est, quantumuis vehementer nullũ tamen læsit, aut non sponte, & cum deliberatione, & illum citò incontinentiæ illius pœnitet, in nulla culpa est. Quod apertè satis insinuant illa verba Psalmi quarti: ,, *Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.* ,, Quasi dicat, cùm irascimini (id quod natura hominibus inest) nolite peccare, id est, opere exequi, aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordibus vestris dicitis cùm estis irati, quæ scilicet, comminamini, sed ab iniuriis temperantes posteà in vestris cubilibus, vbi sedari consueuit hominum animus, compungimini, & pœnitentiam agite conceptæ iræ. Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis incontinenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta sunt, constat, temperantium, & intemperantium posse esse quatuor modos. Nam potest esse quis temperans simul, & continens, qui scilicet minùs perturbatur quàm homines solent, simúlque à peccatis abstinet. Potest etiam esse incontinens, sed temperans, qui etsi ob naturale vitium, aut inueteratam consuetudinem eorum quibuscum

Quatuor modi tẽperãtium & intemperantiũ.

cum vixit, vt domus, aut vrbis, aut gentis facilè irritatur, à committendis peccatis abſtinet, cùm locum deliberationi paſſio concedit. Intemperantium quoque ſunt duo modi. Nam poteſt eſſe quis ſimul incontinens, & intemperans, qui quacunque occaſione perturbetur, & quiduis opere exequatur, non primo ſolùm impetu, ſed etiam poſtquàm deliberandi tempus aliquod nactus eſt, neque eum facti pœnitet; poteſt etiam eſſe intemperans, etſi non ſit incontinens, qui ſcilicet, non admodùm permoueatur, neque irritatur in occaſionibus; imperturbatus verò, & citra irritationẽ, nihilominùs committit peccata; Horum quatuor duos quidem conſtat ſtudioſos eſſe, temperantes ſcilicet ſiue continentes etiam ſint, ſiue ſecus. Atqui etſi multitudini videntur eſſe meliores longè, qui continentes ſimul ſunt & temperantes, reuera tamen, non ſemper ita eſt, ſed tunc ſolùm, cùm continentia meditatione virtutis comparata eſt, aut incontinentia culpa eſt contracta. Si enim tam continentia, quàm incontinentia naturalis eſt, aut gentilis, melior multò eſt temperatus incontinens, quia longe maioris difficultatis eſt, cum ea incontinentia temperare; difficultas verò nulla ſua culpa orta eſt. Duos alios conſtat eſſe vitioſos, & prauos intemperantes, ſcilicet quorum ij qui ſimul ſunt, & incontinentes, vulgò videntur eſſe deteriores, reuera autem ſunt tolerabiliores. Reliqui enim qui ſcilicet ſine incontinentia ſunt intemperantes, omnium ſunt peſſimi, ídque multis de cauſis. Primùm quidem, quia quò quis cum minori perturbatione, eò peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Paſſio enim libertati detrahit; adeò vt nonnunquam in ipſo primo impetu omninò tollat. Cùm igitur malignitas in libertate operandi conſiſtat, malignior ſit is, qui

Intemperantium vitia.

is, qui sine perturbationibus, transgreditur nihilominùs rectæ rationis fines. Atque vt dicitur Ecclesiastici decimonono: *Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore Domini, quàm qui abundat sensu, & transgreditur legẽ Altissimi.* Is certè est de quo dicitur Prouerb. decimo: *Quasi per risum stultus committit scelus.* Deinde, & quia est insanabilior, idq; etiã multis de causis. Primùm quia peccatorum medela, vt idem Aristot. loco citato apertè dicit, pœnitentia est, hunc verò raro facti pœnitet, qui cùm peccauerit imperturbatus, in eadem volũtate persistit. Deinde, quia hîc non agnoscit propriam culpam, sed eadem causa, qua vulgò videtur minùs malus quàm incontinens, sibi videtur etiam esse bonus. Adeò vt dicat Arist. 2. magnorum Moralium capite 6. in talibus corruptum esse principium, hoc est, rationem & mentem, eóque in prauis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dionysius, Phalaris, & Clearchus, haud dubiè immaniter peccantes, illustria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea semper patrabant, sed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodùm per pruritum, sed per licẽtiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata sua satis agnoscunt. Nam perturbationes, vt ira, & lentigo, & reliquæ cupiditates, manifestæ admodùm passiones sunt, & ei qui patitur, & intuentibus. Peccata verò sine perturbationibus latent, quia nullam per sese sensibilem notam præstant, cùm præcipuè non finiuntur in externa opera. Hinc nascitur tanta illa difficultas agnoscendi peccata, quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* In hos igitur quos omnium esse pessimos dicit

Peccatorum medela.

Peccatorum cognitio.

dicit Ariſt. optimè quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. *Via ſtulti recta in oculis eius.* Quomodo » igitur curationem quæret, qui ſe putat bene valere? eſt itaque hic peſſimus, & quia re ipſa malignior, & quia incurabilior, deinde & quia inexcuſabilis; non enim habet perturbationes quas cauſetur, ſed ob ſolum legis & virtutis contemptum, quaſi nihil interſit ita aut aliter agere imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere ſunt ſimulatores, & callidi, parati ſcilicet, ad proditiones fratrum, vrbium, & regnorum, qui (vt dicitur Iob 16.) prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12. *Qui ſtatim indicat iram ſuam fatuus eſt* (nimirum, vt Ariſtotel. indicat cap. decimo ſeptimi Ethicorum) *incontinens non poteſt eſſe prudens, qui verò diſſimulat iniuriam* (vt ſcilicet vlciſcatur meliùs) *callidus eſt.* In hoc etiam genere ſunt hypocritæ, qui ſpeciem virtutis præ ſe ferentes, alios primùm, deinde & ſeipſos aliquando ſeducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neque boni ſunt, neque conſpicuè mali, cùm reuera ſint omnium peſſimi. hos euomit Deus, atque à ſe reiicit, & indurat, traditque non rarò in reprobum ſenſum. Ergo inquit, *vtinam calidus, aut frigidus eſſes*, hoc eſt, bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt iis ſedatis ageres pœnitentiam, ac reſipiſceres, *ſed quia tepidus es*, hoc eſt, ſub ſpecie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, *incipiam te euomere*, velut qui tepida deglutierunt iuſcula. Tu autem Domine miſerere noſtri.

Peſſimi qui.

Hypocritæ peſſimi.

CAPVT

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

De principiũ & finis.

CAPITE 21. Apocalypsis: *Ego ſum α, & ω, initium, & finis*, quæ eadem verba repetuntur cap. vltimo additis his duabus vo-
„ culis, *Primus & nouiſſimus*, quæ ad Philoſophiam non videntur pertinere, ſed grandius aliquod continere arcanum fidei, quæ eſt Domini noſtri IESV Chriſti. Priora illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem & conſonare
„ cum illis decimi ſexti capitis Prouerb. *Vniuerſa pro-*
„ *pter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. Itaque eſt Deus vniuerſorum principium & finis, quia ab ipſo & propter ipſum facta ſunt. Ab ipſo quidem facta eſſe omnia ſuper caput primum Geneſeos, quod huius operis eſt primum, firmiſſimis, vt mihi videtur, argumentis eſt indicatum. Supereſt vt qui in principio, principium eſſe rerum oſtēdimus, iam nunc in fine, finem eſſe indicemus. Erunt autem nobis hîc poſitiones, quæ illic ſunt indicatæ, nimirum mundum hunc vniuerſum factum eſſe, neque ab æterno extitiſſe, factúmque ab vno quodam principio quod æternum, vnicum, ſimpliciſſimum, idémque potentiſſimum, ſapientiſſimum, & optimum, pulcherrimúmque. His poſitis, fit, illum mundi opificem ſui ipſius gratiâ feciſſe vniuerſa, eſséque & principium à quo omnia, & finem, cuius gratiâ effecta ſunt. Nam aut fecit mundum alicuius gratiâ, aut temerè. Operari autem temerè non cadit in ſapientem, fecit ergo alicuius gratiâ. Id verò cuius gratiâ aliquid fit, melius eſſe debet quàm ipſum quod fit, vt ſanitas quàm medicina, & habitatio quàm domus. Boni enim gratiâ fiunt, quæcunque alicuius gratiâ fiunt,

tia fiunt, à causa non errante, & ipsa ratio finis, est ratio boni. Igitur id cuius gratiâ Deus fecit vniuersa, melius est vniuersis quæ facta sunt, non factum autem nihil est præter ipsum Deum. Ipsemet igitur est finis, qui & principium. Dices fortasse, Deum cùm sit summum infinitumque bonum, esse etiam sibi sufficientissimum, atque nullam boni accessionem posse recipere, ac proinde nullius gratiâ operari, cuius enim gratiâ operetur, qui nulla re indiget? atque si quam maximè alicuius gratia, certè non suiipsius, cùm nihil possit sibi comparare, sed gratiâ aliorum, vt fortè rerum ipsarum quæ fiunt, vt scilicet, sint, quia res ipsas esse, quàm non esse, melius est illis. Itaque sit finis finiendi ipsum esse, sicut rei cuiusque generatio finitur in eius formam. Ita est profectò: res factæ sunt vt sint, sed hinc rursus efficitur, quod asserimus. Nam cur Deus voluit eas esse? annon quia melius erat, quàm non esse? igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? annon quoniam bonus? Igitur postremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, secundùm quod bonus est. Is autem finis est in ipso principio, sua gloria. Deus igitur ipse est finis vltimus rerum omnium. Dico vltimus, quia singularum rerum sunt singuli fines proximi, nam res ipsæ sunt aliæ propter alias, postremò verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porrò eisdem argumentis quibus effectum est, vnicum esse rerum omnium principium, omniaque ab vno fluere efficitur vnicum etiam esse finem: nimirum ex vnitate & perfectione vniuersi: multò enim magis dissoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum, & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Esse enim & perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla alia

Cur res à Deo factæ sint.

causarum. Necesse est igitur, siquidem mundus est vnus, pulcher, ornatus (vnde & nomen accepit) & perfectus, vnicum esse rerum vniuersarum finem. Vnicus autem, omnium non potest esse vlla rerum effectarum. Nam aut ipsius esset alius finis, aut nullus. Si nullus, ea res esset facta temerè, quod non minus est absurdum, quàm ita esse facta omnia. Sin esset alius, is alius esset vltimus finis omnium. Si enim est finis proximus eius, quod est finis aliorum omnium, est simpliciter vltimus omnium. Ille igitur, aut esset res creata, aut ipse Deus; si creata, redit eadem dubitatio, & in infinitum ibitur. Necesse est igitur stare in fine in creato, qui est ipse Deus. Si igitur alia omnia facta sunt propter hominem, ipsum hominem necesse est factum esse propter Deum, atque ordine quodam extitisse alia propter alia, postremò verò omnia propter Deum, vt prata irrigua propter pabula, hæc propter pecora, hæc propter hominem, hominem propter Deum. Igitur si mundum oportet esse perfectum, & vnum, oportet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem ferri. Non potest autem differre ille finis ab illo principio. Nam cùm indicatum sit seorsum, neque principium, neque finem posse esse creatum; fieret vt essent duo æterna. Indicatum autem est anteà, quod & nunc ponitur, quod æternum, esse vnicum & simplicissimum: necesse ergo est idem, esse vniuersorum principium & finem. Sed & ipsa forma aspectabilis mundi, ob ipsam rerum necessariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim ipsum mundi corpus, quod conspicimus, perfectissima figura, hoc est, circulari, est, & incessanter circumuoluitur, ita necesse est ipsam rerum seriem, non in rectum ferri, sine fine, vt quæ imperfecta sunt, sed circulum

Homo propter Deum factus.

vltima [illegible] finalis [illegible].

lum imitari, finirísque vnde cœpit. Nam quod huiusmodi, est perfectum & infinitum. Perfectum quidem, quia finitum suo ipsius principio, infinitum verò, quia nullibi intercisum, & pendens, vt quod rectà producitur. Indicatum verò anteà est multis argumentis, caput quod de Philosophia Pythagorea inscripsimus, in hac vniuersitate rerum, quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum est ipse Deus, concinnitatem habere perfectam, & ad se singula, & inter se, Arithmetica, Geometrica, Physica, & Metaphysica entia, ex eáque concinnitate nasci mirabilem quandam perfectionem, quæ est ipsa forma & ratio vniuersitatis. Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, apertè principia & causas totius vniuersitatis, & rerum singularum. Cùm sint generatim quinque causarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar: vniuersitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, siquidem ex nihilo est facta, nunc autem immanens materia sint eius partes: efficiens verò, & finis, & exemplar, est ipse Deus. Forma quidem eius non est Deus (etsi aliquibus veterum id quoque visum est) forma enim, essentia, & quod quid erat esse rei, est, mundus verò non est Deus. Neque verò est anima mundi, quam Plato inuexit, censens mundum animal quoddam esse perfectissimum, & sapientissimum. Nam ne animal quidem est, vt Aristot. multis firmissimísque argumentis ostendit, & omnium iam Philosophorum communis sententia est. Sed illa aptissima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatissima concinnitas, quæ facit ipsam verè vnam ac perfectam, ipsa illius forma est. Est verò non accidentalis, vt lignorum, & lapidum dispositio talis est forma domus, sed substantialis. siquidem vniuersitas vna sub-

Quinque causarum genera.

ſtantia perfecta eſt, vocaríque poteſt illa, vniuerſalis natura, quæ adeò eſt ipſum mũdi eſſe, vt quin mundus deficiat, deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus non poſſit. Hinc fluunt omnes motus, & quietes, ac denique omnes naturales actiones, & paſſiones, quæ communes æquè omnibus rebus ſunt. Moueri ſcilicet, & quieſcere, vtcunque expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem: velut quæ cuique rei ſunt propriæ, fluunt ex cuiuſque rei peculiari natura, velut calefacere, aut calefieri, refrigerare, aut refrigerari, durare, aut durari, mollire, aut emolliri, trahere, aut trahi, repellere, aut repelli, aut quiduis aliud eiuſmodi facere, aut pati. Itaque vniuerſitatis totius hæ ſunt cauſæ. Singulæ autem res ab vniuerſitate diſcrepant: primùm quidem, quòd eorum plurima habent materiam ex qua fiunt, non immanentem, quod vniuerſitati repugnat. Nam cùm vniuerſitas conſtet ex omnibus rebus creatis, nihil potuit eſſe ante ipſam quod in eius creationem inſũmeretur, alioqui fiens deſineret eſſe vniuerſitas. Quare vel ipſa ratio vniuerſitatis exigit, vt facta ſit ex nihilo. Aliarum verò rerum, artificiales quidem omnes, ſiue homogeneæ, ſiue heterogeneæ, fiunt ex materia immanente, & nulla (niſi per accidens, vt ſi fit ex arca menſa) deſinente, hac in parte quodammodò ſimiles vniuerſitati, vt lectus ex cedro, menſa ex nuce, arca ex pinu, ſtatua ex ære, domus ex lateribus, lignis, tegulis & calce: nauis ex tabulis, trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ heterogeneæ, habent materiam vtranque aliam ex qua deſinentem, vt animal fit ex ſemine aut ouo deſinentibus, & ex carne, oſſe, neruo, medulla & pelle, manentibus, arbor ex nucleo deſinente, radice, cortice, ligno, fibriſque, manentibus. Ipſæ verò homoge

Materia immanẽtiæ & deſinentiæ.

mogeneæ, quæ summè tales sunt, actu immanentem nullam materiam habent, nisi fortè potentia: fiunt verò aliæ ex aliis desinentibus, vt ex arena lapis, ex lapide rursum arena, accedente, & recedēte humore. Discrepant etiam vniuersitas & res singulæ, efficiente & fine. Quòd vniuersitatis solus Deus est effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus, quia inter Deum & vniuersitatem nihil potest interesse. Cùm vniuersitas sit omnia præter Deum. Singulorum verò sunt aliæ causæ effectrices, & aliæ finales proximæ, nisi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuersitate (ipse non alia ratione potiùs microcosmus nuncupatus) quòd propter solum Deum effectus est. Dico autem secundùm speciem. Nam in singulari cuiusque generatione fuit proximus finis, speciei productio. Itaque Deus est prima & vltima causa omnium, proximus verò effector vniuersitatis, finis tamen & vltimus simul & proximus vniuersitatis, & solius hominis secundùm speciem. Quod ad formam attinet nullum est discrimen. Nam & vniuersitatis, & rei cuiusq; forma est sua ratio, & ipsum rei esse. Exemplaris causa eadem est vniuersitatis & rerum omnium secundùm speciem, vt hominis, equi, & bouis putà Deus: singularum verò generationum non est causa vlla exēplaris. Neque enim α, ignis fecit β, ignem ad exemplar, sed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine fit sine exemplari, sed naturaliter. Nam tametsi intuitus rei cuiuspiam, faciat id quod gignitur simile, vt de virgis Iacob differentes recepimus, causa non est in imitatione, vt cùm transcribitur aliquid ab exemplari, sed in similitudine quam cogitantis anima induit, vt illo loco explicauimus. En finis totius Philosophiæ naturæ, cognitio scilicet

causarum, quæ omnes cùm ad ipsum summum Deum deuoluantur, ipso existente, totius vniuersitatis & rerum in ea omnium α, à quo primo fluunt, vt à principio & exemplari, & ω, in quem finem feruntur, constat, quàm recta via tendat, imò quàm proximè accedat naturalis contemplatio in Dei Optimi Maximi contemplationem. Qui, vt est mundi totius, fuerit mihi huius operis principium: sitque finis.

INDEX

INDEX TOTIUS OPERIS.

A

Coturni

Corui

Esse du

Frigore

I

L

M

Q

R

S

Terræ

FINIS.

LVGDVNI,

EX TYPOGRAPHIA

Hæredum Petri Roussin.

CIↃ. IↃ. XCIV.